[COMMENTARIA IN XIII EPISTOLAS PAULI.]

IN SUBSEQUENTIA COMMENTARIA ADMONITIO

Quantum olim multis saeculis conspiratum est, ut sequens Opus sancto Ambrosio tribueretur; tanta consensione quotquot nunc viri eruditi audiunt, illud eidem volunt abjudicatum. Etenim jam inde a nono saeculo Hincmarus **(Tract. de Divortio Lotharii, etc.)**, *Ecclesia Lugdunensis* **(Tom. IV Bibl. PP. part. II)**, *concilium Aquisgranense tertium* **(Ann. 862, cap. 8)**, *Amalarius, Prudentius, Haymo et plures alii ejusdem temporis auctores multa ex his ipsis Commentariis sub Ambrosii nomine protulerunt. Rabbanus Hincmari synchronus in Expositione Paulinarum epistolarum ex Patribus collecta plurimos locos in quinque priores epistolas adducit tamquam vere Ambrosianos, qui re vera exstant in his nostris Commentariis. Inde quoque nonnulla in priorum ejusdem Pauli epistolarum explicationem transtulit Sedulius, Ambrosii nomine semel ascripto. Lanfrancus etiam in sua Compilatione sancto Doctori attribuit ea fragmenta, quae ex hoc Opere mutuatus est. Denique hoc Opus pro Ambrosiano admissum fuit a Gratiano, P. Lombardo, Ivone Carnutensi, aliisque innumeris. Verumtamen cum tam universalis opinio Erasmo, Turriano, aliisque non usque adeo certa visa esset, illam*

deinceps, re penitius examinata, uno calculo omnes proscripsere.

Quamobrem actum agere nobis videremur, si longius in probanda re sane quam exploratissima immoraremur. Non silebimus tamen stylum Operis tantopere abhorrere ab Ambrosiano, ut plane mirum sit tam tarde deprehensam esse illam diversitatem. Sed nec levius inter utriusque auctoris doctrinam dissidium est; quippe in Ambrosiastro non solum occurrunt quaedam placita extraordinaria, et a veri Ambrosii opinionibus immane quantum discrepantia; verum etiam in asserendis dogmatibus maxime catholicis inter utrumque non satis convenit, et iis refellendis quae Ariani objicere solebant, ab illo adhibentur ea responsa, quibus neglectis, omnino diversa proponit sanctus Doctor. Ad haec inutile fuerit id, quod nemini non est obvium, observare, nimirum in graeca lingua prorsus peregrinum exstitisse illum scriptorem. Quid vero si subjungamus non tantae perspicuitatis esse, num omnino Commentaria in Paulum fecerit Ambrosius? Verum ut maxime hujusmodi expositionem vir Sanctus ediderit, saltem admodum credibile est eam Cassiodori temporibus jam periisse; hoc enim conjici potest e sequentibus ejusdem verbis: Dicitur etiam, *inquit,* beatum Ambrosium subnotatum codicem epistolarum omnium sancti Pauli reliquisse, suavissima expositione completum; quem tamen adhuc invenire non potui, *etc.* **(Lib. de Inst. divin. litter. cap. 8)**.

In eo ergo tota difficultas est, ut verus parens hujus Operis investigetur. Placuit nonnullis compilatorem fuisse illum, qui scissis ex Chrysostomo et Hieronymo laciniis centonem inde confecerit. Volunt alii prologos singulis expositionibus praefixos inepti consarcinatoris esse, potissimum ex

Hieronymo frustula multa suffurati. Attamen in Operum eorumdem Patrum collatione hoc nequaquam deprehendimus. Contra vero satis frequenter animadvertimus ab illorum opinionibus hunc dissidere, alias explicationes afferre, interdum non eodem modo, quo illi solent, Apostolicum textum citare, ac tandem sicubi cum ipsis conveniat, id inde factum, quod eos qui commentaria lucubrant in eumdem librum, ubique discrepare impossibile sit. Neque tamen ibimus inficias auctorem nostrum ab Hieronymo mutuatum quaedam videri, sed eum propterea compilatorem, quo quidem sensu illi intelligunt, habendum esse non arbitramur. Ex aliis autem qui horum Commentariorum auctorem eruere conati sunt, qui eadem Remigio attribuerunt, frustra fuere. Etenim cum in Bibliotheca Patrum, tum in manuscriptis non paucis Remigiana exstant ab his nostris plane diversa. Non defuerunt etiam qui hanc commentationem vel Juliani vel alterius cujuspiam Pelagiani esse contenderent. Sed inventi sunt similiter scriptores, quibus illius auctor videretur liberandus ab ista nota, et si quid forte quod illis haereticis favere posset, illic occurrat, hoc eo referendum, quod cum ante exortam eorumdem haeresim ille scriberet, minus caute considerateque esset locutus. Ultima tandem, quae et communior, eorum opinio est, qui Hilarium Romanae Ecclesiae diaconum, qui cum Luciferiano schismati adhaesisset, ab Hieronymo tam aspero stylo exceptus fuit **(Dial. adv. Lucifer. post med.)**, *verum hujusce Operis Auctorem dicunt. At cum sint quoque a quibus huic sententiae contradicatur, illud accuratius perpendendum est.*

Observabimus in primis vix ullum veri Ambrosii Opus esse, cujus plura exemplaria omnium aetatum ab octingentis annis reperiantur, quam hujus Ambrosiastri: sed eorum nonnulla ab aliis dissidere haud mediocriter. Enimvero in bibliotheca Corbeiensi unum habetur tomis duobus comprehensum, quo nullum aliud, sive antiquitatem, sive characterum elegantiam spectes, praestantius videre nobis licuit. At cum in eo Commentaria in omnes Pauli epistolas, illa excepta quae ad Hebraeos inscribitur, sub nomine Ambrosii contineantur, cum aliis codicibus scriptis atque editis tantummodo in priores tres epistolas consentit, discrepat vero in caeteras. Rabbanus Maurus in Commentario suo ex Patribus collecto ulterius progressus, ea omnia nomine Ambrosii donat, quae ex Ambrosiastro in epistolas quinque priores petita citat: sed in reliquas quidquid inserit sub titulo sancti Doctoris, ea in solo Corbeiensi codice reperire est. Citantur quoque ab Ivone Carnutensi **(Decret. part. XVI, cap. 84)** *ex prologo expositionis epistolae ad Philemonem verba nonnulla, quae non nisi apud Rabbanum et in Corbeiensi codice reperias.*

Isthaec omnia quisquis attente consideraverit, jam mirari desinet multa in Auctore nostro desiderari, quae a Lanfranco tamquam ex Ambrosianis Commentariis in Apostolum proferuntur: facileque animadvertet variis Paulinarum epistolarum enarrationibus Ambrosii nomen ab antiquariis inditum esse. Illud insuper adjiciendum est eosdem librarios magna licentia saltem in tres priores epistolas abusos esse; quandoquidem ab eis non raro longa fragmenta ibidem inserta fuisse probabile est, quae in vetustioribus manuscriptis non inveniuntur, ut in variis lectionibus annotabitur. Indeque duci potest vehemens conjectura contra

hujus Operis integritatem ac sinceritatem; nec expediti judicii rem esse cognoscitur, utrum unius an plurium auctorum lucubratio sit, affirmare.

Caeterum si negabimus plurium esse, simul etiam fatendum videbitur antiqui esse commentatoris. Quod enim ait **(In Epist. I ad Timoth. cap. III)** *de Ecclesia,* cujus hodie rector est Damasus, *aut interpolatori tribui debet (et sane illorum temporum usum non sapit, neque sensui necessarium est), aut planum fiet eumdem auctorem ante annum 384, quo idem papa vivere desiit, Commentaria sua scripsisse. Hinc etiam potest id confirmari, quod marcionistas adhuc superesse illic testatur;* quamvis, *inquit* **(Ibid., cap. 4)**, pene defecerint. *Certum quidem est ex Epiphanio* **(Haeres. 42)** *ac Theodoreto* **(Lib. I Haeres. fabul. cap. 24)** *tarde admodum exstinctos esse hos haereticos: sed constat etiam pluribus locis haud aegre illos in Manichaeorum, qui frequentius hic memorantur, partes transisse. Obiter quoque observandum videtur in hoc Opere mentionem fieri* **(In Epist. II ad Timoth. cap. III)** *legis cujusdam adversus eos a Domitiano promulgatae, quam in sola* Collectione legum Mosaicarum et Romanarum *invenias. Illud adhuc Auctoris antiquitatem magis designat, quod patricianos* **(In Epit. I ad Tim. cap. IV)**, *quorum Philastrius* **(Lib. de Haeresibus)** *Angustinusque superstitum meminere, non praetermittit; cum ultra saeculum quintum neutiquam pervenerint. Praeterea caeterorum haereticorum, quos aggreditur longe plurimos, nullus refertur paulo recentior. Cumque in Donatistis, Novatianis, Arianis et Photinianis refellendis crebrius atque operosius quam in aliis incumbat, id haud dubie indicio est posteriores haereticos, puta*

Nestorianos et reliquos sequentium temporum necdum emersisse, sed eorum, quos modo nominabamus, haereses tunc viguisse. Huc adde ab eo scriptore textum Apostoli subinde citari ex alia versione, quam qua nunc utimur: et veteris Testamenti testimonia ex versione LXX Senum petita esse. Illud etiam eodem spectat, quod ex auctoribus ecclesiasticis non nisi Tertulliani, Cypriani, ac Victorini locos adhibet, quorum ultimus Damasum aequavit antiquitate. Ad postremum inde similiter astrui potest eadem aetas, quod in aegrotantium baptismate, aliisque capitibus non paucis, ecclesiasticam illorum temporum disciplinam pulchre repraesentet.

Omnia a nobis his memorata videntur suffragari eorum sententiae, qui haec Commentaria ab Hilario edita volunt: in quam opinionem adducti fuere Augustini testimonio, contra Pelagianos ita scribentis **(Lib. IV cont. duas Epist. Pelag. cap. 4)**: Nam et sic sanctus Hilarius intellexit quod scriptum est: In quo omnes peccaverunt, ait enim: In quo, id est, in Adam, *et caetera quae ad apices in hoc Opere legere licet. Atqui isthaec, inquiunt, quadrare nequeunt nisi in Hilarium Diaconum, qui se Damaso fuisse coaevum ipse significat. Illis quidem objectum fuit rebaptizantes acriter urgeri ab hoc Auctore; cum eodem crimine Hilarius infestus esset: ac praeterea numquam Augustinum attributurum fuisse huic Hilario titulum sancti, quem facto schismate, ab Ecclesia recessisse non ignorabat. Sed respondetur eum non omnes haereticos rebaptizandos arbitratum esse, at solos Arianos, eaque distinctione ipsum indicasse in eam opinionem non alia re sese adductum, quam quia iidem haeretici de Trinitate non recte sentientes, forma etiam non legitima in baptismate*

uterentur; atque adeo nihil vetuisse, quominus haereticos, qui catholicos rebaptizabant, is impeteret. Secundae objectioni satisfacere sibi videntur, si memoratum honoris titulum argumento esse negaverint sanctum Augustinum de Hilario Luciferiano accipiendum: sed potius indidem conjiciendum esse aut diaconum illum secessionem numquam fecisse ab universa Ecclesia, servata nimirum cum ejusdem capite beato Damaso pace et communione: aut ipsum tandem priusquam e vivis excederet, in gratiam rediisse cum catholicis. Verum hujusmodi responso plane contrarius est Hieronymus; quippe qui de Hilario non tamquam ab episcopis aliquot, aut tantum ad tempus, sed ab omni catholica societate, ac per universum vitae curriculum separato loquatur **(Dialog. adv. Lucifer. post med.)**. *Contra hanc opinionem id etiam facit, quod Hilarius, utpote Romanae Ecclesiae diaconus, de eadem non quasi peregrinus aut alienus locutus esset. Quo enim pacto de sua Ecclesia potuisset scribere:* Nunc septem diaconos esse oportet, et aliquantos presbyteros, ut bini sint per Ecclesias **(In Epist. ad Timoth. cap. III)**? *Etenim cum, imperante Diocletiano* **(Optat. lib. II)**, *jam basilicae quadraginta essent in Urbe, non* aliquantos presbyteros, *sed ut minimum octoginta illic ordinari necesse erat.*

Nec dubium est quin hae ipsae causae Petavio in mentem induxerint, ut eadem Commentaria Hilario quidem arrogaret, sed alii a Luciferiano, quisquis demum ille fuerit. Et sane **(Ughellus Ital. sacr. tom. I, part. II, pag. 6)** *ut Hilarium sub Damaso non haberemus Papiensem episcopum, sanctitate et zelo in Arianos clarum, cui forte illa possunt ascribi, supersunt adhuc multae scriptiones, quorum auctores tantum cognoscuntur nomine tenus, quosque penitus*

ignoraremus, nisi eosdem ab alio semel nominari casu contigisset. Verum licet universim negari ista nequeant; possunt tamen illis opponi Augustinum contra Pelagianos acerrime originalis culpae doctrinam impugnantes non usurum fuisse testimonio ejus auctoris, qui sicubi eam videtur agnoscere, aliquando tamen contrariam prae se fert: quique aperte Pelagianis favere a gravissimis et probatissimis theologis existimatur, et uno saltem loco manifeste Semipelagianus pronuntiatur a Justiniano e Societate Jesu viro doctissimo **(Comment. in Epist. I ad Cor. cap. XIV)**. *Quid si huc adjecerimus et alios errores, qui passim iisdem in Commentariis deprehenduntur? Certe defendi non potest eorum auctor, quin cum Origene senserit* **(Ex Estii Comment. in Epist. ad Eph. cap. III)** *in voluntate daemonum esse* ab errore resilire. *Exploratum quoque ulcus est, quod marito fas usque esse contendit* **(In Epist. I ad Cor. cap. VII)**, *uxore propter adulterium repudiata, aliam ducere: uxori autem ab adultero conjuge separatae cum alio inire conjugium licere negat. Sed nec illa etiam satis sana sunt, quod factam* **(In Epist. I ad Cor. cap. XI et XIV, et in Epist. ad Colos. cap. III)** *ad imaginem Dei mulierem esse: episcopos superiorem presbyteris gradum obtinere* **(In Epist. ad Eph. cap. IV)**, *aut diversa institui ordinatione inficiatur; et quaedam alia communi catholicorum sensui minus congrua subinde tradit.*

Praeterea etiamsi multa sint, quae ad vindicandam huic Operi eamdem cum Damaso antiquitatem favere videantur, in eo quoque occurrunt alia, ex quibus in aetatem multo posteriorem rejici possit. Ut enim hic omittamus nullum Latinorum in Pauli Epistolas praeterquam Victorini

Commentarium agnosci ab Hieronymo in Auctoribus Ecclesiasticis; *minime abhorret a verisimili plurima in hosce libros ex Augustino, Chrysostomo, et Hieronymo translata esse; immo etiam, quod observatu sane dignum est, ex illo ipso commentatore, cujus lucubratio ad calcem operum Hieronymi edita, Pelagii esse a multis perhibetur. Etenim cum sint loci non pauci qui totidem verbis legantur in utroque commentario, atque adeo alterum ab altero mutuo sumpsisse non sit dubium, minus probabile existimamus Hieronymiastrum, qui tam brevis ac concisus est, ex Ambrosiastro quaedam petivisse, quam e converso. Ad haec insuper licebit adjungere ab hoc auctore non minore studio probari Christum Dominum adoptione non esse Dei Filium, quam si post errores Felicis atque Elipandi scripsisset* **(In Epist. ad Philipp., cap. II)**.

Illis temporum differentiis si addideris nonnullam in diversarum epistolarum expositionibus dictionis ac sententiae super eadem materia discrepantiam, nec non disserendi modo fusissime, modo contractissime inaequalitatem, erit forsitan qui ejusdem manus omnia haec Commentaria esse dissentiat, aut saltem ad quempiam hujusmodi compilatorem referenda autumet, qui in metendis variis Operibus, quorum multa interciderint, aliquas temporis singulorum notas ita retinuerit, ut sui pariter aevi nonnullas adjecerit. Verum quantavis difficultas sit in assignanda sive Auctoris, sive Operis antiquitate, manu exarata eorumdem Commentariorum volumina, sicut et scriptores a quibus citata expilatave reperiuntur, planum faciunt eisdem tempus saeculo octavo posterius adjudicari neutiquam posse.

Non deerunt fortasse, qui sententiam nostram scire aveant de Auctore Quaestionum novi et veteris Testamenti, *quem cum Ambrosiastro eumdem esse multi post Theologos Lovanienses, a quibus iidem libri in appendicem Operum sancti Augustini* **(Tom. III, part. I)** *rejecti fuere, arbitrati sunt. Verum quae hactenus disputavimus, satis ostendunt de hac re statuere non esse proclivis negotii. Proferuntur quidem longe plurima, quae in utroque Opere iisdem verbis, iisdemque citatis Scripturae locis in oculos incurrant: sed nihil inde colligi potest, nisi haec ipsa ex alio in aliud transcripta esse. Attamen magis probabile est auctorem* Quaestionum, *si tamen earum auctor unus est, cum sit in tractando multo fusior, et Ambrosiastri erroribus plures adjecerit sibi proprios, hujus esse compilatorem.*

Caeterum cum negari nequeat huic Operi utilitatem inesse suam, cumque ad hanc usque editionem locum inter Ambrosii commentationes obtinuerit, nec non citata ejus nomine passim occurrat; in hanc Appendicem eo lubentius illud admisimus, quo plures mss. erant ad manum, quorum subsidio exiret multo correctior. Inter alias autem emendationes amplissimum fragmentum in fine Commentarii epistolae primae ad Corinthios, et in sequentis initio restituimus, cujus jacturam e lacinia Commentarii Pseudo-Hieron, resarserat scriptor quispiam.

Admonendum modo superest Commentarium in Epistolam ad Hebraeos a nobis esse praetermissum. Illud antiquiores mss. non agnoverunt neque Amerbachius neque Erasmus. Cum vero ab iis qui postea curam Ambrosian. edit. suscepere, admissum esset, adeo non fefellit viros judicii eruditioris, ut nequident ejusdem auctoris, cui tribuuntur superiora, esse

credderetur, multo igitur minus Doctoris nostri. Et re vera nihil aliud est, quam parum digesta Patrum aliquot compilatio, quae cum amplior inter Opera Rhabani Mauri vulgata fuerit, ibique singulorum fragmentorum auctores e regione legere liceat, nihil esse causae nobis visum est, cur ea in editionem nostram reciperetur.

COMMENTARIA IN XIII EPISTOLAS BEATI PAULI.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS. **(C,S)**

PROLOGUS.

25 Ut rerum notitia habeatur plenior, principia earum requirenda sunt prius; tunc enim potest facilius causae ratio declarari, si ejus origo discatur: cum enim epistolae datae modum et rationem ostenderimus, potest verum videri, quod dicimus. Constat itaque temporibus apostolorum Judaeos, propterea quod sub regno Romano agerent, Romae habitasse: ex quibus hi qui crediderant, tradiderunt Romanis ut Christum profitentes, Legem servarent: Romani autem audita fama

virtutum Christi, faciles ad credendum fuerunt, utpote prudentes: nec immerito prudentes, qui male inducti statim correcti sunt, et permanserunt in eo.

Hi ergo ex Judaeis, ut datur intelligi, credentes Christo, non accipiebant Deum esse de Deo, putantes uni Deo adversum; quamobrem negat illos spiritualem Dei gratiam consecutos, ac per hoc confirmationem eis deesse. Hi sunt qui et Galatas subverterant, ut a traditione apostolorum recederent: quibus ideo irascitur Apostolus, quia docti bene, facile transducti fuerant. Romanis autem irasci non debuit, sed et laudare fidem illorum; quia nulla insignia virtutum videntes, nec aliquem apostolorum, susceperant fidem Christi ritu licet Judaico, in verbis potius quam in sensu; non enim expositum illis fuerat mysterium crucis Christi. Propterea quibusdam advenientibus, qui recte crediderant, de edenda carne et non edenda quaestiones fiebant; et utrumnam spes quae in Christo est, sufficeret, aut et Lex servanda esset.

Quatuor igitur modis scribit Romanis, arguens ab initio genus hominum physica ratione; hi enim caput sunt omnium gentium, ut in his discant caeteri universique gentiles. Primus modus est, quo se ostendit quid sit, et quid fuerit, et cujus sit, quo et haereses percutit. Secundus modus est, quo arguit quod naturae ratione non se subjecerint uni Deo, et quae inhonesta et turpia egerint invicem, despecti ob hoc a Deo; ut gratulentur credentes. Tertius modus est, quod Legem spreverunt datam; unde anteponit Graecis Judaeos. Quartus modus est, quo docet Judaeos exorbitasse a Lege et promissione Dei in causa Christi, factosque similes gentilibus; ut utrique indigeant misericordia Dei, non per Legem salutem sperando, sed per fidem Christi Jesu.

Hinc est unde omni industria id agit, ut a Lege eos tollat; quia Lex et prophetae usque ad Joannem **(Luc. XVI, 16)**: et in sola illos fide Christi constituat, et quasi contra Legem, Evangelium vindicat, non destruens Legem, sed praeferens christianismum. Asserit enim sic Christum promissum, ut praedicato eo cessaret Lex: non tota, quia abbreviatio facta Legis est, quae compendio daret salutem; multa enim **26** veteribus tradita sunt propter duritiam cordis illorum, ut oneri esset, quae misericordia Dei abbreviavit per Christum data praeteritorum remissione. Ingratus est ergo misericordiae Dei, qui vult esse sub Lege; nam dixerat Moyses: Sic timentes facietis filios Israel **(Levit. XV, 31)**; ut quacumque se verterent, Legem haberent, ut sine sollicitudine omnino non essent. Igitur ut in Christo sine Lege spem vitae salutisque ponendam tradat, et Dominum ipsum esse omnium doceat, sic incipit:

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus servus Christi Jesu.* Apud veteres nostros ratione nomina componebantur, ut Isaac propter risum, et Jacob propter calcaneum; ita et iste propter inquietudinem Saulus est nuncupatus: postquam autem credidit, ex Saulo Paulum se dicit, hoc est, immutatum. Et quia Saulus secundum supradictum sensum, inquietudo seu tentatio interpretatur, hic cum ad fidem Christi accessit, Paulum se dicit, id est, quasi ex tentatore factum quietum, humilemque, vel parvulum; quia pax est fides nostra. Cum prius enim tentationes ex inquietudine Judaismi Dei servis

inferret, post ipse tentationes passus est propter spem, quam ante amore Judaismi negarat.

Servum autem Christi Jesu se profitens, a Lege se exutum ostendit. Et ideo utrumque posuit, id est, Jesu Christi: ut et Dei et hominis personam signaret: quia in utroque est Dominus, sicut et Petrus apostolus testatur dicens: *Hic est,* inquit, *omnium Dominus.* Quia ergo et Dominus, et Deus est, dicente David: *Quia Dominus ipse est Deus* **(Psal. XCIX, 3)**; quod haereses negant. Marcioni enim videtur odio Legis Christum et corpus ejus negare, Jesum profiteri: Judaeis autem et Photino propter zelum Legis, Jesum negare quod Deus sit. Nam quotiescumque aut Jesum dicit aut Christum; aliquando Deum, aliquando hominem significat, sicut hoc loco inter caetera: *Et unus,* inquit, *Dominus Jesus, per quem omnia* **(I Cor. VIII, 6)**, quod utique ad Dei Filium pertinet, juxta quod Deus est. Et alio loco: *Jesus autem,* inquit, *proficiebat aetate et sapientia* **(Luc. II, 52)**, quod utique homini competit.

Vocatus apostolus. Propter quod Deum cognovit et fatetur, factus idoneus servus, promotum se ostendit dicens: *Vocatus apostolus,* hoc est, a Domino missus ad res ejus agendas. Per quod ostendit hunc meritum habere apud Deum, qui servit non Legi, sed Christo; Dominus est enim Filius hominis etiam sabbati **(Matth. XII, 8)**.

Segregatus in Evangelium Dei. Evangelium Dei est bonum nuntium Dei, quo peccatores ad indulgentiam convocantur: Apostolus autem, quoniam in Judaismo locum doctoris habebat, utpote pharisaeus, ideo a Judaismi praedicatione segregatum se dicit in Evangelium Dei; ut a Lege dissimulans,

Christum praedicaret, qui quod Lex non potuit, **27** credentes in se justificaret. Sed non contra Legem, sed pro Lege est: ipsa enim hoc dicit futurum, dicente Esaia propheta: *Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat captivitatem ab Jacob; et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum.*

Igitur si lex Dei data est per Moysen, et praedicatio novae Legis Dei est; quid est quod differt, ut a Lege quam Deus dedit, translatum se dicat in Evangelium Dei? Sic est hoc, quomodo qui a secundo gradu accedit ad primum, et a bono ad melius. Lex enim a Deo data est ad correctionem disciplinae; Evangelium autem Dei est, per quod mysterium Dei manifestatur, quod latuit a saeculis in Deo: quod est Christus. Ad quod omnes invitati apophoreta duplicia consequuntur; remissam enim peccatorum accipiunt, et filii Dei fiunt: ut jam mori non possint secunda morte. Hinc est quod Dominus in Evangelio: *Haec est,* inquit, *vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* **(Joan. XVII, 3)**.

(Vers. 2.) *Quod ante promiserat.* Ut probet ratam et integram fidei spem esse in Christo, jam prius Evangelium ejus dicit a Deo promissum: et ut ex eo idoneum illum sponsorem vitae doceret, priusquam veniret, testimonium ei datum ostendit, paria attestante Petro apostolo: *Nec enim aliud datum est,* inquit, *nomen sub coelo, in quo oporteat nos salvos fieri* **(Act. IV, 12)**.

Per prophetas suos. Ut manifestius salutarem esse adventum Christi significaret, etiam personas, per quas promissionem signaverit, demonstravit: ut quam vera et magnifica sit

promissio ex his videretur. Nemo enim rem vilem magnis praecursoribus nuntiat.

In Scripturis sanctis. Hoc ad cumulum verae protestationis adjecit, ut majorem fiduciam credentibus faceret, et Legem commendaret; sanctae enim sunt scripturae, quae et vitia damnant: et sacramentum illic unius Dei, et incarnationis continetur Filii Dei pro salute humana, testibus signorum prodigiis.

(Vers. 3.) *De filio suo.* Dignum fuit, ut quia Deus Filium suum proprium mundo promittebat, per claros viros illum promitteret; ut ex iis quam potentissimus esset, qui praedicabatur, posset sciri, ut Scripturis sanctis adventum ejus futurum insereret, et ut falsum non posset videri, quod a sanctis praedicatum est Scripturis.

Qui factus est ei ex semine David secundum carnem. Eum qui erat Dei Filius secundum Spiritum sanctum, id est, secundum Deum (quia Deus spiritus est, et sine dubio sanctus est), factum dicit juxta carnem Dei Filium ex semine David, juxta illud: *Et Verbum caro factum est* **(Joan. I, 14)**; ut jam unus sit Dei et hominis Filius Christus Jesus, ut sicut verus Deus est, verus esset et homo: verus autem non erit, nisi sit ex carne et anima; ut sit perfectus. Qui enim ex aeterno Dei Filius erat, ignorabatur a creatura: dum vult autem manifestari pro humana salute, visibilis debuit et corporeus fieri; quia et cognosci se voluit per virtutem, et hominem a peccatis abluere in carne, morte devicta. Et ideo ex semine David fit, ut sicut de Deo rex ante saecula natus est; ita et secundum carnem ex rege ortum regium caperet, factus opere Spiritus sancti de Virgine, hoc est, natus: ut reverentia ei reservata, ex hoc ultra

hominem cognosceretur; quia ab humanae legis nativitate distaret, sicut praedictum fuerat ab Esaia propheta: *Ecce virgo in utero concipiet* **(Esai. VII, 14)**, ut cum novum factum videretur, ac laude dignum, providentia quaedam Dei circa visitationem humani generis futura dignosceretur.

(Vers. 4.) *Qui praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri.* Filium Dei dicens, Patrem significavit Deum; addito autem spiritu sanctificationis, ostendit mysterium Trinitatis. Hic ergo qui incarnatus, quid esset, latebat; tunc praedestinatus est secundum spiritum sanctificationis in virtute manifestari Filius Dei, cum resurgit a mortuis, sicut scriptum est in psalmo octogesimo quarto: *Veritas de terra orta est* **(Psal. LXXXIV, 12)**. Omnis enim ambiguitas et diffidentia resurrectione ejus calcata est, et compressa; siquidem adhuc in cruce positum, centurio videns magnalia, Dei Filium confitetur **(Matth. XXVII, 54)**. **28** Nam et discipuli in morte ejus dubitaverunt, dicente Cleopha in Emmaus: *Nos putabamus quia ipse erat, qui incipiebat liberare Israel* **(Luc. XXIV, 21)**. Et ipse Dominus ait: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ipse ego sum* **(Joan. VIII, 28)**; et iterum: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me* **(Joan. XII, 32)**, id est, tunc cognoscar omnium esse Dominus. Ideo autem non dixit ex resurrectione Jesu Christi, sed ex resurrectione mortuorum; quia resurrectio Christi generalem tribuit resurrectionem. Haec enim major videtur virtus in Christo et victoria, ut ea potestate operaretur mortuus, qua operatus fuerat et vivus. Quo facto apparuit

illusisse mortem, ut redimeret nos; unde Dominum nostrum hunc vocat.

(Vers. 5.) *Per quem accepimus gratiam et apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus.* Post resurrectionem manifestatus Filius Dei in virtute, gratiam dedit, justificans peccatores, et apostolos nominavit, quorum se hic socium dicit; ut apostolatus cum gratia esset doni Dei, non sicut Judaeorum sunt apostoli. A Deo ergo Patre per Christum dominum hanc acceperunt potestatem, ut vice Domini signis doctrinam Dominicam acceptabilem facerent; ut virtutem, quam in Salvatore zelarentur perfidi Judaei, hanc in servis ejus a turbis admirari videntes, vehementius torquerentur. Testis enim doctrinae virtus est, ut quia quod praedicatur, incredibile mundo est, gestis fieret credibile. Missos igitur apostolos vocat, ut praedicarent fidem omnibus gentibus, ut obedirent, et salvarentur; ut donum Dei non jam solis Judaeis, verum etiam omnibus gentibus concessum videretur: et hanc esse Dei voluntatem, ut in Christo, et per Christum omnibus misereatur, vicariis ejus praedicantibus, hoc est: *Pro nomine ejus;* sicut alibi dicit: *Pro quo legatione fungimur* **(II Cor. V, 20)**.

(Vers. 6.) *In quibus estis et vos vocati Jesu Christi.* Hoc est, legatione nobis fungentibus in omnibus gentibus pro nomine Jesu Christi, inter quos estis et vos vocati; quia donum Dei omnibus missum est, ut cum audiunt se inter caeteros vocatos, scirent se sub Lege agere non debere, quia sine lege Moysi susceperunt caeterae gentes legem Christi.

(Vers. 7.) *Omnibus qui sunt Romae, dilectis Dei, vocatis sanctis.* Quamvis Romanis scribat, illis tamen scribere se

significat, qui in charitate Dei sunt. Qui sunt hi, nisi qui de Dei Filio recte sentiunt? Isti sancti sunt, et vocati dicuntur; sub Lege enim agentes male intelligunt Christum: et injuriam Deo Patri faciunt, cum an in Christo perfecta spes salutis sit, dubitant. Ideo sancti non sunt, neque vocati dicuntur.

Gratia vobis et Pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratiam et pacem cum iis dicit esse, qui recte credunt. Gratia est, quia a peccatis absoluti sunt: pax vero, quia ex inimicis reconciliati sunt creatori, sicut dicit Dominus: *In quamcumque domum introieritis, et receperint vos, dicite: Pax huic domui* **(Luc. X, 5)**. Et ut sine Christo nullam esse pacem et spem doceret, adjecit gratiam et pacem non solum a Deo Patre esse, sed et a Christo Jesu. Deum Patrem nostrum dicit propter originem, quia ab ipso sunt omnia: Christum autem Dominum, quia ejus sanguine redempti, facti sumus filii Dei.

(Vers. 8.) *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis; quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Finita praefatione ante omnia gaudium suum esse testatur, utpote gentium Apostolus, quod cum Romani regnarent in mundo, subjecerint se fidei christianae, quae prudentibus saeculi humilis et stulta videtur. Cum ergo multa essent ex quibus gauderet in Romanis (erant enim doctrina memorabiles et boni operis cupidi, studiosique magis agendi bene, quam sermonis, quod non longe est a religione divina), in hoc tamen primum gaudere se dicit, quia fides illorum in omni loco currebat; quamvis non secundum regulam ab auctoribus traditae veritatis, tamen quia quod ab uno Deo erat, interposito Christi nomine, coeperant venerari, gratulatur, sciens illos posse proficere. Per quod etiam charitatem suam

circa illos ostendit, quando congaudet bono coepto illorum, et hortatur ad profectum.

29 Gratias ergo agere se dicit Deo suo dumtaxat, quia adhuc illorum non erat plene; quia ex ipso est omnis paternitas **(Ephes. III, 15)**. Sed quia omnis dispositio salutis nostrae a Deo quidem, sed per Christum est, non per Legem, neque per aliquem prophetam, gratias quidem agere se dicit Deo, sed per Christum, quia fama fidei illorum erat profectus multorum; ut hoc ipsum ad Dei providentiam referat per Christum. Aut enim gaudebant roborati, qui crediderant: caeteri, quia videbant principes suos factos: aut certe qui non crediderant, poterant credere horum exemplo. Facile enim facit inferior, quod fieri viderit a priore.

(Vers. 9.) *Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.* Ut suadeat charitatem, Deum testem dat, cui servit, ad quem et precem pro his facit, non in Lege serviendo, sed in Evangelio Filii ejus, hoc est, non in eo quod Moyses servus tradidit, sed in eo quod Filius dilectissimus docuit; quantum enim distat servus a domino, tantum distat evangelium a Lege: non quod mala sit Lex, sed quia melius est Evangelium. Deo itaque servit in Evangelio Filii ejus, ut ostendat Dei esse voluntatem, ut credatur in Christum.

Cui et servio. Quomodo? *In spiritu meo,* inquit, non in circumcisione manufacta, neque in neomeniis, et sabbato, et discretione escarum; sed in spiritu, id est, in mente. Quia Deus spiritus est, spiritu vel animo potius debet illi serviri; cui enim animo servitur, ex fide illi servitur. Haec et Dominus fatus est

ad Samaritidem, putantem quod in monte adorari se Deus velit dicens: *Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Etenim Pater tales quaerit, qui adorent eum. Spiritus est Deus* **(Joan. IV, 23, 24)**. Adorantes ergo, in spiritu et veritate oportet adorare; et non locus orationem commendet, sed devotus animus. Hoc est, in veritate adorare in spiritu Deum spiritum et Christum, unum ex quo omnia, et unum per quem omnia **(I Cor. VIII, 6)**. Hos quaerit adoratores Pater. Memorem ergo se illorum in orationibus suis flagitat, ut seminet in illis charitatem; facit enim illis desiderium sui. Quis enim non amet eum, quem audit memorem sui esse? Si enim ab iis qui missi non erant, libenter acceperant doctrinam sub nomine Christi, adulteratis verbis; quanto magis ab eo, quem scirent esse apostolum, et cujus verba comitaretur virtus, desiderarent audire!

(Vers. 10.) *Obsecrans si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad vos.* Orationis suae pro illis sensum ostendit; Deum enim se dicit petere, ut veniret ad Urbem ad profectum illorum cum Dei voluntate, cujus praedicat donum. Tunc enim profectus adest, si quod agendum est, cum Dei voluntate agatur. Orat ergo ut quacumque ex causa jam daretur occasio, qua veniret ad Urbem; quia occupatus erat aliis praedicando: sic prosperum iter reputans, si Deo volente veniret; quia provida est Dei voluntas. Prosperum ergo iter est non incassum laborem itineris subire. Haec rogat ut Deus impleat, vocando illos ad suam gratiam. Aviditate animi loquitur; desiderat enim illos, sciens et illis et sibi prodesse, sicut alibi dicit: *Quod est gaudium nostrum et corona? Nonne vos in adventum Domini* **(I Thess. II, 19)**? Fructus enim Apostoli est

uberior, si lucretur multos. Praeterea quia majus gaudium est, si potentes mundi convertantur ad Deum, quia quanto inimici graves sunt, tanto magis reconciliati necessarii. Voluntati itaque ejus sic occasio data est, ut coactus appellaret Caesarem, et dirigeretur ex alia causa ad urbem Romam, Deo volente; ut impleret propositum voluntatis suae. Denique in naufragio posito astitit Dominus dicens: *Noli timere, Paule, sicut enim testificatus es de me Hierosolymis, ita et Romae* **(Act. XXVII, 24)**.

(Vers. 11.) *Desidero enim videre vos, ut gratiam spiritualem vobis administrem ad confirmandos vos.* Confirmatio haec tres personas requirit, annuentis Dei, administrantis Apostoli, accipientis populi. Nunc ergo desiderii sui voluntatem ostendit, quonam esset voto circa illos; cum enim dicit: *Ut gratiam spiritualem vobis administrem,* carnalem illos sensum assecutos significat; quia sub nomine Christi non illa quae Christus docuerat, fuerant assecuti, sed ea quae fuerant a Judaeis tradita. Se autem cupere citius venire, ut **30** ab hac illos traditione abstraheret, et spirituale illis traderet donum, ut acquirat illos Deo, participes illos faciens gratiae spiritalis, ut in professione et fide sua essent perfecti.

Hinc datur intelligi superius non fidem illorum laudasse, sed facilitatem et votum circa Christum; christianos enim se profitentes, sub Lege agebant simpliciter, sicut illis fuerat traditum. Nam misericordia Dei ad hoc data est, ut Lex cessaret, quod saepe jam dixi; quia Deus consulens infirmitati humanae, sola fide addita legi naturali, hominum genus salvare decrevit.

Quid est tamen ut cum scriptis illos corrigat, et a carnali sensu abstrahat, praesentiam suam necessariam dicat, ut gratiam illis spiritalem ministraret; cum ea quae scribit, spiritalia sint: nisi propter hoc quia aliter dicta ad aliud solent rapi, sicut ab haereticis fit? Ideo desiderat ut praesens doctrinam evangelicam sensu quo scribit, his tradat; ne sub auctoritate litterarum ejus non auferretur error, sed firmaretur: quippe cum praesens quae verbis suadere non poterat, suaderet virtute, ut magis illis proficiat aditis.

(Vers. 12.) *Id est, simul consolari in vobis per eam quae invicem est, fidem vestram atque meam.* Consolari se dicit cum illis, si apprehendant spiritalia; quia quamvis congaudeat fidei illorum, doleat tamen quia non rectam accipiebant fidem. Hoc affectu fuit Apostolus, ut aliena vitia quasi sua doleret. Ac per hoc consolemur, inquit, per unam atque eamdem fidem, ut tunc consolatio una sit, si unius fidei efficerentur in Christo; ut administratio gratiae spiritalis, evangelizante Apostolo, hunc praestaret effectum.

(Vers. 13.) *Non autem arbitror ignorare vos, fratres, quia saepe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc.* Propositum et votum suum ostendit, quod quidem scire illos non ambigit per eos fratres, qui ab Hierusalem vel confinibus civitatibus causa suae religionis ad Urbem veniebant, sicut Aquilla et Priscilla, votum ejus insinuantes Romanis. Cum enim saepe vellet venire, et prohiberetur, sic factum est ut scriberet epistolam; ne diu in mala exercitatione detenti, non facile corrigerentur. Et fratres eos vocat, non solum quia renati erant; sed et quia erant inter eos, licet pauci, qui recte sentirent. Unde dixit: *Vocatis sanctis* **(Rom. I, 7)**. Quid tamen est, *Vocatis sanctis?* Si enim jam sancti sunt,

quomodo vocantur, ut sanctificentur? Sed hoc ad Dei pertinet praescientiam, quia quos scit Deus futuros sanctos, jam apud illum sancti sunt, et vocati permanent.

Prohibitum tamen se dicit usque ad tempus datae epistolae, a Deo utique, qui sciens adhuc imparatos illos, ad alias urbes direxit Apostolum, quae jam ad recipiendam veritatem essent capaces; quamvis sub nomine agerent Salvatoris, sed vitiis prohibebantur carnalibus; ne digni jam essent addiscere spiritalia. Denique volentes aliquando in Bithyniam ire, prohibiti sunt a sancto Spiritu Paulus et Silas **(Act. XVI, 7)**: cur, nisi sciret adhuc affectum deesse? Apud Corinthios autem commonetur Apostolus, dicente Domino: *Loquere, ne tacueris; quia populus mihi multus est in hac civitate* **(Act. XVIII, 9, 10)**. Non ergo otiose prohibitum se dicit, sed et causas morarum discrevit, et hos ut se praepararent adhortatus est; ut audientes sibi gratiam spiritalem ministrandam fore, dignos se efficerent, a vitiis carnalibus abstinentes, ad excipiendam eam.

Ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in caeteris gentibus. Pro utilitate communi cupidum se veniendi ad hos declarat, ut et hi salutem spiritalis gratiae consequantur, ratam habentes fidei suae professionem; ut hic fructum habeat apud Deum ministerii sui, per quod lacessit illos ad fidem rectam, exemplo caeterarum gentium: promptior enim fit quis ad rem sibi traditam, si illi multos videat assentiri.

(Vers. 14.) *Graecis et Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum.* Debitorem se dicit horum, quos memorat, quia ad hoc missus est, ut omnibus praedicaret: per quod etiam omnes significat debitores; confiteri enim creatorem Deum,

ex quo omnia, et per quem omnia, et debitus honor est, et salus confitentis. Graecos ergo gentiles posuit, sed eos qui Romani dicantur sive natione, sive adoptione: Barbaros vero eos qui Romani non sunt, quorum genus adversum est, et sunt gentiles. Sapientes autem illos dixit, **31** qui mundanis rationibus eruditi, sapientes vocantur in saeculo; dum aut siderum speculatores sunt, aut mensuris, aut numeris, aut arti grammaticae student, rhetoricae, aut musicae. His omnibus ostendit nihil haec prodesse, nec vere sapientes esse, nisi credant in Christum: stultos vero hos dixit, qui simplicitatem sequentes, harum rerum imperiti sunt. His omnibus missum se praedicare testatur. De Judaeis autem tacuit, quia magister gentium est. Ac per hoc debitorem se profitetur; quia ad hoc accepit doctrinam, ut tradat: et cum tradit, acquirat.

(Vers. 15.) *Itaque quod in me est, promptus sum, et vobis qui Romae estis, evangelizare.* Quamvis se missum praedicare omnibus dicat gentibus, promptum tamen se Romanis asserit tradere Evangelium gratiae Dei, apud quos regni Romani caput et sedes est. Ad membrorum enim utilitatem vel requiem pertinet, si caput inquietum non fuerit. Ideo Romanorum pacem optat, ut non multum se jactet Satanas, et uberiores fructus habeat operis sui.

(Vers. 16.) *Non enim erubesco Evangelium; virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* Hoc dicto illos tangit, a quibus acceperant non rectam fidem, apostolorum tamen doctrinam virtus commendabat; ut quia incredibile videbatur, quod praedicabatur, signa et prodigia ab apostolis facta testimonio essent, non diffidendum de iis quae ab illis dicebantur, in quibus tanta virtus inesset (nulli enim dubium verba virtuti cedere, ac per hoc quoniam illorum nulla visa erant portenta,

praedicatio illorum sine virtute Dei erat), ideoque non se dicit erubescere Evangelium Dei, illos autem erubescere; quia quod illi tradiderant, in reprehensionem veniebat, nec quoquam testimonio firmabatur, et discordabat a doctrina apostolica. Virtus igitur Dei est, quae invitat ad fidem, et dat salutem omni credenti, dum peccata donat, et justificat; ut a secunda morte detineri non possit signatus mysterio crucis. Praedicatio enim crucis Christi indicium est mortis evictae, dicente apostolo Joanne: *Ad hoc enim venit Filius Dei, ut solveret opera diaboli* **(I Joan. III, 9)**, ut omnis credens non teneatur a morte; quia signum habet quod victa mors est.

Judaeo primum, et Graeco. Id est, huic qui ex genere est Abrahae, et huic qui ex gentibus; in Graeco enim gentilem significat: in Judaeo vero eum, qui ex genere fuerit Abrahae. Nam Judaei ex tempore Judae Machabaei dici coeperunt, qui in causa cladis restitit sacrilegiis gentium, et fiducia Dei collegit populum, et defendit genus suum. Fuit autem ex filiis Aaron. Quamvis ergo praeponat Judaeum causa Patrum, tamen similiter etiam ipsum indigere dicit dono Evangelii Christi. Si ergo et Judaeus non justificatur, nisi per fidem Christi Jesu; quid opus est esse sub Lege?

(Vers. 17.) *Justitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem.* Hoc dicit, quia in illo qui credit, sive Judaeus sit, sive Graecus, justitia Dei revelatur **(Habac. II, 4)**. Justitiam Dei dicit, quia gratis justificat impium per fidem, sine operibus Legis, sicut alibi dicit: *Ut inveniar in illo non habens meam justitiam, quae ex Lege est, sed illam, quae ex fide est* **(Phil. III, 9)**. Quae ex Deo est justitia in fide, ipsam justitiam dicit revelari in Evangelio; dum donat homini fidem per quam justificetur. Ostenditur enim in eo veritas et justitia Dei, dum

credit et profitetur: justitia est Dei, quia quod promisit, dedit. Ideo credens hoc esse se consecutum, quod promiserat Deus per prophetas suos, justum Deum probat, et testis est justitia ejus.

Ex fide in fidem. Quid aliud est, *ex fide in fidem,* nisi quia fides Dei est in eo, quod de se repromisit; et fides hominis, qui credit promittenti; ut ex fide Dei promittentis in fidem hominis credentis Dei justitia reveletur? In credente enim justus Deus apparet: in eo autem qui non credit, injustus videtur; negat enim veracem Deum, qui non credit Deum dedisse quod promisit. Hoc contra Judaeos loquitur, qui negant hunc esse Christum, quem promisit Deus.

Sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit **(Habac. II, 4)**. Propterea ad exemplum prophetae Habacuc se convertit, ut declararet **32** olim ostensum justum ex fide, non ex Lege vivere, hoc est, non justificari hominem apud Deum per Legem, sed per fidem: vita enim ex fide non haec praesens est, sed futura; quia justus ex fide vivit, sed apud Deum.

(Vers. 18.) *Revelatur enim ira Dei de coelo in omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent.* Sicut enim in illo qui credit, justitia Dei revelatur, sicut supra memoravi; ita et in eo qui non credit impietas et injustitia revelatur. Ex ipsa enim coeli fabrica iratus illis Deus videtur; idcirco enim tam pulchra astra condidit, ut ex iis quantus et quam admirabilis creator eorum est, possit agnosci, et solus adorari. Unde scriptum est in psalmo: *Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* **(Psal. XVIII, 2)**. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum; potuerunt enim id per

legem naturae apprehendere, fabrica mundi testificante, auctorem Deum solum diligendum, quod Moyses litteris tradidit **(Deut. VI, 5)**: sed impii facti sunt non colendo creatorem, et injustitia in eis apparet, dum videntes dissimulant a veritate, non fatentes unum Deum.

(Vers. 19.) *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Notitia Dei manifesta est ex mundi fabrica; ut enim Deus, qui natura invisibilis est, etiam visibilibus possit sciri, opus factum est ab eo, quod opificem visibilitate sua manifestaret, ut per certum incertum posset sciri: ac per hoc quod caeteris impossibile est, ille esse Deus omnium crederetur, qui hoc opus fecit.

Deus enim illis manifestavit, hoc est, opus fecit, per quod possit agnosci per fidem.

(Vers. 20.) *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Idem sensus est, quem repetit; ut absolutius doceat quia cum per se potentia et majestas Dei creaturae oculis aspici non possint, opere mundi intellecta conspiciuntur. Hoc igitur genere reos facit eos, qui sine lege vixerunt et naturae et Moysi; consuetudine enim peccandi obruerunt legem naturae, oblitique memoriam ejus: legem autem quae ad reformationem data fuerat, percipere noluerunt, ut duplici modo obnoxii fierent damnationi.

Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles. Ut omnino excusari impietas non possit, adjecit etiam virtutem Dei, et divinitatem sempiternam cognitam esse ab hominibus, et stupore quodam hebetasse ad honorandum Deum, quem et esse, et operari ad utilitatem suam non

ignorarent; ea enim quae humanis usibus evoluto anno gignuntur, ipsum decrevisse nulli in dubium venit. Aeterna ergo virtus ejus Christus est, per quem instituit, quae non erant, et manent in eo. Cujus si dudum persona agnita non est, opera tamen manifesta sunt: Divinitas vero, quia in opere sibi decreto perdurant elementa rerum.

Ut sint inexcusabiles. Multis enim modis qui reus convincitur excusari non potest.

(Vers. 21.) *Quoniam cum cognovissent Deum; non sicut Deum magnificaverunt, aut gratias egerunt.* Usque adeo non ignoraverunt, ut faterentur unum esse principium, a quo omnia initium sortita sint, coelestia et terrestria et inferna: et hunc unum esse qui omnibus decreverit proprietates et officia naturaliter; et haec scientes non egerunt gratias. De anterioribus loquitur, ut praesentes et futuros corrigat.

Sed evanuerunt in cogitationibus suis. Evanuerunt; videntes enim mundum miro ornatu aptatum ab eo, quem ejus opificem cognoverant, dissimulaverunt.

Et obscuratum est insipiens cor eorum. Nebula erroris texit cor illorum, quia cum creatorem ex iis, quae fecit pulchra, amplius honorificare debuerint, obtusi sunt, relicto illo, haec sola dicentes sibi sufficere ad culturam, quae videntur.

(Vers. 22.) *Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Sapientes enim se arbitrantur; quia rationes physicas investigasse se putant, scrutantes cursus siderum, et qualitates elementorum, dominum autem horum spernentes; ideo **33** stulti sunt; cum si haec laudanda sint, quanto magis creator illorum! Solent tamen pudorem passi, neglecti Dei

misera uti excusatione, dicentes per istos posse ire ad Deum, sicut per comites pervenitur ad regem. Age, numquid tam demens est aliquis, aut salutis suae immemor, ut honorificentiam regis vindicet comiti; cum de hac re si qui etiam tractare fuerint inventi, jure ut rei damnentur majestatis? Et isti se non putant reos, qui honorem nominis Dei deferunt creaturae, et relicto Domino, conservos adorant; quasi sit aliquid plus, quod reservetur Deo. Nam et ideo ad regem per tribunos aut comites itur; quia homo utique est rex, et nescit quibus debeat rempublicam credere. Ad Deum autem, quem utique nihil latet (omnium enim merita novit), promerendum, suffragatore non opus est, sed mente devota. Ubicumque enim talis locutus fuerit ei, respondebit illi.

(Vers. 23.) *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Sic obcaecatum est cor illorum, ut majestatem invisibilis Dei, quem ex his factis agnoverant, non hominibus, sed quod pejus est, et inexcusabile crimen, in similitudinem hominum mutarent; ut forma corruptibilis hominis Deus ab his vocetur, hoc est, simulacrum hominis: ut quos vivos hoc nomine donare non audent, mortuorum imagines in gloriam Dei recipiant. Quanta hebetudo, quanta stultitia, hos sapientes appellare ad suam damnationem, apud quos plus potest imago quam veritas; et mortui potiores sunt vivis! A vivo enim Deo recedentes, mortuis favent, in quorum numero sunt, sicut scriptum est in sapientia Salomonis: *Mortalis fingit mortuum manibus iniquis* **(Sap. XV, 27)**.

Et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. His subjectis cumulavit ad poenam hebetudinis, ut ultra stultitiam et vanitatem sint hujusmodi. Sic enim Dei majestatem et gloriam

minuerunt, ut horum quae minima et parva sunt, similitudini Dei honorificentiam darent; primi enim Babylonii Deum vocaverunt figmentum Beli cujusdam quondam hominis mortui, qui principatum in eos dicitur egisse. Coluerunt et serpentem draconem, quem occidit Daniel homo Dei **(Dan. XIV, 26)**, cujus similitudinem habent. Aegyptii autem colebant quadrupedem, quam dicebant Apin, in similitudinem vaccae; quod malum imitatus est Hieroboam **(II Reg. XII, 28)**, vaccas instruens in Samaria, quibus sacrificarent Judaei; et volucres, quia Coracina sacra habebant pagani. Harum tamen omnium rerum quas memoravi, simulacra coluerunt Aegyptii, et alia quae nunc dicere non est necesse. Haec ab his facta sunt, qui se sapientes aestimaverunt in mundo; quia enim invisibilem Deum agnoscentes non honoraverunt ista faciendo, nec in iis quae visibilia sunt, sapere potuerunt. Difficile enim in majoribus prudens, in minoribus non sapit.

(Vers. 24.) *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis illorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Quoniam, inquit, ad injuriam creatoris Dei figmenta et similitudines rerum deificaverunt, traditi sunt illudendi; et traditi non ut illa agerent, quae nolebant; sed ut illa perficerent, quae desiderabant. Et hic bonitas Dei est; cum enim dignum fuisset subjici illos, ut facerent quae nolebant et cruciarentur; quia licet bonum, si contra voluntatem fiat, amarum et malum est. Isti autem avertentes se a Deo, traditi sunt diabolo. Tradere autem est permittere, non incitare aut immittere; ut ea quae in desideriis conceperant, adjuti a diabolo explerent in opere: nec enim possent hujusmodi bonum cogitatum habere.

Traditi ergo sunt *in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Cum praeterita recolat, etiam **34** praesentis temporis mala significat; quia traduntur nunc usque ut contumeliis afficiant corpora sua. Originis enim illius nunc usque sunt homines qui dicuntur corpora sua dehonestare invicem. Cum cogitatio animae sit in crimine, corpora dicuntur dehonestari; quare, nisi quia macula corporis indicium est peccati animae? Cum enim corpus contaminatur, nemo ambigit animae esse peccatum.

(Vers. 25.) *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturae potius quam Creatori, qui est benedictus in saecula. Amen.* Commutaverunt veritatem Dei in mendacium, hoc est nomen Dei qui verus est, dederunt iis, qui non sunt dii. Lapidibus enim et lignis, vel caeteris metallis auferentes quod sunt, dant illis quod non sunt, et hoc est immutare verum in falsum. Non enim vocantur jam lapis aut lignum, sed Deus: hoc est servire potius creaturae quam creatori. Non enim negant Deum, sed serviunt creaturae: quo non excusantur, sed accusantur magis; quia cognoscentes, non honorant Deum.

Qui est benedictus in saecula. Amen; hoc est, verum. Deus vero ait: *benedictus in saecula;* quia permanet Deus; diis autem gentium ad tempus impietatis dat honorem; ideo non est *verum.* In Deo autem manet veritas. Hanc benedictionem alio loco Filio Dei assignat, inter caetera dicens: *Et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen* **(Rom. IX, 5)**. Aut uterque ad Christum pertinens; aut eadem dixit de Filio, quae et de Patre.

(Vers. 26.) *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam.* Haec irato Deo propter idololatriam humano generi provenisse testatur, ut mulier mulierem turpi desiderio ad usum appeteret. Quod quidam aliter interpretantur, non perspicientes vim dicti. Quid est enim immutare naturalem usum in eum usum qui est contra naturam, nisi sublato concesso usu aliter uti, ut una atque eadem pars corporis uniuscujusque inter se invicem sexus aliter se ad usum praebeat, quam concessum est? Nam si illa est pars corporis quam putant, quomodo immutaverunt usum naturae, cum non habeant hujusmodi usum datum a natura? Superius jam dixerat traditos in immunditiam, non tamen qualitatem operis immunditiae ipsius ostenderat, pro quo nunc declarat:

(Vers. 27.) *Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.* Nunc manifestavit quomodo, quod superius de mulieribus dixit, intelligi debeat. Quando autem subjecit: *Similiter et masculi,* dicens, *exarserunt in desiderium sui;* ostendit aperte peccatum mulierum. Denique non dixit de viris quod immutaverunt naturalem usum in invicem; quia hujusmodi usus huic parti concessus non est, sed de feminis. Et quid mirum, cum hodieque tales mulieres reperiantur; ut sicut illud a viris, itaque et hoc a mulieribus sit inventum? Denique mulieres inter se accusant, et viri similiter; manifestum est ergo ut qui jam veritatem Dei immutaverunt in mendacium, immutarent et naturalem usum in eum usum, per quem dehonestarentur, rei facti mortis secundae. Quoniam vero

aliam legem dare non potest Satanas, nihil enim habet, concessa et licita in alium ordinem versat, ut dum aliter fiunt, quam concessa sunt, sint peccatum.

Et compensationem mercedis quam oportuit, erroris sui in semet ipsis recipientes. Hanc dicit compensationem esse contempti Dei, id est, turpitudinem et contaminationem; haec est enim prima causa hujus peccati. Quid enim pejus, quid deterius hoc peccato? Quantum enim idololatria perimpium **35** et gravissimum delictum est; tantum et compensatio ejus horrenda, et persordida passio est.

(Vers. 28.) *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt.* Propter errores simulacrorum traditi sunt ad turpia facienda invicem, sicut jam dictum est. Et quia impunitatem horum aestimaverunt, incuriosum Deum judicantes, ac per hoc negligendum. Hinc additum est, ut magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores; ut facta quae hominibus non ambigerent displicere, Deum crederent non vindicare. Nunc enumerat omnia mala, quae illis superaddita sunt; ut vel sic conversi ad naturalem intellectum, intelligerent, irato Deo, haec sibi provenisse.

(Vers. 29, 30.) *Repletos,* ait, *omni iniquitate.* Hic summatim locutus est, et subjicit membra iniquitatis: *Malitia, impudicitia,* inquit, *avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurratores, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum.* Caput iniquitatis malitiam dixit, cujus opus fornicationem posuit atque avaritiam. Haec fornicatio

habet in se et adulterium; si enim dixisset adulterium, videbatur excusasse fornicationem, sicut leges Romanae: ideo quod minus est posuit, ut quod majus est, inultum non possit credi.

Deinde adjecit, *nequitia,* cujus affectus invidiam parit et homicidia, contentionem ac dolum. Post haec subjecit, *malignitate,* quae gignit susurrationes atque detractiones; et quoniam haec Deo non displicere non possunt, ait: *Deo odibiles;* et quia nec hominibus placent, *contumeliosos,* inquit, *superbos, elatos, inventores,* id est, auctores, *malorum.* Non ergo semper malum. Isti autem imitatores facti patris sui diaboli, idololatriae malum invenerunt, per quod omnia vitia in mundo sunt nata, et perditio maxima. Nam diabolus, quem ab initio Scriptura peccare testatur **(I Joan. III, 8)**, quamquam tyrannicae praesumptioni studeat, non tamen id ausus est profiteri, ut dicat: *Ego sum Deus.* Denique inter caetera dixit ad Dominum: *Haec omnia mihi tradita sunt* **(Luc. IV, 6)**, non dicit: A me sunt; vel, mea sunt. Et in libro Job potestatem sibi dari exposcit **(Job I, 12)**. Quamobrem pejores isti sunt, qui non tantum elementis, sed et figmentis tribuunt deitatem.

(Vers. 31.) *Parentibus non obedientes.* Quanta autem insolentia arrepti sunt, ut nec parentes suos, quos auctores in nativitate habent, agnoscerent, quique se natos gauderent: illos tamen per quos esse coeperant, contemnebant! Hoc est esse *sine intellectu, sine charitate,* sed Dei; nam erat in illos charitas carnis. Hi Dei justitiam cognoscentes per legem naturae (sciverunt enim haec Deo displicere, sed in animo ponere noluerunt *Quoniam qui haec agunt, digni sunt morte*), usque adeo justitiam Dei cognoverunt, ut non negent

haec omnia, quae faciant, poena digna et morte. *Et non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Assensus enim participatio est.

(Vers. 32.) *Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui haec agunt, digni sunt morte: et non solum faciunt ea, sed etiam consentiunt facientibus.* Haec omnia mala corpus est peccatorum, cui mancipati facti sunt potestatis ejusdem, ut faciant punienda. Haec enim malorum causa a Sodomitis coepta est offensione Dei, sicut supra dictum est, et in omnem prope partem mundi ramos suos extendit, iram Dei idololatriae causam nuntians, quae prima pars est erroris et impietatis, quam primum condemnat; ut cum haec emendata fuerint, facile corrigantur et morum vitia. Sublato enim malitiae semine, nequitiae fructus arescent; non enim dat arbor fructus, cujus excisae sunt radices. **36** Nam ideo et Moyses **(Gen. XIX, 24 et seq.)** Sodomae et Gomorrhae gesta memoravit, exitiumque non tacuit, ut timorem poneret hujus rei vitandae. Non ergo hoc vitium et contaminatio dehonestatae vitae ab eo admittitur, qui in animo cogitat Deum.

Sunt quidam qui se reos non putant, si non operentur quae mala sunt, assentiant autem facientibus. Assentire autem est, si, cum possit reprehendere, taceat: aut audiens has fabulas, aduletur. Sciens enim impurus et malignus non ignorari quae agit, et minime se vitari, sed etiam honori esse, gloriatur forte se talem: nec confundi potest in his, quando videt faveri sibi, et obsecundari ab iis, qui non sunt tales; et ita est, ut qui fomitem praebeant delictis illorum: ideoque dignum est ut pari crimine rei habeantur. Sunt iterum alii, qui non solum faciunt mala, sed etiam consentiunt

facientibus; ut non solum faciant, sed et talibus consentiant. Duplex ergo horum est nequitia: non enim tam mali sunt, qui faciunt, et facientibus contradicunt; scientes enim nefaria, non illa vindicant: illi vero tam nequissimi sunt, qui et faciunt, et consentiunt facientibus, ut nec Deum timeant; sed increscere cupientes mala, ideo haec minime vindicant, ut suadeant non illa esse vitanda.

CAPUT II.

(Vers. 1.) *Quapropter inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas; eadem enim agis, quae judicas.* Quoniam facientem maligna, et consentientem facientibus, morte dignos ostendit; ne forte hic qui facit, et non consentit facientibus, excusare se posse putaret, docet hujusmodi inexcusabilem fore. Non enim justum est, ut huic impune concedatur; quia per hypocrisin ostendit se non talem, cum pejor esse deprehendatur. Fallit enim, ut dum puniendus sit, honore dignus appareat.

(Vers. 2.) *Scimus autem quoniam judicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.* Hoc est, non ignoramus Deum judicaturum de his in veritate, quando nos ipsi de his judicamus. Si enim nobis displicet, quanto magis Deo, qui magis justus est et opus suum zelatur! In veritate ergo cum dicit judicaturum Deum de his, terrorem incutit; ut quem hi perfidi incuriosum dicunt, iste malos secundum veritatem dicat judicaturum, hoc est, verissime reddere secundum mensuram uniuscujusque, et non parcere.

(Vers. 3.) *Existimas autem hoc, o homo, qui judicas de iis, qui talia agunt, et facis ea; quia tu effugies judicium Dei?* Hoc est, numquid quia tibi examen datum est potestatis judicandi de malis et stupris, cum eadem agas, et non est qui te ad praesens judicet, effugies judicium Dei? Non utique; quia si judicium Dei in mundo evasisti, quia omnis haec potestas et judicium ab eo est, in futurum non evades. Per se enim judicaturus est Deus, apud quem cessat adulatio et personarum acceptio. Aut certe si justum alicui videtur, ut hujusmodi immunis a poena sit, dicat. Quod si justum est ut non evadat, credat Deum judicaturum; ut et quod justum esse judicat, verum sit, et impleatur, et Deum conditorem mundi providenter et curiose operis sui merita requirere fateatur. Si enim fecit et negligit, malus opifex dicitur; quia per id quod negligit, non bona se fecisse, quae fecit, ostendit; sed quia bona fecisse negari non potest (indignum est enim et improbabile bonum mala fecisse), curam eorum necesse est ut dicatur agere; quia contumelia ejus erit et accusatio, si bonorum a se factorum negligens inducatur: quippe cum ejus nutu ac providentia vita ipsa sustentetur ministerio elementorum, sicut ipse Dominus dicit: *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et* **37** *pluit super justos et injustos* **(Matth. V, 45)**. Qui ergo praestat curam, non agit conservare quod fecit, ut amantes se remuneret, spernentesque condemnet?

(Vers. 4.) *An divitias bonitatis ejus, et patientiae, et longanimitatis contemnis, ignorans quoniam bonitas Dei ad poenitentiam te provocat?* Haec dicit, ut non jam se putet evasisse, si illum bonitas Dei patitur diu peccantem: nec patientiam ejus putet contemnendam, quasi non curantem res

humanas: intelligat autem ideo a se dissimulari, quia non in hac vita judicium Dei promissum est futurum, ut in ventura vita poeniteat illum judicem Deum non credidisse: in poena enim positus sine fructu poenitentiae, poenitebit; quia non credidit judicium Dei, quod videt verum. Necesse est enim ut acrius emendetur, immo poenis perennibus torqueatur, quem patientiae longanimitas non emendavit. Severissime loquitur, sciens malignam mentem non posse nisi timore a vitiis facile revocari.

(Vers. 5, 6.) *Secundum duritiam autem tuam, et impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua.* Impunitatem sperans peccatorum, non solum durat inconvertibilis et intractabilis manens; sed adhuc acerbius peccat, securus quod non sit ultio futura, cor habens impoenitens, ignorans quia iram sibi congregat in die irae. Necesse est enim saeviori poena ut plectatur, immo flammis perennibus torqueatur, qui longa Dei patientia non solum se emendare noluit, sed adhuc addens ad contemptum exaggeravit peccata. Dies irae est peccatoribus, quo punientur; ideo ipsis est ira, quia sentiunt poenam in die revelationis justi judicii Dei. Revelabitur enim, id est, agnoscetur, quod modo futurum negatur; ideoque cum ostenditur, quod non esse creditur, revelatur. His enim ostenditur, qui negant, quod credentibus manifestum est; ut confiteantur etiam inviti justum judicium Dei, cum unicuique reddet secundum opera sua. Numquid non haec fatebuntur juste fieri, cum viderint mala invicem facta ulcisci?

(Vers. 7.) *Iis qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem, et incorruptionem, quaerentibus vitam*

aeternam. Quoniam judicium Dei justum praedicatum est, quale autem bonis futurum est, declaravit: hos dicit, qui patientiam Dei scientes, partim ad correptionem, partim ad majorem ultionem non se corrigentium protelari, priorum operum poenitentes bene versantur, freti fiducia fidei; ne diu hic positi damnum incurrant promissae vitae. Dabit ergo eis *gloriam et honorem.* Et ne non hoc valde magnum ad comparationem praesentis vitae videretur, quia et hic gloriosi videntur et honorati, adjecit: *Et incorruptionem;* ut ex eo alia gloria et alter honor intelligeretur, quando incorruptio simul comitabitur. In praesenti enim honor vel gloria frequenter amittitur; quia corruptibilis est, qui dat, et quod dat, et qui accipit; in die enim judicii Dei incorruptibilis jam dabitur honor et gloria, ut sint tota aeterna: ipsa enim glorificabitur substantia, quadam immutatione meritorum. Hi ergo quaerunt vitam aeternam, qui non solum bonae professionis sunt, sed et vitae.

(Vers. 8.) *Iis vero qui ex contentione, et qui diffidunt veritati, obediunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia,* hoc est iterata angustia. Diffidentes de futuro Dei judicio per Christum, ac per hoc et patientiam ejus contemnentes, contendunt evacuare illud, cum sit verum et stabile. *Credunt autem iniquitati;* iniquitas est enim negare quod Deus futurum praedixit. Tria ergo alia posuit incredulitati condigna, dicens: *Ira et indignatio, et angustia.* Ira est enim non ei, qui judicat; sed illi, qui judicatur, dum fit reus. Irasci enim dicitur Deus, ut vindicaturus credatur; nam Dei natura ab his passionibus immunis est. Et ut non solum irasci, sed et vindicare credatur, adjecit: *Et indignatio;* indignatio est, quam addendo **38** super

iram, injuriam suam Deum vindicaturum significat. *Angustiae* vero sunt, quibus sententia constrictus, tribulabitur in poena.

(Vers. 9.) *Super omnem animam hominis operantis malum.* In hoc opere non solum facta significat, sed et perfidiae professionem. De incredulo enim dicit; et ideo super animam dixit, ut spiritualem poenam intelligas, non corporalem; quia anima invisibilibus poenis arctabitur.

Judaei primum, et Graeci. Semper Judaeum anteponit praerogativa Patrum, ut aut coronetur primus, aut damnetur; quia credens honorificentior est propter Abraham, diffidens autem pejus tractandus est; quia donum promissum Patribus refutavit.

(Vers. 10.) *Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum, Judaeo primum, et Graeco.* Quomodo incredulis tria poenalia posuit, sic et fidelibus tria magnifica, ut honorem habeant geminum, quasi filii Dei; gloria sit pro immutatione; pax vero, eo quod bene viventes quieti erunt in futuro, nulla perturbatione commoti; quippe quia omnis homo a contrariis se abstinens, apud judicem habet pacem.

(Vers. 11.) *Non enim personarum acceptio est apud Deum.* Quoniam ostendit Judaeum sive Graecum non despici a Deo, si tamen credat in Christum, sed accepto ferri ambobus justitiam fidei; sic iterum non credentes pariter reos esse, quia magis oberit circumcisio sine fide, et proderit praeputium per fidem: ac per hoc docet personarum acceptorem Deum non esse. Nec enim praerogativam generis sequitur, ut diffidentem suscipiat causa patrum, aut credentem

abjiciat a se propter indignitatem parentum; sed unumquemque proprio merito aut remunerat, aut condemnat.

(Vers. 12.) *Quicumque enim sine Lege peccaverunt, sine Lege et peribunt.* Quomodo potest sine lege peccari, cum omnes simul subditi simus legi naturali? Sed de Moysis lege dicit, cui Judaei obnoxii sunt, dum non credunt: nec non et gentiles, sed jam dudum; quia adjungere se illi noluerunt. Non credentes ergo gentiles duplici genere fiunt rei; quia neque legi datae per Moysen assenserunt, neque Christi gratiam receperunt; ideo dignum est ut pereant. Igitur sicut qui sine lege peccat, peribit; ita et qui sine lege legem servaverit, justificabitur. Justitiam enim naturaliter servans, custos legis est. *Si enim justo non est lex posita* **(I Tim. I, 9)**, sed injustis; qui non peccat, amicus legis est. Huic sola fides deest, per quam fiat perfectus; quia nihil illi proderit apud Deum abstinere a contrariis, nisi fidem in Deum acceperit, ut sit justus per utraque; quia illa temporis justitia est, haec aeternitatis.

Et quicumque in Lege peccaverunt, per Legem judicabuntur. Quoniam Judaei legem habent, in qua salus illis promissa est; non credentes, vel non recipientes promissum, per legem judicabuntur, sub qua vixerunt. Ipsa enim accusante, poenas exsolvent: nam prope gravior Judaeorum causa est apud eos ipsos, quam gentium. Sicut enim credentes praeferuntur; ita et cum diffidunt, pejores inveniuntur: plus enim displicet, qui quod habuit, amisit; quam qui quod non speravit, consequi non potuit. Iste enim non intravit in regiam, ille foras missus est.

(Vers. 13.) *Non enim auditores Legis justi sunt apud Deum, sed factores Legis justificabuntur.* Hoc dicit, quia non hi justi sunt qui audiunt Legem, sed qui credunt in Christum, quem eadem Lex promisit: et hoc est facere Legem. Omnis autem non facit Legem, qui non credit Legi; dum non recipit, cui Lex testimonium perhibet. Qui autem in Lege non videtur esse; quia incircumcisus est carne, credit autem in Christum, hic fecisse Legem dicitur. Et ille qui se dicit in Lege esse, id est, Judaeus, auditor Legis fit, non factor; quia non credit in Christum scriptum in Lege, sicut dixit Philippus ad Nathanael: *Quem in lege scripsit Moyses et prophetae, invenimus Jesum* **(Joan. I, 45)**.

39 (Vers. 14.) *Cum enim gentes quae Legem non habent, naturaliter quae Legis sunt, faciunt.* Gentes christianos dicit alio loco: *Vobis enim dico gentibus* **(Coloss. II, 16)**; quia incircumcisi neque neomenias, neque sabbatum, neque escarum legem servant, et duce natura credunt in Deum et Christum, id est, in Patrem et Filium; hoc est enim Legem servare, Deum Legis agnoscere. Prima enim sapientiae pars haec est, timere Deum Patrem, ex quo sunt omnia: et Dominum Jesum Filium ejus, per quem sunt omnia. Ipsa ergo natura proprio judicio creatorem suum agnoscit, non per legem, sed per rationem naturae; opus enim opificem cernit in se.

(Vers. 15.) *Hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Idem sensus est; quia dum natura duce credunt, opus legis ostendunt non per litteram, sed per conscientiam. Opus autem legis est fides, quam cum dictis exhibet Deo, naturali judicio ostendit

semetipsum legem sibi esse; quia quod mandat lex, ultro facit, ut credat in Christum.

Testimonium reddente ipsis conscientia ipsorum. Teste interiore conscientia sua credunt, quia conscii sibi sunt convenire sibi, quod credunt; congruum est enim creaturae credere et venerari suum conditorem: nec absurdum est, ut dominum servus agnoscat.

(Vers. 16.) *Et inter se cogitationibus invicem accusantibus, aut etiam defendentibus in die, qua judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Jesum Christum Dominum nostrum.* Quoniam Judaeos diffidentes per Legem dixit judicandos fore (Lex enim illos accusabit, quae Christum illis promisit, quem venientem recipere noluerunt), gentes autem, quae Legem utique non habent, per conscientiam judicabuntur, si credere noluerint. Primum quidem accusatores erunt gentiles credentes non credentium gentilium; sicut Judaeis non credentibus dicit Dominus de discipulis suis: *Ipsi judices vestri erunt* **(Matth. XII, 27)**; quia perfidia Judaeorum judicabitur fide apostolorum, qui cum ex ipsis essent, illis diffidentibus, crediderunt. Deinde cogitationibus suis accusabuntur gentiles, si compuncti creatoris fidem et virtutem noluerint credere: aut si stupore quodam non considerant, ut credant verbis et gestis Dominicis, defendentes se conscientia in die judicii, quia non cogitavit se debere credere; et judicetur non quasi malevolus, sed quasi ignorans: non tamen sine poena futuros; quia id non licet ignorare. Gentes enim duplici genere significat, tam credentes quam infidos; superius enim de gentibus credentibus dicit: post autem subjecit etiam de eis gentibus, quae non credunt; ut sicut per conscientiam suam laudantur

credentes, ita et per conscientiam suam accusentur diffidentes. Quamvis enim sibi videatur minime reus, qui non credidit; quia apud se tractare istud non potuit, ratione tamen convincitur; quia non sibi suasit verum hoc esse, quod et virtutum testimoniis viderat confirmari, et multos sequi.

Puto etiam sic posse intelligi, si tota quaestio de gentibus credentibus dixisse credatur, quia ait: *Quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare* **(I Cor. V, 12)**? Et, *Qui non crediderit,* inquit, *jam judicatus est* **(Joan. III, 18)**. Et, *Quia non resurgunt impii in judicio* **(Psal. I, 5)**. Sine lege enim peccantes, sine lege et peribunt; ac per hoc ante tribunal Christi stare non poterunt, et reddere causas; quia resurgentes ducentur ad gehennam. Illi enim quos dicit invicem cogitationibus suis accusari aut defendi in die judicii Dei, christiani sunt ii, qui discordant a catholica veritate, diversa sentientes de Christo, aut de sensu legis in traditione Ecclesiae, sive Cataphrygae, sive Novatiani, sive Donatiani, aut caeteri haeretici. Horum cogitationes invicem se accusabunt in die judicii; si intellexit quis veram esse catholicam doctrinam, et ne videretur emendatus, sequi noluit, erubescens ab eo quod diu tenuit recedere, in die judicii cogitatione sua accusabitur. Duae enim cogitationes in homine invicem se accusabunt, bona et mala. Bona accusat malam, quia contradixit veritati: mala iterum accusat bonam, quia non secuta est, ut sensit: et per hoc constituitur reus, qui cogitavit, sentiens bonam et veram esse Ecclesiam catholicam, et permansit in haeresi vel schismate. Ejus autem cogitationes se invicem defendent, qui semper hoc cogitavit, putans utile **40** quod secutus est. Dicturus est enim: Semper in cogitationibus meis hoc putavi utile, quod secutus

sum: haec fuit fides mea. Hic leviorem habebit causam, quamvis emendandum sit; quia a conscientia sua non accusabitur in die judicii. Hoc modo judicabuntur occulta hominum in die judicii Dei *per Jesum Christum Dominum nostrum.*

(Vers. 17.) *Si autem tu Judaeus cognominaris.* Cognomen Judaei est, quia ex praerogativa parentum est, ut dicantur Israelitae. Et tamen si totum velimus quod ad causam pertinet, comprehendere, cognomen Judaeis tripartito genere significatum debemus advertere. Primum quia filii sunt Abrahae, qui per fidei suae meritum pater positus est cunctarum gentium. Deinde propter Jacob, qui augmentandae fidei gratia Israel appellatus est; coepta enim patris dignitas nobilitatur in filiis. Tertio non magis propter Judam, sed propter Christum; quia ex Juda ortus est secundum carnem, Judaei cognominantur; quia in Juda hoc significatum est, quod futurum erat in Christo. Dictum est enim: *Judas erit dux vester* **(Judic. XX, 18)**; et, *Juda, te collaudant fratres tui* **(Gen. XLIX, 8)**. Quae laus data Judae non probatur, sed Christo, quem omnes quotidie collaudant ii, quos fratres suos dignatus est appellare. Ipse enim dixit mulieribus: *Ite, et dicite fratribus meis, quia praecedo vos in Galilaeam* **(Matth. XXVIII, 7)**. Quis enim non laudet eum, cujus beneficio vivit? Apostolus ergo sub hac significatione, quae posterior numero, sed perfectior merito est, totum voluit comprehendi: quod Judaei non intelligentes, nomen sibi carnalis Judae defendunt.

(Vers. 18.) *Et requiescis in Lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per Legem.* Non magnum valde videri vult, si Judaeus credat; quippe cum sit instructus per Legem: periculosum autem valde si non credat;

ducem enim habet Legem. Sed ut praeponatur credens, meritum facit Patrum; quia quamvis aliquis per se floreat, crubescit tamen in suis.

(Vers. 19, 20.) *Confidisque te ipsum ducem esse caecorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiae et veritatis in Lege.* Vera sunt haec; quia Legis documentum hoc est, erudire imperitos, et Deo subjicere profanos: vel ab idololatriae cultura impios promissione, quae facta est per Legem, ad melioris spei fiduciam provocare. Recte ergo gloriatur in his legis doctor, quia formam tradit veritatis. Si autem non recipit eum quem Lex promisit, frustra gloriatur de Lege, cui injuriam facit, dum Christum spernit promissum in Lege; et nec jam eruditor erit insipientium, nec magister infantium, nec lumen eorum, qui in tenebris sunt; sed dux omnium horum ad perditionem.

(Vers. 21.) *Qui ergo alium doces, te ipsum non doces.* Hoc est, tu qui gentiles arguis quod sine Lege et Deo sint, te ipsum non arguis: diffidens enim de Christo in Lege promisso, in iisdem quae arguis, inveniris.

(Vers. 22.) *Qui praedicas non furandum, furaris;* facis enim quod praedicas fieri non debere. Dum enim fidem Christi per malam interpretationem subripis, negas Christum nostrum in Lege promissum.

Qui dicis non moechandum, moecharis **(II Cor. II, 17)**. Adulteras autem Legem, quando veritatem Christi tollis, et mendacium ponis. Unde alio loco dicit: *Adulteratores verbi Dei.*

Qui exsecraris idola, sacrilegium facis: Sacrilegus es, quando Christum, quem Lex et propheticus sermo Deum significant, negas; dicit enim Esaias: *Quia in te est Deus, et non est Deus praeter te. Tu es enim Deus, et nesciebamus: Deus Israel salvator* **(Esai. XLV, 14)**. Numquid Judaei de Deo Patre dicebant: *Tu enim es Deus, et nesciebamus;* cum tota Lex Dei Patris auctoritatem praedicet, ex quo sunt omnia? Sed quia Filius Dei semper quidem apparuit, latebat autem quis esset; cum post resurrectionem cognoscitur, dicitur ei in confessione: *Tu enim es Deus, et nesciebamus.* Et qui putabatur in Lege tantum Angelus, et dux exercitus Domini: at cum intelligitur Filius esse Dei, dicitur ei cum gratiarum actione: *Tu enim es Deus, et nesciebamus.* Per hoc ergo significat quia ipse esset; qui apparuerat quidem patriarchis in Deum, et post incarnatus est, sed non fuerat intellectus ab omnibus.

(Vers. 23.) *Qui in Lege gloriaris, per praevaricationem Legis Deum inhonoras.* **41** Praevaricator Legis es, quando sensum Legis, qui de incarnatione et divinitate Christi est, praeteris: et Deum inhonoras, dum testimonium ejus, quod dedit de Filio suo, non recipis. Ipse enim dixit: *Hic est Filius meus dilectus* **(Matth. III, 17)**.

(Vers. 24.) *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est* **(Esai, LII, 5)**. Hoc dixit Esaias propheta, quia Dei nomen blasphematur inter gentes; quando Judaeos pro noxis suis traditos sibi non advertebant: sed idolis suis dabant glorias, quasi Judaeorum Deum vicissent in Judaeis. Ita et tempore apostolorum Dei nomen blasphemabatur in Christo; quia Judaei Christum Deum negando, blasphemabant et Patrem, sicut dicit Dominus: *Qui*

me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit **(Luc. IX, 48)**. Et ideo inter gentes blasphemabatur, quia credentibus gentibus Judaei suadere nitebantur Christum Deum non credendum; ut blasphemium gentium a Judaeis vel Photini auctoribus sit profectum.

(Vers. 25.) *Circumcisio quidem prodest, si Legem observes.* Potest dici e contra: Si prodest circumcisio, cur praetermittitur? Sed tunc prodest si Legem observes. Tenenda ergo circumcisio est; et ut possit prodesse, servanda est Lex. Quid ergo prohibuit quod prodesse, si Lex servetur, ostendit? Videtur ergo male prohibitum, quod non per se displicet, sed per alterius negligentiam frustrari dicitur.

Si autem praevaricator Legis sis, circumcisio tua praeputium facta est. Hoc est quod dicit, quia si Lex servata non fuerit, Judaeus gentilis efficitur. Sed circumcisionem pro genere posuit Abrahae; quia ex Abraham circumcisio: nec enim poterat aedificare, quae destruxerat. Hoc enim ait, ut doceat tunc prodesse ex genere Abrahae esse, si Lex servetur, id est, si in Christum credatur, qui promissus est Abrahae; quia et suum meritum habent justificati per fidem, et honore Patrum sublimantur. Omnis enim salus in Lege de Christo est. Hic ergo servat Legem, qui credit in Christo: si autem non credit, transgressor est Legis; quia non recipit Christum, quem Lex ad justificationem venturum cecinit, quam ipsa dare non potuit: et nihil illi proderit dici filium Abrahae; quia hic secundum meritum filius est Abrahae, qui fidem sequitur, per quam dignus Deo exstitit Abraham. Unde ait: *Circumcisio tua praeputium facta est,* id est, gentili similis factus es, non credens in eum, qui in signo circumcisionis filius promissus est Abrahae.

(Vers. 26.) *Si igitur praeputium justitias Legis custodiat, nonne praeputium illis in circumcisionem reputabitur?* Justitia Legis fides est christiana, sicut alio loco dicit: *Finis legis Christus ad justitiam omni credenti* **(Rom. X, 4)**. Ideo manifestum est quia si gentilis credat in Christum, fit filius Abrahae, qui pater est fidei.

(Vers. 27.) *Et judicabit quod ex natura est praeputium, Legem perficiens, te, qui per litteram et circumcisionem praevaricator es Legis.* Credens gentilis, duce natura, in Christum, condemnat Judaeum, cui Lex promiserat Christum, et advenienti ei credere noluit. Quanta ergo gentilis dignus est gloria, qui per solam naturam intellexit auctorem, sicut dicit Petrus apostolus: *Auctorem vero vitae interfecistis* **(Actor. III, 15)**; tanto magis Judaeus puniendus est, qui neque per naturam, neque per Legem Christum agnovit auctorem.

(Vers. 28, 29.) *Non enim qui in manifesto, Judaeus est; neque quae palam in carne, est circumcisio: sed qui in occulto, Judaeus est; et circumcisio cordis in spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Non est obscurum quia circumcisionem carnis negat laudem habere apud Deum (nec enim Abraham ideo justificatus est, quia circumcisus: sed quia credidit, justificatus est, postea autem circumcisus est), cordis autem circumcisionem laudabilem apud Deum esse. Circumcidere enim cor, amputato errore, agnoscere est Creatorem. Et quia circumcisio cordis futura erat, primus Moyses dixit: *Circumcidetis duritiam cordis vestri* **(Deut. X, 16)**. Et Hieremias **42** similiter: *Circumcidite praeputium cordis vestri* **(Jerem. IV, 4)**. Hoc dixit Judaeis idola sequentibus; velamen est enim circa cor, quod conversus ad

Deum circumcidit: quia fides aufert nebulam erroris, et tribuit perfectam Dei cognitionem in mysterio Trinitatis, quod incognitum erat a saeculis. Hujus ergo circumcisionis laus ex Deo est, occulta hominibus; cordis enim meritum est, quod aspicit Deus, non carnis. Nam Judaeorum laus ex hominibus est; gloriantur enim in carnis circumcisione, quod ex Patribus sit. Unde inter caetera ait: *Et gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt* **(Philip. III, 19)**; hoc est, qui circumcisionem carnis gloriam putant. Terrena enim sapit, qui in carne gloriatur: qui vero in spiritu gloriatur, hujus laus ex Deo est; spiritu enim non carne creditur.

CAPUT III.

(Vers. 1 et 2.) *Quid enim amplius est Judaeo, aut quae utilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.* Quamquam multa sint, quae ad honorificentiam et meritum pertineant seminis Abrahae; hoc tamen solum aperte memorat, quia maximae laudis eorum est, ut Legem per quam addiscerent rectum a perverso distinguere, digni judicarentur accipere; ut post hoc primum caetera qualia sint, possint intelligi. Quoniam autem Judaeis carnalibus, id est, incredulis, nihil proficere testimonium generis ostendit; ne omnes, id est, et credentes male tractasse videretur, docet multum utile esse Judaeis credentibus, quia filii sunt Abrahae. His enim eloquia Dei sunt credita, dum Legem, quae peccatis hominum obsoleverat, quasi impune peccaretur apud Deum, merito Patrum reformatam accipiunt, et populus Dei vocantur. Aegyptus

quoque propter injurias illorum diversis plagis percutitur: coelesti pane cibantur, omnibus gentibus terrori sunt, testante hoc Rahab meretrice: quibus etiam Christus salvator ad sanctificationem promissus est **(Josue II, 9 et seq.)**. Ideo ait multum utile Judaeis per omnem modum, quia filii sint Abrahae: anteponuntur enim gentibus, sed qui credunt.

(Vers. 3.) *Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit.* Non inquit, quia aliqui Judaeorum credere noluerunt, quae Deus promisit filiis Abrahae, idcirco praejudicabitur caeteris Judaeis; ne digni dicantur accipere quod Deus promisit fidelibus: quippe cum sic facta sit promissio, ut credentibus proficeret. Igitur non indignatus Deus propter illorum perfidiam, id est, Judaeorum, dabit reliquis credentibus vitam aeternam, quam promisit futuram per fidem Christi; quia qui non crediderunt, ipsi se indignos fecerunt sine praejudicio caeterorum. His dictis commendat credentes Judaeos; quia nihil obest eis, quia multi ex illis credere noluerunt.

(Vers. 4.) *Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris* **(Psal. L, 6)**. Ut firmaret quod supra dixit, quod Deus in promissione sua fidelis est, et omnis homo mendax; exemplum propheticum subdidit ex psalmo quinquagesimo, quo et Deum verbis suis justificari, et hominem mendacem incredulitatis causa signavit. Utrumque enim legitur in libro Psalmorum, quia Deus justus et verax est, et omnis homo mendax **(Psal. LXXXV, 15)**. Mendacem hominem dicit, dum non credit, quod promisit Deus; negans enim daturum quod promisit, mendax est: et dum ipse mendax

est, multis ex causis Deum mendacem pronuntiat, quando promissis ejus non credit. Igitur omnem hominem mendacem dicit, qui diffidens est de promissis Dei. Maxime tamen hoc ad Judaeos pertinet, quorum causam tractat hoc loco Apostolus, qui videntes Christum, negaverunt hunc esse, quem promisit Deus; ac per hoc mendaces pronuntiantur: Deus autem verax est, qui misit Christum, sicut promisit; et sic vincit cum judicatur, quia dabit, quod daturus negatur: cum enim non ei creditur, mendax judicatur. Ille autem cum **43** dat quod judicatur non daturus, vincit, ostendens se veracem, illum autem mendacem, qui non credit verbis ejus. Videbit enim Dei Filium in majestate, quem negat: videbit et carnis resurrectionem, et sciet victam esse perfidiam pollicitatione et veritate Dei. Nam et Christus cum judicatus est, vicit: inique enim occisus est, et reum fecit diabolum, quem jam non peccando superaverat, ut secundo victus amitteret, quos tenebat .

(Vers. 5 et 6.) *Si autem injustitia nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus? Numquid iniquus Deus, qui infert iram (secundum hominem dico) absit.* Hoc juxta sensum prophetae David dicit Apostolus: David autem quando peccaverat in causa Uriae Hethaei **(II Reg. II, 4)**, sciens quia promissio peccatoribus dari non potest, exorat ut justificatio verborum Dei vincat judicium quo judicantur ii qui peccant **(Psal. L, 6)**; et poenitentem reformet sanctificans, ut det ei quod justis se daturum promisit. Ac per hoc subjecit: *Si autem injustitia nostra Dei justitiam commendat,* etc., id est, si quia nos peccatores sumus, Deus justificatur; iniquus erit, si vindicet. Nam si injustitia nostra ei proficeret, sine dubio iniquus erat si damnaret peccantes; quia injustitia nostra

Deum facit justum, si peccantibus nobis det, quod promisit sanctis. Quia quamvis peccatores simus, reformamur tamen per poenitentiam; ut non jam peccatores, sed abluti promissionem mereamur accipere. Non ergo is sensus est in verbis prophetae David, cum dicit: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris* **(Ibidem)**, qui malevolorum hominum prava interpretatione asseritur; ut peccata hominum et mali actus Dei justificationi proficiant et per mala nostra bonus appareat, et injustitia nostra illum justum ostendat. Quoniam itaque iniquus non est Deus, cum irrogat iram, jam non peccatis nostris justificatur: quia si peccatis nostris justificaretur, iniquus esset, si vindicaret: sed quia non est iniquus, cum vindicat, manifestum est quia injustitia nostra Dei justitiam non commendat. Si autem commendaret, non vindicaret, quia justus est.

Ac per hoc subjecit: *secundum hominem,* inquit, *dico. Absit,* hoc est, absit, ne Deus iniquus dicatur; quia hoc homini competit, quem constat et errare, et falli et fallere. Nam Deus immutabilis perseverat, nec potest non amare, quae fecit.

Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Verum est, quia non erat justum ut judicaret Deus mundum, si peccata ejus ipsi proficerent; ut nutu ejus peccantes dum veniam consequuntur, Deus bonus videretur: et si non peccarent, non videretur justus; si enim non peccent, non habendo cui remittat, non erit bonus.

(Vers. 7.) *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tamquam peccator judicor?* Manifestum est, quia si ad gloriam Dei proficit

mendacium hominum, ut ille solus verus appareat, peccatores non sunt dicendi, qui peccant; quia non voluntate, sed impulsu ejus videbuntur peccare: quod absit.

(Vers. 8.) *Et non, sicut blasphemamur, et sicut aiunt nos quidam dicere, faciamus mala, ut veniant bona?* Nunc aperit quorum causa haec sollicite, et cum reverentia disputat. A perversis enim hoc opponebatur, quasi hic esset sensus praedicantium remissionem peccatorum, ut facerent mala, et venirent bona, hoc est, peccarent, ut remittendo illis Deus videretur bonus, secundum quae supra dicta sunt: quod blasphemium appellat, et abjicit a sensu divinae doctrinae. Nec enim peccare debere fides tradit, quippe cum judicaturum Deum praedicet; sed delinquentibus consulit, ut recuperata salute, sub lege Dei viventes jam non peccent.

Ideoque subjecit: *Quorum damnatio justa est,* id est, horum hominum qui aemulatione invidiae istud de nobis interpretantur, quod supra dictum est, damnatio justa est. Haec enim jactabant Judaei, ut doctrinam apostolicam criminarentur, dicentes quod cum remissionem peccatorum praedicant, peccandi fomitem praebeant; ut quasi securi **44** homines de remissione, prompte peccarent: cum constet post acceptam fidem periculosum esse peccare, et hoc praedici credentibus.

(Vers. 9.) *Quid ergo? praecellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Judaeos et Graecos omnes sub peccato esse.* Hoc est, quid adhuc immoramur latius loquentes? Ostendimus enim redditis causis, tam Judaeos quam Graecos, omnes reos esse, ideoque frustra legem servari. Primum enim Graecos ostendit reos juxta legem naturae, et quod neque

Legem Moysis reciperent; quamobrem pessima eorum et pergravissima causa. Deinde etiam Judaeos ostendit reos, qui sub lege Dei vivere videntur, ac sibi merito patrum defenderent dignitatem, ex eo praecipue, quod promissionem patrum spreverint, Dei gratiam in irritum deducentes. Ad quam rem firmandam exemplum propheticum subdidit ex psalmo tertio decimo dicens:

(Vers. 10.) *Sicut scriptum est, quia non est justus quisquam* **(Psal. XIII, 4 et seq.)**. Ab injustitia coepit mala opera eorum enumerare, et partim pejora subjicere; ut manifestaret in his nullam spem videri, nisi implorent misericordiam Christi, qui peccata dimittit.

(Vers. 11 et 12.) Deinde adjecit: *Non est intelligens.* Verum est, quia si daret operam intelligere, injustus non esset.

Non est requirens Deum. Nec istud occultum est, quia si intelligeret quid prodesset, Deum quaereret: et non sicut Asa rex Juda, qui post multa Dei beneficia sic depravatus est; ut infirmitatem pedum passus, propheta praesente, non quaereret Deum.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt **(III Reg. XV, 23)**. Nemini dubium, quia omnes non quaerentes Deum, inclinantur, ut auxilium requirant a vanitate: vanitas autem est idolum; ideo inutiles fiunt.

Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Quia neglecto Deo, inutiles facti sunt, bonum utique facere non possunt; jam enim depravati proficiunt in pejus.

(Vers. 13.) *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Jam malis mancipati bonos, si posset fieri, devorare volebant; ut sicut sepulcrum patet ad recipienda cadavera, ita et adversus bonos guttur eorum.

Linguis suis dolose agebant. Qui tam malis operibus assueverant, quae loquebantur, in fallacia erant.

Venenum aspidum sub labiis eorum. Hoc dicit, quia verba hujusmodi hominum muscipula sunt. Ad hoc enim loquuntur, ut decipiant; ut sicut per labia serpentis venenum infunditur, ita et per labia eorum dolus et circumventiones.

(Vers. 14.) *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.* Manifestum est quia contra bonos mali semper maledicta et amara proponunt, in convicium illorum prorumpentes et detractionem.

(Vers. 15.) *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Hoc de nece prophetarum dixit, quos occiderunt impigre, ad bonum segnes, ad parricidium veloces.

(Vers. 16.) *Contritio et infelicitas in viis eorum.* Quoniam citati erant ad malefaciendum, iter ipsorum vel gressum tribulatum et infelicem pronuntiat.

Et viam pacis non cognoverunt. Via pacis lenis est et inturbata; omnis enim bona vita tranquilla est, et actus modesti ipsi sunt pacifici, et per istos itur ad Deum. Illi ergo nolentes haec scire, elegerunt viam tribulationem, per quam itur in gehennam.

(Vers. 17.) *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Quoniam hujusmodi sine sensu sunt, Dei timorem non habent: *Initium enim sapientiae timor Domini,* dicit Salomon **(Proverb. I, 7)**. Et non dixit timorem Dei hos non habere, sed: *Non est,* inquit, *timor Dei ante oculos eorum.* Videntes enim tam maligna opera sua, et non horrentes, timorem Dei dicuntur ante oculos non habere. Istos omnes et propheta Hieremias significat, dicens inter caetera: *Tunc omnes insurrexerunt in prophetam Domini, volentes occidere eum.* Et sequitur: *Omnis autem populus non permisit* **(Jerem. XXVI, 8, 16)**. Illos ergo omnes dicit, **45** sed malos; et hos omnes, sed bonos. Neque enim quia dicit: *Omnes declinaverunt,* totam penitus plebem significat, sed hanc partem plebis, sicut et memoratus propheta refert: *In qua omnes mali se condiderunt.* Semper enim duo populi sunt in una plebe. Hic est ergo populus quem increpat Dominus sub nomine Hierusalem, dicens: *Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas* **(Matth. XXIII, 37)**. Et alio loco: *Generatio,* ait: *mala et adultera,* et: *Natio viperarum* **(Ibid. XII, 39)**. De hujusmodi queritur etiam propheta Esaias, dicens: *Vae genti peccatrici, semen pessimum* **(Esai. I, 4)**! Per malam enim voluntatem, dum fructus malos faciunt, semen pessimum sunt. Et quia si voluerint, possunt converti, vox probat Apostoli in alia Epistola dicentis: *Eramus et nos aliquando natura filii irae, sicut et caeteri* **(Ephes. II, 3)**.

(Vers. 18.) *Scimus autem quoniam quaecumque Lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur.* Manifestum est quia hos increpat Lex, qui et primum non crediderunt duci suo Moysi, neque prophetis parentibus suis, quos et persequentes occiderunt,

neque apostolis cognatis suis secundum carnem, quorum sanguinem effuderunt, semper impii, et in Deum rebelles; ut per legem damnentur, cujus auctoritatem comtemnendam putarunt. Sicut enim omnium malorum una est causa in malo, ita et cunctorum bonorum. In istis ergo omnium similium arguitur malum. Haec ad Judaeorum confusionem pertinent, qui sibi et parentibus suis testimonium ex lege ferebant.

(Vers. 19.) *Ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo.* Hoc dicit, quia Judaeis in peccatis constrictis; omnis mundus subditus fit Deo. Nulli enim dubium est, quia pagani obruti sunt delictis et impietatibus, ac per hoc totus mundus Deo prostratus est, ut possit ad indulgentiam pervenire; quia omnis mundus Judaei erant et gentiles, a quibus segregati sunt fideles. Quando ergo Judaeos qui legem acceperunt a Deo, et quibus facta promissio est, peccatis probat obnoxios, dubium non est omnes Graecos reos esse mortis. Quamobrem: *Omne os obstruatur,* ait, *et subditus fiat omnis mundus Deo;* dum omnes rei probati indigent misericordia Dei, tam Judaei, quam etiam Graeci.

(Vers. 20.) *Quoniam quidem non justificabitur ex operibus Legis omnis caro coram Deo.* Non ideo minime justificatos homines asserit apud Deum; quia legem justitiae non servaverunt in praeceptis: sed quia sacramentum mysterii Dei, quod in Christo est, credere noluerunt. Per hoc enim decrevit Deus justificare hominem, non per legem, quia lex ad tempus justificat, non apud Deum. Ideo legem servantes in tempore, justi sunt non apud Deum; quia fides per quam justificantur homines apud Deum, non est in eis. Major enim fides est, quam lex; quia lex ad nos pertinet, fides ad Deum. Idcirco lex temporalem habet justitiam, fides aeternam. Nam omnem

carnem dicens omnem hominem significavit, sicut et propheta Esaias ait: *Et videbit omnis caro salutare Dei* **(Esai. XL, 5)**; id est, videbit omnis homo Christum Dei, in quo salus omnium continetur. Et idcirco carne significantur, quia peccatis obnoxii sunt. Sicut enim justitia spiritales facit, ita et delicta carnales; ut ex actu nomen accipiat homo.

Per legem enim cognitio peccati: per fidem autem abolitio; ideo sequenda fides est. Quae est haec lex, per quam dicit cognitum esse peccatum, et cognitum quomodo? Videmus enim veteres non ignorasse peccatum; quia et Joseph in carcerem missus est, licet per calumniam **(Gen. XXXIX, 20)**; et pincerna et pistor Pharaonis, causa peccati **(Gen. XL, 3)**. Quomodo ergo latebant peccata? Triplex quidem lex est; ita ut prima pars de sacramento divinitatis sit Dei: secunda autem quae congruit legi naturali, quae interdicit peccatum: tertia vero factorum, id est, sabbati, neomeniae, circumcisionis, etc. Haec est ergo lex naturalis, quae per Moysen partim reformata, partim auctoritas ejus firmata in vitiis cohibendis, cognitum fecit peccatum; non quod lateret, sicut dixi: sed ostendit peccata quae fiunt, non impune futura apud Deum; ne forte quis ad tempus evadens, legem illusisse putaretur. Hoc est quod lex ostendit.

(Vers. 21.) *Nunc vero sine lege justitia Dei manifestata est, testimonium* **46** *habens a lege et prophetis.* Apertum est quia justitia Dei sine Lege apparuit, sed sine lege sabbati et circumcisionis et neomeniae et vindictae; non tamen sine sacramento divinitatis Dei: quippe cum justitia Dei de sacramento Dei sit. Nam quando quos lex reos tenebat, justitia Dei ignovit illis, sine lege utique hoc fecit; quia in quos lex vindicatura erat, haec donavit illis peccatum. Et ne hoc forte

contra legem factum putaretur, adjecit justitiam Dei testimonium habere ex Lege et prophetis, hoc est, quia ipsa Lex ex alia parte olim istud futurum dixerat; quia venturus erat, qui homines salvaret **(Esai. XIX, 20)**: quod legi concessum non erat, ut peccata donaret. Ideo autem justitia Dei dicta est, quae videtur esse misericordia; quia de promissione originem habet: et cum promissum Dei redditur, justitia Dei dicitur. Justitia enim est, quia redditum est, quod promissum est: et cum suscipit confugientes ad se, justitia dicitur; quia non suscipere confugientem iniquitas est.

(Vers. 22.) *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi.* Quid est aliud *per fidem Jesu Christi,* nisi quia ipsa Dei justitia manifestatio Christi est? Per fidem enim praedicationis Jesu Christi agnoscitur donum dudum promissum a Deo, vel sumitur.

In omnes vel super omnes, qui credunt, hoc est, super omnes Judaeos et Graecos credentes veri Dei justitiam.

(Vers. 23.) *Non enim est distinctio; omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei.* Quia dixerat super omnes Judaeos et Graecos Dei esse justitiam, ut hoc probaret, adjecit: *Omnes enim,* ait, *peccaverunt.* Hoc generaliter accipiendum, ut intelligantur tam Judaei quam Graeci; unde ait: *Non est distinctio;* omnes enim hic comprehendit, etiam et sacerdotes, ut ostenderet nihil profuisse legem sine fide. Sic enim lex data est, ut fides esset in lege, quae futuram speraret salutem. Quamobrem mors Christi omnibus profecit, quia et hic in saeculo quid credendum et observandum est, docuit: et de inferno omnes eripuit.

(Vers. 24). *Justificati gratis per gratiam ipsius.* Justificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide justificati sunt dono Dei.

Per redemptionem quae est in Christo Jesu. Gratiam Dei in Christo esse testatur; quia voluntate Dei a Christo redempti sumus; ut manu missi justificaremur, sicut et ad Galatas dicit: *Christus nos redemit* **(Galat. III, 13)**, offerens se pro nobis. Permisit enim se diabolo saevienti, sed impraescio. Putans autem se Christum posse retinere, veluti accepit eum: sed quia virtutem ejus ferre non potuit, omnes quos tenebat, simul cum illo amisit.

(Vers. 25.) *Quem proposuit Deus propitiatorem fidei.* Hoc dicit quia in Christo proposuit Deus, id est, disposuit propitium se futurum humano generi, si credant.

In sanguine ipsius. Ideo in sanguine ipsius, quia morte ejus liberati sumus; ut et manifestaret illum mortuum, et mortem passione ejus damnaret.

(Vers. 26.) *Ad ostensionem justitiae suae,* hoc est, ut promissum suum palam faceret, quo nos a peccatis liberaret, sicut ante promiserat; quod cum implevit, justum se ostendit.

Propter propositum praecedentium delictorum, in patientia Dei. Sciens Deus propositum benignitatis suae quo censuit peccatoribus subvenire, tam iis qui sunt apud superos, quam iis qui in inferno tenebantur; utrosque diutissime exspectavit, evacuans sententiam, qua justum videtur omnes damnari; ut ostenderet nobis, quod olim decreverat liberare genus humanum per Christum, sicut promisit per Hieremiam prophetam, dicens: *Propitius ero iniquitatibus eorum, et*

delictorum illorum non memorabor **(Jerem. XXXI, 34)**. Et ne forte hoc donum solis Judaeis promisisse videretur, per Esaiam dicit: *Domus mea domus orationis vocabitur in omnibus gentibus* **(Esai. LVI, 7)**. Quamvis enim Judaismo facta promissio sit, sed praescius Deus eo quod donum ejus reprobaturi essent impii Judaei, gentes se ad percipiendam gratiam suam promisit admittere, quarum aemulatione in iram missi cruciarentur impii Judaei.

In hoc tempore, id est, tempore nostro, quo dedit Deus, quod olim promiserat dandum tempore, quo dedit. *Ut sit* **47** *justus justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.* Recte ait, quia ut sit justus, dedit quod promisit: hoc autem promisit, justificare se credentes in Christo. Dicit autem in Habacuc: *Justus autem ex fide vivit* **(Habac. II, 4)**; ut dum Dei fidem habet et Christi, sit justus.

(Vers. 27.) *Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei.* Reddita ratione, ad eos loquitur, qui agunt sub lege, quod sine causa glorientur, blandientes sibi de lege, et propter quod genus sint Abrahae, videntes non justificari hominem apud Deum, nisi per fidem.

(Vers. 28.) *Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.* Gentilem dicit hominem pro certo haberi, quod justificetur credens, nulla faciens opera legis, id est, sine circumcisione, aut neomeniis, aut veneratione sabbati.

(Vers. 29.) *An Judaeorum Deus tantum? nonne et gentium? Immo et gentium.* Sine dubio omnium Deus unus est. Nec enim soli Judaei possunt sibi vindicare, quod Deus illorum non etiam gentium sit; cum relegant ab uno Adam omnium

esse originem, et nullum advenam volentem ad legem accedere, prohiberi. Denique aliquanti exierunt cum illis in eremum de Aegyptiis, quos suscipere jubentur **(Exod. XII, 28 et seq.)**, tantum ut circumciderentur, et pariter cum illis ederent azyma vel pascha, nec non et Cornelium donum Dei accepisse gentilem non judaizantem, et quod justificatus sit, divino testimonio comprobatum **(Act. X, 31)**.

(Vers. 30.) *Quoniam quidem unus Deus, qui justificavit circumcisionem ex fide et praeputium per fidem.* In circumcisione Judaeos significat, eo quod ex fide promissionis justificati sunt, credentes hunc esse Christum, quem in lege promiserat Deus. In praeputio vero gentiles significat per Christi fidem justificatos apud Deum. Tam enim gentiles, quam Judaeos non aliter quam credentes justificavit; quia enim omnium unus est Deus, una ratione omnes justificavit. Quid ergo prodest carnis circumcisio, aut quid obest praeputium; quando dignitatem et meritum non facit nisi fides?

(Vers. 31.) *Legem ergo evacuamus per fidem? Absit: sed legem statuimus.* Non utique lex exinanitur per fidem, sed adimpletur; firmatur enim status ejus, quando quod futurum dixit, fides istud advenisse testatur. Hoc propter Judaeos, qui putant fidem Christi legi esse inimicam, ignorantes sensum legis. Non ergo evacuat legem, cum illam cessare debere jam docet; quia tempore suo recte illam datam asserit, sed jam agere non debere. In ipsa enim lege dictum est, tempore exsolutae promissionis legem cessare debere; Angelus enim Gabriel Danieli prophetae desiderium hujus rei sciendae habenti ostendit **(Dan. IX, 25)**, inter caetera dicens, adveniente Christo, chrisma, id est, unctionem regalem

cessare, quae potestas intelligitur. Et judicium, ait, non erit amplius, quod est lex, et tolletur sacrificium meum. Ideo, inquit, *meum,* ut sciretur oblationem veterem cessaturam. Quem sensum adaperiens Salvator: *Lex,* ait, *et prophetae usque ad Joannem* **(Luc. XVI, 16)**. Et quia lege Moysis cessante, meliora praecepta daturus erat Deus, Hieremias propheta cecinit, dicens: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et consummabo domui Israel, et domui Juda testamentum novum non secundum quod dedi patribus eorum* **(Jerem. XXXI, 31)**. His utique qui venientem Christum ex promissione receperunt. Ideo Salvator: *Non veni,* ait, *solvere legem aut prophetas, sed adimplere* **(Matth. V, 17)**. Et quia domus Dei non tantum in sola Hierosolyma, sed et in caeteris locis futura erat, ait Zacharias propheta: *Ponam Hierusalem in omnibus gentibus* **(Zach. XII, 2)**: quae est Ecclesia.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?* Postquam ostendit non posse per opera legis quemquam justificari apud Deum, adjecit, nec Abraham potuisse aliquid mereri secundum carnem. Carnem dicens circumcisionem significavit, quia nihil quaesivit Abraham per circumcisionem. Ante enim justificatus est, quam circumcideretur.

(Vers. 2.) *Si enim Abraham ex operibus Legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Hoc proponentis est. Nam Abraham ex fide justificatus est, quod nulli dubium

est: ideo habet gloriam apud Deum. Sed quia qui legem servant sive **48** Moysi, sive naturalem, justificantur ad praesens; ne rei sint in praesenti judicio; ideo ait: Ex operibus legis si Abraham justificatus est, non habet apud Deum gloriam; quia qui fecerit, inquit, legem, vivet in ea, id est, non morietur ut reus: nec tamen meritum ex hoc habebit apud Deum, sed fidei causa.

(Vers. 3.) *Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* **(Gen. XV, 6)**. Manifestavit non ideo Abraham gloriam apud Deum habere, quia circumcisus est, aut quia abstinuit se ab iniquitate; sed quia Deo credidit, hinc et justificatus est, laudis suae praemium in futuro consecuturus.

(Vers. 4.) *Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Absolutum est ei qui legi factorum, id est, Moysi, subjectus est, aut naturali; non imputari meritum ad mercedem, ut gloriam habeat apud Deum. Debitor est enim facere legem, quia necessitas imposita est per legem; ut, velit nolit, faciat legem, ne damnetur, sicut alio loco dicit: *Qui autem contemnunt, ipsi sibi damnationem adquirunt; quia ad praesens rei sunt* **(Rom. XIII, 2)**. Credere autem aut non credere, voluntatis est. Neque enim quis cogi potest ad id, quod manifestum non est, sed invitatur; quia non extorquetur, sed suadetur. Quamobrem assentiens praemiis afficiendus est, sicut et Abraham, qui quod non vidit, credidit.

(Vers. 5.) *Ei vero qui non operatur,* id est, ei qui obnoxius est peccatis; qui non operatur, quod mandat lex. *Credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad*

justitiam. Hoc dicit, quia sine operibus legis credenti impio, id est gentili, in Christum, reputatur fides ejus ad justitiam, sicut et Abrahae. Quomodo ergo Judaei per opera legis justificari se putant justificatione Abrahae; cum videant Abraham non per opera legis, sed sola fide justificatum? Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem justificatur apud Deum.

Secundum propositum gratiae Dei. Sic decretum dicit a Deo, ut cessante lege, solam fidem gratia Dei posceret ad salutem.

(Vers. 6.) *Sicut et David dicit.* Hoc ipsum munit exemplo prophetae. *Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus.* Beatos dicit de quibus hoc sanxit Deus, ut sine labore et aliqua observatione, sola fide justificentur apud Deum. Temporis ergo beatitudinem praedicat, quo natus est Christus, sicut ipse Dominus ait: *Multi justi et prophetae cupierunt videre, quae videtis; et audire, quae auditis, et non audierunt* **(Matth. XIII, 13)**.

(Vers. 7 et 8.) *Beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum* **(Psal. XXXI, 1 et seq.)**. Manifeste beati sunt, quibus sine labore vel opere aliquo remittuntur iniquitates, et peccata teguntur, nulla ab his requisita poenitentiae opera, nisi tantum ut credant. Beatus etiam hic vir est, *cui non imputavit Dominus peccatum.* Remittere, et tegere, et non imputare, una ratio, et unus est sensus; omnia enim uno modo obtinentur et donantur.

Videtur autem quibusdam tripartita ratio in his dictis; quia diversis propheta usus est verbis, et quia a plurali numero ad

singularem descendit. Cum enim verba Dei in ubertatem gratiae, quia peccati diversa sunt nomina, per delictorum vocabula enumerare vult, latius locutus est; unius tamen formae et significationis sunt verba; quia et cum tegit, remittit: et cum remittit, non imputat. Ad laudem enim gratiae Dei prolixius loquitur, ut amplificet gratiam. Tres enim gradus fecit propter delictorum varietatem: quorum primus gradus est iniquitas vel impietas, dum non agnoscitur Creator: secundus, in gravium peccatorum operibus; tertius vero levium; hos tamen omnes in baptismate obliterari. Tribus his gradibus totius peccati corpus significavit.

Quemadmodum autem ad poenitentium personam potest pertinere, cum dicit: *Beati quorum tecta sunt peccata;* cum constet poenitentes labore et gemitu remissionem peccatorum acquirere? Aut quomodo martyrio congruit, quod dicit: *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum;* **49** cum sciamus gloriam martyrii passionibus et pressuris acquiri?

Propheta autem tempus felix praevidens in Salvatoris adventu, beatos nuncupat, quibus sine labore vel aliquo opere per lavacrum remittuntur, et teguntur et non imputantur peccata. Apostolus tamen propter plenitudinem temporum, et quia plus gratiae in apostolis est, quam fuit in prophetis, majora protestatur, quae ex dono baptismatis consequimur; quia non solum remissionem peccatorum accipere nos, sed justificari, et filios Dei fieri profitetur; ut beatitudo haec perfectam habeat et securitatem et gloriam.

(Vers. 9.) *Beatitudo ergo haec in circumcisione tantum manet, an et in praeputio?* Id est, numquid beatitudo ista

Abrahae tantum filiis concessa est, an et iis qui incircumcisi sunt? Si enim illo tempore non prohibitae sunt gentes accedere ad legem et promissionem Abrahae, qui fieri poterat, ut tempore Christi prohiberentur venientes ad gratiam; quando Deus gratia plene incitavit?

Dicimus enim, hoc est, si sensu legis loquimur, *quia reputata est Abrahae fides ad justitiam.* Ab origine incipit, ut omnem tergiversationem cavillationis excludat; quia qui a capite excluditur, non habet unde incipiat facere quaestionem.

(Vers. 10 et 11.) *Quomodo ergo reputata est? cum in circumcisione esset, an in praeputio? Non in circumcisione, sed in praeputio. Et signum accepit circumcisionis signaculum justitiae fidei, quae est in praeputio; ut sit pater omnium credentium per praeputium; ut reputetur et illis ad justitiam* **(Gen. XVII, 10 et 11)**. Abraham cum esset in praeputio, credidit Deo. Quid credidit? Semen se habiturum, id est, filium, in quo omnes gentes justificarentur per fidem in praeputio, sicut et Abraham justificatus est. Nam circumcisionem signum accepit justitiae fidei: credens enim se filium habiturum, hujus rei quam credidit, signum accepit; ut quia credens justificatus sit, cerneretur. Non ergo circumcisio aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum. Quod signum ideo accipiebant filii Abrahae, ut scirentur ejus filii esse, qui credens Deo hoc signum acceperat; ut aemuli essent paternae fidei, et crederent in Jesum, qui promissus est Abrahae, cujus in figura natus est Isaac. Nec enim in Isaac omnes gentes benedicuntur, sed in Christo: *Quia non est aliud nomen datum sub coelo, in quo oporteat salvos fieri* **(Actor. IV, 12)**, dicit Petrus apostolus.

(Vers. 12.) *Et sit pater circumcisionis non solum eorum qui ex circumcisione sunt, sed et eorum qui sequuntur vestigia fidei, quae est in praeputio patris nostri Abrahae.* Hoc dicit, quia credens Abraham, primus factus est pater circumcisionis, sed cordis, non tantum eorum qui sunt ex ejus origine, sed et eorum qui similiter credunt ex gentibus. Secundum carnem enim Judaeorum pater est, secundum fidem vero omnium credentium.

(Vers. 13.) *Non enim per legem promissio Abrahae aut semini ejus, ut haeres esset mundi, sed per justitiam fidei.* Manifestum est, quia neque adhuc Lex data erat, neque jam erat circumcisio; quando promissio jam facta est Abrahae credenti, et semini ejus, quod est Christus qui hominum peccata ablueret. Unde dicit Joannes Baptista: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* **(Joan. I, 19)**. Non ergo merito servatae legis haeres factus est mundi, sed fidei: haeres autem mundi haeres est terrae, quam in filiis consecutus est: Christus autem haeres est gentium, ut David canit: *Et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae* **(Psal. XIV, 8)**; ipsi enim moriemur et vivemus cum eo.

(Vers. 14.) *Si enim qui ex lege, hi sunt haeredes,* id est, si ii qui ex lege vel sub lege sunt, haeredes ex lege sunt, *Evacuata est fides, abolita est promissio* **(Rom. XIV, 8)**. Manifestum est, quoniam si ex lege haereditas, promissio quae ex fide facta est ad Abraham, in irritum venit. Sed non est per Legem facta promissio, sed per justitiam fidei haereditas; ostendit enim Apostolus quid mali sit haereditatem sperare ex lege.

(Vers. 15.) *Lex enim iram operatur.* Ut penitus ostendat non posse justificari hominem per legem apud Deum, neque

promissionem per legem fieri potuisse: *Lex,* ait, *iram operatur;* ad hoc enim data est, ut reos faceret delinquentes. Fides **50** autem donum est misericordiae Dei, ut per legem rei facti, veniam consequantur; idcirco fides gaudium operatur. Nec contra legem loquitur, sed anteponit illi fidem; quia qui per legem salvi esse non poterant, gratia Dei salvantur per fidem. Non ergo lex ira est, sed iram operatur peccanti, id est, poenam; dum non ignoscit, sed vindicat. Poena enim per iram generatur, ira autem nascitur ex peccato; ac per hoc relinqui vult legem, ut ad fidem confugiatur, quae delicta ignoscit, ut salvet.

Ubi enim non est lex, nec praevaricatio. Hoc dicit, quia sublatis reis de potestate legis, data venia, praevaricatio nulla est; justificati enim sunt, qui per praevaricationem legis fuerant peccatores. Cessat enim factorum lex, id est, observatio sabbatorum, neomeniarum, circumcisionis, escarum discretio, animalis mortui, aut sanguinis mustelae observatio.

(Vers. 16.) *Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini.* Firma esse non potest promissio omni semini, hoc est, omni homini ex omni gente, nisi fuerit ex fide; quia origo promissionis ex fide est, non ex lege; quia qui sub lege sunt, rei sunt: promissio autem reis dari non potest; ac per hoc purificandi sunt prius per fidem; ut digni fiant dici filii Dei, et sit firma promissio. Si enim filios Dei se dicant, cum sint rei, hoc est, sub lege, non est firmum; quia filii Dei liberi sunt a peccato. Si ergo qui sub lege sunt, eruendi de sub lege sunt, ut promissionem mereantur accipere; quanto magis qui sub lege non sunt! Non ergo

expedit, ut se mittat sub lege; ut possit compendio medelam vulneris invenire.

Non ei qui ex lege est tantum, sed et ei qui ex fide est Abrahae. Hoc est quod supra dixit: *Omni semini,* tam Judaeorum, qui utique ex lege veniebant, quam gentilium, qui fidem sequuntur Abrahae, quam gentilis habuit, ut esset justus. Sine lege enim credidit Abraham, ideoque magis gentilibus jungitur; ut firma sit eis promissio, credentibus ei, cui credidit ipse.

(Vers. 17). *Qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te* **(Gen. XVII, 4)**. Confirmavit exemplo Legis Abraham omnium patrem esse, sed eorum qui credunt: et sic firmam esse promissionem, si fidei causa recedatur a lege; quia promissio regni coelorum justis deputata est, non peccatoribus. Et qui sub lege sunt, sub peccato sunt; quia omnes peccaverunt, nec posse aliquem et sub lege esse, et gratiam consequi, sicut et ad Galatas ait: *Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis* **(Galat. V, 4)**.

Ante eum cui credidisti Deo. Ut unum Deum omnium doceat, alloquitur gentiles, Abraham ipsi Deo credidisse, et justificatum esse ante eum, in quem et gentes credunt; ut justificentur, ut non sit distantia Judaei et Graeci in fide; quia sublata circumcisione et praeputio, unum fiunt in Christo; quia et Abraham in praeputio credidit, et justificatus est.

Qui vivificat mortuos, et vocat ea quae non sunt, tamquam ea quae sunt. Hoc dicto ad fidem Abrahae gentes invitat; quia cum esset in praeputio, credens Deo, cujus nunc fides

praedicatur in Christo, vivificatus est cum sua conjuge. Cum essent enim obsoleta aetate, seniores reviruerunt; ita ut non diffideret habiturum se ex Sara filium, quam sterilem sciebat, et in qua jam fluxus muliebris naturae defecerat; ut per haec non curent neque de praeputio, neque de circumcisione, et prompti sint circa fidem: securi quia credunt ei, qui vivificat mortuos, nec alium esse qui hanc habeat potestatem: et cum voluerit esse, quod non sunt, statim ejus voluntate subsistant. Ideo Abraham cum pater adhuc non esset, vocatus est pater multarum gentium, et credidit, securus de Dei potentia. Ut autem pater Christi idem esse Deus crederetur, cui credidit Abraham, tale signum datum est in Zacharia et Elisabeth **(Luc. I, 13)**, cum promissio redditur in mundo, imminente Christo, quale datum fuerat in Abraham et Sara, quando signata promissio est; ut simili genere emortua corpora senectute generarent sanctum Joannem, sicut natus fuerat et Isaac.

(Vers. 18.) *Qui contra spem in spem credidit* **(Gen. XV, 5)**. Manifestum est, quia dum spem non haberet generandi Abraham, credidit Deo **51** fidem habens contra spem generare se, sed sciens omnia posse Deum.

Ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est: Sic erit semen tuum **(Gen. 15)**. Hoc in Genesi; ostendens enim illi stellas coeli dixit: *Sic erit semen tuum,* quod credens justificatus est. Credidit enim quod mundo impossibile videtur, dum in rerum naturam non cadit, ut possint senes generare, et tanta copia multiplicari semen eorum, ut numerari non possit. Ideoque pretiosa est fides, quia contra id quod scit aut videt, credit futurum: hac spe consolatur se, quia Deus est

qui promittit; de quo plus sentiri par est, quam humana imbecillitas capit.

(Vers. 19-22.) *Et non infirmatus est fide: nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Sarae. In repromissione autem Dei non haesitavit diffidentia, sed confirmatus est in fide, dando gloriam Deo: certum habens quia quae promisit, potens est et facere; ideoque aestimatum est illi ad justitiam.* Hoc laude dignum praedicat Abraham; quia cum se sciret non posse, infirmitatem suam fide firmavit; ut crederet se posse per Deum, quod sciret fieri per mundi decreta non posse. Magni ergo, meriti est apud Deum, qui contra scientiam suam Deo credidit, non dubitans posse illum, ut pote Deum, quod scit secundum mundi rationem fieri non posse. Pro certo enim habet Deum ultra rationem mundi esse; nemo enim intra id esse dicendus est, quod creavit. Ideo hujusmodi remunerandus est a Deo, quia auctori suo plus tribuit, quam ipse sapit. Quod quidem nullius pretii esset, si omnes aequa sentirent: sed multorum diffidentia commendatur fides credentium apud Deum. Hortatur ergo gentes ad hanc fidei firmitatem, ut Dei promissionem et gratiam sine aliqua ambiguitate suscipiant, securi exemplo Abrahae quia inde credenti laus crescit, si quod incredibile est, et mundo stultum videtur, credatur; quia quanto impossibile putatur quod creditur, tanto magis honorabilior erit credens: et vere tamen stultum esset hoc credere, si sine Deo fieri diceretur. Et ideo tanto laudabilior est Abrahae fides caeterorum fide; quia nullis signorum prodigiis attracta est. Quoniam autem mundus certa lege et potestate gubernatur, et regitur modo definito a Deo: homines autem carnis amore circa rationem studiosi,

Deum hujus opificem neglexerunt; Deus, ut errorem auferret, et dominum se omnium demonstraret, hoc se posse et fecisse praedicari voluit, quod mundo impossibile est; ut qui hoc crederent damnatis iis qui ratione mundi inflati Deum neglexerunt, discreti salvarentur, Dei dominio mancipati.

(Vers. 23-25.) *Non autem scriptum est tantum propter ipsum solum, quia reputatum est illi ad justitiam* **(Gen. XV, 4)**: *sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.* In Abraham formam datam dicit Judaeis et gentibus, ut exemplo ejus credamus in Deum, et in Christum, et in Spiritum sanctum, et reputetur nobis justitia. Quamvis differat quod nunc creditur, unum tamen donum habet fides. Hoc ergo consequimur, quod credimus: credentes enim Christum Dei esse Filium, a Deo adoptamur in filios; nihil enim ultra potuit donare credentibus, quam ut filii Dei dicantur, perfidis abdicatis. Nos enim filii Dei vocamur, illi autem nec servi digni sunt nuncupari. Pro infinita enim magnificentia sua Deus hoc donavit diligentibus se, quod sua dignum est majestate, non quod homines mereantur; quia in dono plus magis dantis quam accipientis consideratur sublimitas, et ex eo plus accipit laudis, cum parvulis magna dona largitur per Christum, qui nostri causa occidi se passus est; ut nos, data venia, a secunda morte erueret, id est, a poena inferni: et surrexit, ut per laetitiam triumphi mortis evictae gratiam nobis, justificationis donaret, ut digni essemus dici filii Dei. Ante passionem enim qui baptizati sunt, solam remissionem acceperunt peccatorum quorum zelo satanas occidit Salvatorem: post resurrectionem vero, tam ii qui prius,

quam isti qui postea baptizati sunt omnes justificati sunt per datam formam **52** fidei Trinitatis, acceptoque Spiritu sancto, qui signum est credentium, quod sint filii Dei. Et ut ad cumulum nobis justificationis proficeret, resurgens praeceptis suis auctoritatem tribuit; ut eorum aemuli meritis augeamus nos, per quae gloriam adepti, clari appareamus in regno Dei, hac fiducia qua justificati a morte teneri non possimus. Passione enim Salvatoris victa mors, quae prius causa peccati dominabatur, justificatos ab eo retinere non audet.

CAPUT V.

(Vers. 1.) *Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.* Pacem cum Deo habere fides facit, non lex: haec enim nos Deo reconciliat, sublatis peccatis, quae nos Deo fecerant inimicos. Et quia Dominus Jesus hujus gratiae minister est, per ipsum pacificati sumus Deo: major enim fides, quam lex est; lex enim nostra causa est, fides Dei: et lex ad praesentem disciplinam pertinet, fides vero ad salutem perpetuam. Sed qui de Christo non ita sentit, ut debet, ad fidei praemia non poterit pervenire; quia fidei non tenet veritatem.

(Vers. 2.) *Per quem et accessum habemus per fidem in gratiam istam; in qua stamus, et gloriamur in spe gloriae filiorum Dei.* Manifestum est per Christum nos aditum habere ad gratiam Dei; ipse enim est arbiter Dei et hominum, qui nos doctrina sua erigens, sperare fecit donum gratiae Dei, stantes in fide ejus. Ideo stantes, quia prius jacuimus: credentes autem

erecti sumus, gloriantes in spe claritatis, quam promisit Deus nobis.

(Vers. 3.) *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus nostris.* Quoniam per tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei **(Act. XIV, 21)**, ideo et in his gloriandum docet. Spei autem addita tribulatio augmentum facit praemii; index enim fixae spei tribulatio est, quae testimonium perhibet ad coronam. Unde Dominus ait: *Beati eritis, cum vos persequentur, et dicent omne malum adversum vos propter justitiam Dei. Gaudete et exsultate; ecce enim copiosa est merces vestra in coelo* **(Matth. V, 11)**. Contemnere enim praesentia, et quae oblectamento sunt, et in pressura non cedere spe futurorum magni meriti est apud Deum. Ideoque in tribulationibus gloriandum est; quia tanto plus accepturum se credit, quanto in tribulatione se viderit fortiorem.

Scientes quod tribulatio patientiam operatur. Hoc est tribulationem patientiam operari, si tribulatio ipsa motum non patiatur infirmitatis aut dubitationis.

(Vers. 4.) *Patientia autem probationem.* Manifestum est quia patientia, si talis fuerit qualem diximus, firma videbitur probatio.

Probatio autem spem. Spes in eo qui probatus videtur, non immerito dicitur; dignus enim scietur, accepturus remunerationem in regno Dei.

(Vers. 5.) *Spes autem non confundit; quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Spes non confundit, dum stulti et hebetes a perfidis

judicamur, credentes quae mundana carent ratione; pignus enim charitatis Dei habemus in nobis Spiritum sanctum datum nobis. Fidele enim esse promissum Dei probat Spiritus sanctus datus apostolis, et nobis, qui praestitit; ut diversis linguis imperiti loquerentur cum interpretationibus ad confirmandam spem, ut et charitatem Dei commendaret in nobis **(Actor. II, 4)**; ut quia charos falli impossibile est, securos nos faceret de promissione: quia et Deus est, qui promisit; et iis quos charos habere vult promisit; quia enim fidei nostrae rationem humana verba asserere non valent nisi virtutum testimonio, quae cum tacent, clamant, rationabilis approbatur ad confusionem prudentium mundi: qui audacia verborum terrenis armis contra coelestia dimicant, et carnalibus adversus spiritalia; et prudentes se dicere non erubescunt. Nam sicut peregrini hominis improbabilis origo in terra aliena est; ita et fidei nostrae veritas peregrinatur in terris: et quia natura ejus verbis explicari non potest, virtutis, quae major res est, testimonio commendatur.

(Vers. 6 et 7.) *Ut quid enim Christus, cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est? Vix enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori?* Si pro **53** incredulis ac Deo inimicis Christus ad tempus morti se dedit, ad tempus enim mortuus est, quia tertia die resurrexit; quanto magis cum in illum credimus, auxiliis suis muniet nos? Ad hoc enim pro nobis mortuus est, ut et vitam et gloriam nobis acquireret. Itaque si pro inimicis mortuus est, quantum praestet amicis, debet intelligi. Apud homines ergo, id est, secundum tempus mori visus est; ille enim apud inferos pro salute animarum irreverentes et nequam spiritus judicabat. Tempora in mundo sunt, ubi oritur et occidit sol, et luna

incrementum et detrimentum facit, et dies et nox in statu suo non perseverant; res enim quae tempori et aetati subjecta est, mutabilis semper est. Huic ergo tempori Christus mortuus est, dum excessit e corpore. Ubi autem tempus non est et aetas, ibi non solum vivus, sed et victor repertus est. Hinc voluit affectum Salvatoris erga nos commendare, cum dicit: *Vix pro justo quis moritur:* Christus autem pro impiis mortuus est. Si enim pro justo vix aliquis moritur, pro impiis quomodo potest fieri ut quis moriatur? Et si pro bono uno forte audeat quis mori, aut forte non audeat, quia utrumque difficile esse significat; quemadmodum videri potest, ut audeat aliquis pro multorum impietatibus mori. Etenim si quis pro justo aut bono audeat forte mori miseratione quadam illectus, aut affectu bonorum operum ejus: pro impiis vero non solum, quod suadeat mori, deest; sed et quod in lacrymas provocet. Christus autem mortuus est pro impietatibus populi, et adhuc non sui; ut omnia quae mundus diffidit, faceret credibilia. Duos ergo gradus fecit, justi, et boni: quamvis enim et justus bonus dicendus sit; tamen genera ipsa posuit, justum exercitio significans, bonum vero natura, qui simplicitate innocens dicatur. Unde quamvis melioris meriti sit, quantum ad locum istum pertinet, justus quam bonus; tamen *pro bono,* inquit, *forte aliquis audeat mori;* ut quia miserabilior causa innocentiae est, ad hoc cogi forte aliquem posse significat. benique optant parentes pro bonis filiis mori, non dicam uxores pro bonis maritis. Nam si velimus de bono et justo proponere, aliquando meliorem justum deprehendimus, aliquando praeponendum bonum. Si enim juxta Dei legem qui justus est, melior bono est; sed illo qui necdum secum laboravit, ut amplificaret se bonis; exercitio enim bonum naturae suae justus meliorabit. Si autem

juxta mundum fuerit justus, praeponitur illi bonus propter innocentiam, quia hujusmodi non est sine severitate justitia. Itaque omnis natura bona est, justitia autem legis Dei fructus est competens naturae; ideoque justitia bonitas est, unde justi semper appellantur et boni. Non tamen semper boni justi, quia non propter opera vocantur boni, sed propter innocentiam: justitia enim perfecta est bonitas dum explet opere naturae suae bona.

(Vers. 8.) *Commendat autem suam charitatem Deus in nobis.* Sic commendat suam charitatem, dum adhuc inimicis suis benevolus est, et mittit qui salvet eos; cum utique non mereantur.

(Vers. 9.) *Quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis justificati nunc in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.* Hoc dicit, quia si pro peccatoribus Filium suum Deus occidi permisit, quid faciet pro justificatis, nisi servet eos ab ira, id est, tutos illos praestet ab illusione diaboli; ut securi sint in die judicii, cum coeperit perfidos ultio devastare? Quoniam enim bonitas Dei nullum perire vult, mortem dignissimam dedit; ut intelligentibus Dei gratiam circa se, adderet dignitatem et gloriam, ingratis cumularet poenam. Ingrati ii sunt qui, Deo vocante, dissentiunt, Dei gratiam abnuentes, ut in proposito erroris et malignitatis permaneant.

(Vers. 10.) *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius.* Manifestum est, quia si, ut reconciliaret nos sibi, Deus Filium suum morti tradidit, quanto magis reconciliatos salvos faciet in vita ipsius? Non enim

poterit **54** minime diligere amicos, qui prodest inimicis. Si enim mors Salvatoris profuit nobis adhuc impiis, quanto magis justificatis vita ipsius, cum resurgit a mortuis? Quia sicut mors ejus a diabolo nos eruit, ita et vita ejus de die judicii Dei nos liberabit.

(Vers. 11.) *Non solum autem hoc, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.* Non tantum pro accepta salute et securitate Deo gratias agendas docet, sed et gloriandum per Christum Jesum in Deo, qui dignatus est ex impiis et inimicis dici nos suos amicos; ut omnia beneficia per Christum consecutos nos gaudeamus: ut quia per ipsum cognovimus Deum, gloriantes in eo, reddamus ei honorificentiam parem Deo Patri, ipso sibi idoneo teste praedicante; *Ut honorificent,* inquit, *Filium, sicut honorificant Patrem* **(Joan. V, 23)**. Post Dei ergo Patris providentiam, et donum quod dedit per Christum, ut personam Filii nobis gratam faceret, quia per unum Christum redempti sumus ab uno Deo Patre, adjecit:

(Vers. 12.) *Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; sic in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* Quoniam superius Dei gratiam per Christum datam ostendit secundum ordinem veritatis; nunc ipsum ordinem unius Dei Patris, per unum Christum Filium ejus declarat; ut quia Adam, unus, id est, Eva, et ipsa enim Adam est, peccavit in omnibus; ita unus Christus Filius Dei peccatum vicit in omnibus. Et quia propositum gratiae Dei erga genus humanum ostendit; ut ipsa primordia peccati ostenderet, ab Adam coepit, qui primum peccavit; ut

providentiam unius Dei per unum reformasse doceret, quod per unum fuerat lapsum et tractum in mortem. Hic ergo unus est per quem salvati, hanc illi reverentiam, quam Deo Patri debemus, ipso volente. Dicit enim idem alio loco: *Qui in his servit Christo, placet Deo* **(Rom. XIV, 18)**; cum scriptum sit: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* **(Deut. VI, 13)**. Si ergo soli Deo serviendum dicit, et Christo servire praecepit, in unitate Dei est Christus, nec dispar aut alter Deus; quando cum soli Deo serviendum lex dicat, communiter utique Christo serviens Deo placere praedicatur. Igitur *sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors,* ita et per unum Christum damnatio et mors peccati, praestans vitam aeternam, quod inferius declarat.

In quo, id est, in Adam, *omnes peccaverunt.* Ideo dixit, *in quo,* cum de muliere loquatur, quia non ad speciem retulit, sed ad genus. Manifestum itaque est in Adam omnes peccasse quasi in massa; ipsa enim per peccatum corruptus, quos genuit, omnes nati sunt sub peccato. Ex eo igitur cuncti peccatores, quia ex eo ipso sumus omnes; hic enim beneficium Dei perdidit, dum praevaricavit, indignus factus edere de arbore vitae, ut moreretur. Mors autem dissolutio corporis est, cum anima a corpore separatur. Est et alia mors, quae secunda dicitur in gehenna, quam non peccato Adae patimur, sed ejus occasione propriis peccatis acquiritur: a qua boni immunes sunt, tantum quod in inferno erant, sed superiori, quasi in libera, qui ad coelos ascendere non poterant; sententia enim tenebantur data in Adam, quod chirographum in decretis morte Christi deletum est **(Coloss. II, 14)**. Sententia autem decreti fuit, ut unius hominis corpus

solveretur super terram: anima vero vinculis inferni detenta exitia pateretur.

(Vers. 13.) *Usque ad legem enim peccatum erat in hoc mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.* In Adam omnes dicit peccasse, sicut supra memoravi, et usque ad legem datam non imputatum esse peccatum; putabant enim se homines apud Deum impune peccare, sed non apud homines. Nec enim lex naturalis penitus obtorpuerat; quia non ignorabant quia quod pati nolebant, aliis facere non debebant. Nam usque adeo non ignotum fuit peccatum inter homines, ut Jacob cum idola sua apud illum quaereret socer ejus Laban, in quo inventum fuisset furtum **(Gen. XXXI, 30 et seq.)**, **55** morte dignum judicaret: et Joseph quamvis per calumniam, tamen quasi reus clausus in carcere est **(Gen. XXXIX, 20)**: et pistor, et pincerna Pharaonis ob delictum similiter passi sunt **(Ibid. XL, 3)**: et Moyses, occiso Aegyptio, atterritus lege est **(Exod. II, 12)**. Quomodo ergo non imputabatur peccatum, cum lex non esset? aut quomodo vindicabatur, nisi lex sciretur?

Lex naturalis semper est, nec ignorabatur aliquando; sed putabatur ad tempus tantum auctoritatem habere, non et apud Deum reos facere. Ignorabatur enim quia judicaturus esset Deus genus humanum, ac per hoc non imputabatur peccatum, quasi peccatum non cognitum esset apud Deum, incuriosum Deum asserentes. At ubi autem lex data est per Moysen, manifestatum est curare Deum res humanas, et non impune iis futurum qui malefacientes, quacumque ex causa in praesenti evadunt. Nam utique si inter se, magistra justitia vel natura, peccata non inulta censebant; quanto magis Deum, quem mundi sciebant opificem, haec requisiturum non

debuerant ignorare? Quippe cum Sodoma et Gomorrha per ignem adjudicatae sint deperire **(Gen. XIX, 24)**, quod oblivio quidem texerat; Moyses autem ut firmaret Deum judicem fore, scribendo manifestavit. Sed cum praetermisso Deo, figmenta coeperunt in honorem Dei recipere, depravati mente, partem legis naturalis, quae prima est, calcaverunt. Quia lex naturalis tres habet partes, cujus prima haec est, ut agnitus honoretur Creator, nec ejus claritas et majestas alicui de creaturis deputetur: secunda autem pars est moralis, hoc est, ut bene vivatur, modestia gubernante; congruit enim homini habenti notitiam Creatoris vitam suam lege refraenare, ne frustretur agnitio: tertia vero pars est docibilis, ut notitia creatoris Dei, et exemplum morum caeteris tradatur; ut discant quemadmodum apud Creatorem meritum collocatur. Haec est vera et Christiana prudentia.

(Vers. 14.) *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen.* Quoniam non imputabatur peccatum, antequam lex daretur per Moysen, sicut dixi; ipsa usurpationis impunitate regnabat mors, sciens sibi illos devotos. Regnabat ergo mors securitate dominationis suae tam in hos, qui ad tempus evadebant, quam in illos qui etiam hic poenas dabant pro malis suis operibus. Omnes enim suos esse videbat; quia *qui facit peccatum, servus est peccati* **(Joan. VIII, 34)**: impune enim cedere putantes, magis delinquebant: circa haec tamen peccata promptiores, quae mundus quasi licita nutriebat. Quo facto gaudebat Satanas, securus quod causa Adae relictum a Deo hominem in possessionem habebat.

Regnabat ergo mors in eos, *qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae,* qui est forma futuri: quod in subjectis monstrabimus. Itaque non in omnes mortem regnasse

manifestum est, quia non peccaverunt omnes in similitudinem praevaricationis Adae, id est, non omnes, contempto Deo, peccaverunt. Qui autem sunt qui, contempto Deo, peccaverunt; nisi qui neglecto Creatore servierunt creaturae, deos sibi constituentes quos colerent, ad injuriam Dei? Idcirco laetabatur in istis diabolus, quia videbat illos imitatores suos effectos. Nam et Thare pater Abrahae, et Nachor et Laban proprios Deos sibi vindicabant. Et peccatum Adae non longe est ab idololatria; praevaricavit enim, putans se hominem futurum Deum. Aestimavit enim hoc magis profuturum, quod diabolus suasit, quam quod Deus jussit, in loco Dei diabolum statuens; unde et subjectus est diabolo. Similiter et hi, transgresso Deo, dum creaturae serviunt, peccant simili modo, non eodem; quia similitudo solet habere aliquid dissimile. Nec enim potest dici quia et hi qui praeceptum acceperunt non edendi de arbore sicut Adam fuerunt **(Gen. II, 16)**, qui peccaverunt, non praevaricato Deo, sed in lege naturali. Qui enim intellexit, sive ex traduce, sive indicio naturali, et veneratus est Deum, nulli honorificentiam nominis ac majestatis ejus impertiens; si peccavit, quia impossibile est non peccare, sub Deo peccavit, non in Deum, quem judicem sensit: ideoque in hujusmodi mors non regnavit. In hos autem, **56** sicut dixi, regnavit, qui sub specie idolorum servierunt diabolo. Propterea quod lex in auctoritate non erat promulgata, judicem Deum praesentire nequiverunt. Maxima enim pars mundi Deum fore judicem ignorabat: perpauci autem in quos non regnavit mors; in quos autem regnavit, post istam mortem, quae prima dicitur, a secunda excepti sunt ad poenam et perditionem futuram. In quos autem non regnavit, quia non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, sub spe reservati sunt adventui

Salvatoris in libera: sicut legitur de Abraham, quia quamvis apud inferos fuerit; discretus tamen longo intervallo est; ita ut chaos esset ingens inter justos et peccatores **(Luc. XVI, 26)**. Si inter justos et peccatores chaos ingens erat, quanto magis inter impios, ut justis esset refrigerium, et peccatoribus aestus, impiis vero ardor; ut ante judicium quid unusquisque dignus esset, non lateret? Ac per hoc regnabat in eos mors, quia videbat opera subtilitatis suae profecisse eis ad poenam quasi inimicis. Non enim latuit illum ad hoc factum hominem in mundo, ut imperium unius Dei praedicaret, quod praevaricatus est Satanas.

Ac si in Graeco non ita cautum dicatur; sic enim dicitur scriptum, etiam in eos mortem regnasse, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae. Totum enim hic complexus videtur, ut quia mors, id est, dissolutio, per invidiam facta est diaboli, etiam in eos qui non peccaverunt, regnasse mortem dicat, moriuntur enim, quod voti est Satanae. Quod si verum esset, non oportuit dici: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen;* si ab initio usque ad finem regnat in omnes. Aut forte gradus fecit, ut ab Adam usque ad Moysen regnaverit, et a Moyse usque ad Christum, a Christo vero usque ad finem; ut ad quam utilitatem haec locutio proficeret, cum nec sic locutus probetur. Dixit enim: *Ab Adam regnavit mors usque ad Moysen,* propter quod Lex non erat manifestata, ut data Lege, sub auctoritate ejus viverent, scientes quid caverent, ne regnaret in eos mors. Igitur qui ante Legem hoc servavit, natura duce, quod postea Lex mandavit, numquid potest dici quia mors regnavit in eum? Nam vide quid de eo scriptum sit: *Peccatum,* inquit, *non imputabatur, cum Lex non esset;* et adjecit: *Sed regnavit mors ab Adam*

usque ad Moysen; eo utique tempore, quo Lex non erat: et convenit ut quia antequam Lex daretur, mors regnavit, in eos regnasse dicatur, qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, sicut supra memoravimus. Sicut enim post Legem datam qui idolis aut fornicationi servierunt, contemnentes legislatorem, regnavit in eos mors; ita et ante Legem qui sensum Legis praesenserunt, honorificantes auctorem ejus, non utique regnavit in eos mors: propterea enim regnasse dicitur, quia cognitio unius Dei evanuerat in terris. Denique sic coepit data Lex: *Ego sum,* inquit, *Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Aegypto, de domo servitutis: non erunt tibi dii alii praeter me; et non facies tibi idolum, neque ullam similitudinem* **(Exod. XX, 2)**. Data igitur Lex est, ne mors regnaret; ut abolitis peccatis prioribus, uni Deo obsecundaret genus humanum. Unde alio loco dicit idem Apostolus: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis ei* **(Rom. VI, 12)**. Quo dicto ostendit etiam nunc regnare mortem, si Lex contemnatur. Quod enim regnum mortis est, nisi cum fit voluntas ejus, dum imperat, ad perniciem obedientis, cujus imperii voluntas caput est idololatriae?

Et tamen sic praescribitur nobis de Graecis codicibus, quasi non ipsi ab invicem discrepent; quod facit studium contentionis. Quia enim propria quis auctoritate uti non potest ad victoriam, verba legis adulterat; ut sensum suum quasi verba legis asserat, ut non ratio, sed auctoritas praescribere videatur. Constat autem porro olim quosdam Latinos de veteribus graecis translatos codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum servavit et probat: postquam autem a concordia animis discedentibus, et haereticis perturbantibus

torqueri quaestionibus coeperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum; ut hoc contineretur **57** in litteris, quod homini videretur: unde etiam ipsi Graeci diversos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando et ratio et historia et auctoritas observatur: nam hodieque in Latinis reprehenduntur codicibus, sic inveniuntur a veteribus posita, Tertulliano, Victorino et Cypriano.

Primum igitur in Judaea coepit destrui regnum mortis, quia *notus in Judaea Deus* **(Psal. LXXV, 2)**; nunc autem in omnibus gentibus quotidie destruitur, dum magna ex parte ex filiis diaboli fiunt filii Dei. Itaque non in omnes regnavit mors, sed in eos qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae, sicut supra memoravi. Adam autem ideo forma futuri est, quia jam tum in mysterio decrevit Deus per unum Christum emendare, quod per unum Adam peccatum erat, sicut dicitur in Apocalypsi Joannis apostoli: *Agnus,* inquit, *qui occisus est a constitutione mundi* **(Apoc. XIII, 8)**. Denique subjecit:

(Vers. 15.) *Sed non sicut delictum, ita et donum.* Propter quod enim formam esse dixit unius Christi unum Adam; ne et causam Adae talem significasse putaretur, qualis et Christi est; ideo ait: *Sed non sicut delictum, ita et donum;* quia in eo tantum forma Adam Christi est, quia quod unus peccavit, unus emendavit.

Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit: hoc est, si unius delicto multi mortui sunt, imitantes praevaricationem ejus; magis gratia Dei et donum in plures abundavit confugientes ad se. Plures enim gratiam

consequuntur, quam mortui sunt delicto Adae. Unde manifestum est non de hac morte, quae omnibus communis est, significasse; quia omnes omnino moriuntur, et non tamen omnes gratiam consequuntur: neque mortem in omnes regnasse, sed in eos qui delicto Adae mortui sunt, significatur, quos in similitudinem praevaricationis Adae dicit peccasse. Ii sunt quos dicit in unius delicto multos mortuos, gratiam autem Dei in plures abundare; quia et in iis qui delicto Adae mortui dicuntur, similiter peccantes, et in iis qui non peccaverunt in hac Adae praevaricationis similitudine, Dei gratia abundavit: paterno autem peccato ex Dei sententia erant apud inferos, gratia Dei abundavit in descensu Salvatoris, omnibus dans indulgentiam, cum triumpho sublatis eis in coelum.

(Vers. 16.) *Et non sicut per unum peccatum, ita et donum: nam judicium quidem ex uno in condemnationem, donum autem ex multis delictis in justificationem.* Manifeste diversum est, quia uno Adae peccato condemnati sunt, qui in similitudinem praevaricationis ejus peccaverunt: gratia vero Dei per Christum non ex uno delicto, sed ex multis justificavit homines, dando illis remissionem peccatorum. Hoc ad magnificentiam pietatis Dei et Christi loquitur; ut cum delicto Adae multi tenentur a morte secunda in inferno inferiori; donum tamen gratiae Dei, cum justum esset plecti illos, non solum ignoscit illis, sed justificat.

(Vers. 17.) *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiae et donationis et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Contuendum est unum esse sensum, et in nullo differre: mortem enim dicit regnasse, non regnare; quia qui

intellexerunt per Legem judicium Dei, sublati sunt de ejus imperio. Regnavit autem, quia sine manifestatione legis timor Dei in terris non erat. Superior ergo sensus est, ut quia mors regnavit ab Adam usque ad Moysen in eos, qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae; multo magis gratia regnet abundantia doni Dei in vitam per unum Jesum Christum. Si enim mors regnavit, quare non magis gratia regnet, quae multo plures justificat, quam hi sunt in quos regnavit mors: quanto magis gratia regnare credenda est, quae confert vitam per Christum?

(Vers. 18.) *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae:* hoc est, sicut per unius delictum omnes condemnationem meruerunt similiter peccantes, ita et in justitia unius omnes justificabuntur credentes. Si qui **58** autem condemnationem hanc generalem esse putant, simili modo et justificationem generalem accipient. Sed non est verum, quia non omnes credunt.

(Vers. 19.) *Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt plures: ita et per unius obedientiam justi constituentur multi.* Quos supra omnes dixit, hic plures et multos significat; plures enim delictum Adae secuti sunt praevaricando, non omnes: et multi justi constituentur per fidem Christi, non omnes. Non ergo in eos regnavit mors, qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae.

(Vers. 20.) *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.* Potest dici e contra: Non ergo oportuit dari Legem, ne peccata increscerent; si enim ante Legem minus peccatum est, non opus fuit lege. Plane necessaria fuit Lex, ut ostenderet

imputari apud Deum peccata, quae impune fieri credebantur; ut de caetero scirent quid evitare deberent. Unde Esaias propheta: *Lex,* inquit, *in adjutorium data est* **(Esai. VIII, 20)**: ut quia ipsi naturae quodammodo inserta sunt justitiae semina, addita Lex est, cujus auctoritate et magisterio ingenium naturale proficeret ad fructum justitiae faciendum. Sicut enim nativitas interit, nisi nutrimenta habeat, quibus fota adolescat; ita et naturale justitiae ingenium, nisi habeat quod respiciat et veneretur, non facile proficit, sed aegrotat, et supervenientibus cedit peccatis. Consuetudine enim delinquendi premitur, ne crescat in fructum, et per hoc exstinguitur. Providenter ergo data est Lex in adjutorium, sicut testatur propheta: sed populus veterem consuetudinem sequens multiplicavit peccata. Ipso enim usu plus coepit peccare, quam antea peccaverat: et sic factum est, ut data Lege non minuerentur, sed abundarent peccata: Apostolus enim ostendit quid provenerit data Lege, non quid Lex fecerit. Quomodo autem Legis vitio crescebant peccata, quae comminabatur, ne peccetur: sed subintrasse dicitur ut abundaret peccatum? Verum est, quia quasi profutura intravit, et cum humilitate: postea autem coepit dominari eis, quibus praeceperat ne peccarent, et peccabant. Ostendere enim coepit lex abundantiam peccatorum; cum quae interdixerat, plus fiebant quam facta erant. Igitur hoc modo ut abundaret delictum, data est lex; commendans enim Apostolus fidem, per quam utique peccata delentur, legem dixit fecisse, ut abundaret peccatum, sicut supra dixi; quia non data est, ut abolerentur peccata, sed ut abundarent: dum et ante legem peccatores ostendit, et post legem reos omnes tenuit.

Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit gratia. Manifestum est, quia cum abundaret peccatum, superabundavit gratia: dum donum Dei venit ex promissione, et omnium peccata contexit; ut diaboli invidia nihil se profecisse doleat. Quia enim cum data esset lex ad utilitatem humanam, id egit diabolus, ut suadendo illicita, inverteret; ut quod profuturum datum erat, in contrarium proficeret, dum mandata contempta sunt, ut non utilitas ex Lege, sed judicium ad vindictam procederet: tunc justus atque misericors Deus, ut gloriam diaboli quam de triumphato homine quaesierat, exinaniret, Filium suum venturum decrevit, qui omnia peccata donaret; ut major fieret laetitia ex dono gratiae, quam fuerat luctus ex peccato. Gaudium enim doni Dei etiam his proficit, de quibus triumphare non potuit Satanas; idcirco superabundavit gratia super peccatum, quod suasit Satanas.

(Vers. 21.) *Ut quemadmodum regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam aeternam per Jesum Christum Dominum nostrum.* Peccatum regnavit videndo opus suum peccantibus in mortem proficere, in qua gloriabatur simili modo ut et gratia regnet per justitiam in vitam aeternam, per Jesum Christum Dominum nostrum; ut sicut per Adam coeptum peccatum regnavit, ita et per Christum gratia. Sic autem regnat gratia per justitiam, si accepta remissione peccatorum, justitiam sequimur; ut videns gratia fructum se habere in bonis, quos redemit, regnet in vitam aeternam, sciens nos futuros aeternos. Superabundat ergo gratia, quia peccatum ad tempus regnavit, gratia autem in aeternum. Dei enim regnum est, gratia **59** regnante, sicut diaboli regnum erat, peccato regnante. Totum tamen ad

Christum refert, ut omnis gratia Dei a Christo discatur. Ad superiorem igitur sensum respondet dicens:

CAPUT VI.

(Vers. 1.) *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit.* Hoc est, numquid semper peccandum est, ut donum Dei abundet, tegens nostra peccata; ut semper remissionem peccatorum sperantes, quia Deus pius est, Christi gratiam praeferamus? Non utique. Ideo enim nostri misertus est Deus per Christum, ut de caetero non peccantes, et meritum nobis et Dei gratiam in nos regnare faciamus. Aufert enim regnum gratiae Dei, et tradit peccato, qui rursus redit ad veterem hominem, id est, ad ritum praeteritae vitae. Duabus enim ex causis misericordiam accepimus; ut et diaboli regnum excluderetur, et Dei imperium ignorantibus praedicaretur, per hoc ipsum dignitate nobis quaesita.

(Vers. 2.) *Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?* Hoc dicit, quoniam viventes peccato, mortui eramus apud Deum; qui peccat enim, vivit peccato, sicut qui non peccat, vivit Deo. Superveniente enim gratia Dei per Christum, et nos per fidem lavacro spiritali regenerante, coepimus vivere Deo, mortui autem esse peccato, qui est diabolus; hoc est tamen mori peccato, liberari a peccato, fieri autem servum Dei. Itaque mortui jam peccato, non redeamus ad mala pristina; ne iterum vivamus peccato, et morientes Deo, amissa dignitate, poenam quam evasimus, incurramus.

(Vers. 3.) *An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ejus baptizati sumus?* Hoc dicit, ut sciamus baptizatos nos jam non debere peccare; quia cum baptizamur, commorimur Christo. Hoc est in morte ejus baptizari; illic enim omnia peccata nostra moriuntur, ut innovati deposita morte, resurgere videamur ad vitam renati: ut quomodo Christus mortuus peccato resurrexit, ita et nos per baptismum spem resurrectionis habeamus. Baptisma itaque mors peccati est, ut alia sequatur nativitas, quae corporis manente compagine, hominem mente innovat, sepulta omnium malorum actuum vetustate.

(Vers. 4.) *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per virtutem Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus.* Haec dicens, etiam istud significat, quod primum est; quia Christus corpus suum a mortuis excitavit, ipse enim virtus est Dei Patris, sicut dicit: *Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud. Hoc autem,* inquit, *dicebat de templo corporis sui* **(Joan. II, 19 et 21)**; et quia resurrexit in novam vitam, quae jam mori nesciat. Nova autem dicitur; quia a Christo data est, quae est disciplina christiana. Nos autem baptizati consepulti sumus Christo **(Coloss. II, 12)** ut de caetero hanc vitam sequamur, in qua Christus resurrexit. Baptisma itaque resurrectionis pignus est, et imago; ut jam in praeceptis Christi manentes, ad praeterita denuo non revolvamur. Qui enim moritur, jam non peccat: mors enim finis peccati est. Nam ideo per aquam celebratur, ut sicut aqua sordes corporis abluit; ita et nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter purgatos nos et innovatos credamus; ut quod incorporale est, invisibiliter abluatur.

(Vers. 5.) *Si enim complantati sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.* Tunc nos feliciter dicit posse resurgere, si similitudini mortis ejus fuerimus complantati, id est, si in baptismo omnia vitia deponentes, in novam vitam translati, de caetero non peccemus: per quod simul et resurrectionis illius similes erimus; similitudo enim mortis similem praestabit resurrectionem. Quod in epistola sua Joannes apostolus memorat dicens: *Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus* **(I Joan. III, 2)**, hoc est, immortalem et gloriosum resurgere. Nec enim haec erit similitudo, ut nihil distet; quia similis erit in corporis gloria, non in divinitatis natura.

(Vers. 6 et 7.) *Scientes hoc quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.* Multa innectit et iterat, ut baptizatos doceat jam non debere peccare: maxime ne ad idololatriam revertantur; gravissimum **60** enim crimen, et caput totius erroris est; ne perdant gratiam acceptam a Deo per Christum. Hominem ergo veterem actus praeteritos dicit; quia sicut novus homo per fidem et puram vitam dicitur, ita et vetus homo per diffidentiam et malos actus. Hos actus crucifixos dicit, id est mortuos; ut corpus destruatur peccati, quod est cuncta crimina. Omnia enim peccata simul corpus appellat, quod destrui dicit per bonam vitam, et fidem catholicam.

(Vers. 8.) *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quod etiam simul vivemus cum illo* **(Galat. V, 24)**. Manifestum est hos qui carnem crucifixerunt, id est, mundum cum vitiis et concupiscentiis ejus, mori mundo, et commori Christo, aeternae quoque vitae ac salutari coimaginari; ut gloriae

Christi similes effici mereantur. Caro vero, id est, corpus sic crucifigitur, si desideria ejus calcentur, quae manente in ea peccato, creantur ex praevaricatione primi hominis coepta: in carne enim diabolus crucifigitur; ipse enim est, qui fallit per carnem. Caro ergo aliquando mundus, id est, elementa, aliquando vero corpus hominis intelligitur, vel ipsa anima sequens corporea vitia.

(Vers. 9 et 10.) *Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo.* Securitatem aeternitatis in resurrectione Salvatoris ostendit: ad quam venire contingit, si melioris vitae fuerit aemulatio. Qui enim bene agendo vivit Deo, hic vere vivit; quia aeternam habet vitam.

(Vers. 11.) *Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.* Sic loquitur, ut doceat non aliter mori posse peccato, et Deo vivere, quam ut in Christo sit omnis spes: quem Dominum nostrum appellat, ut nihil Legis ad salutem proficiat capessendam in futuro saeculo, quando non aliter Deo vivitur, quam per Christum.

(Vers. 12.) *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.* Mortale corpus est ex causa praevaricationis Adae, ex fide autem Christi fore creditur immortale. Ut autem ad promissionem hanc veniatur, non odediendum dicit peccato; ne regnet in nostro mortali corpore: regnat autem dum imperat. Si autem non regnat, non videbitur corpus hoc esse mortale, quia in spe aeternitatis est. Non propter dissolutionem dixit mortale corpus, sed propter

poenam gehennae; ut ille mortalis dicatur, qui in gehennam mittendus est; quia qui peccato obediunt, mortem secundam inferni non evadunt, a qua Salvator in se credentes liberavit. Mortale ergo dicens corpus, totum hominem significavit; quia qui obediunt peccato, mortales dicuntur: *Anima enim,* inquit, *quae peccat ipsa morietur* **(Ezech. XVIII, 4)**, id est, totus homo, nemo enim sine corpore judicabitur.

(Vers. 13.) *Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.* Ostendit diabolum nostris nos jaculis impugnare; occasio enim datur illi per nostra peccata; ut deserente nos Deo, accepta potestate illudat et mortificet nos. Ideo membra nostra ab omni opere iniquitatis continere debemus, ut inimicus noster inermis inventus subjiciatur. Et non dixit: Exhibete corpora vestra, sed *membra vestra;* membris enim ministris erratur, non toto corpore.

Sed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes. Mortem ignorantiam et infidelitatem cum mala vita significat; quia vita est cognoscere Deum per Christum. Quia enim nemo sine parente ortum sumit vitae, omnia autem a Deo orta sunt ad vitam per Christum; idcirco qui non cognoscit parentem omnium esse Deum per Christum, vitam habere non dicitur, hoc est, sic habetur ac si non sit: ipse enim semetipsum esse negat, dum sine parente Deo esse se putat. Itaque ignorantia et turpis vita mors est; vitia eum ista mortem acquirunt, non mortem hanc, quae communis est omnibus, sed mortem gehennae, sicut supra memoravi; ut cognitio parentis Dei, et sancta conversatio vita sit, non haec quae occasui subjacet, sed illa futuri saeculi, quae vocatur aeterna. Quamobrem, *exhibete vos Deo,* inquit, quem cognoscentes

profecistis in salutem; ut inhonestae vitae renuntiantes, essetis ex mortuis viventes.

61 *Et membra vestra arma justitiae Deo.* Tanta nos modestia conversationem nostram vult gubernare, ut actus nostri justitiae Dei proficientes, non mundanae justitiae (quia mundi justitia sine fide est Christi, sine qua non vita, sed mors est) arma praebemus illi ad defendendos nos: cui cum arma per opera bona praebemus, dignos nos facimus adjuvari ab ea; quia justitia Dei indignos despicit. Ubi enim justitia Dei fuerit, ibi habitat Spiritus sanctus ad adjuvandam imbecillitatem nostram; sicut enim peccato arma praebemus, cum male agimus: ita et justitiae, cum recte versamur, membra nostra custodientes ab omni turpitudine.

(Vers. 14.) *Peccatum autem vestri jam non dominabitur; non enim sub Lege estis, sed sub gratia.* Si secundum praecepta quae dat, ambulemus, peccatum nobis dicit non posse dominari; iis enim dominatur, qui peccant. Non enim ita ambulantes, ut praecipit, sub Lege sumus: si vero non peccemus, non sumus sub Lege, sed sub gratia. Si autem peccemus, vertimur sub Lege, et incipiet nostri dominari peccatum; quia qui *facit peccatum, servus est peccati* **(Joan. VIII, 34)**: et necesse est ut sit sub Lege, quamdiu remissa non accipit; peccatum enim auctoritate Legis reum facit peccatorem: ac per hoc cui data remissio est, et custodit se, ne de caetero peccet, neque peccatum ei dominabitur, neque sub Lege est. Cessat enim circa eum auctoritas Legis, qui liberatus est a peccato; quos enim reos tenet lex, traditi sunt illi a peccato. Qui ergo peccatis exutus est, non potest esse sub Lege.

(Vers. 15.) *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub gratia? Absit.* Quoniam Lex a Deo est, ac per hoc ne forte opponeretur, ipse sibi proposuit: Si ex Deo est Lex, inquit, cur non debemus esse sub Lege. Hoc purgat, ac docet cum Dei voluntate, qui Legis auctor est, a Christo nos liberatos de sub lege, quamvis enim recte data sit Lex (data est enim, ut et reos ostenderet apud Deum, qui peccaverunt ante Legem; et timori esset, ut de caetero non peccaretur) sed quia infimitatis suae imbecillitate genus humanum a peccatis se inhibere non potuit, factum obnoxium mortis inferni; motus Deus pietate clementiae suae, qua semper humano generi subvenit, providit per Christum, qua ratione desperatis jam daretur medela; ut remissione peccatorum accepta, eruti a Lege, quae illos habebat obnoxios, et relevati et reparati, Deo adjuvante per fidem, vitiis a quibus prius subacti fuerant, repugnarent; ideoque non peccavimus quasi Legem spernentes Dei, sed ipsius Dei quasi providentiam secuti sumus per Christum.

(Vers. 16.) *Nescitis quia cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obedistis, sive peccati in mortem, sive obeditionis ad justitiam.* Nunc ne aliud profitentes, aliud faciamus, et cum Dei servi dicimur, gestis servi diaboli inveniamur; praemonet et denuntiat ejus nos servos esse, cujus et voluntatem explemus operibus; et non parum obesse Deum confiteri Dominum, et actibus diabolo famulari: nam hoc olim Deus denotat, et accusat dicens: *Plebs haec labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* **(Esai. XXIX, 13)**. Et Dominus ait in Evangelio: *Nemo potest duobus Dominis servire* **(Matth. VI, 24)**. Et in lege dictum est: *Deus non deridetur* **(Galat. VI, 7)**.

(Vers. 17, 18.) *Gratias autem Deo, quod cum fuissetis servi peccati, obedistis ex corde in eam formam doctrinae, in qua traditi estis. Credentes autem in Christum, servi facti sumus justitiae.* Ejus enim dicimur servi, cui obedimus. Et quia justum est obedire Christo (et ipse enim justitia est, et quae praecipit, justa sunt) idcirco dicit servos nos factos justitiae ex corde, non ex lege; ex voluntate, non ex timore: ut professio nostra animi judicio promatur. Per naturam enim inducti sumus ad fidem, non per legem, in qua forma doctrinae Dei imperio facti sumus, qui finxit naturam. In natura enim habemus, ut cognoscamus a quo, et per quem, et in quo sumus creati. Forma ergo doctrinae est, in quam tradidit nos creator naturaliter, hoc est, quod supra dixit: **62** *Ipsi sibi sunt Lex* **(Rom. II, 14)**; dum vident naturae suae esse, quod credunt; ut quod Judaeis lex et prophetae praedicarunt de Christo, hoc gentiles ex corde confidant. Hinc gratias refert Domino, quia cum essemus servi peccati, obedivimus ex corde credentes in Christum; ut serviremus Deo, non per legem Moysi, sed per legem naturae.

(Vers. 19.) *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrae.* Dum infirmitatem carnis memorat, minus se significat exigere ab homine, quam dignum est circa Dei culturam. Denique subinfertur:

Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiae et iniquitati, ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae, in sanctificationem. Ut occasionem nobis auferret timoris accedendi ad fidem, quia quasi importabilis nobis et aspera videretur, ea mensura nos Deo servire praecepit, qua prius famulabamur diabolo: cum utique propensius deberet serviri Deo quam diabolo, quippe cum hic

salus, illic damnatio operetur; medicus tamen spiritalis non plus a nobis exigit, ne dum praecepta quasi gravia fugeremus, perpendentes infirmitatem nostram, maneremus in morte. Unde Dominus: *Tollite,* inquit, *jugum meum super vos . . . . quia suave est, et onus meum leve* **(Matth. XI, 29)**.

(Vers. 20 et 21.) *Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiae. Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.* Manifestum est, quia qui liber est a Deo, est servus peccati; dum peccat enim, recedit a Deo, et fit sub peccato. Quales ergo sunt fructus peccati, in quibus conversati addiscentes bonam vitam, confundimur, eo quod dudum turpiter vixerimus: et non solum hoc, quia et sententia paganorum turpis et foeda est, maxime quae in Phrygia inventa est, in qua nisi spurcus intersit, sacramentum mutum est, et torpescit religio! Ecce maculis plena libertas, et squaloribus obligata, cujus opus turpem mercedem habet: *Cujus finis mors est:* finem dixit exitum vitae et actuum, cui aut mors, aut vita succedit. Sed hoc loco mors duplex, a morte enim ad mortem transitur.

(Vers. 22.) *Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam.* Hoc est, si accepta remissione peccatorum, bonorum actuum aemuli fuerimus, acquiremus sanctitatem, finem vero habebimus, id est, exitum, vitam perpetuam; a morte enim hac, quam finem dixit, transibimus ad vitam, quae sine fine est.

(Vers. 23.) *Nam merces peccati mors est.* Quaestum peccati mortem dicit, quia per peccatum mors: ac per hoc qui de

caetero abstinent se a peccatis, stipendium accipiunt vitam aeternam; quia qui non peccant, alieni sunt a morte secunda.

Gratia autem Dei vita aeterna in Christo Jesu Domino nostro. Sicut enim sequentes peccatum, acquirunt mortem; ita et sequentes gratiam Dei, id est, fidem Christi, quae donat peccata, habebunt vitam aeternam; ut gaudeant se ad tempus dissolvi, scientes se hanc vitam consecuturos, quae et omni taedio careat, et successionem non habeat. Quam sanctus Simeon exoptans, petiit se hinc dissolvi **(Luc. II, 29)**; ut iret in pace, id est vita, quae nullam patitur inquietudinem. Et hoc donum a Deo per Christum nobis datum Dominum nostrum testatur; ut Deo Patri gratias per nullum alterum nisi per Filium ejus agamus.

CAPUT VII.

(Vers. 1.) *An ignoratis, fratres, scientibus enim legem loquor.* Ut animos eorum firmet in doctrina divina, exemplo humanae legis utitur; ut iterum per terrena suadeat coelestia, sicut et a mundi creatura Deus cognoscitur; quia enim unius est totum, licet diversae sint res, ex aliqua tamen parte sibi invicem similes sunt. Sciunt ergo legem Romani; quia non sunt barbari: sed comprehenderunt naturalem justitiam partim ex se, partim ex Graecis: nam leges Romanis **63** ex Athenis perlatae sunt: sicut et Graecis ex Hebraeis. Ante Moysen enim non latebat Lex; sed ordo non erat, neque auctoritas. Non ignorantibus ergo legem dicit: *Quia Lex dominatur homini, quanto tempore vivit.*

Non est occultum omnem vitam hominis esse sub lege naturae, quae data est mundo: haec Lex generalis est. Nunc vero aliam proponit specialem (quamvis et ipsa generalis est, sed dum non recipitur ab omnibus, fit specialis) per quam vult probare assertionem suam; gradatim enim vult tradere veritatem. Dicit ergo:

(Vers. 2.) *Nam quae sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi viri.* Haec lex de Evangelio est, non ex Moyse, neque ex justitia terrena. Aliquid ergo, duce natura, aliquid ex lege Moysi addiscentes, perfecti facti sunt per Evangelium Christi. Sequenti ergo exemplo apertius suadet Christianismum exutum esse a lege factorum, non ab omni lege; nec ultra jam expedire esse sub lege, ne gratiam Dei evacuet reversus sub legem; quia Dei gratia liberavit a lege hominem, ut spiritu, id est mente, serviat Deo. Sicut enim mulier, mortuo viro, liberata est a lege viri, non a lege naturae: ita et hi qui gratia Dei liberati a lege sunt, a qua tenebantur rei; ut mortua illis sit, ut Christianismo juncti non sint adulteri. Si enim lex apud illos vivit, adulteri sunt, et nihil illis proderit dici Christianos, quia obnoxii erunt ultioni. Nec enim legis erit adulter, sed Evangelii, qui mortua lege junctus Evangelio, post redit ad legem; mortua enim lex dicitur, quando quem tenebat reum, ignotum est ei, auctoritate legis cessante.

(Vers. 3.) *Quod si mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri; ut non sit adultera, si juncta fuerit alteri viro.* Sublati a Lege, accepta remissione peccatorum, et juncti Evangelio, non sunt adulteri Legis; quia mortua apud illos est. Si autem servantes Legem, accedere se putant ad Evangelium, rei erunt et adulteri; quia viva lege junxerunt se fidei, et erunt in utraque adulteri.

(Vers. 4.) *Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis Legi per corpus Christi.* Quoniam Salvator noster corpus suum diabolo crucifigere permisit, sciens pro nobis esse et contra illum; idcirco per corpus Christi salvos nos dicit factos. Mori enim legi Deo vivere est; quia Lex dominatur peccatoribus. Cui ergo dimittuntur peccata, moritur Legi, hoc est, liberari a Lege. Itaque per corpus Christi hoc consequimur beneficium; tradens enim corpus suum Salvator, mortem vicit, et peccatum damnavit. In ipso enim peccavit diabolus, cum illum innocentem occidit, qui peccatum omnino nesciret; cum enim hominem sibi peccati causa defenderet, inventus est in eo reus, in quo accusabat. Hinc factum est ut omnes credentes in Christum, eruantur a lege, sublato peccato; quia victum peccatum, quod est diabolus, per corpus Christi, non habet auctoritatem in eos, qui ad illum pertinent, a quo victus est. Dum enim non peccat et occiditur quasi reus; vicit peccatum de peccato, hoc est, diabolum proprio peccato, quod in eo admisit, damnavit: et chirographum quod peccato Adae decretum erat, delevit **(Coloss. II, 14)**; quando ab inferis resurrexit, data hujusmodi forma credentibus sibi, ut a morte secunda teneri non possent. Ac per hoc mortui sumus Legi per corpus Christi; qui enim Legi mortuus non fuerit, reus est: et qui reus est, secundam mortem evadere non potest.

Ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Hoc dicit, quia ideo mortui sumus Legi, ut de caetero Christi simus servi solius: et hoc erit fructificare Deo. Acquiritur enim Deo, qui in gratia ejus manet, dignus resurrectione promissa.

(Vers. 5.) *Cum enim essemus in carne.* Cum in carne sit, est enim in corpore, negat se esse in carne; quia hic dicitur esse

in carne, qui aliquid sequitur, quod lege prohibetur. Igitur in carne esse multifarie intelligitur: nam omnis incredulus in carne est, id est, carnalis; et Christianus sub lege vivens in carne est; et qui de hominibus aliquid sperat, in carne est; et qui male intelligit Christum, in carne est; et si quis Christianus luxuriosam habet vitam, in carne est. **64** Hoc tamen loco in carne esse sic intelligemus, quia ante fidem in carne eramus; sub peccato enim vivebamus, hoc est, carnales sensus sequentes, vitiis et peccatis subjacebamus. Sensus autem carnis est, non credere spiritalia, id est, sine commixtione viri virginem peperisse, et ex aqua et Spiritu sancto hominem denuo nasci, et solutam animam a copula carnis rursus in carne resurgere. De his diffidens, in carne est, hinc:

Vitia, ait, *peccatorum, quae per Legem ostenduntur, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Manifestum est quia qui non credit sub peccato agit, et captivus trahitur ad vitia admittenda; ut fructum faciat morti secundae: lucrum enim tunc facit mors, cum peccatur. In membris tamen dicit vitia operari, non in corpore, ne occasio esset male tractantibus corpus; quia in maliloquio lingua arguitur, et in furto manus corripitur, et in dissimulante aures increpantur, et ita in caeteris, quae quamvis de corde exeant, Domino in Evangelio attestante **(Matth. XV, 18)**; membrorum tamen ministerio explentur operibus. Disputatio haec tangit Judaeos, et eos qui Christiani dicuntur, et sub Lege volunt vivere; ut discentes carnales se esse, recedant a Lege. Vitia tamen peccatorum quae dominari in carne agentibus dicit, per Legem ostendi, non per Legem fieri demonstrat; index enim peccati Lex est, non genitrix, reos faciens peccatores.

(Vers. 6.) *Nunc autem soluti sumus a Lege mortis, in qua detinebamur.* Soluti sumus a Lege, dum remissionem peccatorum accepimus; non enim jam habet in nos potestatem, infidis enim et peccatoribus dominatur. Lex autem mortis ideo dicta est, quia punit reos; mortificat autem peccatores: non ergo mala est, sed justa. Quamvis enim malum sit patientibus, quod infertur a Lege; sed illa non est mala, quia juste infert iram. Itaque non mala est peccatoribus, sed justa, bonis vero spiritalis est. Quis enim dubitet spiritale esse prohibere peccare? Sed quia hoc non potuit, ut salvaret hominem remittendo peccata, lex fidei data est, quae credentes liberaret a dominio Legis; ut possent reparare se ad vitam, quos Lex tenebat reos ad mortem. Ipsis enim Lex mortis est, quibus iram operatur causa peccati.

Ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litterae. Hic legem tangere putatur, quam quidem ad comparationem legis fidei inferiorem facit; non tamen inimicam judicat. Nam ideo dicit nos erutos a lege mortis, ut serviamus legi fidei, quae nobis praesidium contulit salutare, quod vetus lex non potuit; ne gratiae beneficium inanire videamur, legi veteri servientes. Lex vetus non criminis utique nomen est, sed temporis vel aetatis; senuit enim, quia cessavit. Lex autem spiritus ipsa est lex fidei; quia fides in animo est, nec operibus addiscitur, sed corde creditur: et mens ipsa intelligit naturae suae esse quod credit, nec oculis cernitur, aut manibus palpatur: et quae sperantur dona, non visibilia sunt, nec terrena, sed spiritalia. Vetus ergo lex in tabulis lapideis formata est: lex autem spiritus in tabulis cordis spiritaliter scribitur, ut sit aeterna: littera autem legis veteris aetate consumitur. Est et alia interpretatio legis spiritus; ut quia prior

lex ab opere malo inhibuit, haec autem, cum nec in corde peccare debere dicit, lex spiritus vocatur; ut totum hominem faciat spiritalem.

(Vers. 7.) *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit.* Quoniam legem mortis hanc dicit, et erutos nos ab ea gratulatur, et in illa Deo servire negat; ne iniquam hanc asserere putaretur, hoc purgat, cum dicit: *Absit.*

Sed peccatum non cognovi, nisi per Legem. Non ergo peccatum est Lex, sed index peccati; ostendit enim et quae latebant peccata, et quia impune futura non essent apud Deum. Quo comperto, homo factus est reus; et ideo non videtur gratias agere Legi. Quis enim libenter habeat eum, qui sibi poenam imminere annuntiat? Legi autem fidei gratias agit; quia qui per legem Moysi reus factus est, per legem fidei reconciliatus est Deo: quamvis et illa justa et bona sit; ostendere etenim imminens periculum, bonum est. Sed huic magis gratias agit, per quem ereptus de periculo vivit.

65 *Nam et concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret* in Exodo: *Non concupisces* **(Exod. X, 17)**. Non discrevit concupiscentiam hanc a peccato, sed miscuit, hoc significans, quia cum nec suspicio quidem esset istud non licere apud Deum; cognovi, inquit, esse peccatum. Sub sua persona quasi generalem agit causam. Lex itaque concupiscentiam prohibet, quae propterea quod oblectamento est, non putabatur esse peccatum. Simplex enim videbatur causa, concupiscere aliquid proximi, hoc autem Lex prodidit esse peccatum: saecularibus namque hominibus nihil tam inultum videtur et placidum, quam voluptas.

(Vers. 8.) *Occasione ergo accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Omnem dicens concupiscentiam, cuncta peccata significat. Supra enim concupiscentiam juxta Legem memorat, cui nunc caetera addens vitia, omnem dixit concupiscentiam operatam in homine impulsu diaboli, quem in peccato significat; ut in contrarium fieret homini Lex, quae data erat, ut prodesset. Videns enim diabolus auxilium per Legem provisum homini, quem in conditione se tam propter peccatum Adae, quam propter ipsius habere gratulabatur, intellexit factum adversum se. Quem enim vidit factum sub Lege, pro certo habuit de suo sublatum dominio; agnoverat enim homo quomodo poenam inferni evaderet. Hinc exarsit iracundia adversus hominem, ut illi Legem inverteret; ut prohibitas admittendo, Deum rursus offenderet, et denuo in potestatem diaboli caderet. Coepit non imperare, sed subtiliter fallere; quoniam in Lege data amisit dominium diabolus, sciens hominem ad Dei judicium de caetero pertinere.

Sine Lege enim peccatum mortuum erat. Hoc duplici genere intelligendum est, ut et diabolum in peccato scias significatum, et hoc ipsum peccatum, quod vocatur peccatum. Mortuus enim dicitur fuisse diabolus; quia cessabat ab illusione hominis ante Legem, sed erat quasi quietus; securus enim erat de possessione ejus. Peccatum autem mortuum esse dixit; quia putabatur quod non imputaretur apud Deum: ideo apud hominem mortuum erat, quasi impune peccaretur. Nam non latebat peccatum, sicut supra dixi: sed ignorabatur hoc, quia Deus judicaturus est. Quod cum data Lege manifestum est revixisse peccatum. Quare revixit, nisi quia ante vixerat, et postea desidia hominum mortuum

aestimatum est, cum viveret? Putabatur enim non imputari peccatum, cum imputaretur. Vivens ergo pro mortuo habebatur.

(Vers. 9.) *Ego autem vivebam sine Lege aliquando.* Quid est sine Lege, cum Lex semper fuerit, sicut supra memoravi; nisi quia sine timore Dei homo vivebat, securus quod non esset Deus judicaturus actus humanos.

Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Ideo dixit revixisse peccatum, ut significaret quia ante vixerat: postea autem desidia hominum mortuum aestimatum est, cum viveret, sicut assolet falsa fama fieri peregrinis. Hoc ergo significat quod in initiis non latuerit peccatum imputari apud Deum, hoc est vixisse: sed cum consuetudo peccandi hoc oblitterasset, mortuum aestimatum est; ut crimen cum persona deficere putaretur. Cum autem data esset Lex vel reformata, revixit apud eos, apud quos mortuum aestimatum erat; coeperunt enim scire imputari peccatum.

(Vers. 10.) *Ego autem mortuus sum.* Mortuus est homo; quia videt se reum esse apud Deum, qui ante se putabat non futurum obnoxium ex his quae peccabat.

Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam datum, hoc esse ad mortem. Verum est, quia Lex ad vitam data est: sed cum hominem non solum de praeterito, sed et de futuro peccantem reum fecit, facta est Lex data ad vitam, esse ad mortem: sed ut dixi, peccanti; quia obedientibus proficit ad vitam.

(Vers. 11.) *Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.* Peccatum hoc loco diabolum

intellige, qui auctor peccati est. Hic occasionem per legem invenit, quomodo crudelitatem suam de nece hominis satiaret; ut quia Lex comminata est peccatoribus, homo **66** instinctu ejus prohibita semper admittens, offenso Deo, ultionem Legis incurreret; ut ab ea quae illi profutura data erat, damnaretur. Quia enim invito illo data est Lex, exarsit invidia adversus hominem, ut eum amplius vitiosis voluptatibus macularet, ne manus ejus evaderet.

(Vers. 12.) *Itaque Lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Ut nihil adversae suspicionis remaneret in Lege, sic illam commendat, ut non solum justam hanc, sed et sanctam et bonam pronuntiet. Nam mandatum Legem intelligi evangelicus sermo testatur. Ait enim: *Si vis ad vitam venire, serva mandata* **(Matth. XIX, 17)**.

(Vers. 13.) *Quod ergo bonum est, mihi mors est? Absit.* Vere absit; unde enim fieri potest, ut quod bonum esse probatur, mors intelligatur?

Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Diabolum dicit per bonum occasionem accepisse, ut malum operaretur homini, dum illum seducit ad mortem; quia ut ea quae ante Legem male gesta sunt, per illecebram cupidinis probarentur esse peccata, et de caetero vitarentur, data est Lex, manifestata in litteris. Tunc incensus est Satanas, per bonum utique; vidit enim provideri homini, et illicita illi suasit; ut pro vita ex Lege ei mors proveniret. Quod quidem negligentiae humanae ascribendum est, quae sic vigorem naturae suae infirmavit cupiditate peccandi, ut suggestiones adversarii reprimere non posset. Inimicus tamen, quem in peccato significat, ut appareat esse inimicus, per

Legem accepit occasionem operari homini mortem. Dum enim ad illicita illum suasit, apparet esse inimicus. Quamquam et ante legem mortem homini procuraverit, excepta prima causa Adae, post Legem tamen majores ei poenas apud inferos, ubi mors secunda est, adinvenit. Minus enim criminis est ante Legem manifestatam peccasse, quam post Legem.

Ut fiat supra modum ipsum peccatum peccans per mandatum **(Gen. XV, 16)**. Quid est, *supra modum;* quasi datus sit modus delinquentibus, cum peccare non liceat? Sed Dei verba sunt dicentis: *Non sunt completa peccata Amorrhaeorum* **(Ibid.)**. Per quod ostendit mensuram quamdam esse delictorum, quam cum impleverint peccatores, vita digni minime judicentur; sicut et Pharao, quia istum modum impleverat, Dei virtutes et signa in illum ostensa sunt, per quae caeteri territi ad emolumenta vitae se exercerent, ut in mortuo vita discatur. Sed alius est modus, quem tractat Apostolus; ut ostendat enim plus peccatum esse sub Lege, quam fuerat ante Legem, supra hunc modum peccatorum ampliorem modum significat crevisse post Legem invidia et astutia Satanae; ut providentia Dei contraria fieret homini, cum timore Legis minime peccare debuerit. Ideo Deus ut invidiam diaboli vinceret, et providentiam suam homini ratam faceret, mutavit ordinem, mittens Salvatorem Christum qui et diabolum vinceret, et statuta Dei erga hominem firmaret.

(Vers. 14.) *Scimus enim quod Lex spiritalis est.* Quoniam scientibus Legem loquitur, ideo ait: *Scimus quia Lex spiritalis est;* nec enim se sub Lege darent, nisi agnoscerent istam esse spiritalem. Legem Moysis spiritalem vocat, quae est data in tabulis: quae quia peccare prohibet, spiritalis est; quippe cum

visibilia et carnalia coli prohibeat. Haec ad commendationem Legis pertinent, ne culpa forte digna putaretur ab aliquo; quia severitatem exercuit in peccatores.

Ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Hominem autem carnalem appellat, dum peccat. *Venditus sub peccato.* Hoc est venditum esse sub peccato ex Adam qui prior peccavit, originem trahere, et proprio delicto subjectum fieri peccato, sicut dicit Esaias propheta: *Venditi estis,* inquit, *peccatis vestris* **(Esai. L, 1)**: Adam enim vendidit se prior, ac per hoc omne semen ejus subjectum est peccato. Quamobrem infirmum esse hominem ad praecepta legis servanda, nisi divinis auxiliis muniatur, hinc est unde ait: *Lex spiritalis est; ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato,* hoc est, Lex firma est et justa, et caret culpa: homo autem fragilis est, et paterno, vel proprio **67** subjugatus delicto; ut potestate sui uti non possit circa obedientiam Legis. Ideo est ad Dei misericordiam confugiendum, ut severitatem Legis effugiat, et exoneratus delictis, de caetero Deo favente, inimico resistat. Quid est enim subjectum esse peccato, nisi corpus habere vitio animae corruptum, cui se inserat peccatum, et impellat hominem quasi captivum delictis, ut faciat voluntatem ejus? Hinc Dominus inter caetera ait: *Venit diabolus, et tollit quod seminatum est in cor illorum, ne salvi fiant* **(Luc. VIII, 12)**. Unde idem Apostolus in alia epistola ait: *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, contra spiritalia nequitiae in coelestibus* **(Ephes. VI, 12)**, quos satellites constat esse Satanae. Nam ante praevaricationem hominis priusquam se manciparet morti, non erat his potestas ad interiora hominis accedere, et cogitationes adversas

inserere. Unde et astutia ejus factum est, ut confabulatione per serpentem hominem circumveniret **(Gen. III, 1)**. Postquam autem circumvenit eum et subjugavit, potestatem in eum accepit, ut interiorem hominem pulsaret, copulans se menti ejus; ita ut non possit agnoscere quid suum sit in cogitatione, quid illius, nisi respiciat legem.

(Vers. 15.) *Quod enim operor, non intelligo.* Non intelligit quod operatur, quia videt aliud se per Legem scire, et aliud agere. *Non enim quod volo, hoc ago: sed quod odi, illud facio.* Subjectus peccato facit utique, quod non vult.

(Vers. 16.) *Si autem quod odi, illud facio, consentio Legi.* Probat Legem recte prohibere, quando invitum se hoc facere, quod lex vetat, profitetur: et naturae suae dicit esse, quod mandat Lex; quia quod extra facit, odiosum sibi dicit.

(Vers. 17.) *Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum.* Quoniam lege videt prohiberi quod agit, et consentit non debere fieri ac per hoc aliud esse, cujus impulsu haec agi declarat, id est, peccatum. Peccatum autem ideo semper nominat, cum sciatur diabolus esse cum angelis suis; quia nisi peccasset primus homo, haec non provenirent: ac per hoc peccatum est, quod ea omnia facit.

(Vers. 18.) *Scio enim quod non inhabitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.* Non dicit, sicut quibusdam videtur, carnem malam: sed quod habitat in carne, non esse bonum, sed peccatum. Quomodo inhabitat in carne peccatum, cum non sit substantia, sed praevaricatio boni? Quoniam primi hominis corpus corruptum est per peccatum ut possit dissolvi: ipsa peccati corruptio per conditionem offensionis manet in

corpore, robur tenens divinae sententiae datae in Adam, quod est signum diaboli, cujus instinctu peccavit. Per id ergo quod facti causa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne, ad quam diabolus accedit, quasi ad suam legem, et manet quasi in peccato peccatum; quia caro jam peccati est, ut decipiat hominem suggestionibus malis; ne homo faciat, quod praecipit lex.

Nam velle adjacet mihi. Tam bona asserit, quae jubet Lex, ut naturaliter sibi placere dicat, et velit facere. *Perficere autem bonum non invenio.* Et placet ergo quod a Lege jubetur, et voluntas est faciendi: sed ut impleatur, potestas et virtus deest; quia sic pressus est potestate peccati, ut non possit ire quo vult, neque valeat contradicere; quia potestatis ejus alter est Dominus. Homo enim jam consuetudine peccandi gravatur, et facilius succumbit peccato quam legi, quam scit bona docere; ac si velit bona facere, premit illum consuetudo, adjutore inimico.

(Vers. 19.) *Non enim quod volo, facio bonum: sed quod nolo malum, hoc ago.* Saepe repetit, ut dilucidet. Hoc ergo est, quod supra dictum est, quia ut captivus per supradictas causas illud cogitur facere, quod vult peccatum.

(Vers. 20.) *Si autem quod nolo, hoc facio; jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Hoc est quod jam supra memoravit, quia pressus et subjugatus peccato, non suam, sed illius perficit voluntatem. Numquid quia invitum hominem dicit peccare, immunis debet videri a crimine; quia hoc agit, quod non vult, pressus vi potestatis? Non utique; ipsius enim vitio et desidia haec coepta sunt. **68** Quia enim mancipavit se per assensum peccato, jure illius dominatur;

primum enim suadet, ut victo jam dominetur. Apostolus autem ut gratiam Dei praeferat, haec exponit de quantis malis hominem liberaverit, aut quae exitia ex Adam trahit, quae vero beneficia per Christum consecutus est; ut cui nec Lex quidem subvenire potuit, demonstraret.

(Vers. 21.) *Invenio igitur Legem volenti mihi facere bonum, quia inest mihi malum.* Legem Moysi asserit voluntati suae dare consensum contra peccatum quod in carne habitat, quod aliud cogit facere, quam quod vult homo et Lex.

(Vers. 22.) *Condelector enim Legi Dei secundum interiorem hominem.* Animum his oblectari dicit, quae a Lege traduntur: hic est interior homo; quia non in animo habitat peccatum, sed in carne, quae est ex origine carnis peccati, et per traducem fit omnis caro peccati. Si enim anima de traduce esset et ipsa, et in ipsa habitaret peccatum; quia anima Adae magis peccavit, quam corpus: sed peccatum animae corrupit corpus. In carne ergo habitat peccatum quasi ad januas animae; ut non illam permittat ire quo vult. In anima autem si habitaret, numquam se cognosceret homo: nunc autem cognoscit se, et condelectatur legi Dei.

(Vers. 23.) *Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae et captivum me ducentem in legem peccati quae est in membris meis.* Duas leges memorat ex quibus unam in membris suis videre se flagitat, id est, in exteriore homine, qui est caro vel corpus. Haec est lex adversa, haec repugnans animo, trahens illum captivum in conditionem peccati; ne ultra ingrediens inveniat assertorem. Alia est lex mentis, quae est lex Moysi, vel naturalis, quae est in animo. Haec pressa est violentia peccati, negligentia

quidem sua, quia dum diligit vitia, subjicit se peccato, ut ipsa consuetudine teneretur captiva; dominatur enim homini consuetudo. Quatuor quidem leges nominat: primam legem spiritalem, quae est etiam naturalis, quae reformata est per Moysen, et posita in auctoritate, ipsa est Dei Lex: deinde legem mentis consentientem legi Dei: tertiam legem peccati, quam ex praevaricatione primi hominis in membris dicit habitare: quartam vero quae in membris videtur, dum mala suggerit, et recedit. Sed hae leges iteratae quatuor videntur, cum sint duae, id est, bona et mala. Lex enim mentis ipsa est lex spiritalis, sive Moysi, quae vocatur lex Dei: peccati vero lex eadem est quae et illa, quam in membris dicit videri, quae contradicit legi mentis nostrae.

(Vers. 24, 25.) *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Infelicem hominem dicit, quia nascitur sub peccato. Numquid non vere infelix est homo, qui in hanc haereditatem praevaricationis successit, hostem secum habens peccatum, per quod ad illum aditum habet Satanas? Gradus enim fabricavit Adam, per quos ad filios ejus exspoliator ascendit, nisi clementissimus Dominus motus misericordia gratiam suam per Christum dedisset; ut et relevatum genus humanum remissione peccatorum accepta, de caetero possit resipiscere, represso et damnato peccato. Potest enim exoneratus malis et purgatus resistere adversario, potestate recepta contra illum, dum adjuvatur a Deo. Hic quasi legem fidei tertiam inducit potiorem, quam et gratiam vocat: quae ex lege tamen spiritali originem habet; quia per hanc liberatus est homo, ut quia Moyses dedit legem, deditque et Dominus, duae dicantur: una tamen intelligatur, quantum ad sensum et

providentiam pertinet. Illa enim initiatrix est salutis, haec vero consummatrix. Sed non hanc partem legis dico, quae in neomeniis est et in circumcisione et in escis; sed quae ad sacramentum Dei pertinet et disciplinam. Gratia ergo Dei per Christum liberatus est homo de corpore mortis hujus. Hanc dicit mortem, quam supra ostendit in necem hominis per peccatum inventam apud inferos, quae appellatur secunda: corpus autem mortis est cuncta peccata; multa enim unum corpus sunt, singula quasi **69** membra uno auctore inventa, ex quibus homo ereptus gratia Dei per baptismum, supradictam mortem evasit. Neque enim in carneo corpore positus, de eo ipso ereptum se diceret: sed hoc corpus dixit, quod superius per baptismum et observantiam Legis destrui significat. Nam et cum dicit: *De corpore mortis,* ostendit aliud corpus esse non mortis.

Igitur ego ipse mente servio legi Dei. Legem Dei cum dicit, et Moysi significat legem, et Christi. *Carne autem legi peccati. Ego ipse,* id est, qui liberatus sum de corpore mortis. In corpore est; quomodo liberatus est de corpore mortis, nisi quia liberatus est a cunctis malis? Remissio enim peccatorum omnia tollit peccata. Liberatus ergo de corpore mortis gratia Dei per Christum, *mente* vel animo *servio legi Dei, carne autem legi peccati,* id est, diaboli, qui per subjectam sibi carnem suggestiones malas ingerit animae. Quia ergo duplex est homo, carne conversus et animo, legi Dei mente servire se dixit; quia animus devotus est Deo, et recuperata sui potestate, repugnare potest peccato, quod per carnem operatur. Quia enim caro corrupta est, et morti subjecta, quae sic facta erat, ut societate et conjunctione animae non moreretur; recepit desideria, quorum quasi onus quoddam

transfert ad animum, ut et ipse gravetur. Sed quid respuit illam? Mors gratiae Dei.

Mente servio legi Dei, carne autem legi peccati, sicut dictum est. Jam enim liber animus, et in consuetudinem bonam revocatus, Spiritu sancto adjuvante, malas suggestiones potest spernere; reddita est enim illi auctoritas, qua audeat resistere inimico. Qui enim jam non est obnoxius, minime poterit indagari invitus. Caro autem quia judicium non habet, neque capax est discernendi (est enim bruta natura) non potest inimico aditum claudere; ne veniens introeat, atque animo contraria suadeat, ac per hoc: *Carne,* ait, *servio legi peccati.* Cum enim unus homo carne constet et anima, ex illa parte qua sapit, Deo servit; ex altera autem qua stolidus est, legi peccati. Si autem homo in eo quod factus est, perdurasset, non esset potestas inimico ad carnem ejus accedere, et animae contraria susurrare. Ut autem totus homo minime reparatus fuisset Christi gratia ad statum pristinum, sententia obstitit data in Adam **(Gen. III, 17)**; iniquum enim erat solvere sententiam jure depromptam. Idcirco manente sententia, providentia Dei remedium inventum est, ut redhiberetur homini salus, quam proprio vitio amiserat; ut hic sanatus crederet quia adversarius ejus devictus potentia Christi, non auderet, transpuncta sententia primae mortis, hominem sibi defendere, adunato genere Adae, ne ad primae originis redderetur facturam jam totus permanens immortalis.

CAPUT VIII.

(Vers. 1, 2.) *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.* Verum est, quia nulla damnatio est horum, qui sunt in Christo Jesu, legi Dei sollicite servientes. *Lex enim spiritus vitae in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.* Securitatem flagitat homini per gratiam Dei, ut de suggestionibus diaboli non sit sollicitus, dummodo spernat illas; nihil enim oberunt homini apud mortem secundam; quia lex fidei, id est spiritus, liberavit hominem a morte secunda, damnato peccato: nec obest jam homini, quia carnis inest peccatum, si modo repugnet illi, memor auxilii Dei: sed et coronandus est, qui peccati in carne manentis premit consilia; magna enim solertia est domestici hostis insidias evitare. Lex ergo spiritus vitae, ipsa est lex fidei: nam et Moysis lex spiritalis est, quia prohibet peccare; non tamen vitae, quia reis mortis peccata remittere non potest, ut vivificet morituros. Haec vero quia et peccare non vult, et a morte revocat, lex spiritus vitae appellatur, non per litteram constans, sed spiritum; quia corde creditur, et spiritus est, quod creditur. Haec itaque Lex in **70** Christo Jesu, hoc est, per fidem Christi, liberat credentem a lege peccati et mortis. Lex peccati est, quam in membris dicit habitare, quae suadere nititur adversa: lex vero mortis Moysi lex est, quia mortificat peccatores. Nam et in alia epistola inter caetera dicit de auctoritate legis: *Si ministratio mortis formata in lapidibus fuit in gloria* **(II Cor. III, 7)**.

Non ergo mirandum si lex spiritalis dicatur, et lex mortis; cum et Evangelium eodem modo sit. Dicit enim alio loco inter caetera: *Aliis odor vitae ad vitam, aliis odor mortis ad mortem* **(II Cor. II, 16)**. Quos enim opinio virtutum, aut

rerum gestarum visus aut auditus attrahebat ad fidem, his odor vitae erat Evangelium: illis autem quorum sensum inflammabat facta virtus ad contradicendum, mortis erat odor praedicatio fidei. Una ergo cum sit fides, diversitatem praestat hominibus; sicut et sol cum sit unus, ceram solvit, lutum vero stringit. Qua ergo quis mente odoratus fuerit fidem, sic et proficiet illi. Sed dicitur forte: Si eadem praestat fides quae et Lex, cur non etiam ipsa ex parte lex mortis dicatur; mortificat enim non credentes? Sed non ita est. Fides enim data est, quae justificat confugientes ad se; ut remittat eis, quos Lex tenet reos; ut agentes sub fide, liberi sint a peccato: nam sub lege agentes obnoxii sunt. Qui ergo non obediunt fidei, non occidentur a fide, sed a Lege; quia non accedentes ad fidem, rei tenetur a Lege: ideoque omnes qui malo animo odorantur verba fidei, remanent in morte.

Videamus nunc quid intersit cum dicitur lex spiritalis et lex spiritus. Hoc interest, quia idcirco dicitur lex spiritalis; quia praecepta dat, per quae non peccetur, quia qui non peccat, spiritalis vocatur; aemulus superiorum, id est, coelestium. Lex autem spiritus propterea vocatur, quia Deus, cujus fides est, spiritus est. Illic ergo verba sunt, hic res: illic quae Dei sunt, hic Deus ipse.

(Vers. 3.) *Quoniam quod impossibile erat Legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne.* Haec dicit, ut baptizatos securos reddat, quia liberati sunt a peccato. *Quoniam quod impossibile erat,* inquit, *Legis.* Cui impossibile est? Nobis scilicet impossibile erat mandatum Legis implere; quia subjecti eramus peccato. Ob hoc Deus Filium suum misit in

similitudinem carnis peccati. Haec est similitudo carnis; quia quamvis eadem caro sit, quae et nostra; non tamen ita facta in utero est et nata, sicut et caro nostra. Est enim sanctificata in utero, et nata sine peccato, et neque ipse in illa peccavit. Ideo enim virginalis uterus electus est ad partum Dominicum, ut in sanctitate differret caro Domini a carne nostra; in causa enim similis est, non in qualitate peccati substantiae. Propterea ergo similem dixit, quia de eadem substantia carnis, non eamdem habuit nativitatem; quia peccato subjectum non fuit corpus Domini. Expiata est enim a Spiritu sancto caro Domini, ut in tali corpore nasceretur, quale fuit Adae ante peccatum; sola tamen sententia data in Adam.

Misso ergo Deus Christo, *De peccato damnavit peccatum,* hoc est, peccatum peccato proprio damnavit. Christus enim cum a peccato crucifigitur, qui est Satanas, peccavit peccatum in carne corporis Salvatoris: quo facto damnavit Deus peccatum in carne, ibi utique ubi peccavit, sicut et in alia epistola ait: *Detriumphans illos in ipso* **(Coloss. II, 15)**; id est, in Christo. Nam solet dici de quocumque damnato: In qua causa damnatus est? Respondetur, ut puta, in homicidio. Ita et peccatum in carne damnatum est, hoc est, in peccato, quod admisit in carne. Hoc itaque peccato reus factus Satanas, amisit dominium retentarum animarum, ut jam signatos signo crucis, in qua victus est, in secunda morte tenere non audeat. Quamobrem ad securitatem nostram haec tractat Apostolus.

(Vers. 4.) *Ut justificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Ideo damnatum dicit peccatum, ut impleretur in nobis justificatio legis **71** datae a Moyse; sublati enim de conditione Legis, facti

sumus amici ejusdem, justificati enim amici Legis sunt. Quomodo autem impletur in nobis justificatio, nisi cum datur remissio omnium peccatorum; ut sublatis peccatis, justificatus appareat, mente serviens legi Dei? Hoc est non secundum earnem ambulare, sed secundum spiritum; ut devotio animi, qui est spiritus, non consentiat desiderio peccati; quia per carnem seminat concupiscentias animae, quod inest peccatum. Si enim damnatum est peccatum a Salvatore, quomodo inest? Damnatum est a Salvatore, et triplici genere damnatum. Primo enim in loco damnavit peccatum, dum non peccavit, dissentiens a peccato. Deinde in cruce peccatum, quia peccavit, damnatum dicitur. Unde sublata est illi auctoritas quasi peccati, qua detinebat homines in inferno propter delictum Adae; ut de caetero in quibus signum crucis est, detinere non audeat. Tertio damnavit peccatum, dum irrita fecit delicta, remissione peccatorum concessa. Cum enim peccator causa admissi peccati damnandus esset, ignoscens autem ei damnavit in eo peccatum. Itaque si et nos Salvatoris exemplo non peccemus, damnamus peccatum.

(Vers. 5.) *Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt.* Hoc dicit, quia qui suggestioni, quae efficitur per carnem, obtemperat; quae carnis sunt, sapit. Hoc enim illi suave videtur, quod sequitur, contra fas appetens usum et sententiam erroris carnis; in carne enim mundanus error signatur quacumque ex parte.

Qui vero secundum spiritum, ea quae sunt spiritus, sentiunt. Manifestum est, quia qui se a carnis desideriis continet, juxta legem mentis vivit; hoc enim illi utile videtur sapere, quod conveniat Legi.

(Vers. 6.) *Nam prudentia carnis mors est.* Pruentia carnis peccatum est, quod generat mortem. Prudentia enim ideo dicitur, cum res stulta sit; quia saecularibus hominibus errores ex visibilibus concepti sive in sensu sive in actu contra legem Dei, prudentia videntur: maxime quia omnis industria et astutia illorum in eo est, ut peccent. Sapere enim sibi videntur, si istud diligentius curent; cum nihil stultius sit, quam peccare. Est et alia prudentia carnis, quae mundanis rationibus inflata, negat aliquid fieri, ut mundi careat ratione. Unde deridet Virginis partum, carnis resurrectionem.

Prudentia autem spiritus vita et pax. Vere haec est sapientia, quae vitam acquirit et pacem; sequens enim spiritalia, contemptis illecebris vitae praesentis, aeternam habebit vitam cum pace, id est, sine inquietudine; ubi perturbatio et poena non est.

(Vers. 7.) *Quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subjecta, nec enim potest.* Non carnem dixit inimicam, sed sapientiam carnis; id est, non substantiam, sed aut malos actus, aut cogitationem, sive asseverationem, quae nascitur de errore. Sapientia ergo carnis est primo in loco astrorum ab hominibus inventa disputatio, deinde visibilium oblectatio. Haec inimica Deo sunt; quia elementorum Dominum, et opificem mundi his coaequant, quae fecit, astruentes nihil posse fieri, praeter quam mundi continet ratio. Quamobrem negant Deum fecisse, ut Virgo pareret, aut mortuorum corpora resurgerent; quia stultum est, inquiunt, ut Deus fecerit ultra, quam sapit homo. O prudentes mundi, qui putant Deum non debere aliter facere, quam facit ab eo condita creatura; ut ipse similis creaturis putetur! Sic caecati sunt, ne videant qualem contumeliam Deo faciunt. Opus enim

quod in laudem suam praedicandam facere dignatus est, isti vituperantes, **72** incredulum et stultum asserunt: ac per hoc Dei legi subjecta esse non potest ista carnis prudentia; ad hoc enim studium suum exacuunt, ut Dei gestis repugnent.

(Vers. 8, 9.) *Qui enim in carne sunt, Deo placere non possunt.* Sapientes mundi in carne sunt, quia mundi sapientiae student, per quam Dei legi repugnent. Quidquid enim contra legem Dei est, carnale est; quia ex mundo est; totus enim mundus caro est: omne enim visibile carni deputatur; cognata enim sunt carnis, immo elementa carnis. Ideoque qui mundanis rebus obtemperat, in carne est.

Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. In carne positi, dicuntur non esse in carne, si assentientes Joanni apostolo, mundana non diligant; sententia enim hominis suam quasi fingit naturam; ut hoc appelletur, quod sentit.

Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Hoc ideo ambigue dicit, quia in Legem inducti, non adhuc perfectae erant fidei: sed spem in eis videbat perfectionis. Unde aliquando quasi perfectis loquitur, aliquando quasi perfecturis, hoc est, aliquando laudat, aliquando commonet; ut si secundum supra memorata versentur juxta legem naturae, in spiritu esse dicantur; quia Spiritus Dei in eo habitare non potest, qui carnalia sequitur.

Si quis autem Spiritum Christi non habet. hic non est ejus. Quem superius Spiritum Dei dixit, nunc Spiritum dicit Christi, propterea quia omnia Patris, Filii sunt. Hoc ergo dicit, quia qui supradictis erroribus subjectus est, ad Christum non pertinet; Spiritum enim ejus non habet, quem ut filius Dei

esset, acceperat. Duabus enim ex causis deserit hominem Spiritus sanctus; cum aut sensum carnis habet, aut gesta. Itaque per haec quae monet, ad bonam conversationem hortatur; quamvis enim bonitate Dei erigantur homines, onerantur tamen filii Dei vocati, nisi sic vixerint, ne indigni concesso nomine videantur.

(Vers. 10.) *Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vera vita propter justificationem.* Peccati causa corpus mortuum asserit eorum, quos deserit Spiritus sanctus, nec ad istum, id est, Spiritum, necis eorum passionem pervenire. Spiritus enim Dei nescit peccare; ad justificationem enim datur, ut adjutorio suo justificet. Ergo quia peccare nescit, vita est; mori enim non potest, quia per peccatum mors: ac per hoc sibi peccator oberit, non Spiritui, quem accepit. Nec enim Spiritus erit in causa, qui vult justificare. Signum enim justificationis hoc est in homine, ut per id quod inhabitat in eo, justificatus appareat esse filius Dei; non enim in ficto homine, neque in corpore subdito peccatis potest habitare Spiritus sanctus, sicut dicit Salomon **(Sap. I, 4)**: si quis autem denuo carnaliter vivat, desertus ab Spiritu sancto, in injustitia sua morietur. *Corpus* autem dicens, totum hominem significat mortuum peccati causa, sicut et a propheta sub vocabulo animae totus homo significatur, quasi a parte totum; ait enim: *Anima quae peccat, ipsa morietur* **(Ezech. XVIII, 4)**. Numquid sine corpore? Hic corpus pro toto homine posuit, ille animam. Et alius propheta carnem dicendo totum hominem significavit; ait enim: *Videbit omnis caro salutare Dei* **(Esai. XL, 5)**. Et quoniam baptizato datur Spiritus sanctus, etiam ipsius esse spiritus dicitur. Idcirco caetera

hominis ad comparationem ejus corpus appellavit, propterea quod anima, dum peccat, caro dicatur; hoc enim vocatur, quod sequitur, sicut saepe jam dixi. Simili modo et Dominus cum in passione sua divinitatem suam minime formidare vellet intelligi, sed hominis esse moestitiam, ait: *Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma* **(Matth. XXVI, 41)**; ut in spiritu Deum, in carne vero hominem significaret.

73 (Vers. 11.) *Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.* Ipsum sensum eadem tractat ratione; *corpora* enim dixit, per quae homines significat. Et quia supra dixit propter peccatum corpus mori morte secunda, hic iterum propter bonam vitam mortalia corpora vivificari promisit, id est, totum hominem.

(Vers. 12.) *Igitur, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.* Rectum et manifestum est, non nos adinventioni Adae, qui carnaliter egit, obsecundare debere, qui prior peccans mortem nobis haereditatis titulo dereliquit: sed legi Christi servire nos debere, qui nos spiritali ratione a morte supradicta redemit; huic enim debitores sumus, qui nos carnalibus vitiis sordidatos per lavacrum Spiritus ablutos justificavit, et filios Dei fecit. Prius enim in carne positi, exemplo Adae vivebamus subjecti peccatis: nunc vero liberati, reddere debemus obsequium Redemptori. Quod quidem obsequium non illi utique proficit, qui nullius eget: sed nobis vitam acquirit aeternam; sic enim diligit nos, ut sibi imputet, quod proficit nobis.

(Vers. 13.) *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* Nihil verius, quia si secundum Adam vixerimus, moriemur; Adam enim praevaricans vendidit se peccato carni deputatus. Omne enim peccatum, caro est; propter quod enim deforis vitia et delicta nascuntur ex sensibus, id est, de auditu, visu, tactu, odoratu, vel gustu, carni deputantur. Omnis enim cogitatio foras respiciens, incurrit delictum; nam et primi hominis deforis peccatum natum est. Secundum carnem ergo vivere, mors est; omnis enim actus carnis extra Legem est.

Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Corpus vult lege animae gubernari; unde ostendit quia si duce sancto Spiritu, actus et consilia carnis, quae hujus mundi instigantibus postestatibus concinnantur, fuerint repressa, ne agendi accipiant potestatem, vitam praestari. Mortificari enim dicuntur, si cessent: non sunt enim, si cessant; quia peccatum non est, si non fiat.

(Vers. 14.) *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei.* Hos dicit Spiritu Dei agi, in quorum actibus consilia principum et potestatum hujus mundi non videntur: in quorum enim videntur, non sunt filii Dei, sed diaboli; quia qui de Deo natus est, non peccat, dicit Joannes apostolus **(I Joan. III, 9)**. Hoc est enim quod probat Dei filios et diaboli. Unde Dominus ad Judaeos quod male agerent, et parricidium cogitarent, ait: *Vos de patre diabolo estis* **(Joan. VIII, 44)**.

(Vers. 15.) *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore.* Hoc dicit, quia accepto Spiritu sancto, a timore malorum actuum exuti sumus; ut de caetero nihil tale agamus, unde iterum timeamus. Ante enim sub timore eramus, quia Lege data, omnes rei sunt constituti. Spiritum ergo timoris

Legem dixit; quia homines peccati causa in timore constituit. Lex autem fidei, quae in spiritu adoptionis significatur, Lex securitatis est; quia a timore nos eruit dum donat peccata, ac per hos securos nos fecit: ac dicitur spiritus non timoris secundum hunc modum.

Sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, pater. Gratia Dei a timore liberati, accepimus spiritum adoptionis filiorum; ut considerantes quid eramus, et quid dono Dei sumus adepti, magna cum diligentia vitam nostram ordinemus; ne nomen Dei Patris in nobis injuriam patiatur, et ea omnia quae evasimus, veluti ingrati incurramus. Talem enim gratiam consecuti sumus, ut audeamus dicere Deo: *Abba,* id est, pater! ideoque commonet, ne accepta fiducia in temeritatem vertatur; si enim huic voci, qua dicimus: *Abba, pater,* dissimilem vitam exhibeamus, injuriam Deo facimus, vocantes eum patrem. Idcirco enim bonitate sua hoc nobis indulsit, quod super naturam nostram est; ut quod substantia indigni sumus, operibus mereamur.

(Vers. 16.) *Ipse Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* Bene agentibus nobis, et per hoc ipsum manente in nobis Spiritu sancto, huic voci et animo nostro, **74** quo clamamus in oratione: *Abba,* id est, pater, Spiritus Dei testimonium dat, dum manet in nobis, quoniam non temere dicimus, *Abba, pater.* Dignam enim vitam huic voci exhibeamus; et hoc est testimonium filiorum, si in eos per Spiritum videatur signum paternum.

(Vers. 17.) *Si autem filii, et haeredes: haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.* Cum Deus pater nullo modo mortuus possit dici, Christus autem ejus filius mortuus dicatur

causa incarnationis, quid est ut is qui mortuus est, semper viventis haeres esse dicatur; cum haeredes utique non nisi mortuorum sint? Sed haec causa humanitatis, non divinitatis est. Nam apud Deum quae apud nos haereditas dicitur, donum est patris in filios obedientes transfusum; ut vivus viventis haeres sit merito proprio, non necessitate defuncti. Unde et Dominus in Evangelio non magis humana quam divina ratione vivam viventibus substantiam suam partitum esse, licet in parabola significavit **(Luc. XV, 12)**; nec enim parabola absurda ratione componitur. Ut ergo promptos nos ad obediendum Deo Patri faceret, hac spe exhortatur dicens Dei nos futuros haeredes, cohaeredes autem Christi; ut quia spes magna praemii est, tanto magis in Dei rebus propensiores essemus, postponentes curam mundanorum. Quid sit autem cohaeredem esse Filii Dei, ab apostolo Joanne docemur; inter caetera enim ait: *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus* **(I Joan. III, 2)**.

Si tamen compatiamur, ut et simul glorificemur. Quomodo cohaeredes Christi fieri possumus declarat, dicens: *Si tamen compatiamur, ut et simul glorificemur.* Videamus ergo quid sit compati. Compati est persecutiones tolerare propter spem futurorum, carnemque crucifigere cum vitiis et concupiscentiis, hoc est, voluptates et pompas saeculi spernere. Cum enim haec omnia mortua fuerint apud hominem, crucifigit mundum, futuri saeculi vitam credens, in qua se sperat cohaeredem Christi futurum.

(Vers. 18.) *Existimo ergo quod non sint condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Exhortatio haec ad superiora pertinet, per quam ostendit parva esse, quae hic possunt a perfidis irrogari, ad

comparationem decreti muneris in futuro saeculo. Propterea nos jubet ad omnia exitia paratos esse debere, quia magna pro his repromissa sunt praemia; ut in tribulatione consoletur se animus, et spe crescat. Nam et quosdam, immo multos scimus pro praesentibus lucris, ad modicum utique profuturis, quam asperos et duros subire labores, et ad quae tendunt aliquando, quia ipsa vita fragilis est et incerta, pervenire non possunt. Nautae pro quibus commodis tantis se procellis et tempestatibus credunt; cum sciant in his magis mortem ante oculos esse, quam vitam? Et milites spe praesentis praemii, cum incerta victoria sit, in gladios insurgere non dubitant. Quanto ergo magis pro Christo patiendum est, cujus etiam protelata sunt nobis beneficia: qui pro parvis magnifica, pro terrenis coelestia, et pro temporalibus perpetua praemia cum gloria pollicetur! Pro Christo dicimur pati, cum nobis non illi proficiat, quod patimur: sed quia ille occasionem quaerit remunerandi nos, hoc praecipit; ut bonus enim vel profusus largitor causam quaerit, quomodo donet aut indignis, aut verecundis. Denique ut ipsa exitia tolerari possint, ipse suggerit vires.

(Vers. 19.) *Nam exspectatio creaturae revelationem filiorum Dei exspectat.* Quoniam praesentis temporis passiones indignas dixit ad superventuram gloriam, subjecit quod creatura hoc exspectat, ut compleatur numerus filiorum Dei, destinatus ad vitam; ut tunc demum etiam ipsa creatura possit liberari a servitute corruptionis, et cessare a vitio.

(Vers. 20.) *Vanitati enim creatura subjecta est non voluntaria.* In Domini et creatoris potestate posita creatura, non utique sponte subjecta est vanitati; non enim proderit sibi quod subjecta est, sed nobis. Quid est ergo in quo vanitati

subjecta est, nisi quia quae generat, caduca sunt? Operatur enim, ut fructus faciat corruptibiles: corruptio ergo ipsa vanitas est; omnia enim quae nascuntur in mundo, infirma, caduca et corruptibilia, ac per hoc vana sunt. Vana sunt enim, quia statum suum tenere non possunt: nam cuncta deformata per fluxum semper in se redeunt confusa in naturam. **75** Hoc dicit de his et Salomon, quia omnia haec vanitas **(Eccles. I, 2)**. Nec discordat ab his David, dicens: *Verumtamen vanitas omnis homo vivens* **(Ps. XXXVIII, 6)**. Manducare enim et bibere, et res mundi curare, nonne vanitas est? Et prodest tamen ipsa vanitas; proficit enim hominibus natis in mundo, ut per haec in corporibus exercitati, discant mysterium Creatoris. Ad comparationem enim aeternorum vana sunt; nam in suo bona sunt, quippe cum sint necessaria.

(Vers. 21.) *Sed propter eum qui subjecit illam in spe.* Quae spes sit, statim subjecit, dicens: *Quoniam et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptelae in libertatem gloriae filiorum Dei.* Quoniam contradicere non potest creatura conditori suo, ejus causa subjecta est non sine spe. Habet enim in labore posita hoc solatium, quoniam habebit requiem, cum crediderint omnes, quos scit Deus credituros; quorum etiam causa subjecit.

(Vers. 22.) *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc.* Parturire dolere est. Ipse sensus est, quia omnis creatura per quotidianum laborem ingemiscit et dolet usque modo. Usque modo tamdiu significat, quamdiu legitur. Ipsa enim elementa cum sollicitudine operas suas exhibent; quia et sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia, et spiritus animalium magno gemitu artatur ad exhibenda servitia; nam videmus illa gementia cogi invita ad

laborem. Haec ergo omnia exspectant requiem, ut a servili opere liberentur. Si autem haec esset servitus, quae ad Deum proficeret promerendum, gauderet, non doleret creatura: sed quia nostri causa subjecta est servituti corruptionis, dolet. Videt enim quotidie opera sua interire; quotidie enim oritur et occidit opus ejus. Recte ergo dolet, cujus operatio non ad aeternitatem pertinet, sed ad corruptionem. Quantum ergo datur intelligi, satis de nostra salute sollicita sunt, scientes ad liberationem suam proficere maturius, si modo nos citius agnoscamus auctorem. Haec itaque scientes, omni cura diligentiaque dignos nos praebeamus, aliis quoque ut exemplo simus, non nostra solum miseratione commoti, sed et ejus causa quae diebus ac noctibus injurias patiens ingemiscit; solemus enim in alienis causis propensius vigilare.

(Vers. 23.) *Non solum autem illa, sed et nos qui receptaculum Spiritus habemus, nos ipsi intra nosmet ipsos ingemiscimus, exspectantes redemptionem corporis nostri.* Post creaturam mundanam adjecit etiam nos hoc exspectare, et ingemiscere ad Deum, ut hinc liberemur cuncti destinati ad vitam; quia christianis mundus hic pelagus est. Sicut enim mare adversis excitatur procellis, insilit, et tempestatem navigantibus facit; ita et saeculum perfidorum conspiratione commotum, perturbat fidelium mentes: et tanta diversitate hoc agit inimicus, ut quid prius evitandum sit, ignoretur. Si enim potestas desinit esse adversum nos, privatorum mentes exagitat: si et hi compescantur, per domesticos conflat incendium; et si hoc positum fuerit, arte sua inter ipsos germanos facit discordiam; ut quatuor angulis pulsata domus, ex aliqua parte faciat ruinam. Propter quod uno consilio fugiendum est hinc christianis; exemplum enim debent sequi

sancti Simeonis, qui sciens bellum hic geri contra perfidiam, in pace dimitti se postulavit **(Luc. II, 29)**. Hoc est quod singuli orantes pro omnibus oramus, ut veniat regnum Dei **(Matth. VI, 10)**; tunc enim erit liberatio corporis nostri, id est, omnium christianorum: in corpore enim omnes significavit, quia sumus alter alterius membra. Apostolus quidem quasi vir divinus bene sentit de nobis, dicens quia ingemiscimus, ut hinc liberemur, sicut et ingemiscebat Simeon: sed video oblectatione mundi nos teneri. Igitur per haec quae supra dicta sunt, ostendit quam vim creatura patiatur nostri causa; cum quando nos quibus obsequium ejus proficit, quique Dei Spiritum adjutorem habemus, ingemiscimus, ut hinc liberemur, ut promissa consequamur praemia. Quanto magis ergo creatura ingemiscit, quae neque adjutorem habet Spiritum sanctum, neque in sua causa laborat: addito hoc, quod ea quae labore suo generat, ut alimentis servorum Dei proficiant, contra fas videt idolis immolari! Unde plus dolet, et optat citius liberari, **76** sciens hoc ad injuriam proficere Creatoris.

(Vers. 24.) *Spe enim salvati sumus.* Hoc dicit, quia sperando quod promisit Deus in Christo, nobis meritum fecimus, ut liberemur. Ergo in spe liberati sumus; quia non aliud futurum est, quam credimus.

Spes autem quae videtur, non est spes. Manifestum est non esse spem quae videtur, sed quod non videtur: ac per hoc credentes praemiis afficiendi sunt; quia quae non vident, sperant.

(Vers. 25.) *Nam quod videt quis, quid sperat? Sed si quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus.* Dubium non

est ea sperari, quae non videntur; exspectantur enim futura. Haec exspectatio patientia est, quae multum meretur a Deo; ut de die in diem exspectans cupiat venire regnum Dei, et non dubitet, quia tardat.

(Vers. 26.) *Similiter autem et spiritus adjuvat infirmitatem nostrae orationis.* Quoniam superius ingemiscere nos, et precari liberationem memoravit, et in dolore positi, aut quae longe futura dicta sunt, mox fieri volumus, aut cito tolli, per quae ad meritum perveniamus; et videmur imbecilla oratione precari, dum illi denegatur effectus. Infirma est enim, qui contra rationem postulat: ac per hoc infirmitatem hanc a sancto Spiritu dato nobis adjuvari ostendit. Adjuvat autem, quia quae aut ante petuntur, quam peti debeant, aut sunt contraria, non sinit fieri.

Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Infirmitatem orationis nostrae ignorantiam significare declaravit; fallimur enim putantes prodesse quae poscimus, cum non prosint. Denique eidem Apostolo tertio deprecanti, ut tentationes ab eo cessarent, quia crebrae erant, dictum a Domino est: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur* **(II Cor. XII, 9)**, id est, sic meritum quis collocat, dum in tribulationibus patiens invenitur. Didicit ergo contra se esse quod petebat. Est et aliquando superba et stulta petitio, sicut fuit duorum apostolorum Jacobi et Joannis, quibus incongrua et immensa petentibus dictum est: *Nescitis quid petatis* **(Matth. XX, 22)**.

Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non humanis eloquiis postulare pro nobis dicitur Spiritus Domini, sed more naturae suae. Cum enim

quod de Deo est, Deo loquitur; eo more loquatur necesse est, quo ille loquitur, de quo est. Nemo enim cum cive suo alia lingua loquitur. Superfundit enim se precibus nostris Spiritus datus nobis; ut imperitiam, et improvidentiam nostram motu suo operiat; et illa nobis a Deo petat, quae prosint nobis.

(Vers. 27.) *Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis.* Manifestum est quia Deo, cui nihil tacitum est et occultum, nota est precatio omnium spirituum; quanto magis Spiritus sancti, qui ejusdem utique substantiae est, et loquitur non impulsu aeris, neque ut angeli, aut sicut caetera ex creaturis, sed sicut competit ejus divinitati! Deo ergo loquitur, cum nobis tacere videtur; quia et videt, cum non videatur, et haec petit, quae scit Deo placere, et nobis prodesse. Tunc sane pro nobis interponit se idem Spiritus, cum scit nos per ignorantiam, non per jactantiam contraria postulare.

(Vers. 28.) *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia procedunt in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Hoc dicit, quia diligentes Deum etsi imperite precati fuerint, non illis oberit; quia propositum cordis illorum sciens Deus et ignaviam, non illis imputat, quae adversa postulant; sed ea annuit, quae danda sunt Deum amantibus. Unde et Dominus ait: Scit autem, inquit, Pater vester quid vobis opus sit, antequam petatis ab eo **(Matth. VI, 32)**. Ili ergo secundum propositum vocantur, quos credentes praescivit Deus futuros sibi idoneos; ut antequam crederent, scirentur.

(Vers. 29.) *Nam quos praescivit.* Istos quos praescivit futuros sibi devotos, ipsos elegit ad promissa praemia capessenda; ut hi qui credere videntur, et non permanent in fide coepta, a Deo

electi negentur; quia quos Deus elegit, apud se permanent. Est enim qui ad tempus eligitur, sicut Saul et Judas; non de praescientia, sed de praesenti justitia.

Conformes fieri imaginis Filii sui. Hoc dicit quia ideo **77** praedestinantur in futurum saeculum, ut similes fiant Filio Dei, quod jam supra memoravi.

Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Recte *primogenitus,* qui ante omnem creaturam non factus, sed natus est: ad cujus exemplum Deus homines in filios sibi adoptare dignatus est. Est et primogenitus in regeneratione Christus. Est et primogenitus ex mortuis cujus natura ignoratur. Et primogenitus post victoriam ascendens in coelos. Primogenitus igitur in omnibus frater noster dicitur; quia homo dignatus est nasci: Dominus vero est; quia Deus noster est, sicut dicit propheta Hieremias: *Hic est Deus noster, nec reputatur alius absque eo* **(Baruc. III, 36)**.

(Vers. 30.) *Quos autem praedestinavit, illos et vocavit.* Vocare est cogitantem de fide adjuvare, aut compungere eum, quem sciat audire. *Et quos vocavit, ipsos et justificavit: quos autem justificavit, hos et magnificavit.* Hoc dicit quod supra, quia quos praescivit Deus aptos sibi, hi credentes permanent, quia aliter fieri non potest, nisi quos praescivit Deus, ipsos et justificavit: ac per hoc et magnificavit illos, ut similes fiant Filio Dei. De caeteris quos non praescivit Deus, non est illi cura in hac gratia, quia non praescivit illos futuros idoneos. At si credant, aut eligantur ad tempus; quia videntur boni, ne justitia contempta videatur, non permanent ut magnificentur, sicut et Judas Iscariotes, aut

illi septuaginta duo, qui electi, post scandalum passi recesserunt a Salvatore **(Joan. VI, 71)**.

(Vers. 31.) *Quid ergo dicemus ad haec? Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Manifestum est, quia Deo nobis testimonium perhibente, quis est qui audeat accusare nos, quando ipse qui judex est, ante praescivit nos, et idoneos judicavit?

(Vers. 32.) *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Sic securos nos debere esse fidei causa hortatur; ut Deum, quasi praescium, antequam ex impiis fideles essemus, Filium suum pro nobis morti tradidisse ostendat.

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Deum olim decrevisse dicit remunerandos credentes in Christum. Si enim quod majus et praecipuum est, praestitit nobis, ut Filium suum verum et charissimum traderet propter nos adhuc impios; quare non quod minus est facturus credatur pro nobis credentibus sibi? Jam enim parata sunt credentibus praemia; minus est enim nobis omnia cum illo donare, quam illum nostri causa morti tradere.

(Vers. 33.) *Quis accusabit adversus electos Dei?* Neminem audere nec posse judicium et praescientiam Dei in nobis retractare apertum est. Quis est enim qui possit haec, quae Deus probat, improbare; cum nemo aequalis sit Deo?

Deus qui justificat **(Esai. L, 8)**. Hoc in Esaia propheta est, quod hic quasi suum ponit; quia nemo est alius qui, quod probat Deus, arguat. Aut ne forte ipse nos Deus accuset: sed non potest quod justificat, accusare.

(Vers. 34.) *Et quis erit, qui condemnet? Christus qui mortuus est, immo qui et resurrexit, et est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Deum, quia nos justificat, accusare nos negat: Christum autem damnare nos non posse; quia eo affectu diligit nos, ut moreretur pro nobis, et resurgens, semper causas nostras agat apud Patrem. Cujus postulatio contemni non potest; quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quod Deus est; ut de Deo Patre securi, et Christo Filio ejus qui judicaturus est, in fide ejus laetemur. Hinc est illud, quod dicit Petro apostolo: *Ecce exspostulavit Satanas, ut vos ventilet sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ne deficiat fides tua* **(Luc. XXII, 31, 32)**. Hoc ergo modo interpellat pro nobis Salvator; sciens enim impudentiam et altitudinem adversarii nostri, cum se commovet adversum nos, si non ei assentiamus, Salvator interpellat pro nobis; ne aliquid violenter praesumat circa nos, ut arceatur insolentia ejus. Hac causa tamen dicitur Filius interpellare, cum ipse agat totum, et aequalis sit Deo Patri; et quia unus dicitur Deus, ne Pater et Filius singularis, vel unio putaretur, ad personarum **78** distinctionem sic loquitur Scriptura; ut et Filium non disparem tradat: et Patrem, quia Pater est, et quia ab ipso sunt omnia, praeferat.

(Vers. 35.) *Quis nos separabit a charitate Christi?* Hoc est, quis nos avertere poterit a dilectione Christi, qui nobis tam magna et innumera praestitit beneficia? *Tribulatio?* Sed non facit, quia dilectionem firmi christiani nulla vincunt tormenta. Amantis enim plus incitatur charitas, si eum cujus sensit beneficia, prohibeatur amare; dum enim putant se in merita ejus seminare, suscitant memorata beneficia.

(Vers. 36, 37.) *An angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius (sicut scriptum est, quia propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus velut oves occisionis)? Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos.* Hoc scriptum est in psalmo quadragesimo tertio. Manifestum est ergo haec omnia, quae enumerat, exitia, tribulationes, pressuras, et mortem, non posse conferri vel comparari charitati Christi, quam seminavit in nobis. Multo enim majora ejus beneficia habemus, quam haec sunt omnia, quae videntur adversa. Si enim morimur pro illo, quod gravius videtur in his, et ille mortuus est pro nobis: sed ille ut prodesset nobis; nostra autem mors non illi proficit, sed nobis. Temporalem enim vitam perdimus, ut nobis rependatur aeterna. Et quid mirum si servi moriantur pro bono Domino; quando Dominus mortuus est pro servis, et malis? Vincunt ergo beneficia, et exhortantur animum ad perseverandum propter eum, qui dilexit nos.

(Vers. 38, 39.) *Confido enim quia neque mors.* Confidentia haec de sponsione Christi est, qua promisit in tribulatione adjuvare sibi dicatam fidem. *Neque vita, neque angelus, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque praesentia, neque futura, neque alia creatura poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro.* Haec sunt omnia, quae ad abductionem nostram a diabolo inferuntur, quae idcirco memorat, ut muniat nos; ut si advenerint, confidentes de spe, et auxiliis Christi, armati fide adversus haec repugnemus. Quid enim si mors illata fuerit, nonne lucrum est maximum occasionem invenire, qua citius eatur in regnum promissum? Neque si praesens vita promissa nobis fuerit dignitate munita, debet nos avertere ab spe

beneficii Christi, quem scimus, quia non solum in futuro, sed et in praesenti proderit nobis. Nec quidem si se angelus nobis ostendat ad seducendos nos, subornatus fallaciis patris sui diaboli, praevalere debebit adversum nos; cum sciamus Christo, ut magni consilii Angelo, nihil praeponendum **(Esai. IX, 6)**. Neque si virtus ab aliquo facta fuerit, sicut dicitur facta a Simone mago, qui dicitur in aere sursum, ut populum Christi scandalizaret, volasse, fidem nostram debebit minuere, scientium Salvatorem nube famulante susceptum ascendisse supra omnes coelos **(Act. I, 9)**. Neque si in altitudinem se nobis ostendat, de qua dicit Joannes apostolus: *An ignoratis altitudinem Satanae* **(Apoc. II, 24)**? a devotione nos Domini Jesu debebit auferre, quem scimus descendisse de coelo, ut terrena spiritalibus sociaret. Neque si per phantasiam, qua seducere meditatur, profundum nobis ostendat horrore mirandum, qua territi forte succumbamus illi: nec sic dignum est, ut Christo fidem frangamus, quem scimus nostri causa in profundum terrae descendisse et morte pressa genus humanum liberasse. Neque si futura nobis spondeat, quae promisit Evae **(Gen. III, 4)**, assensum dabimus illi, discreti a Christo, quem virtute et natura Deum credimus et scimus. Nec si arte et subtilitate astutiae suae aliam creaturam fingat ad horam, sicut finxerunt Jamnes et Mambres coram Pharaone; inconveniens est, ut per haec a Deo creatore vero nos revocet, quem non ignoramus per Christum Filium suum creaturam condidisse in aeternum existentem **(II Tim. III, 8)**. Quibusdam videtur aliam creaturam dixisse de idolis; sed non est verum, quia hanc debuit significare, quam sub admiratione seductionis videtur fingere Satanas. Nam quis seducatur fidelium ad haec, a quibus recessit manifestato errore? **79** Sed haec meditatur et fingit, per quae etiam electos possit

seducere. Nulla ergo sunt, quae nos possint a charitate Dei separare, quae est in Christo Jesu: Deus enim charitatem suam in Christo nobis ostendit, dum tradit illum pro nobis.

CAPUT IX.

(Vers. 1-3.) *Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto, quia tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo; optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitae.* Quoniam superius contra Judaeos loqui videtur, qui ex Lege justificari se putant: nunc ut votum suum et affectum circa eos ostendat; teste conscientia sua, in Christo Jesu et in Spiritu sancto dicit se loqui, ut non velut inimico illorum fides haberi non possit. Ideo Christum et Spiritum sanctum, quos nihil latet, testes dat: et quorum testimonium reprobari non potest, qui sic perhibent testimonium Apostolo, dum commendant eum virtute signorum, quae faciebant per illum. Quia enim tam magnum praesidium est Christi, et praecipuam charitatem erga genus humanum ostendit, et dignatione ejus gloriosa et immortalia praemia repromissa: ac per hoc dolet genus suum, quod est secundum carnem; quia incredulitate sua hoc perenni et salutari beneficio se privarunt. Ergo, *optabam,* ait, non opto; quia scit fieri non posse, ut tam honestum membrum, nullo praecedente vitio, abscinderetur a corpore christiano; affectum tamen et dilectionem circa genus suum ostendit.

(Vers. 4.) *Quorum adoptio est filiorum.* Juste se dolere probat, quando praedicat laudem generis eorum; quia olim filii adoptati, affectum et gratiam Dei Patris in irritum habuerunt. Adjecit adhuc, ut et alios dolere pro his faciat, dicens:

(Vers. 5.) *Et gloria, et testamenta, et legislatio, et obsequium, et promissa, quorum Patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.* Tanta praeconia nobilitatis et dignitatis generis Judaeorum et promissionum enumerat, ut omnibus pro his dolorem incutiat; quia non recipiendo Salvatorem praerogativam Patrum, et promissionis meritum perdiderunt, pejores gentilibus facti, quos prius, quia sine Deo erant, abominabantur: propensius enim malum est dignitatem perdidisse, quam non habuisse. Interea de Salvatore dicit:

Qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen. Quando enim nulla paterni nominis fit mentio, et de Christo sermo est; non potest differri, ne Deus dicatur. Frequenter enim Scriptura propter unius Dei professionem, si de Deo Patre loquitur, et Deo adjungit Filium, Deum Patrem vocat, et Filium Dominum. Si quis autem non putat de Christo dictum: *Qui est Deus,* det personam, de qua dictum est: de Patre enim Deo hoc loco mentio facta non est. Sed quid mirum, si in hoc loco Christum Deum super omnia aperta voce loqueretur, de quo alia in epistola hunc sensum tali sermone firmavit, dicens: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum* **(Philip. II, 10)**? Haec sunt omnia, super quae Deus Christus est. Neque enim, exceptis his, sunt aliqua, ut non super omnia Deus Christus sit: nec potest genu flectere omnis creatura, nisi Deo.

Denique Joannes apostolus cum inscius angelum ut Deum vellet adorare, audit ab eo: *Ne feceris, quoniam conservus tuus sum. Deum,* inquit, *adora* **(Apoc. XIX, 10)**. Nec Dominus utique adorari se pateretur, nisi quia Deus est: si quominus, usurpasse dicendus est, et peccasse, quod absit; cum ipse diabolum increpans, Dominum Deum adorandum, et ipsi soli serviendum ostendat **(Matth. IV, 10)**. Nihil ergo praejudicatur Deo Patri, cum adoratur Christus ut Deus; quia cum soli Deo serviendum dicatur, servitur et Christo. Dicit enim alio loco: *Qui in his servit Christo, placet Deo* **(Joan. X, 4)**. Quid ergo superest, nisi ut Pater Deus, et Filius Deus; et nihilominus unus Deus credatur uterque? Sive enim Patrem quis adoret, sive Filium, unum Deum dicitur adorare; et servire Patri, aut Filio, uni Deo servitium exhibetur. **80** Nulla igitur discretio est; quia qui adorat Filium, adorat et Patrem: et qui servit Patri, servit et Filio. Et ut sine adulatione deitatis hujus confessionem esse doceret, in conclusione posuit, *Amen,* hoc est, verum; ut Christum Deum super omnia in veritate ostenderet benedictum in saecula.

(Vers. 6.) *Non autem excidit verbum Dei.* Non excidit verbum Dei dicentis: *In Isaac vocabitur tibi semen* **(Gen. XXI, 12)**, id est, hoc evenit, quod dixit Deus futurum; ut non hi dicerentur semen esse Abrahae, qui filii ejus essent secundum carnem: sed isti qui fidem acceperint, per quam natus est, Isaac, reformatam tempore Christi, non jam specialem, sed generalem; ut quod Abraham credidit de Isaac, isti crederent de Deo et Christo; quia natus est Dei Filius ad salutem humani generis redimendam.

(Vers. 7.) *Neque omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitae; neque quia semen sunt Abrahae, omnes filii: sed in Isaac*

vocabitur tibi semen. Hoc est quod vult intelligi, non jam ideo dignos esse omnes, quia filii sunt Abrahae: sed eos esse dignos, qui filii promissionis sunt, id est, quos praesciit Deus promissionem suam suscepturos, sive ex Judaeis, sive ex gentibus; hi enim digni sunt dici Israelitae, id est, videntes Deum, qui credunt. Nam de Isaac utique omnes hi filii sunt Abrahae; quia omnis propago generis Judaeorum ex Abraham per Isaac est. Sed quia, sicut dixi, hi sunt vere filii Abrahae, qui promissionem sequuntur, quae in Isaac facta est: ac per hoc reliqui filii non sunt dicendi Abrahae; Abraham enim credens, Isaac accepit propter fidem, quia credidit Deo. In quo mysterium futurae fidei designatum est; ut illi essent fratres Isaac, qui eamdem fidem haberent, in qua Isaac natus est; quia Isaac in typo Salvatoris natus est ex promissione, ut qui crediderit Christum Jesum promissum esse Abrahae, hic sit filius Abrahae, frater vero Isaac. Dictum est ergo Abrahae, quia *in semine tuo benedicentur omnes gentes* **(Gen. XXII, 18)**; quod utique in Isaac factum non est, sed in eo, qui in Isaac promissus est Abrahae, qui est Christus, in quo omnes gentes benedicuntur credentes. Caeteri ergo Judaei filii sunt carnis, dum promissione privantur: nec deputari possunt merito Abrahae, qui fidem non sequuntur, per quam dignus exstitit Abraham.

(Vers. 8.) *Id est, non qui filii carnis, hi sunt filii Dei: sed qui filii promissionis sunt, aestimantur in semine.* Apertum est quia non possunt dici filii carnis filii Dei: hi enim ex concupiscentia carnis nati sunt; isti vero ex fide spiritualiter, secundum quod promissum est Abrahae; ut hi aestimarentur semen esse, qui crederent.

(Vers. 9.) *Promissionis enim verbum hoc est: Ad hoc tempus veniam, et habebit Sara filium.* Hoc in Genesi habetur, quod praefiguratum in Christo est, ut futurus Christus promitteretur filius Abrahae, in quo promissionis verbum impleretur, ut in Christo benedicerentur omnes gentes terrae. Quando enim promissio facta est Abrahae, et audivit: *Quia in semine tuo benedicentur omnes gentes terrae;* Christus utique illi promissus est ex traduce Isaac, in quo hoc impletum videmus.

(Vers. 10.) *Non solum autem haec, id est, Sarra, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri.* Non tantum ergo Sarram in typo dicit generasse Isaac, sed et Rebeccam uxorem Isaac. Sed alia causa est in Isaac, alia in Jacob et Esau; quia Isaac in figura Salvatoris natus est, Jacob vero et Esau duorum populorum habent typum, id est, credentium, et non credentium; ut cum ex uno sint, diversi sint tamen. In singulis enim et genus significatur, ut hi unius generis dicantur, qui in causa fidei unum sunt, vel perfidiae. Unus enim significatur in multis, non per traducem carnis, sed per communem causam; quia et ex Esau Jacob filii dicendi sunt, et ex Jacob Esau imputandi sunt filii. Nec enim quia Jacob laudatur, omnes ex eo nati, filii ejus merito dicendi sunt: aut quia Esau displicet, omnes ex ejus origine reprobi sunt; cum videamus et de Jacob traduce natos factos perfidos, et de Esau fideles et Deo charos. Nam quod de Jacob multi sint perfidi, dubium non est; omnes enim Judaei non **81** credentes, aut credentes ex eo habent originem: et quia de Esau sunt boni et fideles, probat Job, qui est ex filiis Esau, quintus, ab Abraham, hoc est, nepos Esau.

(Vers. 11-13.) *Nam cum nondum nati fuissent, aut aliquid egissent bonum vel malum; ut secundum*

electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Hoc in Malachia habetur. Praescientiam Dei flagitat in his causis, quia non aliud potest evenire, quam novit Deus futurum. Sciendo enim quid unusquisque illorum futurus esset, dixit: Hic erit dignus, qui erit minor; et qui major, erit indignus. Unum elegit praescientia, et alterum sprevit: et in illo quem elegit, propositum Dei manet; quia aliud non potest evenire, quam quod scivit, et proposuit in illo, ut salute dignus sit: et in illo, quem sprevit, simili modo manet propositum, quod proposuit de illo; quia indignus erit. Hoc quasi praescius, non personarum acceptor; nam neminem damnat, antequam peccet: et nullum coronat, antequam vincat. Hoc pertinet ad causam Judaeorum, qui sibi praerogativam defendunt, quod filii sint Abrahae: Apostolus autem consolatur se; ut quia dixerat dolorem habere se cordis continuum, causa incredulitatis eorum, quorum adoptio erat filiorum, et legis constitutio, et ex quibus Christus, Salvator, sicut et ipse ait: *Quia salus ex Judaeis est* **(Joan. IV, 22)**; tractata Lege, invenit quia non omnes qui ex Israel sunt, credituri sunt: neque quia dicuntur filii Abrahae, omnes Abrahae filios dicendos, sicut supra memoravi. Minuit ergo dolorem suum, inveniens olim praedictum, quod non omnes essent credituri; ut his solis doleat, qui per invidiam in incredulitate laborant. Possunt tamen credere, quod ex subjectis aperit. Incredulis tamen praedictis non valde dolendum est; quia non sunt praedestinati ad vitam; praescientia enim Dei olim hos non salvandos decrevit. Quis enim plangat eum, qui olim mortuus habetur? Sed subintrantibus gentibus, quae sine Deo prius erant, et salutem quam illi perdiderunt, accipientibus,

exsuscitatur dolor: sed iterum quia ipsi sibi perditionis causa sunt, sopitur. Praescius itaque Deus malae illos voluntatis futuros, non illos habuit in numero bonorum; quamvis dicat Salvator illis septuaginta duobus discipulis, quos elegerat secunda classe, qui ab illo postea recesserunt: *Nomina vestra scripta sunt in coelo* **(Luc. X, 20)**. Sed hoc propter justitiam, quia hoc est justum; ut unicuique pro merito respondeatur. Quia enim boni erant, electi sunt ad ministerium; et erant scripta nomina illorum in coelo propter justitiam, sicut dixi: secundum praescientiam vero in numero erant malorum. De justitia enim Deus judicat, non de praescientia. Unde et Moysi dixit: *Si quis peccaverit ante me, deleam eum de libro meo* **(Exod. XXXII, 34)** ut secundum justitiam judicis tunc videatur deleri, cum peccat: juxta praescientiam vero numquam in libro vitae fuisse. Hinc et apostolus Joannes de hujusmodi ait: *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis; si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* **(I Joan. II, 20)**. Non est personarum acceptio in praescientia Dei; praescientia enim est qua definitum habet, qualis uniuscujusque futura voluntas erit, in qua mansurus est, per quam aut damnetur, aut coronetur. Denique quos scit in bono mansuros, frequenter ante sunt mali: et quos malos scit permansuros, aliquoties prius sunt boni. Unde cessat querela; quia Deus acceptor personarum non est **(Act. X, 34)**. Nam et Saul, et Judas Iscariotes ante fuerunt boni, dicente Scriptura de Saul: *Erat vir bonus, et non erat illo melior in filiis Israel* **(I Reg. IX, 2)**; et de Juda Iscariote dicit Petrus apostolus: *Qui sortitus est sortem ministerii hujus* **(Act. I, 17)**, id est, apostolatus, in signis et prodigiis faciendis. Quomodo igitur ministerium salutare sortiretur, nisi esset bonus? In sorte enim Dei judicium fuit dignum illum fuisse tempore, quo electus

est, sicut illi septuaginta duo, quos supra memoravi **(Matth. XVII, 5)**. Hinc est unde et Judas post mali totius admissum scelus poenitentia motus, laqueo vitam finivit. Non potest enim in aliquo omne bonum penitus oblitterari; quippe cum natura non possit immutari, sed voluntas: non in omnibus tamen causis; quia remanet in natura, quod testimonio sit Creatori.

(Vers. 14.) *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Absit.* Quia enim unum diligit, et alterum odit, subinfert: **82** *Numquid iniquitas apud Deum* **(Exod. XXXIII, 19)**? Non plane, sed justus est Deus; scit enim quid faciat, nec retractandum est ejus judicium. Hoc in Malachia propheta habetur: *Jacob dilexi, Esau vero odio habui* **(Malac. I, 3)**. Hoc jam de judicio dicit; nam prius de praescientia ait, *quia major serviet minori,* sicut et de praescientia Pharaonem damnavit **(Gen. XXV, 23)**, sciens se non correcturum: apostolum vero Paulum persequentem elegit **(Actor. IX, 3)**, praescius utique quod futurus esset bonus. Hunc ergo praevenit ante tempus, quia necessarius erat; et Pharaonem ante futurum judicium damnavit, ut crederetur judicaturus.

(Vers. 15.) *Moysi enim dicit: Miserebor cui misertus ero: et misericordiam praestabo, cui misericordiam praestitero.* Ergo misericordia, *miserebor,* inquit, *ejus cui misertus ero,* hoc est, ejus miserebor, cui praescius eram quod misericordiam daturus essem, sciens conversurum illum, et permansurum apud me: *Et misericordiam praestabo illi, cui misericordiam praestitero,* id est, ei misericordiam dabo, quem praescivi post errorem recto corde reversurum ad me. Hoc est dare illi, cui dandum est: et non dare illi, cui dandum non est; ut eum vocet, quem sciat obaudire: illum autem non

vocet, quem sciat minime obaudire. Vocare autem est non pugnare, sed compungere ad recipiendam fidem.

(Vers. 16.) *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei.* Recte, quia non in voluntate petentis, sed in dantis arbitrio debet esse, quod poscitur. An enim dandum sit, dantis debet judicio pensari; nam Saul peccans cum petisset veniam, non accepit **(I Reg. XV, 24)**: at contra David peccans et ignosci sibi postulans, veniam consecutus est **(II Reg. XII, 8)**. Ex hoc utique dantis Dei et non dantis judicium sequendum est; quia non injuste judicat, qui omnes salvos vult, manente justitia; inspector enim cordis scit petentem, an hac mente poscat, ut mereatur accipere. Et quamvis periculosum sit judicium Dei discernere; tamen propter diffidentes, ut mens eorum medelam consequi possit, ne putent judicium Dei injustum, dicentes: Unum vocat, et alterum negligit; sic arbitrantes excusari posse damnandos, rebus istud potius probemus, quam verbis; ubi enim rerum gestarum exempla sunt, nemo audet queri, nec aliquam excusationem obtendere. Duo fuerunt David et Saul, requiramus historias, qualis unusquisque eorum reperiatur post judicium Dei; ut si Saul bene se egisse, postquam misericordiam non accepit, probetur, injustum, quod absit, Dei judicium arbitremur: aut si David, accepta misericordia, Deum contempsisse inveniatur, an in eo manserit, in quo misericordiam consecutus est, et, ut utar compendio, uterque necessitatem passus est regni. Et quanta fuit necessitas David, ut filius ejus vellet eum regno privare! In qua necessitate flens, nudo pede, iter faciebat; ut fugeret rex et dux populi Dei, in tantum humiliatus, ut et in faciem sibi servo suo maledicenti non responderet; ut per patientiam Deum sibi propitium faceret,

per quem regnum sibi credidit reservari **(II Reg. XV, 16)**. Saul autem nec in tali necessitate inventus; quia majus malum est intestinum bellum, quam externum: insuper ferens quia semel et iterum non sit auditus, cum esset indignus, nec in prece perstitit; ut meritum sibi faceret, per quod esset dignus: sed impatiens, et de Dei judicio indignatus, ab idolis quae prius velut nullius momenti damnaverat, auxilium requisivit. Ecce justum esse judicium praescientiae Dei etiam nolentibus manifestum est.

(Vers. 17.) *Dicit enim Scriptura* **(Exod. IX, 16)** *Pharaoni: Quia in hoc ipsum te servavi, ut ostendam in te virtutem meam, et ut nuntietur nomen meum in universa terra.* Alii codices sic habent: *Ad hoc te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam.* Sive *servavi,* sive *suscitavi,* unus est sensus; hoc enim dicit, quia cum Pharao, quod nomen regum erat apud Aegyptios, sicut et apud Romanos reges Augusti appellantur: hic ergo Pharao cum tantis malis esset reus, ut vita indignus esset; ita in malis suis perduravit, nec se emendare voluit; aestimans aut merito vivere, aut Deum, quem saepe fallendum censebat, ad vindictam dandam impotentem, audit a Deo: *Ad hoc te servavi, ut ostendam in te virtutem meam, et ut nuntietur nomen meum in universa terra;* ut in hoc caeterae gentes addiscerent non esse alium Deum praeter hunc, qui Judaeorum erat, et factus est Christianorum; quamvis et illi Christiani fuerint, et nos nunc simus Judaei propter Judam, ex quo **83** Christus est secundum carnem; quia Judaei veteres sperando futurum Christum redemptorem, christiani erant: nam Rahab meretrix dicit exploratoribus missis a Jesu Nave, qui prius Auxes dicebatur: *Auditae sunt hic virtutes et plagae, quae factae*

sunt in Aegypto a Deo vestro, et conterriti sunt nimis; timent enim a facie vestra **(Josue II, 9)**. Ad hoc ergo servatus est Pharao, ut multa signa et plagae ostenderentur in illum quasi jam mortuum. Suscitatus autem dictus est; quia cum apud Deum mortuus esset, modicum tempus accepit, ut vivere videretur; ut esset in cujus poena et vario tormentorum genere usque ad mortem, omnes qui sine Deo erant, metu territi, hunc solum Deum esse cum admiratione maxima faterentur, a quo hae vindictae fiunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, vel mortis sententiam consecutis, requirebant quomodo prodessent vivis, quae in homine latebant, apertis; ut his cognoscerent causas aegritudinis, et poena morientis proficeret ad salutem viventis.

(Vers. 18.) *Igitur cui vult miseretur, et quem vult indurat. Dicis itaque mihi.* Ex persona contradicentis loquitur, qui quasi putet Deum, neglecta justitia, alicui gratiosum; ut unum e duobus paribus accipiat, alterum respuat, hoc est, unum compungat, ut credat: alterum induret, ne credat. Cui quidem ex auctoritate respondit, servata tamen justitia, ex supra memorata praescientia dicens:

(Vers. 19.) *Quid adhuc quaeritur? Voluntati enim ejus quis resistit?* Primum dicit, quia resisti ei non potest; est enim potentissimus ultra omnes. Deinde quia Deus omnium est et parens, et ideo nulli male vult; quae fecit enim, incolumia vult manere. Nec enim competit ei, ut injustus sit, cujus benevolentia tanta apparet, ut non solum faceret esse, quae non erant; verum ea ipsa vita aeterna donaret et gloria, ut opus ejus aliquid majestatis ejus simile haberet. Qui ergo tam providus et bonus est, ambigi non debet quia justus est.

(Vers. 20.) *O homo, tu quis es, qui respondeas Deo!* Magna est, inquit, indignitas et praesumptio, hominem respondere Deo in adversis, iniquum justo, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortissimo, corruptibilem incorrupto, mortalem immortali, servum nequam domino, creaturam conditori. *Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic* **(Esai. XLV, 9)**? Hoc de Esaia propheta est, quod hic quasi proprium ponit quo ostendit contra auctorem opus ejus queri non posse; in potestate enim auctoris est qualem velit condere creaturam.

(Vers. 21.) *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero ad contumeliam?* Manifestum est vasa aliqua fieri ad honorem, quae ad usus honestos sint necessaria: alia vero ad contumeliam, quae instrumento sint culinarum; unius tamen esse substantiae, sed differre voluntate opificis in honore. Ita et Deus, cum omnes ex una atque eadem massa simus in substantia, et cuncti peccatores, alii miseretur, et alterum despicit non sine justitia. In figulo enim sola voluntas est: in Deo autem voluntas cum justitia; scit enim cujus debeat misereri, sicut supra memoravi.

(Vers. 22.) *Quod si volens Deus ostendere iram, et manifestare potentiam suam, sustinuit in multa patientia in vasis irae praeparatis in interitum.* Ipse sensus est, quia voluntate et longanimitate Dei, quae est patientia, praeparantur infideles ad poenam; diu enim exspectati converti noluerunt. Ideo ergo exspectati sunt, ut inexcusabiles deperirent. Scivit enim Deus hos non credituros.

(Vers. 23.) *Et ut ostenderet divitias gloriae suae in vasis misericordiae, quae praeparavit ad gloriam.* Patientia et longanimitas Dei ipsa est, quae sicut malos praeparat ad interitum, ita et bonos praeparat ad coronam; boni enim sunt in quibus spes fidei est. Omnes enim sustinet, sciens exitum singulorum; ac per hoc patientia est, quae illos qui ex malo corriguntur, aut in bono perseverantes sunt, praeparat ad gloriam. Divitiae autem gloriae sunt dignitas multiplex praeparata credentibus. Eos autem qui ex bonis fiunt mali, et in coepto malo perdurant, praeparat ad interitum. Hoc est autem manifestare potentiam suam in multa patientia; quia computatur non vindicaturus, quia diu dissimulat: cum coeperit vindicare, apparebit ejus potentia; quia cum possit statim vindicare, diu sustinuit, ut perfidi queri non possint, **84** cum damnantur. Praeparare autem unumquemque est praescire quid futurum est.

(Vers. 24.) *Quos et vocavit nos, non solum ex Judaeis, sed etiam ex gentibus.* Hos quos vocavit, praeparavit ad gloriam, sive eos qui prope erant, sive illos qui longe, sciens permansuros in fide.

(Vers. 25, 26.) *Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam. Et erit in loco, ubi vocabuntur non plebs mea; ibi vocabuntur filii Dei vivi.* Apertum est istud de gentibus esse praedictum, quae prius non erat plebs Dei: postea autem ad opprobrium Judaeorum misericordiam accipientes vocatae sunt plebs Dei: et qui dilecti ante non erant, abdicatis Judaeis, adoptati in filios, et dilecti sunt; ut in loco ubi non vocabantur plebs Dei, ibi vocarentur filii Dei vivi. Prius enim nusquam vocabantur filii Dei, nisi in Judaea, hoc est, Hierosolymis, ubi domus Dei

erat, sicut dicit in Psalmo septuagesimo quinto: *Notus in Judaea Deus* **(Psal. LXXV, 2)**. Postea autem in prophetia Zachariae: *Ponam,* inquit, *Hierusalem in omnibus gentibus* **(Zach. XII, 2)**; quia ubique futuri erant filii Dei, et domus Dei in omnibus locis, quae est Ecclesia. Hinc Dominus ait Judaeis: *Quia tolletur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus* **(Matth. XXI, 43)**.

(Vers. 27.) *Esaias autem clamat pro Israel.* Hoc dicit, quia Esaias clamat pro iis, qui credunt in Christum **(Esai. X, 22)**. Hi enim vere sunt Israelitae, sicut dicit Dominus ad Nathanael: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est* **(Joan. I, 47)**.

Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquiae salvae fient. Recedentibus Judaeis a merito et promissione patrum, dum illam non recipiunt, hi reliquiae sunt, qui credendo in fide promissionis patribus factae persistunt, fideles effecti; a Lege enim recedunt, qui in eum quem Lex solum ad salutem sufficere promisit, non credunt. Igitur apostatae habeantur necesse est, qui dum Christum non recipiunt, rei sunt violatae Legis. De maxima itaque multitudine solos credentes dicit salvari, quos praesciit Deus.

(Vers. 28.) *Verbum enim consummans et brevians in aequitate; quia verbum breviatum faciet Dominus super terram.* Salvari hos promittit, quos reliquos dicit per verbum, quod juste definiens, breviavit Dominus super terram; convenit enim ut in solo nomine Domini conditoris consequatur salutem creatura, hoc est, per fidem; quia sublatis omnibus neomeniis, et sabbato, circumcisione, et lege escarum, et oblationibus pecorum, sola fides posita est ad

salutem. Quae abbreviata ex Lege est; quia quod in fide est, in Lege habetur quasi principale Legis, dicente Salvatore: *De me enim scripsit Moyses* **(Joan. V, 46)**. Abbreviata ergo Lege, reliquiae Judaeorum salvantur: caeteri vero salvari non possunt, quia per definitionem Dei spernuntur, per quam genus humanum salvare decrevit.

(Vers. 29, 30.) *Et sicut praedixit Esaias: Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuissemus, et sicut Gomorrha similes fuissemus* **(Esai. I, 9)**. Hoc semen, quod de omnibus solum relictum et reservatum est ad reformationem generis humani, Christus est, et doctrina ejus, sicut et ipse dicit: *Semen est verbum Dei* **(Luc. VIII, 11)**. Hoc ergo nobis olim promissum, sublatis quae oneri erant Legis, reliquit ad redemptionem; ut data remissione peccatorum, non puniremur a Lege, sicut periit Sodoma. Salvatorem ergo relictum nobis dicit ad suffragium vitae, quam Lex providere non potuit, quem ab initio Deus nasci decrevit: qui propterea quod solus sine peccato inveniretur, devicto humani generis hoste, omnium peccata deleret. Hoc et in Apocalypsi Joannis habetur: Quia nemo, ait, dignus inventus est, sive in coelo, sive in terra, qui aperiret librum et signacula ejus; nisi Salvator, qui vicit mortem **(Apoc. V, 3)**. Hoc ergo est semen, quod olim promissum reservavit Deus, ut tunc fructificaret, quando omnium tam Judaeorum quam gentilium peccata repleta erant. Fructus autem ejus est indulgentia peccatorum; nisi enim Christus fuisset reservatus (quem idcirco semen dicit, quia per ipsum reparatum est genus humanum), interisset progenies Abrahae; eo quod peccatis obruti erant, et Lex eis prodesse non potuit. Idcirco hunc sequendum docet, qui praesidium contulit vitae.

Quid ergo dicemus? Quod gentes quae non sectabantur justitiam, comprehenderunt justitiam: justitiam autem quae ex fide est. **85** Quoniam justitia est in Lege, quae credita mundo est, quae prohibet peccari; idcirco gentes non hanc justitiam dicit comprehendisse, quae natura magistra dignoscitur, sed eam justitiam quae ex fide est Christi; Deo enim haec vera justitia est, et permanens, si agnoscatur. Quid enim est tam justum, quam cognoscere Deum Patrem, ex quo sunt omnia: et Christum Filium ejus, per quem sunt omnia **(I Cor. VIII, 6)**? Prima ergo haec justitia est agnoscere Creatorem, deinde custodire quae praecepit. Gentes ergo quae prius non requirebant justitiam, id est, Legem, quae Creatori testimonium perhibebat, veniente Christo, invenerunt justitiam superabundantem plus quam scribarum et pharisaeorum. Qui enim tunc quod minus est, non sectabantur, comprehenderunt postea quod majus est: Judaei autem in Lege positi, qui proficere magis debuerant, deterioraverunt.

(Vers. 31.) *Nam Israel sectando Legem justitiae, in Legem justitiae non pervenit.* Perfectio Legis fides est, quam gentes apprehendentes, totam Legem implere videntur. Judaei autem dum per invidiam Salvatori non credunt, justitiam quae in Lege mandata est, vindicantes, id est, sabbatum, circumcisionem, etc., in Legem non pervenerunt, hoc est, Legem non perfecerunt: et qui non perficiunt Legem, rei sunt juxta Legem. Hic enim implet Legem, qui a lege Moysi pervenit ad fidem Christi.

(Vers. 32.) *Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus:* Spernentes enim fidem quae, sicut dixi, perfectio Legis est, ex operibus Legis justificari se dicebant, id est, per sabbatum, neomenias, circumcisionem, etc., immemores

Scripturae dicentis, quia *Justus ex fide vivit* **(Habac. II, 4)**. Justitia autem Legis idcirco dicitur, quia justo judicio Dei haec Judaeis data sunt propter duritiam cordis illorum; ut si mustelam forte quis mortuam calcasset, aut tetigisset aliqua morticinia, aut si sorex in vas ruisset, immundum diceretur **(Levit. XI, 29)**: quod magna cum sollicitudine observantes, ex quacumque causa incurrebant, ut immundi essent. Si autem sanguis mustelae pavimentum maculasset, non levi cura expiandum erat, et ut a cibis melioribus abstineretur. Sabbatum vero et circumcisio propriam habuerunt justitiam tempore suo; quia in figura data sunt. Hoc Dominus per Ezechielem prophetam ostendit, inter caetera dicens: *Propterea dedi illis praecepta non bona* **(Ezech. XX, 25)**; quia erant irreverentes et infidi. In adventu autem Christi, quia salutare donum erat daturus, per Hieremiam praedicat, dicens: *Dabo illis Testamentum novum, non quale dedi patribus illorum* **(Jerem. XXXI, 32)**. Hoc testamentum Legem vocat, in quam non pervenerunt, sicut supra memoravi. Nam cum gentibus quae crediderant, hanc sarcinam observationis Judaei credentes vellent imponere, tunc apostolus Petrus ait: *Quid imponitis jugum super cervicem fratrum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt* **(Actor. XV, 10)**? A tempore enim Christi indulgentia data est promissa in Lege; ait enim Esaias propheta: *Veniet ex Sion qui eripiat, et avertat impietatem ab Jacob. Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum* **(Esai. LIX, 20)**, hoc est, novum testamentum a Deo promissum in Christo.

(Vers. 33.) *Offenderunt in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram*

scandali; et qui crediderit in illum, non confundetur. Hoc in Esaia habetur **(Esai. VIII, 14; XXVIII, 6)**. Multorum relatione compertum est in petra vel lapide Christum esse significatum; Daniel enim propheta lapidem hunc dicit, qui abscissus a monte sine manibus percussit et comminuit omnia regna, et replevit omnem terram, quod evidenter de Christo dictum est **(Dan. II, 34)**. Et in Lege petra de qua fluxerunt aquae, Christus est appellatus: *Petra autem,* inquit, *erat Christus.* Et Petrus apostolus inter caetera ad Judaeos ait: *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis aedificantibus* **(I Cor. X, 4)**. Offensio ergo posita in Sion Christus est **(Actor. IV, 11)**. Sion vero altitudo est, sive civitas ipsa Hierusalem, quae propter notitiam Dei non immerito excelsa dicta est, in qua Salvator a Deo Patre suo positus praedicator, offensio factus est Judaeis, dum se Filium Dei praedicat, natus de Spiritu sancto ex muliere. Per corpus autem ejus scandalum passi sunt, et dicebant: *Nonne mater et fratres ejus apud nos sunt? Quomodo ergo hic dicit: Quia de coelo descendi* **(Joan. VI, 42)**? Nolebant enim verba gestis comparare, ut perinde agnoscerent **86** non absurdum esse, quod dicebat de coelo se descendisse; quasi corpus operaretur, et non Deus latens, operibus tamen se prodens in corpore. Petra ergo haec scandalum est Judaeis et offensio: quae petra sine dubio corpus intelligitur Salvatoris. Haec excisa sine manibus, propterea quia sine viro de Spiritu sancto facta de virgine est.

CAPUT X.

(Vers. 1, 2.) *Fratres, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio fit ad Deum pro illis in salutem; testimonium enim perhibeo illis, quod aemulationem Dei habent, sed non secundum agnitionem.* Quoniam a Lege vult eos auferre, credentes quia velamen est Judaeis; ne hoc odio Judaismi facere videretur, ostendit affectum suum circa illos, et Legi dat multum: sed docet tempus jam servandae Legis non esse; ac per hoc providere se illis velle testatur, si modo audiant illum, ac probent suum non esse inimicum; quando et testimonium perhibet illis nobilitatis et traditionis paternae.

(Vers. 3.) *Ignorantes enim Dei justitiam, et suam quaerentes constituere, justitiae Dei non sunt subjecti.* Per ignorantiam dicit illos non credidisse in Christum, aemulationem quidem Dei habentes, sed voluntatem et consilium ejus nescientes, contra Deum agebant, quem se defendere testabantur. De his dicit, qui non malevolentia et invidia, sed errore Christum non receperunt. Quibus et Petrus apostolus dicit: *Scio, fratres, quia per ignorantiam gessistis hoc malum, sicut et principes vestri* **(Actor. III, 17)**; ignorantes enim hunc esse Christum, quem promiserat Deus, alterum exspectandum dicebant. Huic justitias suas, quas ex Lege habebant, anteponentes, qui est Dei justitia in fide. Justitia enim ipse est, quia quod promiserat Deus, in ipso implevit.

(Vers. 4.) *Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti.* Hoc dicit, quia perfectionem Legis habet, qui credit in Christum. Cum enim nullus justificaretur ex Lege, quia nemo implebat Legem, nisi qui speraret in promisso Christo; fides posita est, quae cederet perfectioni Legis; ut omnibus praetermissis, fides satisfaceret pro tota Lege et prophetis.

(Vers. 5.) *Moyses enim scribit justitiam quae ex Lege est, quia qui fecerit ea homo, vivet in eis* **(Levit. XVIII, 5)**. Hoc dicit, quia justitia legis Moysis reos illos non faciebat ad tempus, si servaretur, id est, vivebant faciendo Legem; debitores enim erant. Hoc dictum est in Numeris et in Levitico.

(Vers. 6, 7.) *Quae autem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendit in coelum* **(Deut. XXX, 12)**? Hoc in Deuteronomio dictum est, quod hic interpretatur Apostolus de Christo, dicens: *Hoc est Christum deducere. Aut quis descendit in abyssum? Hoc est, Christum ex mortuis reducere.* Hoc proprium Apostoli est. Itaque justitiam hanc dicit esse fidei, si non dubitetur de spe Dei, quae in Christo est; ne diffidens dicat: Quis potuit ascendere in coelum? quia ideo passus est, ut exspoliatis inferis virtute Patris, devicta morte resurgens, cum animabus ereptis in coelum ascenderet. Omnis enim quicumque viso Salvatore apud inferos, speravit de illo salutem, liberatus est, Petro apostolo hoc testante; dicit enim quia et mortuis praedicatus est **(I Petr. IV, 6)**. Qui de his ergo in corde suo non dubitat, justificatus est ex fide. Ex lege autem justificari timor facit; timet enim legem, quia videt illam poenam inferre peccantibus. Ideo non magna justitia legis est, nec meritum collocat apud Deum, sed ad praesens: fides autem quia incredulis stultitia, mercedem habet apud Deum, de quo quod non videtur, speratur.

(Vers. 8.) *Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo* **(Deut. XXX, 14)**. Hoc scriptum est in Deuteronomio, quia non est longe ab animo nostro vel ore, quod nobis dicitur, ut credamus; quamvis enim oculis non videatur, a natura tamen animarum et loquendi ratione non discordat, quod credimus. In ipsa enim natura inserta sunt

velut semina, quae auditu et voluntate exculta fructificant testimonium Creatoris.

(Vers. 9, 10.) *Hoc est verbum fidei, quod praedicamus.* Nullum opus dicit Legis, sed solam fidem dandam in causa Christi. *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo quod Deus illum excitavit, salvus eris. Corde enim* **87** *creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Quaecumque superius locutus est, hic illa manifestavit, hanc esse regulam fidei, credere Dominum esse Jesum, et non erubescere profiteri quia Deus illum ex mortuis reducens, deduxit illum in coelum cum corpore, unde venerat incarnandus; ne incurrat sententiam Evangelicam dicentem: *Multi,* inquit, *ex principibus crediderunt in Jesum, sed palam non profitebantur propter Judaeos. Maluerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei* **(Joan. XII, 42)**.

(Vers. 11.) *Dicit enim Scriptura per Esaiam: Omnis qui credit in illum, non confundetur* **(Esai. XXVIII, 16)**. Dum enim examen coeperit fieri omnium rerum in die judicii, et omnia falsa commenta vel dogmata in confusionem deduci; tunc in Christum credentes tripudiabunt, videntes omnibus manifestari quia quod crediderunt, verum est: et prudens, quod stultum putabatur. Aspicient enim inter caeteros se solos gloriosos et prudentes, qui aestimati fuerant contemptibiles et stulti. Illic est enim vera approbatio, ubi remuneratio et condemnatio.

(Vers. 12.) *Non enim est distinctio Judaei, et Graeci.* Generaliter omnes aut confundi propter diffidentiam dicit, aut sublimari causa credulitatis; quia sine Christo apud

Deum nulla salus est, immo poena est, aut mors. Nec enim Judaeos commendare poterit praerogativa Patrum; aut enim legislatio, qui meritum et promissionem Patrum non receperunt. Gentes autem nullum habent testimonium, quo vel secundum carnem commendentur, nisi credant in Christum.

Nam idem Dominus omnium, dives in omnibus, qui invocant illum. Manifestum est ad omnes hoc pertinere, sive Judaeos sive Graecos; quia sine invocatione Domini Christi nemo vivit apud Deum. Cum ergo omnium Dominus sit, consentiente Petro apostolo, et dicente: *Hic est,* inquit, *omnium Dominus;* dives tamen non est, nisi in iis qui invocant illum, quia ipsi accipient remunerationem. Perfidis vero non est dives; quia participes non sunt bonorum ejus; neque enim accipient, quod daturum illum non crediderunt. Et tamen non dixit Deum divitem credentibus, sed invocantibus illum; ut postquam credidit, non desinat animus id postulare, quod a Deo semper doctus est postulandum, sicut in Evangelio secundum Lucae tenetur scriptum propter adversarium, quia subtilis et versutus est, semper orandum esse: credentibus autem sola datur remissio peccatorum. Sequitur autem ut precibus deditus liberetur a malo, et possit consequi quod promisit Deus toto corde vigilantibus **(Luc. XVIII, 1 et seq.)**.

(Vers. 13.) *Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* In Michaea dictum est. Ipse enim Deus, qui visus est Moysi, dicit: *Nomen mihi Dominus est* **(Exod. VI, 3)**. Hic est Filius Dei, qui ideo et Angelus et Deus esse dictus est; ut non ipse esse, a quo sunt omnia, putaretur: sed hic esse per quem sunt omnia, ut ad id pertineat, quia Deus dictus est, quod unum sunt Pater et Filius: Angelus autem ad hoc, quia nuntius promissae salutis est missus a Patre. Et

missus ideo dicitur, ut non ipse Pater esse credatur, sed ab eo genitus. Ideoque *quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit.* Hoc sensu et Moyses locutus est: *Quicumque,* ait, *non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe* **(Deut. XVIII, 18, 19)**. Si ipse est omnium Dominus, ipse invocatur a servis. Et quia verum est, adjecit:

(Vers. 14.) *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt?* Certe Christo non credunt Judaei ipsi, quem dixit Dominum. Hoc sequitur, quod supra dixi, quia prius credendum est, ut sit fiducia postulandi. *Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* Apertum est non posse credi illi, cui obedientia denegatur. *Quomodo autem audient sine praedicante?* Nec hoc obscurum est; quia qui praedicanti resistit, auctorem ejus non recipit.

(Vers. 15.) *Aut quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* Neque istud recipit quaestionem; quia non erunt veri apostoli, nisi a Christo mittantur, nec poterunt praedicare sine auctore; nulla enim his signa virtutum perhibent testimonium.

Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Hoc propheta dicit Nahum **(Nahum. I, 15)**. *Pedes* dicendo adventum significat apostolorum circumcuntium mundum, et regnum Dei adventare praedicantium; adventus enim ipsorum illuminabat homines, viam ostendens **88** qua itur in pace ad Deum, quam primum Joannes Baptista venerat praeparare. Haec pax est, ad quam festinant credentes in Christum. Denique sanctus Simeon, quia in mundo discordia est, laetus in ortu

Salvatoris: *Nunc,* ait, *Domine, dimitte servum tuum in pace* **(Luc. II, 29)**; quia regnum Dei pax est. Omni enim amputata discordia, omnes uni Deo genu flectent. Denique Hierusalem superior civitas visio pacis interpretatur, quae est mater nostra.

(Vers. 16.) *Sed non omnes obediunt Evangelio.* Verum est, quia quamvis illustretur mundus splendore disciplinae Dominicae; sunt tamen qui repugnent, qui lumen tenebras vocent. Horum enim sic errore acies obtusa est mentis, ut nec veri luminis recipiant splendorem. Quos accusat Evangelium, dicens: *Lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt* **(Joan. I, 5)**.

Esaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro **(Esai. LIII, 1)**? Hoc est, quis credidit quae audivimus abs te, et loquimur? Firmavit exemplo prophetico Judaeos esse contradictores Evangelicae veritatis. Lex enim Judaeos increpat; quia sicut fuit apud veteres, ita et nunc est. Hunc enim numerum non tangit, qui fidem non recipit.

(Vers. 17, 18.) *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Manifestum est, quia nisi dicatur aliquid, nec audiri potest, nec credi. *Sed dico: Numquid non audierunt?* Hoc est, audierunt, et credere noluerunt. Quamvis enim fides ex auditu sit; sunt tamen qui audientes non credunt. Audiunt enim, et non intelligunt; quia malevolentia obcaecatum est cor illorum.

Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum, et usque ad fines orbis terrae verba illorum. Usque adeo praedicationem Dei a Judaeis auditam esse testatur, ut etiam impletum orbem

divina annuntiatione pronuntiet; ipsa enim fabrica mundi praedicat Creatorem. Quod enim Psalmographus de creatura dixit **(Psal. XVIII, 5)**, hoc Apostolus de evangelistis, quia ubique audita est, et pervenit in omnem locum praedicatio nominis Christi. Ubi enim praesentia hominis praedicantis defuit; sonus tamen etfama pervenit, sicut pervenerat opinio factarum virtutum in Aegypto ad omnes gentes, teste Rahab meretrice. Si enim in omnem locum pervenit, non potuerunt non audire Judaei apostolicam praedicationem; ut nemo ex his excusatus sit a crimine diffidentiae.

(Vers. 19.) *Sed dico: Numquid Israel non cognovit?* Hoc est, cognovitne? quia per supradicta testimonia genus Israel incredulitatis causa arguit, cum dolore de omnibus Israelitis queri videretur: non negat Israel cognovisse et assecutum esse quod illi promissum fuerat in Lege: sed eum qui spiritu magis Israel est quam carne, quem et Deus praescierat crediturum. Omnes enim audierunt, et non omnes crediderunt; ideo:

Primus Moyses dicit; in cantico Deuteronomii: *Ego ad aemulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam* **(Deut. XXXII, 21)**. Indignantis verba sunt, propter quod semper diffidentes inventi sunt Judaei: et omnibus malis unam assignat generationem et causam; dum praesentes increpat, ibidem tangit magis futuros, ad quos hoc pertinet. Omnium enim horum una damnatio est si permanent in diffidentia. Aemulatio ergo illis nata est invidentiae, dum vident gentem, quae prius quia sine Deo fuit, sensu bruta erat, Deum suum appellare, qui fuerat Judaeorum; et donum illis promissum esse assecutam, per quam zelum passi iracundia

distenderentur, ut malitiae et incredulitatis suae mercedes exsolverent. Nulla enim res sic consumit hominem, ut zelus, quem ideo Deus ultorem posuit incredulitatis, quia grave peccatum est. Nam semper in iram missi excruciantur, quando audiunt Legem et prophetas ad nos pertinere, qui Christum credimus.

(Vers. 20.) *Esaias audet, et dicit: Palam factus sum non quaerentibus me, et inventus sum inter eos, qui me non interrogabant* **(Esai. LXV, 1)**. Quoniam supra verbis Moysi usus est de exclusione Judaeorum, ad hoc quoque Esaiae prophetae exemplum subdidit; ut de ejus prosecutione apertius doceret Deum, expulsis Judaeis, ultro gentibus gratiam obtulisse ad opprobrium et necem Judaeorum. Haec enim Esaias propheta ex persona Christi testatur.

(Vers. 21.) *Ad Israel autem quia dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem* **(Ibid., 2)**. Hic Israel carnalis est, hoc est, Abrahae filii, sed non secundum fidem; **89** nam Israel verus et spiritualis est qui credendo videt Deum. *Tota die,* semper significat; semper enim correpti sunt. Propterea increpantur non credituri; ut sciant quia ipsi sibi causa sunt perditionis. Potest hoc et de salvatore accipi, qui in cruce extensis manibus, interficientium se peccatum arguit. Causa enim illa clamat sceleratum facinus Judaeorum superius, quod ausus sit dicere Esaias de iis, qui Dei fuerant inimici, ostendit hos amicos futuros: et eos qui Israelitae dicebantur, propter quod inobedientes erant, ut inimicos abjiciendos.

CAPUT XI.

(Vers. 1.) *Dico igitur: Numquid repulit Deus haereditatem suam? Absit.* Quia populum Israel incredulum ostendit, tunc ne omnem Israel dixisse diffidentem putaretur, ostendit non repulisse Deum haereditatem suam, quam praescivit, id est, filios Abrahae, quos fideles sibi futuros scivit. Nec enim promitteret eis regnum, si sciret nullum ex iis crediturum. Haereditas ergo Domini juxta Legem filii sunt Abrahae, sed credentes.

Nam et ego Israelita sum, ex semine Abrahae, de tribu Benjamin. Exemplo suo docet partem Israel salvatam, quam praescivit Deus salvandam, aut adhuc posse salvari: et partem Israel propter jugem diffidentiam perditioni deputatam.

(Vers. 2.) *Non repulit Deus plebem suam, quam praescivit.* Hoc est, quod dicit Salvator: *Pater, quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex his periit, nisi filius perditionis* **(Joan. XVII, 12)**. Ita et hi quos praescivit Deus credituros, nemo ex his a promissione repulsus est; quia sic factum est, sicut praescivit Deus futurum.

(Vers. 3, 4.) *An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quomodo postulat Deum contra Israel? Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt: et ego relictus sum solus, et quaerunt animam meam* **(III Reg. XIX, 10)**. *Sed quid dicit illi responsum divinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal* **(Ibid., 12)**. Aperta sunt haec; ostendit enim non solum Eliam remansisse, qui devotus Deo, non adoraverit idola: sed et multos, qui in fide Dei permanserunt, sicut et ex Judaeis non pauci crediderunt. Huic

rei et historia congruit; quia multi per speluncas occultati sunt **(III Reg. XVIII, 4)** propter Achab regem Samariae, et Jezabel uxorem ejus, qui pseudoprophetis credentes, Dei prophetas persequebantur, et populum ad idololatriam hortabantur.

(Vers. 5.) *Sic igitur et in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae, salvae factae sunt.* Hoc est, ita, inquit, et nunc hi remanserunt in Legis promissione, recedentibus multis, quos ante praescivit Deus. Qui enim susceperunt Christum quasi in Lege promissum, ii in Lege steterunt: qui autem non illum receperunt, a Lege recesserunt. Ideo credentes reliquiae dicuntur, hoc est, remanentes in Lege.

(Vers. 6.) *Si autem gratia, jam non ex operibus.* Manifestum est quia gratia donum Dei est, non debita merces operibus, sed gratuita ratione, misericordia interveniente, concessa.

Alioquin gratia jam non est gratia. Verum est, quia si merces est, non est gratia: sed quia merces non est, sine dubio gratia est; quia veniam dare peccantibus non est aliud quam gratia: et iis qui non requirunt, sed offertur illis, ut credant. Duplex ergo gratia est, quia hoc competit Deo, qui abundat misericordia; ut et requirat, quos gratis curet.

(Vers. 7.) *Quid ergo? quod quaerebat Israel, hoc non est assecutus; electio autem consecuta est?* Israelitae ii carnales sunt, qui ex operibus Legis justificari se putantes, non sunt adepti, ut justi essent per fidem apud Deum. Propterea cum omnes rei sint per Legem; quia *maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis, ut faciat eam* **(Deut. XXVII, 26)**. Qui autem per fidem

justificari se crediderunt, consecuti sunt electionem, ut justificati filii Dei fierent, memores Scripturae dicentis: *Quia justus ex fide vivit* **(Habac. II, 4)**, id est, non ex Lege.

(Vers. 8, 9, 10.) *Caeteri vero excaecati sunt, sicut scriptum est;* hoc subjectum in Esaia legitur: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non audiant usque in hodiernum diem* **(Esai. VI, 9)**. *Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum,* **90** *et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis* **(Psal. LXVIII, 23)**. *Obscurentur oculi eorum, ut non videant, et dorsum illorum semper incurva.* Ideo mensam maledicit malorum, quia illic decipi solent innocentes; dolo enim vocantur ad convivium, ut perimantur. Quia sic et Ammon filius David deceptus est a fratre suo Absalon **(II Reg. XIII, 27)**, et malignus Holophernes per epulum sanctam Judith putavit se posse decipere **(Judith XII, 1)**, et in mensa scelerati Herodis saevierunt maligni in caput Joannis prophetae **(Marc. VI, 28)**. Unus sensus est duorum prophetarum de hujusmodi hominibus, qui ab initio fidei et repugnantes inventi sunt hostes bonorum. Sed aliqui illorum emendati sunt et correcti, licet tarde: quidam vero in pertinacia manentes, severitatem sententiae non evaserunt in perpetuum curvati, hoc est, excaecati; ne de caetero possint veritatis viam aspicere (quam malevolentia aspernati fuerant, declinantes ab ea) et ad salutis gratiam pervenire. Qui enim cum intellexisset, credere noluit, id debet consequi quod vult; ne de caetero possit fidem recipere, et salvari. Exempla igitur prophetarum supradicta duplicem continent sensum; duobus enim modis decreta sunt, et scripta. Duo etenim genera hominum hic continentur. Unum est quod malevolentiae suae causa excaecatur in

sempiternum, ne salvetur; sunt etenim pessimae voluntatis, usque adeo ut intelligentes dicant se nescire quod audiunt. Denique dicebant de Salvatore: *Quid est quod dicit? Nescimus quid loquitur. Quid eum auditis? Daemonium habet, et insanit* **(Joan. X, 20)**. Alia autem pars quae vere Israel est, contradicebat illis: *Haec verba non sunt daemonium habentis. Numquid daemonium potest caecorum oculos aperire?* Dum invidebant ergo Salvatori, nolebant videri intelligere quae audiebant; ut dum a legisperitis et pharisaeis non intelligi videtur, res absurdas, et quae extra legem essent, loqui putaretur: quae res etiam alios a fide possit avertere. Unde audiunt a Salvatore: *Vos habetis clavem scientiae, et neque vos intratis, neque alios sinitis introire* **(Luc. XI, 52)**. Quis enim non levium, sed paulo graviorum, legisperitorum et pharisaeorum consilium et sententiam non sequeretur, et qui viderentur Legis defensores? Denique iis qui vere Israelitae sunt, dixerunt: Numquid aliquis ex principibus credidit in illum? ut inde juste viderentur non credidisse, si multos conspirationis suae socios fecissent; quia quod a paucis defenditur, solet non probatum videri. Ideo excaecati sunt, ne de caetero possint credere, et salvari. In voluntate ergo sua adjuti sunt; ut quoniam scientes verum, dicebant esse falsum, de caetero non intelligerent quod est verum; ut verum haberent falsum, quod volebant. Alterum genus est, quod cum justitias Legis sectatur, justitiam Christi non recipit: ex quo jam non per invidiam malae voluntatis hoc agit, sed errore aemulando traditionem Patrum, caecantur ad tempus; quia deberent magnalibus Christi addiscere hunc non posse fallere, cujus tam magnifica virtus in rebus gestis apparet, et praedicationem ejus testamento novo promisso per prophetas comparare, et exinde profiteri hunc esse, qui promissus est;

negligentes contra Deum, et hominibus assentientes inventi sunt. Propterea ergo caecantur, ut admiscentibus se ad promissionem eorum ipsa aemulatione, dum invident gentibus, revertantur ad fidem Dei.

(Vers. 11.) *Dico ergo: Numquid sic offenderunt, ut caderent? Absit.* Hoc dicit, quod supra memoravi, quia non sic diffiderunt, ut numquam jam crederent, id est, non ita propter improbitatem suam caecati sunt, ut curari non possent, sicut et diabolum legimus cecidisse, dicente Esaia propheta: *Quomodo cecidit de coelo Lucifer* **(Esai. XIV, 12)**? casum et apostasiam significans. Non ergo hos sic offendisse dicit, ut caderent, sed offensionis suae causa ad tempus obtusos.

Sed illorum delicto salus gentibus, ut illos aemulentur. Hoc est quod dixit, quia propter peccatum illorum gentibus salus data est. Quia enim donum Dei recusaverunt Judaei, translatum est hoc ad gentes; ut aemulatione zeli accensi Judaei converterentur ad Christum, zelantes promissionem Patrum.

(Vers. 12.) *Quod si delictum illorum divitiae sunt mundi, et diminutio eorum divitiae gentium; quanto magis plenitudo illorum!* **91** Manifestum est quia si delictum illorum profuit mundo, dum horum dispendio plures habet bonos; quia multo plures sunt gentes, quam Judaei: et diminutio eorum, quod est damnum promissionis divitiae gentium, per id quod lucrati sunt vitam aeternam; quanto magis plenitudo eorum! Apertum est quia magis dives erit mundus hominibus bonis, si et ii qui excaecati sunt, convertantur; ex magna enim parte salvabitur

mundus. Mundo homines significat, sicut dictum est de Salvatore: *Ecce mundus totus abit post illum* **(Joan. XII, 19)**.

(Vers. 13, 14.) *Vobis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo aemuler carnem meam, ut salvos faciam aliquos ex illis.* Ostendit gentibus quo affectu diligat Judaeos: nam ministerium suum, quo apostolus gentium est, honorificat; si propter affectum generis sui data opera etiam Judaeos acquirat ad fidem. Honorificentior enim fiet, si et illos, ad quos non missus est, lucretur ad vitam: Patribus enim in laude maxima erit, si fratres invenerit, qui perierant.

(Vers. 15.) *Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi: quae est assumptio, nisi vita ex mortuis?* Hoc dicit, quia si non credentibus Judaeis gentes reconciliatae sunt Deo, ad incrementum mundi circa fidem Christi; quae erit in hac parte, et quanta plenitudo salutis, si assumantur Judaei ad fidem Christi, nisi ut ex mortuis vivificetur mundus in hominibus? Quia ergo profectus est, dandam dicit operam, ut credant; quoniam caecitatis obtusio tempore compensati delicti aufertur, ut voluntatis suae recipiant liberum arbitrium.

(Vers. 16.) *Quod si delibatio sancta est, et massa.* Manifestum est, quia quod unius substantiae est, unum est: ac per hoc non potest delibatio sancta esse, et massa immunda; delibatio enim de massa est. Ideoque ostendit non posse indignos dici ad fidem hos, quorum jam patres adepti sunt fidem; quia si pars Judaeorum credidit, cur non et alia pars posse credere dicatur?

(Vers. 17.) *Et si radix sancta, et rami.* Immutatis verbis, eadem repetit, ut sensum commendet duobus exemplis. *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt:* id est, si aliqui non crediderunt ex eis, excisi a promissione. *Tu autem cum esses oleaster, insertus es in illos, et socius factus es radicis et pinguedinis olivae.* Hoc significat, quia non credentibus multis Judaeis, gentes insitae sunt per fidem in spem promissionis; ut dolori esset Judaeis: sed non juxta legem agriculturae, quia bonum surculum inserunt in non bonam arborem; hi enim cum essent in radice mala, inserti sunt in bonam arborem. Ideo oleastrum dicit insertum, ut fructum surculus radicis afferat, socius ejus effectus.

(Vers. 18.) *Noli gloriari adversus ramos,* hoc est, noli gaudere in incredulitate illorum; displicet enim Deo, si quis exsultet in malis alterius, sicut dicit Salomon **(Prov. XXIV)**. Nec enim causa gentium abjecti sunt, ut gaudeant: sed quia non crediderunt, occasionem dederunt, ut praedicaretur gentibus.

Quod si tu gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Id est, si te extuleris super illos, in quorum insertus es radicem; insultes generi, quod te, ut ex malo bonus esses, suscepit: nec stabis, si illud per quod stas, destruis.

(Vers. 19.) *Dicis itaque: Fracti sunt rami, ut ego inserer.* Ex persona gentilis credentis loquitur; quia exsultandum putat in casu Judaeorum diffidentium, dicens: Illorum reprobatio locum fecit gentilibus. Sed non sunt reprobati a Deo, ut gentes intrarent: sed se ipsos reprobos fecerunt, spernentes donum Dei; unde et occasionem dederunt gentibus ad salutem. Quam extollentiam reprimi vult, ut magis saluti congaudeatur, non

aegritudini insultetur; facile enim decipitur, qui gaudet alienis malis.

(Vers. 20.) *Bene,* id est, recte dicis, quia fractis ramis insertus es: *sed in incredulitate fracti sunt;* hoc est, non propter te, sed suo vitio; quia illis diffidentibus, ad aemulationem illorum tu vocatus es ad salutem. Ideo gratias debes agere dono Dei per Christum, non illis insultare: sed et petere, si malum illorum tibi contulit ad salutem; ut et ipsi redeant ad originem. Tunc placebis Deo, qui tui misertus est; ideo enim te advocavit, ut per tuam aemulationem reduceret et illos ad gratiam.

92 *Tu autem fide stas.* Quia Judaei per diffidentiam lapsi sunt, hos fide dicit stare; quia cum prius perfidiae causa jacerent, credendo stare coeperunt. *Noli altum sapere, sed time.* Id est, noli superbus esse, sed cave, ne et tu offendas.

(Vers. 21.) *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcat.* Verum est, quia si illos, qui praerogativa Patrum digni erant, quibus etiam facta repromissio est Deo in filios adoptari, incredulitatis causa excaecavit; quid his si dubitaverint, aut si se extulerint, faciet, qui nulla commendatione sublimati sunt: quippe cum nullius dignitatis essent, honorati sunt?

(Vers. 22.) *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, severitatem: in te autem, bonitatem; si permanseris in bonitate: alioquin et tu excideris.* Bonum Deum gentibus esse testatur; quia cum idola sequerentur, digni utique mortis, patientia sua exspectavit illos, et nec adhuc requirentes se, ultro vocavit illos, et peccata eis remisit. Judaeis autem severus est; excaecavit enim eos, quia donum

Dei spreverunt. Hos tamen nunc significat Judaeos, qui propter malevolentiam suam in perpetuum caecati sunt; unde et cecidisse eos dicit: illos autem quos supra memoravit, offendisse, non tamen cecidisse; quia ad tempus caecatos illos ostendit: ac per hoc severum Deum in eos fuisse, ut in perpetuum caecati essent apostatae.

(Vers. 23.) *Sed et illi si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens est enim Deus iterum inserere illos.* Ostendit justitiam Dei non in severitate manere circa illos, quos excaecavit ad tempus; quia non sic illos excidit, ut non possit illos iterum inserere, si convertantur, qui per prophetam dixit: *Revertentes ad me replantabo* **(Jerem. XXIV, 6)**; ut hoc scientes christiani gentiles non insultent Judaeis, certi reservari illis quasi lapsis misericordiam Dei.

(Vers. 24.) *Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam: quanto magis hi, qui secundum naturam, inserentur suae olivae!* Olivam fidem per quam Abraham justificatus est, accipiamus: oleastrum vero, quia agrestis et infructuosa natura est, perfidiam significatam: ac per hoc si ii, qui semper inimici Dei fuerunt, conversi in fidem Abrahae inserti sunt, ex cujus origine non sunt; quanto magis Judaei, si post diffidentiam credant, paternae reddendi sunt naturae, inserti iterum in suam promissionem!

(Vers. 25, 26.) *Nolo enim ignorare vos, fratres, mysterium hoc; ut non sitis ipsi vobis sapientes; quia obtusio quaedam ex parte Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret: et sic omnis Israel salvus fieret.* Non est obscurum, quia ad tempus caecitatis obtusio data est Judaeis iis, qui dum aemuli

Legis sunt, non viderunt donum venisse promissum a Deo, quod praedicabatur a Christo. Zelo enim excaecati sunt, putantes legem factorum numquam debere cessare; unde sabbatum zelabantur. Qua offensione ex parte obtusi sunt, ut pro incredulitate sua cruciarentur, videntes gentes profiteri cum gaudio consecutos se repromissionem Abrahae: copia tamen admissa gentium, abstergeretur caligo ab oculis mentis eorum, ut possint credere; ut spiritum compunctionis prohibens a cordibus eorum, qui eis praestat caecitatem, reddat eis arbitrium liberum voluntatis; quia non de malevolentia erat incredulitas, sed de errore, emendarentur, ut postea salvarentur.

Sicut scriptum est. Ut probaret donum illis reservatum a Deo, exemplum Esaiae prophetae in subjectis ponit: ut hac gratia qua liberati sunt Judaei credentes, et nos liberari posse doceret; quia non erat exinanita, sed semper abundat. Dicit ergo:

(Vers. 27.) *Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem ab Jacob: et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum* **(Esai. LIX, 28)**. Exempli hujus ratio semper manet, quamdiu sunt, qui credant. Hic enim Dominus Jesus, qui de coelis venturus promissus est ad liberationem humani generis, ipse quotidie remittit peccata conversis ad se: nec statim non credentes condemnat, sed exspectat, sciens posse proficere ad agnitionem Dei.

(Vers. 28.) *Secundum Evangelium quidem inimici propter vos.* Causa incredulitatis **93** inimici sunt Evangelii, ut error et delictum illorum gentibus aperiret viam ante tempus intrandi ad fidem, sicut supra memoravi; prius enim ubique omnibus

Judaeis praedicandum erat, tunc demum et gentibus oportebat credi verbum Dei. Sed quia non crediderunt, ablatum ab eis regnum datum est gentibus. Itaque non insultandum his praemonet, quorum delictum profuit gentibus; illi enim insultandum est, cujus peccatum obfuit aliquibus. Non enim in perfidia illorum gratulandum est, sed dolendum, si tardant converti; ut quomodo peccato illorum gavisae sunt gentes, quia salvatae sunt: sic conversione eorum laetentur, ipsorum enim occasione Dei gratiam citius perceperunt.

Secundum electionem autem dilecti propter Patres. Quamvis graviter peccaverint Judaei reprobando donum Dei, et digni sint morte; tamen quia filii sunt bonorum, quorum praerogativa et merito plurima a Deo beneficia perceperunt, regressi ad fidem suscipientur cum laetitia; quia dilectio in his Dei exsuscitatur memoria Patrum.

(Vers. 29.) *Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei.* Verum est, quia gratia Dei in baptismate non quaerit gemitum, aut planctum, aut opus aliquot; nisi solum ex corde professionem. Neque enim quia graviter deliquerant non recipiendo promissum Dei, et quia quae graviter peccantur, non nisi fletu et gemitu ad veniam pertinent; ne ideo illos non posse jam accipere misericordiam putarent, quia dolere illos non videbant; ostendit hoc inter primordia fidei non requiri; donum enim Dei gratis donat peccata in baptismo.

(Vers. 30, 31.) *Sicut enim et vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum diffidentiam: ita et isti nunc non crediderunt in vestra miseratione, ut et ipsi misericordiam consequantur.* Incredulitatem gentium memorat, ut ipso

rubore non se jactarent insultantes Judaeis, qui non crediderant: sed oblectarent illos agnoscere promissum Dei. Quia enim vos, inquit, gentes, cum his eloquia Dei credita sint, repugnantes fuistis: nunc autem misericordiam accepistis, non vestro merito, sed ad horum opprobrium; quare non magis isti conversi accipiant misericordiam, qui prius in lege Dei conversati sunt, et quibus facta promissio est?

(Vers. 32.) *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.* Gentes porro ab antiquis temporibus in impietate et ignorantia versabantur, ut pote sine Deo: propter quod manifestata Lex in litteris est, qua possent infrenari praecipites. Et quoniam versutia adversarii cumulari peccata coeperunt, ut per interdictum magis reus homo constitueretur; Deus clementia bonitatis suae semper homini procurans, ut et quod sine lege peccatum erat, et in Lege posset deleri; hoc decrevit ut solam fidem poneret, per quam omnium peccata abolerentur; ut quia nulla spes per Legem omnibus hominibus erat, Dei misericordia salvarentur. Hoc est omnia conclusisse in incredulitate, ut tunc decretum donum a Deo veniret, quando omnes diffidentia laborarent; ut gratia muneris esset gratissima. Itaque nemo se jactet; miserum est enim superbum esse eum, cui ignotum est.

(Vers. 33.) *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ipsius!* Excelsum et immensum Deum in divitiis sapientiae et scientiae suae cum omni laude gratiarum actionis testatur; est enim consilium et judicium ejus incomprehensibile. Nam sciens ab initio conversationes et opera hominum; quia neque sola severitate justitiae salvari possit hominum genus, neque sola misericordia ad profectum meritorum pervenire,

unoquoque tempore decrevit quid esset praedicandum: ante tamen permittens unumquemque suo judicio; quia natura ipsa duce, cognoscitur justitia. Et quia auctoritas naturalis justitiae obtorpuerat consuetudine delinquendi, data est Lex; ut humanum genus terrore manifestatae Legis frenaretur. Sed quia non se cohibentes, rei tenebantur a Lege; praedicata misericordia est, quae ad se confugientes salvaret, refutantes autem caecaret ad tempus, ad promissionem eorum gentes invitans, quae prius justitiam Dei per Moysen datam sequi noluerunt; ut horum saluti dum invident, **94** ipso zelo ad radicis Salvatoris originem se reformarent promissae in Lege. Haec est *altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei* qui tam Judaeos quam gentes multitaria providentia acquisivit ad vitam.

(Vers. 34, 35.) *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius illi fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei* **(Esai. XL, 13)**? Hoc in Esaia scriptum habetur. Manifestum est solum Deum esse qui noverit omnia consilia, et hunc unum esse qui nullius egeat; quia ab ipso sunt omnia: ac per hoc consilium ejus a nullo nec comprehenditur, nec metitur; quia in inferiora superioris sensum scire non possunt. Denique Judaeis credentibus impossibile videbatur consilium esse et voluntatem Dei ad redemptionem gentium: simili modo et gentibus arduum et incredulum videbatur Judaeos, qui non crediderunt, posse converti; aut credentes suscipi, ut salvarentur. Inter caetera hoc est consilium Dei, quod latuit, nec potuit comprehendi.

(Vers. 36.) *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria.* Qua ratione sensus et consilium Dei investigari non potest, declaravit: *Ex ipso enim,* inquit, *et per*

ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria. Hoc dicto aperuit sensum, qui occultus erat mundo; quia enim omnium creator est Deus (fecit enim ea quae non erant, ut essent), ideo ex ipso sunt omnia. Et quoniam ab ipso sunt, per Filium ejus, qui ejusdem utique substantiae est, esse coeperunt, cujus opus Patris est opus. Quia ergo ipse operatur per Filium, per ipsum sunt omnia. Et quoniam quae sunt ex Deo, per Deum sunt: post renata in Spiritu sancto sunt, in ipso sunt omnia, quia et Spiritus sanctus de Deo est Patre; unde et scit quae in Deo sunt. Ergo et in Spiritu sancto Pater est; quia quod de Patre est Deo, non potest aliud esse, quam est Deus Pater.

Ac per hoc *ipsi gloria, quia ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Itaque quae ex ipso, et peripsum, et in ipso ut essent, esse coeperunt, sensum et consilium ejus scire non possunt. Ipse autem scit omnia; quia in ipso sunt cuncta. Patefecit mysterium Dei, quod superius dixit non ab eis ignorari debere.

CAPUT XII.

(Vers. 1-3.) *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic saeculo: sed reformamini in novitate sensus vestri; ut probetis quae sit voluntas Dei, quod bonum, et placitum, et perfectum est.* Per misericordiam Dei illos adhortatur per quam salvatur humanum genus. Post tractatum enim Legis et fidei populi naturam Judaici et gentilis

ad bonam vitam agendam hortatur; per hanc enim spes fidei obtinetur. Commonitio est ergo haec, ut memores sint quia misericordiam acceperunt: et vigilent circa obsequium ejus, a quo illis data est, per quem ex impiis gratis justificati sunt, scientes hanc esse hostiam vivam, sanctam, et Deo acceptabilem, si corpora nostra incontaminata servemus, dissimiles a saecularibus, qui voluptatibus student. *Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra* **(I Thess. IV, 3)**. Nam corpora subjecta peccatis non viva habentur, sed mortua; sub desperatione enim promissae vitae sunt. Ad hoc enim peccatis dono Dei abluimur; ut de caetero mundam vitam agentes, Dei amorem in nos provocemus, non irritum facientes opus gratiae ejus. Nam apud veteres ideo oblata occidebatur hostia, ut homines peccati causa morti subjectos significaret. Nunc autem quia per donum Dei purificati sunt homines, et a morte secunda liberati, vivam hostiam debent offerre; ut signum sit vitae aeternae. Non enim, sicut tunc, corpora pro corporibus immolantur: nunc vero non corpora, sed vitia corporis perimenda sunt. Ut autem obsequii nostri effectum habere possimus, servata justitia, pudorem custodiamus; nihil enim proficit pudor, nec rationabilis potest videri, neglecta justitia. Hoc erit conformem fieri spiritualium, renovatum in spiritu ac fide hoc scire quod placeat Deo, nec aliud bonum et perfectum esse.

Dico enim per gratiam, quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut divisit Deus mensuram fidei. **95** Aperte ostendit hoc debere nos sapere, quod justitiae terminos non egrediatur, ut non nobis solis utile sit, sed et nulli obsit. Haec est enim prudentia, prodesse magis aliquibus,

quam obesse; et contentum esse debere sorte, qua mensus est Deus, et merito fidei uniuscujusque: nec sibi defendere, quod non sibi concessum videt; hoc est, non plus sapere, quia uni totum concedi non potest. Nec enim si quis bonae vitae est, ex eo sibi etiam doctrinae prudentiam debet defendere: aut quia peritiam habet Legis, levitarum sibi obsequia vindicare debebit. Hortatur ergo, et docet per gratiam sibi datam. Haec gratia peritia intelligitur Dominicae disciplinae, per quam humilitati et justitiae studendum tradit.

(Vers. 4, 5.) *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eadem habent officia; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* Exemplo corporis docet non posse nos singulos omnia; quia sumus invicem membra, ut alter alterius non egeat: ac per hoc curam nostri invicem nos agere debere, nec alterum alii obsistere; quia invicem officiis nostris opus habemus. Hoc erit diligere Christum, si invicem se membra exhortentur, ut impleant modum, quo corpus in Christo perfectum sit.

(Vers. 6.) *Habentes autem donationes Dei diversas secundum gratiam, quae data est nobis.* Nunc autem ipsa officia deputata membris merito fidei enumerat; ut cum viderit membrum quod sibi deputatum officium est, non perstrepat alteri, cui viderit aliud traditum, sed congaudeat, ut corpus Ecclesiae sit perfectum.

Sive prophetiam secundum rationem fidei. A prophetia incipit, quae prima probatio est rationabilem esse fidem nostram. Denique credentes, accepto Spiritu prophetabant.

Haec ergo datur pro modo accipientis, hoc est, quantum causa exigit, propter quam datur.

(Vers. 7.) *Sive ministerium in ministrando.* Ad obsequium fraternitatis praebendum in tantum minister firmatur, quantum credit debere se obsequi; ne ultra fidem laborans in obsequio, fatigetur incassum; quia hoc sequitur unumquemque, quod conatur ex corde.

Sive qui docet in doctrina. Similiter dicit adjuvari doctorem in doctrina; ut in quantum fides ejus est ad docendum, in tantum inspiretur ad tradendam disciplinam coelestem.

(Vers. 8.) *Sive qui exhortatur in exhortando.* Et hunc eodem modo in eo ipso, in quo tendit, auxilio Spiritus praeparari; ut habeat gratiam, dum provocat. Lacessit enim fratres ad bonum, aut incredulos ad fidem.

Qui largitur in simplicitate. Huic dicit, qui bono animo tribuit auxilia semper suppeditare, procurante Spiritu, ut non desit tribuenti simpliciter, dicente Salomone: *Qui tribuit pauperibus, non indigebit* **(Prov. XXVIII, 27)**. Hic ergo tribuit simpliciter, qui non in simulatione hoc agit, ut laus ei ab hominibus detur; sed ut a Deo pro hoc ipso meritum consequatur.

Qui praeest in sollicitudine. Eum qui curam ut praesit fratribus, suscipit, juxta fidem suam accipere vigilantiam et auctoritatem; ut proficiat in quo sollicitus est, habens in illis fructum, quibus praeest.

Qui miseretur in hilaritate. Hunc quoque secundum sensum suum, qui laeto animo misericordiam facit, non quasi nolenti

extorqueatur, fundari et roborari a Deo; ut in hac re nullam infirmitatem patiatur, sciens dictum a Salomone: *Dum habes occasionem, benefac* **(Prov. III, 27)**. Sed hoc multifarie intelligendum est; multiplex est enim misericordia sub uno vocabulo. Nam si supra dixit: *Qui largitur in simplicitate;* quid erat opus iterare, nisi quia sub uno misericordiae nomine multa bona opera significavit? Peccantibus etenim ignoscere misericordia est: et in necessitate aliqua posito vel oppresso opem ferre misericordia est; et nudum vestire, et esurienti panem frangere, et parvulum expositum colligere, et cadaver operire, et alia operari misericordia est. Ideo si haec impigre, et sine taedio fuerit operatus, habebit **96** hujus operis et in praesenti et in futuro mercedem. Omnis ergo misericordia et simpliciter, et cum gaudio fieri debet; ut simplicitas excludat hypocrisim, gaudium vero fretum futurae spei testatur examen.

(Vers. 9.) *Dilectio sine simulatione.* Huic menti, quae hoc meditatur, ut ideo diligat fratrem, quia scit hoc placere auctori Deo; ut non in adulatione praesentis vitae hoc agat, subvenit Spiritus; ut quia hoc devota mente quaerit, obsequiis possit implere. Audiunt enim dictum a Domino: *Praeceptum novum do vobis, ut diligatis invicem* **(Joan. XIII, 34)**.

(Vers. 10, 11.) *Odientes malum, adhaerentes bono, fraternitatis amore invicem benigni, honore mutuo praevenientes.* Non magnum dicit evitare malum, nisi adhaereatur bono; illud enim de timore fit, istud de amore: nec benignum esse, nec fraternitatis amorem tenere dicitur, si non mutuis se obsequiis praevenerint.

Sollicitudine non pigri. Hoc est quod dicit propheta Hieremias **(Jerem. XLVIII, 10)**, quia maledictus qui facit opera Domini negligenter. Piger enim in conversatione divina sine spe est; ideo subjecit:

Spiritu ferventes. Hoc est, ut in exercitio divini operis, aut Legis non sit tepidus, sicut dicitur in Apocalypsi Joannis: *Quoniam tepidus es,* inquit, *evomam te ex ore meo* **(Apoc. III, 16)**; quotidiana enim meditatio tollit soporem, et facit vigilantem. Opera vero Domini sunt, quae mandat fieri pro utilitate Ecclesiae, id est, fratrum.

Tempori servientes. In graeco dicitur habere sic: *Deo servientes;* quod nec loco ipsi competit. Quid enim opus erat summam hanc ponere totius devotionis, cum quando singula membra, quae ad obsequia et servitia Dei pertinent, memoret? In omnibus enim iis quae enumerat, plenum Domino servitium exhibetur. Nam servire tempori quid sit, alibi solvit, cum dicit: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt; ut sciatis quemadmodum unicuique respondeatis* **(Ephes. V, 16)**. Quoniam autem dixerat: *Spiritu ferventes;* ne hoc sic acciperent, ut passim et importune verba religionis ingererent tempore inimico, per quod forte scandalum excitarent, statim subjecit: *Tempori servientes,* ut modeste et cum honestate aptis et locis et personis, et apto tempore religionis fidem loquerentur. Sunt enim quidam etiam in hoc tempore quo pax est, qui sic perhorrent verba Dei, ut audientes cum magna ira blasphement viam Christi. Nam et ipse servivit tempori, quando quod noluit fecit; invitus enim circumcidit Timotheum, et raso capite purificatus secundum Legem ascendit templum, ut Judaeorum sopiret insaniam.

(Vers. 12.) *Spe gaudentes.* Postquam dixit: *Tempori servientes,* adjecit: *Spe gaudentes;* ut si forte propter iniquitatem temporis non liceat de fide publice loqui, sed esse in metu, spe gaudeat; quia haec tristitia parit laetitiam.

In tribulatione patientes. Hoc est spe gaudere, in tribulatione patientem esse; de gaudio enim spei tolerat tribulationem, sciens multo majora esse, quae pro his promissa sunt.

Orationi instantes. Necessaria est valde oratio; quia ut tribulatio possit tolerari, precibus insistendum est.

(Vers. 13.) *Memoriis sanctorum communicantes* Manifestum est quia qui preces suas exaudiri vult aemulus debet esse vitae sanctorum; cum imitatur enim, communicat; ut hoc sit memorem esse et communicatorem, imitari actus illorum: et si sumptibus indigent, communicandum est eis, sicut dicit alio loco: *De collectis autem quae fiunt in sanctos* **(I Cor. XVI, 1)**; et ad Galatas: *Ut pauperum memores essemus* **(Galat. II, 10)**.

(Vers. 14.) *Hospitalitatem sectantes.* Imitator et amator sanctorum hospitalitatem sectatur exemplis sancti Abrahae, et Loth viri justi.

Benedicite persequentibus vos, benedicite, et nolite maledicere. Ut Christianos per omnia novos faciat, etiam ab hac illos consuetudine auferre vult, quae omnibus communis est, ne irato animo incitati prius facile maledicere velint: sed ut magis, victa iracundia, benedicant, et laudi sit disciplina Dominica.

97 (Vers. 15.) *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Hoc est, quod alio loco dicit: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: et si laetatur unum membrum, congaudent omnia membra* **(I Cor. XII, 26)**. Cum enim quis fideli solatio est in necessitate, erigit animum ejus, et apud Deum sibi collocat meritum; quia membrum diligit corporis Christi: et si cum infideli condoleat, provocat magis illum ad profectum disciplinae Dominicae.

(Vers. 16.) *Idipsum invicem sentientes.* Hoc est, quod dictum est, compati debere in fratris tribulatione, sicut et in alia dicit epistola: *Considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Alter alterius onera sustinete* **(Galat. VI, 1, 2)**.

Non alta sapientes. Alta sapere superbia est; nam et diabolus cum alta sapuit, apostatavit. Ne elatio sit in animo, et praesumens forte de incolumitate actus sui, non condoleat fratri suo, sed exprobret quasi peccatori, haec superbia est, quae cum se praeponit, offendit. Quod et Dominus denotat, dicens: *Ejice trabem prius de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui* **(Luc. VI, 42)**. Ipsa enim elatio peccatum est: ac si non sit peccator, quod impossibile est; fit peccator, dum superbit. Denique dicit Salomon: *Superbis Deus resistit* **(Prov. III, 34)**.

Sed humilibus consentientes. Hoc est, ut deposita superbia, alienam causam suam faciat, et suam quasi alienam; ut habeat gratiam apud Deum, quia *qui se exaltaverit, humiliabitur* **(Luc. XIV, 11)**.

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos **(Esai. V, 21)**. Hoc in Esaia propheta scriptum est, quod hic quasi proprium ponit;

ut justitia communis habeatur, non ut sibi quis justus sit, caeteris autem injustus.

(Vers. 17.) *Nemini malum pro malo reddentes.* Hoc est, quod Dominus dicit: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum Dei* **(Matth. V, 20)**. Mandatum enim in Lege erat: *Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum* **(Levit. XIX, 18)**. Haec, quantum videtur, justitia est: sed ut abundet justitia christianorum, docentur non reddere malum pro malo; ut perfecti sint, et pro hoc merces illis reddatur in judicio Dei. Supergredi enim videtur ipsam justitiam, cum quod licet, ut melior sit, non facit coelestis justitiae imitator. Mundi ergo justitia a Deo illi concessa innocentem facit: coelestis autem perfectum, ut meritum habeat apud Deum.

Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Providere est bona futura ante oculos habere; ut ea gerantur, quae possint, postquam facta fuerint, in reprehensionem non venire, sed magis laudi esse, sive apud Deum, sive apud homines. Ne quis aestimet quia Deo licita non displicent, idcirco non curandum, si fratri scandalum sint; hoc praemonet quia illud fieri debet, quod et Deo non displiceat, et fratri scandalum non sit. Etsi liceat enim, et fratrem scandalizet, Deo non placet; quia Deus saluti studendum monet. Sic ergo providentur bona coram Deo et hominibus, si ea quae licent sic agantur, ne scandalum faciant.

(Vers. 18.) *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Omnes vult pacificos esse, qui divinam servant justitiam. Viderit si quis hanc pacem spreverit, ut sit tali viro inimicus, cum aut reprehendi forte ab

illo non vult, aut invidet bonis ejus; quod ad illum tamen pertinet, non discordat a bene agentibus. Hic est enim impacificus, qui praetermissa voluntate Legis, suum jus sequitur; quamquam dicat David: *Cum iis qui oderunt pacem, eram pacificus* **(Psal. CXIX, 7)**. Sed hoc necessitatis erat propter potentiam personarum, ut vel obsequiis humilitatis vincatur, quem sic extollit superbia, ut mandata Legis spernat. Potest fieri ut et de timore Dei pacificum se quis praebeat illi, qui odit pacem. Quando enim vicem malis reddere non vult, pacificus est, hoc est, de bono vincere malum, ut vel obsequiis vincatur, quem mandata Legis non vincunt. Ergo, *si fieri potest,* inquit, *quod ex vobis* est; ut bene agentes pacem habere videamur. Jam si non fuerit amator pacis, tu tamen vis esse pacificus, quantum ad te pertinet. Si autem irreverens et blasphemus quis sit, et pacem cum illo habere non possis, non utique tibi ascribendum erit; quia **98** Joannes apostolus illos, qui negant in carne Christum venisse, nec salutari permisit **(II Joan. VII)**. Nos ergo parati sumus, si fieri potest, ut cum omnibus pacem habeamus: aliis autem repugnantibus fiet impossibile, non ex nobis; si de nobis tamen querela deponatur. Qui enim nullum laedit, apparet esse pacificus.

(Vers. 19.) *Non vosmet ipsos defendentes, charissimi, sed date locum irae.* Ut pacis foedera servari possint, ab ira dissimulandum monet, maxime quoniam solet per iram peccari, cum quando quis furore commotus, plus exigit, quam postulet causa delicti: aut sibi ipsi incommodum praestat, si graviora peccata incompetenti vindicta vult exsequi; debilem enim efficit, quem potuit emendatum habere et sanum. Unde et Salomon: *Noli,* ait, *justus esse multum; est enim,* inquit, *qui perit in sua justitia* **(Eccles. VII, 17)**. Volens enim singulis

peccatis respondere, circa vindictam mortem potest invenire tam sibi, quam ei quem plagis affligit; solent enim in poenas delinquere. Non solum autem de subjectis vindictam prohibet competentem, sed et de paribus et magnis, hoc est, de fratre forte in nos peccante non quaeramus vindicari, sed remittamus, Dei judicio reservantes; ne, dum ab ira detinemur, inveniat locum inimicus, in quo suggerat et suadeat, quod contra nos est.

Scriptum est enim. Ut fortius suadeat, exemplo Legis hoc confirmat, dicens: *Scriptum est enim,* in Proverbiis, *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus* **(Deut. XXXII, 35)**. Ut si minime a nobis fiat, quod docet, Deum a nobis contemptum ostendat. Duplici ergo genere proficitur, si Deo remittatur vindicta; quia et cum iracundiam vincit, perfectus fit, et Dei judicio vindicabitur.

(Vers. 20.) *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus* **(Prov. XXV, 21)**. Non nudam vindictam Deo reservari debere ostendit, sed et beneficia dari inimicis; ut vere ostendamus non meritis nostris habere nos inimicos, quos ut ab inimicitiis desinant, obsequiis vincere nitimur. Qui si in inimicitiis perduraverint impietate mentis suae, nostra obsequia proficient illis ad poenam: aut certe obsequiorum nostrorum sedulitate compuncti, veluti carbones mortui reviviscent. Ut ergo nos in tantum perfectos faciat, ut non solum nos ipsos, sed et alios acquiramus ad vitam, inimicis non solum vicem reddere prohibet Dominus per Salomonem; verum etiam humanitate ad amicitiam provocare hortatur.

(Vers. 21.) *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Haec interpretatio Apostoli est cohortantis, ne vicem reddamus inimicis, sicut dictum est. Multum enim proderit nobis, si malitiae cedamus; vincit enim malum, qui ad tempus vinci videtur ab illo. Etenim Salvator sic vicit malum, dum non restitit; contra se enim agit malitia, et dum vincitur, vincere se putat. Id enim agit inimicus, ut et nos de proposito nostro abstrahat, occasionem quaerens quomodo peccemus. Ideo si provocati ab illo, vicem illi non reddamus, vincimus illum in bono; ideo enim non resistimus, ut bonum servemus, neglecta justitia; quia cogit justitia ad retribuendum.

CAPUT XIII.

(Vers. 1.) *Omnibus potestatibus sublimioribus subditi estote; non est enim potestas, nisi a Deo.* Quoniam coelestis justitiae legem sequendam mandavit, ne ab hac praesenti dissimulare videretur, hanc commendat: quippe cum nisi haec fuerit observata, illa custodiri non possit; haec enim quasi paedagogus est, quae parvulos imbuit, ut possint potioris justitiae viam sequi. Nemini enim potest imputari misericordia, nisi habuerit justitiam. Ut ergo jus et timorem legis naturalis confirmet, Deum auctorem ejus testatur; et ministrantes eam Dei ordinationem habere. Ideo adjecit:

Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt: ut nemo putet quasi humana commenta contemnenda; vident enim jus divinum humanis auctoritatibus deputatum, Hic ergo subjectus est potestati, qui se terrore Dei ab iis abstinet, quae prohibet.

(Vers. 2.) *Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Hoc **99** contra illos est, qui per potentiam fortes sunt, aut qui ab aliquo deprehendi se posse non credunt, et per hoc illudere se legem putant; ostendit his Dei esse legem, et non evasuros judicium Dei, qui ad tempus aliquo pacto evadunt. *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Manifestum est, quia unusquisque operibus suis aut justificabitur, aut condemnabitur. Qui enim audientes Legem, peccant, inexcusabiles sunt.

(Vers. 3.) *Nam qui principantur, non sunt timori bonis operibus, sed malis.* Principes hos reges dicit, qui propter corrigendam vitam, et prohibenda adversa creantur, Dei habentes imaginem, ut sub uno sint caeteri. *Vis autem non timere potestatem? Bonum facito, et habebis laudem ex illa.* Laus ex potestate tunc surgit, cum quis innocens invenitur.

(Vers. 4.) *Dei enim minister est tibi in bonum.* Manifestum est ideo rectores datos, ne malum fiat. *Si autem malefeceris, time; non enim sine causa gladium portat.* Hoc est, ideo comminatur, ut si fuerit contemptus, vindicet. *Dei enim minister est, vindex in iram, in eum qui male agit.* Quoniam futurum judicium Deus statuit, et nullum perire vult, hoc in saeculo rectores ordinavit; ut terrore interposito, omnibus velut paedagogi sint, erudientes illos quid servent, ne in poenam incidant futuri judicii.

(Vers. 5.) *Ideoque subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Recte dicit subjectos esse debere non solum propter iram, id est, ultionem praesentem; parit enim ira vindictam: sed et propter futurum judicium;

quia si hic evaserint, illic eos poena exspectat, ubi accusante conscientia ipsa punientur.

(Vers. 6.) *Nam Idcirco tributa penditis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.* Ideo dicit tributa praestari, vel quae dicuntur fiscalia, ut subjectionem praestent, per quam sciant non se esse liberos, sed sub potestate agere, quae ex Deo est; principi enim suo, qui vicem Dei agit, sicut Deo subjiciuntur, sicut dicit Daniel propheta: *Dei est enim,* inquit, *regnum, et cui vult, dabit illud* **(Dan. IV, 14)**, Unde et Dominus: *Reddite,* inquit, *quae sunt Caesaris, Caesari* **(Matth. XXII, 21)**. Huic ergo subjiciendi sunt sicut Deo, cujus subjectionis probatio haec est, cum illi pendunt tributa.

(Vers. 7.) *Reddite ergo omnibus debita.* Reddi vult ab omnibus debita; quia et potentes sunt debitores minoribus, ut respondeant meritis illorum. *Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.* Primum ea quae sunt potestati regiae debita exsolvi jubet; quia major in his causa aut necessitas est. *Cui timorem, timorem.* Timorem potestati exhibendum, quia timor prohibet peccatum: deinde aut parenti, aut domino terreno; ut gratias agat in filio aut servo christiano. *Cui honorem, honorem.* Potest hic honor etiam circa eos esse, qui sublimes videntur in mundo; ut videntes humilitatem servorum Christi, laudent magis quam vituperent evangelicam disciplinam.

(Vers. 8, 9.) *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Pacem vult nos habere, si fieri potest, cum omnibus, dilectionem vero cum fratribus, et hanc tamen, honore servato. Idcirco autem debitores dicit; quia homini, qui dignus honore est, sive praesenti, sive futuro, dignum est et debitum

inclinari. Illi enim quis inclinatur, a quo honorem accepit: ideo debitor dicitur. Si enim non hoc feceris principi tuo, superbus es; aut enim merito quis, aut aetate honorandus est.

Qui enim diligit proximum, Legem implevit. Legem datam a Moyse implet, qui diligit proximum; nam novae legis mandatum est etiam inimicos diligere. *Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces* **(Matth. V, 43)**. Hoc Moyses scriptum accepit a Deo ad reformationem legis naturalis. *Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo consummatur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum;* hoc scriptum est in Levitico **(Levit. XIX, 5)**. Manentibus itaque supradictis mandatis, in dilectione impleri Legem significat, sicut dixit: ac si sint alia mandata, quae nunc tacuit; tamen pro omnibus mandatis dilectio satisfacit. Nam si se humanum genus ab **100** initio dilexisset, iniquitas in terris non esset; exordium enim injustitiae discordia est. Ideoque iniquitatis dilectio iniquitas est; quia quod malo malum est, bono bonum est.

(Vers. 10.) *Dilectio proximi malum non operatur; plenitudo enim Legis est dilectio.* Malum non operatur, quia bona est dilectio, nec peccare potest illa, quae Legis est perfectio. Per Legis verba ad sensum evangelicum vult pervenire. Ideo enim quod summum est Legis, memorat; ut huic Evangelium societ, ostendens unius esse sensum auctoris. Sed quia tempore Christi addere aliquid oportuit, non solum proximos, sed inimicos diligi praecepit. Unde subditur: *Plenitudo Legis est dilectio* **(Matth. V, 43)**: ut justitia sit diligere proximum, abundans vero et perfecta justitia etiam inimicos diligere. Inimicum autem diligere quid aliud est, quam optare desinere illum ab odio, et nihil asperum petere adversus illum? Hoc est

amare illum, ea illi exoptare per quae Deum habeat propitium: haec coelestis justitia, haec Deo Patri similes facit, qui non colentibus se annua dona largitur. Nam et Dominus in cruce positus postulat pro inimicis **(Luc. XXIII, 35)**; ut plenitudinem justitiae quam docuerat, demonstraret.

(Vers. 11.) *Et hoc scientes tempus, quoniam hora est jam nos de somno surgere.* Tempus esse dicit, quo ad meritum proficere debeamus. Hoc est, *de somno surgere,* operari bonum, quasi in die, hoc est, palam; illicita enim nocte, id est, in abscondito fiunt. Jam enim in manifestatione positi, quod est in notitia Dei, agnoscentes quid sequi debeamus, dare operam debemus, ut pure viventes ad promissum praemium veniamus, excusso somno, id est, ignorantia sive negligentia.

Propior enim est nunc nostra salus, quam cum credidimus. Manifestum est, quia post lavacrum bene viventes, et charitati studentes, non longe sunt a merito resurrectionis promissae. Bona enim vita christiani signum est salutis futurae.

(Vers. 12.) *Nox praecessit, dies autem appropinquavit.* Noctem veterem hominem significavit, qui per baptismum innovatus est. Hunc praecessisse dicit quasi noctem, diem autem appropinquasse, cujus lumine veritas nobis apparuit; ut sciremus quid agere debeamus. Prius enim ignorantes Christum, in tenebris eramus: at ubi didicimus, lux in nobis orta est; transivimus enim a falso ad verum.

Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Tenebrarum opera sunt vita carnalis, quae illecebris agitur saecularibus: haec digna est tenebris, sicut dicit

Dominus: *Tollite illum; et ligatis manibus et pedibus, mittite in tenebras exteriores* **(Matth. XXII, 13)**. Induere vero arma lucis gesta sunt bona; quia sicut mali actus tenebris deputantur, quia occulte fiunt ab iis qui male agunt: ita et qui bene agunt, palam agunt; quia non verentur, sed gaudent. Boni ergo actus arma lucis sunt, impugnantes tenebras, quae sunt vitia carnis.

(Vers. 13.) *Sicut in die honeste ambulemus.* Verum est; ut quia publice non peccatur, sic agamus quomodo agitur publice; nihil enim tam publicum, quam veritas.

Non in comessationibus et ebrietatibus. Comessationes sunt luxuriosa convivia, quae aut collatione omnium celebrantur, aut vicibus solent a contubernalibus exhiberi; ut neminem illic pudeat aliquid inhoneste dicere aut facere; quia unusquisque praesumit, quod suum convivium sit. Solent enim in aliena mensa pudore coerceri; sed hic ad hoc convenitur, ut foeda illic gerantur copia vini, et incitetur libidinis diversa voluptas. Idcirco evitanda praecipit hujusmodi convivia.

Non in cubilibus et impudicitiis. Post luxuriosum convivium et ebrietatem hoc subjecit, quod sequitur, id est, concubitus impudicus; hic enim hujus lascivitatis est fructus.

Non in contentione et aemulatione. Recte ab his coerceri monet; quia omnis contentio et zelus inimicitiam parit, quas tenebras vocat; quia ad lucis praemium pervenire non possunt.

101 *Sed induite Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis.* Curam carnis prohibet, id est voluptatem; ut omne quod prohibetur per Legem, non desideretur, aut certe desideratum vincatur. Ipsa sunt enim

opera carnis; ut his exuti induant Dominum Jesum Christum, id est, innovati per Christum, ab his malis se retineant. Hic enim induit Christum, qui se ab omni errore et turpitudine separaverit; ne in convivio nuptiarum sine veste nova inveniatur, turpiterque abjectus tenebris mancipetur **(Matth. XXII, 11)**: si quominus, non sunt induti Jesum Christum Dominum, super cujus novam vestem veteres pannos induunt; exutis enim veterem hominem in novitate vitae manendum est.

CAPUT XIV.

(Vers. 1.) *Infirmum autem in fide assumite, non in disceptatione cogitationum.* Quoniam ex Judaeis erant, qui Romanos ad nomen Christi assumpserant, admixta Lege, sicut in primordio epistolae memoravi; ideo quibusdam videbatur prohibitam carnem edere non debere: aliquibus autem qui sine Lege Christum sequebantur, videbatur contra Legem licere edere. Et per hoc ipsum disceptationes erant inter eos, quas Apostolus concordiae et saluti studens, divina disputatione aufert ostendens neque edenti prodesse apud Deum, neque non edenti obesse. Infirmum esse dicit, qui propterea quod Judaei prohibiti sunt, timet edere. Hunc ergo vult remitti judicio suo, ne scandalum passus, a charitate, quae quasi mater est animarum, recedat cum mentis perturbatione; cum christiani pacifici debeant esse et quieti.

(Vers. 2.) *Alius enim credit edere omnia.* Hic fiducia lectionis non dubitat omnia edenda, quae data sunt humanis usibus.

Legit enim in Genesi omnia bona valde esse **(Gen. I, 31)**, quae creavit Deus; ideo nihil rejiciendum, quia neque Enoch, qui primus Deo placuit: neque Noe, qui in diluvio solus justus inventus est: neque Abraham ille amicus Dei, aut Isaac, aut Jacob justi et Dei amici, inter quos et Loth fuit, aut caeteri justi ab his abstinuisse leguntur.

Is vero qui infirmus est, olera manducet. Igitur quia hoc putat, ut ille olera edat: ideo suadendum non est, ut carnem edat, ne cum scrupulo edat, et videatur peccare; quia propositum suum non custodit.

(Vers. 3.) *Itaque qui edit, non edentem non spernat: et qui non edit, edentem non judicet.* Quia voluntatis est edere, aut non edere; ac per hoc quaestio hinc fieri non debet. Ad hoc enim facta sunt omnia, ut voluntati subjaceant; quia dominio humano subjecta sunt.

Deus enim illum assumpsit. Assumptus est a Deo, dum ad gratiam vocatus est.

(Vers. 4.) *Tu quis es, qui judicas alienum servum? Suo domino aut stat, aut cadit.* Manifestum est servum non debere conservi voluntatem judicare, cui lex in hac parte tradita non est; nam qua conscientia edat, aut non edat, Deus judex est cujus servus est.

Stabit autem, potens est enim Deus statuere illum. Stabit, inquit, domino suo, propterea quia neque si edat, reus erit; neque si non edat, culpabilis; si tamen devotione hoc agat, non evitans hanc velut contrariam.

(Vers. 5.) *Nam alius quidem judicat diem inter diem:* hoc est, alicui placet interpositis diebus edere. Nam sunt quidam, qui quarta feria carnem non edendam statuerunt; sunt qui sabbatis, sunt iterum qui a pascha usque ad pentecosten edant.

Alius autem judicat omnem diem. Hic omnem diem judicat, qui numquam edit. *Unusquisque in suo sensu abundet:* hoc est, unusquisque suo consilio remittatur.

(Vers. 6.) *Qui sapit diem, Domino sapit.* Verum est, quia qui semper abstinens est, Deo placere se putat. *Et qui edit, Domino edit.* Domino edit; quia gratias agit Creatori. *Et qui non edit, Domino non edit, et gratias agit Deo.* Gratias agit, dum fatetur Dei esse creaturam, et bonam creatam; sed se dissimulare ab ea, non condemnare.

(Vers. 7.) *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.* Sibi **102** viveret aliquis, si non ageret sub Lege: at qui freno Legis gubernatur, non sibi utique vivit, sed Deo qui Legem dedit, ut secundum voluntatem ejus vivat. Et qui moritur, simili modo Deo moritur, quo judice aut coronabitur aut condemnabitur.

(Vers. 8.) *Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur.* Idem est sensus. *Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.* Verum est omnes nos Domini esse quasi servos in conditione et Redemptoris dominio, et unumquemque pro merito suo tractari.

(Vers. 9.) *In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit; ut et mortuorum et vivorum dominetur.* Per Christum Dominum facta est creatura, quae per peccatum alienata est ab auctore, facta captiva: quam Deus Pater, ne opus ejus periret, misso

Filio suo de coelis ad terras, docuit quid faciendo manus piratarum effugeret. Propter quod et occidi se passus est ab inimicis; ut descendens ad inferos, quia innocens erat occisus, reum faceret peccatum; ut quos tenebat apud inferos, amitteret. Quoniam ergo vivis ostendit viam salutis, ac se obtulit pro eis, mortuos vero liberavit de inferno, tam vivorum quam mortuorum dominatur; ex perditis enim iterum reformavit sibi illos in servos.

(Vers. 10.) *Tu autem quid judicas fratrem tuum in non edendo? aut tu quare spernis fratrem tuum in edendo? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.* Docet non oportere judicare in hac re; tum quia non continetur in Lege, praeterea cum Deum judicem exspectemus.

(Vers. 11.) *Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua Deo* **(Esai. XLV, 24)**. Hoc in Esaia scriptum est; quia omnis lingua confitebitur Deo in fide Christi. Nam quia occisus resurrexit futurus judex, recte ait: *Vivo ego, dicit Dominus;* et non solum vivo, sed et judicaturus sum, et inimici stupebunt in me, et genu flectent, cognoscentes me Deum de Deo.

(Vers. 12.) *Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.* Quoniam, inquit, nos pro nobis invicem reddituri sumus rationem, non nos in hac parte, quae supra scripta est, alterutrum condemnemus.

(Vers. 13.) *Non ergo amplius invicem judicemus,* id est, scientes hoc, cessemus a discordia. *Sed in hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.* In eo judicandum monet, quod prosit, quod potest et auctoritate

legis defendi: nulli autem fratrum carnem edenti aut non edenti fiat scandalum.

(Vers. 14.) *Scio et confido in Domino quia nihil commune per ipsum.* Manifestum est quia Salvatoris beneficio omnia munda sunt, qui de sub jugo Legis eruens homines et justificans, reddidit statum pristinae libertatis; ut digni sint uti tota creatura, sicut et veteres sancti. Qui autem adhuc sub Lege sunt, non licet illis uti aut edere, quae prohibet Lex; quia indulgentiam datam spernunt. Non enim secundum naturam suam, sed cum contra edictum eduntur, immunda sunt. Denique in Lege ait: *Erunt immunda vobis,* etc. **(Levit XI, 4)**.

Et plane qui existimat aliquid esse commune, illi commune est. Sive qui ex Judaeo christianus est, sive gentilis fidelis putat esse aliquid tale vitandum, ipse est quem supra infirmum dicit; dubitando enim est infirmus. Apud istum immundum est, quod putat non edendum: et quia non hoc superstitione facit, sed timore, suo judicio remittendum.

(Vers. 15.) *Nam si propter escam frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas.* In alia epistola dicit: *Esca ventri, et venter escis; et hunc et has Deus destruet* **(I Cor. VI, 13)**. Quia non de esca aut placet quis Deo aut displicet; ideo charitatem sectandam monet, qua nos Deus liberare dignatus est; sic enim ait: Deus autem proter charitatem nimiam misertus est nostri **(Ephes. II, 4)**. Qui ergo hujus beneficii memor est, hanc excolit, nec illi aliquid anteponit: sed praetermittit maxima, quae scit promissionem non parare apud Deum.

Noli cibo tuo perdere illum, pro quo Christus mortuus est. Quantum valeat salus fratris, ex morte Christi cognoscitur. **103** Itaque qui scit quantum constet, confirmare illum debet, non scandalizare; ut ex re frivola faciat illi scrupulum: et incipiat haesitare an manducanda caro sit, necne, qui forte simpliciter edebat, securus de conscientia sua. At vero cum adeunt controversiae, incipiet perturbatione in Dei creaturam peccare, et erit in injuriam Creatoris, quae proficiet ad perditionem dubitantis.

(Vers. 16.) *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.* Hoc est, doctrina Dominica, cum sit bona et salutaris, non debet per rem frivolam blasphemari; blasphematur autem, cum dubitatur de Dei creatura. Potest et sic intelligi bonum nostrum blasphemari, quia qui bona opera habet, si in alia reprehendatur re minima, bonum illud suum offuscat, et incipiet bonum ejus blasphemari per malum ejus, sicut scriptum est in Ezechiele: *Justitia justi non proficiet, si erraverit* **(Ezech. XXXIII, 12)**. Tale est, si quis aliquid vitii forte decorus habeat in fronte, aut nasum collisum; unde deformetur species ejus. Ideoque illa monet sectanda, quae bonis reliquis non tollant favorem.

(Vers. 17.) *Non est enim regnum Dei esca et potus.* Manifestum est quia nemo per escam placet Deo aut displicet. *Sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto.* Hos in regnum Dei dicit intrare, qui justitiam sequuntur, sed christianam habentes pacem, quam Dominus dedit, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* **(Joan. XIV, 27)**; ex qua oritur gaudium in Spiritu sancto. Disceptatio autem non habet gaudium, sed iram; ideo non illic respicit Spiritus sanctus, quia gaudet in solis

pacificis. Sicut enim ex nobis contristatur, sic et gaudet in nobis.

(Vers. 18.) *Qui enim in hoc servit Christo placet Deo, et probatus est hominibus.* Quoniam Christus nos redemit, ideo ait: *Qui in hoc servit Christo,* quasi redemptori, *placet Deo.* Quare? Quia ipse misit Christum, ut redimeret genus humanum, sicut ipse Dominus ait: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum* **(Joan. V, 23)**. Qui ergo placet Deo, probatus est hominibus. Quomodo? Accepit enim donum, per quod appareat dignus Deo.

(Vers. 19.) *Itaque quae pacis sunt, sectemur: et quae aedificationis sunt, invicem custodiamus.* Quoniam disceptatio discordiam parit, ideoque ut pacifici esse possimus, ab intentione edendi aut non edendi dissimulare nos docet. Aedificationis autem viam sequi hortatur, ut cum pace ea conferamus, per quae invicem nos aedificemus, ab iis quae infructuosa sunt et magis contraria declinantes. Collatio enim potest prodesse, est enim excitans mentem; si tamen vincendi studium contemnatur: hoc est enim quod parit litem.

(Vers. 20.) *Noli propter escam solvere opus Dei.* Homo opus Dei est per creationem, et iterum opus Dei est, dum reformatur per regenerationem. Et esca opus Dei est, sed non homo propter escam, sed esca propter hominem: multum ergo distat; ideo noli, inquit, hoc opus Dei quod praeclarum est, dissolvere propter id, quod humillimum est. Hoc est saluti fratris studere, non curam escae agere, ut fratrem contristes. Beneficium enim Dei irritum facit, qui fratrem liberatum a peccato per

disceptationem rursus provocat ad peccandum, solvens in ipso opera Christi quae gessit, ut hominem a peccato liberaret.

Omnia quidem munda sunt. Verum et manifestum est omnia munda esse: quippe cum in Genesi legatur, omnia quae Deus fecit, esse bona valde; *Sed malum est homini, qui per offensionem edit* **(Gen. I, 31)**. Cum ergo per naturam omnia bona et munda sint, dubitantibus tamen fiunt immunda: et erit illi offendiculum, qui cum dubitet, edit tamen immunda conscientia; quia quod sibi inutile putat, facit: ideo nulli contradicendum est quid in hac re sequatur.

(Vers. 21.) *Bonum est non edere carnem, et non bibere vinum.* Cum de sola carne ageretur, adjecit et potum; ut confoveat eos, qui ab his abstinent, per id quod licitum est et carnem edere, et vinum bibere. Ne contristarentur ab illis, qui his utuntur, dedit eis respirandi solatium; ut et in voluntate sua quiescerent, et disceptatio per quam discordia fit cessaret. Cum enim non latet bonum esse carnem edere, et vinum bibere: **104** et e contra carnem non edere, et non bibere vinum, bonum esse addiscunt, nemo litigat. Creatura enim data est ad usum volentibus; non tamen necessitas est imposita aut volenti, aut nolenti.

Neque enim in quo frater tuus offendit, aut scandalizatur, aut infirmatur. Eadem dicit non debere fratri, qui infirmum animum sibi constituit ad edendum, fieri quaestionem; ne perturbatus offendat, nesciens quid teneat.

(Vers. 22.) *Tu fidem habes penes temetipsum: habe coram Deo.* Hoc est, tu qui sedes securus, quia creatura Dei bona est; non opus est ut de altero judices; quia plus est, ut pacem

habeas cum fratre; hoc enim utile est apud Deum. In esca enim utilitas carnis est, in pace vero et carnis et animae: ac per hoc ab hujusmodi disceptatione cessandum est; ut unusquisque in proposito cordis sui maneat.

Beatus qui non judicat semetipsum, in quo probat. Unumquemque proprio judicio censet condemnandum, qui quod dicit non debere se facere, facit: et hunc beatum, qui non aliud facit, quam sibi utile probat.

(Vers. 23.) *Qui autem discernit, si ederit, damnatus est.* Verum est, quia qui judicat non edendum, et edit, damnatus est; ipse enim se damnat, quando id quod sibi inutile asserit, facit. *Quia non ex fide.* Non utique ex fide edit, qui edendum negat, et edit.

Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Recte peccatum appellat, quod aliter fit, quam probatum est. Quoniam Romani in lege inducti erant, sicut in primordio epistolae memoravi: advenientibus autem qui rectius crederent, quaestiones moverentur de edenda carne et non edenda; et horum pars, quae edendam et non improbandam diceret, melior videretur; quia omnia munda valde sunt: infirmos dicit qui edendum negarent sive ex Judaeis, sive ex gentibus, et remitti illos in proposito cordis sui. Nec enim obest non edere, aut prodest erga Deum edere; ne quavis ratione astricti, per quod tamen cum scrupulo ederent, delinquerent.

CAPUT XV.

(Vers. 1.) *Debemus autem nos, firmiores, infirmitates invalidiorum portare.* Recte ait, *debemus;* quia oportet doctores, infirmos firmare, et imperitos erudire cum mansuetudine; ne provocati dum contendere volunt, ne humiles videantur, in pejus proficiant.

(Vers. 2.) *Et non nobismetipsis placere,* hoc est, non quod nobis prosit et placeat vindicare, sed et quod fratri; quia invicem curam nostri agere debemus. *Unusquisque proximo suo placeat in bono ad aedificationem.* Nunc personam suam discrevit; hos enim commonet, ut charitati studentes proximis placeant ad id, quod est utile. Haec est aedificatio, sicut alibi ait: *Ego,* inquit, *per omnia omnibus placeo* **(I Cor. X, 13)**.

(Vers. 3.) *Nam et Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Detractiones exprobrantium te ceciderunt super me.* Salvatorem non sibimetipsi dicit placuisse, sed Deo Patri; quia dicit: *Non enim descendi de coelo, ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me, Patris* **(Joan. VI, 38)**. Et quia cum haec diceret, contradicentibus Judaeis quasi peccator occiditur, Psalmographus ex persona ejus verba facit ad Deum Patrem, dicens: *Detractiones exprobrantium te ceciderunt super me* **(Psal. LXVIII, 10)**; hoc est: Ego cum voluntatem tuam facerem, dixerunt me peccare in te, qui non me recipiendo, quem misisti, exprobraverunt te: quia Judaei cum peccarent in Deum, non recipientes quem misit Christum, insuper et occiderunt eum quasi peccantem in Deum. Sic peccata peccantium in Deum ceciderunt super Christum; innocens enim a peccatoribus occiditur quasi blasphemus, sicut scriptum est in Evangelio **(Marc. XV, 28)**.

(Vers. 4-6.) *Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram confirmationem scripta sunt; ut per patientiam et exhortationem Scripturarum, spem habeamus.* Manifestum est quia, *quaecumque scripta sunt, ad nostram disciplinam scripta sunt;* ut ex ipsa exhortatione proficiamus ad spem, non diffidentes de promissis, si adhuc tardent.

Deus autem patientiae et consolationis det vobis anum invicem **105** *sapere secundum Jesum Christum; ut unanimes uno ore honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi.* Quasi ad salutem missus Apostolus bono voto plebem prosequitur, optans ut Deus det eis unum sensum sapientiae secundum Jesum Christum; ut juxta doctrinam Christi sapiant. Tunc enim poterunt dilectionem servare exemplo Domini dicentis: *Majus hac dilectione nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis et fratribus suis* **(Joan. XV, 13)**; et ita uno ore, una confessione laudare Deum Patrem in Christo, si invicem se juxta sensum Christi fuerint exhortati; ut sine cessatione laudent Deum omnia, quae fecit per Christum, et post errorem lapsa per eumdem iterum erigere et reformare dignatus est, duplex dans beneficium, misericordiam et cognitionem.

(Vers. 7.) *Propter quod assumite alterutrum, sicut et Christus assumpsit vos in honorem Dei* **(Esai. LVI, 4)**. Sic assumpti sumus a Christo, dum infirmitates nostras accepit, et aegritudines nostras portavit; ut hoc exemplo nos invicem nostras infirmitates per patientiam confirmemus, ut nomen honoris Dei assumptum in nos non evacuetur; filii enim dicimur Dei per gratiam Christi.

(Vers. 8.) *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis pro veritate Dei, in hoc ut confirmaret promissiones Patrum.* Originem commendat Judaeorum; in circumcisione enim filios significat Abrahae, quibus missus Christus ministravit Patribus gratiam repromissam. Unde Salvator: *Ego enim sum,* inquit, *in medio vestrum* **(Luc. XXII, 27)**, non ut ministrer, sed ut ministrem; ut veritas in promissione facta Patribus probaretur. Circumcisio enim carnis data est Abrahae in figuram circumcisionis cordis, quam postea propheta futuram significavit, dicens: *Circumcidite duritiam cordis vestri* **(Jerem. IV, 4)**. Hujus verbis circumcisionis promissae minister Christus est, hoc est, praedicator. Dehinc apostolis, ut circumcisis carne ministrarent cordis circumcisionem, sic ait: *Sicut me misisti in hunc mundum, ita et ego misi eos in hunc mnndum* **(Joan. VI, 58)**. Circumcisio autem cordis est, sublata erroris nebula, agnoscere creatorem Deum Patrem, et filium ejus Christum, per quem creavit omnia, ut veritas Dei impleretur. Promiserat enim daturum se misericordiam, et promiserat patribus Judaeorum; nam dixerat Abrahae: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* **(Gen. XXII, 18)**. Et ad David dixit: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* **(Psal. CXXXI, 11)**, et: *Orietur stella ex Jacob* **(Num. XXIV, 17)**.

(Vers. 9.) *Gentes autem super misericordiam honorare Deum.* Quia enim his nulla promissio erat, quasi indigni per solam misericordiam assumpti sunt ad salutem; ut per confessionem honorent Deum; quia increduli inhonorant.

Sicut scriptum est: Propter hoc confitebor tibi in gentibus, et nomini tuo cantabo. Exemplo prophetico probat; scriptum est

enim in psalmo decimo septimo gentes admittendas ad gratiam Dei ad percipiendam salutem **(Psal. XVII, 50)**. Vox enim Christi est, qua futurum dixit quod in gentibus praedicatio ejus fructum habitura esset confessionis sacramenti Dei; ideo gratias ex hoc agit Filius Patri in obedientiam gentium. Unde in Evangelio ait: *Confitebor tibi, Pater domine coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis; quoniam bonum placitum fuit ante te* **(Matth. XI, 25)**. Confessio ergo ista unius Dei est in Trinitate, ex qua surgit laetitia; ut post veri confessionem laetus decantet misericordiam et donum Dei.

(Vers. 10, 11.) *Et iterum dicit: Laetamini gentes cum plebe ejus,* hoc in cantico Deuteronomii **(Deut. XXXII, 43)**. *Et iterum: Laudate, omnes gentes, Dominum, et magnificate eum, omnes populi.* Hoc in psalmo centesimo decimo sexto olim decrevisse Deum ostendit, interveniente misericordia sua, concordes facere Judaeos et gentes; ut gratiam adepti gentiles socii Judaeorum fierent, qui et ipsi olim dono Dei plebs ejus erant nominati. Sed jam nobiles Judaei: hi vero ignobiles, per misericordiam nobilitati sunt; ut simul omnes laeti sint agnitione veritatis, et laudantibus gentibus, Deum magnificent omnes populi, duodecim tribus unum Deum, qui auxit numerum plebis **106** suae, adjunctis gentibus. Denique cum disceptarent Judaei contra apostolum Petrum causa Cornelii, reddita sibi ratione, acquieverunt magnificantes Dominum, dicentes: *Forsitan Deus et gentibus poenitentiam tribuit ad consequendam vitam* **(Act. XI, 18)**.

(Vers. 12.) *Et rursus Esaias dicit: Erit radix Jesse; et qui surgit regere gentes, in eum gentes sperabunt* **(Esai. XI, 10)**.

Ut majorem fiduciam gentibus faciat et spem non dubiam, multis testimoniis firmat decretum Dei hoc fuisse, ut omnes gentes benedicerentur in Christo; ne insolentia infidentium Judaeorum contristaret, et dubias redderet credentium animas gentium, quasi frustra sibi spem promittant, quod a Deo Abrahae accepto feratur fides Judaeorum, ut ipsa laetitia et securitate crescerent. Quare tamen Christus ex radice Jesse, et non ex radice Booz viri justi, aut ex radice Obed? Sed quia David filius dicatur propter regnum; ut sicut ex Deo natus in regem est, ita et ex David rege ortum haberet juxta carnem; ideo radix Jesse arbor David, quae fructum fecit per ramum, qui est Maria virgo, quae genuit Christum.

(Vers. 13, 14.) *Deus autem spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo; ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. Certus sum autem, fratres, et ego ipse de vobis, quia et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia; ita ut possitis alterutrum monere.* Haec exhortationis sunt; per laudem enim provocat eos ad meliorem et intellectum et vitam. Qui enim videt se laudari, data opera elaborat ut vera sint quae dicuntur. Ideo non dixit, ut invicem se doceant, sed admoneant; hoc enim solet moneri, quod cum sciatur, aliquando subterfugit animo. Caetera non sunt obscura, ut indigeant explanatione.

(Vers. 15, 16.) *Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tamquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi a Deo; ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto.* Non enim temere se scripsisse significat, auctoritatem enim sibi datam per Dei gratiam dicens, ut omnibus gentibus audeat scribere,

admonens et confirmans propositum eorum in Christo; ut sollicitudinem suam ostendat in ministerio Evangelii, quasi magister gentium, et sacrificium eorum possit acceptum fieri sanctificationis causa in Spiritu sancto. Quidquid enim fide integra, et mente sobria offertur, a Spiritu sancto purificatur.

(Vers. 17-19.) *Habeo igitur gloriam in Christo ad Deum; non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo et factis, per potestatem signorum et prodigiorum in virtute Spiritus sancti.* Gloriam habere se dicit apud Deum per Christum Jesum; credens enim, et serviens Christo Jesu in conscientia pura, meritum sibi fecit apud Deum Patrem, in tantum ut nihil deesse dicat, quod non per illum operatus sit Christus ad exhortationem gentium, dando signa et prodigia per manus ejus, ut praedicationem ejus virtus commendaret. Hinc est unde gloriam se ostendit habere in Christo ad Deum; serviens enim Christo gloriam habet ad Deum, in tantum ut in digere non habeat aliquid divinae virtutis, quod sibi praestitum non sit a Deo: sed omnia se, quia idoneus inventus est dispensator, consecutum, quae ad conversionem gentium per signorum virtutem proficerent, profitetur. Quod eo proficit, ut se non minus potuisse probet, quam caeteri apostoli, qui fuerant cum Domino: nec aliquid minus inter gentes virtutum operatum esse Deum; ut per hoc ipsum crescant, videntes hanc se gratiam assecutos, quam assecuti erant Judaei, qui sibi praerogativam vindicant Patrum.

(Vers. 20.) *Ita ut ab Hierusalem in circuitu usque Illyricum repleverim Evangelium Dei, et Filii ejus Christi. Sic autem praedicavi Evangelium, non ubi nominatus est Christus; ne supra alienum fundamentum aedificarem.* Non sine causa illic

se praedicare niti dicit, ubi non nominatus est Christus; sciens enim pseudoapostolos aliter quam oportebat, Christum tradere (ad hoc enim circumibant, ut sub nomine **107** Christi aliis dogmatibus populum manciparent, quod postea corrigere maximi erat laboris), idcirco praevenire voluit, ut inviolatae praedicationis verba traderet audientibus, et ut integra linea superficies ordinata incolumis fundamenti robur haberet. Et quia magister datus est gentibus, oportebat eum sollicite hoc curare, ut illic doceret, ubi Christus non fuerat nuntiatus; et ut auctoritatem suam firmaret, et laborum suorum plenum fructum haberet ex iis, quae plantaverat. Hinc est unde omnia loca Ecclesia occupavit; haereses enim postea subtilitate malignantes, sub nomine Christi Legis et fidei sensum corrumpere nitebantur. Quod testimonio Legis monuit dicens:

(Vers. 21.) *Sed sicut scriptum est: Quia quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: et qui non audierunt, intelligent:* in Esaia habetur **(Esai. LII, 15)**. Ut ergo hic intellectus verus atque inviolabilis esset de vero Dei Filio, se festinasse semper dicit imbuere gentes evangelica veritate:

(Vers. 22-24.) *Propter quod impediebar plurimum venire ad vos. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam praecedentibus annis; cum in Hispaniam proficisci coepero, videbo vos, et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.* Quod in capite epistolae memorat dicens: *Quia saepe,* inquit, *proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc* **(Rom. I, 13)**. Nunc absolvit, ostendens qua causa impeditus sit; ut volens venire aliud ageret, quod imminebat, ut excluderet pseudoapostolorum prava commenta: et denique postquam omnibus in circuitu praedicavit, jam vacare sibi

dicit venire Romam, quod olim optaverat. Romanos igitur, quia in Legem inducti fuerant, interim per epistolam corrigit. Illos autem qui non audierant adhuc praedicationem, utilius esse praesentia sui doceri: ut fundati recta fide difficile aliud aliquid reciperent. Venturum tamen se promisit tempore, quo ad Hispanias erat iturus; quia illic Christus non erat praedicatus, ut occuparet mentes illorum; et quia pseudoapostolis difficile fuit iter ad illos; ideo tardius si iret, non erat molestum.

(Vers. 25, 26.) *Nunc vero proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis; probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt Hierusalem.* Prius tamen iturum se dicit ministrare sanctis Hierusalem: per quam rem Romanos scire vult quia hujusmodi operibus stutendum est: qui enim per misericordiam vivunt, et justificati sunt apud Deum, huic inservire debent.

(Vers. 27.) *Debitores enim sunt eorum; quoniam si spiritualium eorum participes factae sunt gentes, debent et in carnalibus ministrare eis.* Quippe cum debitores eos dicat Judaeorum credentium; ut sicut in spiritualibus participes eorum facti sunt, ita et hi communicent corporalibus necessitatibus illorum; ut gaudentes ex Judaeis credentes collaudent providentiam Dei in salutem ipsorum, per ministerium eorum. Hi enim totos se divinis dedentes obsequiis, nihil mundanum curantes, exemplum bonae conversationis praebebant credentibus. In tantum denique nos humanos ad misericordiam vult esse Apostolus, ut et debitores nos dicat circa eleemosynam largiendam, et bonis operibus exercendam cum alacritate cordis: quia qui misericordiam a

Deo sperat, debet esse misericors; ut probet se recte hanc sperare: quia si homo miseretur, quanto magis Deus! Retributio enim haec est vel merces, ut qui accipiunt misericordiam, misericordiam faciant. Unde Dominus: *Beati,* inquit, *misericordes* **(Matth. V, 7)**; ipsorum enim miserebitur Deus.

(Vers. 28, 29.) *Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.* Certus igitur de dispositione et gratia Dei, promisit se in abundantia benedictionis venturum, quam praedicat Christi. Benedictio autem haec signorum virtus est, per quam confirmati sunt.

(Vers. 30, 31.) *Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti; ut sollicitudinem impartiamini mihi in orationibus pro me ad Dominum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judaea.* Dehinc orat ut **108** adjuvetur in orationibus, ut evaderet manus Judaeorum infidelium: non quia ipse minus mereatur; sed ordinem sequitur, ut ab Ecclesia fiat oratio pro rectore suo. Multi enim minimi dum congregantur unanimes, fiunt magni: et multorum preces impossibile est ut non impetrent. Si ergo et ipsi cupidi sint videndi Apostolum, impensius orent; ut inde liberatum possint suscipere illum in gaudio charitatis.

(Vers. 32.) *Ut et munerum meorum ministratio accepta fiat in Hierosolyma sanctis; ut veniam ad vos cum gaudio per voluntatem Jesu Christi, et refrigerer vobiscum.* Etiam hoc orandum dicit, ut ministratio munerum ejus accepta fiat

sanctis in Hierusalem, et omnia cum voluntate Dei facere se ostendat; ut quia devotus est animus ejus ad ferenda munera, etiam illorum animum Dei judicio respondere sibi vult; ut intellecta charitate illius erga se, cum illo unanimes Deo gratias agant. Magnus enim profectus est ei, cujus ministerio laeti effecti, Deum laudibus prosequuntur.

(Vers. 33.) *Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.* Deus *pacis* Christus est, qui ait: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* **(Joan. XIV, 17)**, quem optat esse cum his, sciens dixisse Dominum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi* **(Matth. XXVIII, 20)**. Tales ergo istos cupit esse, ut sit cum illis Dominus Christus Jesus, qui amputata omni discordia erroris humani, dedit ac ostendit quid sit verum; ut in ipsa veritate maneant pacifici.

CAPUT XVI.

(Vers. 1, 2.) *Commendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est ministra Ecclesiae apud Cenchres; ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis: et assistatis illi, in quibuscumque desideraverit vestri; etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi.* Phoeben venientem commendat sororem communem, id est, de Lege: quam ut merito commendet, ait hanc ministram esse Ecclesiae Cenchris; et quia multis adjutorio fuit, digne ipsam dicit adjuvandam peregrinationis causa. Ut autem sine intermissione excipiendam illam et assistendum illi in necessitate, si pervenisset, suaderet, etiam

sibi illam adfuisse testatur; ut quanto sublimior persona ejus caeteris sit, tanto magis reddi huic debitum obsequium per charitatem ostenderet.

(Vers. 3-6.) *Salutate Aquilam et Priscillam adjutores meos in Christo Jesu, qui pro anima mea suas cervices supposuerunt, quibus non solum ego gratias ago, sed et cunctae Ecclesiae gentium, et domesticam eorum Ecclesiam.* Hi ex Judaeis fuerunt, qui credentes facti sunt socii laboris Apostoli; qui ita recte crediderant, ut etiam ipsi exhortarentur caeteros ad fidem rectam. Denique Apollo quamvis fuerit exercitatus in Scripturis, ab his tamen viam Domini diligentius instructus est: ideo socios laboris sui dicit eos, sed in Christo Jesu; cooperarii enim ejus fuerunt in Evangelio Dei. Aquila vir Pricillae est, quos non otiose Romam venisse manifestum est; propensiores enim erant in Dei devotione: nam ad confirmationem Romanorum ii omnes, quos salutat, ex his fuisse intelliguntur. Unde dicit non solum se, sed et omnes gentium Ecclesias gratias his referre, tangens et Romanos, ut his obediant, quos ad profectum gentium audiunt laborare ad exhortandam fidem in Christo. Quos in tantum laudat, ut pericula pati pro eo non abnuerent; inimicitias enim et Judaeorum et falsorum fratrum subire non aspernati sunt, dummodo Apostolum obsequiis et charitate juvarent. Falsi fratres ii erant, qui credentes in Christum; Legem tamen servandam dicebant, non sufficere ad plenum salutis effectum Christum putantes: quod Apostolus destruebat, quare et persecutiones ab his perpetiebatur. Horum etiam domesticos et vernaculos salutat, quos Ecclesiam appellat; quia sanctorum virorum erant discipuli circa fidem.

Salutate Epaenetum dilectum mihi, qui est primitivus Asiae in Christo. Hujus Epaeneti etiam praesentem dignitatem non tacet, ut ostendat et dignitatis viros credere, et invitet primos Romanorum ad fidem, aut certe ut humiles crescerent.

Salutate Mariam, quae multum laboravit in vobis. Commonet **109** hos nomine Mariae, quam intelligimus ad exhortationem illorum impensius laborasse, ut gratias illi agant.

(Vers. 7.) *Salutate Andronicum et Juliam cognatos et concaptivos meos, qui sunt insignes in apostolis, qui ante me fuerunt in Christo Jesu.* Hos cognatos et juxta carnem et secundum spiritum, quomodo et Angelus dixit ad Mariam: *Ecce Elizabeth cognata tua,* etc. **(Luc. I, 36)**, quos etiam apostolis prioribus obsecutos cum testimonio sui declarat, et secum parem captivitatem passos fidei causa; ideoque istos plenius honorandos.

(Vers. 8.) *Salutate Ampliatum dilectum meum in Christo.* Hunc quasi amicum salutat, sed in Domino amicum; non tamen qui interfuerit labori ejus aut captivitati.

(Vers. 9.) *Salutate Urbanum adjutorem meum in Christo.* Non solum istum suum adjutorem dicit, sed et caeterorum fuisse socium in exhortatione credulitatis. *Stachyn quoque dilectum meum.* Hunc Stachyn quamvis dilectum vocet, tamen subjicit illum Urbano participi operis evangelici.

(Vers. 10.) *Salutate Appellem probatum in Christo.* Hunc Appellem non quasi amicum suum, aut participem operis salutat: sed propter quod tentationibus probatus est, et in Christo fidelis inventus.

(Vers. 11.) *Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli domo.* Aristobulus iste congregator fuisse intelligitur fratrum in Christo: cujus factum sic probat, ut eos quos congregabat, dignos salutatione sua designet.

Salutate Herodionem cognatum nostrum. Hunc quem cognatum tantum vocat, ostendit devotum in charitate renascibilitatis; non tamen vigilantiam illius designavit.

Salutate eos, qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. Narcissus hic illo tempore presbyter dicitur fuisse, sicut legitur in aliis codicibus. Et quia praesens non erat, videtis qua causa eos in Domino salutet ut sanctos, qui ex ejus erant domo. Hic autem Narcissus presbyter officio peregrini fungebatur, exhortationibus firmans credentes; et quoniam non sciebat Apostolus merita illorum, qui cum illo fuerant, sic dixit: *Salutate eos, qui sunt ex Narcissi domo in Domino;* hoc est, quos scitis esse dignos ex his salutatione mea, qui in Domino posuerunt spem suam, illos salutate nomine meo.

(Vers. 12.) *Salutate Tryphaenam et Tryphosam, quae laborant in Domino.* Has uno honore dignas declarat in Christo.

Salutate Persidem charissimam, quae multum laboravit in Domino. Ista anteposita videtur supradictis; quia *multum laboravit in Domino.* Labor hic in exhortatione est, et in ministerio sanctorum, et in pressura, et in egestate propter Christum; quia domos suas relinquebant fugati, et opprobrio erant infidis.

(Vers. 13.) *Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus et meam.* Ideo istum Rufum praeposuit matri propter electionem administrationis gratiae Dei, in qua mulier locum non habet; electus enim erat, id est, promotus a Domino ad res ejus agendas. Matrem tamen tam sanctam habuit, ut Apostolus suam quoque matrem hanc vocaret.

(Vers. 14.) *Salutate Asyncletum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres.* Hos simul salutat; quia sciebat eos esse concordes in Christo, hoc est, junctos in amicitiam Christianam. Salutat simul et fratres, qui erant cum eis, quorum nomina praetermisit.

(Vers. 15.) *Salutate Philologum, et Juliam, et Nereum, et sororem ejus Olympiadem, et omnes qui cum eis sunt, sanctos.* Hi omnes unanimes intelliguntur fuisse, quos hac causa simul salutat, quorum meritum ex iis, qui simul cum eis erant, dignoscitur; sanctos enim nuncupat eos, ut merito illos salutare videatur.

(Vers. 16.) *Salutate invicem in osculo sancto.* Omnes quibus scribit, et quos nominat, jubet salutare se invicem in osculo sancto, id est, in pace Christi, non in desiderio carnis, sed in Spiritu sancto; ut religiosa sint oscula, non carnalia.

Salutant vos omnes Ecclesiae Christi. Per hoc intelligitur dici Ecclesiam, quae non sit Christi. Unde et David conspirationem iniquorum Ecclesiam malignantium vocat **(Psal. XXV, 5)**. Omnium ergo locorum illorum Ecclesias dicit eos salutare, ut crescant in fide. Hoc ergo ad superiorem sensum retulit; ut ostendat Christum esse, in quo salus est, et hunc esse cujus populus fidelis est, et cujus nutu

vivit cuncta creatura. **110** Auctor enim vitae hic est, sicut dicit Petrus apostolus **(Actor. III, 15)**, non Lex in qua quidam illorum putabant sperare debere.

(Vers. 17-19). *Oro autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula praeter disciplinam, quam vos didicistis, faciunt; et declinate ab illis. Hi enim tales Christo Domino Jesu non serviunt, sed suo ventri: et per illecebras ac blandimenta sermonum depravant corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco divulgata est.* Hoc loco de personis prorupit pseudoapostolorum, quos in tota epistola cavendos monuit, sicut et nunc: sed sine manifestatione traditionem illorum compressit. Hi enim cogebant credentes Judaizare, ut Dei beneficium circa se inanirent, sicut supra memoravi; compositis enim genealogiae verbis, tractatus sibi coaptabant ad commendationem traditionis suae, per quos simplicium corda deciperent.

Vestra enim obedientia, inquit, *in omnem locum divulgata est.* Hoc est quod in primordio epistolae dicit **(Rom. I, 8)**, quia fides vestra praedicatur in universo mundo, hoc significat, quod securus sit de obedientia eorum. Erat enim incredulum quod se subjicerent post cognitam veritatem rei stultae quasi prudentes.

Gaudeo igitur in vobis. Et hic sensus de superiore parte epistolae est; gaudet enim quia Romani, qui regnum habere videntur, subjecerunt se fidei christianae.

Volo vos proficere, ut eruditi sitis in bonum, rudes vero in malum. Eruditus in bono hic est, qui bona operatur: rudes

autem in malo ii sunt, qui ignorant opera mala, id est, usum malitiae nesciunt.

(Vers. 20.) *Deus autem pacis conteret satanam sub pedibus vestris velociter;* id est brevi. Hoc de adventu suo dicit, quia adventus ejus opprimeret diabolum ob hoc, quod isti spiritalem gratiam accepturi erant; cui rei invidet satanas, quia vult homines permanere in errore; caetera ut discrepent, cum sint unius professionis.

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Gratiam quam promisit illis in adventu suo, jam optat esse cum illis; si enim merentur accipere, jam cum illis est in spe.

(Vers. 21.) *Salutat vos Timotheus consors laborum meorum, et Lucius, et Jason, et Sosipater cognati mei.* Timotheus consors laborum ejus est quasi coepiscopus, qui cum magna sollicitudine Ecclesiam gubernabat, positus in invidiam Judaeorum usque adeo, ut inter initia circumcideretur propter scandalum Judaeorum; ut quia matre Judaea erat, doctor esse non posset incircumcisus. Illos vero cognatos dicit, partim generis, partim fidei causa.

(Vers. 22.) *Saluto vos ego Tertius, qui hanc epistolam scripsi in Domino.* Tertius nomine, non numero: hic est scriba epistolae, cui concessit suo nomine salutare plebem Romanam, ad quam scribit; ut caeteros salutent, quos nominat. Adhuc enim rectores Ecclesiis paucis erant in locis.

(Vers. 23). *Salutat vos Caius hospes meus; et universae Ecclesiae.* Hic est Caius, ut arbitror, ad quem scribit Joannes apostolus **(III Joan. 1)**, exsultans in charitate ejus, quam exhibebat fraternitati, praebens sumptus illis

necessarios. Et cum superius dicat: *Salutant vos omnes Ecclesiae Christi;* nunc iterat dicens: *Salutant vos universae Ecclesiae,* quod non puto otiose iteratum; nihil enim tantus vir et tam tractabilis superfluum ponebat. Sed quia *salutant vos,* inquit, *omnes Ecclesiae Christi,* id est, omnes sancti, sicut alio loco dicit: *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt* **(Gal. V, 24)**; nunc subjecit etiam hos salutare, qui sequentes sunt; ut benedictum populum significet Ecclesiae, quia in omni Ecclesia duo sunt populi. Potest et duarum provinciarum nominasse Ecclesias, ut primum unius, deinde alterius loci dixisset omnes Ecclesias, aut certe Judaeorum et gentilium.

(Vers. 24.) *Salutat vos Erastus dispensator civitatis, et Quartus frater.* Dispensator civitatis est quasi curator, qui, dictante justitia, gubernabat civitatem, maxime in pretiis moderandis. Hos omnes ideo nominatim enumerat in salutatione Romanorum, ut scirent quales et quanti congauderent bono coepto illorum.

(Vers. 25-27.) *Ei autem qui potest vos stabilire secundum Evangelium meum, et praedicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii, quod temporibus aeternis in silentio fuit, manifestum* **111** *est autem nunc per scripturas propheticas secundum imperium aeterni Dei ad obedientiam fidei in omnes gentes, cognitum soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.* Deo Patri ex quo sunt omnia, dat gloriam; ut coeptum Romanorum, quia potens est, dignetur implere, confirmando in fide animos eorum ad profectum Evangelii, et revelationem mysterii absconditi a saeculis, manifestati autem per Christum, vel in Christo **(Ephes. III, 9)**. Sacramentum enim quod latuit

semper in Deo, temporibus Christi declaratum est; quia non singularis est Deus, quia est apud illum ex aeternis et Paraclitus, in qua veritate omnem creaturam decrevit salvam fieri per agnitionem. Cujus quidem sacramenti veritas per prophetas fuerat designata figuris quibusdam, soli Deo cognitum sapienti: cujus gratiae participes voluit esse gentes, quod latuit genus hominum. Solus ergo est sapiens; quia ab ipso est omnis **112** sapientia, sicut dicit Salomon: *Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum ipso fuit semper* **(Eccles. I, 1)**. Sapientia ista Christus est, quia de ipso est, et cum illo erat semper, per quem ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen. Ideo nihil sine Christo plenum; quia per ipsum omnia: qui cum agnoscitur, datur Deo Patri laus per ipsum; quia intelligitur per Christum, quasi per sapientiam suam, in qua salvos fecit credentes. Gloria ergo Patri per Filium, hoc est, ambobus gloria in Spiritu sancto; quia uterque in una gloria est.

(Vers. 28.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis.* In conclusione Christum ponit, per quem facti, et iterum reformati sumus gratia ejus, ut mentibus nostris haereat; quia si beneficiorum ejus memores simus, semper nos tuebitur, sicut dixit: *Et ecce,* inquit **(Matth. XXVIII, 20)**, *ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Amen* .

IN EPISTOLAM B. PAULI AD CORINTHIOS PRIMAM.

111 PROLOGUS.

Praecepto Domini admonitus Apostolus resedit apud Corinthios annum unum et menses sex, docens inter eos verbum Dei. Hinc est unde magna cum fiducia et charitatis affectu agit cum eis, aliquando commonens, aliquando arguens, aliquando blandiens, ut filios. Nam multae causae sunt, propter quas scribit ad eos. Quarum prima haec est, quod more haereticorum dissentientes ab invicem, hominibus devoti, Paulini, et Petriani, et Apolloniaci dici volebant, non christiani: quod valde exprobrat Apostolus. Erant tamen inter eos, qui ab his dissentirent, Christo soli dicati. Secunda haec est, quia eloquentia delectari coeperant et terrena philosophia; ut sub nomine Christi, iis imbuerentur, quae contraria sunt fidei. Tertia, eo quod inflati essent, quod non iret ad illos Apostolus. Quarta, propter fornicatorem, quem inter se esse patiebantur. Quinta, ut commoneret de praeterita epistola, quam ante hanc quae prima dicitur, scripserat. Sexta, quia invicem sibi injurias et fraudes facere coeperant, et infidelium potius examina requirebant. Septima causa est, in qua designat licere sibi sumptus accipere, sed contemnere; ne forma esset rapacibus pseudoapostolis. Octava vero est, ut respondeat epistolae illorum; perturbari enim coeperant ab haereticis de matrimoniis. Nona est, in qua declarat sic debere unumquemque manere, ut credidit. Decima autem de virginibus, eo quod nihil sit sibi praeceptum. Et reliquae sunt causae, quae in corpore videbuntur.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatatem Dei.* Ad Romanos aliter coepit; quia altera causa est: his vero apostolum se esse Christi Jesu Dei voluntate scribit; quia omnia quae egit, Filii Dei egit voluntate, qui dixit ad eum: *Vade, ego longe ad gentes mittam te* **(Act. XXII, 21)**. Hinc vocatus est Apostolus, hoc est, Dei voluntate missus ad gentes. Per quod etiam tangit illos, quos neque Christus miserat, neque verum erat, quod dicebant. Deum enim et Christum ideo frequenter nominat, ut Christum Deum non ipsum Patrem ostendat, sed esse Christum Filium, esse et Deum Patrem, non unionem; cum ostenditur Filium dici. Multae enim sectae emerserant, quae Evangelium Christi pro sensus sui arbitrio asserebant, ex quibus rami aridi exstant nunc usque, quarum assertores Ecclesias evertebant. Hinc Apostolus omnia, quae haeresibus contraria sunt, ponit: ac se verum praedicatorem per id quod a Christo Dei voluntate missus est, asseverat.

(Vers. 2.) *Et Sosthenes frater.* Etiam istum sua commendat societate. **112** *Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu.* Propterea Ecclesiae scribit, quia adhuc singulis Ecclesiis rectores non erant constituti. Et cum in multis arguat eos, ait: *Sanctificatis in Christo Jesu.* Sed ideo quia regenerati in Christo sanctificati sunt: post autem coeperant male conversari; ut ostenderet omnem Ecclesiam

sanctificatam fuisse in Christo, sed quosdam illorum prava doctrina pseudoapostolorum aversos a traditione veritatis.

Vocatis sanctis. Hoc est, vocati estis, ut sancti sitis: quod est, ut non recedatis a regula sanctificationis. *Cum omnibus qui invocant nomen Domini Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro.* Id est, cum Judaeis veris jungit et gentes, quia *salus ex Judaeis est;* ut in omni loco ubi gentes, quae invocant nomen Domini nostri Jesu Christi: et ubi Judaei supra memorati sunt, similiter sunt omnes unum. Pseudoapostoli enim, qui nomen Christi per prudentiam mundi praedicabant, id est, admixta philosophia, veterem legem et prophetas reprobabant; negabant enim Christum vere crucifixum, sed tantum visum crucifigi, sicut Marcion et Manichaeus. Unde Apostolus: *Nos autem,* inquit, *praedicamus Christum crucifixum* **(I Cor. I. 23)**. Neque carnis resurrectionem fatebantur, quod propheta Esaias clamat, dicens: *Qui in monumentis sunt resurgent* **(Esai. XXVI, 19)**.

(Vers. 3.) *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Ne, quia dixerat: *Qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi;* Patris aut nomen aut donum tacuisse videretur, et suspicionem forte aut occasionem daret unionis; docet quidem Christum rite in vocandum, sed omnem gratiam esse Patris; ut et duos, qui unum sunt per divinitatem, ostenderet, et Patris auctoritatem praeferret.

(Vers. 4.) *Gratias ago Deo meo semper pro vobis.* Quamquam omnibus in Ecclesia scribat, sed ita significat, cum aliquando corripit, aliquando laudat, ut unusquisque cum epistola legitur, intelligat quid pro se, quid adversum se dicatur. In una enim plebe duobus populis scribit,

ut cum arguit, qui male versantur, sciant sibi haec scripta: similiter et cum laudat, sciat qui in regula manet, ad se haec dici. Ideoque inquit:

Gratias ago Deo meo semper pro vobis super gratia Dei, quae data est vobis in Christo Jesu. Datam dicit gratiam a Deo in Christo Jesu, quae gratia sic data est in Christo Jesu; quia hoc constitutum est a Deo, ut qui credit in Christum, salvus sit sine opere: sola fide gratis accipit remissionem peccatorum.

(Vers. 5.) *Quia in omnibus ditati estis in ipso, in omni verbo, et in omni scientia.* Hoc significat, quia in accepta gratia, et in verbo veritatis doctrinae scientiam spiritalem assecuti permanserunt; ideoque gratias agit in his Deo.

113 (Vers. 6.) *Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis.* Testimonium Christi confirmatum est in his; quia roborati in fide, nihil de hominibus sperabant: sed omnis spes illorum in Christo erat, nullis voluptatis illecebris capti.

(Vers. 7.) *Ita ut vobis in nullo desit aliqua gratia, exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi.* Manifestum est hunc exspectare diem judicii, qui circumspectus sollicitus est. Futurum judicium Dei dicit, in quo Dominus noster revelabitur, tam fidis, quam infidis, ut cognoscant increduli ac sciant verum esse, quod credere noluerunt, et pereant: fidi vero gaudeant plus boni invenientes, quam putaverant.

(Vers. 8.) *Qui et confirmabit vos usque ad finem sine crimine in adventu Domini nostri Jesu Christi.* Alacri animo confisus de spe illorum securus est; quia inviolati usque ad futurum judicium erunt. Qui enim inter tot discrimina sensuum, et

perturbationes diversitatum immutari minime potuerunt; procul dubio in eodem mansuros se ostendunt. Cum hos laudat, illos qui in errore pseudoapostolorum depravati fuerant, invitat: dum enim horum fidem praedicat, illos ad poenitentiam vocat.

(Vers. 9.) *Fidelis est Deus, per quem vocati estis, in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.* Quis ambigat de promissis et fide Dei, quia non erit aliter quam dixit, filios nos adoptatos sibi credentes in Christum? Hoc enim nobis donat, quod credimus; ut quia credimus Christum Filium esse Dei, hoc nos esse incipiamus, mansuri in eadem dignitate, sicut manet Christus, quem credimus Filium Dei. Societas enim fraternitas est, ut quomodo fidem Dei incolumem in hac causa nobis futuram ostendit: ita nos non diffidentes et perfidi inveniamur, sed perseverantes in adoptione.

(Vers. 10.) *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes.* Omnes nunc orat, ut unum sentiant, hoc utique in quo renati Dei filii appellati sunt. Ad omnem Ecclesiam modo loquitur; ut ii qui dissentire coeperant, reverterentur ad coeptam fidem, quam videbant in his laudari, qui in illa perseverabant.

Et non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem scientia. Perfectos vult eos esse in eodem sensu, quem illis tradiderat, ut non discreparent. Ad illorum enim exemplum, quos supra laudat, hos provocat; ut hoc sentiant ac defendant.

(Vers. 11.) *Perlatum est enim mihi de vobis, fratres, ab iis qui sunt Chloes, quod contentiones inter vos sint.* Quamvis eversi

fuerant, tamen fratres illos appellat; sicut et in Esaia propheta dicit Deus ad illos, qui secum erant, ut eis qui pseudoprophetis credebant, dicerent: *Fratres nostri eritis vos* **(Esai. LXVI, 5)**; ut per id non dissentirent ab his, quasi fratres. Quod autem dicit: *Ab iis qui sunt Chloes;* aliquibus videntur homines esse manentes et fructificantes in fide Dei: aliquibus videntur locus esse, ut puta si dicatur: Ab iis qui sunt Antiochiae: aliquibus autem videtur feminam fuisse Deo devotam, cum qua multi essent colentes Deum, quibus fides non negaretur; ut quod deferrent de Corinthiis, verum esset, quod contentiones essent inter eos. Contentiones inter eos esse dixit, ut ostenderet diversitatem mentis illorum de disciplina Dominica. Et quae esset, subjecit, dicens:

(Vers. 12.). *Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae, ego autem Christi.* Errorem ostendit, sed auctorum nomina non prodidit; nec enim in loco stabant, sed circumibant ad eversionem simplicium. Nam hos quos nominat, sine dubio boni erant doctores; sed sub eorum specie falsos apostolos tangit. Si enim in his gloriandum negat, quanto magis in malis doctoribus, quorum doctrinam pravam in subjectis significat! Inter eos tamen hos perseverantes designat, qui dicebant se Christi esse, non hominis, quos superius laudat.

(Vers. 13.) *Divisus est Christus.* Divisum dicit Christum; quia gloriam ejus homines sibi partiti sunt. Sicut haeretici, qui se aut Photinianos, aut Arianos, aut Cataphrygas, aut Novatianos, aut Donatianos, aut Manichaeos vocari non horrent; **114** ita et Corinthii diversorum haereticorum nominibus subjici coeperant, ut viderentur loco Christi homines venerari: qui dum diversa de Christo accipiunt,

dividunt Christum. Unus enim hominem tantum accipit Christum, alter Deum purum sine homine vel corpore fatetur, alius dicit per prophetas praedictum Christum, alter negat prophetas de Christo locutos. Cum ergo Christus unus sit Deus et homo, isti sibi alius aliud ejus vindicantes, dividunt Christum; et quia sub nomine suo Ecclesias faciunt multas, adjecit:

Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? Ideo a se coepit, ne forte putaretur aliorum ideo refutare personas, ut suam commendaret. Si enim Christus pro nobis, inquit, mortuus est, quomodo gratiam ejus et beneficium hominibus imputamus ad ejus injuriam?

Aut in nomine Pauli baptizati estis? Si credentes autem, inquit, in Christum baptizamur, ut in nomine ejus justificemur, quid est ut fidei hujus homines nobis auctores faciamus, immemores coeptae credulitatis?

(Vers. 14-16.) *Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium; ne quis dicat quod in nomine meo baptizavi. Baptizavi autem et Stephanae domum: caeterorum nescio si quem alium baptizaverim.* Gratias agit Deo, quia non multos ex illis baptizavit; ne quia error sub hac re coeperat, ex nomine ejus error esset in plurimis, per hoc arguendos et baptizantes et baptizatos, qui ad injuriam Salvatoris baptismatis ejus gratiam hominibus deputabant, illis dissimulantibus gloriae causa Sic enim erant, sicut nunc Novatiani et Donatiani, qui baptismum sibi vindicant, a nostris baptizatos reprobantes: et baptizati ab his gloriantur in personis eorum. Denique Christi nomine abdicato Novatianos et Donatianos vocari se gloriantur. Crispus ergo et Caius

Corinthii sunt, quos ad testimonium nominat; quia sic baptizati sunt ab Apostolo, ut nullam illi gloriam ex hac causa dandam assererent. Stephanae autem domus primitiae sunt Achaiae, sicut in postrema parte epistolae significat, quibus testimonium dat, quo in ministerium sanctis se constituerant.

(Vers. 17.) *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.* Quoniam majus est evangelizare, quam baptizare; ideo non se missum baptizare dicit, sed evangelizare: quia in episcopo omnium ordinationum dignitas est; caput est enim caeterorum membrorum. Per quod etiam illos humiliat, quibus illi multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati **(Act. X, 48)**; ut ex eo scirent non magnum esse baptizare, quia non omnis qui baptizat, idoneus est et evangelizare. Verba enim solemnia sunt, quae dicuntur in baptismate. Denique apostolus Petrus credentem Cornelium cum suis jussit baptizari, nec dignatus est, ministris astantibus, hoc opus facere; si enim defuissent, ipse hoc egisset, necessitate compulsus. Quanto ergo melior his sit, quos illi venerabantur, ostendit: et non tamen hoc nomini suo decerni permisit, sciens periculosum esse gloriam Dei nomini hominis vindicare; est enim quasi idololatria.

Non in sapientia Verbi, ut non evacuetur crux Christi. Quia praedicatio christiana non indiget pompa et cultu sermonis, ideoque piscatores homines imperiti electi sunt, qui evangelizarent; ut doctrinae veritas ipsa se commendaret, teste virtute; ne hominum versutia et calliditate humanae sapientiae acceptabilis videretur, non veritate, sicut disciplinae ab hominibus inventae, in quibus non ratio, non virtus, sed verborum quaeritur compositio: ac per hoc gloriam

suam quaerit, qui fidem Christi verbis exornare vult. Obscurat enim illam splendore verborum, ut non illa, sed ipse laudetur; sicut et pseudoapostoli, ne stulti viderentur prudentibus mundi, in sapientia hominum Christum praedicabant duplici genere; ut eloquentiae studerent, et ea quae mundus in nobis stulta judicat, evitarent: ut neque incarnatum Dei Filium, et de Virgine natum docerent, neque carnis futuram resurrectionem; quia mundi istud sapientia et ratio stultum judicat: ac per hoc Apostolus non se in sapientia hominum dicit Christum praedicare; *ne evacuetur,* inquit, *crux Christi;* quia qui in sapientia hominis Christum **115** annuntiat, negat veritatem praedicationis, sicut supra memoravi.

(Vers. 18.) *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est.* Manifestum est, quia quibus crux Christi stultitia est, in perditione sunt, inferni enim morte non sunt erepti.

(Vers. 19.) *His autem qui salvi fiunt, virtus Dei est.* Non est obscurum quia iis, qui credunt, Dei virtus est; credunt enim non infirmitatem esse crucem Christi, sed virtutem, intelligentes mortem victam esse in cruce: cujus signum qui habent, salvi sunt; quia ab illa teneri non possunt.

Scriptum est enim, in Esaia: *Perdam sapientiam sapientium et intellectum prudentium reprobabo* **(Esai. XXIX, 14)**. Perdit sapientiam sapientium, dum quae illa negat posse fieri, facit: et reprobat intellectum prudentium, quando Deum, quem incuriosum dicunt, aggressum probat ea quae stulta putant, ut Dei Filius incarnatus de Virgine crucifigeretur pro humana salute; quod factum vere testatur virtute, non verbis.

(Vers. 20.) *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus saeculi?* His dictis tam in Judaeos quam in gentiles invehitur; quia et Judaeorum scribae et Legis doctores Deum Filium habere stultum putant credi. Simili modo et gentes istud risui deputant. Sed Judaei, quia hoc non tam aperte in Lege significatum est, diffidunt: gentiles vero, quia mundi ratio non istud recipit; nihil enim dicit posse fieri sine commixtione, et stultum judicant. Conquisitor tamen saeculi hic est, qui constellationibus agimundum, et duodecim signis ortus et occasus fieri decernit calculis, nihil omnino sine horum motu putans posse fieri.

Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Stulta est facta sapientia hujus mundi; putans enim se sapere, inventa est imprudens. Quod enim impossibile judicabat possibile declaratum est, Deum incuriosum existimans. Est aliquid hac asseveratione stultius, ut fecisse dicatur mundum, et curam ejus non agere? Ut quid fecit, si non ad illum pertinet, quod fecit? Sed quia vident quosdam feliciter mundo frui, quosdam deprimi, et bene agentes despici, malevolos gloriari; idcirco incuriosum Deum esse crediderunt. Qui incuriosum Deum dicit, non negat malevolum aut injustum; aut enim judicaturus est mundum, et injustus est, dissimulans de bonis, et patiens fieri mala. Si igitur animadvertant seposito odio divinae legis, possunt videre causam istam a nobis terminari, qui Dei judicium exspectamus, in quo vi depressi exaltabuntur, et violenti humiliabuntur; quia *non est personarum acceptio apud Deum* **(Rom. II, 11)**.

(Vers. 21.) *Nam quoniam in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes.* Non cognovit

mundus, id est, homines, Deum in sapientia ejus; quia unicam majestatem ejus figmentis dederunt vel elementis, dissimulantes de eo, per sapientiam carnis putantes haec debere coli, quae videntur. Propterea placuit Deo praedicationem ordinare, quae illis stultitia videretur; ut credentes quae illi diffidunt, salvi fierent, illis damnatis. Vicissitudo ergo haec est, per quam Dei consilio falsum a vero damnatur.

(Vers. 22.) *Quoniam Judaei signa petunt, et Graeci sapientiam quaerunt.* Judaei signa petunt; quia non diffidunt potuisse fieri, sed an factum sit, quaerunt; scientes virgam Aaron aridam germinasse, et fructum tulisse **(Num. XVII, 8)**: et Jonam a ceto glutitum, in ventre ejus tribus diebus et tribus noctibus fuisse, et vivum ejectum esse **(Jonae II, 1)**. Illud tamen praecipue quaerunt, ut aliquid tale videant, quale est illud, quod vidit Moyses, Deum, in igne; unde dicunt: *Nos scimus quod Moysi locutus est Deus* **(Joan. IX, 29)**; cum majus sit, mortuum Lazarum fetidum quarto die vivum de monumento exisse **(Joan. XI, 44)**. Graeci vero sapientiam quaerunt; quia nolunt audire, praeterquam quae mundi ratione possibilia sunt.

(Vers. 23.) *Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Scandalum est Judaeis, dum audiunt Christum Filium Dei se profitentem, et sabbatum evacuantem: *Gentibus autem stultitia;* quia ea audiunt praedicari, quae dum rationi mundanae non congruunt, insensata videntur, ut partus Virginis, et resurrectio mortuorum.

116 (Vers. 25.) *Ipsis vero vocatis Judaeis atque Graecis Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Suadente virtute, quae potior verbis est, credentes in Christum intelligunt, Judaei primum qui signum quaerebant, Christum Dei esse virtutem; et Graeci similiter vident Christum Dei esse sapientiam: illam autem mundanam, quam prius putabant prudentiam, maximam esse stultitiam. Virtus ergo Dei est; quia per ipsum omnia fecit Pater Deus: sapientia autem idcirco, quia per ipsum cognitus est Deus. Nec enim posset cognosci Deus, nisi per eum qui esset de eo; quia *Nemo novit neque vidit Patrem, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* **(Matth. XI, 27)**.

Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Stultum Dei, inquit, non quia vere stultum est, sed quia ab hominibus, dum rationi mundanae non convenit, stultum putatur, cum sit ratio spiritalis: ac per hoc sapientius dignoscitur esse hominibus; quia spiritalia plus sapiunt quam carnalia. Non enim spiritalia per carnalia sunt, sed carnalia constant per spiritalia; ideoque subjecta sunt carnalia spiritalibus.

Et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Sine dubio coelestia vincunt terrena. Quamobrem infirmum Dei non est infirmum; quia infirmitas Christi magna victoria est. Vicit enim, cum victus videretur, sicut ait in psalmo quinquagesimo: *Et vincas cum judicaris* **(Psal. L, 6)**. Victor enim existit, qui injuste occiditur, reum constituens a quo occiditur.

(Vers. 26.) *Intuemini enim, fratres, vocationem vestram; quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.* Manifestum est quia pauci sint, qui mundi

rationibus inflati magis quam eruditi sunt, hoc est, qui stellarum motus inspiciunt et discernunt. Ipsos autem dicit et fortes secundum carnem, quos et prudentes. Et ideo fortes, quia passionem crucis Christi infirmam asserunt; iniquitas enim fortis, et vincere sibi videtur ad tempus. Ipsi etiam nobiles, per quos superstitionis suae originem antiquitatis assignant, nos novellos dicentes. Non ergo hanc asseverationem elegit Deus, quae in paucis est.

(Vers. 27.) *Sed stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes.* Stulta mundi sunt Virginem peperisse, et Dei Filium crucifixum: credi enim stultum hoc putat: ideo Deus ut hunc confundat, hos elegit, qui hoc credunt, quod hic stultum judicat. Confunduntur enim sapientes, dum quae pauci negant, multos vident fateri; non est enim ambiguum multorum sententias paucorum anteponi sententiis.

Et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Idem sensus est; quia quod pauci infirmum putant, hi qui se prudentes existimant in saeculo, diffidentes de spe, a multis virtus asseritur; quia plures credunt, quam non credunt, ad illorum ruborem. Vident etenim infirma Christi nominata, daemoniis imperare, prodigia facere: infirma autem sunt mundo injuriae, et passio Salvatoris nescienti haec ad virtutem proficere; quia ideo ista pati se permisit, ut vinceret mortem. Injuste enim pati, et posse resistere et nolle, gloria est patientis, et damnatio occidentis.

(Vers. 28.) *Et ignobilia hujus mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret.* Ignobilia ergo et contemptibilia elegit: non quia vere ignobilia et contemptibilia sunt, sed sic judicantur a

mundo; quia spernunt rationes mundanas, credendo in Christum, ut ea quae sunt vere ignobilia et contemptibilia destrueret; quia ipsi magis judicandi et condemnandi sunt, qui judicant. Asseverationem enim illorum error invenit, nec fuit ab initio: nostra autem disciplina ab initio est. Destruitur ergo, dum sine testimonio nudis verbis asseritur: nostra vero non verbis solis, sed et teste virtute probatur.

(Vers. 29.) *Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.* Id est, ut sapientia carnis erubescat in errore suo, judice Deo; sensus enim carnis est diffidere Dei potentia virginem peperisse, etc., quia hoc mundi ratio, qui carnis cognatus est, non recipit.

(Vers. 30.) *Ex ipso enim vos estis in Christo Jesu. Ex ipso,* id est, ex Deo, qui est omnipotens, esse nos in fide Christi; Dei enim propositum est, ut veritatem ejus et misericordiam **117** per Christum disceremus. Veritas est mysterium Trinitatis: misericordia vero; quia cum essemus captivi, redemit nos.

(Vers. 31.) *Qui factus est sapientiae nobis a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.* Ad confirmationem credentium, Christum Dei voluntate dicit egisse, quae gessit; ut sciamus vere nos sapientiam didicisse, et sanctificatos esse, et justificatos, et redemptos a Deo per Christum; nemo enim redimit, nisi quod suum fuerat. Sive ergo quod redempti sumus, sive quod sanctificati, id est, ab opere carnis et idolorum immunditia purgati, sive quod justificati (justum est enim Creatorem colere, caeteris spretis), sive quod sapientes per id quod mundanos didicimus imperitos, totum hoc Dei beneficium est per Christum. Redemptio tamen nostra haec

est; obtulit enim se Christus diabolo cupienti, ut peccati in se contradictionem auferret, et sic captivos ejus erueret.

Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Hoc scriptum est in Hieremia propheta **(Jerem. IX, 24)**. Dignum est quod ait propheta, ut in Deo gloriemur; quia non poterit confundi, qui gloriatur in Domino; opera enim ejus, et magnificentia in rebus gestis apparent. Ideoque confundantur, inquit, in idolis suis, qui non pluunt, nec fecerunt coelum et terram: simili modo et qui in hominibus gloriantur, quos sciunt utique nullius esse virtutis; quare et ait Scriptura: *Vana spes est in homine* **(Jerem. XVII, 5)**.

CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) *Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non cum eminentia sermonis aut sapientiae praedicans vobis mysterium Dei. Neque enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum.* Quoniam superius gradatim formam disciplinae nostrae ostendit, nunc se non aliter illis tradidisse probat, quam quae ostendit; quia et in humilitate sermonis, et in stultitia praedicationis, sicut mundo videtur, locutus est illis de Christo mysterium. Quod ideo mysterium vocat, quia quod incarnatum est, occultum erat a saeculis, apud Deum, Deus Verbum. Haereticos autem esse in quibus gloriabantur, quia et per eloquentiam, pravam doctrinam commendabant, et prudentiam mundi sectantes, crucem Christi evacuabant, erubescentes stulti appellari a mundo; ut neque natum

Christum ex Virgine praedicarent, neque vere crucifixum docerent; quia stultum videtur Dei Filium natum hominem fateri et crucifixum. Hos et apostolus Joannes designat dicens: *Qui negat Christum in carne venisse, antichristus est; et qui negat Filium, nec Patrem habet* **(I Joan. II, 23, 24)**; quia ipsum Patrem sibi Filium appellatum dicebant; ex quibus Marcion traxit errorem. Quae arguit, clausa videntur; quia non illa manifestat, sed intelligi vult ex eo, quod prudentia mundi invenitur, quae est religioni inimica. Quae autem sunt, quae corripit, ex ejus judicio vult disci; ut quaeque nostra deridet velut stulta, ea se omnia in Corinthiis reprehendere ostendat. Corpus enim ipsum memorat, ut ex eo membrorum ejus ratio dignoscatur: Corinthiis tamen manifesta erant; quia causas in quibus arguebantur, non ignorabant.

(Vers. 3.) *Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos.* Christum enim in stultitia humanae sapientiae praedicans, odium sibi et persecutiones provocabat, quasi rem vanam annuntians, et inimicam Judaeis atque gentibus.

(Vers. 4.) *Et sermo meus, et praedicatio mea non in persuasione humanae sapientiae.* Ostendit non se ut hominum favorem acquireret, humanae sapientiae placuisse, neque verborum arti studuisse, sed fidem auctori exhibuisse, qui doctrinam suam non ornatu traditionis humanae acceptabilem voluit esse verborum strepitu, sed ipsis rebus; quia res ante verba sunt.

Sed in ostensione spiritus et virtutis Dei. Quia ut verbis quae infirma juxta virtutem sunt, res fatuae comptae prudentes videntur; Deus praedicationem suam non testimonio

verborum voluit commendari, sed virtutis; ut verbi stultitia indicata, factis se sapientiam demonstraret spiritali ratione fundata.

(Vers. 5, 6.) *Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute* **118** *Dei; sapientiam autem loquimur inter perfectos;* hoc est, inter eos qui crucem Christi virtutis testimonio sapientiam fatentur. Hi enim sapientes et perfecti sunt, qui fidem non magis verbis habent, quam rebus.

Sapientiam autem non hujus saeculi. Recte ait, *sapientiam non hujus saeculi,* sed futuri, in quo veritas Dei negantibus apparebit; hoc enim saeculum rationem hanc non capit infirmitate cogitationis terrenae.

Neque principum hujus saeculi, qui destruuntur. Manifestum est non esse sapientiam hanc principum hujus mundi, quia destruuntur ab illa. Christianitas enim errores, quos hi inseruerunt, excidit, id est, idololatriam, avaritiam et caetera vitia, sicut dicit Joannes apostolus **(I Joan. III, 8)**. Propter hoc venit Filius Dei, ut solveret opera diaboli.

(Vers. 7.) *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est.* Occultum sensum manifestare se missum testatur, quem neque principes, neque potestates scirent, neque mundus audierat; ac per hoc stultum putari, quia incognitum est: esse autem rationale et salutare teste virtute, cui omnis intentio cedit ratiocinationis humanae. Abscondita est ergo Dei sapientia, dum non in verbis, sed in virtute est; non humana ratione possibilis, sed spiritus efficacia credibilis.

Quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram. Usque adeo vera sapientia, et cum Deo semper

fuisse declaratur; ut ante saecula praedestinata in gloriam nostram dicatur, qui credimus. Praescius enim Deus errores futuros in mundo, quem erat facturus, hoc decrevit ad confusionem illorum, qui sibi stultitiam sapientiam facturi erant: ad nostram autem gloriam, qui credituri eramus, et credimus.

(Vers. 8.) *Quam nemo principum hujus saeculi cognovit; si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent.* Principes hujus saeculi non solum homines accipiendos Judaeorum ac Romanorum: sed et hos principes ac potestates, quos supra dixit, ad quos vere pertinet dictum hoc, adversus quos nobis colluctatio est spiritalis nequitiae in coelestibus; quia consilio ac voluntate illorum crucifixus est Christus **(Ephes. VI, 12)**. Denique post tentationes *diabolus recessit,* ait, *usque ad tempus* **(Luc. IV, 13)**. Et ipse Dominus: *Princeps,* inquit, *hujus mundi venit, et in me invenit nihil* **(Joan. XIV, 30)**. Principes ergo hujus saeculi per ignorantiam Dominum majestatis crucifixerunt; nam Judaeorum principes, quomodo principes hujus saeculi possunt intelligi, qui erant subjecti regno Romano? Et neque Romanorum principes crucifixerunt Christum; quippe cum dixerit Pilatus: *Nullam causam mortis invenio in eo* **(Joan. XIX, 4)**. Unde et manus lavit, dicens Judaeis: *Innocens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis* **(Matth. XXVII, 24)**. Hi ergo principes crucifixerunt Christum Dominum, quos triumphavit libere in semetipso **(Coloss. II, 15)**; quamvis dicat Marcus evangelista de daemonibus: *Sciebant enim Christum ipsum esse Jesum* **(Marc. I, 34)**. Scierunt quidem ipsum esse, sed qui in Lege promissus erat: mysterium tamen ejus, quo Filius Dei est, nesciebant. Hoc etiam et Petrus

apostolus ad populum Judaicum dixit: *Scio, fratres, quia per ignorantiam egistis hoc malum, et sicut principes vestri* **(Actor. III, 17)**, non tamen saeculi. Si ergo per ignorantiam servi occiderunt Dominum, peccatum eis ascribi non debet. Sed non licet hoc ignorare. Et quamvis Dominum esse nescierint, nescii tamen non erant quia rem impiam faciebant. Dominus tamen majestatis crucifixus dicitur, cum mori nesciat: sed quia Verbum caro factum est, id est, Dei Filius incarnatus homo factus est, ipsi ascripta est mors; quia Judaei non utique carnem persecuti sunt, sed eum qui operabatur per carnem; ac per hoc quamvis Dominus majestatis mortem ignoret, quantum tamen ad Judaeorum votum pertinet, et ad principum hujus saeculi, Dominum occiderunt in carne.

(Vers. 9.) *Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus eum.* Hoc est scriptum est in Apocalypsi Heliae in apocryphis. Per hoc exemplum inopinatam rem factam dicit, et quae non solum in humanum sensum non caderet, sed et coelestes potentias lateret, Dei scilicet Filium **119** incarnatum; ut quod supra dixerat, firmaret, quia si principes hujus saeculi Deum hominem factum non intellexerunt, quanto magis homines! Sed si verba offendiculum vel scandalum faciebant; virtutibus tamen et signis fides non debuerat denegari. Infirmitati enim et ignorantiae humanae virtus debuerat praeponi, et credi quod humanae rationi impossibile videbatur; ideoque diligentibus Deum, id est, credentibus praeparavit donum hoc.

(Vers. 10.) *Nobis vero revelavit Deus per Spiritum suum.* Et quia principes saeculi hoc ignorabant, Deus hoc per Spiritum

suum revelavit credentibus; quia res Dei non potest sine Spiritu Dei addisci. Nam non solum hominibus sacramentum istud missum se dicit declarare, sed et principibus et potestatibus in coelestibus, qui Dominum crucifixerunt; ut hoc praedicante in terris, discant qui sunt in carnalibus coelis, qui degunt sub elementis firmamenti. Hic ergo singularis apostolus est, qui hanc gratiam consecutus est; quia Trinitatis mysterium a nullo sic potuit explanari: unde et vas electionis divino judicio vocitatus est **(Act. IX, 15)**.

Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quia enim de Deo est hic Spiritus, omnia novit. *Dei profunda* autem ideo ait, quia omnem virtutem et praescientiam ejus novit: quod omnino creaturae impossibile est.

(Vers. 11.) *Quis enim scit hominum ea, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est?* Manifestum est cogitationes nostras a nullo sciri, nisi ab animo nostro, quem spiritum dixit. Denique in Evangelio inter caetera sic ait: *Et spiritus ejus reversus est ad illam* **(Luc. VIII, 55)**.

Sic et quae Dei sunt, nemo novit, nisi Spiritus Dei. Hic Spiritus Dei docuit nos, quod scit naturaliter, non doctus; et docuit nos de mysterio Christi; quia non solum Spiritus Dei est, sed et Christi.

(Vers. 12.) *Nos non autem spiritum hujus mundi accepimus; sed Spiritum qui ex Deo est.* Hinc scimus quia Spiritum, qui de Deo est, accepimus, quia mundi spiritus non potest scire, quae ab hoc nobis insinuata sunt. Spiritus tamen mundi hic est, per quem arripiuntur fanatici, qui sine Deo sunt; est enim

inter mundanos spiritus potior; unde solet conjecturis, quae mundi sunt divinare, quem pythonem appellant. Hic est qui per verisimilia fallitur et fallit: hic est qui per Sibyllam locutus est, sensum nostrum secutus, locum volens inter coelestes habere.

Ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis. Quia enim Dei Spiritus datus est nobis, scimus quae a Deo donata sunt nobis. Non enim haec possemus scire, si mundi spiritum haberemus; quia non potest mundi scire spiritus. Sensum enim Dei nemo novit, nisi qui de Deo est, Spiritus Dei; inferiora enim non possunt superiorum scire consilium, neque creatura conditoris sui dignoscere voluntatem.

(Vers. 13, 14.) *Quae et loquimur.* Ut hinc manifestum sit scire nos quae a Deo nobis donata sunt; quia haec et loquimur, ut et alii discant per doctrinam spiritalem. Praedicatoribus enim, id est, apostolis insinuata divinitus sunt, quae traderent populis, et addiscerent principes hujus saeculi quid admisissent mali.

Non in doctrina verborum humanae sapientiae, sed in doctrina spiritus; verba enim humanae sapientiae hunc sensum non vident, neque litteraturae studiis apprehenditur: sed per fidem spiritali ratione concipitur, dicente Esaia propheta: *Nisi credideritis, neque intelligetis* **(Esai. VII, 9)**. Naturali enim magis lege, quam cursu siderum, et calculis signorum, quae in firmamento denotantur, addiscitur. Denique credentes non humanis verbis, sed naturae suae vident congruere, quod credunt; opus enim agnoscit opificem: ideoque Evangelium animis nostris loquitur spiritalia, excitans illos ad cognitionem sui Creatoris.

Spiritalibus spiritalia comparantes. Hoc est, iis qui mundanam prudentiam refutant, spiritalem efficaciam tradere, quae mysterio fidei continetur, ad illuminandum sensus benevolorum hominum; credentes enim quae mundi sapientia stulta judicat, spiritales sunt.

Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei nescit; stultitia enim est illi. Pecoribus enim similis **120** sensum suum in terram deprimit; ideoque non assequitur nisi quae videt: nec putat aliquid posse fieri, quam quomodo scit. Ideo quidquid aliter audit, quam novit, stultum judicat; nihil enim existimat posse fieri sine commixtione. Unde ridet audiens Deum Filium genuisse, quem scit simplicem et incorporeum: et Virginem peperisse, et resoluta corpora rursum revocari ad vitam; cum haec magis ad laudem Dei proficiant, ut credatur fecisse, cujus operis ratio investigari non possit; Deus est enim, qui fecit. Imbecillitas enim humana stultum putat, quod scientia sua non concludit; cum hoc magis stultum deberet habere, et illud prudens, quod quia Dei factum dicitur, non potest comprehendi.

Et non potest scire; quoniam spiritaliter judicatur. Humanam traditionem sequentes, dum unius Dei fidem abnegant, spiritualiter factum est, quod ratione carnis inflati putant fieri non posse: et sic reprobi annotati, spiritaliter condemnati sunt.

(Vers. 15.) *Spiritalis vero dijudicat omnia, et ipse a nemine judicatur.* Quoniam vera ratio spiritualium est, id est, credentium; hoc enim quis nuncupatur, quod credit: ideo ipsi omnia judicant. Ipsorum enim exemplo infidelitas dijudicabitur: ipsi autem a nemine judicabuntur. Quis enim

condemnet vera dicentem? Cum enim constet omnes inimicos fidei falsa tenere pro veris, accusatio illorum in irritum jam deducta est, veri judicio condemnata; quia qui non crediderit, inquit Dominus, jam judicatus est **(Joan. III, 18)**.

(Vers. 16.) *Quis enim cognovit sensum Domini? quis instruxit eum* **(Esai. XL, 13)**? Sensus Dei est, quod haec spiritaliter jussit fieri, per quae mundi sapientia stulta probaretur, negans posse fieri quod factum est. Quem sensum nullus est, qui cognoverit, et displiceat illi, ut emendet consilium Dei; quia qui cognovit, laudat potentiam Dei, quem qui omnia negat posse, nec mundum credit fecisse. Quid enim magnum est, ut de se credatur generasse, qui non ambigitur cuncta ex nihilo fecisse? quippe cum dicat Salvator: *Apud Deum autem omnia possibilia sunt* **(Matth. XIX, 26)**.

Nos autem sensum Domini habemus. Hoc dicit, quia credentes participes sumus ejusdem divinae sententiae.

CAPUT III.

(Vers. 1.) *Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus.* Nunc his loquitur, qui propterea quod saeculi adhuc voluptatibus serviebant, carnales erant. Quamvis jam baptizati essent, et Spiritum sanctum accepissent; tamen quia post baptismum statim ad veterem hominem fuerant reversi, cui abrenuntiaverant, dicuntur carnales. Spiritus enim sanctus tunc permanet in eo, cui se infuderat, si permaneat in proposito regenerationis: si quominus, abscedit; ita tamen ut si se reformaverit homo,

redeat ad illum. Semper enim paratus ad bonum est, diligens poenitentiam.

Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Quamvis renati essent in Christo, tamen non fuit dignum tradi spiritualia; accepta enim fide, quae est velut semen spiritale, nullum fructum Deo dignum fecerunt, ut perfectionis verba mererentur addiscere: sed quasi parvuli imperfectionis sensibus studebant. Apostolus autem vir divinus, et medicus spiritalis, unicuique secundum vires suas tradebat; ne per imperfectionem et imperitiam quis de rebus spiritalibus scandalum pateretur.

(Vers. 2.) *Nondum enim poteratis*. Ostendit aperte non illos debuisse audire, quae confirmatis dicenda sunt.

Sed neque nunc potestis; adhuc enim carnales estis. Hic valde arguit temeritatem illorum, qui querebantur dudum se non audisse spiritalia; cum adhuc indigni essent audire. Pseudoapostoli enim promiscue omnibus uno atque eodem genere tradebant, nullius personam discernentes; ut acceptabiles fierent per hypocrisin commendati: cum constet Dominum et auctorem nostrum Christum aliter populis, aliter discipulis interfatum, et inter ipsos apostolos fuisse distantiam; tribus etenim discipulis gloriam suam in monte ostendit, dicens illis ut tacerent visum, quamdiu a mortuis resurgeret **(Matth. XVII, 9)**.

121 (Vers. 3.) *Cum enim in vobis aemulationes et contentiones sint, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Indignitatis causam ostendit; quia qui de homine

sperat auxilium, carnalis est. Qui autem. spreta humanitate, de Deo sperat, spiritalis est; quia Deus spiritus est.

(Vers. 4.) *Cum enim quis dicat: Ego sum Pauli; alius autem: Ego Apollo; nonne homines estis?* Sicut enim gloriantes in Deo, et de ipso omnem gratiam sperantes, dii dicuntur, a Deo adoptati; ita et in homine gloriantes, et homines et carnales dicuntur, sententia Dei conclusi, qui ait: *Ego dixi, dii estis; vos autem sicut homines moriemini* **(Psal. LXXXI, 6)**. A sua ergo persona incipit; ne forte putaretur per invidiam magis personas illorum destruere, ostendens magnum errorem et ad Dei contumeliam pertinere, quando Deo praedicato, gloria datur hominibus. Quid ergo minus est a gentilitate, dum adhuc aliquid de hominibus speratur?

(Vers. 5.) *Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri ejus, cui credidistis.* Ut quia ministri sunt, spes in his non sit, sed in Deo, cujus ministri sunt. Illi enim gratiarum actio deferenda est, cujus donum est; hi vero servi, quos etiam invitos oportet dispensare. Numquid non Moyses coactus est ire ad Pharaonem; et Jonas invitus missus est praedicare Ninivitis, et Ananias contradicens missus est Saulo manum imponere?

Et unicuique sicut Dominus dedit: id est, sicut voluit, et scivit, divisit singulis officia ministerii.

(Vers. 6.) *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.* Plantare est evangelizare, et ad fidem attrahere: rigare vero, baptizare solemnibus verbis: peccata autem dimittere, et Spiritum dare, Dei solius. Si ergo effectum salutis Deus dat, nulla gloria in hac re hominis est **(Act. II, 4)**.

Scimus enim et Spiritum sanctum sine manus impositione datum a Deo **(Act. X, 4)**, et non baptizatum consecutum remissionem peccatorum. Numquid non hic invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est?

(Vers. 7.) *Itaque neque qui plantat, est aliquid; neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus.* Et plantata enim solent emori, et rigata ad effectum fecunditatis minime pervenire, nisi det Deus vegetam vitam. Quantum ergo ad honorificentiam Dei pertinet, nihil est homo: quantum autem ad ministerium pertinet, necessarius est; ut honorificetur quasi servus, non ut aliquid de illo speretur ad injuriam Dei.

(Vers. 8.) *Qui enim plantat, et qui rigat, unum sunt.* Unum sunt, quia ambo mercenarii sunt; quamvis diversa sint illorum officia. *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Quamvis enim unum sint, sed quia major est, qui evangelizat, quam qui baptizat; ideo discrevit mercedes illorum; et non solum ad hoc, sed ad doctrinae sinceritatem pertinet: ut majori mercede sit dignus, qui inviolatam tradit doctrinam.

(Vers. 9.) *Dei enim sumus operis participes: Dei cultura, Dei aedificatio estis.* Hoc ad apostolorum personam pertinet, quos constat Dei esse adjutores; quia vicarii sunt Christi.

(Vers. 10.) *Secundum gratiam Dei, quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui.* Gratiam sibi datam dicit, ut dignus esset praedicare Evangelium; ut et hoc Dei esse ostenderet, non hominis. Secundum hanc itaque gratiam, ut sapientem architectum fundamentum se dicit posuisse.

Sapiens architectus est, qui juxta disciplinam auctoris collocat fundamentum, id est, qui secundum traditionem Salvatoris evangelizat.

Alius autem superaedificat. Superaedificia sunt, quae post praedicationem apostolorum a supervenientibus traduntur aut malis aut bonis doctoribus.

Unusquisque autem videat, quemadmodum superaedificet, id est, ut superaedificia congruant fundamento; ne si obliqua fuerint et frivola, ruinam faciant, manente incolumi fundamento; quia si male docuerit, Christi nomen permanet, quod est fundamentum: doctrina autem mala peribit, sicut dicit Dominus: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur* **(Matth. XV, 13)**.

(Vers. 11.) *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod* **122** *est Christus Jesus.* Ideo nemo potest ponere aliud fundamentum, quia quamvis haeretici sint aliqui, non tamen docent, nisi sub Christi nomine. Aliter enim commenta erroris commendare non possunt, nisi interposito Salvatoris nomine praedicent; ut res contrarias et absurdas nominis dignitas faciat acceptabiles.

(Vers. 12.) *Si quis autem superaedificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos.* Lapides pretiosi sunt, quos non corrumpit ignis. Tria genera posuit praeclara in mundo, in quibus bonam doctrinam significavit, *Ligna, fenum, stipulam:* tria alia genera posuit, sed frivola. In his corrupta et vana doctrina designata dignoscitur.

(Vers. 13.) *Qui facit hoc opus, manifestus erit; dies enim declarabit, quia in igne revelabitur.* Hoc est, mala doctrina in

igne omnibus apparebit; nunc enim quosdam fallit. *Et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.* Quia enim per ignem examinatio fiet, si in aliquo non invenerit, quod exurat, manifestat illum bonum fuisse doctorem; mala enim et adultera doctrina idcirco in ligno, feno, et stipula significata est, ut ostenderetur ignis esse esca.

(Vers. 14.) *Si cujus opus manserit, quod superaedificaverit; mercedem accipiet.* Cum enim nihil in illo sordis inventum fuerit pravae doctrinae, ut in bono auro; ita erit ut tres fratres in camino ignis **(Dan. III, 23)**, mercedem vitam aeternam cum gloria accepturus; quia sicut aurum et argentum, et lapides, quos ignis non consumit: ita et bonus magister incorruptibilis permanebit.

(Vers. 15.) *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur.* Opus quod ardere dicitur, mala doctrina est, quae interibit. Cuncta enim mala peribunt, sicut iter impiorum; quia non sunt substantiae, sed asseverationes perversae. Damnum autem pati est poenas perpeti. Quis enim in poena positus, jacturam non facit?

Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Salvum illum futurum dixit; quia non interibit substantia, qua constat, sicut et doctrina mala peribit; quia accidens causa est. Ideo autem dixit: *sic tamen quasi per ignem;* ut salus haec non sine poena sit, quia non dixit: Salvus erit per ignem; ut merito suo ab igni non combustus, salvus fiat examinatus per ignem; sed cum dicit: *Sic tamen quasi per ignem,* ostendit salvum illum quidem futurum, sed poenas ignis passurum; ut per ignem purgatus fiat salvus, et non sicut perfidi aeterno igne in perpetuum torqueatur: ut ex aliqua parte operae pretium sit

credidisse in Christum. Semper enim crubescat necesse est, qui se videt falsum defendisse pro vero: et simili modo semper fiduciam habebit Dei; qui abjecto falso, secutus est verum; et spreta impietate, succubuit pietati. Extra catholicam enim quidquid est, contrarium est.

(Vers. 16.) *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Templum Dei nos esse dicit, ut Deum in nobis habitare sciamus; in templo enim suo habitet necesse est. Et quia Spiritum Dei dicit habitare in nobis, Deum significat intelligendum Spiritum sanctum.

(Vers. 17.) *Si quis templum Dei violaverit, disperdet eum Deus, templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Haec idcirco praemisit, ut illos compungat, qui turpiter viventes, corpora sua violando corruperant; maxime illum qui uxorem patris habebat; ut ante esset reus, quam causa illius in medium prorumperet. Denique simili, immo eodem modo, cum causam illius judicat, loquitur dicens: *An nescitis quia corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo* **(I Cor. VI, 19)**. Superius templum Dei dixit; hoc autem loco templum Spiritus sancti. Quis hic dubitet, quia Spiritum sanctum Deum significavit?

(Vers. 18.) *Nemo se seducat:* id est, nemo proprio, vel humano consilio putet se sibi prodesse. Ad superiorem sensum redit: *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc saeculo stultus fiat, ut sit sapiens.* Hoc dicit, quia si quis intelligit salutem promissam, et mysterium incarnationis Domini nostri Jesu Christi, stultus fiat, id est, sapientiam mundi fugiat, ut stultus ab ea judicetur, et tunc erit prudens; quia stultus saeculo prudens est Deo, dum credit

Deum **123** fecisse, quae ratio mundi non capit, sicut supra memoravi. Pseudoapostoli autem prudentes volentes videri in mundo, neque Deum Filium habere, neque incarnationem veram esse, neque carnem posse resurgere praedicabant.

(Vers. 19.) *Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum.* Sic stultitia est sapientia hujus mundi apud Deum, dum facit Deus, quod mundus fieri posse negat; sapientiam illius stultitiam probat, et cum multos deos dicant, fides autem unum probet, teste virtute, in prudentia sua confundentur.

(Vers. 20.) *Scriptum est enim: Reprehendens sapientes in astutia eorum. Et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanae sunt.* Istud in psalmo habetur nonagesimo tertio. Denique idem sensus est; sciens enim vanas cogitationes illorum ut stultos illos probaret, sapientiam illorum reprehendit, ostendens verum esse, quod falsum dicebant; et falsum, quod verum putabant.

(Vers. 21.) *Itaque nemo glorietur in homine.* Quoniam enim humanae cogitationes et consilia improvida et infirma sunt, non esse gloriandum in homine docet, sed in Deo, cujus consilium retractari non potest: quidquid enim homines sine Deo sapiunt, stultum est.

(Vers. 22.) *Omnia namque vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura: omnia vestra, vos autem Christi, Christus autem Dei.* Alio loco dicit de eodem sensu: *Nos autem servos vestros propter Jesum* **(II Cor. IV, 5)**. Servos pro ministris posuit; ut non singulos sibi defenderent, cum omnibus uterentur, sicut et Dominus dicit: *Ego sum in medio*

vestrum non ut ministrer, sed ut ministrem **(Luc. XXII, 27)**. Nam mundus utique noster est, sed ut de illo secundum Dei voluntatem sentiamus, et decretos cursus ejus in Dei voluntate ponamus. Et vita praesens concessa nobis est, sed ut modeste illam et cum Dei gloria transigamus. *Sive mors,* ut pro Christo mori libenter habeamus spe promissionis futurae. *Sive praesentia,* ut sic praesentibus utamur, ne offendamus. *Sive futura,* ut futura credentes, ipsis nos magis, quia meliora sunt, commendemus.

(Vers. 23.) *Vos autem Christi:* ut quomodo haec judicio nostro concessa sunt et subjecta, ita et nos Christo subjiciamur; quippe cum per ipsum esse coeperimus, et in prima origine, et regeneratione. *Christus autem Dei.* Christus Dei est Patris sui proprius Filius, faciens voluntatem ejus; ut et nos ipsius faciamus. Si ergo Christi sumus famuli, quid est ut ad ejus injuriam de hominibus aliquid speremus?

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Ita nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.* Hoc significavit, quia minus de illo sentiebant aliqui Corinthiorum: sed ut homo hoc de illo sentiret, quod et Deus, qui illum elegerat; ideo ministros Christi ait, et dispensatores mysteriorum Dei. Quando enim non verborum strepitu, neque humana sapientia nitebatur intelligi; debuit sacramentum Christi dispensare, in quo non verba, sed virtus fulgebat: non per quod homo, sed Deus gloriosus videretur; collega enim piscatorum, non aliter quam

illi, Christum praedicabat. Cum ergo ministrum se Christi et sacramentorum Dei probat, pseudoapostolos notat, et abnegat Christi esse quod tradunt, per id quod discordarent a traditione apostolica.

(Vers. 2.) *Hic jam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Hoc quod dicit, non solum ad pseudoapostolorum personam pertinet; sed et ad reliquorum, qui accepta dispensatione, aut verecundia, aut timore, aut certe commendationis suae causa constanter arguere trepidabant aut malos sensus aut mores. Hic enim tam constans erat, ut nec vitae suae parceret, dummodo fideliter omnia celebraret.

(Vers. 3.) *Mihi autem pro minimo est, ut a vobis dijudicer, aut ab humano die.* Quos in tantis vitiis reprehendit, miserum dicit ab his se judicari; quippe cum nec a justis judicandum se sciret. *Aut ab humano die,* hoc est, quia nec a legibus mundo creditis judicandus erat. Supergressus enim humanam justitiam, coelesti justitiae studebat, sicut dicit Dominus: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum Dei.* **(Matth. V, 20)**. Humanum ergo **124** diem cum dicit, significat et divinum; in quo judicaturus est Christus, quia sicut jurisconsulti seu pontifices, quos vocant sacerdotes, certos dies quibus judicatur, decreverunt; ita et dies Domini definitus est, quo judicaturus est mundum.

(Vers. 4.) *Sed neque me ipsum judico; nihil quidem mihi conscius sum.* Apertum est quia conscientiam puram habens sollicitus de se non erat. *Sed non in hoc justificatus sum.* Nunc humiliat se, et loquitur ut homo, qui possit culpam incurrere

nescius. *Qui autem judicat me, Dominus est.* Recte ait; quamvis enim humiliaverit se, tamen Domino Christo plurimum dedit; quia potest, quod hominem latet, dum occulta judicat, manifestare, non ut reum faciat, sed prudentem. Quamvis enim sanctus, tamen homo est, quem non potest fieri, ut non aliquid lateat. Interdum enim aliquid utile putamus, quod inutile est; nec enim omnia membra aut latera conversationis humanae descripta habemus: ab iis autem quae gravia sunt, aperte prohibiti sumus. Nam quaedam causae nos fallere solent ex causis aliquibus ortae; ut quod non est utile, putemus utile: quod leve quidem est; quia propositum liberum est.

(Vers. 5.) *Itaque nolite ante tempus judicare, donec veniat Dominus.* Monet illos ne judicent, cum judicandi sint, et habeant duplex peccatum, sicut ait Dominus: *Nolite judicare, ut non judicemini* **(Matth. VII, 1)**; sed exspectate diem judicii Dei, ac si fideles et boni sint. Injuria enim judicis est, si ante cognitionem ejus a servo procedat judicium aut sententia.

Qui et illuminabit occulta tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo. Hoc dicit, quia in die judicii nihil occultum erit eorum, quae gesta aut cogitata sunt: et simplicitas et hypocrisis illic apparebit; ut etqui despectus habebatur, forte appareat dignus: et qui aliquid esse putabatur, inveniatur reprobus. Omnia enim nuda erunt in die judicii, et tunc laus erit bene agenti vel cogitanti. Hic enim qui laudatur, improbabile est an dignus sit, sicut et in alio loco dicit: *Non enim qui se ipsum commendat, ille probatus est: sed quem Deus commendat* **(II Cor. X, 17)**, quem utique nihil latet.

(Vers. 6.) *Haec autem, fratres, transfiguravi in me, et Apollo propter vos; ut in nobis discatis, ne supra quod scriptum est, unus pro uno infletur adversus alterum.* Transfiguravit haec in se et Apollo, dum pseudoapostolorum glorias et traditiones perversas sub sua persona et Apollo evacuat, summatim illos designans, non singulatim; ne forte major discordia in populo nasceretur. Nemo enim audiens nomen suum taxari, aut ejus cui favet, contentus est tacere: tacito autem nomine si quis audiens, etiamsi de se intelligat dictum, dissimulat. Sub hac ergo propositione evacuavit personas illorum, cum dicit: *Ego plantavi, Apollo rigavit,* etc. **(I Cor. III, 6)**, ut in his discerent nihil dandum hominibus.

(Vers. 7.) *Nam quis te discernit?* Id est, sunt aliqui, qui amplius accipientes in baptismate aut in doctrina, caeteros dicant minus consecutos. Hoc iis loquitur, qui baptizatos ab aliis, plus aliquid esse putabant: quorum eloquentia seducebantur, ut fuco quodam perversa recta putarent. Tanta enim discordia erat in populo, ut multa essent studia diversarum partium: et sic omnia dicta sua aptavit Apostolus sine manifestatione nominum omnibus partibus; ut cum legeretur epistola, unaquaeque pars ad se dicta susciperet, audiens quod causae suae intendi cognosceret.

Quid enim habes, quod non accepisti? Nihil illum boni ultra dicit consecutum ab aliis, quam ab eo acceperat, ideo frustra queri; quod enim habebant, ab Apostolo acceperant. Ad unum autem videtur loqui, quia ad partem plebis loquitur.

Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Hoc quasi insultatores Apostoli agebant per imperitiam; ut eadem audientes, quae ab Apostolo jam didicerant, illum evacuantes,

de horum magisterio gloriarentur; eloquentia enim commendati, praedicationis gloriam in se convertebant. Apostolus vero contemptibilem se volebat videri, dummodo Dei gloriam faceret acceptabilem.

(Vers. 8.) *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis.* Ironia est, ut dicunt; irascentis enim verba **125** sunt, non confirmantis. In quibus enim tanta vitia arguit, regnare illos dicit; sic enim putabant, gloriantes de iis quae a pseudoapostolis tradebantur.

Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus. Ut pius pater etiam ingratis filiis bene optat. Qui enim poterat fieri, ut sine apostolis regnarent? Quidquid enim non ab apostolis traditum est, sceleribus plenum est. Sic tamen ordo fuerat dicere: Ut nobiscum regnetis; sed quia praemiserat: *Et utinam regnetis,* aliter dicere non potuit nisi: *Ut et nos vobiscum regnemus.* Regnare autem est de spe et promissis Christi securum esse, et gaudere in iis, quae adversa propter nomen Christi accidunt; lucrum enim afferunt, non detrimentum. Unde alio loco dicit: *Cum infirmor, tunc potens sum* **(II Cor. XII, 10)**.

(Vers. 9). *Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit, quasi morti destinatos.* Hoc ideo personae suae deputat, quia semper in necessitate fuit, persecutiones et pressuras ultra caeteros passus, sicut passuri sunt Enoch et Elias, qui ultimo tempore futuri sunt apostoli. Mitti enim habent ante Christum ad praeparandum populum Dei, et muniendas omnes Ecclesias, ad resistendum antichristo, quos et persecutiones pati et occidi lectio Apocalysis testatur. Horum ergo tempus suo tempori comparavit Apostolus

dicens: *Quasi morti destinatos* **(Apoc. XI, 8 et seq.)**, ad hoc enim venturi sunt, ut occidantur.

Quia spectaculum facti sumus huic mundo, et angelis et hominibus. Quia erunt spectaculum et Enoch et Elias usque adeo, ut corpora eorum in platea projiciantur in conspectu totius populi infidelis; ita et apostoli spectaculum facti sunt; quia publice ridebantur, positi ad injuriam et mortem quam passi sunt. Mundum autem, angelos et homines dixit; quia et angeli mali sunt, dicente David in psalmo septuagesimo septimo: Vexabat illos per angelos malos, et homines mali et increduli; his apostolorum injuriae oblectamento sunt. Mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia visibilia sequitur.

(Vers. 10.) *Nos stulti propter Christum.* Verum est quia amantes Christum, stulti sunt mundo. *Vos autem prudentes in Christo.* Qui prudens in Christo judicatur a perfidis, non recte asserit Christum. Denique Marcion, quia negat Filium Dei, et incarnari Deum potuisse, prudens est mundo, et Photinus, quia non fatetur Christum per id quod natus est, Deum, sapiens videtur mundanis.

Nos infirmi. Infirmi ideo, quia sine adulatione et cum stultitia, sicut videtur mundanis, praedicantes Christum injuriis subjiciebantur. *Vos autem fortes.* Ideo fortes, quia sic profitebantur Christum, ne offenderent homines, ut essent securi.

Vos nobiles. Qui enim Christum non fatetur, quia Abrahae promissus est, et ab initio praedicatus, hic nobilis contra Christum est; quia antiquitatem promissi Christi aliis

deputat. *Nos vero ignobiles.* Ignobilis mundo est, qui Christum, quod mundus denegat, ab initio profitetur. Haec igitur omnia supradicta, quae negare videtur, confirmat, et quae quasi confirmare videtur, negat. Irascentis enim verba sunt, qui negando confitetur, et confitendo negat.

(Vers. 11, 12.) *Usque ad hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphizamur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris.* Libere enim et juxta veram fidem sine aliqua adulatione Christum praedicantes, et gesta pravae vitae arguentes, gratiam apud homines non habebant, et colaphizabantur, id est injuriis agebantur, et instabiles erant; quia fugabantur, ne in loco diu manentes, plures docerent. Ideo et manibus operabantur, quia non solum gratiam apud homines non habebant; verum etiam ab his accipere indignum erat, qui errori studebant, sicut dicit in psalmo centesimo quadragesimo: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* **(Psal. CXL, 5)**. Quia et libertatem arguendi amittit, et peccat, qui ab eo accipit, qui ideo dat, ne corripiatur.

(Vers. 13.) *Maledicimur et benedicimus:* male tractantes enim se hortabantur ad bonum. *Persecutionem patimur et sustinemus;* quia persequentibus se non resistebant. *Blasphemamur et obsecramus:* blasphemantes enim rogabant, ut permitterent sibi reddi rationem.

126 *Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque modo.* Non resistendo ulli, neque vicem in malis reddendo, sed semper se subjiciendo; ut per patientiam revocaret ad bonum, contemptibilis et despectus fiebat. *Usque modo,* id est, usque nunc etiam apud Corinthios, pro quibus

haec, quae supra memorat, mala passus est. Et quoniam humilitatem suam nihil in his proficere videbat, queritur dolore commotus tantam subjectionem et injurias nullum fructum habere potuisse; sed et quod deterius est, in pejus profecisse.

(Vers. 14.) *Non ut confundam vos, haec scribo:* hoc est, non ut ruborem vobis faciam, haec scribo, sed ut corrigatis. *Sed quasi filios meos charissimos moneo.* Adhuc se supplicem facit, ne correpti, et ad iram provocati, admonitiones ejus spernerent. Id agit ut medicus salutaris, qui putamina abscindens, dolorem illatum spe et blanditiis mitigat, ut aeger se curari permittat.

(Vers. 15.) *Si enim decem millia paedagogorum habueritis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* His dictis ostendit nullum posse eo affectu diligere illos, quo ipse eos diligebat. Quis enim alienos filios suis praeponat in amore? Ac per hoc monita ejus, qui et pro his tanta mala passus est, non debere eos spernere.

(Vers. 16.). *Obsecro ergo vos, imitatores mei estote.* O benevolentiam sancti Apostoli, qui obsecrat filios, ut imitentur patrem, hoc est, sponte rogat aegros, ut recipiant medicinam! In his tamen sui illos imitatores vult esse; ut sicut hic multa exitia pro salute eorum ab incredulis passus est, et non cessit, dummodo per dies et noctes evangelizaret illis donum gratiae Dei; ita et illi manentes in fide ejus et doctrina, non reciperent falsorum apostolorum prava commenta, sed resisterent contemnentes opprobria, aut detractiones, ut patri suo spiritali inviolatum reservarent affectum.

(Vers. 17.) *Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino.* Hortatur illos in hoc eodem Timotheo, quem ideo charissimum et fidelem filium obtestatur in Domino, ut in hoc discerent, quid pecarent; cum enim huic testimonium perhibet, illos arguit.

Qui vos commonefaciat vias meas, quae sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. Per istum quem fidelem filium in Domino confirmat, reverti illos vult ad regulam a se traditae veritatis; ut commoniti verbis et exemplis operum ejus resipiscerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab Apostolo doctos, quando eadem tenere omnes Ecclesias discerent.

(Vers. 18.) *Tamquam non venturus essem ad vos, sic inflati sunt quidam.* Indignabantur quidam Corinthiorum, quia non ibat ad illos, non desiderio, sed superbia, quod quasi indignos illos haberet; cum magis Apostolo hoc studium fuerit, ut de indignis faceret dignos. Habebat ergo votum eundi, sed majora erant, quae agebat.

(Vers. 19.) *Veniam autem cito ad vos, si Dominus permiserit.* Post commonitionem promittit se ire ad illos, sed si Dominus permitteret; ut quia plus scit Deus quam homo, ideo si sciret operae pretium esse, permitteret: et si non iret, Dominum non sivisse ostenderet, causa utique indignitatis illorum.

Et recognoscam non sermonem illorum, qui inflati sunt, sed virtutem. Confundit illos, quia cum oblique conversarentur, indignabantur, quasi digni essent ab Apostolo visitari.

(Vers. 20.) *Nec enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.* Ut sicut regnum Dei non splendore verborum commendatur, sed virtute signorum, ita et hi non verbis nudis, sed virtute operum spiritualium dignos se ostenderent ab Apostolo visitari.

(Vers. 21.) *Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis?* Terroris verba infert, ut pudorem passi, qui inflati erant, humiliarentur; ut si vere Apostoli praesentiam desiderarent, praepararent se ad excipiendum eum, id est, abluerent se y ab omni macula criminis; ut veniens ad illos, laetitiam haberet quasi cum filiis charissimis.

CAPUT V.

(Vers. 1.) *Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes.* Ut quam grave sit istud **127** peccatum ostenderet, nec ab iis hoc dixit admitti, qui Deum nesciunt; ut proinde qua poena hic mulctandus esset ostenderet, qui sub aeterna et divina justitia constitutus, tanti sceleris crimen admiserat.

Ita ut quis uxorem patris habeat. Praemissi criminis prodidit genus; ut non solum illum aperte reum mortis faceret, sed et adhaerentes illi non immunes a crimine demonstraret, in quo enim difficile peccatur, plus facit reum.

(Vers. 2.) *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis.* Superbiam illorum in tantum humiliat, ut non

querulos jam, sed magis supplices faciat. Erant enim et ipsi participes, dum paterentur reum tam ingentis facinoris secum incorreptum convenire; ut omnes uno consilio abjicerent eum, si negaret emendare se. Si autem quis potestatem non habet, quem sit reum, abjicere, aut probare non valet, immunis est, et judicis non est sine accusatore damnare, quia et Dominus Judam, cum fur esset, quia non est accusatus, minime abjecit.

Ut tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Cognito opere isto, pellendum illum fuisse de coetu fraternitatis; omnes enim crimen ejus sciebant, et non arguebant; publice enim novercam suam loco uxoris habebat. In qua re neque testibus opus erat, neque tergiversatione aliqua poterat tegi crimen.

(Vers. 3-5,) *Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu:* id est, absens facie, praesens autem auctoritate spiritus, qui nusquam abest. *Jam judicavi ut praesens, eum qui hoc admisit, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu, tradere hunc Satanae in interitum carnis.* Quoniam omnis carnis voluptas a diabolo est, ac per hoc cum huic voluptati remittitur, traditur Satanae; caro enim hoc habet in natura, ut intereat; anima ergo cum se jungit desiderio ejus, infirmans spiritualem suum vigorem, simul interitum patitur. Itaque si hic correptus stupri admissi, erubesceret ejectum se, non interiret, poenitentia subsequente. Non tantum omnium consensu et praesentia; sed virtute Domini Jesu, id est sententia cujus legatione fungebatur Apostolus, abjiciendum illum de Ecclesia censuit. Cum ejicitur, traditur Satanae in interitum carnis; et anima

enim et corpus intereunt, quando quae contra legem sunt, fiunt: sed in hac aliter causa interitus carnis homini deputatur. Quamquam enim omnia peccata carnalem hominem praestent, hoc tamen specialiter desiderium carnis est, quo cum corpore tradit gehennae; quia victa anima, sordibus maculata anima, libidine carnis fit caro; sicut et corpus recte gubernatum spiritale appellatur. Animus tamen est, qui aut victus illecebris, totum hominem carneum facit: aut in vigore naturae suae manens, carni praestat, ut spiritualis dicatur.

Ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu Christi. Tradit contaminatum supradictum Satanae, ut spiritus salvus sit in hominibus Ecclesiae in die judicii; nisi enim ejectus esset, non fieret salvus spiritus Ecclesiae in die judicii. Deserebat enim omnes contaminationis causa, ut in die Domini nudi ab Spiritu sancto inventi, audirent a judice Domino: Recedite a me, non novi vos **(Matth. VII, 23)**; sicut dicit ad Romanos: *Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* **(Rom. VIII, 9)**; et in alia epistola: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei.* **(Ephes. IV, 30)**. Si enim contristatur deserit, et non erit salvus: non utique sibi, qui impassibilis est: sed nobis quibus datus est: ut per illum Dei filii esse probemur. Res enim quae amittitur, salva non est, non utique sibi, quae ubicumque sit, necesse est ut sit; sed ei a quo amittitur.

(Vers. 6.) *Bona est gloriatio vestra?* Hoc est, non bona est; laeti enim erant, cum magis contristari debuerint in fratre tam acerbe peccante, sicut tristis fuit Samuel in Saul peccante. A quo crimine mali doctores aut dissimulabant, aut negligentius arguebant (sicut et Heli sacerdos **(I Reg. II, 23)**, filios suos peccantes in Deum) ne amari essent hominibus.

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Ita et peccatum unius, quod cognitum non arguitur, multos contaminat; immo omnes qui norunt, et non devitant, aut cum possint arguere, dissimulant. Non enim sibi videtur peccare, quando a nullo corripitur aut vitatur.

128 (Vers. 7.) *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio.* Hoc duplici genere accipiendum est, quia est et fermentum humana doctrina, dicente Salvatore: *Cavete a fermento Pharisaeorum* **(Matth. XVI, 11)**, id est a doctrina. Et ad malam ergo doctrinam cavendam, et ad hanc causam dictum est, quia ejecto fornicatore, vetus fermentum ejicitur. Ideo autem vetus quia antiqui erroris peccatum est. Nova autem compositio, Christi doctrina est.

Sicut estis azymi. Azyma ex causa non fermentatae farinae dictum est, cum filii Israel ejecti sunt de Aegypto; ut fermentum vetustas haberetur, azyma autem novitas. Abjectis enim veteribus erroribus Aegyptiorum in novam legem inducti sunt; ita et Corinthii post paganorum errores in Evangilium Christi inducti sunt. Hortatur ergo, ut secundum professionem suam, quam ab Apostolo sub nomine Christi acceperant, et viverent, jam vitae novae cultores: et hoc est azymos esse.

Pascha nostrum immolatus est Christus. Secundum Legem docet novitatem paschae ratione consistere, et ideo Christum esse occisum, ut ex eo nova praedicatio novam faceret conversationem; ut quia paschae rationem colimus, veterem vitam non sequamur. Pascha itaque immolatio est, non transitus sicut quibusdam videtur; prius enim pascha, et sic transitus, quia ante exemplum Salvatoris est et sic signum

salutis. Nec enim ante signum, quam crux; nam occiso vespere agno, in Aegypto filii Israel pascha egerunt, ex cujus sanguine postes signarunt; ut noctu Angelus transiens, ea loca non contingeret, quae sanguine agni fuerant oblita **(Exod. XII, 28)**.

(Vers. 8.) *Itaque festa celebremus, non in fermento veteri.* Hoc est laetitiam habentes renovationis, facta vetera fugiamus, immunditiam omnem abjicientes a nobis, quae est corruptio; quia sicut fermentum totam massam corrumpit, ita et mala vita totum hominem. Ergo ut non solum a turpitudine vitae nos observemus, sed et ab iniquitatis studio, adjecit:

Nec in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Hoc est, ut sinceritas mundam vitam faciat, veritas autem omnem fraudem excludat.

(Vers. 9, 10). *Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis.* Scripsisse se significat prius, ubi commonet illos, ne jungerent se malae vitae hominibus. Et quia non intellexisse forte ea quae scripserat, videbantur; nunc in hac epistola quid scripserit, interpretatur dicens: *Non utique fornicariis hujus mundi:* sed a fratribus talibus scripsi recedendum.

Aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus; alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Igitur intellectum eorum arguit, qui putabant forte quia ab incredulis, fornicariis, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus prohibuisset, non a fratribus; et ideo illum qui uxorem patris habebat, inter se esse non aegre ferebant. Si igitur his commisceamini, inquit,

melius erat mori vos; compendium est enim male agentibus, si citius moriantur, quam si diutius in peccatis versentur.

(Vers. 11.) *Nunc autem scripsi vobis, ne commisceamini. Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum hujusmodi ne cibum quidem sumere.* Cum fratre prohibet cibum sumere, cum infideli autem non prohibuit, quippe cum dicat: Si quis vos vocat ex fidelibus ad coenam, et vultis ire, omne quod appositum fuerit, manducate **(Luc. X, 8)**. Ideo ait:

(Vers. 12.) *Quo enim mihi de his, qui foris sunt judicare?* Verum est quia perfidos episcopus non potest judicare: cum fratre autem in quo vitia haec reperiuntur, non solum sacramenta non edenda, sed sed nec communem escam docet; ut erubescat, cum vitatur et se corrigat.

(Vers. 13.) *Nonne de iis qui intus sunt, vos judicatis?* Judicat quis, dum discernit cui fratri adhaereat, quem arguat, quem devitet, *Nam eos qui foris sunt, Deus dijudicabit.* Superius: *Nolite,* ait, *ante tempus judicare* **(I Cor. IV, 5)**; hic non prohibet. Sed superius incognita per suspicionem maxime de rectore prohibuit judicare; quia Dei solius est occulta judicare; hoc autem loco, ut frater fratrem examinet **(II Cor. XIII, 5)**, etiam jubet, sicut alio **129** loco dicit: *Vos ipsos tentate, si estis in fide: ipsi vos probate* **(II Cor. XV, 5)**. Qui autem foris sunt, in die judicii damnabuntur; quia dixit Dominus: *Qui non crediderit, jam judicatus est* **(Joan. III, 18)**. In quo enim spes non est, pro mortuo habendus est.

Auferte malum ex vobis ipsis. Adhuc commonet, ut discernantur a malis et operibus et hominibus.

CAPUT VI.

(Vers. 1.) *Audet aliquis vestrum adversus alterum habens negotium, judicari apud iniquos, et non apud sanctos?* Iniquos duplici genere significat, et qui non credunt, et qui leges a Deo mundo creditas frequenter cum adulatione interpretantur, auctoritatem harum idolis deputantes, ideoque iniqui sunt; et quia in Ecclesia magis lex est, ubi Dominus legis timetur, melius dicit apud Dei ministros agere causam: facilius enim de Dei timore sententiam legis veram promunt.

(Vers. 2.) *Aut ignoratis quoniam sancti hunc mundum judicabunt.* Nihil otiose dicit Apostolus; ideo enim hunc mundum dixit, ut ostendat et alterum; quia et Joannes apostolus **(I Joan. I, 15)**: *Nolite,* ait, *diligere hunc mundum.* Et Dominus in Evangelio: *Sic,* inquit, *dilexit Deus mundum,* etc., **(Joan. III, 16)**. Hic ergo mundus in errore est, non ille superior, ad cujus similitudinem hic factus est. Unde homo hic positus est, ad imaginem Dei factus, ut sicut in superiore mundo ab uno Deo sunt omnia, ita et in hoc ab uno homine omnes haberent originem. Hinc est unde Moyses in Deuteronomio: *Cum divideret,* inquit, *Altissimus gentem, quemadmodum dispersit filios Adae: statuit fines gentium secundum numerum angelorum Dei.* **(Deut. XXXII, 18)**. Quid tam apertum, hunc mundum superioris esse imaginem

certa ex causa; est enim et Hierusalem inferior; et illa superior, quam matrem nostram vocat idem Apostolus **(Galat. IV, 26)**: est inferior paradisus, in quo homo positus, mandatum et ut operaretur ibi, et ut custodiret, accepit **(Gen. II, 8)**. Est et ille coelestis, in quo raptus Apostolus, audivit verba arcana **(II Cor. XII, 2)**. Judicabunt ergo sancti hunc mundum: quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur.

Et si in nobis judicabitur mundus. Tunc judicabitur hic mundus in nobis, si opus perfidorum hominum non inveniatur in nobis. *Indigni ergo sunt hujusmodi, qui etiam de minimis judicent?* Hoc est, non sunt utique indigni ii, qui ipsum mundum judicaturi sunt, ea judicare quae mundi sunt.

(Vers. 3.) *Nescitis quoniam angelos judicabimus?* Addidit plus, dicendo: *angelos judicabimus,* id est, potentias spiritales, quas alio loco tradit in coelestibus degere, eodem genere judicandos angelos a nobis, quo et mundus judicabitur.

(Vers. 4, 5.) *Saecularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos ad judicandum constituite.* Saecularia judicia sunt, ad corpus pertinentia vel corporea. Et quia non sic fieri debet, adjecit: *Ad reverentiam vestram dico.* Ne quia supra negotium nominavit, sed quale non significavit; sunt enim et divina negotia, dicente eodem: *Adjutor negotii mei* **(Rom. XVI, 2)**. Et saecularia forte judicia, quia prohibuerat apud perfidos agenda, quamvis in Ecclesia, sicut audierant, a qualibuscumque tamen putarent audienda aut terminanda; ad ruborem eorum ait: *Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos ad judicandum constituite.* Sunt enim in Ecclesia et lignea vasa; tam enim intractabiles et inconsideratos eos significavit,

ut imperitos forte ex fratribus judices eligerent. Hoc de experto Apostolus; sciebat enim quam tepidi et improvidi in reliquis causis fuerant deprehensi.

Sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit judicare inter fratrem suum? Quia ergo sunt, inquit, sapientes fratres, aliqui horum eligantur ad judicandum quorum judicium miretur mundus. Magnus enim pudor est, si inter eos qui dicuntur Deum cognovisse, non inveniatur, qui examinare possit negotium juxta jus evangelicum. Ideo autem fratrem judicem eligendum dicit, quia adhuc rector Ecclesiae illorum non erat ordinatus.

(Vers. 6.) *Sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles.* Manifestum est quia infideles aut arbitros, ut assolet fieri, postulatos significat, aut judicem publicum, cui dici solet: Hodie dies sacrorum est, jus dici non potest.

130 (Vers. 7.) *Jam quidem omnino delictum in vobis est, quod judicia habetis inter vos.* Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, cum danda opera sit, ut concordes sint, quasi germani; maxime cum fides nostra paci studeat. Quamquam enim christianus litigare non debeat, tamen si grave quid fuerit, et quod contemni non possit, causam ad Ecclesiam deferat; ne et damnum ad praesens, et offensionem forte incurrat.

(Vers. 8.) *Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis: et hoc fratribus.* Nunc hos corripit, quorum injustitia jurgium generatur; quia non solum per fraudem admissam rei sunt, sed et partem habent delicti illorum, qui coacti injuria aut fraude

eorum, infideles rogant ad judicandum: et cum fraudem aut injurias illatas persequi non deberent, non solum vindicant, sed et ipsi fraudem et injurias faciunt; ut punienda exempla fratribus tribuant. Et quid aliis facere credatur, qui non parcit suis?

(Vers. 9, 10.) *An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt?* Hoc dicto ostendit illos non nescios peccare, ac per hoc gravius vindicandum. Si enim immisericordes rei sunt apud Deum, quanto magis iniqui? *Nolite errare; nam neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Non haec idcirco memoravit quasi nescirent, apud quos annum et sex menses sedit, docens Evangelium Dei: sed commonuit, ut restauraret in illis reverentiam Legis, et meritum ad regna coelorum **(Actor. XVIII, 11)**.

(Vers. 11.) *Et hoc quidem fuistis.* Ne omnibus hoc ascribere videretur, aut certe omnes ab his criminibus immunes faceret, si taceret (prohibuisse enim videbatur, non revelasse crimina illorum) idcirco sic ait: *Et hoc quidem fuistis.* Et ne ad iram illos provocaret, adjecit: *Sed abluti estis;* ut agnoscentes crimina rei facti, statim respirarent audientes: *Sed abluti estis.* Solent enim aliqui pudorem pati, et corrigere, cum de se audiunt bona.

Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et Spiritu Dei nostri. Haec omnia beneficia puritatis in baptismate consecuti noscuntur, quod est fundamentum evangelicae veritatis. Illic enim omnibus

peccatis depositis, abluitur credens, et justificatur in Domini nomine, et per Spiritum Dei nostri Deo filius adoptatur. Per hoc admonet illos quanta et qualis sit gratia, quam per veram traditionem assecuti sunt: postea vero contra hanc regulam fidei impulsu malorum doctorum sentientes, his beneficiis se exuerunt. Unde id agit, ut revocet illos ad veram et primam sententiam; ut recuperarent, quod fuerant consecuti.

(Vers. 12.) *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Quibusdam videtur propter libertatem concessi arbitrii dixisse Apostolum: *Omnia mihi licent,* etc.; ut liceat fornicari, non tamen expediat. Sed quomodo licet, quod prohibetur? Aut certe si omnia licent, nihil potest dici illicitum. Sed licet, non tamen expedit. Haec susurrant potius, quam asserunt, aut immemores aut negligentes. Dicit enim Joannes Baptista ad Herodem: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui* **(Marc. VI, 18)**. Sed forte Joannes expers fuerit humani eloquii, inspiratus in utero; quia si hoc est, dicere debuit: Licet tibi, sed non expedit. Sed et Dominus similiter mulieri Chananaeae ait; *Non licet accipere panem filiorum, et mittere canibus* **(Matth. XV, 16)**. Et iterum dicit Dominus Judaeis: *Non legistis quid fecit David, cum esuriret; quomodo intravit in domum Domini, et panes propositionis accepit, quos non licebat ei edere,* etc., **(Marc. II, 25)**. Omne ergo quod prohibetur, non licet; et omne quod non licet, prohibetur: sed aliquando, interveniente causa aliqua, licet, sed non expedit.

Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Omnia sibi licere dicit, ea scilicet, quae et coapostolis ejus licuerunt, quae et lex continet naturalis, non Moysis; quia multa prohibuit Moyses propter duritiam cordis

populi increduli et cervicosi **(Matth. XIX, 8)**. Tamen si ad causam respicias, aliud fuit in sensu Apostoli, ut haec loqueretur; haec enim praemisit postea acturus hanc causam, sicut fecit et de illo **131** qui incestum admiserat; proponit enim designans quid acturus esset postea. Denique statim ad superiorem sensum, breviter interim re commendata, redit; hoc enim ideo dixit, quia licebat illi ab his sumptus accipere. Sed quoniam sciebat pseudoapostolos occasionem quaerere accipiendi, noluit ab his accipere, ne causa ventris vigor evangelicae veritatis torpesceret. Si enim ab iis acciperet, quos in tantis vitiis arguebat, auctoritatem magisterii concessam sibi a Domino inclinabat; non enim potest constanter argui a quo accipitur: maxime cum ideo promptus ad dandum sit, ut sibi humiliet praepositum. Unde et dicit: *Sed ego sub nullius redigar potestate.*

(Vers. 13.) *Esca ventri, et venter escis, Deus autem et hunc et has destruet.* Destructio ventris est, cum edendi cessat officium: escae vero destructio tunc erit, quando steterit nativitas. Pseudoapostoli autem, qui non utique religionis causa, sed quaestus circumibant, peccantibus amari esse nolebant.

Corpus autem non fornicationi, sed Domino. Nunc redit ad superiorem sensum: *Et Dominus corpori.* Quid Dominus corpori? Subauditur immortalitatem resuscitato praestabit; corpus enim Deo dicatum, dono spiritali remunerabitur merito ducis, id est, animi.

(Vers. 14.) *Deus vero et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam.* Idem sensus est, quem exemplo voluit Dominicae resurrectionis firmare; virtus enim Dei Christus

est, qua nos suscitabit, et ipsum Dominum. Hoc dixit, quia ipse Dominus corpus suum suscitavit, sicut et ipse Dominus ait: *Solvite templum hoc, et ego tribus diebus suscitabo illud. Hoc autem dixit de templo corporis sui* **(Joan. II, 19)**.

(Vers. 15.) *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi?* Corpora nostra membra Christi sunt, sed in novum hominem, qui secundum Deum creatus est; quia ipse est caput Ecclesiae. *Tollam ergo membra Christi, et faciam membra meretricis? Absit* **(Ephes. IV, 24)**. Ait, *Absit,* quia meretrici adhaerentia membra desinunt esse membra Christi.

(Vers. 16.) *An nescitis, quia qui adhaeret meretrici, unum corpus fit?* Hoc dicit, quia qui contaminationi se admiscet, unum fit cum eo, cui se admiscet. Fornicatio enim ambos unum facit; ut quomodo in natura, sic et in macula unum sint. *Erunt,* inquit, *duo in carne una* **(Gen. II, 24)**. Manifestum est, ut quia mulier de viro est, ambo in carne una sint.

(Vers. 17.) *Qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est.* Quoniam in bene agentibus Spiritus Dei est communis cum Deo et hominibus.

(Vers. 18.) *Fugite fornicationem.* Recte fugiendam monet fornicationem, per quam filii Dei fiunt filii diaboli. *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est.* Quia caetera peccata etsi per corpus generantur, non tamen animam ita carnali concupiscentia faciunt obstrictam et obnoxiam, quemadmodum commisceri facit animam cum ipso corpore usus libidinis, agens in opere carnalis

fornicationis; quia in tantum agglutinatur anima corpori, ut in ipso momento nihil aliud cogitare homini liceat aut intendere; quia ipsam mentem captivam subdit ipsa submersio et absorbitio libidinis et concupiscentiae carnalis. Unde subditur:

Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Ostendit gravissimum esse peccatum; quia ex hoc omne deperit corpus: in caeteris autem peccatis portio perit, non totum. Totum enim corpus vir est et mulier; quia portio viri est mulier. Quicumque enim aliud peccatum admiserit, extra se peccat: fornicarius vero in carnem suam peccat. Age, si laqueo vitam finiat, aut ferro se trucidet, non in corpus suum videtur peccare, sed in animam, cui vim facit. Fornicari autem corporale delictum est, quod et corpus contingit et animam: non enim sine desiderio carnis, quia habet et caro proprium motum, anima concupiscit, ut peccet in carnem; quamvis sine anima nihil possit. Per id ergo quod in carnem, quae ex se est, peccat (ad originem enim retulit) in corpus suum dicitur peccare; ut desinat a fornicatione, quasi sibi parcens. Novatiano tamen hic, qui fornicatur, non in corpus suum videtur peccare, sed in Christi; aliter enim hoc pronuntiat, ut etiam illum, qui fornicatur, in Spiritum sanctum dicat peccare: propter causam, qua abscissus est ab Ecclesia. Hoc nulla ratione astrui potest; corpus enim Christi non est unus aut duo christiani, sed omnes, singuli autem membra sunt. Quomodo ergo qui fornicatur, in corpus Christi peccat; cum non omnes contaminet? Quod si ita esset, ut Novatiano videtur, caetera **132** omnia peccata extra Deum essent, et sola fornicatio peccatum esset in Deum. Etiam qui vadit ad idola, non peccat in Deum, nec qui negat in persecutione; quia omne

peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est Christi, sicut illi videtur. Si autem et hoc aliter voluerit pronuntiare, ut neget aliquod extra corpus Christi esse peccatum, cogetur dicere quia omnis quodcumque peccatum fecerit, in Deum peccat, et in Spiritum sanctum; ut et fur, et perjurus, et mendax in Spiritum sanctum peccare dicatur. Et quomodo est illud, quod ait Dominus: *Quia omnia peccata et blasphemia remittentur hominibus: qui autem peccaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro* **(Matth. XII, 31)**? Apparet utique, exceptis caeteris peccatis, aliud esse peccatum, quod peccatum dicitur in Spiritum sanctum. Quibusdam iterum videtur quia qui fornicatur, ideo in corpus suum dicitur peccare, quia Ecclesiae membrum est: et se contaminans, in Ecclesiam peccat, cujus membrum est. Qui ergo Ecclesiae membrum est, dicendum est illi, cum fornicatur, quia non sibi, sed in Ecclesiam peccat. Porro autem dicit Apostolus, quia qui fornicatur, per id quod in portionem suam delinquit, in corpus suum peccat.

(Vers. 19.) *An nescitis quia corpora vestra templum est Spiritus sancti, qui in vobis est quem habetis a Deo?* Superius **(I Cor. III, 16)** templum Dei dixit, hic templum Spiritus sancti; quia in substantia hoc est Spiritus, quod Deus est. Hoc idcirco dixit, ut corpora nostra incontaminata servemus; ut possit illic Spiritus sanctus habitare.

(Vers. 20.) *Et non estis vestri; empti enim estis pretio magno.* Manifestum est quia qui emptus est, non est sui arbitrii, sed ejus a quo empus est, ut non suam, sed illius faciat voluntatem. Et quia charo pretio empti sumus, propensius Domino nostro servire debemus; ne offensus, a qua nos

redemit, morti nos reddat. Quam enim charissimo pretio nos emit, ut sanguinem suum daret pro nobis?

Clarificate et portate Deum in corpore vestro. Hoc est clarificare et portare Deum in corpore, ut secundum legem ejus ambulemus; per legem enim suam ipse videtur in nobis. Portare tamen Deum hoc est, imaginem Dei in rebus bene gestis ostendere.

CAPUT VII.

(Vers. 1.) *De iis autem quae scripsistis mihi bonum est homini mulierem non tangere.* Pravis sensibus pseudo-apostolorum exagitati, qui nuptias per hypocrisin, ut puriores caeteris viderentur, spernendas docebant, haec per epistolam ab Apostolo requirebant; quia enim non oblectabantur hac sententia, praetermissis caeteris, hoc solum requirunt. Quibus tamen respondit bonum esse quidem mulierem non contingere, quamquam non illi illud simpliciter asserant.

(Vers. 2.) *Tamen propter fornicationem,* hoc est, ne quid contra legem admittatur, cum quando quod lex non prohibet, vitatur; *unusquisque uxorem suam habeat, et unaquaeque suum virum habeat.* Solent enim qui compendium quaerunt, errare. Qui enim fieri posset, ut hi ab uxoribus suis se abstinerent, quos in tantis vitiis reperit? Ideo ergo non permittit, ne ab licitis se abstinentes, inconcessa praesumerent, sicut faciunt Manichaei.

(Vers. 3, 4.) *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Invicem sibi subjici illos in hac causa; ut quia unum corpus sunt, una eorum sit et voluntas in lege naturae. *Mulier sui corporis potestatem non habeat, sed vir: similiter et vir sui corporis potestatem non habeat, sed mulier.* Hoc dicit, quod neque viro neque mulieri liceat corpus suum alii tradere; invicem enim sibi debitores sunt in hac causa, ne peccandi detur occasio.

(Vers. 5.) *Nolite fraudare invicem.* Hoc dicit, ut conveniat illis in re uxoria, ne dissentio generet fornicationem. *Nisi ex consensu ad tempus;* id est, ut ex condicto abstineant se, propter gratiarum actiones. *Ut vacetis orationi.* Quamquam enim sine intermissione orandum sit, meditatio enim haec omni die facienda est; tamen ut orationi insistant, huic rei vacandum praecipit, interpositis temporibus ad Dominum promerendum; ut enim misereatur, mundius exorandus est. Quamvis munda sint conjugia, tamen etiam a licitis abstinendum est, ut facilius ad effectum deducatur oratio. Nam et in lege sanctificari volentes, inter caetera etiam ab uvis passis jussu Domini temperabant; ut fierent sanctiores **(Num. VI, 4)**. Cum enim quis etiam concessa non contingit, ostendit se velle, quod precatur, accipere.

133 *Et iterum revertimini ad id ipsum.* Quoniam consilium conjugibus dat post dies orationis ad usum naturalem reverti debere: *Ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram;* interpositis diebus abstinendum monet; ne occasio detur diabolo, sicut dicit Petrus apostolus: *Ecce diabolus ut leo rugiens circuit, quaerens quem devoret* **(I Petr. V, 8)**. Si enim causa filiorum creandorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad ipsum usum; quia et dies festi,

et dies processionis, et ipsa ratio conceptus et partus juxta legem cessari temporibus his debere demonstrant.

(Vers. 6, 7.) *Hoc autem dico secundum indulgentiam non secundum imperium.* Manifestum est ideo hoc illum dare consilium, ut fornicationem excludat, non ut ad meliorem vitam tendentibus iter claudat. *Volebam autem omnes homines esse sicut me ipsum.* Quantum ergo ad benevolum et sollicitum magistrum pertinet, omnes tales, si fieri posset, volebat esse sicut se ipsum. Qualis autem ipse erat, mox in subjectis ostendit: *Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic;* hoc est, unusquisque juxta votum suum donum Dei habet, ut si velit, ipsius nutu Dei, possibilitatem consequatur. Ideo non debet quis constringi; ne a licito prohibitus, illicita admittat: sed ipse sibi eligat, quid sequatur.

(Vers. 8.) *Dico autem non nuptis et viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego.* Non diceret, bonum est innuptis, ut sint, sicut et ego; nisi esset integer corpore Nec diceret: *Omnes homines volebam esse, sicut me ipsum;* si enim habuerit uxorem, et hoc dixit, virgines esse noluit. Sed absit; sic enim a pueritia servivit, ut hujus rei studium non haberet; quippe cum juvenculus anticipatus sit a gratia Dei. Postquam dixit unumquemque proprium donum habere a Deo, ostendit in qua re melius est esse propensiorem; quia in eo adjuvatur quis, quod videtur aviditate mentis appetere.

(Vers. 9.) *Quod si se non continent, nubant.* In ista re illos vult contendere, ut contineant. Quod si impulsu carnis perseverare se viderint non posse, quia nec sunt promptiores in eo ipso, ut adjuventur a Deo; illum enim Deus juvat, quem

videt tota virtute contendere: nubant utique, si uri timent. Forte enim poterunt hoc postea adipisci; digesto enim impedimento reparat se voluntas robustiore virtute.

Melius est enim nubere, quam uri. Non ideo dixit: *Melius est enim nubere, quam uri,* quasi bonum sit uri, ideo nubere melius: sed consuetudinem secutus est. Solemus enim dicere: Melius est lucrum facere, quam damnum. Uri vero est, desideriis agi vel vinci; cum enim voluntas calori carnis consentit, uritur: nam desideria pati, et non vinci, illustris viri est et perfecti.

(Vers. 10, 11.) *Iis autem qui matrimonio juncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus.* Postquam innuptis et viduis locutus est, hos alloquitur, qui matrimonio juncti sunt, ore Dominico: *Uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam.* Hoc Apostoli consilium est, ut si discesserit propter malam conversationem viri, jam innupta maneat. *Aut viro suo reconciliari.* Quod si continere se, inquit, non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur; non enim permittitur mulieri, ut nubat, si virum suum causa fornicationis dimiserit, aut apostasiae, aut si illicita impellente lascivia, usum quaerat uxoris; quia inferior non omnino hac lege utitur, qua potior. Si tamen apostataverit vir, aut usum quaerat uxoris invertere; nec alii potest nubere mulier, nec reverti ad illum. *Et virum uxorem non dimittere.* Subauditur autem, excepta fornicationis causa. Et ideo non subjecit dicens, sicut de muliere: quod si discesserit, manere sic; quia viro licet ducere uxorem, si dimiserit uxorem peccantem: quia non ita lege constringitur vir, sicut mulier; caput enim mulieris vir est.

(Vers. 12.). *Nam caeteris ego dico, non Dominus.* Hoc dixit, ut ostendat quid proprio ore Dominus jussit; et quid hujus auctoritati concessit; quia et per istum Dominus loquitur. Ait enim: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus* **(II Cor. XIII, 3)**.

134 (Vers. 13.) *Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non relinquat virum.* Hoc dixit, quia inter illa primordia, cum ambo utique essent gentiles, fiebat ut unus ex his crederet: et quia horrebant perfidi culturam Dei, similiter et credentes contaminationem praeteriti erroris; ideo praecipit, ut si contenti essent habitare cum immutatis, contenti essent et fideles esse cum illis.

(Vers. 14.) *Sanctificatus est enim vir infidelis per uxorem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis ex viro fideli.* Habere illos beneficium bonae voluntatis ostendit; quia horrorem nominis Christi non habent: et ad tuitionem hospitii pertinet, in quo signum fit crucis, quo mors victa est; sanctificatio enim est.

Alioquin filii vestri immundi essent. Immundi essent filii eorum, si dimitterent volentes habitare secum, et aliis se copularent; essent enim adulteri, ac per hoc et filii eorum spurii; ideo immundi. *Nunc autem sancti sunt.* Sancti sunt; quia de conjugiis licitis nati sunt: et quia sub creatoris veneratione nati sunt propensiore ex parte. Quia sicut quidquid per dedicationem idolorum fit, immundum est; ita quidquid sub Dei creatoris professione fit, sanctum est.

(Vers. 15.) *Quod si infidelis discedit, discedat.* Propositum religionis, custodit, praecipiendo ne christiani relinquant conjugia: sed si infidelis odio Dei discedit, fidelis non erit reus dissoluti matrimonii; major enim causa Dei est, quam matrimonii.

(28, q. 2, c. Si infidelis.) *Non est enim frater aut soror servituti subjectus in hujusmodi.* Hoc est, non debetur reverentia conjugii ei, qui horret auctorem conjugii; non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei devotione est: ac per hoc non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit. Contumelia enim Creatoris solvit jus matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus. Infidelis autem discedens, et in Deum et in matrimonium peccare dignoscitur; quia noluit sub Dei devotione habere conjugium. Itaque non est ei fides servanda conjugii, quia ideo recessit ne audiret auctorem esse christianorum Deum conjugii. Nam **(III Esdr. IX et seq.)** si Esdras dimitti fecit uxores aut viros infideles; ut propitius fieret Deus, nec iratus esset, si alias ex genere suo acciperent; non enim ita praeceptum his est, ut remissis istis, alias minime ducerent: quanto magis si infidelis discesserit liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suae viro? Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra decretum Dei factum est: sed cum post cognoscit et dolet se deliquisse, se emendat, ut veniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmant conjugium.

In pace autem vocavit nos Deus. Verum est, quia non oportet litigare cum eo, qui discedit; quia odio Dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est.

(Vers. 16.) *Quid enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si uxorem salvam facies?* Hoc dicit, quia forte possunt credere, qui non horrent nomen Christi.

(Vers. 17.) *Nisi unicuique sicut divisit Deus.* Divisit unicuique Dominus, quando salvetur, hoc est, scit quando potest credere, et sustinet illum. Et hic docet exspectandos eos, nec scandalum de his pati debere, quia custodienda est spes illorum; si enim ipsi discesserint, dissimulandum ab his.

Unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet. Hoc est, ut si matrimonio junctus est, qui credit, non deserat, neque vir, neque mulier: sed sic maneat, sive Judaeus, sive Graecus.

Sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Ut suadeat, non se aliter his tradere, quam caeteris; ut cum caeteros hujus fidei hoc doceri audiunt, promptius assequantur. Facile enim quis inclinatur, si viderit socium consensisse.

(Vers. 18.) *Circumcisus aliquis vocatus est? Non adducat praeputium.* Hoc est, quod dixit, ut ita ambulet, sicut vocatus est; ut **135** Judaeus factus christianus non putet se forte indignum, quia praeputium non habet, dans gloriam praeputio. *In praeputio quis vocatus est? Non circumcidatur.* Ut gentilis vocatus non aestimet se debere circumcidi, per id quos filios Abrahae audit praeponi. Nec enim quia circumcisi sunt, praeponuntur, sed merito Abrahae, cujus filii sunt in utroque, si credant: si quominus, pejores erunt gentilibus; deterius est enim fuisse et non esse, quam numquam fuisse.

(Vers. 19.) *Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est.* Manifestum est, quia nec obest, nec prodest. *Sed observatio mandatorum Dei,* id est, fides propitium facit Deum, si bonis operibus approbetur.

(Vers. 20, 21.) *Unusquisque in ea vocatione, in qua vocatus est, in ipsa permaneat.* Hoc firmat, quod supra dixit. *Servus vocatus es? Non sit tibi curae: sed et si potes liber fieri, magis utere.* Hortatur ut bene serviens de Dei timore carnali domino, dignum se faciat libertate, ne audiens forte: *Servus vocatus es? Non tibi sit curae;* negligentior esset circa bonos actus carnalis Domini, et doctrina Christi blasphemaretur, et nec ille Deum promereretur, qui in his terrenis bene serviens, meritum sibi collocat apud Deum: quia dixit Dominus: *Qui in minimo fidelis est, et in magno* **(Luc. XVI, 10)**.

(Vers. 22.) *Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini.* Ereptus enim a peccatis, quae vere servos probant, libertus fit; hic enim omnino servus est, qui imprudenter agit, sicut et veteribus placuit, qui omnes sapientes liberos appellarunt, imprudentes autem omnes servos. Unde et Salomon: *Servo,* inquit *sapienti liberi servient* **(Prov. VII, 2)**. Hic ergo qui credit, etsi servus sit ad tempus; quia rem facit prudentem, ut credat in Christum, libertus fit Domini. Si ergo peccata servos faciunt, sicut Cham filius Noe peccati et imprudentiae causa factus est servus; cum quis accipit remissionem peccatorum, libertus efficitur.

Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Profectus est ex libero servum fieri Christi: liber enim erat a Deo, quod maximum crimen est: et ideo amissa amara et contraria libertate, conditionem sortitus est, quae prodesset, sicut dicit

Dominus: *Tollite jugum meum super vos, quia suave est: et onus meum, quia leve est* **(Matth. XI, 19)**. Superbiam itaque abscidit, et unitatem fecit; ut neque servus pudore conditionis despectum se putet, neque liber elatione mentis inflatus, servo se superponat.

(Vers. 23.) *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum.* Verum est, quia tam caro empti sumus, ut a nullo redimi potuissemus, nisi a Christo, qui omnium dives est. Qui ergo pretio emitur, magis servire debet; ut aliquatenus vicem reddat emptori. A Deo ergo empti, id est a Christo, servi hominum esse non debent. Servi autem hominum hi sunt, qui humanis se subjiciunt superstitionibus. Apostolus tamen illud memorat, quod in capite epistolae reprehendit, eo quod dicerent: Ego sum Pauli: alius autem: Ego Apollo **(I Cor. I, 12)**. Dedit tamen articulum Christum fatendum Deum; quando servos Christi non hominis servos appellandos ostendit.

(Vers. 24.) *Unusquisque frater, in quo vocatus est, in eo maneat apud Deum.* Hoc est, quod supra dixit, quod ut plene commendet, reiterat.

(Vers. 25.) *De virginibus autem praeceptum Domini non habeo.* Hoc ad scripta illorum respondit, sicut supra dixit: *De quibus autem scripsistis mihi,* etc. **(Cap. VII, 1)**. *Consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.* Praeceptum de virginibus negat se accepisse; quia non poterat auctor conjugii rem adversam nuptiis imperare, ne factum suum pristinum accusaret. *Consilium autem,* ait, *do:* non quod displiceat, neque quod adulatione

fucatum sit; quia ad hoc gratiam consecutus est, ut idoneus sit in dandis consiliis salutaribus.

(Vers. 26.) *Existimo ergo hoc bonum esse propter praesentem necessitatem; quia optimum est homini sic esse.* Bonum dicit esse virginem permanere. Et ut hoc absolutius ostenderet, *propter praesentem necessitatem* ait; quia optimum est, ut inter bonum et optimum nihil tam praeclarum atque utile esse cognosceretur, quam est virginitas; quia non solum apud Deum virginitatem commendatiorem docet, sed et apud vitam praesentem, dum necessitates temporis nescit quas patitur conjugatio; et moerores partus, simulque orbitates filiorum ignorat. Ut ergo ad hanc affectandam hortaretur, **136** praesentis necessitatis exitia lucrari docet has, quae illam dilexerint; ut cum non solum hanc apud Deum locum meliorem habere discunt, verum etiam in praesenti, omni industria hanc appeterent. Unum enim est, quod laborat; ut affectum carnis vincat, in caeteris omnibus libera. Quia enim caro in origine sua est et natura, usus ejus suavis videtur et dulcis affectus; ideo haec superare non brevis gloria est.

(Vers. 27.) *Vinctus es uxori? Ne quaesieris solutionem.* Haec remediorum consilia sunt; dicit enim non debere quemquam absolvi ab uxore, nisi causa fornicationis. Frequenter enim suas dimittentes, sub tegmine continentiae alias decipiunt, refrigescente proposito. Sed si melius vult vivere cum uxore sua positus, exhortetur illam, ut sine scandalo purius vivant.

Solutus es ab uxore? ne quaesieris uxorem. Ut sciens hoc magis Deo acceptum, et a necessitate liberum, non quaerat uxorem; ita tamen ut a caeteris temperet. Si quominus, quid

prodest desiderium carnis premere, hoc est, rem licitam spernere, et illicitis subjacere?

(Vers. 28.) *Si autem acceperis uxorem, non peccasti.* Non utique peccat, quia quod concessum est, facit. Si vero contempserit, meritum sibi collocat et coronam. Magnae enim patientiae est, hoc non contingere, quod prohibitum non est. *Et si nupserit virgo, non peccavit.* Non peccat, quia apud Deum ex hac causa libera est.

Tribulationes tamen carnis habebunt hujusmodi. Hoc est, etsi a peccato liberi sint; in hac tamen vita tribulationes habebunt, gemitus ventris, nutrimenta filiorum, victus, tegumenta, dotes, aegritudo, apparatus domus, uxoris necessitas, mariti dominatio.

Ego autem vobis parco. Parcit quando ad haec magis provocat, quae tribulationes carnis, et sollicitudines memoratas excludunt. Potest sic videri parcere, cum permittit, et non contradicit volentibus, quod onerosum ostendit.

(Vers. 29.) *Hoc itaque dico, fratres, tempus breviatum est, et reliquum est.* Breviatum tempus et reliquum dicens, finem mundo imminere significavit: quamvis sciret adhuc tempora superesse. Sed aliter scribere non debuit propter hos, qui lecturi haec tunc sunt, cum perbreve supererit tempus; ne semper dum longe esse putaretur dies judicii, aut non timeretur, aut falsum esse aestimaretur. Illud autem quod dicitur, cum adhuc longe sit, imminere multum proficit; terrorem enim incutit ad meliorem vitam agendam hominibus. Denique hic in praesenti quam solliciti sunt ii, qui apud judices habent quae agant, cum actorum dies dicitur

imminere? Hoc sonat hic, quod alio in loco dicit, *seductores, sed veraces* **(II Cor. VI, 8)**.

Ut et qui habent uxores, ita sint, ac si non habentes. Quia enim mundi finis in proximo est, non debere ad generandum esse sollicitos, neque ad usum ipsum deditos: ut propensiores et vigilantes in divinis operibus, exercitati circa curam Legis, imminente praelio repugnent. Pressurae enim erunt, quales numquam fuerunt, et multi casuri sunt in laqueum diaboli: denique nullus nostrum vult tempore suo haec provenire, timens praedictas a Salvatore pressuras. **(Matth. XXIV, 15 et seq.)**. Ideo sicut nobis optamus, consulamus et aliis; ut a generatione nos filiorum multorum abstineamus, plus orationi et Dei servituti subjecti, praevidentes diem judicii; ne et nos simus imparati per impedimenta necessitatis praesentis, et illi incurrant, quod nos timemus. Etiam a licitis ergo vult temperare fideles; ut non solum innocentes, sed et gloriosi videantur: concessa enim praeterire virtutis est maximae; et prohibita non desiderare non longe est.

(Vers. 30.) *Et qui flent, tamquam non flentes;* scientes enim in proximo finem mundi mox consolationem eorum futuram, qui pro Dei justitia forte premuntur, hac spe inter eos consolentur se. *Et qui gaudent, tamquam non gaudentes;* in praesenti enim qui gaudent sciant mox luctum venturum, eis videlicet qui mundo gaudent, ambigentes de Dei judicio. *Et qui emunt, tamquam non possidentes;* credentes enim, qui emunt, parvum tempus superesse mundo, sic agant, ut non omnem curam in rem cito perituram impendant: magis autem curam animae suae gerant, quam sciunt aeternam.

137 (Vers. 31.) *Et qui utuntur hoc saeculo, tamquam non utantur:* id est, ut non praesumant de usu hoc; quia cito peribit, corruente mundo. *Praeterit enim figura hujus mundi.* Quia finiri mundum dixit, ostendit figuram ejus praeterire; et hunc esse finem, id est, non substantiam ejus praeterire, sed formam. Itaque si forma mundi peribit, dubium utique non est omnia, quae in mundo sunt, interire. Ideo praeterit, quia quotidie senescit mundus.

(Vers. 32.) *Volo vos sine sollicitudine esse.* Diminuta enim sollicitudine saeculi, in Dei rebus propensius vigilatur. Quomodo autem sine sollicitudine esse possimus, ostendit dicens: *Qui sine uxore est, cogitat quae Domini sunt.* Amputata enim sollicitudine rei uxoriae, quae sola in mundo caeteris gravior est, ad Deum promerendum animus eruditur: si tamen hac spe animus his molestiis se exuat, ut Deo magis serviat.

(Vers. 33.) *Qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt hujus mundi, quomodo placeat uxori.* Cura enim uxoris et filiorum cogitatio mundi est: nam inter caetera solent aliquando res puniendas admittere; ne illas offendant, sicut refert Zorobabel unus de tribus cubiculariis Artaxerxis **(Esdr. IV, 13)**: magna enim amaritudo est in domo uxor tristis. Divisus ideo dicitur, quia non potest et divinis insistere rebus, et uxoris facere voluntatem.

Divisa est mulier, et virgo. Divisa non utique natura, sed actu; quia legimus in Numeris mulieres virgines appellatas **(Num. XXXI, 9)**. Alia ergo sollicitudo mulieris, alia virginis est; tamen cum dicitur mulier, incertum est quid significet, nisi significatio subsequatur: cum autem dicitur virgo, manifesta

locutio est. Hic Apostolus virginem post mulierem posuit, ut mulierem non virginem significaret: per hoc enim voluit ostendere virginem liberam a taediis et laboribus, quos patitur mulier viro copulata.

(Vers. 34.) *Nam quae non est nupta, sollicita est de iis quae Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu:* id est, animo; dum enim spe coelestium, mariti et filiorum sollicitudinem non suscipit, de Domino cogitat, quomodo propositum Deo devotum custodiat, si tamen in corpore mundo animus terrena abjiciens, coelestibus studeat. Animus est enim, qui aut sanctificat, aut polluit corpus. Quid enim prodest corpus mundum habere, et animam pollutam; cum merito animae aut honoratur corpus, aut damnatur: *Quae vero nupta est, cogitat quae sunt hujus mundi, quomodo placeat viro.* Lege enim maritali constricta, sollicita est quomodo impleat jus maritalis officii, subdita mundanis necessitatibus.

(Vers. 35.) *Hoc autem ad vestram ipsorum utilitatem dico; non ut laqueum vobis injiciam: sed ad id quod honestum est.* Quoniam quibusdam asperum et grave videtur, quod utilius aut melius est propter consuetudinem temporalis usus; ideo post rationem redditam, hortatur affectu charitatis simpliciter hoc utilius, hoc honestius esse quod dicit. Honestum est, quia sanctum et mundum: utile vero, quia dignius est apud Deum, et leve in saeculo. Quid ergo dicemus? Si virgines de Deo cogitant, et junctae viris de mundo, quae spes relinquitur nubentibus apud Deum? Si enim ita est, dubium est de salute eorum: nam videmus virgines de saeculo cogitare, et matrimonio junctas Dominicis studere operibus. His virginibus non imputabitur sanctimonium a Deo, et his matrimoniis erit merces apud Deum; quia cum

obligati essent terrenis et carnis nexibus, operam dederunt, ut in futurum aliquid immortalis praemii mererentur. Illis autem non solum non imputabitur virginitas, sed et poenae subjicientur, qui sub tegmine melioris spei vitam et conversationem suam mundiali cura et sollicitudine occupantes, pigros se ad Dei opera agenda fecerunt; sicut dicit Hieremias propheta: *Maledictus qui opera Dei facit negligenter* **(Jerem. XLVIII, 10)**. Hi sunt, de quibus in alia epistola dicit: *Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes* **(II Tim. III, 5)**. Apostolus autem his loquitur, qui mira devotione obsequi desiderant coelestibus praeceptis, ostendens et docens quo compendio citius itur ad Deum; quia qui propter Deum promerendum virgo manere vult, sciens quale praemium possit accipere, qui a licito temperat, **138** ut melior fiat; simul omnia impedimenta carnis spernit, non nescius haec esse, quae gressum currentis velut oneribus compedum detinent.

(Vers. 36.) *Si quis autem turpem se viderit supra virginem suam, si sit ultra pubertatem, et sic oportet fieri; quod vult faciat, non peccat, si nubat.* Quoniam superius ita virginitatem tenendam et continentiam, reddita ratione, hortatus est; ut pene ad comparationem earum conjugia inutilia et abjicienda videantur: nunc ne nuptias negare putaretur, non peccare virginem, si nubat, ostendit; sed rem maximi laboris aggredi, et quae apud Deum praemium non habeat, sicut non habet poenam: christianos enim vult per omnia esse meliores. Si ergo aliqua in desiderio nuptiarum est, jam matura ad usum, melius esse, ut secundum concessam legem publice nubat, quam occulte turpiter agat illud, et erubescatur in illa.

(Vers. 37.) *Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habet de sua voluntate, et hoc decrevit in suo corde, servare virginem suam, bene facit.* Hoc dicit, ut qui virginem habet, cui animus ad nuptias non est, servet illam: nec illi ingerat fomitem nuptiarum, quam videt nubendi voluntatem non habere. Beneficia si praestanda sunt, quanto magis minime auferenda?

(Vers. 38.) *Ita et qui nuptum dat virginem suam, bene facit.* Bene facit, quia licet, quod facit. *Et qui non dat nuptum, melius facit.* Melius facit, quia et apud Deum meritum illi collocat, et a saeculi sollicitudine illam liberat.

(Vers. 39.) *Mulier vincta est lege, quamdiu vivit vir ejus.* Haec idcirco prosequitur, ut doceat quia mulier, etiamsi a viro fuerit ejecta, nubendi licentiam non habet. *Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est.* Etiam haec ad supradictas pertinent causas; ut ostendat quam beata sit virgo, cum nulli nisi soli Deo subjecta sit. Vincere enim videtur naturalem subjectionem, quando quod per naturam humiliatum est, erigit. *Cui vult nubat, tantum in Domino:* id est, quem sibi aptum putaverit, illi nubat; quia invitae nuptiae solent malos proventus habere. *Tantum in Domino,* hoc est, ut sine suspicione turpitudinis nubat, et religionis suae viro nubat: hoc est in Domino nubere.

(Vers. 40.) *Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium.* Cum dicit superius, *nubat,* lege loquitur naturali; quamquam a Deo primae nuptiae sint, secundae vero permissae sunt. Denique primae nuptiae sub benedictione Dei celebrantur sublimiter: secundae autem etiam in praesenti carent gloria; concessae sunt autem propter incontinentiam: et

quia solent viduarum juniores incurrere; ac per hoc concedit secundas. Sed quia melius est ut se contineat; ut dignior sit in futuro, consilium dat spiritali ratione praecipuum, ut se contineat. *Puto enim et ego Spiritum Dei habeo;* ut ratum et providum consilium suum ostendat, humilitate verbi hoc commendat alto sensu.

CAPUT VIII.

(Vers. 1.) *De his autem quae idolis immolantur, scimus quia omnes scientiam habemus.* Nunc de scientia locuturus est: quae sit scientia, non statim dicit, sed in subjectis ostendit dicens, quia nihil est idolum.

Scientia inflat. Manifestum est habentem scientiam in eo ipso gloriari, si non foris, quia prudens est, vel apud se. Genus enim scientiae hoc est, ut glorietur in sese, ideo inflat. *Charitas vero aedificat.* Itaque tunc scientia magna est, et sibi utilis, si charitate humilietur, ut amplius crescet. Temperatur enim a dilectione, ut non satis mera sit, et inebriet scientem, ut se extollat. Sicut enim vinum non temperatum admixtione aquae mentem alienat; ita et scientia superbum facit, nisi fuerit temperata. Omnia enim sola insuavia sunt et nociva; quia nec panis solus bene editur, nec reliqui cibi sine admixtione grati sunt, sed nocivi; ideo charitas aedificat. Ipsa charitas uno licet vocabulo appelletur, multis tamen consistit; sine patientia enim non potest, neque sine humilitate, neque sine cordis simplicitate. Hi ergo inflati erant per scientiam, quia nihil est idolum, qui contra salutem fratrum

imperitorum **139** carnes sacrificatorum edebant, scientes licere carnem edere; et quia nihil est idolum, ideo non contaminari edentem. Hi scandalo erant fratribus, charitatem prae oculis non habentes; quia plus erat carnem contemnere, quam fratribus scandalum facere. Scientia enim illorum destruebat animos imperitorum fratrum, putantium esse illic apud idolum aliquam gratiam; quando peritiores fratres interesse illic, et non horrere videbant. Ideo ait: *Charitas aedificat;* ut saluti fratrum studentes, scientiae illic legibus non uterentur, ne illis scandalum facerent.

Vers. 2.) *Quod si quis existimat se aliquid scire, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.* Eos ipsos qui in scientia gloriantur, ostendit non ita cognovisse, sicut cognoscendum est. Dum enim charitatem, quae mater omnium bonorum est, non sectantur, non sciunt sicut oportet. Ut ergo scientia fructum habere possit, charitati se debet subjicere.

(Vers. 3.) *Si vero quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo.* Hic diligit Deum, qui charitatis causa scientiam mitigat; ut prosit fratri, pro quo Christus mortuus est.

(Vers. 4.) *De cibis igitur simulacris immolatorum.* Nunc causam ipsam pertractat, ut ostendat per rationem scientiam non solum non proficere, charitate contempta, sed et obesse. *Scimus quia nihil est simulacrum, et quia nemo Deus, nisi unus.* Verum est; apud christianos enim unus est Deus.

(Vers. 5.) *Licet sint qui dicantur dii et domini, sive in coelo, sive in terra.* A paganis enim et sol et luna et caetera sidera dii

coelestes dicuntur: in terra Apollinem, Aesculapium, Herculem, Minervam deos dicunt et dominos.

(Vers. 6.) *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illo.* Omnia enim ex illo quaeque sunt, ubicumque sunt. Cum autem dicit: *Et nos in illo,* discrevit nos a caeteris, qui cum ex illo sint; non tamen sunt in illo, dum adhuc non credunt. *Et unus Dominus Jesus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Omnia enim ex Patre quidem, sed per Filium creata sunt. Sed cum dicit: *Et nos per ipsum,* reformatos nos per ipsum, per quem creati fueramus, significat in Dei cognitione; quia facti per ipsum cum caeteris, post stuporem mentis et ignorantiae nos per ipsum agnovimus mysterium unius Dei. Unum ergo Deum Patrem dixit, et unum Dominum Jesum Filium ejus; ut quia Deus non potest non esse Dominus, similiter et Dominus intelligatur esse et Deus, unum esse Deum et Dominum demonstraret, modum unius principii conservando.

(Vers. 7.) *Sed non in omnibus est scientia.* Id est, non omnes norunt credentes mysterium Dei unius; ideo quidam putant ex iis qui credunt aliquid numinis in simulacris.

Nam aliqui adhuc conscientia idoli quasi simulacro immolatum manducant. De plebe enim aliqui adhuc cum veneratione simulacri manducabant de sacrificatis, quasi aliqua esset illic divinitas. *Et conscientia aliorum cum sit infirma, coinquinatur.* Maculatur conscientia, si infirma est circa Deum.

(Vers. 8.) *Esca autem nos non commendat Deo.* Verum est, quia non ideo Deo placebimus, si omnia ederimus: aut

offendemus si aliqua contempserimus. *Neque enim si ederimus, abundabimus; neque si non ederimus, deerit nobis.* Contempta enim sacrificiorum esca, non utique deerit quod edatur; si autem sumpta fuerit, non abundabit, ita ut nihil requiratur: ac per hoc abjicienda; quia neque sine illa non vivitur et scandalum fratribus est.

(Vers. 9.) *Videte tamen ne forte licentia vestra offensio fiat infirmis.* Hoc est, ne quia licere vobis edere carnem de sacrificio dicitis, per id quod nihil esse idolum scitis, offensionem generetis fratribus, qui nesciunt adhuc quia nihil est idolum.

(Vers. 10.) *Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam in idolio recumbentem, nonne conscientia ejus, cum sit infirma, aedificabitur ad manducandum de simulacris?* Hoc ideo dixit, quia videns quis fratrem peritum in idolio invitatum, recumbentem edere carnes sacrificiorum, putat illic esse aliquid gratiae, et incipit etiam ipse edere carnes sacrificiorum, non illa conscientia, qua ille peritiae causa sciens nihil esse idolum, sed qua esse putat illic numen; quando fratrem peritum videt illic edere, nec horrere.

140 (Vers. 11.) *Et peribit, qui infirmus est in tua scientia frater, pro quo Christus est mortuus?* Peribit infirmus, si edat contra unius Dei fidem de sacrificatis: quod quidem quasi irascentis verba sunt, et ostendentis quid mali possit parere scientia, si non fuerit temperata a charitate. *In tua scientia:* id est, tua peritia illum occidit; quando a te fieri videt, quod ille aliter intelligit. Et tu eris occasio mortis fratri, quem Christus ut redimeret, crucifigi se permisit. Ac per hoc aliquando ab scientia dissimulandum docet charitatis causa; quia sine dubio

plus est salus fratris, quam cibus: quia licet quidem, sed non expedit. Hoc erit cognovisse, sicut oportet scire.

(Vers. 12.) *Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam illorum infirmam, in Christo peccatis.* Quando enim charitatis non aemuli sunt, qua Christus nos liberavit, peccant in Christo, non in Christum; quia in Christum peccare negare est Christum: in Christo autem, in haec quae sunt Christi. Sicut et hic, qui sub Lege est, in Lege dicitur peccare; ita et ii qui sub Christo sunt, in Christo peccare dicuntur.

(Vers. 13.) *Propter quod si esca scandalizat fratrem meum, non edam carnem in aeternum, ne fratrem scandalizem.* In tantum charitati studendum docet, ut licita pro illicitis habeantur, ne obsint fratri. Quantum enim mali est per illicita non delinquere, et per ea quae concessa sunt, offendere; ut Lex servetur in illicitis, et in licitis non custodiatur, dum inconsiderate eduntur? Lex enim sic permisit quae concessit, ut modus tamen sit, quem custodiant. Uxorem certe licet habere, sed si fornicata fuerit, abjicienda est: ita et carnem licet edere, sed si idolis oblata fuerit, respuenda est.

CAPUT IX.

(Vers. 1.) *Non sum apostolus? non sum liber? nonne Jesum Dominum nostrum vidi?* Cum negare videtur, confirmat; iratus enim loquitur. Apostolum enim se probat, quia missus est ad gentes, dicente Domino ad eum: *Ego ad gentes mittam te* **(Actor. XXII, 21)**. Liberum autem se ostendit, quia nullius aliquid concupivit, neque in adulatione docuit. Jesum autem

Dominum nostrum vidit, dum oraret in templo Hierosolymis **(Act. XXII, 18)**. *Nonne opus meum vos estis in Domino?* Ideo opus sunt quia ipse illos plantavit in Domino, annum et sex menses evangelizans eis verbum Dei.

(Vers. 2.) *Etsi aliis non sum apostolus, verumtamen vobis sum;* quia a Judaeis credentibus, et nihilominus Legem servantibus, apostolus esse negabatur. Jam enim circumcidi non debere docebat, neque sabbatum custodiri: caeteris autem apostolis propter scandalum ab hac re dissimulantibus, hic aliter videbatur docere; ideo apostolus ab his negabatur; his enim erat apostolus, qui viderant in eo virtutis insignia. *Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino;* hoc enim praedicante, conversi sunt ab idolis ad fidem Dei unius.

(Vers. 3.) *Mea defensio apud eos, qui me interrogant, haec est.* Nunc incipit agere causam, quam superius praemisit dicens: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri et venter escis* **(I Cor. VI, 12)**. Sic ergo incipit causam hanc, ut dicat: *Mea defensio apud eos, qui me interrogant, haec est.* Et quae sit subjicit, dicens:

(Vers. 4, 5.) *Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi?* Hoc est quod dixerat: *Omnia mihi licent. Numquid non habemus potestatem mulierem circumducendi, sicut et caeteri apostoli et fratres Domini, et Cephas?* Ideo addidit: *Et Cephas;* quia cum primus esset inter apostolos, non refutabat sumptus oblatos. Cephas ipse est Simon Petrus. Mulieres enim desiderio doctrinae Dominicae, et cupidae virtutum sequebantur apostolos, ministrantes eis et sumptus et servitia, sicut et Salvatorem sunt secutae ministrantes ei de facultatibus suis.

(Vers. 6.) *Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem haec operandi?* Hoc est, habemus potestatem operandi, sed nolumus. Pro accipiendi tamen *operandi* ait, ut honestius loqueretur. Et ut hoc firmet, exempla subjicit, dicens:

(Vers. 7, 8.) *Quis militat stipendiis suis umquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem ovium, et de lacte earum non percipit? Numquid secundum hominem haec loquor?* **141** Id est, numquid humanam sententiam sequor? *Numquid et Lex eadem non dicit?* Concordare docuit supradicta testimonia documentis divinis; ut ostendat non sine causa utique nolle se ab illis sumptus accipere, quando tot exemplis ostendit et dandum et accipiendum esse.

(Vers. 9.) *In Lege enim* **(Deut. XXV, 4)** *scriptum est: Non alligabis os bovis triturantis. Numquid de bobus cura est Deo?* Interim paucis hoc absolvamus; in Jona enim propheta scriptum est: *Non parcam civitati, in qua habitant plusquam centum viginti millia hominum et pecora multa* **(Jonae IV, 11)**. Et Psalmographus: *Homines et jumenta,* inquit, *salvabis* **(Psalm. XXXV, 7)**. Quomodo ergo Deus non curat de bobus et pecoribus? Sed non curat de bobus et pecoribus propter haec ipsa, sed propter nos, quorum causa sunt facta; ideo de nobis curat, non de illis.

(Vers. 10.) *Aut potius,* inquit, *propter nos dicit: propter nos enim scriptum est.* Per figuram enim omnia dicta ad nos transeunt. *Quoniam qui in spe arat et triturat, debet spei suae fructum percipere.* Verum est, quia hac spe laboratur, ut fructus capiatur.

(Vers. 11.) *Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est, si nos vestra carnalia metamus?* Non dicit magnum, neque par esse, si evangelizantes regnum Dei, et coelesti cibo Ecclesiam saginantes, alimenta corporis sumerent; ut tradentes aeterna, consequerentur temporalia.

(Vers. 12.) *Si alii potestate vestra utuntur, nonne magis nos?* Si enim ii qui per Evangelium patres vestri non sunt, nec eumdem affectum habent erga vos, facultatem habent accipiendi, quanto magis nos? Et subauditur, vestri apostoli; quia et Barnabas apostolus erat.

Sed non sumus usi hac potestate; omnia vero toleramus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi. Diu occultatum prodidit sensum; ostendit enim sumptus ideo se nolle, cum liceret, accipere, ne vigor evangelicae auctoritatis torpesceret. Pseudoapostoli enim peccantibus blandiebantur, volentes accipere; ita ut non sibi viderentur peccare illis subjecti: sed quoniam haec res contra evangelicam erat disciplinam, hic non vult accipere; ut libere arguat, ne in illorum numero inveniatur. Ut enim regulae christianae jus maneret, licita illicita fecit; quia illi per licentiam offendebant.

(Vers. 13.) *Nescitis quoniam qui in sacrariis operantur, de sacrario vivunt: et qui altario deserviunt, de altario participantur?* In sacrariis legem gentilium significat, in altario vero Judaeorum. Sic enim decrevit Dominus per Moysen **(Deut. XVIII, 3)**, ut de iis quae oblata erant, partem sumerent sacerdotes.

(Vers. 14.) *Ita et Dominus Jesus ordinavit eos, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.* Non ergo Deus per Moysen gentilium formam secutus est: sed ipsa naturalis ratio hoc habet, ut quis inde vivat, ubi laborat. Hanc ergo rationem ipsi naturae et conversationi humanae decrevit. Haec tamen ad cumulum adhuc addens, gravat causam; ut non leve faciat neque odiosum, quod tantis testimoniis commendat: et tamen non sibi proficere vult, ne libertatem arguendi humiliet.

(Vers. 15.) *Ego autem nullo horum usus sum.* Postquam multis modis ostendit licere accipere, sibi tamen non opus esse; obest enim accipere a peccantibus, sicut supra memoravi. *Non autem scripsi haec, ut ita fiat in me; bonum est enim mihi magis mori. Nemo gloriam meam evacuabit.* Gloriam suam dicit in eo, si Evangelii severitas maneat: et mori magis elegit, quam Evangelii jura violare, sciens hoc sibi magis proficere ad futuram salutem. Debitum enim obsequium abnuit ab his sibi impendi; ne per hoc accipiant fiduciam delinquendi.

(Vers. 16.) *Nam si evangelizem, non est mihi gloriatio; necessitas enim mihi incumbit.* Sicut dicit Dominus: *Cum feceritis quae dico vobis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus* **(Luc. XVII, 10)**. *Vae enim erit,* inquit, *mihi, si non praedicavero Evangelium.* Missus enim servus a domino facit etiam invitus, quod sibi praeceptum est: si quominus, adstringatur plagis necesse est. Denique Moyses invitus missus est ad Pharaonem **(Exod. IV, 14)**; et Jonas coactus est praedicare Ninivitis **(Jonae I, 3)**.

142 (Vers. 17.) *Nam si volens hoc ago, mercedem habeo.* Manifestum est quia nemo accipit remunerationem ejus rei, quam invitus agit. Si enim voluntarius, dignus mercede est; quia consentit domino: et quod voluntate fit, melius fit. *Si autem invitus, dispensatio mihi credita est.* Nec hoc obscurum est, quia qui indevotus aliquid facit, non voluntate facit, sed necessitate. Quia enim potestatis suae non est, facit invitus, quod sibi praeceptum est.

(Vers. 18.) *Quae ergo erit mea merces? Ut Evangelium annuntians, sine sumptu efficiam Evangelium; ut non abutar potestate mea in Evangelio,* Repressa verborum jactantia gloriatur, et vult intelligi quanta dignus mercede sit, quia potestate sua non utitur in Evangelio, dum respuit oblatos sumptus, ne vim praedicationis humiliet. Hoc est licere, sed non expedire propter salutem fratrum, ut corrigantur. Forma ego vult esse caeteris, ut ubi vident non expedire, etiam licitis non utantur: si quominus, de licito fient rei: quod sic sumunt, ut ad detrimentum proficiat.

(Vers. 19.) *Nam cum liber sim ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifaciam.* Liber ex omnibus est, cum nulli in adulatione tradidit Evangelium, nec cujusquam praeter salutem aliquid concupivit, neque ad delicias habendas ab aliquo sumptus largiores mercede hypocrisis accepit. Servum autem sic se omnium factum dicit, dum se per humilitatem similem omnium mente imbecillium exhibuit; ut eos per patientiam firmaret ad salutem futuram, confovens animos illorum, qui aut peccabant, aut res divinas tardius sequebantur; ut non aspere ferrent reprehendi se.

(Vers. 20.) *Et factus sum Judaeis tamquam Judaeus, ut Judaeos lucrifacerem.* Videtur quasi simulasse, ut omnibus fieret omnia, quod solent adulatores facere, sed non ita est; vir enim divinus et medicus spiritalis sciens omnium causas et vulnera, magna industria confovet illos et compatitur; cum omnibus enim hominibus quaedam habemus communia. Factus est ergo Judaeis tamquam Judaeus; quia propter scandalum illorum circumcidit Timotheum **(Act. XVI, 3)**, et purificatus ascendit in templum, ne occasionem per eum acciperent blasphemandi **(Act. XXI, 26)**. Rem ergo fecit, quae jam cessare deberet, sed secundum Legem fecit. Nam et consensit illis Legem esse a Deo et prophetas, et de illis ostendit Christum hunc esse, qui promissus est: ut assensus ejus haberet effectum.

(Vers. 21.) *Iis qui sub Lege sunt, quasi sub Lege essem (cum ipse non sim sub Lege) ut eos qui sub Lege sunt, lucrifacerem.* Ii qui sub Lege sunt Samaritani noscuntur; Legem enim solam accipiunt, id est, quinque libros Moysi. Sunt autem ex origine Persarum et Assyriorum, quos rex Assyriorum, sublatis filiis Israel in captivitatem, posuit ad incolenda loca Samariae **(IV Reg. XVII, 6)**; ideo et ignem colunt more Persarum. His ergo Apostolus, dum non negabat Legem esse a Deo, fiebat quasi sub Lege: sed ex ea illis miti verbo Christum intelligendum tradebat, sicut et Samaritana illa, quae dixit ad Dominum: *Scio quia Messias venit* **(Joan. IV, 25)**; docta per Legem.

Iis qui sine Lege sunt, quasi sine Lege essem (cum sine lege non essem Dei, sed in lege essem Christi) ut eos qui sine Lege sunt, lucrifacerem. Hoc dicit, quia cum in Lege Christi est, in lege Dei est; quia quod Christi est, Dei est: et quod Dei est,

Christi est, sicut dicit: *Omnia mea tua sunt, et tua mea. Ut eos qui sine Lege sunt, lucrifacerem* **(Joan. XVII, 10)**. Dum enim assentit illis, id est, gentilibus, juxta physicam rationem mundum factum a Deo, et quae in eo sunt, et animam esse immortalem, et ab ipso nos originem habere (ita enim Actibus apostolorum ait **(Act. XVII, 28)**: *Et sicut quidam ex vobis dixerunt: Ipsius enim et genus sumus*) sic fiebat quasi sine lege, per quod subintroducebat illis Christum ipsum esse, quem Deus ad judicandum mundum praeelegit, et ipsum esse, per quem omnia fecit.

(Vers. 22.) *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem.* Infirmus factus est, dum propter fratres infirmos a licitis abstinet; ne illis scandalum generet. *Omnibus factus sum omnia, ut omnes salvos facerem.* Hoc fuit viri prudentis et spiritalis, ut omnibus omnia factus, propositum tamen **143** religionis non excederet; quia ubi cessit, ad hoc cessit, ut proficereret: nec aliud fecit, quam Lex mandavit.

(Vers. 23.) *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus fiam.* Hoc est, omnia supradicta facio, ut voluntatis evangelicae particeps efficiar, quam habet circa salutem humanam.

(Vers. 24.) *Nescitis quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit palmam?* Nunc aliud vult exponere: itaque hoc exemplo ostendit quanta sit utilitas legis nostrae, in qua non uni, sed omnibus promissa est palma. *Sic currite, ut comprehendatis.* Sollicite vult curri ad promissionem, quia magna est.

(Vers. 25.) *Omnis autem qui in agone contendit ab omnibus se abstinet:* ab his omnibus quae vitanda eadem tradit disciplina, cum sciant unum coronandum; quanto magis nobis observandum est, quia omnibus promissa est salus! *Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant: nos autem incorruptam.* Et in hoc multum dispar donum est, ac per hoc diligentiores nos esse debere, quibus non terrenis et marcescentibus floribus, sed aeternis conserta gemmis in modum regalis diadematis spiritalis corona servatur.

(Vers. 26.) *Sic curro, non quasi in incertum.* Magna spe currere se profitetur, certum habens quid sit promissum. *Sic pugna, non quasi aerem caedens.* Hoc est, non verbis magis, sed de rebus contendo.

Sed castigo corpus meum, et servituti subjicio. Castigare corpus est jejuniis illud angere: et illa ei dare, quae ad vitam proficiant, non ad luxum. Servituti vero subjicitur; dum non suam perficit, sed spiritus voluntatem. *Ne forte aliis praedicans ipse reprobus inveniar.* Ideo se refrenare corpus suum ostendit, ut remuneratione, quam aliis praedicat, etiam ipse dignus habeatur; ne aliis curatis, ipse remaneret in vulnere. Ratam ergo spem praedicationis suae affirmat, quando gestis id se prosequi, quod docet, ostendit; quia qui aliter agit quam praedicat, suspectos facit audientes, ut de promissis dubitent. Suo itaque exemplo non magis verbis, quam operibus exercendum hortatur.

CAPUT X.

(Vers. 1, 2.) *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari* **(Exod. XIII, 21; XIV, 22)**. Judaeorum exemplo, qui negligentia sua offenderunt **(Num. IX, 22)**, sollicitos nos vult esse; ideoque sub nube dicit illos fuisse, quia omnia quae gesta sunt, in figura nostri facta sunt; ut veritatis nostrae illi habuerint imaginem. Contecti enim nube, et ab adversariis suis tuti praestiti, dum a morte liberati sunt, baptizati dicuntur. Illis enim, id est, Aegyptiis in mari mortuis, dum hi, duce Moyse, feliciter transeunt, erepti sunt a morte: quod praestat baptismum. Non enim illis praeterita mala imputata sunt, sed per mare et per nubem purificati, praeparati sunt ad accipiendam Legem, et formam futuri sacramenti nostri.

(Vers. 3, 4.) *Et omnes eamdem escam spiritalem ederunt, et omnes eumdem potum spiritalem biberunt; bibebant enim de sequente eos spiritali petra: petra autem erat Christus*. Manna et aquam **(Exod. XVI, 15; XVII, 6)** quae fluxit de petra, dicit spiritalia; quia non mundi lege parata sunt, sed Dei virtute sine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in se figuram futuri mysterii, quod nunc nos sumimus in commemorationem Christi domini. Ideo et panis angelorum dictus est, quia virtute qua angeli subsistunt, creatus est: hoc significans, quia de coelis venturus erat, qui spiritaliter pasceret. Unde et manna primum Dominico die venit de coelo ad saturitatem populi; sequens tamen petra dicta est, quae intelligitur Christus. Ubi enim deficiebat hamanum eis suffragium, aderat Christus; ideo sequebatur, ut ubi defecisset, ille subveniret. Nec enim petra aquam dedit, sed Christus.

(Vers. 5.) *Sed non in pluribus eorum bene sensit Deus.* Ideo hoc dixit, quia acceptum beneficium non intellexerunt. *Prostrati enim sunt in deserto* **(Num. XXVI, 65)**. Dignum est, ut qui magna consecutus, in parvis diffidens est; non solum haec non adipiscatur, verum etiam amittat et illa. Quoniam ergo superius hortatus est ad meliora, se etiam dicit id elaborare, ut ad promissionem dignus occurrat; nunc ut istud exempli terrore constringat ac suadeat, Judaeos tunc simili modo dicit donum Dei et gratiam sortitos, sicut et nos: et quia **144** indiligentes et dubitantes de Dei promissione fuerunt, prostratos esse in deserto; ut ideo semetipsum affligere se ostenderet, ne in illorum numero inveniretur: proinde elaborandum, ut sui imitatores existerent.

(Vers. 6, 7.) *Haec autem in figura nostri facta sunt, ut non simus desiderantes mala, sicut et illi desideraverunt.* Is sensus et ratio est, quam supra memoravi. *Neque simulacris servientes, sicut quidam illorum.* Nunc hos tangit, qui in idolio recumbentes putabant non esse peccatum. *Sicut scriptum est* **(Exod. XXXII, 6)**: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere:* ante idolum utique; ut non se crederent immunes a crimine, qui in idolio epulabantur. Nam Moyse in monte posito apud Deum, simulacro vituli facto, post oblationem dedicationis causa: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.* Haec luxuria est, quia semper oblectati, in Dei rebus infideles inventi sunt. Ideoque instruit, ne in hanc diffidentiam per assensum luxuriae in idolio incidamus.

(Vers. 8.) *Neque fornicemur, sicut quidam illorum fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia hominum* **(Num. XXV, 1)**. Hoc illis retributum est, quando cum Madianitis

mulieribus se commacularunt; ira enim Dei exstitit contra illos, quae aemulatione Phinees sacerdotis habentis zelum Dei, sopita est, ne plures morerentur.

(Vers. 9.) *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt.* Detrahentes de Deo Christum tentasse dicuntur; quia Christus erat, qui ad Moysen loquebatur. Denique ne nos in eadem causa inveniamur, commonet ne diabolo tradamur, cujus serpentes habent figuram.

(Vers. 10.) *Neque murmuraveritis, sicut quidam ex ipsis murmuraverunt* **(Num. XIV, 1)**. Murmurare est falso ad invicem de praepositis et rectoribus queri, quantum ad mentem loci pertinet; quia solet murmur fieri et justa ex causa. *Et perierunt ab exterminatore.* Hoc est, in locum Judae concesserunt, anticipantes illum; quia tradens Christum, exterminatus est de numero apostolorum a judice Deo. Per haec exempla ad correctiorem nos vitam provocat; ut monitis ejus aut praemium, si obedientes fuerimus, aut propensiorem poenam mereamur inobedientes. Non est enim ambiguum illos peccantes plus subjiciendos tormentis, quibus peccantium poenae ad hoc relatae sunt, ne peccarent.

(Vers. 11.) *Haec autem omnia in figura contingebant illis; scripta sunt vero ad correptionem nostram, in quos fines saeculorum devenerunt.* Fines saeculorum nos sumus; quia tunc haec ideo facta noscuntur circa retributionem illorum, ut nobis essent exemplo, qui postremo saeculo futuri eramus in fide Christi. Pro utilitate enim nostra gesta sunt, ut si terrore horum in Dei timore manserimus, gloriam illis promissam

accipiamus: si quominus, geminabitur nobis poena illorum; quia major notitia legis plus facit reum.

(Vers. 12.) *Propterea et qui se putat stare, videat ne cadat.* Hoc ad eos loquitur, qui praesumentes de scientia, qua licitum est omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant: et putantes aliquid se proficere doctrina pseudoapostolorum, deterioraverant; et judicabant Apostolum, cum ipsi essent rei. Superbiam ergo amputat, ne per hanc tententur, sicut Judaei tentati sunt, et perierunt.

(Vers. 13.) *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana.* Ac per hoc detrahentes Apostolo, Dominum tentare videntur; quia et tunc cum Moysi detraherent, et dubitarent de eo, Deum tentasse dicuntur. Omne enim quod probatum non habetur, tentatur; ideo ut haec tentatio convellatur, admonet cum terrore. Ut autem humana tentatio illos apprehendat, hortatur: humana enim tentatio est propter spem Dei diffidere de homine, quia vana spes in homine; ut in necessitate aut pressura non desperet de Deo, humanum auxilium requirendo, sicut et Judaei qui dubitantes de Deo, idolorum adminicula exorabant. Hoc est humanum auxilium; quia dii paganorum terra sunt, et culturam illorum humanus error invenit. Propter Christum ergo pati, humana tentatio est, per quam proficitur apud Deum.

Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra quam potestis: sed faciet cum tentatione etiam proventum; ut possitis tolerare. Ideo fidelem dicit Deum, *qui non patietur vos tentari supra quam potestis;* quia daturum se promisit **145** Deus diligentibus se regna coelestia: et ut det necesse est; quia fidelis est. Propterea ergo tribulatis pro se

aderit, nec patietur tantum irrogari, quod tolerari non possint: sed faciet, ut aut cito cesset tentatio; aut si prolixa fuerit, det tolerandi virtutem: alioquin non dabit, quod promisit; quia vincetur, qui patitur. Homo est enim infirmitati subjectus, et non erit qui accipiat: sed quia fidelis est Deus, qui promisit, subvenit, ut impleat, quod promisit. Denique breviatos vult esse dies Dominus, ut salventur electi, et possint consequi regnum Dei **(Matth. XXIV, 22)**. Quomodo tamen a Deo adjuvatur, si tantum permittatur tentari, quantum potest? Adjuvatur plane, dum non plus permittitur ei imponi, quam scitur ferre posse; ut quarto die pati non permittatur, qui scitur ultra non posse quam triduo tolerare.

(Vers. 14.) *Quapropter, charissimi, fugite ab idolorum cultura.* Hortatur etiam nunc, ut abstineant se ab omni societate idololatriae, ut non solum spes, sed et animus inde tollatur, ne per hoc nascatur in Deum tentatio. Nemo enim assiduus in idolio nihil sperat de eo; hinc enim sperare dubitare de Deo est, sicut et Saul relicto Deo, qui ei fuerat delicti causa iratus, ad idololatriam se contulit, aliquid sperans de ea **(I Reg. XXVIII, 12 et seq.)**. Cui quidem et in praesenti obfuit, et in futurum gehennam ultricem providit.

(Vers. 15.) *Quasi prudentes, vos, judicate quod dico.* Exempla subjicit, ut facilius suadeat; quia cui verba satis non faciunt, solent exempla suadere.

(Vers. 16, 17.) *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? Quia unus panis, unum corpus multi sumus; omnes enim de uno pane et de uno calice participamus.* Quoniam unum sumus, alter alterius

membra, unum nos sentire debere dicit; ut fides una unum habeat sensum et opus.

(Vers. 18.) *Videte Israel secundum carnem:* hoc est, discite, homines videntes Deum, quemadmodum se habent carnalia, id est, idololatria. *Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?* Sicut enim nos de uno pane et de uno calice percipientes, participes et consortes sumus corporis Domini: ita et qui edunt hostias, participes sunt altaris erroris.

(Vers. 19, 20.) *Quid ergo dico, quia simulacro immolatum aliquid est? Non quia simulacrum est aliquid; sed quae sacrificant, daemoniis immolant.* Simulacrum vere nihil est; quia imago videtur rei mortuae: sed sub tegmine simulacrorum diabolus colitur.

Nolo vos participes fieri daemoniorum. Ostendit illis hoc esse tantum, quod videtur in idolio: sed esse occultum iniquitatis mysterium, quod ut unius Dei fidem corrumperet, Satanas adinvenit. Unde et Joannes apostolus in epistola sua dicit: Ad hoc venit Filius Dei, ut solveret opera diaboli **(Joan. III, 9)**.

(Vers. 21.) *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum; non potestis mensae Domini communicare, et mensae daemoniorum.* Sicut et Dominus ait: *Non potestis Deo servire, et mammonae* **(Matth. VI, 24)**: quia qui calicem daemoniorum bibit, calici Domini insultat: et cum mensae daemoniorum communicat, mensae Domini, id est, altari obstrepit, et Domini corpus crucifigit. Idcirco enim Christus crucifixus est, ut dissolveret opera diaboli. Qui ergo facit opera diaboli, Christo repugnat.

(Vers. 22.) *Aut aemulamur Dominum Jesum? Numquid fortiores illo sumus?* Vix fit ut humilis zeletur potentem; scit enim non sibi competere, in quo illi potest invideri: sed aut aequali invidetur, aut prope aequali. Ideo Apostolus non posse dixit homines aemulari Dominum Jesum, propterea quia illum sciunt Dominum: si quominus, non videbitur eis dignus esse vocari Dominus, quem zelantur, ne Dominus sit. Zelo enim Satanas idololatriam invenit, ut homines negando Deum Dominum, idolis serviant quasi diis et dominis. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.* Omnia dicit licere secundum legem naturae; omnia enim munda sunt. De escis enim agebatur, et carne idolis immolata. Nam quae prohibita et interdicta sunt, quomodo dici possunt licere, cum hic etiam ipsa, quae concessa sunt, significet **146** aliquando non expedire? sicut dicit apostolus Petrus: *Si haec est causa viri cum uxore, non expedit nubere* **(Matth. XIX, 10)**.

(Vers. 23.) *Omnia mihi licent, sed non omnia aedificant.* Idem sensus est, quia licet omnia edere: sed quod idolis immolatur, non aedificat; quia scandalum facit fratri, sicut supra dictum est: ideoque a licitis aliquando temperandum est, ut prosit. Hinc est unde sumptus ab iis, cum ei liceret, noluit accipere, sciens non expedire.

(Vers. 24.) *Nemo quod suum est, quaerat, sed quod alterius.* Verum est quod dum unusquisque in idolio recumbit, voluntati suae satisfacit, et fratri conscientia infirmo scandalum ponit. Quapropter festinandum est pro charitate Domini nostri Jesu Christi; ut et magis quae sunt saluti proximi necessaria prohibeamus, quam nostrae voluntati, sicut idem Apostolus, vas electionis, et medicus spiritalis ait: *Non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis.*

(Vers. 25, 26.) *Omne quod in macello venit edite, nihil interrogantes propter conscientiam; Domini est enim terra et plenitudo ejus.* Ut omnia munda ostenderet, exemplo psalmi vigesimi tertii hoc roboravit; quia non potest immundum esse, quod Domini est. Et quoniam superius de escis ait: *Omnia licent,* statim subsecutus est: *Omne quod in macello venit, edite, nihil interrogantes propter conscientiam.* Hoc autem ideo subjecit, ut libera sit conscientia; licet enim aliquid pollutum sit per accidentiam, id est, oblationem idoli; cum hoc tamen nescit, qui emit, nullum patitur scrupulum, et apud Deum immunis est.

(Vers. 27.) *Si quis vocat vos ex infidelibus ad coenam, et itis; omne quod appositum vobis fuerit, edite, nihil disquirentes.* Hoc est, simpliciter manducate quod apponitur, non interrogantes unde sit.

(Vers. 28, 29.) *Si vero aliquis dixerit: Hoc immolatitium est, nolite manducare propter illum, qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius.* Hoc perfectis loquitur, qui possunt contemnentes idololatriam, quia nihil est manducare de sacrificio, certi quia quod sub Dei Creatoris nomine editur, non potest polluere: sed quia alius, qui idolis servit, gloriabitur, te edente de sacrificatis, quasi venereris idola; ideo non debet edi. Apud conscientiam enim ille laetabitur suam, quia videt te libenter appetere, quod idolis immolatum est.

Ut quid enim libertas mea judicatur ab alia conscientia? Hoc dicit, quia cum ab idoli devotione conscientia sit libera, quid opus est, ut putetur quia venerationis causa edat idolis

immolata? Judicatur enim non distare ab eo, qui colit idola; quando non horret quod oblatum est simulacro.

(Vers. 30.) *Si ergo gratiae particeps sum, quid blasphemor pro quo ego gratias ago?* Id est, si ego gratiae Dei communico; quia in ipsius nomine edo: quid opus est arbitrari hoc aliquem, quia ego idolo devotus sum, dum non horreo, quae oblata sunt idolo, hoc est, *blasphemor?* Et me ergo blasphemat, et ille in idolio suo gaudet; dum me putat participem, habet occasionem permanendi in errore, et fratribus malum datur exemplum. Nam si praeceptum est in Lege, ut luci et arae et tituli et ipsa idola confringantur; vide si non peccatum est non solum haec non facere, sed et interesse epulis hujusmodi; propterea de sacrificatis non expedit edere.

(Vers. 31.) *Sive igitur editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in gloriam Dei.* Per haec subjecta declaravit in idolio edere, quavis licet conscientia, inimicum esse Deo; ad opprobrium enim Dei unius haec diabolo dedicantur. Nam in gloriam Dei edere et bibere et aliquid facere, hoc est, ut sub invocatione Creatoris cum modestia convivium celebretur; in gloriam enim Dei aliquid fit, cum in actibus et conversatione christiani Deus laudatur, vel cum filiorum procreatio a Deo speratur.

(Vers. 32.) *Sine offensione estote Judaeis et Graecis, et Ecclesiae Dei.* Sic temperandam conversationem nostram docet, ut nullus in ea scandalum patiatur. Offensio ergo Judaeis fit, cum idola, quae illi abominantur, christianum, qui se dicit Legem et prophetas accipere, vident non horrere. Graecis vero, id est, **147** gentilibus, haec est offensio, si in eo

in quo sunt, non solum non arguantur; sed et promptiores fiant, dum non vitantur vota idolorum illorum. Ecclesiae autem Dei fit offendiculum, quando quosdam ex numero suo videt iis, quae inimica sunt Deo, adhaerere.

(Vers. 33.) *Sicut ego omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* Omnibus per omnia placere est sine scandalo cujusquam agere ad profectum utilitatis illorum, ut et illis et huic sit utile.

CAPUT XI.

(Vers. 1.) *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Humanum est quod dicit, ut imitatores ejus simus, qui a Deo nobis magister indultus est. Si enim hic Dei imitator est, quare non nos hominis? Quia sicut Deus Pater misit Christum magistrum et auctorem vitae; ita et Christus misit apostolos nobis magistros, ut eorum imitatores essemus; quia ejus esse non possumus. Ita enim ait Dominus ad Patrem: *Sicut me misisti in hunc mundum, ita et ego misi eos in hunc mundum* **(Joan. XVII, 18)**. Et quia digni imitatores ejus erant, subjecit: *Et pro eis sanctificabo me ipsum* **(Ibid., 19)**.

(Vers. 2.) *Laudo autem vos, fratres, quod omnia mea memoria retinetis, et quomodo ubique trado, traditiones meas tenetis.* Postquam mores et conversationem illorum arguit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non hoc confirmat, sed succenset eis; quia cum esset apostolus eorum, immemores erant traditionum ejus: neque quod adhuc non didicerant, ex

aliarum Ecclesiarum traditione sequebantur; ac per hoc quasi noviter tradit illis, dicens:

(Vers. 3.) *Volo vos scire quia omnis viri caput Christus est.* Ad auctoritatem retulit; quia homo a Deo quidem, sed per Christum. *Caput autem mulieris vir.* Quia quamvis et mulier per Christum, de viro tamen facta est, ac per hoc subjicitur viro. *Caput autem Christi Deus.* Dignum est ut filii caput Pater dicatur, quasi genitor ejus. Aliter tamen caput viri Christus est, et aliter vir mulieris, et aliter Deus caput Christi est. Deus autem ideo caput Christi est, quia de eo vel ab ipso genitus est. Mulieris vero caput idcirco vir est, quia ex ejus costa Dei virtute formata est **(Gen. II, 21)**. Christus autem ideo caput viri est, quia per ipsum cum non esset, creatus est. Una ergo dictio diversam habet intelligentiam; quia et personae discrepant et substantiae.

(Vers. 4.) *Omnis vir orans aut prophetans velato capite deturpat caput suum.* Orare dicit deprecari: prophetare autem adventum fore Domini voce symboli post orationem effari.

(Vers. 5, 6, 7.) *Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, confundit caput suum; unum est enim atque idipsum, ut decalvetur. Si autem non velatur mulier, tondeatur: si autem turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput. Vir enim non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei.* Quamvis una substantia sit et vir et mulier, tamen quia vir caput est mulieris, anteponendus traditur; ut per causam et rationem major sit, non per substantiam. Inferior ergo mulier viro est, portio enim ejus est; quia origo mulieris vir est: ex eo enim est, ac per hoc obnoxia videtur mulier viro, ut imperio ejus subjecta sit. Honorificentiam et dignitatem viri

obstare dicit, ne velet caput; imago enim Dei incongruum est ut celetur: abscondi enim non debet, Dei enim gloria videtur in viro.

Mulier autem gloria viri est. Multum distat inter gloriam Dei et gloriam viri; vir enim ad imaginem Dei factus est, non mulier. Haec autem imago Dei in viro, quia unus Deus unum fecit hominem; ut sicut ab uno Deo sunt omnia, ita essent et ab uno homine omnes homines; ut unius Dei invisibilis, unus homo visibilis imaginem haberet in terris, ut unus Deus in uno homine videretur auctoritatem unius principii conservare, ad confusionem diaboli, qui sibi, neglecto uno Deo, dominium et divinitatem voluit usurpare. Quod propheta Ezechiel significat **(Ezech. XVIII, 16)**, et Apostolus idem, ait enim: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se quasi sit Deus* **(II Thess. II, 4)**.

(Vers. 8, 9, 10.) *Non est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro: etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Propterea debet mulier potestatem habere supra caput etiam propter angelos.* Potestatem velamen significavit, angelos episcopos dicit, sicut docetur in Apocalypsi Joannis **(Apoc. II, 1 et seq.)**. Et quia utique homines sunt, quod non corriperent plebem, **148** arguuntur: et quod rectum est in illis, laudatur. Mulier ergo **(33 quaest. 5, cap. Mulier)** idcirco debet velare caput; quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subjecta. Et quia praevaricatio per illam inchoata est, hoc signum debet habere; ut in Ecclesia propter reverentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum: nec habeat potestatem loquendi; quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante judicem,

sic ante episcopum, quia vicarius Domini est, propter reatus originem subjecta debet videri.

(Vers. 11.) *Verumtamen neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in Domino.* Ideo *in Domino,* quia Deus ex uno fecit ambos et unum; una enim caro et unum corpus sunt in Domino, hoc est, secundum Dominum, qui creavit. Denique qui non credunt mulierem de viro sumptam, hi sine Domino, vel non secundum Dominum credunt hominum originem.

(Vers. 12.) *Nam sicut mulier de viro; ita et vir per mulierem.* Hoc firmavit, quod dixit; quia ambo unum sunt in natura, atque origo mulieris vir est, sicut legitur in Genesi factum a Domino Creatore. *Omnia autem ex Deo* **(Gen. II, 22)**. Postquam gradatim exposuit singula, ut omnia Deo subjiceret, unum servans principium, ait: *Omnia autem ex Deo;* ut neque mulier subjectionis suae causa contristaretur, neque vir quasi exaltatus superbiret.

(Vers. 13.) *Vos ipsi judicate: decetne mulierem non velatam orare Deum?* Hinc est unde superius illis per ironiam succenset, dicens: *Laudo quia omnia mea memoria retinetis: et quomodo ubique trado, traditiones meas tenetis* **(Sup. vers. 2)**. Cum enim haec esset traditionis ratio, ut velatae essent mulieres in Ecclesia, illi contra revelatas eas in Ecclesia patiebantur. Ideoque jam non auctoritate traditionis, quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadere illis nititur veritatem dicens:

(Vers. 14, 15). *Nec ipsa natura docet vos quia vir quidem, si comam habuerit, ignominia est illi?* Hoc secundum Legem locutus est; prohibet enim virum esse comatum. *Mulier*

autem si comam habuerit, gloria est illi; quoniam coma pro velamine data est ei. Naturaliter hoc honestum et propemodum decretum vult esse, ut velata mulier satisfaciat, et gratias agat Deo. Coma ergo indicium velaminis est, ut naturae et voluntas addatur. Denique nulla mulier etiam revelata adit potestatem.

(Vers. 16.) *Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Post rationem redditam, ut contentiosos vincat, auctoritatem interponit; quia neque Judaismus hoc habuit, unde dicit: *Neque nos, neque Ecclesia Dei,* ut neque Moyses, neque Salvator sic tradiderit.

(Vers. 17.) *Hoc autem praecipio, non laudans quod non in melius, sed in deterius convenitis.* Quomodo particulatim conversationem illorum per correptionem emendat; ita et traditiones illorum, non laudans utique, sed vituperans eos.

(Vers. 18, 19.) *Primum enim. Primum* dicendo, genus peccati ostendit, unde orti sunt errores, quos reprehendit; ubi enim dissensio est, nihil rectum est. *Convenientibus vobis in Ecclesiam, audio dissensiones esse, et partim credo. Oportet enim et haereses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.* Sciendo nonnullos mente corruptos versutia diaboli, dicit: *Oportet haereses esse.* Non utique voluit, nec optavit: sed quia scivit futurum, dixit, sicut et Dominus: *Oportet,* inquit, *venire scandala* **(Matth. XVIII, 7)**. Et: *Oportet Filium hominis pati* **(Luc. IX, 22)**, praescius, quia Judas proditor erat futurus. *Ut probati* autem cum dicit, *manifesti fiant inter vos,* illos significat, qui in traditione accepta durantes, exemplum probationis erant evangelicae

disciplinae ad condemnationem caeterorum. Ii sunt quos in capite epistolae significat, eo quod dicerent: *Nos vero Christi;* cum alii dicerent: *Ego Pauli, ego Apollo* **(I Cor. I, 12)**.

(Vers. 20, 21, 22.) *Convenientibus igitur vobis in unum, jam non est Dominicam coenam manducare. Unusquisque enim vestrum propriam coenam praesumit in manducando: et alius quidem esurit, et alius ebrius est. Numquid domos non habetis ad edendum et bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis non habentes?* Hos notat, qui sic in Ecclesiam conveniebant ut munera sua offerentes, advenientibus presbyteris (quia adhuc rectores Ecclesiis non omnibus locis fuerant constituti), totum sibi qui obtulerant, vindicarent, schismatis causa. **149** Dissensiones enim inter eos pseudoapostoli seminaverant, ita ut oblationes suas zelarentur: cum una atque eadem prece omnium oblationes benedicerentur, ut ii qui, ut adsolet fieri, non obtulerant, aut unde offerrent, non habebant, pudore correpti confunderentur, non sumentes partem: et tam cito illud agebant, ut supervenientes non invenirent, quod ederent. Ideoque si sic, inquit, convenitis, ut unusquisque suum sumat, domi haec agenda, non in Ecclesia; ubi unitatis et mysterii causa convenitur, non dissensionis et ventris. Munus enim oblatum totius populi sit; quia in uno pane omnes significantur. Per id enim quod unum sumus, de uno pane omnes nos sumere oportet.

Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc non laudo. Apertum est deprehenso et correpto errore, ut de caetero corrigant, et sciant hoc verum, quod dudum in primordiis ipsi didicerant; formam illius quae a Salvatore in re hujusmodi data est, iterat dicens:

(Vers. 23, 24, 25.) *Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens, fregit, et dixit: Accipite, et manducate. Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur: hoc facite in mei commemorationem. Simili modo et calicem, postquam coenatum est, dicens: Hoc poculum novum Testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotiescumque bibetis, in mei commemorationem.* Ostendit illis mysterium eucharistiae inter coenandum celebratum, non coenam esse; medicina enim spiritalis est, quae cum reverentia degustata, purificat sibi devotum. Memoria enim redemptionis nostrae est; ut Redemptoris memores, majora ab eo consequi mereamur.

(Vers. 26.) *Quotiescumque enim comederitis panem hunc, et de poculo biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Quia enim morte Domini liberati sumus, hujus rei memores, in edendo et potando carnem et sanguinem, quae pro nobis oblata sunt, significamus novum Testamentum in his consecuti, quod est nova lex, quae obedientem sibi tradit coelestibus regnis. Nam et Moyses accepto sanguine vituli in patera, aspersit filios Israel, dicens: *Hoc est Testamentum, quod disposuit Deus ad vos* **(Exod. XXIV, 8)**. Hoc figura fuit Testamenti, quod Dominus novum appellavit per prophetas; ut illud vetus sit, quod Moyses tradidit. Testamentum ergo sanguine constitutum est; quia beneficii divini sanguis testis est. In cujus typum nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis et animae nostrae percipimus; quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, id est, totum hominem salvum fecit. Caro enim Salvatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus est, sicut prius

praefiguratum fuerat a Moyse; sic enim ait: *Caro pro corpore vestro offertur, sanguis vero pro anima* **(Levit. XVII, 11)**; ideoque non manducandum sanguinem. Si igitur apud veteres imago fuit veritatis, quae nunc apparuit, et manifestata est in Salvatoris adventu; quomodo haereticis contrarium videtur vetus novo, cum ipsa sibi invicem testimonio sint?

(Vers. 27.) *Itaque quicumque ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini indigne Domino, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Indignum dicit esse Domino, qui aliter mysterium celebrat, quam ab eo traditum est. Non enim potest devotus esse, qui aliter praesumit, quam datum est ab auctore. Ideoque praemonet ut secundum ordinem traditum devota mens sit accedentis ad eucharistiam Domini; quoniam futurum est judicium, ut quemadmodum accedit unusquisque, reddat causas in die Domini Jesu Christi; quia sine disciplina traditionis et conversationis qui accedunt, rei sunt corporis et sanguinis Domini. Quid est autem reos esse, nisi poenas dare mortis Domini? Occisus est enim pro his, qui beneficium ejus in irritum ducunt.

(Vers. 28, 29.) *Probet autem se homo, et sic de pane illo edat, et de poculo bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi ipsi manducat et bibit, non discernens corpus Domini.* Devoto animo et cum timore accedendum ad communionem docet; ut sciat mens reverentiam se debere ei, ad cujus corpus sumendum accedit. Hoc enim apud se debet judicare; quia Dominus est, cujus in mysterio sanguinem potat, qui testis est beneficii Dei. Quem nos si cum disciplina accipiamus, non erimus indigni corpore et sanguine **150** Domini; gratias enim videbimur reddere Redemptori.

(Vers. 30.) *Ideo multi in vobis invalidi et aegroti. Et dormiunt multi.* Ut verum probaret quia examen futurum est accipientium corpus Domini, jam hic imaginem judicii ostendit in eos, qui inconsiderate corpus Domini acceperant, dum febribus et infirmitatibus corripiebantur, et multi moriebantur: ut in his caeteri discerent, et paucorum exemplo territi emendarentur, non inultum scientes corpus Domini negligenter accipere; et eum quem hic poena distulerit, gravius tractandum fore; quia contempsit exemplum.

(Vers. 31, 32.) *Quod si nosmet ipsos discerneremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur; ut non cum hoc mundo damnemur.* Hoc dicit, quia si nosmet ipsi errores nostros corrigeremus, non a Domino judicaremur. Et quia corripimur, tamen pro nobis est; ut timore ipso emendemur. In paucis enim omnium est emendatio. *Ne cum hoc mundo,* id est, cum infidelibus *damnemur.* Nihil enim differt ab infideli, qui inconsiderate ad mensam Domini accedit.

(Vers. 33, 34.) *Itaque, fratres, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis esurit, domi manducet.* Ad invicem exspectandum dicit, ut multorum oblatio simul celebretur, ut et omnibus ministretur: et si quis impatiens est, domi terreno pane pascatur. *Ut non in judicium conveniatis:* hoc est, ne mysterium reprehensibiliter et cum offensione agatis.

Caetera autem cum venero, disponam. Caput prius salutis ordine agendum ostendit, et quomodo in Ecclesiam ab utroque sexu conveniatur, praemisit: in quibus rebus si error fuerit,

non leve peccatum est. Caetera autem quae ad aedificationem Ecclesiae pertinent, praesentia sua ordinare se promisit.

CAPUT XII.

(Vers. 1, 2.) *De spiritalibus autem nolo vos ignorare, fratres. Scitis quia gentes eratis, simulacrorum forma euntes, prout ducebamini.* Spiritalia illis traditurus exemplum prioris conversationis memorat; ut sicut simulacrorum fuerunt forma, colentes idola, et ducebantur duce voluntate daemoniorum: ita et colentes Deum, sint forma legis Dominicae, ambulantes sicut placet Domino. Forma enim uniuscujusque legis in professione et conversatione cultoris debet videri; ille enim forma et imago legis Dei est, in cujus fide et conversatione Evangelii veritas lucet.

(Vers. 3.) *Propter quod notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu: et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto.* Quoniam rationem spiritalium ignorantes, per singula charismata hominibus potius, quam Deo dabant gloriam, non assecuti per Spiritum sanctum hoc donum ministrari: et quia qui Dominum Jesum vocat, non sine Spiritu sancto hoc dicit; habet enim gratiam in eo ipso fidei suae propter gloriam nominis Christi; non enim sine dono Dei est Dominum dicere Jesum: ac per hoc ostendit illis in omnibus Dei esse laudem et gratiam; quia sicut idolorum imago in ministris ejus est, ordinem suum habens per singulos gradus, totum tamen hominis est: ita et in lege Dominica gradus charismatum sunt

officiis Ecclesiae, non utique meritis humanis indulti; sed ut membra ad aedificationem Ecclesiae pertinentia, quae per se et in se habent gloriam, sicut est etiam in humanis officiis. Scholae enim sunt, quae positis in se dant dignitatem; ut loci honor hominem faciat gloriosum, non propria laus. Ait ergo: *Nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu.* Vox enim quae dicit anathema Jesu, humano est errore prolata; quidquid enim falsum est, ab homine est. *Et nemo potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto.* Dictum enim ipsum, quo significatur Dominus Jesus, non ab adulatione hominum, sicut et idola dii vocantur, sed Spiritus sancti veritate profusum est; quidquid enim verum a quocumque dicitur, a sancto dicitur Spiritu. Ne ergo hominum favorem existimarent in regula christiana, et propter hoc se argui minime paterentur, sicut est et in simulacris (homo enim adinvenit, ut Deus dicatur, qui non est; ac per hoc subjecti sunt antistites illis); ostendit enim eis nullum beneficium esse humanum in eo, cum dicitur Dominus Jesus: sed magis donum Dei, qui dignatus est mysterium suum **151** hominibus declarare. Etenim ipsa professio remissionem acquirit peccatorum, sicut exaggerat dicatio idolorum. Docet ergo eos quia non praestant religioni beneficium, dicentes: *Dominum Jesum,* sed accipiunt; ne more idolorum hominum putarent gratiam esse in lege Domini, dum vocatur Deus, qui non est. Denique non intelligentes Dei donum esse in fide; singuli singulos sibi homines delegerant, quos sequerentur, dicentes: *Ego sum Pauli, ego vero Apollo* **(I Cor. I, 12)**. Superbiam ergo illorum humiliat; ut patiantur se, sicut dixi, argui.

(Vers. 4.) *Divisiones vero gratiarum sunt.* Non hoc humanis meritis vult ascribi, sed gratiae Dei ad honorificentiam nominis ejus; sicut enim qui dicit Dominum Jesum, in Spiritu sancto dicit, qualis vis sit: ita et in loco ordinis officii ecclesiastici positus, gratiam habet, qualis vis sit: non utique propriam, sed ordinis per efficaciam Spiritus sancti. Unde et inter initia dicit: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus* **(I Cor. III, 7)**.

(Vers. 5, 6.) *Idem autem Spiritus. Et divisiones ministeriorum sunt.* Per eumdem Spiritum diversa dona dicit praestari. *Idem vero Dominus. Et divisiones operationum sunt.* Jungit nunc Christum Spiritui sancto. *Idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* In tantum non hoc hominibus dandum, quasi proprium sit, sed soli Deo asserit; ut etiam donum Spiritus sancti, et gratiam Domini Jesu unius Dei dicat operationem; ne gratia et donum divisum sit propter personas Patris et Filii et Spiritus sancti: sed indiscretae unitatis et naturae trium unum opus intelligatur, ut ad unum omnem gloriam redigat et divinitatem. *Divisiones autem gratiarum sunt* officiis Ecclesiae, non humanis meritis deputatae. Si enim Spiritus sanctu idem Dominus est; et Dominus idem Deus est, et tres unus Deus est; cum enim Spiritus sancti gloria, et potestas, et natura Dei est, et Dominus Jesus idem est in natura quod Deus est, unus utique Spiritus sanctus, et Dominus Jesus, et Pater Deus est. Et singuli enim Deus unus, et tres Deus unus. Denique operante uno, tres operari dicuntur; ut Trinitatis mysterium in unius Dei natura et potestate claudatur, cum sit immensum.

(Vers. 7.) *Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem.* Hoc est, donum accipit, ut divinis retinaculis vitam

suam gubernans, et sibi et aliis utilis sit, dum exemplum bonae conversationis ostendit.

(Vers. 8.) *Cuidam enim datur per Spiritum sermo sapientiae.* Id est, datur illi prudentia non ex litteris, sed corusco Spiritus sancti igne; ut cor habeat illuminatum, et sit prudens, ut discernat quae vitanda sunt, quaeve sequenda. *Alii vero sermo scientiae secundum eumdem spiritum:* hoc est, ut habeat scientiam rerum divinarum. *Alii gratia curationum in uno Spiritu:* id est, ut medelam tribuat infirmis, vel aegris.

(Vers. 9, 10.) *Alii fides in eodem Spiritu.* Hoc dicit, ut fidei profitendae ac vindicandae, pressa verecundia, accipiat facultatem. *Alii operatio virtutum.* Potestatem dari significat in ejiciendis daemoniis, aut signis faciendis. *Alii prophetia:* id est, ut Spiritu sancto repletus dicat futura. *Alii discretio spirituum.* Hoc dicit, ut intelligat et judicet, quod dicitur, an Spiritus sancti sit, an mundani. *Alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.* Interpretari est, ut dicta illorum, qui linguis loquuntur vel litteris, per donum Dei fideliter interpretetur.

(Vers. 11.) *Omnia autem haec operatur unus atque idem Spiritus, dividens unicuique prout vult.* Quod superius trium personarum dicit, nunc per unum Spiritum sanctum agi profitetur; ut quia unius naturae sunt et virtutis, quod unus operatur, operentur tres: unus tamen est Deus, cujus gratia dividitur singulis, prout vult, non ad merita hominum, sed magis ad aedificationem Ecclesiae suae; ut omnia, quae mundus imitari vult, sed non implet, quia carnalis est; haec in Ecclesia, quae domus Dei est, singulorum officiis et dono et

magisterio Spiritus sancti indulta ad probationem veritatis in iis, qui contemptibiles mundo sunt, videantur.

(Vers. 12, 13.) *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa: omnia autem membra ex uno corpore, cum sint multa, unum sunt corpus; ita et Christus. Etenim in uno Spiritu nos omnes in unum corpus baptizati sumus, sive Judaei, sive Graeci,* **152** *sive servi, sive liberi: et omnes unum Spiritum potavimus.* Per haec docet nullius personam quasi despectam contemnendam, neque alicujus quasi perfecta sit, praeferendam: nec gloriam, quae soli Deo debetur, hominibus tribuendam; quando in omnibus unus atque idem Deus sit gloriosus: quippe cum omnes et unum baptisma habeamus, et unum atque eumdem Spiritum sanctum. Hoc propter supradictam causam; quia in aliquibus gloriabantur, aliquos vero velut contemptibiles spernebant.

(Vers. 14.) *Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.* Hoc dicens, ostendit unitatem habere varietates officiorum, et diversitatem hanc non discrepare in unitate potestatis; quando unitas corporis non in singularitate consistit, sed in multis membris; ut invicem sibi praestent, quod debent.

(Vers. 15.) *Si dixerit pes: Quia non sum manus, non sum de corpore; num propterea non est de corpore?* Hoc est, non posse eum, qui infirmus videtur inter fratres, negari esse de corpore; quia non est potens.

(Vers. 16.) *Si dixerit auricula: Quia non sum oculus, non sum de corpore; num propterea non est de corpore?* Non debere

dicit illum, qui paulo inferior est, non necessarium putari corpori, propterea quod de primis non sit.

(Vers. 17.) *Si totum corpus oculus, ubi est auditus? Si totum auditus, ubi est odoratus?* Id est, si omnes unius essent officii et operis, quomodo impleretur reliqua necessitas corporis; cum constet multis oficiis opus esse ad gubernacula corporis?

(Vers. 18.) *Nunc autem Deus posuit membra, unumquodque in corpore; sicut voluit.* Voluntatem Dei, quia provida et rationabilis est, membra dicit corpori aptasse; ut nihil desit corpori, sed sit multis membris perfectum.

(Vers. 19.) *Si autem fuissent omnia unum membrum, ubi corpus?* Manifestum est quia si omnes fuissent unius dignitatis, non dicerentur membra, neque corpus: ideoque variis membrorum officiis congubernantur; omnia enim unum membrum esse non poterant. Ideo autem multa sunt, quia ab invicem differunt dignitate.

(Vers. 20.) *Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.* Hoc dicit, quia multa membra, cum invicem sui egeant, non discrepant in unitate naturae, quamvis diversa sint; quia diversitas haec in unum concurrit, ut corporis utilitas expleatur, sicut et ea quibus mundus ipse constat, cum sunt diversa non solum officiis, sed et naturis; ad unius tamen mundi proficiunt perfectionem, et ex omnibus his nascitur temperies quaedam in fructibus, qui humanae proficiunt utilitati.

(Vers. 21.) *Non potest autem dicere oculus manui: Opera tua non indigeo.* Hoc est, non potest dicere potior inferiori: Non mihi opus es; quia oculus quidem videt, sed manus sunt, quae

operantur. *Aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii:* id est, major gradu et dignitate non potest sine illo esse, qui humilis est; quia est quod humilis potest, quod non potest sublimis, quia ferrum potest, quod non potest aurum: ac per hoc honorem capiti faciunt pedes.

(Vers. 22.) *Sed multo magis quae videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt.* Manifestum est, quia quamvis aliquis dignitate sublimis sit; si subjectus tamen defuerit, qui obsequiis suis illum faciat gloriosum, ipsa dignitas contemptibilis erit: officium enim est, per quod dignitas constat. Tale est si imperatori desit exercitus. Quamvis ergo magnus sit imperator, necessarium tamen habet exercitum; membrum est enim corporis ejus, ante se habens tribunos, comites, et magistros. His omnibus inferiores sunt milites, et magis necessarii sunt, sicut membra corporis, quae cum inferiora videntur, plus utilia sunt; sine oculis enim manus operatur, et pes ambulans victum quaeritat.

(Vers. 23.) *Et quae putamus ignobiliora esse membra corporis, his abundantiorem honorem circumdamus.* Similis est sensus, quia qui putantur sine dignitate esse, invenimus in eis quod laudemus, sicut et in membris vilioribus, quod plus nobis placeat, quam quod in caeteris invenimus. Quo enim honore dignae sunt manus, quando quod volumus, tenemus! vel pedes, cum quibus quo volumus, imus! Propterea et nos addimus eis honorificentiam, ut puta pedibus; quos **153** quia humiles sunt et sine dignitate, calceamentis ornamus. *Et quae inhonesta sunt nostra, abundantiorem honorem habent.* Manifestum est quia pudenda nostra, quae turpia videntur, dum aspectus publicos vitant, honestate se contegunt, ne per irreverentiam horreant. Simili modo et

quidam fratrum, cum sint egestate et habitu inhonesti; non tamen sunt sine gratia, per quam membra sint corporis nostri: nam solent succincti vesticula tetrica, nudo pede, incedere. Cum ergo videantur contemptibiles, magis honori sunt; quia solent vitam habere mundiorem. Quod enim hominibus videtur despectum, solet a Deo pulchrum judicari.

(Vers. 24.) *Quae autem honesta sunt nostra, nullius egent.* Apertum est quia caput non eget, neque facies, neque manus, ut his addatur per quod decorentur: ita et fratribus, in quibus studium peritiae, et conversationis viget honestas, nihil est quod a nobis additur; debitus enim illis redditur honor. Despectis vero vel humilibus exhortatio necessaria est, per quam addatur illis aliquis honor, ut fiant utiles: si quominus, ipso contemptu negligentiores circa se erunt, in quibus magis proficiendum est.

(Vers. 25.) *Sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem; ut non sit schisma in corpore, sed pro invicem sollicita sint membra.* Sic dicit a Deo moderatum humanum corpus, ut omnia membra ejus necessaria sint; ac per hoc pro se invicem sollicita, quia aliud sine altero esse non potest: et quod inferius putatur, magis necessarium est; sicut et de fratribus expositum est, vel disputatum, quia nullus debet velut inutilis despici.

(Vers. 26.) *Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.* Hoc de membris corporis carnis ambiguum non est; quia si oculus, aut pes, vel manus capiatur aegritudine aliqua infirmitatis, totum corpus condolet: ita et nos docet condolere fratribus, si aliquid hujusmodi, aut necessitatis emerserit. *Sive glorificatur unum membrum, congaudeant*

omnia membra. Manifestum est quia laetum est caput sive caetera membra, si pedes fuerint accurati vel sani. Sic debemus et nos alacres fieri, si fratrem aliquem viderimus cultorem Dei, et auctum honestate morum, hoc est, sanum esse consilio.

(Vers. 27.) *Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.* Ostendit aperte nostram se causam per membrorum carnalium rationem tractasse; quia non omnes possumus eadem, sed singuli pro qualitate fidei et gratiam habemus concessam.

(Vers. 28.) *Et quosdam posuit Deus in Ecclesia primum quidem apostolos.* Caput itaque in Ecclesia apostolos posuit, qui legati Christi sunt, sicut dicit idem Apostolus: *Pro quo legatione fungimur* **(II Cor. V, 20)**. Isti sunt episcopi, firmante istud Petro apostolo, et dicente inter caetera de Juda: *Et episcopatum ejus accipiat alter* **(Act. I, 20)**.

Secundo prophetas. Prophetas duplici genere intelligamus, et futura dicentes, et Scripturas revelantes; quamvis sint et apostoli prophetae, quia primus gradus omnia subjecta habet. Denique pessimus Caiphas propter quod princeps sacerdotum erat, prophetavit **(Joan. XI, 51)**, ordinis utique causa, non proprii meriti. Tamen specialiter erant prophetae et Scripturarum interpretes, et futura dicentes **(Act. XXI, 11)**, sicut erat Agabus, qui exitia et vincula huic Apostolo prophetavit futura Hierosolymis, et famem cecinit, quae facta est sub Claudio **(Act. XI, 28)**. Ideo quamquam sit melior apostolus; aliquando tamen eget prophetis. Et quia ab uno Deo Patre sunt omnia, singulos episcopos singulis Ecclesiis praeesse decrevit.

Tertio doctores. Illos dicit doctores qui in Ecclesia litteris et lectionibus retinendis pueros imbuebant more Synagogae; quia traditio illorum ad nos transitum fecit. Quarto loco ait:

Deinde virtutes, deinde gratiam curationum; potest enim aliquis non esse episcopus, et habere in se donum virtutis sanitatum. *Opitulationes, gubernationes;* ut in rebus divinis vigilet intellectu: ita tamen, ut in aliquibus, quae implere non conceditur, ab alio sumat quod non habet; quia totum uni concedi non potest. Sunt et gubernatores, qui **154** spiritalibus retinaculis hominibus documento sunt. *Genera linguarum;* ut donum sit Dei multas linguas scire. *Interpretationem sermonum;* ut hoc alicui gratia Dei impertiat, ut linguarum interpretandarum habeat peritiam.

(Vers. 29.) *Numquid omnes apostoli?* Verum est, quia in Ecclesia unus est episcopus. *Numquid omnes prophetae?* Non est ambiguum non omnibus concedi prophetiam. *Numquid omnes doctores?* Ille doctor est, cui alios erudire conceditur.

(Vers. 30.) *Numquid omnes virtutes?* Hic potest habere virtutem, cui dat Deus daemonia ejicere. *Num omnes gratiam habent curationum?* Quomodo potest fieri, ut omnes habeant dona curationum? *Numquid omnes linguis loquuntur?* Non utique, nisi qui accipit donum in hac re. *Numquid omnes interpretantur?* Ille potest sermones interpretari, cui dat Deus. In supradictum sensum haec inserenda. Explanavit enim, reddita ratione, omnes habere diversas gratias, nec totum alicui concedi, exemplo membrorum. Exemplo enim corporis carnis spiritale corpus insinuat: ac per hoc in omnibus Deum benedicendum, et in ipsius nomine gloriandum, cujus

gratia est. Hanc rationem etiam in rebus physicis invenimus; aurum enim cum melius argento sit, plus tamen in usu argentum est; et cum aes necessarium sit, plus tamen ferro opus est; nihil enim pene sine ferro fit, cum sit inferius. Et post haec:

(Vers. 31.) *Aemulamini charismata meliora.* Hoc mox in subjectis absolvit. *Et adhuc magis excellentiorem viam vobis demonstro.* Gradatim illos ad utiliora provehit, ostendens illis gratiam supradicti omnis doni, quod in hominibus videntur, sive loquendi, aut curandi, aut prophetandi, non ad meritum hominis pertinere, sed ad honorificentiam Dei. Ideoque nunc viam se dicit illis ostendere planiorem, qua itur ad coelum, quae meritum collocat apud Deum. Nam quia supra dicta non semper ad meritum pertinent, dicit Salvator: *Multi mihi dicent in illa die,* id est, judicii: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia ejecimus, et virtutes multas fecimus* **(Matth. VII, 22)**? Et quia non hoc ad meritum pertinet, sed officia sunt Ecclesiae, ad confusionem gentilium, et Dei honorificentiam protestandam, dicit eis Dominus: *Recedite a me: non novi vos, operarii iniquitatis* **(Ib., 27)**. Securi enim quia Dei in illis operatio cernebatur, negligentes erga se fuerunt; nam et septuaginta duobus discipulis gaudentibus quia daemonia illis subdita fuerant, dicit Salvator: *Nolite in hoc gaudere, quod daemonia vobis subjecta sunt; sed in hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in coelo* **(Luc. X, 20)**. Quare, nisi quia nomini Dei subjecta sunt, non hominis merito? Et quare nunc non ita fit, ut habeant homines gratiam Dei? Inter initia fieri oportuit, ut fundamenta fidei acciperent firmitatem: nunc autem non opus

est; quia populus populum adducit ad fidem, cum videntur eorum bona opera, et praedicatio simplex.

CAPUT XIII.

(Vers. 1.) *Si linguis hominum loquar, et angelorum, charitatem autem non habeam, unum sum velut aeramentum resonans, aut cymbalum tinniens.* Magna utique videtur gratia diversis loqui linguis: plus autem aliquid est, etiamsi angelorum possit quis linguam scire, id est, si spiritaliter cognitum possit habere angelicum motum. Verum hoc ad meritum non ascribi, sed ad Dei gloriam, subjectis ostendit, dicens sic esse ut *aeramentum resonans, aut cymbalum tinniens.* Quia sicut aeramentum impulsu alterius resonat, et cymbalum tinnit; ita et hic qui linguis loquitur, Spiritus sancti effectum habet et motum, ut loqui possit, sicut et alio loco dicit Salvator: *Non enim vos estis, qui loquimini; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis* **(Matth. X, 20)**. Nam et asina locuta est humana lingua ad Balaam filium Beor, ut addiceret Dei majestatem **(Num. XXII, 28)**: et pueri infantes in laudem Dei proruperunt ad confusionem Judaeorum **(Matth. XXI, 16)**. Salvator autem non solum istos, sed et lapides ad condemnationem perfidorum, et gloriam Dei clamare posse ostendit **(Luc. XIX, 40)**. Et inter ipsa primordia ad commendationem fidei, qui baptizabantur, linguis loquebantur **(Act. X, 46)**.

(Vers. 2.) *Et si habuero prophetiam, et noverim omnia mysteria, et omnem scientiam; charitatem autem non habeam,*

nihil mihi **155** *prodest.* Vere nihil prodest; ad Dei enim gloriam prophetatur, sicut dicit David propheta: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* **(Psal. CXIII, 1)**. Nam et Balaam prophetavit **(Num. XXIII, 8 et seq.)**, cum propheta non esset, sed hariolus: et Caiphas prophetavit **(Joan. XI, 51)**, non merito, sed dignitate ordinis sacerdotalis: et Saul prophetavit **(I Reg. XIX, 23)**, cum jam inobedientiae causa spiritu malo fuisset repletus; sed propter Dei causam, ne posset comprehendere David, quem et occidere volebat.

Et si sciero omnia mysteria; Judae enim nihil profuit fuisse cum apostolis, et didicisse mysteria; cum charitatis hostis tradidit Salvatorem **(Ezech. XXVIII, 13 et seq.)** Et propheta Ezechiel diabolum mysteria coelestia scire ostendit, quando increpita voce in paradiso illum Dei fuisse, et pretiosos lapides habuisse testatur, quos lapides idem Apostolus doctrinae divinae mysteria significavit **(I Cor. III, 12)**: et illi nihil profuit; quia charitatis immemor, in superbiam prosilivit.

Et si habuero omnem scientiam. Nihil mihi prodest scientia, si charitas non sit. Denique scribis et pharisaeis nihil profuit, dicente Salvatore: *Vos habetis clavem scientiae, et neque vos intratis, neque alios sinitis introire* **(Luc. XI, 52)**; per invidiam enim charitatem corrumpentes, scientiam ejus ad nihilum deduxerunt. Nam et Tertullianus et Novatianus non parvae scientiae fuerunt: sed quia per zelum charitatis foedera perdiderunt, in schisma versi, ad perditionem sui haereses creaverunt.

Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam. Virtutes facere, aut daemonia per fidem ejicere Dei virtus et gloria est:

nec hoc ad meritum proficit, nisi quis bonae conversationis fuerit aemulus, sicut supra memoravi.

(Vers. 3.) *Et si erogavero omnem substantiam meam.* Apertum est quia si omnis substantia impendatur, nihil proficit, charitate neglecta; quia caput religionis charitas est: et qui caput non habet, vitam non habet. *Et si tradidero corpus meum, ut ardeam, nihil mihi prodest.* Sine charitate nihil prodest; quia fundamentum religionis charitas est. Quidquid ergo sine charitate fit, caducum est.

(Vers. 4-8.) *Charitas magnanima est, jucunda est. Charitas non aemulatur, non inflatur, non perperam agit, non ambitiosa est, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet in iniquitate, congaudet autem veritati: omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas numquam cadit.* Tanta praeconia charitatis edocuit, ut non immerito hanc caeteris anteponere videretur, et incassum laborare eos, qui aliis mandatis operam dant, huic non obtemperantes. Hinc ait Joannes apostolus: *Charitas Deus est* **(I Joan. IV, 8)**; ut qui charitatem non habet, sciat se Deum non habere; unde et in alia epistola idem Paulus apostolus ait: *Deus autem qui dives est in misericordia, propter multam charitatem suam misertus est nostri* **(Ephes. II, 4)**. Qui ergo charitatem non habet, ingratus est misericordiae Dei; quia non diligit, per quod salvatus est. Ut proinde discerent quia graviter delinquebant, qui escam fraternae charitati praeponebant. Nam haec est quae et in praesenti prodest, et in aeternum cum Deo permanet.

(Vers. 9, 10.) *Sive prophetiae evacuabuntur, sive linguae cessabunt, sive scientia evacuabitur. Ex parte enim*

cognoscimus, et ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum est, evacuabuntur illa, quae ex parte sunt. Omnia charismatum dona evacuari dixit; quia non tantum possunt comprehendere, quantum ipsa veritas habet. Neque nos aut capere aut enarrare possumus plenitudinem veritatis. Qui enim fieri potest ut lingua humana omne complectatur, quod Dei est? Ideo destruetur imperfectio nostra, non id quod verum est evacuabitur: sed dum additur imperfecto, quod deest, destruetur. Destructio enim imperfectionis est, quando id quod imperfectum est, impletur in verum.

(Vers. 11.) *Cum essem parvulus, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus cogitabam: at ubi factus sum vir, ea quae parvuli erant destruxi.* Hoc dicit, quia exeuntes sancti de hoc mundo, plus necesse est in veniant, quam nunc putant, sicut Joannes apostolus de Salvatore dixit: *Tunc videbimus illum, sicuti est* **(I Joan. III, 2)**. In hac ergo vita parvuli sumus ad comparationem futurae vitae; quia sicut vita haec imperfecta est, ita et scientia.

(Vers. 12.) *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc vero facie ad faciem.* Apertum est nunc imagines videri per fidem, tunc res **156** ipsas. *Modo scio ex parte: tunc vero cognoscam, sicut et cognitus sum:* id est, videbo quae promissa sunt, sicut videor; hoc est, praesentem esse ad Dominum, ubi Christus est.

(Vers. 13.) *Manent autem nunc fides, spes, charitas, tria haec: major autem horum est charitas.* Digne major est charitas: quia ut fides praedicaretur, et spes esset futurae vitae, charitas praestitit, sicut supra memoravi. Unde et Joannes

apostolus: *Ex hoc cognoscimus,* inquit, *charitatem ejus; quia ipse pro nobis animam suam posuit* **(I Joan. III, 16)**. Juste igitur major charitas, per quam reformatum est genus humanum.

CAPUT XIV.

(Vers. 1.) *Sectamini charitatem, aemulamini spiritalia: magis autem ut prophetetis.* Post charitatem prophetandi studium magis habendum hortatur: quia quamvis magni sint spiritales gradus, quos enumerat: hic tamen melior, qui ad utilitatem Ecclesiae proficit, ut discant omnes divinae legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipso accipit donum, dicente Salomone: *Scire legem, sensus est optimi* **(Prov. IX, 33)**; scientia enim charitate subnixa non inflatur, sed est mansueta, proficiens omnibus ad utilitatem.

(Vers. 2.) *Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo; nemo enim audit, spiritu autem loquitur mysteria.* Hoc est quod dicit, quia qui loquitur incognita lingua, Deo loquitur; quia ipse omnia novit: homines vero nesciunt; ideoque nullus est ex hac re profectus. *Spiritu autem loquitur mysteria,* non sensu; quia ignorat, quod dicit.

(Vers. 3.) *Qui enim prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem, et exhortationem, et consolationem;* aedificatur enim, quando quaestionum solutionem addiscit. Exhortatio autem illi fit, ut desiderium patiatur prophetandi: consolatur vero, quia contemptum

disciplinae in spe videt. Scientia enim legis firmat animos, et provocat ad spei melioris profectum.

(Vers. 4.) *Qui loquitur lingua, se ipsum aedificat: qui vero prophetat, Ecclesiam aedificat.* Per id enim, quod forte solus scit, quod loquitur, se solum aedificat: nam qui prophetat, omnem plebem aedificat, dum intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas interpretes dicit Scripturarum; sicut enim propheta futura praedicit, quae nesciuntur: ita et hic dum Scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare.

(Vers. 5.) *Volo autem vos omnes loqui linguis: magis autem ut prophetetis.* Non poterat prohibere loqui linguis, qui superius donum istud dicit esse Spiritus sancti: sed ideo prophetandi magis studium habendum, quia utilius est. *Major est enim qui prophetat, quam qui loquitur lingua, nisi interpretetur.* Quia si interpretari poterit, non erit minor; quia Ecclesiam aedificat: hoc enim majus est, quod omnibus prodest. Hic enim per donum Dei linguis loquitur, qui etiam interpretatur, sicut et illi duodecim in Actibus apostolorum **(Act. II, 4)**.

(Vers. 6.) *Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi loquar vobis aut in revelatione, aut in notitia, aut in prophetia, aut in doctrina?* Haec omnia unum significant; docere enim nemo poterit, nisi intelligatur.

(Vers. 7, 8.) *Tamen quae sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, si distinctionem sonitus non dederunt, quomodo cognoscetur quod per tibiam canitur, aut quod*

citharizatur? Etenim si incertam vocem tuba dederit, quis se parabit ad praelium? Quoniam exempla facilius suadent quam verba, exemplis commendat per quae facile assequantur non debere illos in Ecclesia loqui linguis, qui interpretari non possunt. Ut quid enim loquatur, quem nemo intelligit?

(Vers. 9.) *Ita et vos per linguam nisi significantem sermonem dederitis, quomodo scietur quid loquimini? Eritis enim in aera loquentes;* hoc est, nihil proficientes. *Nam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo, et nihil sine voce. Multa* quidem *genera sunt linguarum,* inquit, sed habent proprias vocum significationes, ut intelligantur.

(Vers. 10, 11.) *Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor, barbarus: et is qui loquitur, mihi barbarus.* Non utique id studendum monet, ut invicem per incognitam linguam barbari sibi videantur: sed quia concordiae res est, his nitendum est; ut per unanimitatem intellectus, communi laetitia glorientur.

157 (Vers. 12.) *Sic et vos, quoniam aemulatores estis spirituum, ad aedificationem Ecclesiae quaerite, ut prophetetis.* Quia prodest Scripturas explanare (nam incitatur et gaudet animus, quando aliquid de Scripturis percipit: et quantum propensior in hac parte fit, tantum deserit vitia), proterea ad hanc partem studium monet applicandum.

(Vers. 13.) *Ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur.* Eum qui linguis loqui desiderat, monet orare debere, ut accipiat donum interpretandi; ut proficiat caeteris studium ejus.

(Vers. 14.) *Nam si oravero lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est.* Manifestum est ignorare animum nostrum, si lingua loquatur, quam nescit, sicut adsolent Latini homines Graece cantare, oblectati sono verborum; nescientes tamen quid dicant. Spiritus autem qui datur in baptismo, scit quid oret animus, dum loquitur, aut perorat lingua sibi ignota: mens autem qui est animus, sine fructu est. Quem enim potest habere fructum, qui ignorat quae loquatur?

(Vers. 15.) *Quid est ergo? Orabo spiritu, orabo et mente: psalmum dicam spiritu, psalmum dicam et mente.* Hoc dicit, quia cum quis hac lingua loquitur, quam novit; tam spiritu, quam mente orat; quia non solum spiritus ejus, quem dixi datum in baptismo, scit quid oratur: sed etiam animus simili modo et de psalmo non ignorat.

(Vers. 16.) *Caeterum si benedixeris spiritu;* hoc est, si laudem Dei lingua loquaris ignota audientibus: *Quis supplet locum idiotae? Quomodo dicit amen, super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas.* Imperitus enim audiens quod non intelligit, nescit finem orationis, et non respondet, amen, id est verum; ut confirmetur benedictio. Per hos enim impletur confirmatio precis, qui respondent, amen; ut omnia dicta veri testimonio in audientium mentibus confirmentur.

(Vers. 17.) *Nam quidem bene gratias agis.* De eo dicit, qui cognita sibi loquitur, quia scit quid dicat. *Sed alius non aedificatur.* Si utique ad aedificandam Ecclesiam convenitis, ea debent dici, quae intelligant audientes. Nam quid prodest ut quis lingua loquatur, quam solus scit; ut qui audit, nihil

proficiat? Ideo tacere debet in Ecclesia, ut ii loquantur, qui prosint audientibus.

(Vers. 18.) *Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.* Quoniam superius linguis loqui donum esse dixit Spiritus sancti, ideo ad Deum refert, quod omnium lingua loqueretur. Et ne forte quasi aemulus per invidiam hoc dicere videretur, ostendit se omnium quidem horum loqui linguis, et quia non valde prodest.

(Vers. 19.) *Sed in Ecclesia,* inquit, *volo quinque verba loqui per Legem, ut et alios aedificem, quam decem millia verborum in lingua.* Utilius dicit paucis verbis in apertione sermonis loqui, quod omnes intelligant, quam prolixam orationem habere in obscuro. Hi ex Hebraeis erant, qui aliquando syra lingua, plerumque hebraea in tractatibus aut oblationibus utebantur ad commendationem. Gloriabantur enim se dici Hebraeos propter meritum Abrahae, quod idem Apostolus pro nihilo habuit dicens: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* **(Galat. VI, 14)**. Hos quidam imitantes, ignota sibi lingua loqui malebant in Ecclesia ad populum, quam sua.

(Vers. 20.) *Fratres, nolite pueri effici sensibus: sed malitia parvuli estote; ut sensibus perfecti sitis.* Perfectos illos vult esse, ut sciant quid ad instructionem Ecclesiae sit necessarium; ut recedentes a malitia et erroribus, iis studerent, quae proficerent ad utilitatem fratrum. Hic est enim sensu perfectus, qui id agit, ut prosit alicui, maxime fratri.

(Vers. 21.) *In Lege enim scriptum est: Quia in aliis linguis, et in labiis aliis loquar populo huic, et nec sic me audient, dicit*

Dominus **(Esai. XXVIII, 11)**. Hoc Dominus de his dixit, quos praesciit nec Salvatori credituros. In aliis enim linguis et in aliis labiis loqui, novum Testamentum est praedicare, sicut dicit Hieremias propheta: *Ecce venient dies, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Juda Testamentum novum, non secundum quod disposui patribus illorum* **(Jerem. XXXI, 31)**: hoc est immutata ratione aliter loqui, quam se legis veteris verba habeant; dum audiunt sabbatum solvi, neomenias evacuari, circumcisionem cessare, sacrificia immutari, escas dudum **158** prohibitas licere edere, Christum Deum de Deo praedicari: hoc est aliis linguis, et aliis labiis loqui; et nec sic perfidi Deum obaudire voluerunt. Potest et sic intelligi, ut quia multi Judaeorum malevoli erant, et propterea dignum non erat his in revelatione loqui Evangelium, in parabolis loqueretur ad eos: et intelligentes ideo sibi non revelari, quia mali erant, nec sic se corrigerent; ut merentes se facerent per explanationem audire verba Dei. Unde dicunt discipuli ad Dominum: *Domine, quare in parabolis loqueris illis* **(Matth. XIII, 10)**? Et Dominus: *Quia vobis datum est,* inquit, *nosse mysterium regni Dei, illis autem non; ut videntes non videant, et audientes non intelligant* **(Ibid., 11)**; ne indigni salutem perciperent, quod animadvertentes pro meritis suis factum, nec sic conversi Deo satisfacere voluerunt.

(Vers. 22.) *Itaque linguae in signum sunt.* Hoc est, velamine incognitae linguae obscurati sunt sermones Dei, ne videantur a perfidis, ut cum audiuntur incognitae linguae, signum sit quia propter perfidiam factum est, ne audiens intelligat. *Non utique iis qui credunt, sed non credentibus:* hoc est quod dixit, quia ad occultandos sensus incredulis proficiunt

linguae. *Prophetia autem non incredulis, sed iis qui credunt.* Hoc est, non competit fidelibus audire linguas, quas non intelligant; sed infidelibus, qui non sunt digni intelligere, sicut dicit Esaias propheta: *Vade et dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis,* etc.

(Vers. 23.) *Si convenerit universa Ecclesia in unum, et loquantur omnes linguis, introeant autem infideles et idiotae; nonne dicent quia insanitis?* Manifestum est quia si omnes diversis linguis loquantur, tumultus fit quidam inconditus populi, quasi phrenesin patientis.

(Vers. 24, 25.) *Si autem omnes prophetent, intret autem aliquis infidelis, vel idiota; increpatur ab omnibus, redarguitur ab omnibus, occulta cordis ejus manifesta fiunt: et tunc cadens in faciem, adorabit Deum, pronuntians quod vere in vobis Deus sit.* Cum enim intelligit et intelligitur, audiens laudari Deum, et adorari Christum, pervidet veram esse et venerandam religionem, in qua nihil fucatum, nihil in tenebris videt geri, sicut apud paganos, quibus velantur oculi; ne quae sacra vocant perspicientes, variis se vanitatibus cernant illudi. Omnis enim impostura tenebras petit, et falsa pro veris ostendit; ideo apud nos nihil astute, nihil sub velamine: sed simpliciter unus laudatur Deus, *ex quo sunt omnia, et unus Dominus Jesus, per quem omnia* **(I Cor. VIII, 6)**. Si enim nullus sit, qui intelligat, aut a quo ipse discutiatur, potest dicere seductionem esse quamdam et vanitatem, quae ideo linguis canitur, quia pudoris est, si reveletur.

(Vers. 26.) *Quid est igitur fratres? Cum convenitis, unusquisque vestrum canticum habet:* id est, laudem Dei per canticum eloquitur. *Doctrinam habet:* hoc est, sensuum per

spiritalem prudentiam habet expositionem. *Revelationem habet:* id est, subest ei prophetia occultorum, quae ad omnium mentem perveniat, favente Spiritu sancto *Linguam habet;* ut eos qui lingua loqui poterant, non contristaret, permisit eos loqui linguis: ita tamen, ut interpretatio sequeretur. Ideo ait: *Interpretationem habet;* ut si interpres adesset, daretur locus loquendi linguis.

Omnia ad aedificationem fiant. Conclusio haec est, ut nihil incassum in Ecclesia geratur, hocque elaborandum magis, ut et imperiti proficiant; ne quid sit corporis per imperitiam tenebrosum. Idcirco omnes paratos vult convenire diversis donis spiritalibus; ut ipsa aviditate animi vigilantes, invicem se exhortantes, meliora dona aemularentur, ad illuminationem fratrum.

(Vers. 27.) *Si lingua quis loquitur, per duos, aut ut multum, tres; et particulatim ut unus interpretetur.* Hoc est, duo aut tres non plus linguis loquantur: sed singuli, non simul omnes; ne insanire viderentur. Ideo, ergo *ut multum, tres,* ne occuparent diem linguis loquentes, et interpretes illorum; et non haberent prophetae tempus Scripturas disserendi, qui sunt totius Ecclesiae illuminatores.

(Vers. 28.) *Quod si non fuerit interpres, taceat in Ecclesia: sibi autem loquatur et Deo;* hoc est, intra se tacite oret, aut loquatur Deo, qui audit muta omnia; in Ecclesia enim ille debet loqui, qui omnibus prosit.

159 (Vers. 29.) *Prophetae autem duo vel tres loquantur, et alii examinent, vel interrogent.* Ipsum modum tenuit dicendo: *Duo vel tres loquantur;* singuli autem, sicut supra.

Caeteros autem interrogare permisit de iis, quae forte in ambiguum veniunt, aut quae assequi aliquis non potest; qui diversa sunt ingenia, ut disputatione planiore dilucidentur.

(Vers. 30.) *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat:* id est, permittat potior inferiori, ut si potest dicat: nec aegre ferat; quia potest et illi dari donum, ut dicat, cum videtur inferior, quod potiori concessum non est. Sicut enim totum uni concedi non potest, licet potiori; ita et non potest alicui, quamvis inferiori, nihil impertiri; ut nemo sit vacuus a gratia Dei.

(Vers. 31.) *Potestis enim per singulos prophetare; ut omnes discant, et omnes exhortentur.* Haec traditio Synagogae est, quam nos vult sectari; quia christianis quidem scribit, sed ex gentibus factis, non ex Judaeis; ut sedentes disputent, seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas. Quibus si revelatum fuerit, dandum locum dicendi praecipit, nec despiciendos; quia membra corporis sunt.

(Vers. 32.) *Et spiritus prophetarum prophetis subjectus est.* Quia enim unus atque idem Spiritus est, qui tam prophetis futura dicentibus, quam iis qui revelant Scripturas, infundit se pro ratione et qualitate causarum; idcirco dixit: *Subjectus est prophetis;* ut ingenia accenderet hac spe, quod Spiritus conatus bonos adjuvet. Desiderio enim optimo ad Dei res enarrandas subvenit: ut impleat boni propositi voluntatem. Nam et de Salvatore idem dictum est: *Bibebant autem de spiritali sequente petra, petra autem erat Christus* **(I Cor. X, 4)**: hoc est, et subjectum esse, quod et sequi; sequebatur enim, ut humanis suffragiis deficientibus, adesset ad auxilium

tribuendum. Ita et Spiritus subjectus dicitur, ut conatus bonos adjuvet, cum suggerit; subjectus enim videtur, qui coepta alterius perficit.

(Vers. 33.) *Non est enim dissensionis auctor, sed pacis.* Quia ergo pacis auctor est, dicente Salvatore: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* **(Joan. XIV, 17)**; nemo alterum non sinat dicere, neque debebit dicenti, studio contradicendi, resistere; ne discordia fiat in corpore. Qui enim in pace vocantur, patientiae debent studere; ne pacis jura solvantur. *Sicut in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.* Hoc dicto hortatur illos; ut quae praecepit faciant; quando similiter se Ecclesiis sanctorum praedicare testatur.

(Vers. 34.) *Mulieres vestrae in Ecclesia taceant.* Nunc tradit quod praetermiserat; superius enim vetari mulieres in Ecclesia praecepit, modo ut quietae sint et verecundae ostendit: ut operae pretium sit, quia velantur **(I Cor. XI, 5)**. Si enim imago Dei vir est, non femina, et viro subjecta est lege naturae; quanto magis in Ecclesia debent esse subjectae propter reverentiam ejus, qui illius legatus est, qui etiam viri caput est! *Non enim permittitur illis loqui, sed esse in silentio, sicut et Lex dicit.* Quid dicit Lex? *Ad virum tuum conversio tua, et ipse tui dominabitur.* **(Gen. III, 16)**. Haec lex specialis est; hinc Sara dominum vocabat Abraham virum suum: ac per hoc in silentio jubentur esse; ne supradictae legis sententia infirmetur, cujus memor Sara, viro suo erat subjecta, sicut dictum est **(Gen. II, 24)**. Quamvis una caro sit, sed duabus ex causis jubetur esse subjecta; quia et ex viro est, et per ipsam intravit peccatum.

(Vers. 35.) *Si quid autem discere volunt, domi viros suos interrogent; turpe est enim mulieribus in Ecclesia loqui.* Turpe est, quia contra disciplinam est, ut in domo Dei, qui eas subjectas viris suis esse praecepit, de Lege loqui praesumant; cum sciant illic viros habere primatum, et sibi magis competere, ut in domo Dei precibus vacent, linguam retinentes: et aures aperiant; ut audiant quomodo misericordia Dei mortem vicit per Christum, quae per eas regnavit. Nam si audeant in Ecclesia loqui, dedecus est; quia idcirco velantur, ut humiliatae appareant: illae autem se inverecundas ostendunt, quod et viris opprobrium est; in mulierum enim insolentia etiam mariti notantur.

(Vers. 36.) *An a vobis verbum Dei profectum est, aut in vos solus devenit?* Arguentis verba sunt; sic enim inflati erant, quasi ipsis promissa fuisset haec salus; et exemplo eorum ceterae gentes vocarentur ad fidem, aut non essent aliqui, qui possent suscipere gratiam Dei, apostolis praedicantibus. Sic enim **160** se jactabant quasi beneficium darent magis quam acciperent, accedentes ad fidem; unde dicit: *Aut in vos solos devenit verbum Dei.* Omnis enim qui vult aliquid emere, quod scit ab aliquibus non requiri, cum quodam fastidio accedit ad emptionem, quasi beneficium praestiturus vendenti. Ideo hoc Apostolus arguit in Corinthiis, qui tales se praebebant elatione vanitatis; quasi si ipsi non obedirent verbis fidei, nemo esset qui crederet, sicut dicit Judaeis: *Vobis primum oportebat loqui verba vitae hujus: sed quia repulistis ea, indignos vos facientes aeternae vitae, ecce convertimur nos ad gentes* **(Act. XIII, 46)**.

(Vers. 37.) *Si quis existimatur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quae scribo vobis, quia Domini sunt*

mandata. Hoc dicens tangit supra memoratos falsos apostolos, a quibus fuerant depravati, qui pro desideriis hominum non divina, sed terrena docebant. Ideo hic nihil suum tradere se dicit, sed Domini; ut quibus suadet, Deo acquisiti non hominibus videantur: qua fiducia et constanter praedicat, liberam habens conscientiam; quia non hominibus placere vult, sed Deo. Unde peccatoribus non blanditur, ut crescant: sed admonet, ut desinant.

(Vers. 38.) *Si quis autem ignorat, ignorabitur.* Recte, quia qui nescit Domini esse, quae loquitur Apostolus, et ipse a Domino ignorabitur in die judicii, dicente Domino: *Amen dico vobis, nescio vos.* **(Matth. XXV, 12)**.

(Vers. 39.) *Propter quod, fratres, aemulationem habete prophetandi.* Quamvis arguat hos, et in multis reprehendat et corripiat, eo quod recesserant a traditione ejus; tamen fratres eos vocat, quia dicit Esaias ad plebem Domini: *Dicite iis qui non recte ambulant in viis meis: Fratres nostri estis vos* **(Esai. LXVI, 5)**. Ut ergo consolaretur istos post correptiones, fratres illos vocat; et ad aemulationem prophetiae hortatur, ut assidua disputatione et explanatione legis divinae fierent instructiores; ut possent discere perversas esse pseudoapostolorum praedicationes.

Et loqui linguis nolite prohibere. Et hoc propter charitatem, ut qui possunt loqui linguis, si interpres fuerit praesens, non vetentur, ne fiat dissensio.

(Vers. 40.) *Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant;* hoc est, secundum ordinem supradictum. Honeste autem illud fit, quod cum pace et disciplina fit.

CAPUT XV.

(Vers. 1, 2.) *Notum autem vobis facio, fratres, quia Evangelium quod praedicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et salvi efficiemini, quod et sermone annuntiavi vobis, debetis tenere; nisi forte sine causa credidistis.* Ostendit illis quia si in hac causa quae subjecta est, a traditione ejus seducti sunt, perdiderunt quod crediderunt; omnis enim spes credentium in hoc sensu est; quia mortui resurgent. Quod autem dicit: *In quo et statis,* his dicit, qui firmi erant in fide traditionis hujus; promiscuis enim loquitur, ut et ii qui in fide sunt, gaudeant: et qui nutant, corripi se doleant, et corrigantur.

(Vers. 3.) *Tradidi enim vobis in primis, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.* Scripturas Testamenti veteris memorat quae futuram passionem Domini cecinerunt. Dicit enim Esaias propheta: *Ut ovis ad immolandum ductus est* **(Isai. LIII, 7)**. Et inter caetera: *Quoniam tolletur a terra vita ejus, ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem* **(Ibid., 8)**: haec in Christo reperta noscuntur. Sed quia praeteriti temporis significatio videtur, non est adversum; quia apud Deum, qui omnium praescius est, nihil futurum est; ideo sic dicit quod futurum est nobis, quasi factum sit. Nam in Apocalypsi Joannis apostoli dicitur: *Agnus qui occisus est a constitutione mundi* **(Apoc. XIII, 8)**. Quia enim aliter non fiet, quam scit Deus, factum dicitur; nobis enim fit, non Deo, quia apud Deum nihil est, quod futurum dicatur. Et in Psalmo

ait: *Dominus regnavit a ligno* **(Psal. XCV, 10)**. Et Moyses de cruce ejus ita significavit, dicens: *Tunc videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros, et non credetis* **(Deut. XXVIII, 66)**. Idcirco enim in eadem causa et futuri temporis aliquando significantia ponitur; ne a perversis non de Christo dictum defenderetur, si totum quasi praeteritum significaret.

(Vers. 4.) *Et quia sepultus est.* Nulli dubium mortuum sepultum esse, sicut dicit Esaias propheta: *Et dabo malos pro sepultura ejus* **(Esai. LIII, 9)**.

161 *Et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas.* Omnia in fide clausa sunt; ideo sub persona populi resurrectio Domini tertia die futura descripta est. Dicit enim Osee propheta: *Post biduum sanos faciet nos, et in tertio die resurgemus, et vivemus in conspectu ejus* **(Ose. VI, 3)**. In Christo enim omnes resurrexisse, sicut in Adam omnes mortuos esse, nemo fidelium denegat. Simili modo in psalmo sub persona hominis etiam de Christo significat, dicens: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus: gloria et honore coronasti eum* **(Psal. VIII, 8)**.

(Vers. 5.) *Et quia visus est Cephae:* id est, Petro. Hoc etiam Cleophae et socio suo dixerunt discipuli, ut in Evangelio κατὰ Λουκᾶν, quod apparuit soli Petro. *Postea illis undecim* **(Luc. XXIV, 34)**. Et hoc in Evangelio continetur.

(Vers. 6.) *Deinde apparuit plus quam quingentis fratribus simul.* Hoc sua fide loquitur. *Ex quibus plures manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.* De his quibus post

resurrectionem apparuit Dominus, tunc multos dicit fuisse in corpore.

(Vers. 7.) *Deinde apparuit Jacobo.* Singulariter Jacobo apparuit, sicut et Petro: quod ideo puto factum, ut multifaria apparentia fidem resurrectionis firmaret. *Postea apostolis omnibus.* Iterum omnibus apostolis visus est in monte, ubi constituerat illis Jesus, sicut refert Matthaeus evangelista **(Matth. XXVIII, 16)**. Ante in Hierusalem post dies octo resurrectionis suae, id est Dominica die, januis clausis, intravit ad discipulos, ut Thomae animus firmaretur, sicut dicit Joannes apostolus **(Joan. XX, 26)**. In monte enim intelligitur mandata illis dedisse.

(Vers. 8) *Novissime autem omnium quasi abortivo visus est et mihi* Apparuit illi primum in coelo, post oranti in templo **(Act. IX, 4; XXII, 17)**. Abortivum se dixit; quia extra tempus natus in Christo, apostolatum accepit jam Christo in coelos recepto cum carne.

(Vers. 9, 10.) *Ego enim sum minimus omnium apostolorum.* Humiliat se, et temporis causam sibi ascribit; tempore enim minor est, non dignitate. Sed quia et persecutor fuit, inclinat se, dicens: *Qui non sum dignus vocari apostolus; quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id, quod sum.* Deo dat gloriam, qui eum elegit; et dignitatem suam non sibi defendit, sed indignum se dicit. Unde vere plus meretur, sciens dixisse Dominum: *Qui se humiliat, exaltabitur* **(Luc. XIV, 10)**.

Et gratia ejus pauper in me non fuit. Hoc dicit, quia non propter quod persecutus est, minorem gratiam in apostolatu

accepit. *Sed plus illis omnibus laboravi.* Addit ad causam, quia non solum minoratus non est, sed et amplius propter constantiam, qua vigebat in Christo, afflictus est: quod non aegre ferens, dignior factus est. *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Ne se extulisse jactanter putaretur, statim se humiliat, cum hoc ipsum non magis sibi, sed Dei gratiae ascribit; ut semper omnem gloriam reportet ad Deum, unde jure exaltandus est.

(Vers. 11.) *Sive igitur ego, sive illi, sic praedicamus, et ita credidistis.* Hoc est, quod supra significavit, quia non inferiorem gratiam in praedicatione accepit, quam caeteri apostoli, sed unam atque eamdem. Unde magis arguit perfidiam Corinthiorum, quia cum manifestata esset credulitas haec apud omnes Ecclesias, hi ab hac fide et spe desciverant, quam subjecit, dicens:

(Vers. 12, 13, 14.) *Si autem Christus praedicatur, quod ex mortuis resurrexit; quomodo dicunt quidam inter vos, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si ergo resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est praedicatio nostra, vacua est et fides vestra.* Haec a falsis apostolis erant tradita, qui Christum neque natum, neque in carne passum, neque resurrexisse asseverabant: quos et Joannes apostolus denotat, quod Christum in carne venisse negabant. Unde dicit: *Qui negat Christum in carne venisse, hic est Antichristus: et qui negat Filium, nec Patrem habet* **(I Joan. IV, 3)**. Isti ambulabant, et quorumdam fidem, ne imprudentes a mundi sapientibus judicarentur, subvertebant; quia prudentes saeculi stultum judicant, cum audiunt resurrectionem mortuorum. Quod si, inquit, verum est quia Christus non resurrexit, falsi

sumus praedicatores, et fides vestra inanis est. Hoc enim crediderunt, Apostolo praedicante, quia mortui resurgent, et hac spe attracti sunt ad fidem. **162** Quod utique ad detrimentum illorum proficere asserit, si crediderunt quod futurum non est: et pudoris est, ut aliquis profiteatur hoc se credidisse, quod falsum est. Et verecundiam ergo illis incutit, et labores illorum dicit infructuosos; si quod a falsis apostolis audierunt, verum est, quia mortui non resurgent: quod nemo utique de se patitur audire; ut videntes hoc contra se esse, reverterentur ad primam fidem.

(Vers. 15.) *Invenimur autem et falsi testes Dei; quia testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit.* Qui asserit quod Christum Deus a mortuis suscitavit, falsus est testis, si non est factum; virtutem tamen Dei praedicat, non utique ut inimicus, qui tam admirabile factum virtuti ejus ascribit. Quod si verum est, quia excitavit Christum a mortuis, quid huic dicendum est, qui et testis contra Deum falsus est, et opus ejus stultitiam asserit?

(Vers. 16, 17.) *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra; adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.* Terret illos, ut quia nemo sibi male vult, doleat illis hoc coepisse credere, quod contra ipsos est. Quis enim peccata sibi remissa nolit audire?

(Vers. 18.) *Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt.* Addit ad terrorem, quia charorum suorum excessum nolunt aestimare perditionem. Qui enim sub hac spe de saeculo exierunt, sive occidi non timuerunt; quia resurgere exemplo Christi crediderunt, et non est verum,

perierunt. Hoc illis dicit, quod amore suorum defunctorum nolunt audire; ut illis amputet, quod prius per errorem volebant audire.

(Vers. 19.) *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Manifestum est quia et in hac praesenti vita et in futura speramus in Christo; nec enim hic deserit servos suos Christus, sed dat illis gratiam, et in futuro erunt in gloria aeterna. Si autem futurae vitae spes non esset, omnibus hominibus, quod dixit, miserabiliores essemus. Ut quid enim jejunia, vigiliae, exitus, munda vita, justitia, misericordia, mors; si pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem vel hac vita fruuntur.

(Vers. 20, 21.) *Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, initium dormientium; quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.* Haec dicens, tangit pseudoprophetas, qui Christum natum negabant, ac per hoc non resurrexisse carnem; quia qui natus non est, nec moritur. Sic autem probat Christum a mortuis resurrexisse, quia homo fuit, ut dubium non sit hominem a Deo a mortuis excitatum; ut quia peccato hominis mors inventa est, Christi justitia resurrectionem meruerit mortuorum.

(Vers. 22.) *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Hoc dicit, quia sicut Adam peccans mortem invenit, et omnes ex ejus origine tenuit, ut dissolvantur: ita et Christus non peccans, et per hoc vincens mortem (quia qui non peccat, vincit mortem, quia mors ex peccato), omnibus qui sunt ex ejus corpore, acquisivit vitam, id est, resurrectionem. Quamvis ergo generalem tribuerit resurrectionem, ut sicut in Adam omnes sive justi sive injusti

moriuntur; ita et in Christo omnes tam credentes, quam diffidentes resurgant, licet ad poenam increduli; tamen vivificari videntur; quia corpora sua recipient, jam non morituri, sed passuri poenam in eis sine fine: quod credere noluerunt.

(Vers. 23.) *Unusquisque autem in suo ordine.* Nunc ordinem resurrectionis vult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse; quia factum non est adhuc in caeteris: ordines illis exponit et tempora, quando factum sit, et quando futurum est, ut resurgant mortui. *Initium Christus.* Sicut in Actibus apostolorum testatur scriptum esse in Moyse **(Act. XXVI, 23)**. *Si passibilis Christus, si prior surgens ex mortuis,* etc. Prior ergo resurrexit, ut forma fieret credentibus sibi. *Deinde qui sunt Christi, qui in adventum ejus crediderunt.* Hoc duplici modo intelligendum est; quia et in adventu ejus secundo sancti resurgent, juxta fidem Apocalypsis Joannis **(Apoc. XX, 12)**, sicut et in **163** primo adventu cum resurrexit, multa corpora sanctorum resurrexerunt **(Matth. XXVII, 52)**, ad protestationem victae mortis ac spoliatae. Sub una ergo significatione duplicem adventum Domini comprehendit.

(Vers. 24, 25, 26.) *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destituerit omnem principatum et omnem potestatem, et omnem virtutem, et omnem dominationem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus; omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Novissime autem inimica destruetur mors.* Hoc dicit, quia tradito regno finis erit mundi, impleta resurrectione. Quod quidam territi asperitate sermonis, dum quasi pie volunt sentire, a proprietate sensus declinant. Horrent enim sonum

verbi audientes: *Cum tradiderit regnum Deo et Patri;* putantes traditione hac regni, si juxta sonum verbi intelligatur, vacuum remanere; ut si tradit, jam ipse non habeat: quasi Pater tradens omnia Filio, evacuaverit se. Nam et ipse Dominus ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* **(Matth. XI, 27)**; et postea: *Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* **(Joan. XVII, 3)**. Ecce regnante Filio, regnat et Pater. Quomodo autem tradens regnum Filius evacuare se crederetur, cum dicat angelus ad Mariam: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis* **(Luc. I, 32)**? Et Daniel de eodem regno dicit inter caetera: *Deus coeli excitabit aliud regnum, quod numquam corrumpetur; et hoc regnum erit aeternum* **(Dan. II, 44)**. Nemo ergo dubitet Filium semper regnaturum cum Patre. Traditio autem haec regni est, ut cum omnia Filio fuerint subjecta, et adoraverint illum ut Deum, destructa morte; tunc Filius ostendet illis non se esse, ex quo sunt omnia, sed per quem sunt omnia: et hoc erit tradere regnum Deo et Patri, ostendere ipsum esse, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur **(Ephes. III, 15)**: et tunc erit finis. Destructio tamen mortis est resurrectio mortuorum.

(Vers. 27, 28.) *Cum autem dicat: Omnia subjecta sunt ei, nimirum praeter eum, qui subjecit ei omnia. Cum autem subjecta illi fuerint omnia; tunc et ipse Filius subjicietur illi, qui subjecit omnia; ut sit Deus omnia in omnibus.* Idem sensus est, quem nunc aperit; ut manifestet quid sit Filium tradere regnum Deo et Patri: hoc autem addit ad sensum, quia tradens Pater Filio regnum, non se subjecerit ei, sicut Filius Patri se

subjecit; incongruum est enim ut Pater subjiciatur Filio. Omnia ergo subjecit Pater Filio, ut similiter honorificetur, sicut honorificatur et Pater. Cum ergo omnia confessa fuerint Christum Deum, substrata pedibus ejus; tunc et ipse Christus Dominus subjicietur Deo Patri: *Ut sit Deus omnia in omnibus.* Hoc dicit, quia cum omnium principum et potestatum et dominationum fuerit pressa superbia, et adoraverint Christum quasi Deum: tunc et Christus propter unicam auctoritatem Patris, Deum quidem se ostendet, sed de Deo; ut unius principii sublimis et ineffabilis auctoritas maneat. Hoc est subjicere se Filium Patri, hoc est, Deum esse omnia in omnibus; quia cum discit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput Deum Patrem; omnia in omnibus est Deus Pater **(Phil. II, 10, 11)**, hoc est, ut omnis creatura unum sentiat, ut una voce omnis lingua coelestium et terrestrium et infernorum confiteatur unum esse Deum, ex quo sunt omnia. Si autem dixisset: *Ut sit Deus in omnibus;* intelligeretur in omnibus quidem esse, sed per affectum, aut communem sensum; non tamen ea ipsa ex ipso esse. Sed cum dixit: *Omnia in omnibus;* hoc significavit, quia et ex ipso sunt, et in ipsis est: ex ipso; quia ab ipso creata sunt: in ipsis autem; quia in omnium confessione unus est Deus. Non tamen sic subjicitur Filius Patri, sicut Filio creatura.

(Vers. 29.) *Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Ut quid et baptizantur pro illis?* In tantum ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum det eorum, qui tam securi erant de futura resurrectione; ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors praevenisset: timentes ne aut male, aut non resurgeret, qui baptizatus non fuerat, vivus

nomine mortui tingebatur. Unde subjecit: *Ut quid et baptizantur pro illis?* Exemplo hoc non factum illorum probat, sed fixam fidem in resurrectionem ostendit.

164 (Vers. 30, 31.) *Ut quid et nos periclitamur omni hora? Quotidie morior pro gloria vestra, quam habeo in Domino.* Dicendo: *Ut quid et nos periclitamur?* discrevit personas, ostendens non catholicos esse, qui pro mortuis baptizabantur. Denique supra dixit: *Ut quid et baptizantur pro illis? Numquid et baptizamur pro illis?* Nam et Jephte, quamvis in re, quae accepta fieri non posset, fidelis inventus est, offerens filiam suam secundum votum suum, quod stulte voverat **(Judic. XI, 39)**, non ergo factum probatur, sed perseverantia fidei in exemplum praefertur. Praedicantium pericula et labores memorat dicens: *Quid et nos periclitamur?* et subauditur; nisi quia speramus futuram resurrectionem, sicut supra memorat. Securi enim quia post istam mortem vera vita sequetur, pericula non timent illata ab infidelibus, propter zelum illorum, quos quia crediderunt se perdidisse, dolent. Sollicitudinem ergo suam ostendit, quam habebat erga salutem illorum, propter gloriam promissam a Domino, sicut et in Lege dictum est: *Exalta sicut tuba vocem tuam; si te audierint, lucraberis animas illorum* **(Ezech. XXXIII, 5)**. Ad hoc festinabat Apostolus semper sollicitus, ut gloria illi cresceret apud Deum acquisitae salutis multorum.

(Vers. 32.) *Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?* Hoc est, si secundum humanum sensum (qui videns hoc in rerum naturam non cadere, ut caro jam soluta reformetur ad vitam, minime credit futuram resurrectionem mortuorum) bestiis offerri, mori non timui, nihil profeci. Sed non hoc est,

quia certus de promissa vita, non solum non timuit; sed et libenter bestiis offerri se passus est, sicut inter caetera ait in Actibus apostolorum: *Ego enim non solum ligari, sed et mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine Domini Jesu Christi* **(Act. XXI, 13)**.

Manducemus, et bibamus; cras enim moriemur. Hoc ab Esaia propheta dictum est propter hos, qui quasi nihil futurum esset post mortem, ventri tantum studebant quomodo pecora **(Esai. XXII, 13)**, sicut et ii qui Corinthios depravabant.

(Vers. 33.) *Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala.* Significat confabulatione malorum hominum everti posse bonum propositum; assiduitas enim pravi colloquii vitiat mentem, ac per hoc ab his cavendum. Quicumque enim acceptam fidem custodire vult, maxime inter ipsa initia obstrepentes debet vitare; ut impleat, quod utile judicavit.

(Vers. 34.) *Vigilate, justi estote, et nolite peccare.* Vigilandum monet, ne circumventione pravi sensus capti, et a fide abducti depraventur, mortuorum resurrectionem non credendo. Justos esse praecepit, ut non solum terrenam justitiam excolant, sed et coelestem; quia terrena justitia meritum non facit, sicut et non facit reum. Quid enim magnum est aliena non tollere, quippe cum hoc timoris sit? Magnum est autem de proprio non habenti largiri, haec est vera justitia. Et ut non peccent, subjecit; unde intelligi voluit non se justitiam temporalem servandam mandasse, sed divinam; quia qui coelestem justitiam servat, sine dubio in hac praesenti perfectus est.

Ignorantiam enim Dei quidam habent, ad verecundiam vobis loquor. Propositum Dei ignorantes ii, qui inter eos convertebantur, mortuos resurrecturos stultum esse dicebant credere. Ideo pudorem illis incutit quasi imprudentibus; credebant enim eis, qui ignorantiam Dei habentes, contra Dei statuta docebant.

(Vers. 35.) *Sed dicet aliquis: Quemadmodum resurgent mortui? Quove corpore venient?* Hos dixit ignorantiam Dei habere, quorum depravatae sententiae verba protulit, dicens: *Quemadmodum resurgent mortui? quove corpore venient?* Cui congrue respondit, dicens:

(Vers. 36.) *Stulte, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur?* Cum animali homine non utique Legis auctoritate agit; ut exemplis suadeat, quae si reciperet, non erraret: sed physica ratione, de qua sibi blanditur, ut non credat resurgere soluta et mortua corpora. Ostendit enim mortua rursum reparari ad vitam, et multiplicata; ut confundatur error humanus.

(Vers. 37, 38.) *Et quid seminas? Non corpus quod futurum est, seminas: sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus caeterorum: Deus autem* **165** *illi dat corpus, prout vult: et unicuique seminum proprium corpus.* Si ergo nudum granum seminatur, et Dei nutu quodammodo elementorum ministerio vestitum resurgit, multa secum habens incrementa utilitatis humanae; cur non credibile sit Dei virtute mortuum posse resurgere, meliorata tantum substantia, non numero multiplicatum? Quid ergo requiritur ab infideli, quo corpore resurgant mortui, cum exempla praecedant ad fidem hanc melioratae resurrectionis, non amissae substantiae? Quia

proprium corpus recipiet, in quo creatus est Adam, juxta exempla supra dicta.

(Vers. 39.) *Non omnis caro, eadem caro: sed alia quidem hominis, alia vero pecoris: alia caro volatilium, alia caro piscium.* Cum ex eadem massa omnis caro sit; unde et quomodo in his tanta diversitas est, ut una impensa faceret genera diversa? Dicant nunc sophistae mundi et scrutatores siderum, si valent comprehendere quae extra se sunt, cum quid intra se sit, nesciant. Denique omnes mundani philosophi, qui mentem suam legi Dei humiliare, ut fidem ejus susciperent, noluerunt, diversa semper et contraria asserentes, inanissimis disputationibus invicem se confuderunt; quia in nullo horum testificatae veritatis signum agnitum est, quod antepositum verbis commendaret doctrinam, sicut et Deus decrevit disciplinae nostrae, quae non verbis probatur, sed virtute, cui non possunt verba resistere. Quemadmodum ergo ex una impensa diversa animantium caro est; ita et unius carnis homines, diversi erunt dignitate in resurrectione; ut talis unusquisque appareat, qualis fuerit meriti: quippe cum etiam hic diversitatem corporum videamus.

(Vers. 40.) *Et corpora coelestia, et corpora terrestria, sed alia quidem coelestium gloria, alia autem terrestrium.* Coelestia corpora sunt resurgentium, terrestria autem antequam moriantur, aut resurgant; ut quia Christus coelestis est, ex eo corpora coelestia dicantur: ex Adam vero, quia terrestris est, terrestria corpora.

(Vers. 41.) *Alia claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum; stella enim ab stella differt in claritate.* Unius naturae comparatione utitur ad indiscretae

substantiae reddendam rationem; quia sicut sol et luna et stellae cum sint unius quidem naturae, diversae tamen claritatis sunt: ita et homines cum sint unius generis, merito tamen dissimiles erunt in gloria; ut claritati solis illorum dignitas exaequetur, qui centesimum numerum habent, qui ut perfecti essent, primi gradus aemuli fuerunt, de quibus dictum est: *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui* **(Matth. XIII, 43)**. Lunari quidem claritati hi comparandi sunt, qui sexagesimum numerum bonis operibus mercati sunt; ut secundi gradus meritum haberent. Stellis autem clarioribus eorum merita comparanda sunt, qui trigesimum numerum, tertii gradus dignitatem justis laboribus quaesierunt. Sequentibus vero stellis, quae inter claras et obscuriores mediae sunt, peccatores homines coaptandi sunt, qui de tribus nullius gradus adipisci honorem voluerunt. Tetricis autem stellis, et omnium novissimis, perfidorum resurrectio similis est; quia errorem secuti, stellis in errorem ducentibus comparandi sunt, sicut dicit in Epistola sua Judas apostolus **(Jud. I, 13)**. Infidelitas enim non potest claram resurrectionem habere; quia sicut carbo cinere suo coopertus obcaecatur, ita et hi perfidia sua erroris tenebris circumdati, luce carebunt.

(Vers. 42.) *Ita erit et resurrectio mortuorum.* Exempla dat, ut non sit dubium resurrectionem mortuorum futuram; ut accepta ratione, nemo ambigat. *Seminatur in corruptela, surget in incorruptela.* Seminare est sepelire, ut corrumpatur: resurgere autem in incorruptela, jam exsuscitatum non posse corrumpi, sed habere claritatem immortalitatis.

(Vers. 43.) *Seminatur in ignominia, surget in gloria.* In ignominia seminatur; quia dum in tetrico ponitur, fit fetidum,

et scatet vermibus: surget autem in gloria; quia excitatum et lumen erit, et nullam squaloris injuriam patietur. *Seminatur in infirmitate, surget in virtute.* In infirmitate seminatur; quia immobile est, et irregibile: surget autem in virtute, **166** quia jam totum unum erit ac vegetum.

(Vers. 44.) *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est et spiritale.* Animale corpus est, dum cibis sustentatur, ut vivat: spiritale autem, cum horum nihil indigebit, conversum in vitam. Omnia supradicta hoc sensu clauduntur; non enim aliud continetur in superioribus, nisi quod animale corpus moritur, et resurget spiritale, quod neque jam manducet, nec bibat, nec infirmetur, nec sit fetidum, nec tetrum natura.

(Vers. 45.) *Factus est primus homo Adam in animam viventem.* Hoc in Genesi dictum est **(Gen. II, 7)** quia accepto spiritu flatus Dei, factus est homo in animam viventem; officium enim spiritus animare est corpus, ita tamen ut continuam vitam non habeat, nisi cibis et potus auxilio utatur. *Novissimus autem Adam in spiritum vivificantem:* hoc est, ut jam qui ante fuerat factus in animam, factus est in spiritum per resurrectionem; ut mori non possit, quia fiet totus vivens.

(Vers. 46.) *Sed non prius quod spiritale est;* quia animale ex Adam, spiritale vero per Christum et resurrectionem mortuorum.

(Vers. 47, 48.) *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de coelo coelestis: qualis terrenus, tales et terreni; et qualis coelestis, tales et coelestes.* Primus homo Adam est de

terra temporalis, cui succedit mors: secundus homo Christus est de coelo, qui resurgens mori nescit: *Qualis est ille terrestris, tales et terrestres:* hoc est, quia terrenus mortalis est, mortales sunt et terreni: peccans autem Adam mortem invenit, ut omnes ex eo mortales sint. *Et qualis ille coelestis, tales et coelestes sint:* id est quia Christus non peccavit, vincens mortem, coelestis est; ita sint et credentes illi: quamvis et non credentes spiritales futuri sunt, sed sicut spiritalia nequitiae, ut sint tenebrosi. De sanctis enim nunc loquitur, qui resurgent ad gloriam; sicut enim qui non credunt, jam judicati sunt, et qui credunt, jam coelestes dicuntur **(Joan. III, 18)**.

(Vers. 49.) *Igitur sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus et imaginem hujus coelestis:* hoc est, sicut formam habuimus mortalitatis per peccatum Adae, servi peccati facti: ita et formam habeamus vitae per justitiam salvatoris, facti servi justitiae, non mundi, sed Dei; dum ea agimus, quae immortalitate digna sunt.

(Vers. 50.) *Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Carnem perfidiam vult intelligi, sanguinem turpem et luxuriosam vitam, quia cupiditas haec a fervore sanguinis generatur; ut ostenderet non solum incredulum dignam resurrectionem non habere, verum etiam illum qui desideriis et vitiis carnis obtemperat. Commonet ergo et instruit, qua ratione regnum coelorum consequi mereamur.

Neque corruptio incorruptelam possidebit. Hoc dicit, quia corruptela et lascivia vitae poenam necesse est patiatur.

Passionem enim corruptionem posuit; nam constat utique omnes homines immortales resurgere.

(Vers. 51.) *Ecce mysterium vobis dico, omnes quidem resurgemus;* id est, tam credentes quam non credentes. *Sed non omnes immutabimur.* Nunc uniuscujusque meritum in resurrectione significat, qualis in singulis futura sit.

(Vers. 52.) *In momento, in ictu oculi,* id est, cito, sine aliqua mora. *In novissima tuba;* ideo *novissima,* quia postremum bellum geritur adversum daemones, ac principes, et potestates, et ipsum diabolum. Hoc enim fiet post annos mille, quibus hic regnabit salvator, exstincto Antichristo, cum Satanas dimittetur de carcere suo ad seducendas gentes Gog et Magog, qui sunt daemones, ut pugnent adversus castra sanctorum; nec enim temporales homines poterunt adversum aeternos dimicare. Nam et Joannes apostolus ait: *Vidi Michael et angelos ejus in coelo pugnantes adversus draconem et angelos ejus, qui est diabolus et Satanas* **(Apoc. XX, 7)**. Ideoque hic *novissima tuba* ait, quia non semel cum illo pugnatum est; quia et in Antichristo pseudoprophetae, qui faciebant coram illo signa et prodigia, et ipse victor, et hoc loco novissime adversus illum pugnabitur; ut jam mittatur **167** in gehennam. Et Salvator inter caetera ait: *Nunc princeps hujus mundi mittetur deorsum* **(Joan. XII, 31)**. Et tunc ergo et frequenter victus est, sicut Esaias propheta dicit: *Quomodo cecidit de coelo Lucifer, qui mane oriebatur* **(Esai. XIV, 12)**.

Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Surgentibus enim peccatoribus et impiis, sancti immutabuntur in claritate; ut caro fiat spiritalis cum gloria,

quasi plumbum, si fiat aurum. Sancti enim in adventu Domini surgent sicut superius **(Vers. 23)** ait: *Initium Christus: deinde hi qui sunt Christi in adventu ejus,* sicut in Apocalypsi continetur; peccatores enim non sunt Christi, qui audiunt a Domino: *Non novi vos* **(Psal. I, 5)**. Quia et in psalmo primo scriptum est: *Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum* **(Matth. VII, 23)**. Ab impiis enim non est quod requiratur: sed ad hoc surgent, ut pereant, videntes verum esse, quod credere noluerunt: perire autem est a Deo esse alienum, sicut ait ad Romanos: *Quicumque enim extra legem peccaverunt, sine lege peribunt; et qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* **(Rom. II, 12)**: ac per hoc peccatores judicabunt; indigni etenim sunt resurgere cum sanctis, sicut ait: *Neque peccatores in concilio justorum.*

(Vers. 53.) *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Supra dixit, *et mortui resurgent incorrupti,* id est, immortales erunt, non tamen impassibiles; hi enim, quos dicit, poenas patientur pro qualitatibus delictorum suorum, ita ut exeant inde soluto debito: impii autem aeterna poena torquentur; ait enim: *Qui non credit, jam judicatus est* **(Joan. III, 18)**. Unde et Esaias propheta ait: *Ignis eorum non exstinguetur, et vermis eorum non morietur* **(Esai. LXV, 24)**. In adventu tamen Domini et sancti resurgent, et qui vivi fuerint inventi, obviam rapientur Domino in aera, mortem quasi soporem passuri; in ipso enim raptu et mortem et resurrectionem habebunt, sicut ad Thessalonicenses idem Apostolus scribit **(II Thess. IV, 6 et seq.)** Tempore enim Antichristi aut apostatae erunt, aut rei, aut in latibulis, aut in poena positi caeteri gentiles, quos

Dominus Jesus cum duce ipsorum Antichristo in adventu suo interficiet *spiritu oris sui* **(II Thess. II, 8)**, id est, jussu ejus igni exurentur per angelos virtutis ejus.

(Vers. 54, 55.) *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?* Post resurrectionem enim impiorum et peccatorum absorbebitur *mors in victoria.* Insultantis etenim verba sunt, dicentis: *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, aculeus tuus?* Victoria enim devictae mortis resurrectio mortuorum est: mors autem diabolus est, cui insultatur; et contentiosus dicitur, quia per superbiam, cum impar viribus esset, resistebat. Cum ergo superatus perimitur et spolia illi detrahuntur; succensetur illi, qui contra se pugnavit.

(Vers. 56.) *Aculeus autem mortis peccatum est.* Aculeum auctoritatem significat, quia mors per peccatum auctoritatem accepit, quasi peccatum non esset, diabolus obtorpuisset, et mors non esset. *Virtus autem peccatilex.* Ideo virtus peccati lex est, quia peccatum non imputaretur, si lex non esset.

(Vers. 57.) *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Triumphum Salvatoris in nobis dicit profuisse; quae enim gessit Salvator, non sibi utique gessit, sed nobis. Quamobrem nostra victoria est; ideo enim homo factus est, manens Deus; ut vincens diabolum, dum peccatum non fecit, nobis victoriam acquireret, qui peccati causa detinebamur in morte; ut victus diabolus, occiso Christo, qui peccatum non fecerat, omnes quos peccati causa detinebat, amitteret. Dum autem insultat homini, reus factus est, et sic deletum chirographum, id est, deleta sententia, qua

tenebatur genus humanum in mortem, fieret ereptus, et animabus in coelum inductis; ut non per potentiam illi tollerentur, sed per justitiam a Deo per Dominum nostrum Jesum Christum.

(Vers. 58.) *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.* Omnibus quae ad doctrinam Ecclesiasticam ordinandam necessaria sunt expositis, et aut quid vitandum, quidve sequendum sit demonstratis, fixos jam illos esse hortatur in bono, et in operibus quae fructum faciunt apud Dominum, semper promptos et copiosos; quia per haec quae exposita sunt, de caetero accepturos se boni operis mercedem a Domino, ne pravis colloquiis possent everti.

168 CAPUT XV.

(Vers. 1, 2.) *De collectis autem, quae fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiae Galatiae, ita et vos facite. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se ponat, thesaurizans quodcumque voluerit; ut non cum venero, tunc collectae fiant.* Dominico die collectam fieri praecipit, sicut et caeteris Ecclesiis disposuerat; ut eo die, quo resurrexit Dominus, plebs ejus colligatur ad laudem et gloriam Dei, devicta morte: tunc sumptus congregandos ad ministerium sanctorum, qui propter nomen Domini pressuram patiebantur zelo gentilium sive Judaeorum, qui non sinebant eos praedicare gratiam Dei sub nomine Christi; ut haberent refrigerium ab iis, propter quos tribulantur. Omni ergo die dominico jubet colligi

plebem, et congregari illos, prout voluerint, in dona Dei, et hoc apud se unumquemque reponere quasi in thesauro; ut veniente Apostolo, inveniatur ad usus necessarios praeparatum; quia quod paulatim colligitur, nec grave est, et invenitur multum.

(Vers. 3.) *Cum autem venero, quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem.* Consolatio haec duplici genere profectum habebat, sicut et nunc habet; ita ut et sanctis proficeret supra memoratis, et pauperibus in Ecclesia constitutis, quae et modo et usibus majorum natu proficit, et egenis. Per epistolam mittere se hos, quos idoneos ad dispensationem elegerint, dicit: quae epistolae testimonium praebent missis; ut cum gratia excipiantur.

(Vers. 4.) *Quod si dignum fuerit, ut ego quoque eam mecum ibunt.* Hoc dicit, si fuerit copiosa collectio, posse etiam seire; dignum enim est, et sic opus, ut si ipse eat, multum secum perferat ad refrigerium sanctorum. Hoc est, quod significat ad Romanos dicens: *Si enim spiritalium eorum communicaverunt gentes, debent hi in carnalibus ministrare eis* **(Rom. XV, 27)**; ex Judaeis enim erant, de quibus dicit Dominus, quia salus ex Judaeis est, qui Jerosolymis in magna invidia erant apud Judaeos non credentes.

(Vers. 5, 6.) *Veniam autem ad vos, cum Macedoniam transiero: apud vos autem forsitan remanebo, aut etiam hyemabo; ut me deducatis quocumque iero.* Post omnem instructionem, ut laetos illos faceret, adventum suum illis promisit, pro quo et omnes admonitiones suas, quibus illos

corrigit, magis firmat. Qui audit venturum eum, a quo legem accepit, sollicitior erit, ne adveniente illo erubescat.

(Vers. 7.) *Nolo enim vos modo in transitu videre.* Sciens multa se habere, quae ageret cum illis, non vult illos per transitum videre, et ne contristarentur, multum tempus se promittit commoraturum apud eos; quia quae agit, cum providentia agit. *Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit. Si Dominus,* tunc enim Dominus permittit, ut commoretur apud eos: ait *permiserit;* si dignos se praebeant, emendantes vitia, quae in eis arguit

(Vers. 8, 9.) *Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten; ostium enim mihi magnum apertum est et operosum, et adversarii multi.* Qua causa remansisset Ephesi ostendit; invenerat enim illic sitientia pectora Dei gratiam, quibus infunderet mysterium Christi. Sed quia diabolus inquietus est semper, et his qui Deum desiderant, invidus. Adjecit: *Et adversarii multi;* quanto enim idonei inveniebantur ad fidem, tanto magis non deerant, qui zelarentur; contradicentes et repugnantes doctrinae Domini.

(Vers. 10-12.) *Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos; opus enim Domini, sicut et ego, operatur. Ergo ne quis illum spernat.* Quamvis enim ea praedicaret Thimotheus, quae ab Apostolo acceperat, et esset idoneus evangelista; tamen quia non erat auctoritatis ejusdem, commendat illum; ne ab his forte, qui dissentiebant in plebe, non, ut erat dignus, reciperetur: et nihil proficeret adventus ejus saluti illorum. Possent enim et gentiles excitari ad seditionem et discordiam plebis, accepta occasione irruendi in

Timotheum; ideo ne quis illum spernat, quia *opus Domini operatur,* inquit, *sicut et ego;* hoc est, ut mea auctoritate susciperetur, qua erat apostolus; erat enim ipse episcopus. *Deducite illum in pace, ut veniat ad me; exspecto enim illum cum fratribus.* Tantum meritum Timothei memorat; ut non solum inter eos honorandum illum praecipiat, sed ut apostolum Domini cum obsequio deducendum eum ostendit; ut etiam ipse illum exspectaret cum fratribus propter Evangelium Christi.

De Apollo autem fratre significo vobis, quia multum illum rogavi, ut veniret ad vos cum fratribus; et utique non fuit **169** *voluntas ejus, ut nunc veniret. Veniet autem cum opportunum fuerit.* Hoc dicens, et voluntati illorum vel petitioni satisfecisse ostendit, cum votum suum eis exhibuit, et Apollo excusavit: quando cur non iret ad illos, non declaraverit; ita tamen ut omnino non excusaverit, sed distulerit. Potest et sic intelligi, ut per Apollo tangat illos, significans ideo noluisse ire ad illos Apollo, quia dissidebant; ut audito hoc, paci studerent; et ideo de Timotheo dixerit: *Videte ut sine timore sit apud vos;* quia aliqui missi non bene fuerunt suscepti: ac per hoc venturum Apollo, cum concordes fuerint.

(Vers. 13, 14.) *Vigilate, state in fide, viriliter agite, corroboramini: omnia vestra in charitate fiant. Vigilate,* ait, ne circumveniantur in fide. *Viriliter agite,* hoc est monere, ut fortes sint circa ea, quae sibi tradita erant: non ut pueri, qui quod sequantur, ignorant. *Confortamini;* ut tam voce quam opere robusti sint; quia professio et boni actus perfectos faciunt. Ut autem in charitate haec ipsa fiant, monet; quia quae cum charitate fiunt, Dei habent timorem et zelum; quidquid

enim cum offensione fratris fit, fructum non habet. Provocandi sunt enim aliqui ad bonum, non contristandi, ut puta si misericordiam non facias dehortatione alterius, aut inhumanus sis, aut alteros notes, aut aliquid comedas, insultans ei, qui ab hoc abstinet, ut facias illi scrupulum. Omnia ita agenda sunt, ut hortatio sit ad meliora, non insultatio, et tunc est pax. Unde dicit Dominus, ex hoc cognoscitur, si discipuli mei estis, si vos diligatis invicem **(Joan. XIII, 35)**: ubi autem contentio est et dissensio, amor non est.

(Vers. 15, 16.) *Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanae et Fortunati, quoniam sunt initium Achaiae, et in ministerium sanctorum ordinaverunt se ipsos; ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti.* Achaici Corinthii sunt; ideoque de his ad eos loquitur, per quos provocat illos ad hujusmodi opus; sunt enim ex his. Hoc enim in christianis magnum est, quia calcata avaritia, de laboribus suis non habentibus largiuntur, imitatores facti patris Dei, qui in misericordia dives est. Cum autem dicit: *Ut subditi sitis talibus,* magis illos hortatur: ut aemuli facti operis hujus, alios habeant ipsi subditos.

(Vers. 17, 18.) *Gaudeo autem in praesentia Stephanae, et Fortunati, et Achaici; quoniam id quod vobis deerat, ipsi suppleverunt. Refecerunt enim et meum spiritum et vestrum. Cognoscite ergo eos, qui ejusmodi sunt.* Aliud enim esse collationem, quam dicit, fieri in sanctos, et aliud ministris Evangelii reddere **170** vicem, sicut dicit Dominus: *Dignus enim est operarius mercede sua* **(Luc. X, 7)**. Domum enim Stephanae in utroque significat devotam, et in ministerio sanctorum, et in his qui deserviebant Ecclesiis; ita ut Apostolo

proficerent cum Fortunato et Achaico fratribus; ut et hi proficerent, qui erant ex his. Unde dicit: *Refecerunt enim et meum spiritum et vestrum.* Et cum Apostolus negat se ab his accepturum, dicit enim: *Non infringetur in me gloriatio haec in regionibus Achaiae;* quomodo *refecerunt et meum spiritum et vestrum?* Sed credo, refectus est spiritus ejus in his, quibus profecerant; sibi enim dicit datum, quod proficit his, quibus voluit. *Cognoscite ergo eos, qui hujusmodi sunt;* hoc est, imitamini.

(Vers. 19.) *Salutant vos Ecclesiae Asiae.* Horum salutatione commonet illos, ut efficiantur similes illorum, qui unius sunt provinciae. *Salutant vos in Domino Aquila et Priscilla cum domestica sua Ecclesia.* Duas Ecclesias memorat, publicam et domesticam: publicam dicit, quo omnes conveniunt: domesticam in qua per amicitiam colligitur. Ubicumque presbyteri solemnia celebrant, Ecclesia dicitur.

(Vers. 20.) *Salutant vos fratres omnes.* Relevat animos illorum, quando omnes hos memores horum ipsorum ostendit. *Salutate invicem in osculo sancto.* Osculum sanctum signum pacis est, in quo, ut ad invicem sibi adhaereant sublata discordia, docet.

(Vers. 21.) *Salutatio mea manu Pauli.* Se in epistola ista subscripsisse ostendit, et quae verba sint subscriptionis, subjecit dicens:

(Vers. 22.) *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, sit anathema maranatha,* quod interpretatur: Si quis Dominum Jesum, qui venit, non amat, abscidatur. *Maranatha* enim

Dominus venit, significat. Hoc propter Judaeos qui Jesum non venisse dicebant, hi ergo anathema sunt a Domino, qui venit.

(Vers. 23, 24.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus vobis, in Christo Jesu.* Ideo talem subscriptionem posuit propter hos, qui dum dissentioni studebant, Dominum Jesum non diligebant; quippe cum dicerent: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephae* **(I Cor. I, 12)**. Qui enim Christum diligit, non dat hominibus gloriam, quia nulla est spes in hominibus. *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum;* et subauditur, qui diligitis Dominum Jesum. Et quoniam non se invicem diligebant, ideo hoc dicit: *Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu;* ut amare se discerent ea gratia, qua diligebantur ab Apostolo, non carnis affectu, sed in Christo Jesu.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD CORINTHIOS SECUNDAM.

169 PROLOGUS.

Secundam epistolam Apostolus scribit Corinthiis, cujus haec principalis est causa. Quoniam in prima pro quorumdam peccatis doctores eorum praecipue corripuerat, et multum

fuerant contristati; nunc eos consolatur, suum eis proponens exemplum, et docens non debere aegre ferre, quod pro aliorum sunt salute correpti; cum ipse pro aliena salute periculis quotidie et morti subjaceat.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus apostolus Jesu Christi.* Jam securus de his confidenter se apostolum Domini praedicat. In prima enim epistola vocatum se apostolum, dicit, eis tamen non probatum, qui a traditione ejus abducti erant. *Per voluntatem Dei.* Ut ratum probet apostolatum suum, Domini voluntate Christi factum se apostolum dicit: ita enim Dominus ait Judaeis, quoniam *quae placita sunt ei,* id est, Deo Patri, *facio semper* **(Joan. VIII, 29)**. *Et Timotheus frater.* Cum hoc scribit, per quem epistolam misit primam ad eos, id est, cum Timotheo; ut ostendat eis ab hoc se audisse de bona voluntate eorum, qua corripiendos se subdiderunt. *Ecclesiae quae est Corinthi cum omnibus sanctis, qui sunt in Achaia.* Nunc sociat istos sanctis caeterarum Ecclesiarum, ut sciant se profecisse.

170 (Vers. 2.) *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Quoniam unum donum est Dei et Christi, idcirco participes illos optat esse gratiae Dei quae est et Christi.

(Vers. 3.) *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi.* Semper in omni epistola mysterii ordinem tradit de Deo Patre locuturus, et de dono ejus. *Pater misericordiarum et Deus totius consolationis.* Ab ipsa coepit ratione, multum

enim refrigerii dat eis, qui correptionis causa fuerant contristati; audientes enim Dominum non solum totius originis patrem, sed et misericordiarum, relevati sunt spe, ac certi facti ad hoc se correptos, ut conversi Dei misericordiam invenirent. Quare autem misericordiarum patrem dixit, nisi ut agnosceretur per misericordiam rursum regenerare et reformare poenitentes, ut non sola sit venia, sed status pristini restauratio? Et ideo misericordiarum ait propter diversa peccata; ut consolaretur contristatos causa delictorum: hoc est, spem non negare conversis.

(Vers. 4.) *Qui consolatur nos in omni pressura nostra.* Hoc est, quod dixit: *Deus omnis consolationis, qui adest in omni pressura; ut possimus et nos consolari eos, qui sunt in omni pressura per exhortationem, qua exhortamur a Deo.* Duo genera consolationum induxit; unum quo consolantur, qui injuste pressuram patiuntur propter nomen Christi, ut liberentur: alterum eorum qui peccatorum causa contristati consolationem **171** accipiunt, dum illis promittitur spes emendantibus ab his, qui consolati a Domino, erepti sunt de pressura.

(Vers. 5.) *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, sic per Christum abundat etiam consolatio nostra.* Manifestum est quia pro quo patimur, ipse nobis adest, consolans nos, per liberationem, eripiens nos de pressura interventu majestatis suae.

(Vers. 6, 7.) *Sive autem pressuram patimur pro vestra exhortatione et salute: sive exhortationem consequimur pro vestra exhortatione, quae operatur per patientiam earumdem passionum, quas et nos ipsi patimur; ut spes nostra certa*

sit pro vobis; quia scimus quod sicut socii estis passionum, sic et consolationis eritis. Generaliter loquitur; ut quia causa credentium persecutiones patiebantur a perfidis, subjecti injuriis et caedibus; sic iterum auxilio Dei liberarentur ad consolationem credentium, ne scandalum passi a fide exciderent; quia injuriae apostolorum tentationes erant credentium, sicut scriptum est in propheta Zacharia: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* **(Zachar. XIII, 7)**. Quamvis futura credant fideles, tamen inter ipsa primordia pressurae novellis faciunt scandalum: putant enim inanem esse promissionem, si vi oppressum viderint praedicantem. Sed si jam firmus est credens, compatitur cum suo magistro, fidens de spe futura; ut simul consoletur, cum quo et compatitur.

(Vers. 8.) *Non enim volumus vos ignorare, fratres, de pressura, quae nobis facta est in Asia; quia supra modum gravati fuimus supra vires, ita ut desperaremus nos etiam vivere.* Ideo passiones pressurarum indicat prope usque ad mortem illatas, ut ostendat quae mala salutis illorum causa patiebantur, ut non gravius ferrent, si corriperentur errores illorum ab iis, qui haec tam aspera tolerabant pro illis. Quis enim medicorum non arguat susceptum suum negligentius se tractantem; ne cura medicinae ejus sine effectu remaneat?

(Vers. 9.) *Quin et ipsi in nobis responsum mortis accepimus; ut non essemus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos.* Tantam insolentiam iniquitatis significat insurrexisse contra fidei praedicatores; ut mortem ante oculos haberent; denique erepti de ipsa pressura, resuscitatos se dicunt. Sic enim afflicti fuerant, ut desperarent de praesenti vita. Sed quia Deus praesidia sua non negat in

necessitate positis, maxime suis, eripuit illos desperantes de semet ipsis, fidentes autem de Deo. Nimia enim pressura deficere se profitebantur, nisi adesset Deus.

(Vers. 10, 11.) *Qui de tantis mortibus liberavit nos, et liberat: in quem speravimus, quia et liberabit, accedente pro nobis etiam vestra oratione; ut quod multorum faciebus donum in nos collatum est, per multos in gratiarum actione celebretur pro nobis.* Hoc dicit, quia gratia Dei multorum causa consolata est apostolos, id est, omnium credentium, quorum causa et pressurae eis ingerebantur: ac per hoc, quia omnium causa est, cuncti Deo gratias referant, cum cessat tentatio: aut cum oritur, simul obsecrentur.

(Vers. 12.) *Gloria enim nostra haec est testimonium conscientiae nostrae.* Hoc dicit, quia de conscientia sua praesumebant, quae pura erat ab omni simulatione; quamobrem de Dei auxiliis non diffidebant. *Quia in simplicitate et sinceritate, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo: abundantius autem apud vos.* Haec est gloria conscientiae, quam dixit, simplicitas et sinceritas. Et quia haec de Dei doctrina sunt, adjecit: *Non in sapientia carnali, sed in gratia Dei;* ut ostenderet non humanae sapientiae, sed evangelicae praedicationi liberam se conscientiam exhibuisse. Praeterita refricat; hoc enim significat, quod in prima epistola arguit fucatam praedicationem juxta humanum sensum aptatam **(I Cor. II, 4)**, cujus praedicatores duplici genere in sapientia carnali accusat; quia et juxta mundi sensum praedicabant, ne facile offenderent homines: et quaestus causa hoc agebant, propriis lucris carnalibus studentes. Unde Apostolus numquam a Corinthiis sumptus voluit accipere; ne his

occasionem daret, eo quod similis eis esset in hac re. Hinc est quod dicit: *Abundantius apud vos simpliciter conversati;* **172** quia cum ab aliis acceperit, ab his noluit, ne arguendi eos auctoritatem amitteret.

(Vers. 13.) *Non enim alia scribimus vobis, quam quae legistis et cognoscitis.* Ea se dicit scribere, quae non solum litteris cernerent, sed et operibus ejus manifesta haberent; ut probaret ea, quae loquitur, gestis se implere, quibus uniuscujusque mens et propositum discitur.

(Vers. 14.) *Spero autem quod usque ad finem cognoscetis, sicut et cognovistis non ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi.* Proficere illos sperat, ex eo quod jam coeperant meliores effici, cognito affectu circa se Apostoli, et gloriabantur in eo velut filii in patre charissimo. Unde et Apostolus gloriam suam videri testatur in filios obaudientes; et tunc debere videri, quando prodest, id est, in die judicii Dei. Hoc dicens, perseverandum monet.

(Vers. 15, 16.) *Et hac fiducia volueram prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis: et per vos transirem in Macedoniam, et iterum a Macedonia venirem ad vos, et a vobis deduci in Judaeam.* Haec fiducia ex emendata est vita illorum; jam enim et desiderare illos se significat, quos ante indignum erat videre. Plenam ergo gratiam habuissent de adventu ejus; quia imago est epistola, praesentia autem veritas. Non est itaque otiosum quia voluerat ire, et non iit; intelligi enim vult esse aliquos inter eos, quorum causa voluntatem suam non implevit, ut adhibita opera purificarentur.

(Vers. 17.) *Hoc ergo cogitans, numquid levitate usus sum? aut numquid quae cogito secundum carnem cogito; ut sit apud me, Est, est, non, non?* Quoniam dixit? *Volueram venire ad vos,* et non iit; idcirco *numquid levitate usus sum,* inquit, quia videtur, qui dicit aliquid, et non facit, levitate uti? Ideo ne forte istud de Apostolo arbitrarentur, hoc purgat; quia non istud leviter, sed cum consilio fecit, ut non impleret, quod disposuerat. *Aut numquid quae cogito,* inquit, *secundum carnem cogito?* Qui enim secundum carnem cogitat, tunc non implet quae disponit, quando aut personis amplioribus defert; aut certe lucris aut apparatibus vincitur, quod Apostolus semper sprevit. Spiritalis autem tunc dispositum non implet, quando providentius aliquid pro salute animae meditatur; sicut et Apostolus ideo non implevit quod voluerat, ut per hoc ipsum meliores efficerentur, scientes ideo distulisse eum, quia quidam adhuc inter eos non se purificaverant a peccatis. *Ut sit,* inquit, *apud me, Est, est; non, non.* Hoc significat, quia non aliud egit, quam scivit agendum; quia utilitas anteponenda est voluntati. Hic sensus spiritalis est: carnalis autem sensus sic mutatur, ut anteponat voluntatem utilitati.

(Vers. 18.) *Fidelis autem Deus, quia sermo noster apud vos non est. Est et non.* Hoc est quod dicit et ad Galatas: *Si quae destruxi, haec eadem aedifico, praevaricatorem me constituo* **(Galat. II, 18)**. Ideo ergo fidelem in sedicit Dei praedicationem: nam illud faciunt adulatores. Frequenter enim, ne homines offendant, quae vera sunt, praetermittunt.

(Vers. 19.) *Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis est, qui per nos praedicatus est, per me et Silvanum et Timotheum, non fuit, Est et non: sed Est in illo fuit.* Quantum ad idoneos praedicatores pertinet, hoc debet esse, ut sit apud illos, *Est,*

est, non, non; ut non aliud faciant, quam sciunt utile. Quia enim frequenter aliud volumus, quam est utile; ne voluntas vincat utilitatem, ideo Apostolus voluntati suae utilitatem praeposuit, ne iret ad illos. *In Christo enim Jesu non fuit, Est et Non, sed Est in illo fuit;* quia numquam aliud voluit, quam est utile. Semper enim voluntas ejus cum utilitate est: nec immutatus est, ut faceret invitus, sicut homo, quod est utile; aut ut ambigeret de aliquibus, et mutaret voluntatem.

(Vers. 20.) *Quotquot enim promissiones Dei sunt, sunt in illo: et per ipsum amen Deo ad gloriam per nos.* Manifestum est quia semper in Deo veritas est, hoc est, amen, manifestata per Christum, post per apostolos praedicata ad gloriam Dei, **173** signorum virtutibus testimonium perhibentibus vera esse, quae promisit Deus per Christum Dominum nostrum. Gloria enim Dei est, cum ab illo omnia, et per illum et in illo esse dicuntur.

(Vers. 21, 22.) *Qui autem confirmat nos vobiscum, Christus Dominus est; et qui unxit nos, Deus: qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritum in cordibus nostris.* Christum dicit confirmare gentes in fidem promissam Judaeis; quia ipse est, qui fecit utraque unum **(Ephes. II, 14)**, id est, circumcisionem et praeputium, in uno novo homine faciens pacem. Dominus ergo confirmat, et Deus qui unxit nos, id est, qui dedit regiam honorificentiam, sicut dicit Petrus apostolus: Quia sumus, inquit **(I Pet. II, 9)**, genus regale per unctionem spiritalem, cujus typus fuit in regibus Judaeorum. *Qui et signavit nos, dando Spiritum suum nobis pignus; ut non ambigamus de promissis ejus.* Si enim adhuc mortalibus Spiritum suum credidit, dubium non est quin jam immortalibus addat ad gloriam. Unum tamen opus dicit Patris et Filii; quia et

Christum dicit confirmare, et Deum. Quem enim confirmat Filius, confirmat et Pater: et cum dat Spiritum Pater, dat et Filius; quia utriusque est Spiritus Sanctus, sicut dicit ad Romanos: *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* **(Rom. VIII, 9)**. Quoniam ergo de perfectione hominis locutus est, Trinitatis hoc loco fecit mentionem; omnis enim summa perfectionis in Trinitate consistit.

Ego vero testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis, nondum veni Corinthum. Nunc manifestat qua causa, cum voluisset ire ad illos, distulit; ut tunc iret, quando jam prope omnes emendatos inveniret. His enim nunc loquitur, qui videbantur se velle corrigere, sed operam non dabant, ut hoc implerent. Quia ergo corripere illos necesse erat, iter suum in alios convertit; ne contristaret multos, et hoc fuit illis parcere. Quod ut mentibus eorum commendet, Deum testem dat; ne putarent se indignos esse, et contemni ab illo: quo comperto, ut praesentiam ejus mererentur, emendarent se.

Non quod dominemur fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri; fide enim statis. Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est, ideo dicit: *Non quod dominemur fidei vestrae;* dominatus enim necessitatis causa est. *Sed adjutores sumus,* inquit, *gaudii vestri;* hoc est, quia sicut in malo opere tristitia est, ita et in emendatione gaudium. Hujus gaudii adjutores sumus, inquit; quia volentibus eis emendare se, offerunt commonitiones; ut quod velle coeperant, possint implere.

CAPUT II.

(Vers. 1.) *Decrevi autem hoc apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.* Apertum est quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos, multos contristaret, ipse etiam contristatus; compatiuntur enim omnia membra unius moerori.

(Vers. 2.) *Si enim ego contristo vos, et quis est qui me laetificet, nisi qui contristatur ex me?* Hoc dicit, quia non vult eos contristare: sed quia peccatis studuerant, necesse erat illos contristari, invito Apostolo; ita tamen ut de caetero obaudientes facti, laetificarent eos, qui contristabantur cum eis; ut qui corripiendo contristaverat eos, laetificaretur ex his, dum corriguntur.

(Vers. 3.) *Ideo et scripsi hoc ipsum, ne cum venissem, tristitiam haberem, a quibus oportuerat me gaudere: certum habens, quia meum gaudium omnium vestrum est.* Idcirco dicit haec se scripsisse, ut postea veniens, non esset unde contristaretur, sublatis vitiis: sed gauderet cum eis, quasi cum charissimis filiis; ut quia ab infidelibus tribulationibus afficiebatur, ab his utique gauderet, qui crediderant. Gaudium enim Apostoli purificatio est populi; ideo enim gaudet, quia vituperatio non est in eis, quos simul oportet gaudere.

(Vers. 4.) *Nam ex multa pressura et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini, sed ut cognoscatis quam charitatem habeam abundantius in vobis.* Manifestum est quia quando hoc affectu quis aliquem corripit, ut plus illo doleat peccatis ejus; non utique ut illum contristet, corripit: sed ut ostendat illi, quo amore

diligat eum. Qui enim non hoc affectu corripit, fratrem contristat; insultat enim, qui non condolet fratri.

(Vers. 5.) 174 *Si quis autem contristavit me, non me contristavit, sed ex parte; ut non onerem vos omnes.* Omnes hos quos hic dicit *ex parte,* sancti sunt; duae enim partes in populo sunt, sicut in prima epistola memoravi. Hi ergo ex parte sanctorum sunt, quos contristatos in errore fratris significat, sicut et semetipsum. Hoc autem dicens, oneravit peccantem, vel eum qui peccaverat. Plus enim fit reus, in cujus delicto multi tribulantur: ac per hoc inquit:

(Vers. 6, 7.) *Satis est ei qui talis est, objurgatio haec, quae fit a pluribus.* Magnum dolorem utique patietur, qui delictum suum videt pluribus horrere. *Ita ut e contra magis donetis, et consolemini; ne quomodo abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejusmodi est.* Afflicto homini peccati proprii causa subvenire praecipit; quia poenitentia, si de vero animo est, hoc est, si correptus statim in animo doleat, protinus, habet fructum. Denique in Regnorum libro habetur, quia Achab, cum arguisset eum propheta, commotus animo statim meruit veniam **(III Reg. II, 20)**. Et David in causa Uriae Hethaei correptus quia cognovit se peccasse, delictum ejus deletum est **(II Reg. XII, 13)**. Ita et Apostolus illum, qui incestum commiserat, habens uxorem patris, objurgatum et abjectum, dolentem revocari jubet; ne diu videns se contristatum sperni, desperans de se, daret animum ad mundum fruendum, quasi qui locum apud Deum jam non haberet. Hoc est enim majori tristitia absorberi, desperantem de se converti ad admittenda peccata, quibus gravatus absorbeatur a secunda morte. Haec enim vera poenitentia est jam cessare a peccato; sic enim probat dolere se sibi, si de caetero desinat.

(Vers. 8, 9.) *Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem: nam ad hoc scripsi, ut probarem an in omnibus obedientes sitis.* Quantum datur intelligi; obedientes hos factos in caeteris probat; emendaverant enim quae ad ordinem ecclesiasticum pertinent. Unde etiam in hoc vult illos esse obedientes, ut confirment fratrem in charitate, suscipientes eum in communionem.

(Vers. 10.) *Si cui autem quid donastis, et ego.* Manifestum est quia quod jubet fieri, ipse facit: nec potest hoc abnuere, quod etiam obsecrans ut fiat, scribit; cum haberet potestatem jubendi. Sed in prima epistola grave ejus detulit crimen, ut horrerent illum omnes: nunc cum recipi illum vult, orat ne adhuc exulcerato animo adversus illum, durum illis esset habere cum illo communionem Ecclesiae. Neque enim tanta in eis erat, quanta in Apostolo providentia; ut statim intelligerent faciendum esse, quod dicebat Apostolus in causa hujus dumtaxat: ideo obsecrat ut dimittant illi, significans Deum illi ignovisse; quia nihil sine Dei Spiritu agebat Apostolus. *Etenim ego quod donavi, si quid donavi, propter vos donavi in persona Christi.* Hoc dicto gravat illos; quia si magister petentibus discipulis donavit, cui voluerunt, peccatum; quanto magis obaudire debent discipuli magistro? Et ut ratum ei, cui donavit, ostenderet apud Deum, ait in persona Christi se donasse, quod donavit: hoc est, accepto tulisse Christum, cujus legatione fungebatur; ut factum Apostoli, factum sit Christi, sicut dixit: *Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo* **(Matth. XVIII, 18)**. Si ergo huic pro quo petierunt per Apostolum Christus ignovit, quanto magis huic jam ignotum erat, cui ut donent ipse etiam hortatur?

(Vers. 11.) *Ne possideamur a satana; non enim ignoramus astutias ejus.* Hoc dicit quod supra memoravi, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem; ne diu contristatus, et contemptus a charitate Ecclesiae, incipiat desperare de se, et videns qui semper in insidiis est subtilis diabolus, mentem ejus vilem effectam, accedat, et suggerat ei; ut vel praesentibus fruatur, qui de spe futuri praemii dejectus est; et pereat frater possessus a diabolo, cui ad hoc poenitentia data erat, ut conversus reformaret se, sicut dicit Ezechiel propheta: *Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur, et vivat* **(Ezech. XVIII, 23)**. Et iterum: *Convertatur,* inquit, *et replantabo illos* **(Ibid., 6)**.

(Vers. 12, 13.) *Cum autem venissem Troadem propter Evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum: sed vale illis facto, profectus sum in Macedoniam.* Troadem se perrexisse significat ad praedicandum eis Evangelium **175** Christi, et cum coepisset praedicare, fuisse qui caperent verbum fidei: sed quia solatium Titi defuit, intolerabilis erat labor perstrepentium causa. Quamvis enim quidam eorum aperuerant corda sua ad recipiendum sermonem Dei; tamen impudentia infidelium non minima existebat, insurgens in Apostolum zelo credentium: et haec duo ab uno impleri non poterant, nempe et fideles instruere, et incredulis repugnare. Ideoque, vale illis facto, qui susceperant eum, profectus est in Macedoniam.

(Vers. 14.) *Deo autem gratias, qui semper triumphat per nos in Christo Jesu.* Hoc est Deum per apostolos triumphare in Christo, victores illos facere in fide Christi; ut calcata perfidia,

trophaeum habeat fides, dum ex perfidis fiunt fideles, et malevoli non proficiunt in prosequendo credentes.

(Vers. 15.) *Et odorem notitiae suae manifestare per nos in omni loco; quia Christi bonus odor sumus Deo in his, qui salvi fiunt, et in his qui pereunt.* Odor notitiae Dei in Christo, et per Christum est. Odorem autem idcirco dixit, quia sicut quaedam res, quae cum non videantur, per odorem tamen cognoscuntur, et intelligis in loco aliquo esse, quod non vides: ita et Deus, quia invisibilis est, per Christum se voluit intelligi; ut praedicatio Christi (quae utique invisibiliter, sicut ad nares odor, ita ad aures pervenit) Deum Patrem insinuaret createrem, et Filium ejus unigenitum. Cujus rei legatione fungentes apostoli (sicut dicit Dominus ad Deum, Filius ad Patrem: *Sicut me misisti in hunc mundum, ita et ego eos mitto in hunc mundum*) **(Joan. XVII, 18)** odorem notitiae Dei et Christi per signa et prodigia manifestarent. Vera haec esse de Deo et Christo praedicatio virtutis testimonio probatur: quae ideo in odore significata est, quia cum Deus non videatur, per hanc quae invisibiliter operatur, in apostolis esse intelligitur, ut veritas doctrinae manifestetur. Qui ergo recte asserit Christum, bonus odor est Deo, laude dignus in eo qui credit, nec vituperabilis in illo qui non credit: qui vero non recte asserit Christum, malus odor est Deo, tam in his qui fidi sunt, quam in illis qui diffidunt; pro utrisque enim reus erit. Qui enim diffidit, idcirco videtur non credere; quia perversum est, quod audit: et qui credit, male credit. Apostolus ergo rationem Legis locutus est, ut sicut in Lege qui hostias bono voto offerebat, bonus odor erat Deo et acceptabilis: ita et nunc praedicationis virtus doctrinae odorem praestat flagrantem Deo. Quam ob causam auxiliis suis tutos praestabat Deus

apostolos, ut verba cognitionis ejus infunderent patentibus auribus, sive Judaeis, sive gentilibus, addito his sacramento nativitatis Domini Jesu secundum voluntatem Dei et Patris ejus in unitate fidei salutaris ad salutem credentium, et perditionem diffidentium.

(Vers. 16.) *Aliis quidem sumus odor mortis in mortem.* Hoc dicit, quia incredulis praedicatio crucis Christi odor mortis est; audientes enim verbum Dei, sic accipiunt quasi pestem, ex qua oritur mors: et necesse est ut juxta fidem illorum fiat eis. *Aliis autem odor vitae ad vitam.* Verum est, quia fidis sermo auditus Dei nuntius est salutis aeternae, et secundum fidem illorum continget eis. Sive ergo in his, qui pereunt, sive in his, qui salvi fiunt, Christi bonus odor Deo erant apostoli; quia sinceriter et sine adulatione praedicabant. Qui enim non credebant; ipsi sibi laqueum circumdabant, his liberis, sicut dicit Dominus ad Ezechielem prophetam: *Tu praedica, si te audierint, lucraberis animas eorum: sin quominus, ipsi sibi viderint; tu tamen liber eris a perditione eorum* **(Ezech. III, 19)**.

(Vers. 17.) *Et ad haec quis idoneus? Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei: sed ex sinceritate, sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur,* Pseudoapostolos tangit hic versus, qui corrupta doctrina, verba Dei per malam interpretationem adulterabant, et tollentes divinum sensum, ponebant humanum. Ex quibus quidam zelum habentes traditionis Judaicae, nec de Christo bene docebant, ideo minus idoneos hos dicit: apostolos autem sinceriter praedicasse, sicut ex Deo datum est, ante Deum, id est, quomodo Deus dedit, ipso teste, in Christo loquebantur, non

suam quaerentes gloriam, sed Dei. Hoc est in Christo loqui ejus honorem et potentiam praedicare.

176 CAPUT III.

(Vers. 1.) *Incipimus iterum nosmetipsos commendare.* Quoniam pseudoapostolos notat, prava eoram commenta designans, se autem verum praedicatorem testatur; videtur iterum commendare se, sicut in prima epistola. Et ne hoc versutia aliqua terrestris lucri gratia facere videretur, adjecit: *Numquid indigemus, sicut quidam, commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis.* Hoc dicens, suum sensum purgat, et adhuc pseudoapostolos notat, quos proprii honoris et quaestus causa circuire Ecclesias probat, ad auferendam, non ad tribuendam salutem. Ex his erant quibus dicit Dominus: *Comeditis domos viduarum et pupillorum oratione longa orantes, propterea accipietis majus judicium* **(Matth. XXIII, 14)**. Hi enim et res eorum, et animas invadebant: Apostolus autem nec res eorum tangebat, et veritate doctrinae animas eorum salvabat. Non ergo carnaliter sed spiritualiter se commendabat ad profectum salutis illorum, ut de illo hoc crederent, quod erat; quia qui de bono male sentit, peccat: ac per hoc commendatio haec istis magis proficit.

(Vers. 2.) *Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris.* Epistola Apostoli salutis indicium est. Recte ergo ait quod salus Corinthiorum in corde erat Apostoli, et eorum qui cum illo erant; semper enim de salure eorum cogitabant. Cum

ergo in corde sint Apostoli, et eorum qui cum ipso erant, epistola sunt scripta in cordibus eorum; quia qui semper alicujus memor est, scriptus est in animo ejus.

(Vers. 3.) *Quae cognoscitur et legitur ab omnibus hominibus: manifestati quia estis epistola Christi, ministrata a nobis.* Apertum est quia cum dicuntur christiani, epistola Christi sunt, indicantes salutem, quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus, scribentibus apostolis; dum enim docent, scribunt. *Scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi.* Quoniam quae promissa sunt aeterna sunt; idcirco Dei Spiritu scripta dicuntur, qui semper est: temporalia autem atramento, quod obsolescit et perdit memoriam. *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Nunc legem veterem pulsat, quae primum data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte a Moyse. Nova autem lex in animo scribitur **(Exod. XXXII, 19)**, hoc est in corde, non per calamum, sed per Spiritum; quia fides aeterna res est, ab Spiritu scribitur, ut maneat: vetera autem praecepta, deficiente mundo, cessabunt. Quomodo ergo differt lex a lege; ita differunt dispensatores illius legis a dispensatoribus legis fidei.

(Vers. 4.) *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum.* Quanta dignitas sit in apostolis, manifestat cum dicit: *Fiduciam autem talem habemus ad Deum per Christum.* Ut ostendat veteres non hanc habuisse fiduciam ad Deum; quia minor fuit administratio.

(Vers. 5, 6.) *Non quod sufficientes simus aestimare aliquid a nobis, tamquam a nobis sit: sed sufficientia nostra ex Deo est, qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti, non littera,*

sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quamvis praeferat apostolicam dignitatem, in Dei tamen laudem prorumpit, non istud meritis humanis ascribens, sed ejus gratiae, qui dignatus est pro vita humana salutarem praedicationem ordinare, quae quos lex vetus reos tenebat, salvaret, data remissione peccatorum per Jesum Christum Dominum nostrum. Litterae enim ad hoc datae sunt Moysi, ut contemnentes Legem occideret secundum jus naturae. *Spiritus autem,* id est, lex fidei quae non scribitur, sed animo continetur, *vivificat* reos mortis; convertentes tamen se, ut justificati, de caetero non peccent. Recte ergo data fuerat Lex, ut timor esset peccandi: sed quia fragile est genus humanum, misericordia Dei data est in praedicatione apostolis ut donatis peccatis, evaderent mortem credentes in Christo. Haec est praedicatio novi Testamenti, quod promiserat Deus per prophetas.

(Vers. 7, 8.) *Quod si administratio mortis litteris formata in lapidibus, fuit in gloria; ita ut non possent intueri filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quae evacuatur: quomodo non magis administratio Spiritus erit in gloria?* Manifestum est majorem esse gratiam legis fidei, quam legis Moysi, quamvis enim ad hoc data sit lex Moysi, ut prodesset: comtempta tamen, facta est lex mortis. Ergo quia peccatoribus providere non potuit, venit lex fidei, quae hos salvaret, non solum ignoscens, sed et justificans eos. Multum ergo interest **177** inter legem et legem; tunc enim maculati peccato in vultum Moysi, descendentis de monte cum lege accepta in tabulis, intueri non poterant; quia gloriosa facta erat facies ejus ne a peccatoribus posset aspici, qui digni erant morte **(Exod. XXXIV, 30)**. Quae nunc gloria evacuatur per

legem Spiritus, cum accepta remissione peccatorum facti justi, digni sunt aspicere et possunt gloriam Dei, sicut viderunt in monte Petrus et Joannes, et Jacobus gloriam Christi **(Matth. XVII, 2)**.

(Vers. 9.) *Si enim in administratione damnationis est gloria, multo magis abundabit administratio justitiae in gloria.* Hoc dicit, quia amplius est donum justitiae Dei per fidem Christi, quam legis veteris; quia magis gloria in salute est, quam in morte: quamvis juste damnet, tamen ad laudem proficit magis, si indulgeat; ut possit reus corrigere se.

(Vers. 10.) *Nec enim gloriosum factum est id, quod glorificatum est in hac parte, propter excellentem gloriam.* Manifestum est non esse factum gloriosum, quod visum est in vultu Moysi gloriosum **(Exod. XXIV, 29)**. Quando enim nulli profuit gloria vultus ejus, sed magis obfuit, non habuit fructum gloriae, licet non suo vitio, sed peccantium; tamen in hac parte gloria non est. Illa autem est magis gloria, quae abundat in gratia; ut purificati homines dono Dei, abstersa caligine, possint videre gloriam Christi.

(Vers. 11.) *Si enim quod evacuatur, fuit in gloria, multo magis quod permanet, in gloria est.* Non negat gloriam fuisse in lege, vel in vultu Moysi, sed non permansit; quia futura erat in Moyse, non veritas. Ideo adveniente Salvatore, cessavit figura; quia apparuit veritas manens semper; ut quantum interest inter imaginem et veritatem, tantum intersit inter gloriam vultus Moysi, et gloriam Christi. Ideo supra dixit: *Propter excellentem gloriam.* Illa enim tanta erat gloria, quanta debuit credi servo: haec vero tanta, quanta est genitoris ejus; quia *Dominus Jesus Christus in gloria est Dei*

Patris **(Philip. II, 11)**. Sicut enim vespere stellae gloriosae sunt, oriente autem sole evacuatur earum claritas; ita et Moysi gloria evacuatur, apparente gloria Christi.

(Vers. 12.) *Habentes igitur talem spem, multa fiducia utamur.* Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talem qualis fuit in vultu Moysi: sed eam quam viderunt tres apostoli in monte, revelante se Domino **(Matth. XVII, 2)**. Hinc igitur conjicere debemus, quantum nobis contulerit divina clementia, quantumque nos superioris gratiae dono ditare dignata est, quam dederat Judaeis. Judaei enim, cum minor esset gloria vultus Moysi, eam speculari non poterant: nos vero non Moysi gloriam, quae inferior est, sed excellentem Salvatoris gloriam visuros nos credimus. Judaei ergo servi gloriam non meruerunt videre: nos autem Domini communis gloriam sumus visuri. Ideoque et nos vicem reddere, in quantum possumus, debemus benevolentiae Dei; ut propensiores simus in ejus amore, qui nobis fiduciam dedit, abluens nos a peccatis, videndi gloriam Dei. Nunc itaque opus est, ut crescat in nobis fiducia bonis actibus parata; tantum enim videbimus, quantum credimus.

(Vers. 13.) *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur.* Quoniam digni facti sumus per gratiam Dei videre gloriam Christi; idcirco ait: *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filii Israel* **(Exod. XXXIV, 33)**. Ideo ponebat velamen, quoniam splendorem vultus ejus ferre non poterant, causa peccati, quo sublato, potestas datur videndi gloriam Dei usque ad finem ejus; quia tamdiu non revelatur, quamdiu relicta lege, convertantur ad

gratiam fidei, et sic evacuatur. Accedente enim dignitate per fidem, evacuatur indignitas.

(Vers. 14.) *Sed obtusi sunt sensus eorum usque in hodiernum diem.* Tamdiu obtusos dicit, quamdiu non credunt. Quae obtusio infidelitatis causa obvenit; ideo conversis ad fidem acuitur acies mentis, ut videant divini luminis splendorem.

Hoc ipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet, dum non revelatur; quia in Christo evacuatur. Obtusio, ait, haec in lectione Exodi manet, quamdiu credant. Non enim revelatur, nisi credant; in Christo enim evacuatur, hoc est per fidem Christi aufertur velamen; amoto enim delicto, incipient videre quod, obstante peccato, videre non poterant.

178 (Vers. 15.) *Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses* **(Exod. XXXIV, 33)**, *velamen est positum supra cor eorum.* Manifestum est, quia cum legitur haec pars Legis, sententia illorum recitatur, qui sunt sub Lege.

(Vers. 16.) *Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.* Converti ad Dominum, hoc est, credere in Christum; ut agnoscens Dominum, veniam mereatur accipere. Hoc est auferri velamen, sententiam evacuari, qua tenebatur reus sub Lege.

(Vers. 17.) *Dominus autem spiritus est. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Quoniam Deus Spiritus est, per Christum legem dedit Spiritus: non litteris utique scriptam, sed per fidem animis intimatam; non quae visibilia doceat, sed invisibilia credi suadeat; quae animus spiritaliter colligat, non quae oculus cernat. Haec lex dat libertatem, solam fidem

poscens; ut quia quae non videt, credit, de conditione erui mereatur.

(Vers. 18.) *Nos itaque omnes, revelata facie gloriam Domini speculantes, ad eamdem imaginem formamur a gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu.* Nos dicit omnes, qui libertatem sumus consecuti dono gratiae Dei, gloriam Domini per fidem speculantes, ad eamdem imaginem transformari, quam speramus: id est, ut similes inveniamur, transacta hac vita, imagini gloriae Christi, sicut dicit Joannes apostolus: *Scimus,* inquit, *quia cum apparuerit, similes ei erimus* **(I Joan. III, 2)**.

A gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu; id est, sublati beneficio Dei a gloria Moysis, quam reatus causa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam, quam credimus dari nobis a Domini Spiritu. Tantum enim dabitur gloriae, quantum dignum est dare Deum per Spiritum suum; ideo enim dixit: *Sicut a Domini Spiritu;* ut ostenderet talem gloriam dari, quae sublimitati congruat dantis. Moysis enim gloria nec tanta fuit, nec perennis; pro modo enim Legis et gloriam accepit; ita et pro modo legis fidei, in qua Spiritus Dei est, dabitur gloria credentibus. Tantum enim concessit Deus fidelibus, ut Spiritum suum det eis, pignus illius gloriae, quam promisit.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Quare habentes hanc administrationem, prout misericordiam consecuti sumus, non deficiamus.* Tantam spem dicit habere administrationis hujus, ut non deficiat in

pressuris, confortatus fide promissionum. Unde superius dixit: *Multa fiducia utamur* **(II Cor. III, 12)**; fidentes enim in his, quae promissa sunt, quidquid adversum acciderit, tolerant. Quod non humanis meritis deputat, sed misericordiae Dei, quae hominem primo abluit, deinde justificat, adoptans Filium Deo; ut donet eum gloria simili gloriae Filii proprii Dei.

(Vers. 2.) *Sed renuntiamus occultis dedecoris.* Ut illius gloriae dignus sit homo, omnia turpia et polluta, quae fieri et cogitari possunt, amovenda docet; ut non solum de opere, sed et de cogitatione pellantur. Invitantis verba sunt; sub sua enim et suorum persona ad meliorem vitam hortatur, propter supradicta vitia, quae in his saepe reprehendit. Possunt et haec occulta dedecoris esse, quae pravo sensu ad praedicandum meditantur ut fallant; unde subjecit: *Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.* Ad dedecus enim et deformationem ejus proficit, qui subdola mente confingit doctrinam ad decipiendum corda simplicium; turpis enim invenietur in die judicii Dei. Nam astutia malae mentis, ut id quod sibi libitum est, expleat, verba Dei adulterat, ut sensum invertat. Adulterare est autem verum sensum per falsum velle excludere. *Sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo.* Hoc dicit, quia in praedicatione evangelica nulli se fecit suspectum, addens amplius, cum dicit: *Coram Deo;* ut hoc ipsum non solum hominibus manifestum probet; sed etiam Deo, cui nihil occultum est. Testimonium ergo Dei implorat, ut vel sibi credatur, quia ita praedicat, sicut datum est ab Auctore: et Deus hoc modo testis est, dum dat signa et prodigia fieri per manus ejus.

(Vers. 3.) *Sed et si adhuc opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt.* Verum est, quia increduli non vident, perfidia obcaecante, splendorem virtutis Dei; velamen enim est supra cor eorum, et obtusio infidelitatis, in Judaeis maxime.

(Vers. 4.) *In quibus Deus saeculi hujus obcaecavit sensus infidelium;* **179** *ut non pervideant lumen Evangelii majestatis Christi, qui est imago Dei.* Deum dicit saecularium hominum, quia malevoli sunt erga fidem Christi sensus obcaecare, ne videant veritatem Evangelii majestatis Christi. Hoc ergo illis praestat, quod volunt. Quia enim malevoli sunt homines, et intelligentes verum, dicunt esse falsum, in eo ipso adjuvantur; ne possint credere, quod nolunt. Christum autem, cum sit imago Dei, corporeum tantum asserunt: et relinquentes gesta ejus, solius carnis faciunt mentionem, de quibus dixit Esaias: *Obcaecavit oculos eorum, ne videant; et aures, ne audiant usque in hodiernum diem* **(Esai. VI, 10)**.

(Vers. 5.) *Nec enim nos ipsos praedicamus, sed Christum Jesum Dominum nostrum.* Hoc est, non nostram gloriam annuntiamus, ne quis nos dicat propter nos ipsos evangelizare; ut nobis proficiat forte ad tempus: sed Jesum Dominum nostrum annuntiamus, subjicientes nos virtuti majestatique ejus. Quando ergo nullum gravamus, nullum concutimus, et Christum Dominum nostrum fatemur; quid est ut elati judicemur quasi pro nostra propria utilitate praedicare, ut gloriosi appareamus? *Nos autem servos vestros propter Jesum.* In tantum se servum Christi esse probat, ut jubente ipso, ministrum se horum in praedicatione testetur; ut pro utilitate horum subjecti sint in ministerio Evangelii. Servos ergo dicens, ministros significat: sed ut humiliter loqueretur,

sic dixit; ut vere ostenderet non ad suam gloriam se praedicare Evangelium; sed ad claritatem Domini nostri, cui obedit, cui servit, sicut et ipse Dominus ait: *Ego sum in medio vestrum non ut ministrer, sed ut ministrem* **(Luc. XXII, 27)**; non merito horum quibus ministrat, sed propter imperium Domini.

(Vers. 6.) *Quia Deus qui dixit de tenebris lumen fulgere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriae Dei in facie Christi Jesu.* Hoc dicit, quia misericordia Dei factum est, ut nos, inquit, qui fuimus incredibiles in ignorantia, hoc est, in tenebris, per nos daret Deus lumen caeteris gentibus. Quantum se adhuc humiliat, ut Dei solius et Christi gloriam praeferat? Illuminatur enim, ut cognitionem habeant gloriae Dei per Christum. Ideo gloriae Dei ait cognitionem, id est, non Dei solius, sed et Christi, qui est gloria ejus; ut significaret non solum Deum cognosci, sed et opera ejus et misericordiam et providentiam, qua condidit et salvavit genus humanum, visus in Christo per gloriam virtutis suae.

(Vers. 7.) *Habentes autem thesaurum hunc in vasis fictilibus; ut excellentia sit virtutis Dei, et non ex nobis.* Thesaurum sacramentum significavit Dei in Christo, quod credentibus manifestatur, incredulis vero quodam tectum est velamine; quia sicut thesaurus in occulto ponitur, ita et sacramentum Dei intra hominem, id est, in corde humano absconditur. Hunc ergo thesaurum in animo et corpore dicit esse a Deo datum, ut eminentia virtutis ejus appareat per homines praedicatores dumtaxat; ut reconcilietur omnis lingua Creatori suo, non ad honorificentiam hominum, sed Dei, qui se manifestat per homines: qui cum humiles et imperiti essent, acceperunt potestatem a Deo et loquendi magnalia, et agendi. Fictilia

ergo vasa dicens, infirmitatem naturae humanae significat, quae nihil potest, nisi a Deo acciperet virtutem, et ad laudem suam Deus per haec se praedicet, quae infirma sunt; ut gloria illi detur, non homini, qui ex luto fictus est.

(Vers. 8.) *In omnibus pressuram passi, sed non coangustati.* Nunc ostendit propter quod idonei erant praedicatores; quia semper illis in necessitate adfuit Deus. *Ideo pressuram,* ait, *passi, sed non coangustati:* hoc est, non permisit Deus tantum nos opprimi, ut crederemus. *Inopiam passi, sed non destituti:* id est, in inopia positis adfuit pastor Deus.

(Vers. 9.) *Persecutionem passi, sed non derelicti.* Verum est, quia consulebat eis Deus; ne satis sibi facerent de his inimici. *Dejecti, sed non perimus:* id est, verberibus prostrati, sed obstante Deo non mortificati; sive enim clausi, sive vinculati, adjutorio Dei manus hostium evadebant. Denique Paulus et Silas cum essent clausi, jam caesi, et pedes eorum jam essent in nervo conclusi; alacres hymnum canebant Deo, fortiores iis facti, qui non erant caesi.

(Vers. 10.) *Semper mortem Domini Jesu in corpore nostro circumferentes;* **180** *ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur.* Dubium non est, quia in martyribus Christus occiditur, et in iis qui pro fide patiuntur aut exitus, aut vincula, aut verbera Christi passiones sunt; ut et vita ejus in corpore eorum palam fiat. Passiones enim sunt, quae ostendunt meritum ad futuram vitam, quam promisit Christus. Unde alio loco dicit: *Cum infirmor, tunc potens sum* **(II Cor. XII, 10)**. Et iterum: *Per tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* **(Act. XIV, 21)**.

(Vers. 11.) *Si ergo nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum; ut et vita Jesu palam fiat in hac mortali carne nostra.* Apertum est quod dicit, quia ideo in mortem tradi propter Jesum, inquit, non recusamus, cum possimus vivire; ut vita qua resurrexit a mortuis Christus, huic mortali carni nostrae praestetur, hoc est, non timere mori propter resurrectionem promissam.

(Vers. 12.) *Itaque mors quidem in nobis operatur, vita vero in vobis.* Hoc dicit, quia pro salute eorum morti subjiciebantur; gentibus enim praedicantes, inimicitias sibi excitabant tam a Judaeis, quam gentilibus, usque ad mortem.

(Vers. 13.) *Habentes autem eumdem spiritum fidei:* hoc est, communem spiritum, per quem firmatur fides, habemus vobiscum. Ideo enim pro ipsis tanta patiebatur mala, ut invicem sibi copularentur in fide. *Secundum quod scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur* **(Ps. CXV, 1)**. Exemplum ideo dedit de psalmo centesimo decimo quinto, ut ostenderet ideo se promptum esse ad omnia toleranda, quia credit futuram resurrectionem. Securus ergo de futura vita, praesentis vitae non habet curam; quippe cum hoc credatur, ut tunc illa beata vita speretur, si haec contemnatur. Securus ergo quia quod credidit, verum est, audet hoc praedicare, ut caeteros spei suae participes faciat. *Scientes quod qui suscitavit Dominum Jesum, et nos cum Jesu suscitabit et constituet vobiscum.* Hac spe dicit laborari propter fidem, quia exemplum praecedit resurrectionis Domini Jesu, quid futuri erunt qui credunt; quia *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.* Adam enim forma mortis est, causa peccati: Christus vero forma vitae propter justitiam; quia peccatum

non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Et quoniam participes hos communis fidei dixit, *resuscitatos,* inquit, *constituet vobiscum;* ut unius fidei in una sint domo pacis. Cum enim intelligunt quia pro ipsis patiuntur exitia, et isti solliciti sunt de passionibus horum velut compatientes, simul et participes erunt in vita promissa; ut simul contristati, simul gaudeant. Propter illos sic loquitur, qui resurrectionem negabant, quos et in prima epistola exprobrat.

(Vers. 14, 15.) *Omnia enim propter vos, ut gratia abundans, per multorum gratiarum actionem abundet ad gloriam Dei.* A munere suo Deus nullum voluit esse alienum: et quia non omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei voluntatem sciens, persecutiones et pericula pati non timuit, dummodo omnibus fideliter praedicaret, ut plures possent credere; ut abundans donum Dei non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei, sed multis proficiens afflueret per multorum gratiarum actionem ad gloriam Dei. Quanto ergo hic dignus honore est, qui animam suam semper morti subjecit; ne donum Dei longe aliter proficeret, quam datum est? Numquid non magna contumelia ejus est, qui coenam faciens opulentam, ac multos invitans, paucos habet in summa?

(Vers. 16.) *Quapropter non deficimus.* Manifestum est haec ad superiorem sensum pertinere; ut enim devotionem suam adhuc propensiorem in Dei rebus ostendat, haec subjecit, quibus nullo genere deficere se probat quominus id quod Deo placitum est, impleatur; securus tamen de resurrectione promissa. *Et licet si exterior homo noster corrumpitur; sed interior renovatur de die in diem.* Pressuris, plagis, fame, siti,

frigore, nuditate caro corrumpitur, sed anima spe futuri praemii renovatur; quia assiduis tribulationibus purgatur. Proficit enim in pressura, non interit, ita ut accedentibus tentationibus quotidie acquirat ad meritum; quia et corpori corruptio **181** haec proficit ad immortalitatem merito animae.

(Vers. 17.) *Id enim quod in praesenti est momentaneum et leve pressurae nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* Praesentis temporis tribulationes, quae causa fidei ingeruntur momentaneas et leves dicit, quia sunt temporales; supra modum tamen in sublimitate aeternum gloriae pondus operari patientibus. Parvis enim laboribus magna redditur merces, et pro levi tribulatione supra modum sublimitas gloriae pensabitur perpetuae.

(Vers. 18.) *Non contemplantibus quae videntur; sed quae non videntur; quae enim videntur, temporalia sunt: quae vero non cernuntur, aeterna sunt.* Desiderium coelestium et spiritualium habentes, haec praesentia et terrena spernere profitetur; quia ad comparationem spiritualium haec nulla sunt. Sic enim sunt haec ad superna, quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet; ac per hoc exire de isto saeculo non metuunt justi, sed gaudent.

CAPUT V.

(Vers. 1.) *Scimus autem quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quia aedificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in coelis.* Hac

fiducia dicit non timendum dissolvi de corpore violentia infidelium, aut sorte vitae; quia praeparata est hujusmodi hominibus habitatio in coelis aeterna, ut de temporali et terrena expulsi, in perpetuam domum recipiantur. Unde et hoc optandum est, si fieri potest: sed quia hoc optandum non est, ne in tua gloria alius pereat; si tamen acciderit, libenter ferendum est. Terrestrem enim domum carnem hanc dixit, quia mortalis est: ut si de hac dissoluti fuerimus, aedificatam inveniemus in coelis domum aeternam. Haec domus corpus immortale significat, in quo resurgentes, semper erimus, cujus forma jam in coelis est in Domini corpore declarata.

(Vers. 2, 3.) *Etenim in hoc ingemiscimus habitaculo nostro, quod de coelo est, superindui cupientes; siquidem induti, non nudi inveniamur.* Propterea dicit in precibus ingemisci, ut gloria promissa de coelis possit resurgentes induere. Hoc ergo desiderantes insistunt precibus; ne resurgentes, recepto utique corpore, nudi, id est, alieni a promissa gloria inveniantur. Hoc enim opus est, ut induta anima corpore, Dei judicio superinduatur et gloria, quae est immutatio in claritatem. Mors enim de terra est, resurrectio vero de coelis; si tamen immutetur in gloriam. Alii codices sic habent: *Siquidem exspoliati, non nudi inveniamur:* id est, si exeuntes de corpore Christum vestiti fuerimus; quia quicumque in Christo baptizantur, Christum induunt **(Galat. III, 27)**. Itaque si in forma baptismi et traditionis manserimus, exspoliati corpore, non nudi invenimur; quia in interiore homine habitat Christus, quem cum induti, sive Spiritu sancto dato nobis videbimur, erimus digni superindui promissa coelesti gloria. In illum enim decidet promissa claritas, quem viderit signum adoptionis habere.

(Vers. 4.) *Nam cum sumus in hoc corpore,* id est, mortali, *ingemiscimus gravati; eo quod nolumus exui, sed superindui; absorbeatur mortale hoc a vita.* Idem sensus est, ideo enim dicit gravatos nos passionibus corporis, et ipsius mundi tempestatibus, postulationes ad Deum dirigere, ne immutemur victi, et indigni efficiamur: sed ut contigerit exitus, perseverantes in fide, induti inveniamur sancto Spiritu, qui in substantia Christus est. Tunc enim superindui promissa gloria poterimus, si exuti corpore, non despoliati a sancto Spiritu fuerimus. Sic mortale absorbetur a vita, id est, ut resurgentes superinduamur immortalitate cum gloria; ne ultra mori possit, aut passionibus implicari: et hoc est absorberi a vita; non enim dicendus est absorberi a vita, qui ad hoc surgit, ut poenis agatur.

(Vers. 5.) *Qui autem perficit nos in hoc ipsum, Deus est: qui etiam dedit nobis pignus Spiritum.* Hoc quod ingemiscentes poscimus, id est, non ut exui, sed ut superindui mereamur, juxta supradictum sensum, in die judicii Deum perficere dicit; quia promisit, et fidelis est, dans hujus rei implendae pignus Spiritum; ipse est enim signaculum adoptionis nostrae.

(Vers. 6, 7.) *Fidentes igitur semper, et scientes quia inhabitantes in* **182** *hoc corpore, peregrinamur a Domino; per fidem enim ambulamus, non per speciem.* Manifestum est quia per fidem cum Domino sumus, non per praesentiam: ac per hoc peregrinamur non fide, sed specie. Et quare, cum idem dicat in Actibus apostolorum: *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus* **(Act. XVII, 28)**; hoc loco peregrinari nos a Domino dicit? Si ubique est, quomodo hic positi, peregrinamur a Domino? Sine dubio ubique, immo omnia in Deo sunt: sed quia sedes Dei in coelis est, et illic semper

videtur; ideo hic positi, ubi non videtur, peregrinari ab eo dicimur. Quando enim non eum videmus, licet praesens sit, absentes ab eo sumus.

(Vers. 8.) *Audemus ergo et consentimus magis peregrinari a corpore, et praesentes esse ad Deum.* Recte ait, *audemus;* habentes enim fiduciam promissionis Dei, et scientes multum expedire illic esse, quam in saeculo, consentiunt et optant excedere de corpore; ut requiescant usque in diem resurrectionis sub altare Dei.

(Vers. 9.) *Et ideo contendimus sive praesentes, sive peregrinantes placere illi.* Id agendum dicit, et bonis operibus insistendum; ut sive in hac adhuc vita positi, sive ante tribunal Christi praesentes, placeamus ei. Unde si disciplina servetur, et hic et illic ei placebimus; quia qui hic placet, illic non displicebit.

(Vers. 10.) *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi ut recipiat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bona, sive mala.* Igitur si judicante Christo; unusquisque nostrum facta corporis recipiet; non utique sine corpore adjudicabitur bono aut malo. Et non dixit; facta carnis; quia carnis vitia punienda semper: sed facta corporis; spiritaliter, aliquando carnaliter operatur.

(Vers. 11.) *Scientes igitur, timorem Domini hominibus suademus: Deo autem manifesti sumus.* Quoniam ergo judicium Dei futurum est per Christum ad singulorum discriminanda opera, idcirco Apostolus suadere se dicit ad bonum sensum et vitam; ut auditores ejus securi sint de poena futura, et ipse glorietur, in his habens fructum laborum

suorum; quia quorumdam praviloquio dies judicii Dei in dubium deducitur: *Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala* **(I Cor. XV, 33)**. *Hominibus suademus,* ait; ut credant, et provideant, ne incurrant, et tunc poeniteant, quando poenitentia fructum non habet. *Deo autem manifesti sumus;* hoc enim praedicabat, quod Deus jusserat: et hoc scire dicitur Deus, quod bonum est. Denique male agentibus dicit: *Nescio vos. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse* **(Matth. XXV, 12)**. Manifesta erat puritas eorum Corinthiis; quia neque aliquando in adulatione fuerant deprehensi, neque praedicatio illorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorum quidquam, ut adsolet, occulte elicere tentaverant; ut foris simplices apud turbas, intus vero impostores essent. Ideo conscientiam illorum pulsat, ut ipsi sibimet testes essent de veritate eorum.

(Vers. 12.) *Non iterum nos commendamus vobis.* Quoniam superius veram praedicationem suam obtestans, laudare se visus est; idcirco nunc eadem significat, non ad laudem suam hoc dicere se, sed ad eorum gloriam; ut gaudeant integram praedicationem se addidicisse, his annuntiantibus. *Sed occasionem damus vobis gloriandi de nobis; ut aliquid habeatis adversus eos, qui in facie gloriantur, et non in corde.* Hoc dicit, quoniam multi per elationem gloriabantur in se de apostolis, profitentes se ab iis doctos, qui semper cum Domino fuerunt: ideoque hic dicit dare se his rationem, per quam et ipsi gloriarentur adversus eos; quia Apostolus erat, a quo et isti didicerant. Unde in alio loco dicit: *Nihil minus feci ab his, qui valde sunt apostoli* **(II Cor. XII, 11)**. Quod quidem coactus dicit, ne silentium ejus istis obesset. Qui ergo in corde gloriatur, superbiam reprimit, sciens quia *humilibus*

Deus dat gratiam, superbis autem resistit **(Jacob. IV, 6)**; superborum enim mens fructum non facit Deo dignum.

(Vers. 13.) *Sive enim mente excedimus, Deo: sive sanum sapimus, vobis.* Hoc dicit, quia si elate vel superbe putatur locutus; quia laudare se visus est, verum dicens, Deo hoc remittendum: si autem non superbe intelligitur, sed ad gloriam audientium esse locutus, Corinthiis proficere dicit; ut tunc sanum **183** sit dictum audientibus, si ita intelligatur, ut dictum est: si autem jactanter putetur dictum, velut insanum Deo dimittendum; omnis enim superbia velut insania habetur.

(Vers. 14.) *Charitas enim Christi urget nos, hoc judicantes, quod si unus pro omnibus mortuus est.* Quoniam Christus diligens genus humanum, ut eos redimeret, morti se dedit; ideo apostoli, ut vicem ei reddant, homines ex aliqua parte exhortantur ad ejus obsequium: et ut eos attrahant, necesse est ut verum se praedicare testentur, aliis prava docentibus; nec suum meritum taceant, ut malorum doctorum poenam designent. Non ergo elatione mentis haec agebant, sed ut donum Christi intelligeretur ab omnibus, et fideliter devoti, ei gratiarum actiones referrent. Propter Christi ergo charitatem, quae et quanta dona ejus circa diligentes eum sint, non tacent: non jactantiae causa, sed ut invitent audientes ad ejus devotionem; ne mors Christi infructuosa videretur, non ut laus apostolorum agnosceretur. Per meritum enim et gloriam apostolorum agnoscitur Christi gratia et beneficium Dei.

(Vers. 15.) *Ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit.* Quia omnes necesse est mori causa Adae, pro omnibus mortuus est Christus; ut eos a

secunda morte liberaret; ideoque qui vivunt in corpore, scientes Christum mortuum esse pro se, sint ei subditi, profitentes hunc Dominum. Quia enim prodest eis mors ejus, testimonium perhibet resurrectio ejus. Igitur hic sibi non vivit, qui paratus est domini sui facere voluntatem.

(Vers. 16.) *Itaque nos neminem ex hoc tempore novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, nunc jam non novimus.* Verum est, quia Christo resurgente a mortuis, jam cessat in eo carnalis nativitas, cessat infirmitas corporis, cessat et passio mortis. Usque ad crucem enim suspicio fuit infirmitatis in Christo: postea autem apparuit esse, quod non credebatur, sicut et ipse ait: *Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quoniam ego sum* **(Joan. VIII, 28)**. Hoc ergo idcirco Apostolus memorat, ut ostendat qua devotione obsequendum est Christo. Pro salute enim hominum non solum hominem se nasci non dedignatus est: sed et injuriis agi, et mori voluit; ut intelligentes quam pretiosa sit mors ejus, propensius illi serviant, non quasi homini vicem reddentes, sed Deo; quia unicuique pro persona ejus et meritis refundenda obsequia sunt.

(Vers. 17.) *Quare si qua est in Christo nova creatura, vetera transierunt, et ecce omnia facta sunt nova.* Manifestum est quia per Christum renovata sunt omnia, si animadvertant dignitatem ejus. Novus enim fit his, quibus prius homo tantum videbatur, cum intelligitur esse Deus: ut recedente infirmitate, agnoscatur divinitas, et cessante errore veteri, qui introducta multorum deorum opinione, ab unius veri Dei fide transduxerat genus humanum, revertantur omnia ad

simplicitatis professionem, unum Deum adorantia in Trinitate.

(Vers. 18.) *Omnia autem ex Deo.* Quamvis Christus nos redemerit, omnia tamen ex Deo; quia ab ipso est omnis paternitas **(Ephes. III, 15)**: ideoque necesse est praeferri personam Patris.

(Vers. 19, 20, 21.) *Qui reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis; quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et ponens in nobis verbum reconciliationis pro Christo, pro quo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos: orantes pro Christo reconciliari Deo. Eum enim qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos essemus justitia Dei in ipso.* Deus omnipotens genitor Christi (cum omnia, quae per Christum fecerat, errore caduca fuissent effecta, creatoris sui oblita) Christum Dominum nostrum de sacris sedibus ad terrena venire dignatus est, **184** et factum carne in specie hominis; ut forma esset hominibus quemadmodum sibi Deum creatorem suum pacificum facerent. Deus ergo erat in Christo. Quomodo? Quasi in vicario aut legato, sicut fuit in prophetis, aut aliter? Non sicut fuit in prophetis sic intelligi potest fuisse et in Filio? Filius enim naturaliter legatus est Patris Dei. Unde dicit: *Quia Pater in me est, et ego in Patre* **(Joan. X, 11)**; Pater enim per id intelligitur esse in Filio, quod una eorum sit substantia. Ibi enim est unitas, ubi nulla est differentia: ac per hoc invicem sunt; quia et imago et similitudo eorum una est; ut videns Filium, vidisse dicatur Patrem, sicut et ipse Dominus ait: *Qui me videt, videt et Patrem* **(Joan. X, 9)**. Recte ergo dicitur: *Deus erat in Christo;* hoc est, Pater in Filio, *mundum*

reconcilians sibi; non reputans illis delicta eorum; quoniam creatura peccavit in Deum, nec poenituit, ut reverteretur ad eum: Deus opus suum nolens perire, misit Filium suum, per quem praedicata eis remissione peccatorum, reconciliaret eos sibi per ipsum, per quem nos creaverat. Sive ergo per Filium, sive per servos Deus exhortatur populum; quia ad ipsum omnis summa referenda est, cujus voluntate et providentia Christus incarnatus est ad salutem hominum redimendam: qui cum reverti vellet ad Patrem, dispensationem acceptam a Patre dedit discipulis.

Orantes pro Christo vos reconciliari Deo. Hoc est, quod dixi, qui pro Christo vicarios dedit apostolos; ut pro ipso praedicarent reconciliari Deo.

(Vers. 22.) *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit.* Deum dicit Patrem peccatum fecisse Filium suum Christum, eum utique qui peccatum nesciebat, id est, qui non peccaverat; quia factus caro non immutatus, sed incarnatus factus est peccatum; sicut qui fit praefectus, non amittit quod erat: sed assumit utique quod non erat. Homo ergo factus est Christus causa peccati, quem non tangebat sors, neque dignitas nasci hominem. Propter quod autem omnis caro sub peccato est, ideo factus caro, factus est etiam peccatum. Et quoniam oblatus est pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur; quia et hostia, in lege, quae pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur. *Ut nos essemus justitia Dei per ipsum,* qui peccatum nesciebat, dicente Esaia: *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus* **(Esai. LIII, 9)**, quasi peccator occisus est, ut peccatores justificarentur apud Deum in Christo. Zelum enim passus est Satanas adversus Salvatorem, videns eum docere

homines quomodo sibi propitium facerent Deum, abrenuntiantes diabolo: et propter hoc occidit eum, nesciens futurum adversus se; Christus enim post crucem descendens ad inferos, devicta morte; quia qui peccatum nesciebat, teneri a morte non poterat; quia mors per peccatum inanivit infernum, ut mors justi peccatoribus proficeret; ut de caetero mors eos, qui signum crucis habent, tenere non possit.

CAPUT VI.

(Vers. 1.) *Adjuvantes autem et obsecramus, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Duplici genere Apostolus humanae salutis curam subire contendit; ut ei Dei providentiae devotus existeret, et hominibus charitatis officium exhiberet.

(Vers. 2.) *In tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te* **(Esai. LIX, 8)**: hoc scriptum est in Esaia propheta. Praedestinatam docet gratiam Dei in tempore Christi; sic enim decrevit Deus affluere misericordiam suam, ut in nomine Christi poscentibus auxilium largiretur.

(Vers. 3.) *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; nemini dantes ullam offensionem, ne vituperetur ministerium nostrum.* Tempus adesse dicit, quo possint ad indulgentiam proficere peccatores: tempus adesse dicit, quo morbis mortalibus medicina possit infundi; et ideo se sollicitum esse **185** circa aegrorum salutem, ne forte negligentia aliqua medicinae gratia effectu careret bonae voluntatis suae. Fide ergo et vigilantia sua omnem offensionem negligentibus amputat; ne horum forte segnitia

offensionis occasionem pareret discipulis: ac per hoc liberos se significant; quia quod salutare est simpliciter omni instantia praedicant. Unde subjecit: *Ne vituperetur ministerium nostrum;* vituperaretur enim ministerium ipsorum, si ea quae verbis docebant, operibus suis, ut fierent, exempla non darent.

(Vers. 4.) *Sed in omnibus commendemus nosmetipsos ut Dei ministros.* Dei ministri sine adulatione docent, ut ei cujus ministri sunt, placeant, non sicut pseudoapostoli, qui scientes non se a Deo missos, praesenti utilitati studebant. *In multa patientia.* Patientia est, quae salvat homines; nisi enim patientia abusus esset, quomodo salvasset Corinthios, quos post praedicationem suam tantis vitiis morum, et erroribus diversarum sectarum invenerat involutos, quos patientia sua paulatim ad veram doctrinam revocat? *In pressuris.* Pressuras pertulit, sciens quid a Deo pro his sit promissum. *In necessitatibus.* Necessitas erat etiam in pressura positum docere; quia a Domino erat missus. *In angustiis.* Spe futuri angustiatus, perfidorum oppositionibus non cessit.

(Vers. 5.) *In plagis.* A Judaeis et gentibus caesus frequenter, non tacuit gratiam Christi. *In carceribus.* Saepe in carcerem missus contempta salute sua, etiam illic donum Dei praedicavit. *In perturbationibus.* In tantum Deo devotus erat; ut nec perturbatio fiduciam, quam in Deo habebat, minueret. *In laboribus.* Laborare non destitit manibus suis; ne cui gravis esset, certus hoc sibi proficere apud Deum. *In vigiliis.* Tam sollicitus erat circa officium sibi delegatum, ut nec nocte cessaret. *In jejuniis.* Aliquando voluntaria, aliquando necessitatis jejunia pertulit causa penuriae, et Deo gratias egit spiritaliter se pascenti; quia ideo contentus erat, ne ventris causa inclinaretur.

(Vers. 6.) *In castilate.* Castitatem sive corporis, sive Evangelii vindicans, non paucos fecit inimicos. *In scientia.* Legis et Evangelii scientiam non in sapientia humana, neque in simulatione asserens Deo se fidelem dispensatorem Christi exhibuit. *In magnanimitate.* Grandis animi erat in bajulandis infirmitatibus fratrum, et in contemptu mundi hujus; unde alio loco dicit: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* **(Galat. VI, 14)**. *In benignitate.* Benignus erat, quia sicut arguebat, ita et blandiebatur; ut post correptionem leni exhortatione consolaretur. *In Spiritu sancto. Spiritus sanctus effugit fictum* **(Sap. I, 5)**. Quoniam ergo sinceriter docebat, in Spiritu sancto Dei donum tradebat. *In charitate non simulata.* Simulata charitas in his est, qui in necessitate deserunt fratres; unde hic semper necessitates fratrum suas faciens, simplex erat in charitate **(De Poen., dist. 2, c. Ficta charitas)**. Compatiebatur enim omnibus, sicut alio loco dicit: *Quis scandalizatur, et ego non uror* **(II Cor. XII, 29)**? Haec enim vera charitas est, si sua utilitate contempta, ejus curam agat, quem diligere se profitetur: quod semper fecit Apostolus.

(Vers. 7.) *In verbo veritatis.* Verbum veritatis erat in ejus doctrina; quia non aliud tradebat, quam a Domino acceperat. *In virtute Dei.* Virtus in eo Dei erat, quae per signa atque prodigia hunc idoneum ministrum probabat. *Per arma justitiae a dextris et sinistris.* Liberum se significat fuisse a fidelibus et incredulis. Arma enim justitiae perimunt iniquitatem.

(Vers. 8.) *Per gloriam et ignobilitatem.* His qui Evangelium Dei gloriam aestimabant, manifeste integrum se et fidelem

praedicatorem dicit. Simili modo et eis qui verba divinae doctrinae ignobilitatem et deformationem putabant, fidelem se Dei ministrum exhibuit; dum non terretur, neque pudorem patitur ea illis loqui quae horrent audire. *Per infamiam et bonam famam* Etiam his integrum se Dei dispensatorem praebuit, qui fidei bonam opinionem faciebant, et qui malam; dum non metuit hanc invidiam, sed constans est.

Ut seductores, et veraces. Increduli seductores eos vocabant: fideles e contra veraces eos et simplices pronuntiabant. **186** Nec hoc odio cedit, ut superducat fucum veritati. *Ut ignoti, et qui cognoscimur.* Malis ignoti erant, bonis noti; agnoscebant enim in his veritatem.

(Vers. 9.) *Ut morientes, et ecce vivimus.* Odio illos habentes, quotidie putabant non evadere minas iniquitatis: isti autem, quia Deo propitio docebant, auxilio Christi tuti praestabantur a morte praesenti et futura. *Quasi tentati, sed morti non traditi.* Tentati videbantur, quando sic tractabantur, ut cedere putarentur: et quia non vincebantur, morti non addicebantur. Hic enim addicitur morti, qui in fide non permanet; et morti non huic, sed futurae. Potest et de praesenti morte intelligi; tentari enim eos patiebatur Deus, ut pressuris crescerent merito: non tamen permittebat eos occidi.

(Vers. 10.) *Ut tristes, semper autem gaudentes.* Verum est, quia tristitia haec gaudium operatur, et qui eos injuriis contristabant, gaudium eorum exaggerabant. *Ut pauperes, multos autem ditantes.* Quantum ad praesentem vitam pertinet, pauperes videbantur: sed spiritales divitias credentibus largiebantur; egeni in terris, in coelis divites. *Ut nihil habentes, omnia autem possidentes.* Hoc fuit in apostolis

gloriosum, ut sine sollicitudine et nomine possidendi non solum ea, quae in possessionibus erant, sed et ipsos eorum dominos possiderent; omnia enim necesse erat ante eorum poni pedes causa virtutum, sicut legimus in Actibus apostolorum **(Act. IV, 35)**.

(Vers. 11.) *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii.* Hoc libertatis causa loquitur, et purae conscientiae; male enim sibi conscia mens loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat. *Cor nostrum dilatatum est.* Eorum cor dilatatur, qui fiducia bonae conversationis gaudent in sese, aut certe futuri spe praemii in tribulatione non angustantur; quia sicut in hac vita nisi praecesserit labor, redditus non sequitur: ita et in rebus divinis si non exitia anteierint, praemium non sequetur.

(Vers. 12, 13.) *Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, eamdem habentes mercedis retributionem.* Hoc dicit, quia non oberat magistris, si discipuli male verterentur, contemnentes vigorem doctrinae; quia unusquisque pro operibus suis mercedem accipiet; quia quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicente Domino ad Ezechielem prophetam: *Exalta vocem tuam, et loquere ad plebem; si te audierint, lucraberis eos: si quominus, tu animam tuam salvabis* **(Ezech. III, 19)**.

(Vers. 14.) *Sicut filiis dico, dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus.* Ad bonam conversationem et spem eos hortatur; ut fidentes et purgantes conscientias suas, possint in semetipsis gaudere, habentes fiduciam purae mentis, sicut et eorum magistri, separantes se ab infidelium societate in operibus malis. Et bene ergo agendo, et futura sperando, dilatari vult illos animo; qui enim laborat, et futura

non credit, sicut infidelis, angusti animi est desperatione futuri.

(Vers. 15, 16.) *Quae enim participatio justitiae cum iniquitate? aut quae societas lumini cum tenebris? quaeve consensio Christi cum Belial? aut quae pars fideli cum infideli? vel quae conventio templo Dei cum idolis?* Manifestum est haec quae enumerat, esse contraria; ac per hoc fugiendum ab his docet, quia dicit Dominus: *Nemo potest duobus dominis servire* **(Matth. VI, 24)**. Lex enim justitiam praedicat, ut fugiatur iniquitas: lumen ostendit, quod est veritas; ut ab ignorantia, quae tenebrae sunt, recedatur: Christum in Dei mysterio annuntiat; ut a diabolo, qui se Deum mentiri vult, abscedatur: credentibus vitam pollicetur aeternam; ut perfidia exuti, ab omni infidelium errore sint alieni: idola prohibuit coli; quia templo Dei sunt inimica. *Vos enim templum estis Dei vivi.* Nihil tam inimicum homini, quam idola; quia ab unius Dei fide cogunt eum recedere.

(Vers. 17, 18.) *Sicut dixit Deus* **(Levit. XXVI, 12)**: *Quoniam inhabitabo in illis, et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. Quapropter exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus* **(Esai. LII, 11)**, *et immundum nolite tangere; et ego suscipiam vos, et ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias, dicit Dominus omnipotens.* Interim primae causae sensum explicemus; **187** ut cujus personae verba sint, declaremus dicentis: *Quoniam inhabitabo in illis, et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Haec verba Christi sunt; hoc est enim, quod inter caetera Hieremias testatus est dicens: *Post haec in terris visus est, et inter homines conversatus est* **(Baruch. III, 38)**; hic enim

habitavit in nobis, dicente Joanne apostolo: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* **(Joan. I, 14)**. Et quia Deus noster est, dicit iterum Hieremias: *Hic est Deus noster* **(Baruch. III, 36)**. Et quia populus ejus sumus, dubium non est; Ecclesia enim Christi est. Ideoque separari nos vult ab omni contaminatione; ut suscipiat nos in filios, sicut dicit: *Filioli, adhuc modicum tempus vobiscum sum* **(Joan. XIII, 33)**. Et quia omnipotens est, puto ambigi non debere. Si enim, sicut ipse dicit, quaecumque facit Pater, eadem et Filius facit similiter **(Joan. V, 19)**; hoc est Filium omnia posse, quae potest et Pater. Si quid non potest Pater, non potest et Filius. Sed idoneus est Filius, qui dicit de Patre: *Apud Deum autem omnia possibilia sunt* **(Matth. XIX, 26)**. Hoc testimonio et nos ad puram vitam exhortatus est, et Dominum nostrum Jesum jam olim Dominum nostrum, et suscepturum nos in affectu charitatis suae, praedestinatum ostendit.

CAPUT VII.

(Vers. 1.) *Haec ergo habentes promissa, charissimi, mundemus nosmetipsos ab omni inquinamento carnis, perficientes sanctitatem Spiritus in timore Dei.* Manifesta sunt, quae dicit; inquinamentum tamen carnis multifarie intelligendum est. Ideo etenim non dixit, ab inquinamento carnis: sed *ab omni inquinamento;* ut tota vitia carnalia fugiamus; omne enim quod lex prohibet, carnale est. *Ut perficiamus sanctitatem spiritus in timore Dei.* Sanctitatem sic perficimus spiritus, si in timore Dei recta sequamur; ut sub nomine Christi a peccatis nos abstinentes

sancti simus. Qui enim sine professione Christi a vitiis se cohibere videntur, sanctificati sunt juxta mundum, non secundum Dei spiritum; quia secundum Deum hi mundi sunt, qui fideles sunt: caeteri vero qualesvis sint, immundi sunt. Quidquid enim sine Christo est, immundum est, sicut dicit ad Titum: *Quia infidelibus nihil est mundum; inquinata est enim eorum mens et conscientia* **(Tit. I, 15)**.

(Vers. 2.) *Capaces estote nostri. Nemini nocuimus, neminem gravavimus, neminem circumvenimus.* Considerare vult illos, quae dicit; ut receptis his in animum, conferant secum vera esse, quae loquitur: et spernentes hos quos tangit, omnem animum transferant ad eos, quos vident vero affectu se diligere. Pseudo enim apostoli erant, qui et nocebant illis, corrumpentes sensus illorum, et gravabant sacculos eorum circumventione serpentinae astutiae.

(Vers. 3.) *Non ad condemnationem vestri hoc dico.* Hoc est, non vos abjicio, sed ut corrigatis moneo; qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit. *Praedixi enim jam vobis, quod in cordibus nostris estis ad commoriendum et ad convivendum.* Ex praedictis vult illos cognoscere, quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere et ad praesentes passiones pro Christo, et ad futuram vitam, non utique illos abjicit; sed ut participatione dignos se faciant exhortatur.

(Vers. 4.) *Multa mihi fiducia apud vos, multa mihi gloriatio de vobis: repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni pressura nostra.* Fiducia haec de primae epistolae correptione est, quam quia non aspere susceperunt, fiduciam dederunt admonendi se; visi sunt enim velle corrigere se, unde

gloriatur. Pro his animum etiam suum consolatum ex hac parte pronuntiat, in tantum ut in omni pressura superabundare se gaudio obtestetur; videns enim esse spem in his, pro quibus angustias patitur, gaudet, cum tribulatur; certus mercedem se a Deo accepturum acquisitae salutis eorum.

(Vers. 5.) *Etenim cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra.* Pressuras et caedes memorat, quas patiebantur causa credentium, ut magis provocet eos ad charitatem. *Nullam,* inquit, *requiem habuit caro nostra;* ut compaterentur eis, certi quia pro salute fidelium animas suas traderent usque ad mortem. Antequam digereretur enim tribulatio et corporalis injuria, altera veniebat; ut requies patienti non esset. Nam quoniam sensu bruta est omnis caro, idcirco **188** nullam requiem hanc hahuisse vel habere in passione significat: animam autem, quamquam ipsa patiebatur in corpore; ex hac tamen parte requiem habere, qua sperat pro tribulationibus his, quae pro fide irrogantur a perfidis, daturum Deum mercedem. Denique in ipsa pressura Deo hymnos canebant.

(Act. XVI, 9 et seq.) *Sed in omnibus afflicti fuimus.* Juxta historiam, Domino vocante, intraverunt in Macedoniam: et cum non pauci credidissent, invenissentque solatium Lydiae mulieris, quae cum omnibus suis credidit; tunc factum est ut spiritum pythonem, id est, divinum fugaret de ancilla quorumdam, qui videntes perdidisse se non minimum quaestum, quem puella referebat divinando, concitaverunt seditionem Paulo et Silae, et traxerunt eos in forum ad magistratus: qui multas eis plagas imponentes, miserunt eos in ima carceris, ita ut pedes eorum in nervo concluderent.

Haec est pressura, quam passi sunt in Macedonia. Et hinc est unde dicit: *Nullam requiem habuit caro nostra.*

Foris pugnae, intus timores. Pugnae erant corpori, dum caedebatur: animo timores. Illic enim timor est, ubi intellectus est: sed timor hic propter eos erat, qui crediderant, ne passione ejus scandalizarentur. Nam sibi quid jam timeret, qui patiebatur? praeterea cum dicat in Actibus apostolorum, non solum ligari, sed et mori paratum se pro nomine Jesu Christi **(Act. XXI, 13)**. Videtur ergo totum hominem afflictum in carne significasse, ut ex parte spiritus, qui homini datur, ut maneat, quia impassibilis est, affligi potuisse minime intelligatur: sed ut homo totus ex parte corporis et animae afflictus in carne dicatur; ex parte vero spiritus impassibilis. Potest et sic intelligi, ut foris pugnae, id est, in publico a perfidis fierent contra fidos, dum furore pleni resistebant veritati: cujus rei nuntius intus timore generabat, ubi erat Apostolus. Quis enim homo non timeat angustias? Sed quia in Dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat.

(Vers. 6.) *Sed qui consolatur humiles Deus, consolatus est nos in adventu Titi.* Quoniam Deus suorum non est immemor, sed semper dat eis in tribulatione solatium, acceleravit adventum Titi, ut refrigerio esset positis in fervore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat condolentem.

(Vers. 7.) *Et non solum,* ait, *in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est ipse in vobis.* Plus addit ad consolationem; quia audisse se a Tito significat conversionis eorum promptam voluntatem, in tantum ut Titus qui dolorem habebat inobauditionis eorum, consolationem acciperet de poenitentia illorum. Quantum affectum haberet circa eos,

ostendit Apostolus; ut nec ima carceris, nec plagarum dolorem computaret scissi corporis, neque nervuum, quo pedes ejus conclusi erant: sed audita correctione eorum, laetaretur, et immemor factus passionum, Deo gratias ageret pro eorum salute, sic hoc aestimans quasi remunerationem tribulationum. *Annuntians nobis vestrum desiderium.* Nuntiavit Titus desiderium habere illos emendandi se; addiscentes enim quae promissa sunt bene viventibus, incitati sunt ad desiderium horum. *Vestrum fletum.* Correpti flebant, dolentes quia peccaverunt, nec excusare nisi sunt; unde Apostolus gloriatur in his. *Vestram aemulationem pro me;* addiscentes enim charitatem Apostoli erga se, coeperunt illum defendere contra adversarios.

(Vers. 8.) *Ita ut magis gauderem; unde etsi contristavi vos in epistola, non me poenitet.* Manifestum est non debere poeniteri ex hac re, quam secutus talis effectus est; quoniam severius in prima epistola corripuit errores eorum. Non, inquit, me poenitet asperius scripsisse; quia hoc causa poposcit.

(Vers. 9.) *Et si poeniteret, video quod epistola illa, etsi ad horam contristavit vos, nunc gaudeo.* Hoc dicit, *quia si me poeniteret,* inquit, propter charitatem; *quia vos contristavi,* consolatio succederet gaudii; quia profuit quod vos contristavi. *Non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam; contristati enim estis secundum Deum.* Idcirco **189** gavisum se dicit; quia cum pudore contristati sunt, non cum ira. Qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit: qui vero irascitur, pejorem se futurum ostendit. *Ut in nullo detrimentum patiamini ex*

nobis. Ut omnia, inquit, nostra effectum habeant in vobis, etiam quod contristavimus vos, pro vobis est.

(Vers. 10.) *Quae enim secundum Deum est tristitia, poenitentiam ad salutem stabilem operatur.* Manifestum est quod qui tristis est, quia peccavit, secundum Deum tristis est; dolet enim quia fecit quod odit Deus. Hoc ad stabilitatem salutis pertinet. *Tristitia autem hujus mundi mortem operatur.* Hoc dicit, quia sicut secundum Deum tristitia vitam operatur; poenitet enim, et sperat Dei misericordiam: ita secundum mundum tristitia mortem operatur. Detectus enim peccator tristis est quasi puniendus, non habens a quo speret misericordiam: et si forte ad praesens defuerit, qui vindicet; Dei tamen judicium evadere non poterit.

(Vers. 11.) *Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari quantam in vobis perficit sollicitudinem.* Verum est quia qui poenitet, sollicitus est, ne denuo peccet. *Sed excusationem.* Recte, quia poenitentia non habet excusationem, sed confessionem. *Sed timorem.* Ostendit timorem in peccatore, qui delicti causa veniam postulat. *Sed desiderium.* Desiderat reformari se, qui se scit factum per peccatum deformem. *Sed aemulationem.* Zelum incipit pati bonorum operum perficiendorum, qui intelligit pro se esse, quod corripitur. *Sed vindictam.* Necesse est ut quis vindicet eum, cujus erga se sentit affectum: et in seipsum vindicat, qui se causa delicti affligit. *In omnibus castos vos exhibuistis esse in eo negotio.* Quando omnia quae ad profectum melioris spei pertinent, meditati videntur, zelum habentes Apostoli et praeceptoris sui in omnibus officiis humanae conversationis, duce fide, probos se videri contendunt.

(Vers. 12.) *Igitur et si scripsi vobis, non propter eum qui inique versatus est.* Inique versatum dicit illum, qui incestum admiserat: nec non etiam hos tangit, quos injuria et fraudes fratribus in prima epistola fecisse significat. *Sed neque propter eum, qui inique tractatus est* **(I Cor. VI, 7)**. Hi inique tractati sunt; quia fratribus contraria passi sunt. Hic sensus est, quem in capite epistolae memorat, ubi dicit: *Si cui aliquid donastis, et ego* **(II Cor. II, 10)**. Ostendit enim non magis horum causa, qui peccaverunt, scripsisse se remitti illis debere, sed magis propter Ecclesiam; quia in uno male agente multi sunt, qui confundantur: et in uno contumeliam aut fraudem patiente, multi sunt, qui indignentur; quia si patitur aliquid unum membrum, compatiuntur omnia membra. *Sed ut manifestaretur sollicitudo nostra, quam pro vobis habemus coram Deo.* Emendando injustos, et pollutos sanctificando, et Ecclesiae reconciliando, totius populi sollicitudinem se habere demonstrat, secundum quod supra memoravi.

(Vers. 13.) *Ideo et consolationem accepimus.* Accepisse se, ac per hoc et dare dicit consolationem. Accepit autem, cum didicit corrigere se velle, quos arguebat, ut per poenitentiam se reformarent: dat autem, dum eos revocat ad Ecclesiam; ne diu contristati desperarent de se, et ad publicam et funestam vitam declinarent. *In consolatione autem nostra, magis magisque gavisi sumus super gaudio Titi; quia requievit spiritus ejus in omnibus vobis.* Correptos per primam epistolam audiens se velle corrigere, consolationem accepit. A Tito autem addiscens quia dolorem paterentur erroris sui, auctus est in consolatione, gaudio repletus; quia voluntas eorum in opere coeperat approbari, Tito hoc idoneo teste cum laetitia animi referente.

(Vers. 14.) *Quoniam in quibuscumque de vobis gloriatus sum, non sum confusus.* Antequam pergeret Titus ad Corinthios, audivit ab eis, id est, ab Apostolo, et qui erant cum eo, bonam voluntatem esse Corinthiorum in emendandis vitiis; ac per hoc regresso, et eadem referente, non utique confusus est Apostolus, sed alacer factus est; quia non aliter invenerat Titus, quam audierat ab eis.

Sed quemadmodum omnia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio nostra apud Titum veritas facta est. Exsultans in spiritu haec scribit Apostolus, sic gaudens in his; ut efficaciam eorum tam veram probet, quam est et praedicatio ejus **190** ad eos in correptione dumtaxat. Veritas enim arguentis in eo ipso tunc videtur esse manifesta, si ii qui arguuntur, incipiant emendare se; dum enim correpti immutantur, testimonium perhibent arguenti.

(Vers. 15.) *Et viscera illius abundantius in vobis sunt.* Animum et affectum Titi dicit esse in eis; quia vidit profectum illorum; sancti enim animus in omni bono est. *Reminiscentis omnium vestri obedientiam, quomodo cum timore et tremore exce pistis illum.* Scientes Corinthii ab Apostolo esse missum Titum ad se, qui in tantis vitiis ab ipso jam fuerant correpti, territi sunt in adventu ejus. Et quia vitam suam coeperant emendare, solliciti erant obaudire praeceptis ejus; ut regressus, animum Apostoli mitigaret eis: quamobrem Titum laudasse significat, nam in Tito Apostolum reveriti sunt.

(Vers. 16.) *Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.* Non solum in bona voluntate eorum laetatus est, sed et in operibus

bonis, quibus quae peccaverant, emendabant. Ideo, *in omnibus,* inquit, *confido in vobis.*

CAPUT VIII.

(Vers. 1, 2.) *Notam autem vobis facimus, fratres, gratiam Dei, quae data est in Ecclesiis Macedoniae, quod in multa probatione pressurae abundat gaudium ipsorum.* Quoniam Macedones devoto animo perceperunt verbum fidei, idcirco eis gratiam datam a Deo dicit; ut in tribulatione Pauli et Silae, quam supra **(Cap. 7, vers. 5)** memoravi, scandalum non paterentur: sed in exsultatione mentis acciperent confidentes de spe promissa, ut probatos se horum passionibus demonstrarent. *Et quod profunda paupertas illorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum.* Votum eorum praedicat, quia cum tenui essent substantia facultatum, animus ipsorum dives inventus est in ministerio sanctorum; pura enim conscientia operati sunt, non ut hominibus, sed ut Deo placerent.

(Vers. 3.) *Quia testimonio illis sum, quod pro viribus, et supra vires voluntarii fuerunt.* Quantum dignum fuit, et Deo placitum, qui vires illorum scivit, in facultatibus dederant, ad ministerium. Et quia ex toto corde Deo se dederant, amplius volebant offerre, quam eorum vires admittebant.

(Vers. 4.) *Cum multis precibus orantes suscipi in gratiam et communionem ministerii, quod fit in sanctos.* Tam simpliciter et devoto animo obtulisse illos ministerium, quod ultra vires eorum erat, praedicat; ut cum lacrymis deprecantes offerrent,

ut vel sic cogerent accipi a se, quod accipiendum non videbatur: quia plus erat, quam poterat eorum substantia; ne forte eis postea egestas boni operis poenitentiam suaderet. Sed quia tales se ostenderunt, ut puro animo jam praesentia postponentes, futuris se promissionibus confidentia fidei confirmarent, accipi ab eis visum est; ne boni cordis gratia fructum mitteret.

(Vers. 5.) *Et non ut speravimus; quin immo semetipsos primum dederunt Deo, deinde nobis per voluntatem Dei.* Idcirco, inquit, ab his accipi debuit; quia prius emendantes errores pristinos et vitae vitia ac morum, ultra quam sperabatur, Deo se devoverunt. Visum est enim simpliciter illos hoc agere, ut nec timeret, cui offerebatur, accipere; quia non utique hoc animo offerebant, ut redimentes praepositos suos, vitia eorum paterentur, nec arguerent; quia munera excaecant oculos, et vim auctoritatis inclinant. Dantes ergo se Deo, dum emendant vitia: deinde fratribus, dum offerunt sumptus; contristari debuerunt, qui ante prope quam inciperent, perfecti esse voluerunt. Horum igitur exemplo invitat Corinthios, ut ea quae coeperant, hac exhortatione aucti, mente sedula consummarent.

(Vers. 6.) *Ita ut rogaremus Titum, quod quemadmodum coepit, ita consumet in vos etiam gratiam istam.* Quoniam Titi affectum sciebat sincerum circa istos, nec non hos obedientes ei; idcirco per ipsum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat; ut quomodo in caeteris rebus exhortationis suae habuit fructum in eis, haberet etiam in hac gratia; ut ad ministerium sanctorum promptos eos faceret: ut quia jam vitia emendabant, hujus largitatis fructum haberent. Qui enim ad hoc dant, ne arguantur, nullum fructum hujus rei habebunt.

191 (Vers. 7.) *Vos autem quemadmodum in omnibus abundatis fide, et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, et insuper illa quae ex nobis et vobis est, charitate, facite ut in hac quoque gratia abundetis magis.* Exhortatur illos, ut glorietur de his apud caeteras Ecclesias. Haec est enim probatio emendationis eorum, si prompti sint ad ministerium sanctorum.

(Vers. 8.) *Non secundum imperium dico, sed propter aliorum sollicitudinem, et vestrae charitatis bonum animum comprobans.* Manifestum est quia non imperat, sed exhortatur; ut penuriam patientibus mittant sumptus, et relevent sollicitudinem illorum, bonum animum suum Deo et hominibus ostendentes, pro qua re sine dubio mercedem accipient.

(Vers. 9.) *Nostis enim gratiam Domini nostri Jesu-Christi; quia propter vos pauper factus est, cum dives esset ut illius inopia vos divites essetis.* Pauperem Christum dicit factum; quia Deus nasci dignatus est homo, virtutem potestatis suae humilians, ut hominibus divinitatis divitias acquireret; ut sicut dicit Petrus apostolus **(II Petr. I, 4)** divinae essent consortes naturae. Homo ergo factus est, ut hominem in Deum assumeret, sicut scriptum est: *Ego dixi: dii estis* **(Psal. LXXXI, 6)**. Hoc modo exhortatur, ut largiendo quasi pauperes fiant; prosit paupertas eorum, sicut Christi paupertas profuit nobis: et Christus quidem nostri, non suit causa pauper factus est, nos autem, ut nobis proficiat.

(Vers. 10, 11.) *Et consilium in hoc do; hoc enim vobis utile est, qui non tantum facere, sed et velle coepistis ab anno priore: nunc ergo etiam facere consummate; ut*

quemadmodum prompta est voluntas in vobis velle, ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Hoc dicit, ut voluntas illorum in opere appareat, si vera est, secundum vires; ut tantum det, quantum potest et vult animus, ut munda fiat conscientia: non in simulatione, ut hominibus placeat, et mercedem apud Deum non habeat.

(Vers. 12.) *Si enim voluntas prompta est, secundum facultatem acceptabilis est, non secundum quod non habet.* Quoniam Corinthii ad hoc opus ministerii provocantur, hoc eis indicitur, ut non plus tribuant, quam possunt; ne plus forte offerentes coacti, non volontarii, gravati viderentur sine mercede futuri; quia qui coactus aliquid facit, mercedem non habet. Ecclesiae enim Macedoniae ultro obtulerunt cum precibus, ut probarent tota se voluntate hoc facere, ut plus offerrent, quam poterant; ideoque acceptabile fuit. Quanto enim amplius obtulerunt, tanto plus accepturi sunt. Nam si tantum quis det, quantum vult, aut potest, acceptum est; judicio enim videtur hoc facere: ac per hoc tantum det, quantum potest et vult animus; ut rei hujus possit habere mercedem.

(Vers. 13, 14.) *Non enim ut aliis refrigerium sit, vobis autem angustia.* Verum est, quia sic dandum est, ut non egestatem praestet dantibus. *Sed ex aequalitate in hoc tempore.* Dicit hoc, ut quantum habet, ad tempus dividat cum sanctis; non enim plus exigitur, quam sibi debet retinere. Quia, *Diliges,* inquit, *proximum tuum sicut te ipsum* **(Levit. XIX, 18)**. Unde Zacchaeus: *Ecce dimidium,* inquit, *bonorum meorum do pauperibus* **(Luc. XIX, 8)**.

Ut vestra abundantia ad illorum inopiam, et illorum abundantia fiat ad vestram inopiam. Hoc est quod dicit, ut quia juxta tempus sancti inopiam patiuntur, deserentes omnia mundi, et se in divinis solis operibus constituentes, ut doctrinae atque orationi insisterent ad profectum multorum; ii qui crediderint, quique artibus aut negotiis insistunt, aut certe facultates paternas habent, ministrent sanctorum inopiis: et iterum sancti illic ubi divites sunt, et isti inopes, communicent eis, quasi vicem rependentes ministerio illorum, sicut dicit Dominus: *Quandiu fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* **(Matth. XXV, 40.)**.

Ut fiat aequalitas, sicut scriptum est. Haec est aequalitas, ut quia isti in hoc tempore ministrant sanctis, reddantur illis vices in futuro; debitores enim sibi faciunt sanctos.

(Vers. 15.) *Qui multum habuit non abundavit: et qui modicum, non minoravit.* Hoc in Exodo legitur **(Exod. XVI, 18)**. Plus enim sancti habent in spe futuri saeculi, et magis quam ii, qui in hoc tempore videntur divites; et tamen aequabuntur illic utrique; ut sicut beneficio horum sanctorum inopia sustentatur, ita et beneficio sanctorum divites fiant hi in futuro saeculo, in quo videntur pauperes. Non enim totos se dederunt Deo, **192** ut hic pauperes, illic essent divites; sed ex hac parte quia hic divites sunt, illic pauperes, sanctorum suffragio, qui hic positi, jam illic mente sunt, ditabuntur. Non enim qualecumque meritum est de justis laboribus ministrare sanctis.

(Vers. 16, 17.) *Gratias autem Deo, qui dedit hanc ipsam sollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam consolationem quidem accepit.* Deus qui justus est,

sciens Corinthios velle proficere, Titi affectum incendit circa eos; ut adimpleret exhortatione sua voluntatem illorum in opere bono: qui videns profectum illorum consolatus est, laetatusque in eis. *Cum sit autem sollicitior, voluntarius profectus est ad vos.* Hoc est, videns proficere illos circa bonos actus, sollicitior factus est circa affectum illorum; ita ut voluntarius proficisceretur ad eos, qui prius etiam rogatus se excusarat ab eis propter vitia illorum.

(Vers. 18, 19.) *Misimus autem cum illo fratrem nostrum, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias: non solum autem, sed etiam ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostrae in hanc gratiam, quae ministratur a nobis per Domini gloriam, et sollicitudinem nostram.* Istum commendant, quia ignorabatur ab his; ut scirent in quanta jam essent boni opinione, ad quos tales viri mittebantur; ut congauderent cum eis, augentes eos in fide operationis Dei, ad cujus gloriam sollicite hoc agebant vicarii Christi, ut conditor Deus coeli et terrae agnosceretur in his.

(Vers. 20.) *Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quae ministratur a nobis.* Quoniam de ministerio agebatur, ideo hoc subjecit; ne negligens circa curam pauperum vel sanctorum judicaretur, si hoc segnius ageret. De hac enim re constituerant inter se apostoli, ut memores essent pauperum, quod ad Galatas significat. Cum ergo invituperabilis esset in omnibus Apostolus **(Galat. II, 10)**; ne in hac causa indiligens judicaretur; idcirco hoc se praemonere significat, ut hoc opere impleto, in omnibus sollicitudo ejus et providentia appareret.

(Vers. 21.) *Providemus enim bona non solum coram Deo, verum etiam coram hominibus.* Providet bona coram Deo, dum quod jubet Deus circa ministerium sanctorum vel pauperum, fieri docet: coram hominibus vero providet bona; quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua non faciant eis scandalum: sed provocent eos, ne bona doctrina Apostoli per improvidos ministros ejus in vituperationem caderet.

(Vers. 22, 23.) *Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis saepe sollicitum esse, nunc vero multo sollicitiorem, multa fiducia vestri, sive per Titum qui est socius meus, et adjutor in vobis, sive per fratres nostros apostolos Ecclesiarum gloriae Christi.* Titum ideo socium suum vocat, quia et ipse episcopus erat, cui ministrum dedit notum in omnibus Ecclesiis ipsius provinciae: quibus addit et Tertium fratrem, probatum in multis operibus bonis atque sollicitum. Per Titi autem relationem referentis bonam voluntatem Corinthiorum et caeterorum missorum, quos apostolos Ecclesiarum gloriae Christi appellat, sollicitiorem se factum ostendit videndi illos, et exhortandi ad ministerium sanctorum. Fiduciam enim accepit, audiens meliores esse factos Corinthios. Unde satagebat ad eos, certus quia obaudirent bona opera facere.

(Vers. 24.) *Ostentationem ergo charitatis vestrae, et nostrae pro vobis exsultationis demonstrate in ipsis in facie Ecclesiarum.* Commonet eos, ut in his quos mittit, dilectionem suam ostendant; ut bona quae de ipsis audierant, vera probarent. Sic enim ostendebant profecisse se monitis Apostoli, si missos ab eo cum honore exciperent; ut caeterae Ecclesiae agnoscerent vera esse bona, quae de eis dici

coeperant. Provocat ergo animos eorum, quia de quo bene sentitur, solet se meliorem praebere.

CAPUT IX.

(Vers. 1, 2.) *Nam de ministerio quod fit in sanctos, supervacuum est mihi scribere vobis; scio enim promptam voluntatem vestram, pro qua de vobis glorior apud Macedones.* Et haec oblectantis verba sunt. Superfluum enim esse dicit scribere se de ministerio, quod fit in sanctos, ut de his bene **193** sentire videatur: superfluum est enim si commoneas eum, quem scias facturum. Sed ut diligentiam suam ostendat, necessarium est ut scribat, et ut hos promptiores faciat, et quid de eis caeteris praedicet, manifestet. Superflua enim solent majorem parere sollicitudinem; nam et Dominus non dubitans de amore erga se Petri apostoli tertio dicit ei: *Simon Joannis, amas me* **(Joan. XXI, 17)**? Quae trina repetitio quasi superflua videtur, sed prodest ad perfectionem monitionis; ut sciat magna se cum diligentia debere curare, quod frequenter mandatur. *Quoniam Achaia parata est ab anno priore.* Post Macedones Achaia, id est, Ecclesiae provinciae Achaiae (non omnes, quia et Corinthii Achaici sunt) praeparaverant se aemulatione ducti Macedonum, ut ministrarent sanctis. Quo dicto plus exhortatur Corinthios, cum dicit illos paratos ab anno priore, sed exspectare jam hoc, ut divideretur ministerium illorum pro uniuscujusque necessitate. *Et vestra aemulatio provocavit plures.* Post Macedones Achaiam paratam dicit, deinde ut et Corinthii fiant parati secundum

promissum suum, caeterae vero Ecclesiae aemulatione Corinthiorum, dum audierunt illos prius multis erroribus fuisse implicatos, post autem corrigentes se bonae voluntatis effectos, incitati sunt ad bonum opus; quia si ii qui post acceptam fidem male versati sunt, hanc coeperant habere voluntatem; quanto magis isti, in quibus haec vitia non sunt reperta.

(Vers. 3.) *Misi autem fratres; ne gloria nostra, qua vos praeferimus, inanis fiat in hac parte; ut quemadmodum dixi, parati sitis.* Hos fratres memorat, quos supra, id est, Titum, et quos ei adjunxit adjutores, qui impensius exhortarentur eos ad promissionem implendam in ministerio sanctorum; ut non solum litteris, sed et facie ad faciem oblectarent eos crebris admonitionibus; ne exsultatio apostoli, qua in splendore animi eorum gloriabatur, evacuaretur. Saepius ergo hoc memorans, sollicitudinem suam circa eos ostendit, nolens illos confundi.

(Vers. 4.) *Ne cum venerint mecum Macedones, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, ut non dicam omnes vos, in hac parte.* Manifestum est quia si non hoc inventum fuerit, quod testificatus est de his, et ipse erubescat, de ipsis et ipsi amplius confundantur; qui nec propterea quod testis eis exstitit Apostolus, id agere nisi sunt, quo verum illud facerent vel propter tanti viri personam.

(Vers. 5.) *Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut praecederent ad vos, et praepararent promissam benedictionem hanc vestram paratam esse: sed sic quasi benedictionem, non quasi circumventionem.* Ut sollicitudinem suam adhuc manifestet, rogasse se dixit fratres, per quos admoniti adimplerent, quod promiserant, et non

implebant. Cum supra Titum dicat voluntarium profectum, hoc est, non illi fuisse extortum, sed mox ut audivit, libenter amplexus est; ut videatur voluntarius ad illos profectus propter spem illorum: nunc non ideo se rogasse hos significat, quasi nolentes ire; sed suum affectum probat circa illos, quando volentes ire insuper rogat; ut sine aliqua mora fiat, quod et illi volunt, et hic precatur. Hoc ergo agit cum his, ut in promissione sua fideles sint, et se ideo commonere propter existimationem illorum, non circumvenire; sed ut tantum offerant, quantum non poeniteat.

(Vers. 6, 7.) *Hoc autem dico: quia qui parce seminat, parce et metet.* Parcum avarum significat, cui extorquetur, ut inferat; poenitet enim quia promisit. Hoc de tarditate illorum colligit, qui olim promiserant, et diu deliberabant. Huic parco parva messis est; quia cum dubitatione seminat; nescit enim prodesse quod facit. *Qui autem in benedictione seminat de benedictione et metet.* Hic in benedictione seminat, qui bona voluntate sub spe futurae retributionis hoc agit. *Unusquisque secundum propositum cordis, non ex tristitia aut necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus.* Docet illos tunc prodesse hoc in futurum, si laeto animo fiat. Ex his enim qui inferunt, hunc elegit Deus, cui retribuatur, qui devoto corde operatur, quasi thesaurizans apud Deum quia qui invitus facit propter praesentem pudorem, ne aliis inferentibus turpis inveniatur, mercedem non habet.

(Vers. 8.) *Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.* **194** Dei potentiam adesse illis exoptat, ut sicut in emendandis vitiis et doctrinae veritate compungit corda illorum; ita et in hoc faveat coeptis illorum, ut abundent in omni opere bono per gratiam Dei. *Ut in omnibus semper*

omnem sufficientiam habentes, abundetis in omni opere bono. Hoc dicit et optat, ut in omni re semper sufficientes sibi sint Dei nutu, nec indigeant iis, quae ad salutem necessaria sunt. Si ergo sufficientiam solam sibi eligant, poterunt in Dei opere abundare; illud enim sibi retinendo quod sufficit, caetera in usus sanctorum vel pauperum impendant necesse est: et hoc erit abundare in omni opere bono. Licet enim exigui hominis parvum sit, quod tribuit, abundat tamen, quia recto judicio fit, et non solum quaeritur quantum; sed et de quanto, et quo animo detur. Denique illa vidua in Evangelio **(Luc. XXI, 3)** de parvo laudata est, et qui multa mittebant, laudati non sunt. Illius enim parvum multum est; quia plus misit, quam poterat: divites autem minus miserunt, cum plus possent; ac per hoc modicum illius, quae ultra vires suas misit, plus inventum est, quam divitum multum; quia de eo quod abundabat eis, miserunt. Qui ergo tantum dat, quantum potest, recte facit: viduam tamen illam ante se habet; quia haec omne quod habuit, misit.

(Vers. 9.) *Sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in aeternum.* Hoc in psalmo scriptum est centesimo decimo primo, et per exemplum addit ad curam pauperum; ut in omni opere bono abundent. Si enim hujus qui pauperibus largitur, justitia manet in aeternum; quanto magis ejus, qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici, qui publice egeni sunt: sancti enim discernuntur ab his; quia hi servi Dei sunt, insistentes orationibus et jejuniis, puram vitam agentes, sicut et Anna prophetissa **(Luc. II, 37)**, quae non discedebat de templo, jejuniis et orationibus serviens die ac nocte, omnem mundi curam postponens. Misericordia ergo haec, justitia appellata est; quia sciens qui largitur, omnia

Deum communiter omnibus dare, quia sol ejus omnibus oritur, et pluit omnibus, et terram omnibus dedit: idcirco dividit cum iis, qui copiam terrae non habent; ne beneficiis Dei privati videantur. Justus ergo est, qui sibi soli non detinet, quod scit omnibus datum: et justus non solum hoc in tempore, sed et in aeternum; quia in saeculo futuro hanc habebit secum in perpetuum.

(Vers. 10, 11.) *Qui autem subministrat semen seminanti: et panem ad edendum ministrabit: et multiplicabit semen vestrum, et amplificabit fructum justitiae vestrae; ut in omnibus locupletemini in omni simplicitate.* Omnia Dei sunt, et semina et nascentia Dei nutu crescunt, et multiplicantur ad usus hominum: Deus ergo qui haec dat, ipse et jubet de his communicari eis, qui indigent; ac per hoc non poterit, qui tribuit juxta Dei voluntatem, Dei nutu non augeri incrementis hujusmodi ad amplificandum fructum justitiae; danti enim addit, ut eo amplius habeat, unde largiri possit. Haec est justitia, ut quia Deus dat, retribuat ex eo et homo ei, cui deest. Hos enim vult ministros esse eorum, qui potiora eligentes, copias praesentis temporis spernunt, totos se Dei rebus obligantes. Unicuique enim secundum bonam voluntatem Deus praestat auxilium; sancti enim qui nihil volunt hic possidere, nisi victum habere et vestitum, hos qui haec habere volunt, tutores illorum Deus esse disposuit; ut qui bene et simpliciter eis ministraverit, amplificetur Dei nutu; ut habeat, unde largiatur semper, et ad praesens locupletatus, et in futurum. Semel enim seminans, bis metet; ita ut si futuris consulit spebus, nolit eos subjectos habere, sed magis se eis inclinet; quia a Deo hujus rei accipiet mercedem. Si enim ad praesens humiliari eos sibi voluerit, spem futuri amittit; hic

enim accipit mercedem operis sui, hoc non simpliciter agens, sicut dicit Dominus: *Amen dico vobis, perceperunt mercedem suam* **(Matth. VI, 16)**.

(Vers. 12, 13.) *Quae operatur per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam ministerium officii hujus non solum supplet ea, quae desunt sanctis: sed et abundabit per multorum gratiarum actiones in Deo, per probationem ministerii hujus, magnificantes Deum in subjectione confessionis vestrae in Evangelio Christi, et in simplicitate communicationis in illos, et ipsorum orationes pro vobis desiderantium vos videre, propter superabundantem gratiam* **195** *Dei in vobis. Gratia autem Deo super inenarrabili dono ejus.* Hoc dicit quia quicumque operatur per dispensatores doni Dei hoc opus unde gratiae agantur Deo, ab iis qui necessarios sumptus accipiunt sub nomine Christi, non mendicitati subjecti, sed Deo, de cujus bonis ali se norunt: non tantum ab eis gratiae illis referuntur, sed a reliquis fratribus, qui pro his gratias agant Deo commendantes factum ipsorum Domino; ut paucis tribuentes, multorum obsecrationibus Deo, commendentur. Probantes enim mentem eorum in hoc opere, magnificant in eis Dominum, cujus spe firmati, obediunt Evangelio Christi in subjectione mentis: ne velint eos sibi humiliari, ut praebeant quae necessaria sunt sanctis. Et hoc erit in simplicitate gratias agere communicationis illorum, commendantes se orationibus illorum, et desideriis eorum. Quis enim non cupiat oculis videre necessitatibus suis propter Dei nomen subjectos? Denique Dei dona vocantur; Deo enim dat, qui his ministrat; quia qui jubet fieri, ipsi imputatur, quod datur. Gratias autem Deo in his agentes, et super ineffabili dono ejus. Donum enim

Dei est, quod incitat homines ad bonum opus; spes enim promissa lacessit ad ministerium supra dictum.

CAPUT X.

(Vers. 1.) *Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui ad faciem quidem humilis sum in vobis: absens vero confido in vobis.* Hoc est, quod nunc dicit, quia talis est absens, qualis et praesens. Nec enim humilis erat ad faciem adulatione aut subjectione alicujus rei, qui constantiam suam sic zelabatur, ut aliquando etiam a licitis temperaret, ne inclinaretur. Unde dicit in alia epistola: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, et venter escis: Deus autem hunc et has destruet* **(I Cor. VI, 13)**. Ideo ergo absens obsecratur, et modestiam Christi interponit; ne praesens durior inveniatur causa virorum eorum, quam est in epistola; ut componentes se, qui adhuc non emandaverant, mollirent sibi rigorem Apostoli; ut moderatos eos inveniens, pressa severitate laetaretur in eis. Confidentiam itaque fiduciam severitatis significavit, quam forte in epistola tantum habere putabatur, non tamen praesens facie; quia in prima epistola severus, et nimis rigidus videtur: et ideo commonet ne eadem severitate praesens utatur, sicut non sperabant.

(Vers. 2.) *Rogo autem ut non praesens audeam per eam fiduciam, qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos secundum carnem ambulare.* Idem sensus est, quem ut dilucidet, repetit; orat enim ut tales illos inveniat, ne cogatur

irasci, sed ut requiescat cum eis. Hic ergo aperuit, quod supra significavit et adhuc in subjectis plenius manifestat, hanc esse confidentiam, quam hic fiduciam dixit, datae sibi potestatis a Christo, cujus vicarius est; ut vindicet in eos, qui sub nomine Christi agentes, non obaudiunt, ut corrigant in quibus reprehenduntur. Hos dicit qui non recipiendo spiritalia, quae ab Apostolo dicebantur, sic eum existimabant, quasi carnalia loqueretur, quae recipienda non essent. Ideo dicit: *Qui arbitrantur nos secundum carnem ambulare;* quia qui spernit spiritalia, putat illa carnalia.

(Vers. 3.) *Nam in carne ambulantes, non secundum carnem militamus.* Hoc est, in corpore positi spiritaliter vivimus; spiritaliter enim vivit, qui facit quod placet Deo. Hic ergo secundum carnem militat, qui desideriis carnis obtemperat; omnis enim error caro dicitur. Christo autem ipse militat, qui obaudit ei in fide et disciplina.

(Vers. 4.) *Arma enim militiae nostrae non carnalia sunt, sed fortia Deo.* Ideo fortia, quia incorrupta; omnia enim carnalia corrupta sunt. Arma ergo ideo, quia repugnant vitiis, signum habentia imperatoris sui Christi, qui hostis est vitiorum; sicut enim imperator per milites suos vindicat suum regnum: ita et Salvator per nos servos suos defendit unius Dei professionem et disciplinam.

(Vers. 5.) *Ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus cognitionem Dei.* Arma spiritalia fides est incorruptae praedicationis. Per haec Deus vincit principes et potestates, quos constat ut sibi usurpent imperium, extolli contra fidem Christi, cogitationibus se hominum inserentes, ut avocent eos

a Dei **196** dominio, quas cogitationes destruit veritas fidei. Munitiones ergo principes dicit et potestates, et spiritalia nequitiae, qui se extollunt, et armant infidelium animos ad contradicendum Christo: contra quos pugnat Dei lex, dissipans consilia eorum. *Et captivitatem redigentes omnem intellectum, et perducentes ad obedientiam Christi.* Captivat intellectum, dum contradicentem ratione vincit; et ad fidem Christi, cui prius repugnaverat, humilem et mansuetum inducit.

(Vers. 6.) *Et parati in omnibus vindicare omnem inobedientiam, cum impleta fuerit obauditio vestra.* Manifestum est quia vindicat inobedentiam; cum illam condemnat per obedientiam, tunc illam destruens, quando eos qui resistunt, perducit ad fidem; ut perfidia ab iis a quibus defendebatur, damnetur.

(Vers. 7.) *Quae secundum faciem sunt, videte.* Nunc vult eos quae palam sunt, considerare, id est, ea quae dicturus est; quia sunt aperta dijudicare. Dicit ergo: *Si quis confidit se esse servum Christi, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita et nos.* Iis loquitur, quorum tangit superbiam, qui de se praesumentes inflatione animi, minus quam dignum erat, de Apostolo sentiebant, quasi non egerent praeceptis ejus. Quos commonet; ut si de se confidederent, quia erant servi Christi, non utique deberent de Apostolo dubitare; sed et de eo, quamvis impar sit, vel similiter sentire; cum utique magis praeferre sibi deberent magistrum gentium. Sed hic illos humilitatem in se docet, aequans se illis; cum esset vas electionis, et magister gentium in fide et veritate. Hoc vult ergo illos considerare, quod utique clara luce videtur; quia de Apostolo nemo credentium non plus aestimet, quam de se:

quanto magis nemo minus quam de se debeat aestimare? Hoc ergo contestatur et docet; ne elatione mentis bonae vitae meritum perderent. Qui enim scit se aliquid esse, humiliet se, ut amplior fiat.

(Vers. 8.) *Nam etsi aliquid amplius gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem, non in destructionem-vestri, non erubescam.* Nunc significat, quia superius se humiliavit, ipsis se comparando; cum si se erigat, non erubescat; quia a Domino accepit potestatem praedicandi, ut salvet, non ut perdat obaudientes. Si ergo hic qui a Domino missus est, inclinat se, comparat se inferioribus; quanto magis ii, qui nullius erant testimonii, comparare se non deberent, non dicam praeferre, majoribus?

(Vers. 9.) *Ut autem non existimemur quasi terrere vos per epistolas.* Ille potest videri terrere per epistolas, qui neque auctoritatis alicujus est, neque praesens fiduciam habet arguendi: absens autem ideo audet, quia praesens timet.

(Vers. 10, 11.) *Quia epistolae quidem graves et fortes sunt, praesentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis. Hoc aestimet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales sumus et praesentes in opere.* Ideo non se alium esse absentem, quam praesens est, probat; quia non erat praesumptor. A Domino enim potestatem acceperat; cui enim non est data potestas, absens potest audere, praesens autem pudorem patitur. Ideo Apostolus non erubescit, dum corripit; quia fiducia potestatis hoc agit. Haec propter hos loquitur, qui non missi praedicabant adulantes; quia se ipsos commendare volebant.

(Vers. 12.) *Non enim audemus conjungere aut comparare nos ipsos quibusdam, qui se ipsos commendant.* Hi sunt, qui se ipsos commendant, qui non accepta potestate, dominari volunt, nomini suo vindicantes auctoritatem. Qui enim mittitur, non sibi, sed ei a quo mittitur, vindicat potestatem: per quod etiam ostendit se a Domino dispensatorem electum. Sic ergo non conjungit se, aut comparat iis, qui non missi praedicant, dum nihil ultra concessum praesumit.

(Vers. 13.) *Sed ipsi in nobis nosmetipsos mensurantes, et comparantes nosmetipsos nobis, non immensum gloriabimur: sed secundum mensuram regulae, quam partitus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos.* Tanta se uti dicit potestate, quanta concessa est ab Auctore, nec mensuram egredi. Idcirco non superba erit, inquit, gloriatio nostra; quando non transgredimur terminum datae potestatis. Gloriam pro auctoritate posuit, qua utebatur in correptionibus **197** peccatorum; ut salvos eos faceret. Nec tamen gloriari se dicit in extollentia potestatis, sed ad aedificationem illorum. Ostendit enim potestatem, de qua si gloriari vellet, non illum puderet; quia data est illi a Domino. Sed hic sic illa utitur, ut non glorietur, nisi in profectu credentium, corripiens constanter vitiosos; ut glorietur in salute illorum, ut potestas data saluti proficiat, non elationi. Duplici ergo genere non se in immensum gloriari testatur; et quia secundum datam potestatem, sicut dixit, et quia non ultra quod praedicatio ejus personet, vindicabat sibi auctoritatem. De his enim confidebat, quos ipse fundaverat in fide Christi. Partitum enim dicit unicuique, ad quos in praedicatione dirigeretur; ut singuli proprias aliquas civitates haberent, de quorum fide gloriarentur. Dei enim nutu Macedonibus

praedicare advocatus est hic Apostolus: et ut Corinthiis evangelizaret, a Domino admonitus est. Iis ergo audenter loquitur, quos ipse fundavit, et ad quos Dei nutu pervenit: caeteris non tali fiducia; quia in aliena regula erant, hoc est, in parte alterius Evangelistae.

(Vers. 14.) *Non enim quasi non pertingentes usque ad vos, superextendimus nos:* hoc est, non quasi non pervenerimus usque ad vos, superextendimus nos in praedicatione, sed destinati, Deo mittente nos, ad vos pervenimus. Superextendi autem est ultra extendi, quam conceditur, sed non ultra; quia mensuram dedit Deus, quam servarent evangelistae ejus, quam hic se custodire testatur. Ideo enim hoc ostendit, ut sciant quoniam a Deo ad hos directus est; ac per hoc obaudire illos debere monita ejus; ne contemnentes, Deo a quo missus est, resistere viderentur.

(Vers. 15.) *Nam usque ad vos pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus.* Hic manifestius apparet, quod dicit, quia ipse illos fundaverat. Ideo tanta fiducia ad hos loquitur; nec enim labore alterius acquisiti fuerant ad fidem, sicut in alia epistola ait: *In Christo enim per Evangilium ego vos genui* **(I Cor. IV, 15.)** Non ergo extra mensuram gloriatur, qui in labore suo gloriatur.

Spem vero habentes crescentis fidei vestrae in vobis magnificari. Quia fructum laboris sperat quaesitae fidei eorum, idcirco non negligenter hoc agere se profitetur, ne taediis et molestiis cederet; quia magnificari se credidit apud Deum, si augeantur in fide auditores ejus, sicut dicit Dominus: *Pater sicut misisti me in hunc mundum, et ego misi eos in hunc mundum, et pro eis sanctifico me ipsum* **(Joan.**

XVII, 18.) Hoc dicit, quia testimonium magistri est in discipulis obaudientibus; unde ait:

(Vers. 16.) *In vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantia, et ut etiam in regionibus, quae ultra vos sunt, evangelizem.* Laetior de fide eorum, ultra eos praedicaturum se necessario profitetur ad augendam gloriam praedicationis; ubi adhuc non fuerat praedicatum. *Ut non in aliena regula praeparatis gloriemur.* Manifestum est quia vir prudens non in his confidit, neque gloriam sperat, quae in aliorum laboribus constant. Ideo et Apostolus non audet in hos, qui aliis praedicantibus crediderunt; ne in alienis laboribus gloriari videretur; sed hoc innititur, ut eis praedicet, quibus non erat annuntiatum, ut gloriam labore suo quaerat.

(Vers. 17.) *Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.* Hoc dicto significavit ipsam confidentiam et gloriam Domino dandam, cujus gratia est; ut qui in potestate evangelica confidit, Deo auctore confidat; ut quaestus omnis negotii divini Domino in lucrum veniat. Sed qui non accipit potestatem a Deo, non potest in Domino gloriari; quia gloriam suam quaerit.

(Vers. 18.) *Non enim qui se ipsum commendat, et probatus est: sed quem Dominus commendat.* Verum est, quia illum Dominus commendat, et ille probatus est, quem dignum habet, ac mittit, ut praedicet donum ejus; quem autem non mittit, non illum commendat. Ipse autem se commendat, qui non missus praedicat; ac per hoc idoneus non est, sed praesumptor et reprobus.

CAPUT XI.

(Vers. 1.) *Utinam sustineretis pusillum imprudentiam meam! sed et patimini me.* Incipiens vera de se ipso narrare, **198** insipientem se dicit; quia ad laudem ejus videtur pertinere. Propter quod dictum est: *Non te laudent labia tua, sed proximi tui* **(Prov. XXVII, 2)**. Sed hic dolore compellitur propter hos, qui cum de eo bene prae caeteris sentire deberent, indigne sentiebant.

(Vers. 2.) *Zelans enim vos Dei zelo; paravi enim vos uni viro virginem castam assignare Christo.* Quae locuturus est, amore eorum dicturum se ostendit; ut non magis ad laudem ejus proficiat, sed ad profectum horum: ut discant quemadmodum parenti suo in Evangelio faveant; quia vituperatio patris detractio filiorum est, et laus filiorum gloria patris est **(Eccl. III, 13)**. Virgines ergo vult eos esse in fide; unde et corruptores fidei zelatur ab his, ut in die judicii incontaminatos eos assignet judici Christo. Hinc est, unde et in Apocalypsi Joannis legitur: *Hi sunt,* inquit, *qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim permanserunt. Hi sequuntur Agnum, quocumque vadit* **(Apoc. XV, 4)**. In mulieribus errorem significavit; quia error per mulierem coepit, sicut et Jezabel mulierem dicit propter uxorem Achab, quae zelo Baal Dei prophetas occidit **(III Reg. XVIII, 40)**; cum intelligatur idololatria, qua corrumpuntur mores, et fidei veritas. Nam si mulieres intelligas, ut ideo putes virgines dictas, quia corpora sua incontaminata servaverunt, excludis ab hac gloria sanctos; quia omnes apostoli, exceptis Joanne et Paulo, uxores habuerunt. Et vide an conveniat

accusare Petrum apostolum, qui primus inter apostolos est, quanto magis inter caeteros?

(Vers. 3.) *Timeo autem, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, sic sensus vestri corrumpantur a castitate, quae est in Christo Jesu.* Ostendit qua causa cogitur vera de se protestari; ad hoc enim gloriam sibi datam profitetur, non ut se laudet: sed ut illos deformet, qui sub nomine Christi contra Christum praedicabant, a quibus Corinthii seducebantur; et veritas haec his magis, quam ei proficeret. Hoc enim egit, ne audiantur seductores, quos diabolo comparavit propter astutiam malitiae eorum; quia corrumpere fidelium corda a veritate Christi conantur. Hoc ergo timens, semper sollicitus de eis est, ne violentur.

(Vers. 4.) *Nam si is qui venit, alium Christum praedicat, quem non praedicavimus: aut alium Spiritum accipitis, quem non accepistis: aut aliud Evangelium, quod non recepistis; recte pateremini.* Quare ait: *Recte pateremini,* si alius vobis Christus praedicatus fuisset, aut si alius Spiritus vel aliud Evangelium traditum vobis fuisset cum dicat Galatis: *Si quis vobis annuntiaverit, praeterquam quod accepistis, anathema sit* **(Galat. I, 9)**? Si Galatis perversum erat aliud accipere, quam ab apostolis fuerat traditum; quomodo Corinthiis rectum erat, si alius Christus praedicatus illis fuisset? Sed sciens Apostolus numquam alium Christum quam hunc, qui crucifixus est, praedicari; idcirco ait: *Recte pateremini,* si vobis alius potior Christus ab iis, qui veniunt, praedicatus fuisset. Galatis autem anathema dixit, si aliud audirent, quod non utique majus esset, sed contrarium. Porro autem, inquit, si ipse Christus praedicatur ab iis, qui a nobis annuntiatur, et hoc Evangelium; qui causae est, ut nos

inferiores habeamur, cum nihil amplius ab illis addiscatur? Superius de pseudoapostolis loquitur fidei corruptoribus, hoc loco autem de veris praedicatoribus; quia plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat, ut aliqui faverent pseudoapostolis, quidam eis a quibus compositis verbis eadem audiebant, quae ab Apostolo audierant: alii autem apostolis favebant, quia cum Domino fuerant, apostolum suum Paulum deformantes, quia in carne non viderit Dominum.

(Vers. 5.) *Existimo enim me in nullo inferiorem fuisse iis, qui valde sunt apostoli.* Non vult gratiam Dei inferiorem in se videri; quia similiter docuit, et eadem fecit, quae faciebant apostoli, qui propensiores videbantur; quia priores coeperant docere, et fuerant cum Domino: unde majoris auctoritatis esse putabantur; cum hujus apostoli electio insigni probata fuerit testimonio, et ipse amplius caeteris laboraverit, et Dominum in templo orans viderit, et locutus sit ei.

(Vers. 6.) *Sed et si imperitus sermone sum, non tamen scientia.* **199** Hoc non ad apostolos pertinet; quia non erant eloquentes, ut pote sine litteris, pleni tamen Spiritu sancto: sed hos tangit, quos praeferebant Corinthii, causa accurati sermonis; cum in religione vis sermonis necessaria sit, non sonus dulcis. Quomodo tamen se humiliat, ut imperitum se esse dicat in sermone? Et ubi est illud, quod Festus ait: *Paule,* inquit, *Paule, multae litterae te faciunt excordem* **(Act. XXVI, 24)**? Hoc ergo dicens, non se loqui nescire voluit intelligi: sed propter eos qui non per fidem, sed per eloquentiam commendari volebant. Et in eo tamen se dixit imperitum, quod non habet crimen: in eo autem quod acquirit salutem, et cujus ignorantia non caret crimine, non se imperitum pronuntiavit; quia qui imperitus est

in sermone, reus non est apud Deum: qui autem scientiam Dei non habet, reus est ignorantiae; quia non licet ignorare, maxime quod pertinet ad salutem. Quamobrem Apostolus, spreta eloquentia, id agebat, ut fides teste virtute acceptabilis esset; ut non fidem eloquentia commendaret, sed virtus, cui cedit eloquentia. *In omnibus autem manifestus sum vobis.* Manifestum se dicit esse Corinthiis in omnibus; quia non ignorabant etiam loquendi habere illum peritiam, et hoc scientes alii favebant in eo, quo istum inferiorem nesciebant: ideoque commotus loquitur, quia hoc pejus erat; ut cum scirent illum in nullo deesse, humiliarent illum caeteris; cum vidissent per eum non solum impleri praedicationem; sed et signa et prodigia fieri apostolica.

(Vers. 7.) *Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians, ut vos exaltemini; quoniam gratis Evangelium Dei praedicavi in vobis.* Quoniam inflati erant, eo quod sumptus ab eis accipere noluit, et propter hoc alios ei proponebant; idcirco *numquid peccavi,* ait; quia me humiliavi, ut me indignum ad accipiendum judicarem; quia inde mihi irascimini, cum hoc non peccati sit, sed gloriae? Itaque sic se humiliavit, cum id quod sibi debebatur, non exegit. Debitum enim erat, ut sumptus ab iis acciperet, quibus praedicabat Evangelium Dei, sicut Dominus instituit, dicens: *Dignus est operarius mercede sua* **(Luc. X, 7)**: sed ut ad utilitatem eorum proficeret, refutavit. Duabus enim ex causis oblatos sumptus refutavit; ne et pseudoapostolis similis inveniretur, qui non ad gloriam Dei, sed ad suam utilitatem praedicabant, ut non occasionem acciperent depraedandi, alio enim non accipiente, non potest alter multum expetere: et ne vigor evangelicae potestatis torpesceret; qui enim a peccantibus accipit, arguendi

auctoritatem amittit. Sic ergo exaltantur, cum ideo ab eis non accipitur, ut correpti emendentur, a morte elevati ad vitam.

(Vers. 8.) *Alias Ecclesias exspoliavi, accepto stipendio ad ministerium vestrum. Et cum apud vos essem, et egerem, nulli gravis fui.* Onerat eos; ostendit enim non solum noluisse se accipere ab eis, sed et ab aliis accepisse, et eis ministrasse. Et ut multum hoc ostendat fuisse, non parum, ait: *Alias exspoliavi Ecclesias ad ministerium vestrum.* Non parva ergo significat se in eos impendisse; cum enim dicit, *exspoliavi,* multa accepta et data significat, non extorta. Unde subjecit: *Accepto stipendio;* stipendium est enim, quod militans accipit ad sumptus, vice mercedis. Ruborem ergo incussit eis; quia non utique dolo refutavit, quando ispe eis ministravit, et ut per hoc ministerium, quod promiserant, facilius implerent, scientes se esse debitores; ut non valde gloriosum jam sit ministerium eorum, sed debitum; ne vel inde se jactarent.

(Vers. 9.) *Et cum apud vos essem, et egerem, nulli gravis fui.* In tantum eis proficere voluit, ut egestatem suam consolaretur propter eorum salutem. Passus enim egestatem contentus fuit, ne illi aliquod scandalum paterentur. Qui enim dat, putat se exaltari, et jam se non patitur argui. *Nam indigentiam meam suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia.* A Macedonibus semper accepit; quia prius vitia sua correxerunt. Et sicut a Corinthiis accipiendum non erat, ne illis in scandalum proficeret; sic iterum a Macedonibus accipiendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent.

(Vers. 10.) *Et in omnibus sine onere vestro me ipsum servavi, et servabo.* In eo semper se permansurum dicit, ut sic se corrigant, propter pseudoapostolos, qui occasionem quaerebant depraedandi eos.

200 *Est veritas Christi in me, quoniam gloria haec non infringetur in me in regionibus Achaiae.* Hortatur omnem Achaiam, ut ministrent sanctis: sibi autem non permittere, ne coeptam gloriam non impleret; gloria est enim a licitis abstinere, maxime ad aliorum salutem. In Achaiae ergo regionibus noluit uti, in caeteris usus est: et amplius promittit sub testimonio Christi, dicens in eo se mansurum; ne aliquando ab Achaiae regionibus acciperet.

(Vers. 11.) *Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.* Reddita ratione etiam Dei scientiam testem dat dilectionis suae, quam habebat erga eos; quia non ideo nolebat accipere, quia non illos diligebat; sed ideo magis, quia amabat eos, ut hoc ipsum prodesset illis, sicut dixi.

(Vers. 12.) *Quod autem facio, et facturus sum; ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem, ut in eo quod gloriantur, inveniantur, sicut et nos.* Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipiendis. Ideo Apostolus hoc refutavit, ne illis similis videretur; quia nisi hoc ab Apostolo fuisset vitatum, major occasio illis data fuisset accipiendi, aut magis extorquendi; quando in hac re formam ab Apostolo datam ostenderent.

(Vers. 13.) *Hujusmodi enim pseudoapostoli sunt operarii, subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi.* Subdoli sunt,

quia avaritiae causa, non religiosa mente neque missi praedicabant Christum, nomen sibi apostolicum usurpantes.

(Vers. 14.) *Nec utique mirum, ipse enim satanas transfiguratur velut Angelus luminis.* Manifestum est quia frequenter multos fallit Satanas, ostendens se illis quasi angelum Dei; ut decipiat eos. Unde Jesus Nave sollicitus, quae sivit quis esset, qui ei apparuit. **(Josue, LI, 3)**. Et Apostoli in navi perterriti putabant phantasma esse. Unde Petrus apostolus dicenti Domino: *Nolite timere, ego sum* **(Matth. XIV, 7)**; non facile credens, ait: *Si tu es, jube me venire ad te super aquas* **(Ibid., 28)**, ut si firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verum esse quia non erat phantasma, quod apparebat.

(Vers. 15.) *Non ergo magnum, si et ministri ejus transfigurantur, sicut ministri justitiae.* Ministri justitiae apostoli sunt, quorum se hi socios mentiebantur, ut deciperent audientes. *Quorum finis erit secundum opera eorum.* Sine dubio, quia judicabuntur hujusmodi secundum animi sui nequitiam; quia non propter Deum, sed propter suum ventrem simulant se ministros Dei. Finem tamen illorum secundum opera illorum dicit: ut sicut opera et cura ventris interit, ita et hi interire intelligantur.

(Vers. 16.) *Iterum dico ne quis existimet me insipientem, alioquin velut insipientem accipite me; ut et ego modicum aliquid glorier.* Supra **(Cap. II, vers. 1)** jam dixit: *Utinam sustineretis pusillum imprudentiam meam,* hoc nunc repetit; semper enim proponit quod postea multis interpositis prosequatur. Quod ergo supra proposuit, modo incipit enarrare, nam vera dicturus, velut insipientem se dicit, quia

videntur ad laudem ejus pertinere. *Ut et ego modicum,* inquit, *glorier.* Modicum hoc dixit, quia in verbis, non in sensu est. Non ergo vere ad gloriam suam haec loquitur, sed vult illis ostendere, quia quos putant gloriosos, nihil plus ab hoc habent: ac per hoc si putantur hi gloriosi, et ego inquit. Ideo insipientis hoc esse dicit, ut ad laudem suam aliquid prosequatur, se autem coactum hoc loqui. Dolet enim ei, ut illos putarent sublimes hoc contempto, qui nihil plus ab eo haberent.

(Vers. 17.) *Quod loquor, non loquor secundum Deum.* Secundum Deum non loquitur; quia ad carnis tumorem haec pertinent, nec de inflatione apud Deum surgit gloria; quia apud Deum humilitas gloriosa est. *Sed quasi in insipientia in hac substantia gloriationis.* Non plenam dixit insipientiam, sed ex parte; veritas enim est. Sed quia elevatio vitiosa res est; ideo quamvis verum sit, quod dicitur; quasi insipientia tamen est unumquemque laudare se. Plena autem insipientia est, si se falsis quis laudet: ille enim superbus de vero est, hic stultus de falso; substantia tamen gloriationis in hac causa carnalis est; quia sicut flos feni, ita decidit gloria ista.

(Vers. 18.) *Quia multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor.* Hoc dicit, quoniam aliqui ex Judaeis credentes praesumebant sibi, quod essent filii Abrahae. Hoc est secundum carnem gloriari, nobilitatem sibi carnis vindicare. Inde enim sibi defendunt generis praerogativam; quia filii ejus dicuntur, qui **201** Deo crediderint: *Cum anima quae peccaverit, ipsa moriatur* **(Ezech. XVIII, 20)**. Si ergo haec gloria est, inquit, et ego gloriabor; quia et ego filius sum Abrahae. Sed nihil prodest filium esse Abrahae apud Deum;

quia fides est quae salvat, non propago generis Abrahae. Ideoque gloria haec carnis est gloria, ut puta si dicatur, nobilis filius hominis.

(Vers. 19, 20.) *Libenter enim sustinetis, insipientes, cum sitis ipsi sapientes.* Insipientes appellat, qui de carnis circumcisione gloriabantur: et quia a Corinthiis portabantur, ut gloriosi viderentur; ideo Apostolus etiam se sustineri ab his vult; ut et ipse hoc se esse ostenderet, quod erant hi, et non tamen gloriari ex hac parte secundum Deum; unde gloriam hanc insipientiam vocat. Gloriari enim se dicit secundum carnem; sed hoc stultum esse profitetur, ut et gloriam hanc inaniret, et se coactum in laudem carnis erupisse docet. Igitur ironia est haec. Nam quomodo prudentes sunt, qui saepe reprehenduntur? nonne plus sapit insipientia Apostoli, quam horum prudentia? Hic enim sapiens sustinet imprudentes, qui patientia sua suffert eos, ut possint proficere; ne provocans eos, aut abjiciens, pejores illos faciat, aut certe si in illis proficere non potuerit, suam modestiam custodit. Horum in Corinthiis nihil est. Quomodo ergo libenter sufferunt imprudentes, cum ipsi sint sapientes; nisi quia non sic vult intelligi, sicut sonant verba? Hoc in sensu et pronuntiatione est; quia eadem quidem verba non eumdem habent sensum, aliter pronuntiat; ut aliquando confirmet, aliquando neget, quod dicit. Hi enim ut prudentes, insipientes sufferebant falsos apostolos. *Sustinetis enim, si quis vos in servitutem redigit.* Hoc verum est; quia redigebantur in servitutem, non per prudentiam; sed per stultitiam; ut famularentur pseudoapostolis. *Si quis devorat.* Nec hoc falsum est; quia contenti erant devorari res suas a falsis doctoribus. *Si quis accipit.* Accipere est aliquem dolo capere; ideoque significat

hos capi a dolosis magistris, et ferre quod non expedit. *Si quis extollitur.* Extollentia superbia est. Hos ergo tangit, qui superbi erant, male taxantes Apostolum; et his non displicebant. *Si quis in faciem vos caedit.* In faciem caeditur, in cujus os injuria irrogatur. Nunc hos significat, qui eo quod essent de genere Abrahae, obrectabant eis, quod essent incircumcisi, se praeferentes, hos humiliantes.

(Vers. 21.) *Secundum ignobilitatem dico.* Ignobilitatem dicit hoc, quod supra ait: *Et ego gloriabor secundum carnem* **(II Cor. XI, 18)**. Non enim dicit ad laudem pertinere, quia infirmus non erat, in quo se jactabant, quos occulte tangit. Unde et adjecit: *Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte.* Manifestum est quia non erat in hac gloria infirmus, in qua se praeferebant credentes Judaei, quos hi patiebantur. quasi Apostolus eorum in hac re esset dissimilis; quia et ipse erat de semine Abrahae. ac per hoc infirmus non erat in hac gloria carnis. Infirmi autem hi judicabantur, qui applicati fuerant generi Abrahae. Isti enim quasi infirmi in eo quod ille se praeferebant, eo quod essent Israelitae, in hoc ipso volunt se sufferri. Ut ostenderet in hac gloria carnis non se esse dissimiles et infirmos, cum de sua causa loquitur, subinducit et Barnabae personam socii sui. Unde et in prima dicit epistola: *Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi* **(I Cor. IX, 6)**? Non ergo minores erant in hac gloria, in qua se Judaei jactabant, sed non inde plaudebant. Denique dicit. *In quo quis audet? In insipientiam dico, audeo et ego:* hoc est, non fuisse infirmum in gloria, qua se jactabant Israelitae; nec quidem in hac re prudentem indicari; praeferre enim se nolunt prudentes. In insipientiam ergo se dicit audere in eo quod audent ii, qui se jactant, eo quod sint filii Abrahae;

ut gloriam eorum inaniat: imprudentem se pronuntiat; ne illi prudentes viderentur in hac parte, aut nobiles.

)Vers. 22.) *Hebraei sunt, et ego: Israelitae sunt et ego: semen Abrahae sunt, et ego.* In his parem se eorum, de quibus supra significavit, ostendit; ut detractiones eorum, quibus indignus ab his judicabatur, falsas ostenderet.

(Vers. 23.) *Ministri Christi sunt, et ego velut insipiens dico, plus ego.* Vera de se dicens, insipientem se pronuntiat, ut intelligatur coactus in laudem suam prorupisse. Nam qui sponte ea refert, **202** quae ad laudem ejus proficiant, imprudentem se non dicit. Ostendit ergo quae sint, quae faciant illum ministrum Christi magis esse, quam sunt reliqui praedicatores. Occasione enim inventa, omnium tangit personas, etiam apostolorum, dolens quia Dei gratia minor in hoc judicabatur; cum eadem operaretur, quae caeteri apostoli, et fidei causa majora exitia toleraret. Unde et in alia epistola dicit: *Plus illis omnibus laboravi* **(I Cor. XV, 10)**.

In laboribus plurimis. Ideo in pluribus ait laboribus, quia et illi laboraverunt, sed non tantum. Hic enim a mane usque ad quintam horam victum manibus quaerebat, et ita exinde usque ad decimam horam disputabat publice tanto labore, ut contradicentibus suaderet. *In carceribus abundantius.* Apertum est frequentius istum missum fuisse in carcerem, quam illos. *In plagis supra modum.* Ideo supra modum, quia ultra quam oportuit. Nam et illi caesi sunt, sed non tantum. *In mortibus sepius.* Verum est, quia hic frequentius pericula sustinuit, quam caeteri.

(Vers. 24.) *A Judaeis quinquies quadraginta, una minus accepi.* Hoc dicit, quia quinquies flagellatus est a Judaeis secundum legem Moysis, accipiens plagas triginta novem, sicut scriptum est in Deuteronomio **(Deut. XXV, 3)**. Quod per quinque ergo vices factum est, hic summatim refert.

(Vers. 25.) *Ter virgis caesus sum.* Hoc a gentibus passus est. *Semel lapidatus sum.* A Judaeis lapidatus est in civitate Lycaonia **(Act. XIV, 18)**. *Ter naufragium feci.* Qui omni tempore legitur navigasse, adversis procellis facile fuit ter naufragium facere. *Nocte et die in profundo maris fui.* Hoc factum est, quando missus est Romam, cum appellasset Caesarem. **(Act. XXV, 12)**. Tunc desperatione vitae in alto, hoc est, in profundo maris fuit, mortem ante oculos habens. Sic enim scriptum est in ipso loco: *Ita ut desperaremus nos etiam vivere* **(II Cor. I, 8)**.

(Vers. 26.) *In itineribus saepe.* Nunc alia memorat pericula, ut terra marique pro Christo vexatum se secundum carnem ostendat. *Periculis,* ait, *fluminum.* Si itinerum pericula recitat, quid est ut dicat. *Periculis fluminum?* Sed hyeme iter faciens; quia utique imbres assidui sunt, egredientibus fluminibus incurrebat periculum. *Periculis latronum.* Cum in civitate diabolus eum occidere non posset, latrones illi excitabat in via, cum nihil ferret, quae latrones cuperent. *Periculis ex genere.* Judaeorum dicit persecutiones, qui fratres ejus erant secundum carnem; dolebant enim, quia deserta Lege ad Evangelium Christi se converterat. *Periculis ex gentibus.* A gentibus persecutiones passus est propter mysterium incarnationis Domini nostri Jesu Christi, et unius Dei praedicationem. *Periculis in civitate.* Usque adeo periculum fuit in civitate, ut per fenestram effugeret manus

insidiantes sibi **(II Cor. XI, 33)**. *Periculis in deserto.* Periculum hoc a Judaeis fuit procuratum, quando eum, factis insidiis, in via volebant occidere **(Act. XXVII, 43)**. *Periculis in mari.* Jam superius dixit: *Ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui;* quod aliud fuit periculum in mari? Sed hoc est periculum, quando in mari, hoc est, in navi, milites cogitaverant omnes custodias occidere; ne quis enatans effugeret. Quod periculum centurio prohibuit inferi ne, Palus occideretur, ut eum vivum Romam perduceret. *Periculis in fictis fratribus.* Falsi fratres ii sunt, de quibus dicit ad Galatas: *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu* **(Galat. II, 4)**. Hi enim partim christiani erant, partim Judaei, in neutro perfecti, qui zelo Legis Apostolo invidiam excitabant, eo quod, praedicato Christo, Legem jam cessare dicebat. Denique his perurgentibus, Timotheum compulsus est circumcidere. Fictus ergo christianus est, qui aemulatione Legis persequitur christianum: et hic est falsus frater. Si enim tantum Judaei erant hi, et propter Judaismum fratres eos falsos appellat, quid opus erat iterare? Jam enim superius dixit: *Periculis ex genere.* Sed secundum carnem non sunt falsi fratres, in Christo autem falsi sunt; quia non tota mente christiani sunt **(II Tim. I, IV)**. Fuerunt et alii falsi fratres, sicut Demas et Hermogenes **(II. Tim. IV, 9)**.

(Vers. 27.) *In labore et molestia.* Verum est quia potest esse labor sine molestia: sed hic ideo addidit: *Et molestia,* ut laborem **203** ipsum exitiosum ostenderet. *In vigiliis multis.* Multae fuerunt ejus vigiliae: sed aliae voluntariae, alterae ex necessitate; in pressura enim positus, necesse erat,

ut vigilaret Dei quaerens auxilium: et non solum diebus, sed et noctibus doceret, sicut dicit in Actibus apostolorum. *In fame et siti* **(Act. XX, 31)**. Fugatus frequenter a Judaeis persequentibus, necesse erat ut famem pateretur et sitim per inopiam. *In jejuniis saepe.* Saepius jejunavit, ut Dei adminiculo protegi mereretur: jejunat enim, qui dum habet quod edat, abstinet. *In frigore et nuditate.* In frigore fuit et nuditate, quando naufragium passus est. Denique ignem fecerunt, ait et refecerunt nos propter pluviam imminentem et frigus Barbari in insula Melitae **(Act. XXVIII, 2)**.

(Vers. 28.) *Praeter illa quae extrinsecus sunt instantia mea, quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Sollicitudo haec, quam dicit quotidianam, de traditionis usu descendit, ut omnibus diebus commissum sibi populum instruat: illa autem quae supra memorat, superindicta sunt, necessitate cogente. Dies enim ad opera datus est, nox ad requiem: sed quia instabat necessitas, ut omnibus succurreret, etiam noctu docebat. Se enim affligere non dubitabat; ne Dei gratia esset in otio.

(Vers. 29.) *Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Compati se dicit omnibus, et condolere eo affectu, quo provideat vulneri medicinam. Hoc autem ideo prosequitur, ut ostendat qua cura commissam sibi Ecclesiam tueatur et regat, ac per hoc in nullo se minorem debere judicari caeteris apostolis; quippe qui secundum quod declaravit, plus illis omnibus laboraverit, Majore enim invidia laborabat apud Judaeos pro caeteris apostolis; quia cum persequeretur Ecclesiam subito immutatus, factus est defensor ejusdem, testificans atque confirmans quod Christum, quem prius ut hominem mortuum aestimabat, de coelo secum locutum audierit **(Act. IX, 6 et**

seq.). Cujus testimonium necessario multi sequerentur, scientes eum de persecutore non utique sine ratione factum defensorem. Hac causa excruciabantur Judaei, et quaerebant eum semper interficere. *Quis scandalizatur, et ego non uror?* Scandalizari est carnis pati desiderium, quantum ad hunc locum pertinet. Et quia etiam inviti solent scandalizari, illecti forma aut pulchritudine corporis, aut propriae carnis calore: Apostolus necessitatem humanae naturae considerans, uri se dicit; ut consulat talibus, compatiens infirmitati eorum: nec hos condemnans, sed commonens in humilitate sermonis; ut spe promissi praemii repugnent stimulis carnis; ne quis eorum, qui eum audiunt, desideriis carnis victi, desperantes de se, putantes jam non accepto ferre Deum, si corrigant, et in iisdem manentes, depereant.

(Vers. 30.) *Si gloriari oportet, in iis quae infirmitatis meae sunt, gloriabor.* Hoc dicit quia si gloriandum est christiano, in humilitate gloriandum est qua crescitur apud Deum. Unde alio loco dicit: *Cum infirmor, tunc potens sum* **(II Cor. XII, 10)**, hoc est, cum humilior pro fratrum salute, tunc exaltor. Hinc gloriandum est, non de carnis progenie, quia est quis ex semine Abrahae.

(Vers. 31.) *Pater Deus et Domini nostri Jesu Christi qui est benedictus in saecula, scit quod non mentior.* Deum testem dat, ut quae dicit, facile credantur; et propter eos duntaxat qui eum non ut verum apostolum honorificabant.

(Vers. 32, 33.) *Damasci princeps gentis Arethae regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet: et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et effugi manus ejus.*

CAPUT XII.

(Vers. 1.) *Si gloriari oportet, sed non opus est mihi.* Princeps Damasci videns Judaeos insidias tendentes Apostolo, implere voluit per potentiam, malam cogitationem eorum, ut ipse si posset, eum comprehenderet, et ut Judaeis placeret, et ut diligens in officio sibi credito videretur, si eum quem publice perturbatorem audiret, causa quietis interficeret. Hoc inter ipsa primordia, tunc quando apparuit illi in via Dominus eunti Damascum, incensi sunt Judaei, videntes eum, qui vinctos credentes in Christum venerat **204** perducere in Hierusalem, praedicare sectam, quam venerat condemnare **(Act. IX, 2 et seq.)**: et sic factum est ut a discipulis per fenestram per murum in sporta demissus effugeret. Quod quidam indigne factum dicunt; quia non Dei auxilio liberatus est. Sed quod ab hominibus fieri potuit, quid opus erat, ut Dei suffragio liberaretur; cum Dei suffragium tunc sit necessarium, si humanum auxilium deficiat? Quo facto non sibi dicit expedire gloriari, quia praesentis vitae gaudium fragile est; si enim non evasisset, martyrium fecerat. Sed quia fugiendum in persecutione mandatum est **(Matth. X, 23)**, data opera effugit, nec enim debet aliquis exspectare ut in semetipsum peccetur. Ergo gloriandum dicit, quia evasit: sed non expedit, inquit, propter superbiam: quia de humilitate crescitur, et auxilium Dei mitibus proficit, non elatis. Praeterea quia gloriatur mortem se evasisse, quae pro fide infertur, inane videri significat pati pro Christo; ideo non expedit gloriari.

(Vers. 2.) *Veniam autem ad visiones et revelationes Domini.* Nunc ostensurus est, quo sublatus est: ut proinde quanta et qualia sint, quae illi ostensa et dicta sunt, possint intelligi: ne, sicut quibusdam videbatur, minor caeteris apostolis crederetur. *Scio,* inquit, *hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, nescio; sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium coelum.* Utrumque confirmavit, quia utrumque posse fieri non negavit: ut et sine corpore rapi potuisset, et in corpore. Et forte quibusdam videatur non magnum esse, si homo Christi raptus est usque ad tertium coelum; cum in tertio circulo dicatur luna esse. Sed non ita est, quia ultra omnia mundi sidera raptus intelligitur: et ideo magnificum et mirabile est quod narrat; significat enim supra firmamentum, in tertium numero coelum de spiritalibus coelis raptum semetipsum.

(Vers. 3, 4, 5.) *Et scio talem hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, quia raptus est in paradisum, et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor.* Bis se raptum dicit, id est, primo hinc usque ad tertium coelum, deinde in paradisum coelestem, in quo latroni dixit Dominus, quod futurus esset cum eo in paradiso, inquit **(Luc. XXIII, 43)**, Patris: illic ubi et civitas Dei dicitur esse Hierusalem mater nostra. Quid ergo mirum, si post resurrectionem corpus jam expiatum atque tenuatum factum, immortale futurum credatur in coelis **(Galat. IV, 26)**; quando non dubitat Apostolus adhuc mortale corpus potuisse levari in coelos, et tolli in paradisum Dei Patris coelestem? Pro hujusmodi homine, id est, qui tam dignus est Deo, ut hoc experiretur, gloriari se dicit: et non vult aperte dicere, quia de

se loquitur, ne laudare se videatur. Et Joannes apostolus, cum de se sciatur loqui: *Hic est,* ait, *discipulus, quem diligebat Jesus, qui et recubuit in coena supra pectus ejus* **(Joan. XXI, 20)**; ne gloriose de se effari videretur. *Pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis.* Sic de se non gloriatur, dum non aperte de se profitetur. In infirmitatibus sane inquit, meis gloriabor. Exponere enim pressuras passionum, et infirmitates angustiarum non videtur gloriosum, sed flebile. Idcirco se in his gloriari dicit, sciens tamen quia ad profectum perducunt remunerationum coelestium. Quid enim tam gloriosum in futurum christiano, quam exitia pro Christo illata sibi narrare?

(Vers. 6.) *Nam et si voluero gloriari, non ero stultus; nam veritatem dicam.* Hoc dicit, quia si meritum suum profiteatur, quod habet apud Deum, non erit imprudens; vera enim loquitur. Ergo si quis pro meritis suis, quae sibi ostensa sunt, loquitur, non est utique stultus: si autem taceat, est etiam prudens. Sed qua causa hic non palam glorietur, nunc subjicit dicens: *Parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me, aut audit aliquid ex me.* Ostendit igitur qua causa non aperte glorietur: Ne quis me existimet, inquit, ultra, gloriam meam tendere, quam limes meritorum admittit. Hos significat, quos obtrectatores habebat causa Legis, sicut supra memoravi. Nam utique meritorum gloriam bonum est non tacere; ut invitentur credentes.

205 (Vers. 7.) *Et ne sublimitate revelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanae, ut me colaphiset, ne extollar.* Deum bonis meritis providere testatur; dum permittit tentationibus bonos deprimi, non solum ne laborum suorum fructibus abdicentur, verum etiam ut augeantur his ad

cumulum possessionis aeternae. Hoc ergo remedium datum est Apostolo, ut injuriis pressus, animo non possit extolli pro magnitudine revelationum; quia otiosum pectus necesse habebat in iis, quae viderat, extolli.

(Vers. 8, 9.) *Propter hoc ter Dominum rogavi, ut discederet a me; et ait mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* Stimuli diaboli, quos perfide mentibus inferens ad nocendum Dei servis instigat, ut cessarent ab eo, ter Dominum deprecatum se fuisse, et non impetrasse testatur: non quia despectum se dicit, sed quia inscius contra se petebat, ut cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior se fiebat. Ideo ad Romanos dicit: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus* **(Rom. VIII, 27)**. Unde hoc dicit sibi responsum, ut sufficeret sibi gratia Dei, qua aut vires tolerandi addebantur, aut tempus pressurae abbreviabatur; ut devotio dum infirmitate pressurae accidentis non frangitur, probata videatur. *Libentissime itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.* Apertum est quia tunc gloriandum docet, quando injuriis humiliatur. A Christo autem virtus tolerandi praebetur; ut quia prius asperae, ac per hoc fastidiendae injuriae videbantur, postea libenter suscipiendae; ut Christi auxilio lenirentur. Libenter ergo caedi se dicit, dummodo a Christo curetur, sciendo plus addere medicinam Christi ad salutem, quam infirmitas detrahit sanitati.

(Vers. 10.) *Quapropter placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis; cum enim infirmor, tunc potens sum.* Verum est, quia tunc vincit Christianus, cum perdere putatur: et tunc perdit perfidia, cum se vicisse gratulatur. Plaudit ergo, cum illi insultatur; et surgit, cum premitur.

(Vers. 11.) *Factus sum insipiens, vos me coegistis.* Compulsum se dicit, ut quid esset, ostenderet. Et non utique stultus est, qui de se vera locutus est: sed inclinat se, ut manifestet quia non voluntate merita sua ostendit. *Ego enim debui a vobis commendari.* Manifestum est, quia hi debuerant testimonium ei perhibere adversus obtrectatores ejus, apud quos Ecclesiam constituit, et signorum prodigia apostolatus ostendit; ut hoc tacente, illi eum defenderent, quem patrem habebant in Evangelio Christi. *Nihil enim minus feci, quam illi valde apostoli. Valde,* hoc est nimis, sicut quibusdam videbatur; nam hoc erant, quod et apostolus Paulus. Hoc ergo dicit, quia minor non est neque in praedicatione, neque in signis faciendis, apostolis praecessoribus suis, non in dignitate, sed tempore. Nam si de tempore praescribendum putatur, ante coepit Joannes praedicare, quam Christus; et non Christus Joannem, sed Joannes Christum baptizavit. Num ergo sic judicat Deus? Denique prior secutus est Andreas Salvatorem, quam Petrus: et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo apostolus quibusdam non videbatur; cum eadem posset per Dei gratiam, quae et apostoli? Ideo dolet, et compulsus ostendit, quid a dignatione Domini mereatur. Hinc est unde non solum minorem se non esse coactus est profiteri, sed et plus omnibus laborasse. Illis ergo displicebat, et non videbatur esse apostolus, qui aemulatione paternae legis praedicationem ejus respuebant, quasi inimici traditionis Moysis; quia eam jam cessare dicebat, apostolis magis faventes, et istum his humiliantes; quia illi non tam constanter contra Legem aliquid asserebant.

(Vers. 12.) *Et si nihil sum, signa tamen apostoli facta sunt in vobis in omni patientia, signis, et prodigiis, et virtutibus.* Sic se humiliat, ut erigat; patientiam tamen primam memorat, quia diu illos portavit quasi impatientes aegros; ut adhibita medicina signorum atque virtutum, curaret vulnera erroris illorum.

(Vers. 13.) *Quid est enim quod minus habuistis caeteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam.* Adhuc per humilitatem se commendat; ostendit enim non **206** minus illos aliquid habuisse caeteris Ecclesiis, sed et amplius; Evangelium enim Dei gratis his praedicavit, quod nullis concessum est Ecclesiis, dicente Domino: *Dignus est enim operarius mercede sua* **(Luc. X, 7)**. Si ergo pro bono opere injuria, inquit, dignus sum, ignoscite mihi: omnis enim stultus boni accusator est. Ut hos ergo imperitos ostendat, veniam ab his postulat ejus facti, de quo laude dignus est.

(Vers. 14.) *Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non vos gravabo.* Ne forte hoc inter initia fecisse putaretur ad commendationem suam, post autem mercedem evangelicae praedicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare; ne factum suum postea emendare videretur, et esset quod ab obtrectatoribus reprehenderetur. *Non enim quaero quae vestra sunt, sed vos.* Ostendit ideo se nolle accipere ab eis, ut illos ipsos lucraretur; ut intelligentes quia pecuniae praeponit eos, tandem cognoscerent affectum illius erga se. *Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* Patrem se eorum significat, sicut in prima epistola dicit: *Per evangelium ego vos genui* **(I Cor. IV, 15)**. Carnales tamen parentes sunt, qui filiis thesaurizant; nam spiritales a

filiis dignum est ut accipiant sumptus ad sustentandam vitam praesentem. Non enim magnum est ut spiritalia tradentes, consequantur carnalia. Hic autem in tantum probat se nolle accipere, ut transferat causam carnalis patris ad spiritalem; ut non solum non ab his accipiat, sed et si potest fieri, ipse illis tribuat, sicut jam supra dixi. *Alias ecclesias exspoliavi, accepto stipendio ad ministerium vestrum* **(II Cor. XI, 8)**. Hoc dicto tangit eos, ut intelligant quantus sit et quid ii mereantur, qui tanti apostoli providentiam neglexerunt.

(Vers. 15.) *Ego vero libentissime impendam et super impendam, et ipse impendar pro animabus vestris.* Nunc aperte affectum et charitatem, quam circa eos habebat, ostendit; quando non solum sua pro eis impendere, et propensius impendere paratum se dicit, sed et seipsum pro salute animarum eorum etiam mori, sicut et apostolus Joannes dicit: Quia exemplo Salvatoris pro fratribus etiam animas nostras debemus ponere **(I Joan. III, 16.)** *Plurimum vos diligens, minus diligor.* Provocat eos ad amorem; quia ipsi plus illum deberent diligere, maxime per quem didicerunt viam salutis, per quem et acquisiti sunt Deo, ex perfidis facti fideles, et ex contaminatis purificati.

(Vers. 16.) *Sed esto, ego vos non gravavi; sed ut astutus dolo vos cepi.* Omnia quae possent ex adverso proponi, non tacet, ut se purget per omnia; quia nihil per circumventionem egit apud eos, sed in simplicitate, sibi semel prospiciens, his duplici genere; ut et apud Deum provideret eis, et hic censum illorum non quaereret: sibi autem hoc sufficere quod a Deo promissum est in futurum. Forte enim suspicarentur ideo illum contempsisse, quia parva erant, quae offerebantur, ut majora consequeretur; ut circumspiciens merita sua, non

pecuniam refutaret, sed numerum indignum sibi aestimans contemneret.

(Vers. 17.) *Num per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos?* Hoc est, quod dicit, quia quos misit, non illis hoc intimarunt, ut si vellent, pacatum habere Apostolum, dignam quantitatem personae illius offerrent; quia ideo noluisset accipere, quia minus quam dignum erat, offerebatur. Quod compositum Apostoli astutia intelligerent; ut quod egit, non per contemptum, sed per avaritiam egisse probaretur.

(Vers. 18.) *Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid avarus in vos fuit Titus? Nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?* Apertum est quia quando ab iis quos misit, nihil tale dictum aut factum est; una eorum sententia probatur in bono, exclusa suspicione avaritiae.

(Vers. 19.) *Iterum putatis quod excusemus nos apud vos?* Hoc est, quod dicit: Olim de nobis dubitatis, arbitrantes quia non simpliciter agamus vobiscum. A pseudoapostolis enim exagitabantur, quia volentes depraedari eos, tergiversatione hoc agere Apostolum asserebant, quasi ut plus possit accipere. *Coram Deo in Christo loquimur: omnia autem, charissimi, pro vestra aedificatione.* Sic cupit illos verum et bene sentire de se, ut et ratione et testificatione satis illis faciat; quia non ut sibi prosit, talem se probet: sed ut ad aedificationem eorum **207** proficiat; ut vel sic amorem illorum circa se provocet, dum non gravat censum illorum et auctoritatem potestatis in arguendis vitiis non inclinat. Sine dubio enim prodest ei, qui corripitur, ut emendet: si praepositus ideo oblata refutet, ut libere arguat.

(Vers. 20.) *Timeo enim, ne cum venero, non quales volo, inveniam vos.* Quoniam non omnes adhuc quos in prima epistola corripuit emendaverant se, in quibus fuerant vitiis reprehensi; ideo cum auctoritate vult videri iturus ad illos, ut territi corrigantur; ut tales illos inveniat, quales vult. *Et ego inveniar a vobis, non qualem vultis.* Hoc dicit, ut tales se praebeant, ut conveniat eis cum Apostolo, ut invicem congaudeant sibi. Ille enim invenit aliquem, qualem non vult, qui se talem facit, ut discordet ab illo. *Ne forte sint inter vos contentiones, aemulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, tumores, seditiones.* Nunc errores memorat, quos in superiore epistola reprehendit; quando personis deferentes, et alterum alteri praeponentes dissidebant ab invicem.

(Vers. 21.) *Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.* Hoc praemonet, ut non illos tales inveniat, quales dudum invenerat cum vitiis diversis operum immundorum, vel magis nominum; quia omne opus sine crimine est, sed inordinationis nomen facit crimen. Tunc enim est illicitum, cum aliter fit, quam concessum est. Illis ergo peccantibus, se humiliari dicit; quia incipit, ut pius pater peccata filiorum deflere. Quis enim pater non gaudeat, bene agentibus filiis? Sic iterum necesse est lugeat, si prave versentur. Ideo admonet, ut si qui praeteritarum fornicationum, aut alterius immunditiae, vel impudicitiae non egerunt poenitentiam, sicut quidam quos significat non egisse, nunc agerent; ut veniens sine tristitia esset cum eis. Cum enim dicit: *Et lugeam multos ex iis, qui ante*

peccaverunt, et non egerunt poenitentiam, probat quosdam ex his egisse poenitentiam, quosdam non egisse. Quod Novatiano adversum est, qui dicit fornicatores non posse peragere peragere poenitentiam, et recipi in communionem. Hic probat peregisse, ac per hoc receptos esse in pace Ecclesiae. Tres ergo formas peccatorum probat, cum fornicationem, et impudicitiam, et immunditiam nominat.

CAPUT XIII.

(Vers. 1.) *Tertium hoc venio ad vos.* Superius praeparatum se dixit, nunc jam venturum significat. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Hoc secundum Legem dixit **(Deut. XIX, 15)**, ut aliquis duobus aut tribus testibus, aut purgetur, aut condemnetur: ita et hi tertio adventu Apostoli, ut purgati inveniantur, commonet.

(Vers. 2.) *Praedixi enim et praedico, ut praesens secundo adventu, et absens nunc scribo iis, qui ante peccaverunt, et caeteris omnibus, quia si venero iterum, non parcam.* Pridem se dixisse significat praesentem, ut corrigerent se; ne cum pudore corriperentur: et nunc iterum absentem se eadem dicere contestatur; ut post secundam correptionem, si se non emendaverint, parci eis non debeat.

(Vers. 3.) *Quomodo probationem quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Probationem quaerunt Christi loquentis in Apostolo, dum praeceptis non obediunt, volentes probare, si ausit vindicari; ut per id intelligatur esse fidae auctoritatis, ut de caetero timeatur. Qui enim magistrum contemnit, emendari

se quaerit. *Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis.* Potens est in his Christus; quia viderunt in nomine ejus mortuos excitatos, daemones fugatos, paralyticos convaluisse, surdos audisse, mutis redditum affatum, claudos cucurrisse, caecos vidisse. Haec omnia virtutis sunt, non infirmitatis: denique hac causa attracti ad fidem sunt.

(Vers. 4.) *Nam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed vivit ex virtute Dei.* Verum est, quia propter peccata nostra crucifixus est Christus; ut mortem destruens, credentes sibi liberaret ab ea. Infirmari ergo se passus est propter nos, ut mortem vinceret nobis. Descendens enim ad inferos, qui omnino peccatum nesciebat, et quasi peccator occisus, chirographum Adae delevit; ut de caetero defuncti sub ejus nomine, **208** a morte non tenerentur, sed haberent fiduciam eundi ad coelos. Propter infirmitatem ergo nostram occisus revixit virtute Patris; ut discipulis probaret quae docuerat esse vera, exemplo in se ostenso. *Etenim nos infirmamur in illo.* Hoc ad apostolorum personam pertinet, qui eum, id est, Christum praedicantes, infirmabantur; dum injuriis agebantur, claudebantur, caedebantur. *Sed vivimus cum eo ex virtute Dei erga vos.* Manifestum est quia si a perfidis infirmabantur apud credentes: non erat haec infirmitas, sed profectus; quia hinc potentiores fiunt fideles, dum infirmantur. Illata ergo mors a perfidis, vita est erga credentes; virtute enim Dei resurgent, ut vivant cum Christo.

(Vers. 5.) *Vos ipsos tentate, si estis in fide: ipsi vos probate.* Invicem ut se fratres discutiant, praecipit; sollicitiores fiunt enim, si secum invicem conferant. Tentationem ergo hanc probationem voluit intelligi; quia omnis probatio tentatio est; non tamen omnis tentatio

probatio. Si enim Deus tentare dicitur, probatio est: si autem diabolus tentare dicatur, tentatio est; quia evertere nititur. Et homo aliquando tentat, ut probet; aliquando, ut capiat. *An non cognoscitis vos, quod Christus Jesus in vobis est, nisi reprobi estis?* Hoc dicit, quia si probare vos invicem nescitis, non cognoscitis quia Jesus Christus est in vobis, et hoc est reprobum esse, nescire religionis et professionis suae fidem. Qui enim fidei suae sensum in corde habet, hic scit Christum Jesum in se esse.

(Vers. 6.) *Spero autem cognituros vos quia non sumus reprobi.* Provocat eos ad scientiam fidei, et rectae vitae. Cum enim coeperint scire apostoli sui certam auctoritatem et meritum apud Deum, poterunt et circa se esse solliciti.

(Vers. 7.) *Oro autem Deum, ne quidquam mali faciatis: non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est, faciatis: nos autem, ut quasi reprobi simus.* Eo affectu quo semper orat pro eis, ut a malis temperent. *Non ut nos,* inquit, *probati appareamus,* id est, non ut in auctoritate videamur, vobis peccantibus. *Sed ut vos quod bonum est, faciatis: nos autem, ut quasi reprobi simus.* Quid est hoc? Orat Apostolus, ut reprobus sit? Non sane: sed hoc orat, ut his bene agentibus, dum non auderent corripere, quasi humilientur, et humiliati vel reprobi appareant. Probati enim a Deo videntur, dum judicant peccatores, auctoritate concessa. Si ergo quos judicent, non sint, cessante in his auctoritate, quasi reprobi videntur.

(Vers. 8.) *Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate.* Hoc dicit, quia potestas non est data contra veritatem, ut arguant bene viventem: sed pro veritate, ut

vindicent in eum, qui inimicus est legis. Ideoque cessabit potestas, si quod bonum est fecerint. Unde et ad Romanos ait: *Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa* **(Rom. XIII, 3)**. Cum ergo non timet bonum operando, evacuata est apud eum potestas: hoc est quasi reprobum esse; quia hoc in eo cessat, unde probatur potestas.

(Vers. 9.) *Gaudemus enim, cum nos infirmamur; vos autem fortes estis.* Hoc est infirmari, non exercere potestatem: hos autem optat fortes esse; ut bene agentes vitia vincant, et prohibeant a se vindictam aut correptionem. *Hoc et oramus et vestram consummationem.* Petit orans, ut in eo perficiantur, nec peccent consummati in virtute bonae vitae, et incorrupta fide.

(Vers. 10.) *Idcirco haec absens scribo, ut non praesens durius agam.* Apertum est quia ideo absens commonet, ut correctiores illos inveniat, et non illic positus increpet cum pudore; ut erubescat, qui peccat, in coetu fraterno. *Secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in aedificationem, et non in destructionem.* Haec potestas est, quam superius optat esse otiosam, his bene agentibus: si quo minus, exercere se in hac, ut aedificentur correpti, non mortificati peccatores. Non enim destruuntur, qui arguuntur, ut corrigantur: sed aedificantur ad vitam.

(Vers. 11.) *De caetero, fratres, gaudete, perfecti estote, consolationem percipite, idem sapite, in pace agite; et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.* Gaudium hoc de emendatione erit, unde et poterit provenire perfectio: sed ante erit consolatio, ut spe futurorum deserant praesentem oblectationem. *Idem sapite:* hoc ait, propter veterem

discordiam; ut jam **209** unum sentiant. *In pace agite.* Si concordes fuerint, habebunt pacem. *Et Deus pacis et dilectionis erit,* inquit, *vobiscum.* Deus pacis est Christus, qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* **(Joan. XIV, 27)**. Ipse est et Deus dilectionis; quia iterum ait: *Novum mandatum do vobis, ut diligatis invicem. Et in hoc,* inquit, *cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem, qua dilexi vos, habueritis invicem* **(Joan. XIII, 34)**. Alia tamen pax Dei, alia mundi est; quia et maligni et spurici habent pacem, sed ad damnationem; Christi enim pax libera est a peccatis. Perfidiam ergo fugit, dolum spernit, factis malis repugnat. Haec Deo placita est et amica, diabolo autem inimica. Hanc qui habuerit, habebit et dilectionem simul et Deum eorum ad tuitionem perpetuam.

Salutate vos invicem in osculo sancto. Haec salutatio ecclesiastica est; **210** quia oscula haec non carnalia, sed spiritalia sunt, quae complexu corporum animos copulant non desiderio carnis, sed spiritus. *Salutant vos sancti omnes.* Provocat eos ad sanctitatem, ut et ipsi audeant reddere vicem sanctis in salutatione; ideo enim a sanctis salutantur, ut illos imitentur.

Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio Dei, et communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis. Amen. Trinitatis hic complexio est, et unitas potestatis, quia totius salutis perfectio est. Dilectio enim Dei misit nobis Salvatorem Jesum, cujus gratia salvati sumus. Ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit sancti Spiritus: hic enim dilectos a Deo, et salvatos gratia Christi tuetur; ut trium perfectio consummatio sit hominis in salutem.

IN EPISTOLAM BEATI PAULI AD GALATAS.

209 PROLOGUS.

Omnis credens in Christum, et observans Legem factorum, male intelligit Christum: sicut et Symmachiani, qui ex Pharisaeis originem trahunt, qui servata omni Lege, Christianos se dicunt, more Photini Christum non Deum et hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de Lege factorum sperarent, id est, de neomeniis, sabbato, circumcisione, et discretione escarum; quia qui Deum et Dominum Legis colit, supra Legem est: nec potest judicari a lege, qui cum legislatore concordat. Denique non illorum causa Lex data est, qui Deum colebant: sed eorum qui male et credebant et agebant ad contemptum Creatoris. Unde dicit ad Timotheum: *Nec enim justo lex posita est, sed injustis, et male versantibus.* **(I Tim. I, 9.)** Et Moyses sic inquit: *Timentes facietis filios Israel.* **(Levit. XV, 31)**. Unde et Galatae, vel ii qui eos subvertebant, adhuc erroris nebula contectum cor habentes, non cernunt sensum Esaiae prophetae inter caetera dicentis: *Verbum enim consummans et brevians in aequitate;*

quia verbum breviatum faciet Dominus super terram. **(Esai. X, 23)**. Si ergo haec dicta intelligerent; a Lege recederent, scientes, a praedicatione Joannis Baptistae Legem jam cessare; ut sola fides sufficiat ad salutem, abbreviata ex Lege. In Lege enim et de Deo Patre, et de Christo Filio ejus, et de Spiritu sancto continetur praedestinatum in tempore, quod manifestatum est in praedicatione; nam si signaculi causa circumcidebantur filii Israel, ut exinde apparerent filii esse Abrahae juxta carnem, rite cessare debet circumcisio; quia signum habent credentes mortis devictae, quo dignoscuntur filii esse Abrahae, sed secundum fidem; Abrahae enim promissus est, qui veniens vinceret mortem. Denique hunc exspectabat Abraham, quem in spiritu sentiens natum, gavisus est, sciens se in brevi introduci in coelos. Unde dicit Dominus ad Judaeos: *Abraham cupivit videre diem meum: et vidit, et gavisus est* **(Joan. VIII, 56)**; tempore enim quo simul adhuc erant filii Israel in eremo, antequam vicini essent gentilium, non sunt circumcisi. At ubi commisceri habebant gentibus, tunc a Jesu Nave circumcisi sunt de petra **(Josue V, 3)**, quae significat Christum: *Quia petra,* inquit, *erat Christus* **(I Cor. X, 4)**, ut designaret per Christum futuram circumcisionem cordis, sicut dixerat Moyses, et Hieremias propheta: *Circumcidite vos Deo, et circumcidite praeputium cordis vestri* **(Deut. X, 16; Jerem. IV, 4)**; ut amputata caligine per remissionem acceptam peccatorum digni fierent videre gloriam Dei, quam sub Lege positi videre nequiverant causa peccati. Ut ergo et Christum Deum signaret, et non se ab homine ea didicisse quae docebat, assereret, ita incipit:

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis.* Apostolum se non ab hominibus electum, et missum ad praedicandum testatur, sicut erant quidam, **210** qui electi ab apostolis mittebantur ad Ecclesias roborandas; neque sicut alii, qui a Judaeis mittebantur ad disturbandas Ecclesias, quos pseudoapostolos vocat: sed a Filio Dei missum se, quem in hac causa idcirco hominem negare videtur; quia praecepta quasi Deus dedit, non quasi homo et quem elegit, divino judicio elegit. Per quod idoneum et firmum se praedicatorem significat; quia multo utique melior est, quem Deus elegit, quam quem homo. *Neque,* inquit, *per hominem,* sicut arbitrabantur de Christo, qui hos cogebant circumcidi; sed per Dominum Jesum Christum, id est, per eum, qui Deus et homo est. Quod statim aperit, cum dicit: *Et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis.* Hoc dicto, duas haereses damnavit, et Manichaei, et Photini; quia Manichaeus Christum hominem negat, et non negat crucifixum: et Photinus Christum Deum esse non concedit; et tamen ipsum se, hoc est, corpus suum excitasse a mortuis negare non audet: ut Manichaeus cum crucifixum non negat, stulte eum hominem non fateri videatur: et Photinus impietate quadam Deum negare, quem se ipsum a mortuis excitasse fatetur. Legit enim dixisse Dominum: *Solvite templum hoc, et ego tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis sui* **(Joan. II, 19)**. Igitur ipse excitans se a mortuis, corpus suum significat se a mortuis excitasse; et nihilominus tamen a Patre suo dicitur excitatus,

propterea quod omnis virtus Filii de Patre est; ut gesta Filii facta sint Patris, ex quo sunt omnia.

(Vers. 2.) *Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiae Galatiae.* Postquam auctoritatem suam commendavit, adhuc auget ad causam; ut caeteros qui secum erant, omnes commotos adversus eos ostenderet. Quamvis sufficeret auctoritas ejus, ne posset refutari; tamen ut gravet factum illorum, quo a prima a fide destiterant, multos secum accensos ad errorem illorum arguendum designat. Facile enim poterit quis intelligere errare se, si a multis se videat reprehendi.

(Vers. 3.) *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Utriusque beneficio tam Patris, quam Filii genus hominum sublevatum ostendit. Nec minorem Filium significat, cum eum Dominum nostrum vocat: neque Patrem majorem, quia eum Deum nostrum appellat; quia non erit verus Deus Pater, nisi et Dominus sit: neque verus Dominus Filius, nisi et Deus sit. Si ergo una gratia Patris et Filii erga nos est, quid est, inquit, ut de Filio minus sentientes, Legem illi aequetis, ut partim Christo, partim Legi serviatis, cum legeritis Dominum dicentem: *Quia Dominus est Filius hominis etiam sabbati* **(Luc. VI, 5)**? ut per hoc videant quanta contumelia ab eis Domino irrogetur, quando comparant Dominum famulae.

(Vers. 4.) *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris.* Aperte ostendit nihil prodesse Legem, quando Christum dicit obtulisse se, ut pro nobis pateretur, ut nos justificaret, quos Lex reos tenebat; ut eruti a Lege per fidem Christi, jam non peccatores essemus; sed justificati secunda nativitate, filii Dei appellati. Cum enim in ditione diaboli genus

hominum **211** teneretur, Salvator obtulit se volenti diabolo; ut illudens eum potestate virtutis suae (accipere enim voluit, quem detinere non potuit) auferret ei, quae malo jure tenebat obnoxia. Exspoliatis itaque inferis, tropaeum animarum pertulit ad Patrem, ex quo sunt omnia; quod Lex utique facere non potuit. Quamquam profutura data sit, nobis tamen peccantibus conversa est, ut fieret inimica; et coepit occidere, non vivificare. Christus autem donans delicta, non solum vivificavit nos, sed et sibi sociavit; ut filii Dei vocemur facti per fidem. Quantus ergo error est post gratiam reverti sub Lege, hoc est, post acceptam libertatem velle servire; ut ereptus gladio immemor beneficii denuo se vendat lanistae? Accusator est enim emptoris, qui relicto eo, rursum ad priorem dominum redit. *Ut liberaret nos de praesenti saeculo maligno.* Hoc dicit, quia ideo morti concessit se Dominus, ut nos ab errore saeculi liberaret, id est, ut ab intelligentia hujus saeculi, quod curriculis senescente aetate devergit in finem, alieni facti, futuri saeculi quod occasum nescit, participes simus in sensu unius Dei. Praesentis enim saeculi haec est malignitas, quia non reddit congruam reverentiam creatori Deo, et restauratori Christo; dum multos sibi deos confingit error humanus, aut dum Christo a credentibus debita honorificentia non reservatur.

(Vers. 5.) *Secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.* Ut firmum sit et plenum auctoritate, quod dicit quia Christus nos liberavit; addit quia istud Patris fecerit cum voluntate.

(Vers. 6.) *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vocavit vos per gratiam Christi in aliud Evangelium.* Evangelium bonum nuntium est, ac per hoc et

lex vetus Evangelium est excepta Lege factorum: sed hoc potius in quo, quod promissum est, solutum est, per quod peccatores ad indulgentiam convocantur. Mirari ergo ideo se dicit, quia de optimo et maximo beneficio decidentes, manciparunt se Legi factorum; ut perderent quod fuerant consecuti, ut de accepta libertate ruerent in servitutem, cito eversi: cum mos sit ut paulatim aliquis de malo transeat ad bonum, hi autem de bono facile traducti sunt ad opera carnis, quae sunt gravia. Raro enim contingit, ut quis de laetitia confugiat ad exitia: ac per hoc admiratur hebetudinem illorum, qui in securitate positi, labori se subjecerunt inani. Tale est, si nauta insanus stans in portu, de tempestate securus, laxet navim in altum; ut perturbetur diversis procellis: ita et hi per stultitiam subjecerunt se; ut dolores paterentur pudoris desecti, et jugum servitutis Legis susciperent, nulla hujus rei spe praedicata. In aliud ergo evangelium vocati fuerant, quam quod hi praedicabant, qui eos subverterant; non tamen aliud ab eo, quod apostoli annuntiabant, quod hi pseudoapostoli aliud esse asserebant ad invidiam Apostoli, qui eos instruxerat. Et ut Galatas per hanc fallaciam circumvenirent, necesse erat ut Evangelium Apostoli aliud esse dicerent, quam quod ratio Salvatoris docebat: hoc autem esse verum, quod ab eis cum legis veteris concordia praedicabatur. Hi sunt qui quaestiones fecerunt Paulo et Barnabae de hac re, sicut continetur in Actibus apostolorum **(Act. XV, 2)**; isti enim docebant ex gentibus credentes quia nisi circumciderentur more Moysis, et judaizarent, salvi esse non possent.

(Vers. 7.) *Quod non est aliud, nisi aliqui sunt, qui conturbant vos, et volunt convertere Evangelium Christi.* Apertum est quia hoc agebant, ut converterent Evangelium Christi

immutantes traditiones; ut sub nomine Christi essent Judaei: et hoc est convertere Evangelium Christi in Legem.

(Vers. 8, 9.) *Sed et si vos, aut angelus de coelo evangelizaverit vobis, praeterquam quod evangelizavimus, anathema sit, sicut praediximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit, praeterquam quod accepistis, anathema sit.* Nemo miretur Apostolum, qui feritatem morum mansuetabat, sic esse commotum; pro Galatarum enim salute indignatur adversus inimicos disciplinae christianae. Indignatio enim haec ostendit non leve peccatum esse post acceptam fidem converti ad Legem: nam tam firmum atque verum Evangelium, quod eis praedicaverat, asserit; ut etiam seipsos, id est, apostolos, immutati forte aliter praedicarent, non audiri doceret, quorum utique fama quod essent apostoli Christi, peragraverat omnem locum. Aut si forte diabolus angelum **212** Dei se fingens, ut facile possit audiri, de coelis appareret contra haec praedicans, sciretur esse contrarium, et ut abominatio haberetur. Si ergo apostolos Christi, quorum tam praeclara opinio in signis et prodigiis erat faciendis, et Angelum de coelo, quem possit spiritalis ratio commendare, aliter docentes, quam ab apostolo Paulo edocti erant, anathematizari praecepit; quanto magis quos nullum testimonium ad seducendum potest commendare? Ideo autem iterat contestationem, ut confirmet eos in prima traditione; iterata enim lex sollicitiores reddit negligentes.

(Vers. 10.) *Modo enim hominibus satisfacio, aut Deo?* hoc est, numquid hominibus satisfacio, suadendo vobis reverti ad gratiam Christi, an Deo? Non hominibus utique, sed Deo; ut per satisfactionem revertantur ad Deum, quem spreverant. Denique statim subjecit: *Aut quaero hominibus placere? Si*

adhuc hominibus placerem, servus Christi non essem. Significat igitur hos a quibus fuerant eversi, non Deo, sed hominibus placere in Galatarum subversione, sicut et semetipsum jamdudum, quando Ecclesiam, ut Patrum traditionem vindicaret, persequebatur. Ut enim a Judaeis laudari possent, secundum voluntatem illorum, Legem servandam dicebant; ne si verum Evangelium Christi praedicarent, inimicos eos facerent. Hic autem apostolus Paulus, qui omni devotione Deo placere docebat, non timebat homines offendere, dummodo Dei gloriam commendaret; omnia enim praesentia postponens futuris, se commendabat spebus, ut Christi idoneus servus: idonei autem servi esse non possunt, qui sub nomine Domini propriis lucris student. Sed forte contra aliquis dicat: Ergo qui Legem praedicabant, quam Deus dicitur dedisse, hominibus serviebant. Quomodo ergo idonea Lex esse dicitur, cujus praedicatio secundum hominum voluntates narratur temperata? Ante adventum Domini Lex juxta Dei voluntatem praedicabatur; tempus enim ei debebatur, ut servaretur: at ubi venit Dominus promissus in Lege, cessare oportuit Legem, juxta praedictam sententiam prophetarum. Unde dicit Dominus: *Lex et prophetae usque ad Joannem* **(Luc. XVI, 16)**; nec enim dignum erat ut praesente Domino Legis auctoritas servaretur. Ideoque si quis de caetero Legem servandam putat, jam non Domini voluntati obtemperat, sed repugnat; similibus enim suis satisfacit.

(Vers. 11, 12.) *Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod praedicatum est a me, quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, aut didici: sed per revelationem Jesu Christi.* Nunc principia epistolae aperit; ipsum enim sensum vult manifestare, quia ea

quae docebat, non ab homine didicerat; ne forte dubitaretur de iis, quae docebat. Neque secundum humanum judicium aptata erat ejus praecidatio: ut indigna divina auctoritate videretur: sed a Dei Filio dicit se didicisse per revelationem, cum jam post resurrectionem esset in coelis, sicut praememoravi; et ea quae didicit, convenire voluntati majestatique ejus, a quo se didicisse testatur. Spiritalia enim sunt, quae servata meritum collocant apud Deum: illa enim carnalia sunt, quae tempore suo servata, nec meritum nec immeritum praestiterunt apud Deum: non servata obfuerunt; quia et qui non fecerant Legem, sub maledicto erant: et qui fecerant, non justificabantur apud Deum, quia justus ex fide vivit. Illa enim ut oneri essent, servanda mandata sunt, non dignitati.

(Vers. 13.) *Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo, quia supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam eam, et proficiebam in Judaismo super multos coaetaneos meos in genere meo, abundantius aemulator exsistens paternarum mearum traditionum.* Propositum suum, quo prius juxta carnem vigebat, repugnans Ecclesiae, breviter memorat: sed ut famulus Christi esset, hoc se reliquisse dicit. Magis enim se devotum, quam illos in vindicando Legem fuisse designat; non tamen propter hominum favorem, sed hoc putans utile apud Deum. Per ignorantiam enim, cum humanitati placeret, Deo se servire putabat, liberam habens conscientiam; nesciebat enim jam tempus asserendae Legis non esse, doctrinam secutus patrum, aut in errore, aut in malevolentia constitutorum; et omni industria et fervore mentis id agebat, ut caeteris coaequalibus sibi aemulatione Legis praestantior videretur, sic insaniens contra disciplinam Christi, ut nulli hominum parceret fidei

foedera assecuto. Sed cum Dei revelatione laborem hunc **213** inanem esse didicisset, et magis contrarium; destitisse ab eo, et se fidei gratiae subdidisse; ut profectus ei esset apud Deum, memorat. Si ergo hic qui Israelita est, et qui dignitate doctoris fultus erat apud Judaeos, eruditus a Gamaliele, viro prudentissimo, locum habens cum optimis vita hominibus, reliquit Legem; quanto magis ii, qui extra Legem erant, Legi se subjicere non debuerant? Et si hic gaudet exisse se de sub jugo servitutis, quid est ut libertatem suam obligaverint vinculis Legis?

(Vers. 15, 16.) *Cum autem placuit ei, qui me segregavit de utero matris meae, et vocavit per gratiam suam revelare Filium suum in me, ut evangelizarem eum in gentibus; continuo non acquievi carni et sanguini.* Cum in Lege haberet fiduciam, inscius jam tempus Legis servandae non esse, et omni aviditate contenderet, putans Dei se voluntate hoc agere, ut resisteret Evangelio Christi; videns Deus aemulationem ejus bonam, sed scientiam ei deesse, placuit ei vocare illum ad gratiam suam, sciens jam idoneum hunc esse ad praedicandum Evangelium Filii ejus in gentibus; quia si in re minima tam velox et fidus erat audacia conscientiae, non adulatione cujusquam; quanto magis in praedicando dono Dei futurus esset constantior spe promissi praemii? Praescientia ergo Dei segregatus est de utero matris suae, id est, antequam nasceretur, vel statim natum scivit Deus futurum bonum, sicut dicit ad Hieremiam prophetam: *Priusquam te formarem in utero, novi te,* etc. **(Jerem. I, 5)**: ita et apostolum Paulum, sciens quis esset futurus, praevenit eum; ut antequam converteretur, vocaret eum, quia erat necessarius. Denique statim suscepit dispensationem doni Dei, omni postposita cura

carnali; nec enim consilium cujusquam petiit, aut ad aliquem retulit quid esset acturus: sed protinus praedicavit Christum, quia hic est Filius Dei. Nam sicut futuri mali frequenter ante sunt boni; ita et solent futuri boni prius esse mali.

(Vers. 17.) *Neque veni Hierosolymam ad praecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterun regressus sum Damascum.* Non fuisse dicit necessitate electum se a Deo pergendi ad praecessores suos apostolos, ut aliquid forte disceret ab eis; quia Deus ei revelavit per Filium suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur, ut ostendat non aliud tenendum esse, quam quod docet: nec hominibus credi, sed Deo, a quo se didicisse testatur; ac per hoc eos, qui illos in Legem induxerant, esse doctores falsos; quia non a Deo traditum erat, quod docebant. A Damasco ergo in Arabiam profectus est, ad praedicandum, ubi nullus erat apostolorum; ut ipse illic fundaret Ecclesias ne subrepentibus pseudoapostolis, Judaismus seminaretur. Et inde iterum regressus est Damascum, ut visitaret quibus rudis praedicaverat Evangelium gratiae Dei.

(Vers. 18.) *Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum dies quindecim.* Dignum fuit ut cuperet videre Petrum; quia primus erat inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam Ecclesiarum: non utique ut aliquid ab eo disceret; quia jam ab auctore didicerat, a quo et ipse Petrus fuerat instructus: sed propter affectum apostolatus, et ut sciret Petrus hanc illi datam licentiam, quam et ipse acceperat. Veniens ergo ad eum, hospitio receptus est, et apud eum mansit dies quindecim, quasi unanimus coapostolus. Haec ideo manifestat, ut ostendat concordiam se cum apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse, sicut susurrabant

de eo pseudoapostoli; ut eum apud Ecclesias gentium deformarent, et sua mala simplicioribus insererent, dicentes ea convenire cum doctrina apostolorum majorum.

(Vers. 19.) *Iterum reversus sum Damascum, alium autem ex apostolis vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.* Jacobum vidit Hierosolymae; quia illic erat constitutus ab apostolis episcopus, qui et ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit Evangelista: *Quia nec fratres ejus,* inquit, *adhuc credebant in eum* **(Joan. VII, 5)**. Hic Jacobus filius fuit Joseph, qui ideo frater Domini appellatus est, quia et Joseph pater ejus, etiam Domini pater nuncupatus est. Sic enim dicit Maria ad Jesum in Lucae Evangelio. *Quid fecistis nobis, fili? Ego et pater tuus moesti et tristes quaerebamus te* **(Luc. II, 42)**. Et in Evangelio Joannis dicit Philippus ad Nathanael: *Quem scripsit Moyses* **214** *in Lege, et prophetae, Invenimus Jesum a Nazareth, filium Joseph* **(Joan. I, 45)**. Hoc ergo modo dictus est Dominus frater Jacobi et caeterorum, quo et filius nuncupabatur Joseph. Quidam enim ducti insania hos veros Domini fratres de Maria natos, impia assertione contendunt, cum Joseph non verum ejus patrem dicant appellatum. Si enim hi veri erant fratres ejus, et Joseph erit verus pater; quia qui dixit patrem ejus Joseph, idem dixit et fratres ejus Jacobum et caeteros.

(Vers. 20.) *Quae autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.* Quo ad commendationem ejus pertinet locuturus, testem Deum dat, quia ita se habent, quae dicturus est, ne forte videretur compositum; cum personae ejus non conveniat aliquid fingere. Sed cum se commendat, hos vult proficere; commendatio enim haec istis proficit, ut sciant ea, quae ab hoc dicuntur, esse verissima.

(Vers. 21-24.) *Deinde veni in regiones Syriae et Ciliciae. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judaeae, quae erant in Christo: solummodo audiebant, quia qui persequebatur nos aliquando, nunc praedicat fidem, quam aliquando expugnabat: et in me magnificabant Deum.* Hoc dicit, quia cum Judaismum defenderet contra fidem, sicut et hi a quibus Galatae fuerant eversi; a Deo electus est, et doctus dissimulare a Judaismo, et novam Legem praedicare: ita ut gauderent in eo ex Judaeis credentes, quos pridem persequebatur, Deo agentes gratias, qui de persecutore fecit defensorem; ut perinde scirent Galatae circumventos se, ut sub nomine Christi Judaeos se profiterentur, circumcidentes carnem praeputii sui, cum Christi lex aliud imperet, quam Judaismus; illic enim circumcisio carnis est, hic cordis: illic sub elementis servitur neomeniis et sabbato, hic soli Deo in spiritu; quia corde creditur: illic conditio est causa peccati, hic libertas ex remissione peccatorum. Multa itaque distantia est.

CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) *Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem: et exposui illis Evangelium, quod praedico in gentibus, secreto autem: his qui aliquid esse videbantur; ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.* Quoniam multo tempore fama ejus crebrescebat apud omnes Judaeos, facie autem non videbatur, perambulabat enim fundare et roborare Ecclesiam solita constantia inter gentes: a Judaeis autem causa Legis mala illi

fiebat opinio, quasi discordaret a praedicatione caeterorum apostolorum; et hinc fiebat multis scrupulus, ita ut gentes possent perturbari, ne in aliud inducerentur ab eo, quam tradebant apostoli, qui cum Domino fuerant. Nam ipsa occasione subversi sunt Galatae a Judaeis, dicentibus quia aliud tradebat Petrus, quam Paulus; hinc factum est, ut admonitus revelatione Domini ascenderet Hierosolymam cum testibus praedicationis suae, id est, Barnaba et Tito, uno ex Judaeo, et altero ex gentili; ut si qui de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur, adaperiens illis sensum praedicationis suae. Cum apostolis vero secreto contulit; ut scirent non illum discordare a regula evangelica, hoc est, ne putarent illum in vacuum currere aut cucurrisse, sicut aestimabant aliquanti ex Judaeis credentibus. Nec enim aliquid ab eis discere poterat; quia a Deo fuerat instructus: sed propter concordiam et pacem Dei nutu factum est; ut tolleretur scrupulus aut suspicio fratribus et coapostolis ejus, et ut gentibus proficeret, cognoscentibus quia concordabat Evangelium ejus cum apostolis. Praeterea cum legem dedissent non molestari eos, qui ex gentibus credebant; sed ut ab his tantum observarent, id est, a sanguine et fornicatione et idololatria **(Act. XXI, 25)**. Nunc dicant sophistae Graecorum, qui sibi peritiam vindicant, subtilitate ingenii se naturaliter vigere, quae tradita sunt gentibus observanda? Quae ignorabant, an quae sciebant? Sed quomodo fieri potest, ut aliquis ea discat, quae novit? Ergo haec illicita esse ostensa sunt gentibus, quae putabant licere: ac per hoc non utique ab homicidio prohibiti sunt, cum jubentur a sanguine observare. Sed hoc acceperunt, quod Noe a Deo didicerat, ut observarent se a sanguine edendo cum carne **(Gen. IX, 4)**. Nam quomodo fieri poterat ut Romanis legibus imbuti, quorum tanta

auctoritas in servandis mandatis est, nescirent homicidium non esse faciendum; quippe cum adulteros et homicidas, **215** et falsos testes, et fures, et maleficos, et caeterorum malorum admissores puniant leges Romanae? Denique tria haec mandata ab apostolis et senioribus data reperiuntur, quae ignorant leges Romanae, id est, ut abstineant se ab idololatria, et sanguine, sicut Noe, et fornicatione. Quae sophistae Graecorum non intelligentes, scientes tamen a sanguine abstinendum, adulterarunt Scripturam, quartum mandatum addentes, et a suffocato observandum: quod, puto, nunc Dei nutu intellecturi sunt; quia jam supra dictum erat, quod addiderunt.

(Vers. 3.) *Sed neque Titus, qui mecum erat,* (hoc est, illo ipso tempore, quo fui, inquit, Hierosolymis, *Titus, qui mecum erat*) compulsus non est circumcidi. Cum utique inter apostolos, et eos qui ex Judaeis crediderant, essemus, nemo eum de his, id est, Titum, compulit circumcidi. Et subintelligitur, Quid est ut vos circumcidamini, cum Titus ab apostolis, qui videbantur aliquid esse, non est compulsus circumcidi, sed susceptus est incircumcisus.

(Vers. 4, 5.) *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subjicerent, ad horam cessimus subjectioni; ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Titum, quia Graecus erat sicut Galatae, negat circumcisum. Quo dicto, hos arguit, qui paterentur se circumcidi, cum essent Graeci. Sed ne forte opponeretur ei, quia ipse circumciderat Timotheum; nunc causas exponit cur fecerit, quod faciendum negabat, dicens: *Propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintraverunt*

explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subjicerent, ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii apud vos permaneat **(Act. XVI, 3)**. Graeci e contra dicunt: Nec ad horam cessimus, et hoc aiunt convenire causae; quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquiunt, dicere se fecisse; ne probaret esse faciendum. Sed apostolus vir divinus sciens posse hoc opponi ipse illud proponit, ut praeveniat calumniosos: et reddit causas, quibus compulsus est facere, quod nolebat. *Propter subintroductos autem,* inquit, *falsos fratres.* Subintroductos dicit, quia cum dolo intraverunt, ostendentes se fratres, cum essent inimici. *Qui subintraverunt,* hoc est, qui cum humilitate intraverunt fingentes amicitiam. *Explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem subjicerent.* Explorare est sic intrare, ut aliud fingat, et aliud quaerat. Quo possent accusare *libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu.* Libertas in Christo Jesu haec est, non subjici Legi. *Ut nos in servitutem subjicerent:* hoc est, ad hoc intraverunt cum dolo et fallacia, ut nostram libertatem servituti subjicerent, cogentes nos subjici legi circumcisionis. *Ad horam cessimus subjectioni;* hoc est, ad horam nos subjicimus servituti, humiliantes nos Legi; ut circumciso Timotheo, cessaret dolus et scandalum Judaeorum. Parati enim erant, sicut datur intelligi, commovere illi tumultum et seditionem. Fuit enim causa, quomodo haberent aditum calumniae faciendae; Timotheus enim erat matre quidem Judaea, patre autem Graeco: unde factum est, ut secundum Legem circumcisus infans non esset. Volens autem Apostolus eum assumere, ut ordinaret illum episcopum, sicut fecit (quia testimonium ei, inquit **(Act. XVI, 2)**, bonum perhibebant omnes loci illius),

insidias passus est Judaeorum. Explorabant enim si filium Judaeae incircumcisum susciperet, parantes seditionem; quia si de Graecis contradicebat non esse circumcidendos, sicut et epistola ab apostolis de hac re fuerat data **(Act. XV, 23 et seq.)**, vel filios Israel circumcidi non vetaret; quia nihil de his in epistola eadem significaverant apostoli: ex cujus auctoritate plus insaeviebant credentes Judaei; quia non prohibebat Judaeos filios suos circumcidere ipsa epistola. Tunc, inquit **(Act. XVI, 3)**, accipiens eum circumcidit propter Judaeos, qui erant in locis illis. De gentilibus autem scandalum non habebant, unde Titus non est compulsus circumcidi. Ad horam ergo cessit; ut veritas Evangelii permaneat apud gentes, cum non subjiciunt se circumcisioni. Apud Judaeos autem non erat veritas Evangelii; quia credentes circumcidebant filios suos; in Christo enim Jesu neque praeputium, neque circumcisio aliquid valet: sed fides per dilectionem operans **(Galat. VI, 15)**. Nam non solum historia, sed et litterae hoc indicant, quia cessit. Nam supra dicit Titum, cum esset Graecus, non esse compulsum circumcidi: et subjicit, dicens: *Propter subintroductos* **216** *autem falsos fratres.* Quid jam sonat, nisi quia cessit ad horam propter subintroductos falsos fratres? Si quominus, quomodo verba aut sensus sequerentur? Titum certe negat compulsum circumcidi: propter subintroductos autem falsos fratres, quid sonat, nisi quia cessit? Si autem propter subintroductos falsos fratres non cessit, non voluntate non cessit; nam cessurum se significavit, si hoc est: sed propter subintroductos falsos fratres non cessit. Si ergo cedendum non fuit, quare falsi fratres dicuntur, quorum beneficio non fecit, quod faciendum non erat? Itaque si hoc est, beneficium praestiterunt Apostolo; quia horum causa non

cessit, quod cedere habebat. Cur igitur exploratores dicti sunt, si hoc illum facere nolebant, quod facturus erat: sed propter istos non fecit? Si autem non erat facturus, sine dubio propter istos fecit: aliud enim non est. Litterae enim hoc indicant, quia cessit, et historia factum exclamat. Quomodo enim ad horam negaret se cessisse, cum probetur propter Judaeos Timotheum circumcidisse, quod est ad horam cessisse, et secundum Legem purificatum in templum ascendisse **(Act. XXI)**. Ille enim posset dicere nec ad horam se cessisse, qui numquam inveniretur cessisse. Aut enim cessurus, propter falsos fratres non cessit: aut non cessurus, propter fratres falsos cessit. Unum ergo e duobus accipite. Falsi fratres autem dicuntur, qui credentes judaizabant.

(Vers. 6.) *Ab his vero qui existimantur aliquid esse, quales aliquando fuerunt, nihil mea interest, Deus personam hominis non accipit.* Hoc significat, quia apostoli prius simplices homines erant et imperiti nullius dignitatis in Lege, sed hoc non obesse. Quis enim accuset eum, quem Deus excusat? Quia non quaeritur, quis quid fuerit: sed quid sit. Praeterita enim nec condemnant nec vindicant. Sed tamen vult intelligi quia et peritus erat in Lege, et clarus vita: ac per hoc et dispensatione Evangelii praecipuus minister. *Mihi enim, qui existimantur aliquid esse, nihil contulerunt.* Nihil dicit se ab apostolis consecutum, sed a Deo; quia qui imperitis sensum tribuit disciplinae christianae, ipse et mihi, inquit, cum essem legis peritus, dignatus est impertiri sensum rationis hujusmodi. Quomodo ergo fieri poterat, ut hic ab his disceret, quem peritum inveniens, peritiorem fecit gratia Christi.

(Vers. 7, 8.) *Sed e contra, cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium praeputii, sicut Petro circumcisionis; qui*

enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et in me ad gentes. Petrum solum nominat, et sibi comparat; quia primatum ipse acceperat ad fundandam Ecclesiam: se quoque pari modo electum, ut primatum habeat in fundandis gentium Ecclesiis: ita tamen, ut et Petrus gentibus praedicaret, si causa fuisset, et Paulus Judaeis. Nam uterque invenitur utrumque fecisse: sed tamen plena auctoritas Petro in Judaismi praedicatione data dignoscitur, et Pauli perfecta auctoritas in praedicatione gentium invenitur. Unde et magistrum se gentium vocat in fide et veritate **(II Tim. I, 11)**; unusquisque enim pro viribus suis dispensationem sortitus est. Difficilius enim fuit eos qui longe a Deo erant, ad fidem suam attrahere et suadere, quam proximos.

(Vers. 9, 10.) *Et scientes gratiam Dei, quae data est mihi, Petrus et Jacobus et Joannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae communionis; ut nos ad gentes, ipsi vero in circumcisionem; tantum ut pauperum memores essemus, quod et sollicite curavi hoc ipsum facere.* Ab apostolis qui clariores inter caeteros erant, quos et firmitatis causa columnas appellat, quique cum Domino semper in secretis fuerant, gloriam ejus digni in monte respicere **(Matth. XVII, 2)**: ab his itaque probatum dicit donum, quod accepit a Deo; ut dignus esset habere primatum in praedicatione gentium, sicut et habebat Petrus in praedicatione circumcisionis. Et sicut dat Petro socios, viros egregios inter apostolos: ita et sibi jungit Barnabam, qui divino judicio ei adjunctus est; gratiam tamen primatus sibi soli vindicat concessam a Deo, sicut et soli Petro concessa est inter apostolos **(Act. XIII, 2)**: ita ut apostoli circumcisionis

dextras porrigerent apostolis gentium ad concordiam societatis demonstrandam; ut utrique scientes perfectionis spiritum in dispensatione Evangelii se a Domino consecutos, in nullo se invicem legere ostenderent. Hoc solum tamen inter se convenisse; ut quod non ex praecepto vel dono Domini fuerant instructi; quia facile erat **217** hoc ex Lege cognoscere, hos quibus praedicabant, pauperum memores esse juberent; ut misericordiam, per quam a Deo redempti sunt, colerent. Idcirco igitur haec, quae inter se et apostolos facta sunt, manifestat; ut sciant Galatae quia quod ab eo acceperant, hoc verum est et probatum.

(Vers. 11.) *Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem illi restiti; quia reprehensus erat.* Post concordiam societatis, et honorificentiam primatus, quam sibi invicem per gratiam Dei detulerunt; nunc interveniente causa negligentiae vel erroris, dissidere inter se videntur apostoli, non in propria causa, sed in sollicitudine Ecclesiae. *In faciem,* inquit, *illi restiti.* Quid est hoc, nisi in praesentia ei contradixi? Et qua causa subjunxit dicens: *Quia reprehensus erat?* Reprehensibilis utique ab evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur. Nam quis eorum auderet Petro primo apostolo, cui claves regni coelorum Dominus dedit, resistere; nisi alius talis, qui fiducia electionis suae sciens se non imparem, constanter improbaret, quod ille sine consilio fecerat.

(Vers. 12, 13.) *Prius enim quam venissent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui erant ex circumcisione. Et simulaverunt cum illo et caeteri Judaei, ita ut et Barnabas consentiret simulationi eorum.* Hi omnes Judaei, qui

consenserunt simulationi Petri et Barnabae, bonae fidei fuerunt: sed propter scandalum illorum, qui veniebant ab Jacobo (erant enim aemulatores Legis, qui et Legem et Christum aequo jure venerarentur: quod contra fidei disciplinam est) praesentibus eis non commiscebantur gentibus. Timebant enim impetum audaciae eorum, qui aemulabantur Legem. Quod si solum fuisset, non erat reprehensibile: sed in quo erratum est, in subjectis ostendit. Nam et ipse utique cessit animositati et audaciae Judaeorum, timens ne per hoc quod facile est, subreperet scandalum, quod difficile sedaretur; quia et secundum Legem purificavit se coactus **(Act. XXI, 26)**, et Timotheum circumcidit invitus **(Act. XVI, 3)**.

(Vers. 14.) *Sed cum vidissem quod non recta via incederent ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus.* Ideo in solum Petrum invehitur, ut in eo qui primus est, discerent caeteri. *Si tu cum sis Judaeus, gentiliter vivis, quomodo gentes cogis judaizare?* Nunc aperit causam reprehensionis; non enim aliquid fuisset erroris si praesentibus Judaeis dissimulasset a gentilibus, timens scandalum: sed hic tota causa reprehensionis est; quia advenientibus Judaeis ab Jacobo, non solum segregabat se ab eis, cum quibus gentiliter vixerat, sed et compellebat eos judaizare, causa timoris illorum, ut quid horum verum esset, ignorarent gentiles. Sciebant enim ipsum secum non quasi Judaeum vixisse: post autem audientes ab eo quia Judaeorum instar sequendum erat, haesitabant utique quid esset verum. Si enim hoc verum erat ut judaizarent, ipsum praevaricatorem tenebant, quia gentiliter vixerat: si autem illud melius erat et verum, ut simpliciter viverent, eversio erat gentilium per ejus ignaviam, quibus

adempto bono, res laboriosa et inefficax tradebatur. Apostolus autem Paulus quando ad horam cessit, non hoc et suasit; sed rem se superfluam et inanem facere clamitavit, propter furorem Judaeorum. Cui quidem rei non succubuisset, nisi causa interfuisset, qua audacia Judaeorum plurimorum se jactaret. Erat autem Timotheus filius mulieris Judaeae, patre autem Graeco **(Act. XVI, 1)**; unde factum est, ut infans secundum Legem minime circumcideretur. Insidiabantur ergo, explorantes si eum, qui Judaeus natus erat, incircumcisum assumeret: quod illicitum putabant generi Judaeorum, occasionem quaerentes, qua eum eversorem tenerent Legis; hac causa ad horam cessit furori eorum.

(Vers. 15, 16.) *Nos natura Judaei, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quia non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christum Jesum credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus Legis.* Manifesta ratione circumventos eos ostendit, ut servarent Legem; in qua nemo justificatur apud Deum; quippe cum hi ipsi qui natura Judaei sunt, volentes justificari, relicta Lege, confugiant ad fidem Christi. *Quoniam ex operibus Legis non justificatur omnis caro.* Nullum hominem justificatum dicit ex operibus Legis; quicumque enim justi sunt, **218** et fide justificati sunt, sicut Abraham et Isaac et Jacob et caeteri sancti.

(Vers. 17.) *Si autem quaerentes justificari in Christo, invenimur et ipsi peccatores; num ergo Christus peccati minister est? Absit.* Quomodo Christus peccati minister potest esse, qui donat peccata? Ideo, *absit,* inquit. Sed si justificari volentes per fidem Christi, Legi servimus, sub peccato nos esse profitemur; quia fides extrahit hominem

a Lege, ut justus sit. Ergo si damus nos Legi, peccatores invenimur; quia qui sub Lege sunt, sub maledicto sunt.

(Vers. 18.) *Si enim quae destruxi, haec iterum reaedifico, praevaricatorem me constituo.* Absolutum est quia accedens ad Christum, relinquit Legem; de servo enim fit liber. Quod si iterum redeat ad Legem, ipse sui accusator existit: quia factum suum condemnat.

(Vers. 19.) *Ego enim per Legem Legi mortuus sum, ut Deo vivam.* Hoc dicit, quia per legem fidei mortuus est legi Moysis; moritur enim legi, qui liberatur ab ea: et vivit Deo, cujus fit servus emptus a Christo. *Christo confixus sum cruci.* Hic cruci configitur Christo, qui aemulus vestigiorum ejus, nulla mundi concupiscentia capitur; ut Deo vivens, mundo mortuus videatur. Qui enim non agit quae mundi sunt, vel erroris, mortuus est mundo.

(Vers. 20.) *Vivo autem, jam non ego, sed vivit, qui in me est, Christus.* Non est ambiguum, in eo qui per fidem liberatur a morte, Christum vivere; morte enim digno dum donat peccata, ipse vivit in illo; ejus enim praesidio ereptus est morti. *Quod vero nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit se pro me. Non sum ingratus gratiae Dei.* Quoniam futura vita promissa est christianis, ideo qui nunc in hac vita auxiliis Dei munitus vivit, in fide vitae promissae vivit. Hic enim imaginem ejus contemplatur, quasi pignus habens vitae futurae, quae per Dei nutum Christi amore nobis quaesita est. Hic ergo non est ingratus Christo, qui in fide ejus perdurat, sciens nullius se habere beneficium, nisi hujus: et ad contumeliam ejus proficere, si alterum ei comparet, cujus auxilium habere non potuit.

(Vers. 21.) *Si enim per Legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Nihil tam apertum; quia si per Legem potuisset homo justificari, Christum non oportuerat mori. Sed quia Lex dare remissionem peccatorum non poterat, neque secundam mortem detriumphans exspoliare captivos, quos tenebat causa peccati; idcirco Christus mortuus est, ut ea praestaret, quae Lex non poterat: ac per hoc non gratis mortuus est; mors enim ejus justificatio peccatorum est.

CAPUT III.

(Vers. 1.) *O insensati Galatae! quis vos fascinavit?* Irascentis cum miraculo verba sunt; quia sic fuerant depravati, ut nec se agnoscerent circumventos. Prooemio usus est; omnis enim qui fascinatur, de bono transit in malum, sicut et hi de libertate et securitate ad servitium et sollicitudinem transierunt. *Quorum ante oculos Christus Jesus proscriptus est, et in vobis crucifixus*. Manifestum est quia stultorum oculis Christus proscriptus videtur, id est, exspoliatus vel condemnatus: prudentium vero oculis et sensibus non solum non condemnatus, sed ipse mortem cruce sua damnasse videtur; passio enim Domini vita nostra est, et destructio mortis. Sed quia hi indigne coeperant sentire translati ad Legem, idcirco mentibus eorum Christum condemnatum videri conqueritur; ideoque subjecit: *In vobis crucifixus.* Hoc est, sensu vestro crucifixus est, quasi homo; in quo enim spes plena non est, homo est. Ideo hi non putabant plenam salutem esse in Christo, quia Legem illi aequabant. In his vero qui congrue intelligunt Christum, vivit in eis Christus, in Photino

crucifixus est. Hic enim vere mortuus est, in quo Christus dicitur crucifixus; quia istud loco accusationis objicitur.

(Vers. 2.) *Hoc solum volo discere a vobis: Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic sine intellectu estis?* Adhuc cum stomacho loquitur; dolet enim valde super errore eorum, quia fabricam suam, qua eos per Evangelium aedificaverat, videbat esse destructam. Non sic de Corinthiis motus est, quia quamvis carnales eos appellet **(I Cor. III, 2)**, non tamen usque adeo fuerant mente capti, ut circumcidi se paterentur. Ideo et hi stulti et sine intellectu esse dicuntur; quia nec dolori carnis suae consulere valuerunt. Usque ad hoc enim solet quis induci, quod delectat, aut dolorem non praestat. **219** Interrogantis ergo verba sunt, et quod interrogat ex parte confirmantis, cum dicit: *Hoc solum volo discere a vobis: Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Hoc ab eis quaerit, in quo et gloriabantur, et negare non poterant quia Spiritum sanctum per fidem acceperant, non per Legem; ut resipiscentes agnoscerent quia donum Dei, in quo gloriabantur, non ex opere Legis acceperant, sed credentes in Christum; ut vel sic grati Christo, Legem quam sibi in nullo prodesse didicerant, relinquerent. Hoc proponit, quod illo in tempore negari non poterat, Spiritum Dei inesse credentibus; ad rudimenta enim fidei commendanda, donum Dei hoc manifestabatur hominibus; sicut inter ipsa initia factum est in apostolis et caeteris discipulis, nec non et in illis duodecim, quos (quia in adulterino baptismate sub nomine baptismi Joannis fuerant non tincti, sed sordidati) Paulus apostolus in Trinitatis nomine baptizari praecepit, quibus impositis manibus, decidit in eos Spiritus sanctus, et diversarum linguarum ministrabat eloquia cum interpretatione earum; ut

nullus auderet negare Spiritum sanctum inesse eis. Quamobrem sine intellectu Galatas esse appellat, qui hujus rei gnari et conscii, degradantes se, carnis curae se subjecerunt.

(Vers. 3.) *Incipientes spiritu, nunc carne consummamini?* Hoc dicit, quia cum ab inferioribus ad summa fidei ascensus sit, hi contra de summis in ima delapsi sunt. Per fidem enim spiritales effecti, conversi ad Legem, perdiderant gratiam Spiritus, quam fuerant consecuti; consummatio enim perditionem significat, id est, fidem.

(Vers. 4, 5.) *Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa.* Multa eos passos pro fide significat ab infidelibus; tunc enim qui credebant, caeteris opprobrio erant, sive domesticis, sive extraneis: nam digito signabantur quasi rei majestatis. Unde similiter Galatae multa passi sunt insaniores experti, cujus rei meritum perdiderant mittentes se sub Legem. Sed quia adjecit: *Si tamen sine causa,* ostendit sperare se posse reformari illos. *Qui ergo praebet vobis Spiritum, et operatur virtute in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei?* Idem sensus est, cui adduntur virtutis insignia, quae testimonium praebent fidei, quod sit spes fida et rationabilis. Legem autem nulla virtus comitatur, quae attrahat ad ejus spem; quia quae videntur, non sperantur, sed sunt temporalia, sicut lex factorum, quam supra ostendimus.

(Vers. 6.) *Sicut scriptum est* **(Gen. XV, 6)**: *Credidit Abraham Deo, et aestimatum est ei ad justitiam.* Ostendit exemplo Abrahae, qui pater fidei est, justitiam non ex operibus Legis imputari, sed per fidem; credens enim justificatus est: ac per hoc stulte et improvide Legi eos se subjecisse, quae non ad justificationem data est.

(Vers. 7.) *Cognoscitis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahae?* Verum est quia credentes filii sunt Abrahae; quia si Abraham ex fide justificatus est primus, quotquot post hunc credunt, filii ejus sunt, sive ex Judaeis, sive ex gentibus.

(Vers. 8.) *Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae: Quia benedicentur in te omnes gentes* **(Gen. XII, 3)**. Hoc dicit, quia forma est Abraham omnium credentium, ut hi benedicti in eo sint, qui credunt; sequentes enim fidem ejus, participes fiunt benedictionis ejusdem.

(Vers. 9, 10.) *Ergo qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham; quotquot enim ex operibus Legis sunt, sub maledicto sunt.* Manifestum est quia fideles cum fideli benedicuntur, quomodo infideles cum infidelibus puniuntur. Nam qui sub Lege agunt, sub maledicto sunt: quia transgressores Legis sunt.

(Deut. XXVII, 26.) *Scriptum quippe est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea.* Hoc scriptum est in Deuteronomio, quia si quid Legis praeterisset aliquis, maledictus haberetur. Et tanta mandata sunt, ut impossibile sit servari ea. Unde et Petrus apostolus, in Actibus apostolorum ait: *Quid imponitis jugum fratribus, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare* **(Act. XV, 10)**? Negligenti enim et superbo populo haec data erant, ut per omnem conversationem Legem haberent.

(Vers. 12.) *Quod autem in Lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est; quia justus ex fide vivit* **(Habac. II, 4)**.

Ac per hoc recedendum a Lege docet, ne justitia per fidem quaesita depereat. *Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea, vivet in eis* **(Ezech. XX, 21)**. **220** Non est ex fide Lex; quia nihil mandat credendum. Omnia enim ejus manifesta sunt, ut servans Legem, vivat: si quominus, necesse est plectatur; quia quod scivit vitandum, admisit. Potest opponi e diverso, et dici: Si in Lege nemo justificatur, quid est ut maledicatur, qui aliquid praeterit Legis? Verum est quia nemo per Legem justificatur, sed apud Deum: justificatur autem apud mundum, ut securus sit in vita praesenti. Si autem apud Deum justificari vult, ut illi ad meritum proficiat in die judicii, Dei sequatur fidem; alioquin hic securus, reus erit in futurum. Prodest ergo Lex, sed quae in tabulis scripta est; nam caetera, sicut dixit, ut oneri essent, data sunt.

(Vers. 13.) *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.* Quoniam nemo poterat implere Legem, rei erant omnes maledicto Legis, ut vindicaret in eos: Christus autem homo natus, oblatus a Patre pro nobis, redemit nos a diabolo. Morti enim volentem offerens illum pro iis, qui maledicto Legis erant obnoxii, maledictum illum fecit hoc modo, sicut in Lege hostia pro peccatis oblata peccatum nuncupabatur: propterea pro maledictis oblatus, factus est maledictum; nam et Judaeis factus est maledictum, dum quasi peccator occiditur. Ideo non dixit: Factus pro nobis maledictus, sed maledictum; is enim qui propter peccatum proprium morti offerebatur, maledictus fiebat, in sua enim causa moriebatur. Et si propius aspicias, videbis Christum maledictum eorum factum, a quibus occisus est; crux enim Salvatoris peccatum et maledictum est Judaeorum. *Quia scriptum est: Maledictus omnis, qui pendet in ligno* **(Deut.**

XXI, 15). Hoc Moyses dixit in Deuteronomio de reis mortis; ut sufficeret suspensis in ligno illic esse usque ad vesperam, et deponi in sepulturam. Quia, *maledictus omnis,* inquit, *qui pendet in ligno;* ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno; ne diutius si esset suspensus, majus haberet opprobrium mors ejus, quam deberet: et fieret macula generi ejus, si amplius mors ejus publicaretur. Ac per hoc Salvator innocens suspensus in ligno, non est maledictus, sed maledictum illorum, a quibus suspensus est. Quantum tamen ad Judaeos pertinet, quasi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, ut quasi reus occideretur, cum esset innocens, quia dignus morte maledictus est juxta Legem. Videntes enim multos aggregari doctrinae ejus, zelati sunt dicentes: *Ecce totus mundus abiit post illum* **(Joan. XII, 19)**; ac per hoc pro nobis occisus dicitur, et duplici genere pro nobis; cum enim putant illum occidi debere, ne doceret, nihil profecerunt; quia et doctrina ejus crevit, et mortem evacuavit in passione sua. Descendens enim ad inferos, genus hominum liberavit; qua causa et occidi se permisit, sciens pro nobis esse, et contra diabolum.

(Vers. 14.) *Ut in gentibus benedictio Abrahae fieret per Christum Jesum: et benedictionem Spiritus accipiamus per fidem.* Hoc dicit, quia exprobratis et maledictis Judaeis, cum sibi de justitia Legis blandirentur, occiso Salvatore quasi sabbati violatore promissionis benedictio Abrahae transitum fecit ad gentes per fidem Christi Jesu. Unde dicit Dominus Judaeis: *Tolletur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus* **(Matth. XXI, 43)**.

(Vers. 15.) *Fratres, secundum hominem dico.* Hoc dicit, quia exemplo humanae causae commendare vult rationem divinae

promissionis. *Hominis testamentum, confirmatum tamen, nemo irritum facit, aut superordinat.* Verum est quia testamentum defuncti jure factum non potest scindi.

(Vers. 16.) *Abrahae dictae sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit: Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, quod est Christus.* Hoc est, quod scriptum est in Genesi ad Abraham: *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes* **(Gen. XXII, 18)**. Quod utique impletum est in Christo, in cujus nomine omnes gentes benedicentur per fidem. Ideo non in multis, sed in uno firmata est promissio, qui est Christus. Hac disputatione sua Apostolus quasi reos falsati testamenti designat, qui credentes in Christum, etiam de Lege aliquid sperant; ut non solum salus promissa in Christo, sed et in Lege sit. Ideo probat promissionem benedictionis in solo Christo factam.

(Vers. 17.) *Hoc autem dico, Testamentum confirmatum a Deo in Christo, quae post quadringentos et triginta annos facta est* **221** *Lex, non infirmata ad evacuandam promissionem.* In solo Christo firmatam benedictionis promissionem docet, ut Legem post quadringentos et triginta annos datam ostendat; constituta enim promissione postea data est Lex, quae non utique infirmaret promissionem, sed quod futura, et quando ventura esset, significaret.

Si enim ex Lege haereditas, jam non ex promissione: Abrahae autem per repromissionem donavit Deus. Duas causas sibi contrarias defendunt Judaei; nullo enim pacto, nulla ratione suaderi potest Judaeis Abrahae promissionem evacuatam per Legem, et recte: sed aliud adversum improvida praesumptione defendunt, putantes justificationem sine opere Legis

provenire non posse; cum sciant Abraham, qui forma ejus rei est; sine operibus Legis per solam fidem justificatum. Sed aemulatione quadam caecati, non intelligunt, neque considerant quia si per Legem justificatio, excluditur promissio; et si exclusa fuerit promissio, sine dubio frustrabitur fides Abrahae: quod ne audire quidem se patiuntur Judaei, scientes quia promissio ex fide est Abrahae. Quae promissio per fidem justificat, non per Legem; sicut et Abraham justificatus ex fide est. Hi ergo haeredes sunt promissionis Abrahae, qui illi succedunt, suscipientes fidem, in qua benedictus et justificatus est Abraham. Testimonium ergo promissionis Abrahae testamentum appellatur; ut post mortem ejus haeredes essent in promissione, filii ejus facti per fidem. Quae causa cucurrit usque ad Christum Abrahae repromissum, ut post mortem Christi credentes, haeredes essent fidei Abrahae per testamentum sanguinis Christi. Donum ergo quod promissum est Abrahae, filiis ejus in Christo solutum est; quamvis et ipse Abraham consecutus sit donum hoc illic, ubi inventus est.

(Vers. 19.) *Quid ergo Lex factorum posita est, donec veniret semen, cui promissum est?* Lex factorum, id est, Moysi, posita est in medio inter coeptam promissionem et semen, cui facta promissio est, hoc est, inter Abraham et Salvatorem. Ideo longe data post factam promissionem, ut ipsa distinctione aliud Lex, et aliud promissio videretur; ut populum Dei a gentibus segregatum erudiret sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendam promissionem, quae est Christus. Lex tamen factorum ideo dicitur, quia docet quae, Deo jubente, corporaliter fiant de sacrificiis, de primogenitis, de decimis, et de caeteris talibus. *Disposita per angelos in manu*

Mediatoris. Angelos dicit Dei nuntios, id est, Moysen, et Jesum filium Nave, et caeteros prophetas usque ad Joannem Baptistam, de quo Deus dicit: *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam* **(Malach. III, 1)**. Per hos ergo Lex ordinata, disposita est a Deo in manu, id est, potestate Salvatoris; ipse est enim mediator vel reconciliator Dei et hominum **(I Tim. II, 5)**, ut salvet quos vult ex iis qui Legem per supra memoratos Angelos acceperunt. Ipse enim ait: *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat: sic et Filius quos vult, vivificat* **(Joan. V, 21)**.

(Vers. 20.) *Mediator autem unius non est.* Sine dubio mediator, hoc est, arbiter non est unius, sed duorum; cum enim duo populi invicem adversus se dimicarent, semper dissidentes et inimici diversitate doctrinae, Salvator horum arbiter venit, amputans utrisque populis per quod discordabant, ut possent esse pacifici. Abstulit ergo gentibus numerum deorum, et famulatum elementorum, quod scandalum erat Hebraeis: abstulit et Judaeis opera Legis, id est, neomenias, circumcisionem, et curam sabbati, et discretiones escarum, et caetera quae abominabantur gentiles; et sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si ergo haec ita se habent, quid est ut Galatae hebetudine mentis arbitrium istud corrumpant, conversi ad Judaismum? Judicium enim Salvatoris in irritum ducunt, quando post factam pacem, quasi poenitentes de ea, subjiciunt se illis, quae prius paci fuerant inimica. Juxta sensum ergo Galatarum Christus arbiter non est; quia inducti in Legem de duobus populis unum fecerunt, et unius utique populi arbiter nemo est. Hunc eumdem sensum ad Ephesios prosequitur dicens: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et*

medium parietem maceriae solvens, inimicitiam in carne sua legem mandatorum in decretis evacuans; ut duos conderet in se uno novo homine, faciens pacem **(Ephes. II, 14)**. Si in uno novo homine facit pacem, ambobus utique abstulit, per quod dissidebant: et hoc eis statuit data sua lege, per quod essent pacifici. Hoc Galatae **222** irruperunt conversi ad Judaismum: *Deus vero unus est.* Hoc dicit, ne Christum praedicando Deum, quem arbitrum dicit uni Deo, praedicasse putaretur contra Legem et prophetas. Arbitrum ergo hunc per assumptionem carnis intelligi docet, sicut dicit ad Timotheum: *Arbiter Dei, et hominum homo Jesus Christus* **(II Tim. V, 2)**: juxta autem quod Deus est, a Patre hunc non separari, sed unum esse cum Patre. Sive enim Pater, sive Filius, Deus unus est; Deus enim naturae nomen est et potestatis, quam in Patre et Filio individuam manere ipsa nominum ratio docet.

(Vers. 21.) *Lex igitur adversus promissa Dei? Absit.* Absit utique, quia non est Lex inimica promissionis; quippe cum confirmet eam. Nam primus Moyses dicit: *Prophetam vobis excitabit Deus de fratribus vestris* **(Deut. XVIII, 15)**. Hoc de Christo dictum Petrus apostolus probat in Actis apostolorum. *Etenim si data esset Lex, quae posset vivificare, vere ex Lege esset justitia* **(Act. III, 22)**. Justitiam hanc dicit, quae apud Deum imputatur justitia, id est, fidei, quia et Lex habuit justitiam, sed ad praesens, non quae justificaret apud Deum. Remittere enim peccata non potuit, ut de peccatoribus faceret justos; sed ad hoc data est, ut terrori esset provocans homines ad bonam vitam, irreverentes puniens. Ideoque non est data Lex, quae posset vivificare, sed condemnare.

(Vers. 22.) *Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.* Hunc sensum et ad Romanos posuit, dicens: *Conclusit Deus omnia sub peccato; ut omnium misereatur* **(Rom. XI, 32)**. Hoc dixit quod supra memoravi, quia Lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum. Manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt, ut se excusare non possent, sed quaererent misericordiam; ut veniens qui promissus erat Abrahae, fidem solam ab eis posceret, quam habuit Abraham; ut et malorum suorum veniat, et justificationem mererentur. Hoc enim manifestaverat Deus per Esaiam prophetam, dicens: *Veniet ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem ab Jacob; et hoc erit illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum* **(Esai. LIX, 20)**.

(Vers. 23.) *Prius enim quam veniret fides, sub Lege custodiebamur, conclusi in eamdem fidem, quae incipiebat revelari.* Hoc est, quod dicit, quia antequam veniret Salvator, sub Legis custodia agebamus, ne peccaremus: ut veniente promissione digni essemus. Hac enim spe Lex tutos praestabat nos, ut venienti Christo offerret nos, id est, Judaeos.

(Vers. 24.) *Itaque Lex paedagogus noster fuit in Christo Jesu, ut ex fide justificaremur.* Idem sensus est, quia sub cura Legis eramus, donec veniret Christus, qui nos credentes justificaret.

(Vers. 25, 26.) *Veniente autem fide, jam non sub paedagogo sumus; omnes enim filii Dei estis per fidem, quae est in Christo Jesu.* Sub paedagogo qui agit, potestatis suae non est; parvulus enim et lubricus ad peccandum sub paedagogi cura habetur. Veniente autem Christo, qui quasi de minoribus facit

majores, liberati de potestate paedagogi, per ablutionem peccatorum facti sumus filii Dei, cum essemus servi peccati.

(Vers. 27.) *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Hoc dicit, quia credentes dum immutantur, Christum induunt; quando hoc appellantur, quod credunt.

(Vers. 28.) *Non est Judaeus, neque Graecus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque femina; omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.* Nullam distantiam dicit credentium, ut nulli praejudicetur quid fuerit, antequam crederet; omnibus enim his unum decretum est donum. Apud Deum enim nulla discretio personarum est, nisi morum et vitae; ut homines unius fidei meritis distinguantur, non personis.

(Vers. 29.) *Si ergo vos omnes unum estis in Christo Jesu, ergo Abrahae semen estis, secundum promissionem haeredes.* Semen Abrahae sunt omnes credentes, quia Abraham pater est omnium credentium; et si filii sunt, necessario et promissionis ejus haeredes; ut consequantur per fidem, quod promissum est Abrahae, ut participes simus justificationis ejus in regno coelorum.

CAPUT IV.

(Vers. 1, 2.) *Dico autem quod quamdiu haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium; sed sub curatoribus et actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre.* Verum est, quia jus patres ordinaverunt, et usque ad

quam aetatem subjectus debeat esse adultus, statuerunt; ita ut quamdiu parvulus est, libertate sua uti non possit, neque **223** dominari quasi haeres; sed similis prope servis in conditione est curatorum vel actorum. Hoc exemplo probat eos, qui sub Lege fuerunt, parvulos fuisse circa meritum, nec libertatem habuisse; quia in conditione Legis erant subjecti causa peccati.

(Vers. 3.) *Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis hujus mundi eramus subjecti.* In elementis neomenias significat et sabbatum; neomeniae enim sunt dies lunares, quos observant Judaei: sabbatum vero dies requietionis. Antequam veniret ergo promissio, id est, antequam donum gratiae Dei purificans justificaret credentes, quasi imperfecti et parvuli per Legem Dei, subjecti eramus conservis, quasi paedagogis; libertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Nihil tamen de elementis sperabant Judaei, sicut et pagani: sed creatorem Deum venerabantur in creatura.

(Vers. 4, 5.) *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege; ut eos qui sub Lege erant, redimeret; ut filiorum adoptionem reciperemus.* Plenitudo temporis est completum tempus, quod praefinitum fuerat a Deo Patre, quando mitteret Filium suum, ut ex Virgine factus, quasi homo nasceretur, subjiciens se Legi usque ad tempus baptismi; ut formam daret quomodo peccatores abluti, et a jugo Legis erepti dignatione Dei, filii ei adoptarentur, sicut promiserat redemptis sanguine Filii ejus. Salvatorem autem necesse erat fieri sub Lege, quasi filium Abrahae juxta carnem; ut circumcisus appareret is esse, qui promissus Abrahae, veniret gentes justificare per fidem, signum habens ejus, cui promissus fuerat. Ideo ultra neminem

oportuit circumcidi; quia tamdiu cucurrit signum, quoadusque veniret, qui promissus fuerat restaurare fidem, in qua justificatus est Abraham in praeputio, ut credentibus non opus sit circumcisio. Abraham autem ideo circumcisus est, quia filium se credidit habiturum, in quo omnes gentes benedicerentur. Ideo tamdiu cucurrit signum, donec veniret, qui erat promissus. Si autem hoc crederent, quod credidit Abraham, non stetisset circumcisio; ne forte opponeretur, quia si Abraham credidit et circumcisus est, quare non circumciduntur credentes?

(Vers. 6.) *Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem: Abba, Pater.* Ab his coepit, quibus et scribit, dicens: *Quoniam autem estis filii Dei;* et subjungit Judaeos, cum ait: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra.* Quando autem dixit gentes filios Dei credentes in Christum, qui prius fuerant inimici, dubium non erat Judaeos credentes dici filios Dei, quos constat jampridem hoc nomine nuncupatos. Nomen enim Dei acceperant velut imagine, ut postea confirmaretur per Christum; quia sine spiritu non erat plenum. Hoc est, quod dicit et ad Romanos: *Ipse Spiritus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii Dei* **(Rom. VIII, 16)**. Ut enim probaremur adoptati esse a Deo in filios, Spiritum suum dedit nobis, qui signum Patris ostendat in filios; ut quia hoc non auderemus dicere in infirmitate et indignitate nostra, suggerat ut audeamus dicere: Abba, quod est pater. Denique Judaeis hoc jamdudum non est concessum dicere.

(Vers. 7.) *Itaque tam non est servus, sed filius.* Non est servus, quia sublatus est a potestate Legis, socius factus benedictionis proprii Filii Dei. *Si autem filius, et haeres per Deum.* Dubium

non est quia ideo quis adoptat sibi filium, ut haeredem illum relinquat. Sed haereditas ex morte alicujus provenit: quid est ergo, ut mortales haeredes ejus dicantur, qui semper vivit? Sed Scriptura more nostro loquitur, ut intelligere possumus; ut enim ostendat daturum patrem filiis de bonis suis, haec quae daturus est, haereditatem appellat.

(Vers. 8.) *Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui natura non sunt Dii, serviebatis.* Quoniam prius per ignorantiam peccabant servientes idolis, facile illis ignotum significat, sicut dicit in Genesi Abimelech ad Deum: *Domine,* inquit, *numquid gentem ignorantem perdes* **(Gen. XX, 4)**?

(Vers. 9.) *Nunc autem cognoscentes Deum, immo vero cogniti a Deo, quomodo iterum convertimini ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis?* Grave illorum admissum annotat; quia post cognitionem Dei, ea quae paganorum sunt, sequi coeperant. Et plus addit: *Quia non isti cognoverunt Deum, sed magis cogniti a Deo sunt.* Cum enim hi non **224** quaererent Deum, advocavit eos ad suam gratiam: et hi ingrati, ad ea converti coeperant, quae tunc colebant, quando ignorabant Deum: ut venerarentur infirma et egena elementa, et non tota mente Christum, in quo omnis inhabitat divinitas. Infirma et egena dicit elementa, quia imperfecta sunt; ad regendum enim mundum invicem egent sui: in Christo autem perfecta salus est.

(Vers. 10.) *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos.* Quae elementa dixerit, nunc declarat. Diem sol facit, menses cursus lunae: tempora vero sunt ver, aestas, autumnus, hiems: quatuor haec, completo numero proprio, faciunt

annum. Dies ergo observant, qui dicunt, ut puta: Crastino proficiscendum non est; post crastinum enim non debet aliquid inchoari: et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses, qui cursus lunae perscrutantur dicentes, ut puta: Septima luna instrumenta confici non debent; nona iterum luna servum emptum, ut puta, domum duci non oportet: et per haec facilius solent adversa provenire. Tempora vero sic observant, cum dicunt: Hodie veris initium est, festivitas est, post cras Vulcanalia sunt. Et talia iterum aiunt: Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt, cum dicunt: Kalendis Januariis novus est annus, quasi non quotidie anni impleantur: sed ut Jani illius recolant memoriam bifrontis, hac superstitione utuntur, quae longe debet esse a servis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligatur, ipso propitio, nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum; prospere enim potest cedere, quidquid simpliciter sub Dei devotione fit.

(Vers. 11.) *Timeo vos ne frustra laboraverim in vobis.* Duplici genere subversi fuerant Galatae; ut post Dei gratiam non solum ad Legem converterentur, sed ad errores pristinos. Inducti enim vel eversi, in Legem facile declinarant ad observantiam dierum et mensium; sabbati enim observatio et neomeniarum attraxerunt illos ad haec. Ideo inquit: *Timeo ne sine causa laboraverim in vobis;* sic enim videbat eos in pejus proficere, ut possent etiam a Christo penitus recedere.

(Vers. 12.) *Estote sicut ego; quia et ego sicut vos.* Hoc dicit, ut dent operam corrigendi ea; quia non est impossibile ut sint sicut ipse; quia et ipse hoc erat, id est, homo, quod et illi: et cum fuisset in errore persequens Ecclesiam, correptus convertit se. *Fratres, obsecro vos, nihil mihi nocuistis.* Nunc mitius agit cum eis, et bona eorum incipit memorare; ut post

magnas correptiones bona opera sua audientes recrearentur, et data opera reformarent se; ne objurgationibus diutius pressi asperioribus, fierent exacerbati. Nihil tamen sibi nocuisse illos dicit; ipsis enim oberat delictum illorum: Apostolus enim impleverat officium dispensationis sibi creditae; ut omni cum diligentia praedicaret eis, sicut dicit Dominus ad prophetam Ezechiel: *Tu,* inquit, *praedica: si te audierint, lucraberis eos; si quominus, tu salvabis animam tuam* **(Ezech. III, 21)**.

(Vers. 13, 14.) *Scitis quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem: et tentationem vestram in carne mea non sprevistis, neque respuistis*. In memoria revocat illis tempus, quando primum praedicavit illis Evangelium Dei. Ipso enim tempore injuriis agebatur Apostolus, et caedibus infirmabatur; infirmus enim videtur, qui humiliatur, et non resistit propter Evangelium Dei. Et in hoc laudat constantiam eorum, quia non sunt abstracti a fide: injuriae enim Apostoli tentatio erat Galatarum, in qua firmi inventi sunt; non dubitantes de fide. Possent enim, scandalum passi, dicere: Quae est virtus aut spes in hac fide, quando minister ejus sic humiliatur? Sed quia jam animum futuris spebus infecerant, praesentes exitus pro Christi nomine non pertimescebant, certi fidem nostram non in terris, sed in coelis habere dignitatem, et pro his tribulationibus magna rependi praemia. Ruborem illis incutit; quia post haec laudabilia circumventi fuerant, ut vituperabiles viderentur. *Sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.* Hoc magis laudat in eis, quia pressuris non deformatus est apud eos, sed commendatus, scientes pro iis qui credunt, pati illum exitia. Sicut ergo angelum Dei exceperunt Apostolum, credentes

donum Dei esse quod praedicat: sic ei deferentes, quasi ipsi auctori Domino Jesu Christo.

(Vers. 15.) *Quae ergo erat beatitudo vestra?* Beatos hos fuisse dicit **225** apud caeteras Ecclesias, per id quod apostoli injuriis non frangebantur, sed crescebant in fide. *Testis enim sum vobis quia, si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.* Votum eorum circa religionem tam plenum ostendit fuisse, ut non solum bene ab eis susceptus sit, sed et fortes in fide inventi sint: et quod ad laudem magis proficit, omnia pene sua illi obtulerunt profliganda. Hinc plus dolet, quia tanta charitas subversa fuerat prava doctrina.

(Vers. 16.) *Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?* Hoc dicit, quia non potest fieri, ut inimicus, inquit, ego vobis sim, quorum tanta sensi obsequia. Sed quia nemo se argui vult errantem, idcirco inimicus vobis videor, juste vos reprehendens.

(Vers. 17.) *Aemulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, ut eos aemulemini.* Invidia Judaeorum subversos eos significat; videntes enim sic illos proficere in Evangelio, et tantam habere charitatem in Apostolo, id egerunt, quatenus illos deciperent. Erant enim Legis causa apostolis inimici, ut manente nomine Salvatoris, facerent eos Judaeos, gaudentes in eversione eorum; non enim patiebantur, ut gratiam sibi promissam audirent incircumcisis gentibus datam. Ideo imitatores suos illos voluerunt fieri, ut more eorum circumciderentur.

(Vers. 18.) *Aemulamini autem meliora dona, bonum aemulamini semper, et non solum cum praesens sum apud*

vos. Meliora dona spiritalia sunt, quae imitati habebunt effectum apud Deum. Haec spiritalia bona sunt, quae vult ut semper imitentur, non ad tempus, sicut pridem, aut se praesente tantum, post autem ad aliud convertantur; sed vult illos de caetero perseverare in bono.

(Vers. 19.) *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Primum per fidem illos genuerat in baptismo, sed quia velut per abortum nati, deformati et infirmi inventi sunt; nunc cum dolore consilii reformat eos in Christum. Concipientes enim fidem, et sensum fidei minime advertentes, formatum Christum in animis suis negantur habere; si enim intellexissent gratiam Dei in Christo, post fidem in judaismum transducti non essent.

(Vers. 20.) *Vellem autem praesens esse nunc apud vos, et mutare vocem meam; quia confundor in vobis.* Praesens vult arguere illos, ut mutet vocem suam de laude in vituperationem eorum, ut duplici genere confundantur, et de errore suo, et rubore Apostoli, quem patiebatur apud eos, quibus illos praetulerat.

(Vers. 21, 22.) *Dicite mihi, qui sub Lege vultis esse, Legem non legistis? Scriptum est enim quia Abraham duos filios habuerit: unum de ancilla, et unum de libera.* Hoc in Genesi habetur, quia cum Sara generare non posset, erat enim sterilis, Agar ancillam suam obtulit viro suo Abrahae in concubinam; ut quod generasset, adoptaret sibi. Sic factum est, ut de Agar nasceretur Ismael. Post autem nutu Dei promissus est Abrahae filius de Sara uxore ejus, quae erat sterilis: haec peperit Abrahae Isaac. Tunc coepit Abraham duos habere filios, unum de ancilla, et unum de libera.

(Vers. 23, 24.) *Sed is quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem; quae sunt per allegoriam dicta.* Ismael, qui ex ancilla Agar natus est, secundum carnem natus; quia juxta consuetudinem natus est: Isaac vero quia per repromissionem, non secundum consuetudinem, sed secundum providentiam Dei virtute natus est; quippe cum Sara et anus esset et sterilis. In typum enim Christi natus est Isaac; ideo haec per allegoriam asserit dicta, ut aliud ex alio significent personae Ismael et Isaac. Ismael enim Judaeorum significat nativitatem, vel eorum qui servi peccati sunt: Isaac vero christianorum, quia in libertate nascuntur; liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorum.

Nam haec sunt duo Testamenta. Moyses accipiens sanguinem vituli in cratera, aspersit populum dicens: *Hic est sanguis Testamenti, quod disposuit Deus ad vos* **(Exod. XXIV, 8)**. Hoc est quod dixit: *Unum quidem a monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar.* Lex enim in monte Sina data est, quam Moyses recitans populo, librum hunc Testamenti appellavit, et tunc aspersit populum sanguine, sicut dixi. Haec Lex reos tenuit peccatores, et coeperunt servi esse peccati, facti filii Agar quasi ancillae.

226 (Vers. 25.) *Sina autem mons est in Arabia, qui conjungitur huic, quae nunc est Hierusalem, serviens cum filiis suis.* Causam Agar significare dicit Hierusalem terrenam, id est, Synagogam, quae in servitutem generat; quos enim generat, sub peccato sunt.

(Vers. 26.) *Illa autem quae sursum est Hierusalem, libera est: quae est mater nostra.* Haec, quam matrem nostram dicit, regula est mysterii Dominici, per quam renascimur in

libertatem, sicut et ipsa libera est. Ideo et coelestis dicitur, quia coelum sedes ejus est: et quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dicit Dominus: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego fuero, et hi sint mecum* **(Joan. XVII, 24)**. Haec est et vita; quia immortalitate donantur, qui credentes renascuntur per eam. Sic etenim de Domino dictum est quia, *quod factum est in ipso, vita est. Sicut enim Pater habet vitam, ita dedit et Filio vitam, et vita erat lux hominum* **(Joan. V, 26)**. Haec vita et lux mater fidelium est. In Esaia hoc habetur, quod subjectum est:

(Vers. 27.) *Scriptum est enim: Laetare, sterilis, quae non paris: erumpe et clama, quae non parturis; quia multi filii desertae, magis quam ejus, quae habet virum* **(Esai. LIV, 2)**. Hanc terrenam Hierusalem virum habere dicit; quia secundum carnem generat: illam autem coelestem Hierusalem, quam dicit matrem nostram, sterilem appellat; quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur, hoc est, non parturit. Generat autem sine passione spiritaliter exclamans in laetitia; quia deserta aliquando (a quo autem, nisi ab Adam, qui deserta vita secutus est mortem), nunc plures filios habet, quam haec quae habet virum, id est, quae carnaliter generat. Multo enim plures sunt Christiani Judaeis, sicut dicitur in Apocalypsi: *Et vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu et gente* **(Apoc. VII, 9)**.

(Vers. 28.) *Vos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii estis.* Hoc est non carnis filios esse, sed Dei; quia Isaac in typum natus est Filii Dei: et vult eos subintelligere quia facti filii Dei, conversi sunt, ut essent filii carnis: si vero resipiscant, sunt filii Dei.

(Vers. 29.) *Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum; ita et nunc.* Non solum Ismael secundum carnem natus est, sed et Esau; quia et ipse in populi Judaici typum natus est. De quo in Malachia propheta scriptum est: *Jacob dilexi, Esau vero odivi* **(Malac. I, 3)**. Hic persequebatur Jacob, qui in populi christiani figura natus, vocatus est Israel, hoc est, homo videns Deum **(Gen. XXVII, 41)**. Similiter et Judaeos per invidiam persequi significavit Christianos; unde data opera Galatas everterant carnali astutia.

(Vers. 30.) *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam, et filium ejus; non enim haeres erit filius ancillae cum filio meo Isaac.* Haec verba Sarae sunt, quae typum habet Hierusalem coelestis, de promissione generans Isaac; ut ejecto filio ancillae, id est, Judaeo populo, incredulitatis causa abjecto (servi enim peccati sunt, quibus data remissio peccatorum non est), haeres sit filius liberae illius Hierusalem supernae, qui est populus novus regni coelorum.

(Vers. 31.) *Itaque non sumus ancillae filii, sed liberae, qua libertate Christus nos liberavit.* Fuimus igitur ancillae filii, dum peccatis eramus obnoxii: sed accepta remissione peccatorum a Christo, liberati sumus.

CAPUT V.

(Vers. 1.) *State ergo, et nolite iterum servitutis jugo contineri.* Standum monet in accepta gratia, ut non redeuntes ad vetera, amittant donum libertatis, quod fuerant consecuti.

(Vers. 2.) *Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Nunc apertae veritatis et auctoritatis suae vim non tacet, dicens: *Ecce ego Paulus dico vobis,* id est, ego magister gentium, cujus opus estis in Christo, palam vobis dico: *Quia nihil proderit vobis Christus, si circumcidamini;* Ipse enim Dominus ait: *Lex et prophetae usque ad Joannem; ex quo regnum coelorum praedicatur* **(Luc. XVI, 16)**. Antequam ergo nova inciperet praedicatio, oportuit circumcidi: nunc autem lege fidei succedente, ea sequenda sunt, quae rudis veritas jubet; quia vetus et novum admisceri non debent, auctoritate Domini praedicantis; ait enim: *Nemo additamentum panni rudis assuit vestimento veteri; tollit enim fortitudinem ejus a vestimento, et major fit scissura* **(Matth. IX, 6)**. Ac per hoc non solum nihil proderit fideli addita **227** circumcisio, sed et oberit; majus enim malum est ex libero servum fieri, quam nasci.

(Vers. 3.) *Testificor autem omni homini circumcidenti se, quia debitor est universae Legis faciendae.* Possunt aliqui Legem aliquatenus servare, et non circumcidi: nam multi Romanorum in Judaea servabant Legem incircumcisi. Unde dicit Paulus apostolus ad Agrippam regem Judaeae: *Scio, rex Agrippa; credis prophetis, scio quia credis* **(Act. XXVI, 27)**. Et centurio, cujus servus erat moriturus, qui mittens ad Jesum, rogabat ut veniret, et sanaret servum ejus; cui testimonium perhibentes Judaei dicebant ad Jesum: *Dignus est ut hoc praestes ei; diligit enim gentem nostram, et Synagogam ipse aedificavit nobis* **(Luc. VII, 4, 5)**. Nemo

tamen circumcisus non totam Legem servat; debitor est enim, quia circumcisis data est Lex. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes se ostendebant, ut digni essent omnia onera Legis portare.

(Vers. 4.) *Evacuati estis a Christo.* Quibus nihil prodest Christus, evacuati sunt a Christo; erant enim gratia ejus pleni, qua recedente, evacuati sunt. His enim loquitur, qui post acceptum donum gratiae Dei, circumcidi se maluerunt. *Qui enim in Lege gloriamini, a gratia excidistis.* Justitia Legis est, si serventur, quae data sunt. Ideoque qui in his justificari se vult post fidem, amittit gratiam; quia ad hoc venit donum Dei, ut cessantibus oneribus Legis, justificaret credentes apud Deum.

(Vers. 5, 6.) *Nos autem spiritu ex fide spem justitiae exspectamus; nam in Christo Jesu neque circumcisio quidquam valet, neque praeputium: sed fides, quae per charitatem operatur.* Apertum est quod dicit, quia spes justificationis in fide est per spiritum, non per opera Legis; in fide enim spiritaliter Deo servitur devotione mentis, et puritate cordis. Unde dicit Dominus ad Samaritanam: *Deus spiritus est; et adorantes eum, in spiritu et veritate adorare oportet* **(Joan. IV, 24)**. Ac per hoc neque praeputium valet quidquam, neque circumcisio: sed sola fides opus est in charitate ad justificationem; fides enim charitate fraterna debet muniri, ut perfectio sit credentis. Denique Salvator quod primum mandatum esset interroganti scribae respondit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua: et proximum tuum tamquam te ipsum. In his,* inquit, *duobus mandatis tota Lex pendet et prophetae* **(Matth. XXII, 37 et seq.)**. Imperfecta sunt itaque caetera, quando in his duobus mandatis perfectio continetur.

(Vers. 7.) *Currebatis bene, quis vos impedivit veritati non obedire?* Exercitium illorum in opera fidei bonum fuisse testatur, sed nequitia malorum hominum detentos, ne cursum suum efficacia perseverante, consummarent. Unde ut resipiscant hortatur, de caetero nulli eorum credentes, qui ut opera Legis servanda suaderent, evangelicae veritati non eos obedire sinebant.

(Vers. 8.) *Suasio vestra non est a Deo, qui vocat vos.* Verum est, quia humano consilio haec agebant Judaei, ut mitterent eos sub Legis jugum: non Dei judicio, qui vocabat eos per Apostolum suum ad gratiam.

(Vers. 9.) *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Hoc dicit, quia licet quidpiam Legis admiscentes fidei, violant fidem, ne habeat fructum, aut sit acceptabilis. Hoc ideo adjecit, ne forte incolumem se putarent habere gratiam fidei, si pauca Legis observarent.

(Vers. 10.) *Ego confido in vobis in Domino, quia nihil aliud sentietis.* Hac spe se dicit fidere de iis; quia non sponte, sed circumventi erroris viam intraverant. Ideo ostenso vero itinere, facile eos posse reverti confidit. *Qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque est ille.* Quomodo qui errantem converti facit, remunerandus est, dicente Jacobo apostolo in epistola sua: *Qui converti fecerit peccatorem, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum* **(Jacob. V, 20)**; ita et qui recta incedentem via, iter in devium cogit flectere, damnationem consequitur, quicumque fuerit. Hoc propter hos subjicit; ne qui sibi meritum defenderent, eo quod filii essent Abrahae juxta

carnem. Denique exaltantes se dicunt ad Jesum: *Nos filii Abrahae sumus* **(Joan. VIII, 33)**.

(Vers. 11.) *Ego autem, fratres, si circumcisionem praedico, quid adhuc persecutionem patior?* Apertum est, quod dicit; ideo enim quasi inimicus Judaeis habebatur, et non desinebant a persecutione ejus; **228** quia circumcisionem jam non stare docebat. Denique Judaeis compellentibus, et saepenumero falsas accusationes contra eum deferentibus, obliquum judicem videns, coactus appellavit Caesarem. *Ergo evacuatum est scandalum crucis* **(Act. XXV, 11)**. Scandalum erat Judaeis praedicatio crucis, quia sabbatum et circumcisionem evacuabat. Si autem admitteret circumcisionem, non esset scandalum, et pacifici essent nobis Judaei. Nam dicebant de Salvatore: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit* **(Joann. IX, 16)**.

(Vers. 12.) *Utinam et abscindantur hi, qui vos subvertunt!* Tale est hoc, quale et illud ad Corinthios in prima: *Qui non,* inquit, *amat Dominum Jesum, sit anathema* **(I Cor. XVI, 22)**. Ex ipso grege morbido sunt et hi, quos sociat sententiae eorum; ut abscindantur a misericordia Domini, qui Galatas Dei gratia exuerunt: et non solum spiritaliter, sed et carnaliter, hos maledicit; ut quia circumcidi Galatas cogebant, ipsi abscinderentur, ut multiplicaretur his dolor corporis.

(Vers. 13.) *Vos enim in libertatem vocati estis, fratres.* In libertatem vocati sunt; quia cum peccatis essent obnoxii, Dei gratia accipientes remissam delictorum, liberati sunt. *Tantum ne libertatem in occasionem carni detis.* Hoc dicit, ne acceptam libertatem occasio carnis adimat: ad hoc enim

circumcidi eos volebant, ut in conditionem Legis intrarent. Ideo monet, ne dent occasionem consentiendo eis. *Sed per dilectionem spiritus servite vobis invicem.* Non per affectum carnis charitatem habendam, sed per dilectionem spiritus exhortatur, ut invicem sibi subjecti sint.

(Vers. 14.) *Universa enim Lex in vobis in uno verbo impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum* **(Levit. XIX, 18)**. Hoc scriptum est in Levitico, quod supra dictum est, quia perfectio salutis per dilectionem operatur; quia qui non diligit fratrem, non diligit Deum, dicit Joannes apostolus **(I Joan. IV, 20)**.

(Vers. 15.) *Quod si mordetis invicem, et criminatis; videte ne ab invicem consumamini.* Manifestum est quia dissensio fratrum inimica est dilectionis; ideo monet ut pacifici sint proficientes in bono. Contentiones enim generant jurgium, cujus fructus est vitae consumptio.

(Vers. 16.) *Dico autem, spiritu ambulate, et concupiscentiam carnis non perficietis.* Postquam a lege factorum eos prohibuit, in qua sunt praecepta carnalia; nunc ut a vitiis carnis se contineant, praecipit. Hic enim spiritu ambulat, qui fugit peccata.

(Vers. 17.) *Nam caro concupiscit adversus spiritum, spiritus vero adversus carnem; haec enim sibi invicem adversantur, ut non ea quae vultis, faciatis.* Duas leges proponit, sicut facit et in epistola ad Romanos **(VII, 23)**, quae invicem adversae sunt: unam Dei, alteram peccati. Quae ideo in carne significatur, quia visibilibus oblectatur, cupida peccatorum; ut his sibi adversantibus, medius homo non ea quae vult, agat. Divina enim lex premit et fugat legem peccati,

consulens homini, ut vigorem naturae suae custodiat, ne capiatur illecebris: illa e contra in insidiis agens, lacessit hominem blanditiis, ut spernat praeceptum legis divinae. Cum ergo consenserit homo legi Dei, contradicit lex peccati, suadens homini, ne faciat quod imperat lex divina: e diverso autem lex Dei revocat hominem; ne faciat quod suggerit lex peccati. Quod quidem homo non videt esse absurdum; scit enim naturae suae congruere, si faciat quod imperat lex Dei. Denique gaudet, quando haec agit: cum autem ea operatur, quae suggerit lex peccati, videt se turpem, et horret post factum. Ideoque legis spiritus praecepta servanda sunt, et carnalia fugienda; ipsa enim conscientia accusat, si ei consentiat, sciens horrori esse, quae suggerit Lex peccati.

(Vers. 18.) *Quod si Spiritu ducimini, non estis sub Lege.* Non est obscurum, quia qui ducem habet Spiritum sanctum, non errat; lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit: *justo non est lex posita* **(I Tim. I, 9)**.

(Vers. 19, 20, 21.) *Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt adulterium, fornicatio, impuritas, obscenitas, idololatria, veneficia, inimicitiae, contentiones, simulationes, irae, simultates, dissensiones, haereses,invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et quae sunt his similia, quae praedico vobis, sicut et praedixi, quod hi qui talia agunt, regni Dei haereditatem non consequentur.* Haec omnia et his similia legis peccati membra sunt, **229** quae Apostolus opera carnis appellat; quia errores isti ex mundo sunt, ex quo et caro. Omnia namque peccata deforis oriuntur ex parte carnis, non ex parte spiritus; ideo non absurde opera carnis dicuntur.

(Vers. 22, 23, 24.) *Fructus vero Spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, spes, lenitas, continentia, castitas, bonitas: adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Non dixit: Opera spiritus charitas est, sed *fructus spiritus;* lex enim spiritus haec, quae supra memoravit, fructificat; ut ex his haereditas regni coelorum quaeratur; qui enim Christo devoti sunt, hos dicit christos, id est, unctos. Hi carnem, id est, mundum crucifigunt, quando haec ex quibus errores oriuntur, condemnant. Hunc sensum et Joannes apostolus secutus, ait: *Nolite diligere hunc mundum, neque ea quae in hoc mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in illo; quia omne quod in hoc mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum* **(I Joan. II, 15)**. Qui ergo mundum, et quod in mundo est, non concupiscit, hic carnem crucifigit. Neque enim corpori humano haec vitia ascribenda sunt, id est, idololatria, veneficia, haereses, invidiae, inimicitiae, irae et talia: sed ideo carnalia dicuntur, quia ex parte mundi sunt, sicut supra memoravi. Interea non amplius quam decem res posuit, quas fructus spiritus significat; ut in his omnia complexus videatur secundum tabulas Testamenti Dei, in quibus non amplius quam decem verba mandatorum tradita sunt.

(Vers. 25, 26.) *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Non simus inanem gloriam sectantes, invicem provocantes, invicem invidentes.* Hoc dicit, quia si bene et honeste vivimus, bonos debemus habere et mores; hoc est enim spiritu vivere, incontaminatam vitam habere: et sic spiritu ambulamus, si paci studeamus; haec enim parit charitatem. Inanis autem gloria est velle vincere, ubi praemium non est; ut quis studium

habeat contentionis et aemulationis, sciens quia haec generant discordias et lites: *Servum autem,* inquit, *Domini non oportet litigare* **(II Tim. II, 24)**. Bonae enim vitae fructus aridos facit, perdens spem promissam castae conversationis: bona enim et casta vita moribus ornanda est, et benevolentia locupletanda.

CAPUT VI.

(Vers. 1, 2.) *Fratres, etsi praeoccupatus fuerit homo ab aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite hujusmodi in spiritu mansuetudinis, considerans temetipsum, ne et tu tenteris, invicem onera vestra portate.* Nunc hos alloquitur, qui firmiores erant; ne inflatione bonae vitae eum, qui forte a peccato circumventus fuisset, spernendum putarent et abjiciendum, ideoque consulendum his. Cum mansuetudine enim provocandi sunt ad reformandos se; quia si acrius ex auctoritate fuerint correpti, non se patientur argui: sed et defendere se incipient, ne turpes videantur; et incipiunt pejores fieri. Tolle enim hominem a contentione et audacia, et habebis eum subjectum; humilitas enim etiam superbos solet inclinare. Et ut cum tota animi lenitate fieret, adjecit: *Ne et tu tenteris;* ut vel hac causa non sperneret peccatorem, sciens et se posse peccare. *Et sic implebitis legem Christi;* lex enim Christi omnes salvos vult fieri: ac per hoc qui fratri peccanti consulit, ut redeat ad propositum, implet voluntatem Christi.

(Vers. 3, 4.) *Si enim quis videtur sibi esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit. Opus autem suum probet unusquisque; et tunc in semetipso tantum gloriam habebit, et non in*

altero. Verum est, nec latet quemquam, quia si actus nostros et mentem consideremus, nulli nos anteponimus, et nec facile quemquam judicamus. Qui enim extollitur quasi aliquid sit, errat; nescit enim quia de humilitate crescitur. Verba enim Salvatoris et gesta ante oculos non habet, qui cum sit omnium Dominus, humiliavit se **(Philip. II, 8)**; ut nobis formam daret quid sequi deberemus, si crescere velimus: et si nos erigeremus, inclinaremur, quod facit imperitia cordis inflati; ut apud homines commendatior videatur. Spernens enim et despiciens peccatores, justum se videri contendit, sicut et pharisaeus ille, quem Dominus denotat **(Luc. XVIII, 10)**. Numquid non vere hic imperitus est, qui praesentis gloriae cupidus est? Numquid non vere de futuris desperat, qui mercedem justitiae in praesenti vult consequi? Quare? Quia non est **230** justus in opere, sed per fallaciam fingit justitiam; qui enim vult justus esse, alterum sibi praeponit, ut vere justus sit. Unusquisque enim plus mala sua novit, quam alterius.

(Vers. 5.) *Unusquisque enim suam sarcinam portabit.* Ad postremum hoc voluit innotescere superbis, quia non coinquinatur quis alieno peccato, dummodo dissentiat, ut nemo vereatur se jungere peccatori, aut accedentem ad se suscipere, ut eum lucretur.

(Vers. 6.) *Communicet autem is, qui catechizatur verbo* (id est, qui verbum Dei audiens est), *ei qui se catechizat, in omnibus bonis:* Hoc dicit, ut doctoribus audientes communicent in omnibus bonis. Si autem aliter agant, quam docent, in his illis non communicandum, sed dissentiendum; ut magis lex tibi dux sit, quam homo. Sibi enim oberit, non tibi; quia quae docuerit, observas.

(Vers. 7.) *Nolite errare, Deus non deridetur.* Nemini dubium est Deo imposturam fieri non posse, sed hoc ab eo unumquemque consequi, quod meretur.

(Vers. 8.) *Quod enim quis seminaverit, hoc et metet. Qui enim seminaverit in carne sua, ex carne metet corruptionem.* Hic carnalia vitia, quae in carne admitti solent, significat; ut qui carnem suam corruperit, sciat se corruptelae futurum obnoxium. Corrumpit autem corpus, qui inconcessa praesumit. *Qui vero seminaverit in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.* Homo christianus spiritu constat et carne; homo enim ad comparationem sancti spiritus, caro est. Cum ergo spiritui dat assensum, cohibens se ab iis, quae contraria sunt, spiritaliter seminat; ut possit metere vitam aeternam. Testimonium enim Spiritus accipit, et immortalitatem loco mercedis. Sicut enim qui corrumpit dehonestans corpus suum, non ad aeternitatem, sed ad corruptionem pertinebit; ita et qui incontaminatum se custodit, vitam aeternam consequetur. Haec est enim aeterna vita, vivere sine poena, et habere gloriam. Nam si hic ad praesens qui in sollicitudine est, negat se vivere; quanto magis ubi alienus a Deo, ignem tortorem patietur!

(Vers. 9.) *Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim proprio metemus infatigabiles.* Hoc dicit, quia qui fortis est ad seminandum, fortis erit et ad metendum, id est, sic recipiet, quomodo facit. Ideo promptos nos ad benefaciendum esse hortatur, nec fastidium pati debere, securos quia pro parvis magna recipiemus, et pro terrenis aeterna, tempore quo promisit Deus.

(Vers. 10.) *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Gentiles tempus habent operandi malum; homines enim sine Deo, quomodo possunt operari bonum? Christiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad omnes homines; ut post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissae. Tempus enim idcirco conceditur vitae, ut jam juste versemur, exemplum dantes gentilibus. *Maxime autem ad domesticos fidei.* Verum est quia faciliores et propensiores in bono circa fratres esse debemus; quia invicem sumus membra. Huic ergo rei inserviendum, quae prodest; non circumcisioni, rei nunc inani.

(Vers. 11.) *Scitote qualibus litteris scripsi vobis mea manu.* Auctoritatem dat epistolae suae; cum enim dicit: *Ego scripsi mea manu,* obediri vult litteris his. Ubi enim holographa manus est, falsum dici non potest; ne forte circumventi excusarent de epistola, quasi aut falsa esset, aut non esset Apostoli, nolentes se reprehendi.

(Vers. 12.) *Quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ne crucis Christi persecutionem patiantur.* In carne placere, hominibus placere significat. Ut enim Judaeis propitiis, aut non infestis viverent, quos pseudoapostolos dicit, sic Christum praedicabant, ut et legem servandam docerent: quod Apostolus numquam metuit, sed constanter quod verum est, non tacuit, et sibi et his providens, quos docebat. Denique: *Ego,* inquit, *non solum ligari, sed et mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine Domini nostri Jesu Christi* **(Act. XXI, 13)**.

(Vers. 13.) *Neque enim ipsi qui circumcisi sunt, legem custodiunt: sed volunt vos circumcidi, ut in vestra carne*

glorientur. Tale est hoc, quale et illud dictum ad apostolum Petrum: *Si tu cum sis judaeus, gentiliter vivis, quomodo compellis gentes judaizare* **(Galat. II, 14)**? Ita et hi cum ipsi legem non custodirent, conversantes injuste, circumcisionem zelabantur; ut proinde vindices et amatores legis viderentur: cum constet **231** hunc legem defendere et custodire, qui justitias ejus exsequitur; et mandatum, quod ad vitam per inens datum est, non praetermittit. Talis ergo Galatarum excusatio erat. Haec dicit, ut vel sic intelligant, quia illudebantur velut stulti et hebetes, de quorum doloribus gloriarentur.

(Vers. 14.) *Mihi vero absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*. Quomodo pseudoapostoli tribulationes pro nomine Christi quasi nihil profuturas per hypocrisim redimebant, erubescentes in his; ita et Apostolus gloriabatur de his, sciens magnam pro istis fore mercedem: quemadmodum et coapostoli ejus, sicut scriptum est in Actibus apostolorum: *Tunc,* inquit, *caesi exierunt apostoli de concilio, gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati* **(Act. V, 4)**. Cujus ergo omnis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce ejus, huic et mundus crucifixus est, certus amorem crucis Christi vitam esse; mundi vero amorem parere mortem. Invicem ergo sibi mortui sunt, et mundus Apostolo, et Apostolus mundo; dum nihil concupiscit Apostolus mundi, et dum nihil habet mundus suum, quod agnoscat in Apostolo, sicut et Dominus ait: *Ecce,* inquit, *princeps hujus mundi venit, et in me inveniet nihil* **(Joan. XIV, 30)**.

(Vers. 15, 16.) *In Christo enim Jesu neque circumcisio quidquam est, neque praeputium; sed nova creatura. Et quotquot hanc regulam sequuntur, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei.* Nova creatura est regeneratio nostra, haec est quae dat profectum permanentibus; super istos enim est pax Dei. Qui enim cum Deo pacificus est, nullius inimicitiam metuit; **232** tutus enim est protectione et misericordia Dei, quae promissa est, et manet super Israel Dei, non super Israel hominis; Judaei enim non credentes Israelitae sunt secundum carnem. Duas ergo partes significavit, super quas manet pax et misericordia Dei, Judaeorum credentium, et gentilium fidelium.

(Vers. 17.) *De caetero nemo mihi molestus sit.* Molestias sibi noluit de caetero fieri, ut iterum forte cogeretur scribere: sed jam correctiores illos vult fieri; ut amputatis erroribus, post tanta taedia pausam haberet. Si autem duriores se praestarent, et inflexibiles in convertendo, cessarent ab eo; ut illis operas suas et efficaciam impenderet, de quibus mercedem aut lucrum speraret. *Ego enim stigmata Domini Jesu Christi in corpore meo porto.* Hoc dicit iratus, quia passiones quas credentium causa patiebatur, inefficaces in illis videbat; quoniam constantia et fide doctrinae suae pro Christo plagas et vincula pati non timuit: sed passus est amore credentium cicatrices plagarum habere se in corpore; quo non minus fideliter eis praedicaret, sicut et pseudoapostoli, qui Galatas deceperant. Neminem itaque vult sibi molestum esse, qui huic rei devotus non est; ista enim stigmata, id est, cicatrices plagarum, testimonia sunt credentium eorum, qui patiuntur, quod digni sunt futura promissione.

(Vers. 18.) *Gratia nostri Domini Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres.* Non Legis gratiam dicit, sed Domini nostri Jesu Christi esse cum spiritu illorum, quos spiritales fratres appellat; neque enim penitus omnes fuerant eversi.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD EPHESIOS.

231 PROLOGUS.

Ephesios Apostolus non fundavit in fide, sed confirmavit, multa mala pro his passus a perfidis, sicut dicit: *Si enim, secundum hominem, ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt* **(I Cor. XV, 32)**? Et quoniam pugnam suam non sine effectu perfectionis illorum praevidet, gaudens in eis, ad meliora scriptis hortatur de urbis Romae custodia; quia veniens ab Hierosolymis in custodia sub fidejussore intelligitur degisse, manens extra castra in conductu suo **(Act. XXVIII, 16)**.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei sanctis omnibus, qui sunt Ephesi; et fidelibus in Christo Jesu.* Solito more scribit, apostolum enim se esse Christi Jesu Dei voluntate testatur. Non solum fidelibus scribit, sed et sanctis; ut tunc vere fideles sint, si fuerint sancti in Christo Jesu. Bona enim vita tunc prodest ac creditur sancta, si sub nomine Christi habeatur: alioqui contaminatio erit; quia ad injuriam proficit creatoris.

(Vers. 2.) *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Gratiam Dei cum sanctis dicit esse et fidelibus, quem Patrem nostrum appellat; quia ab ipso sunt omnia et condita et restaurata: Christum autem Dominum nostrum, quia redemit nos, offerens se pro nobis.

(Vers. 3.) *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spiritati,* id est, non mundana, sed coelesti benedictione: neque corruptibili, sed aeterna; quia gloria christianorum non in terra, sed in coelo est, et est in Christo. Omne enim donum gratiae Dei in Christo est; ut si quis, spreto Christo, benedici se a Deo putet, errare se sciat. Aliter tamen benedicitur Deus, et aliter homines. Unum quidem benedictionis nomen est, sed pro merito personae debet intelligi; nam et facere dicitur Deus, et homines faciunt: sed Deus nutu solo impassibiliter facit; homines autem manu, conatu, labore, sudore efficiunt. Deus ergo benedicitur, cum laudibus dignis extollitur: homines autem sic benedicit Deus, ut donum **232** gratiae suae eis impertiat, non secundum merita eorum, sed secundum misericordiam suam. Et ideo dixit: *Qui nos benedixit in benedictione spiritali;* ut ostenderet perfectam benedictionem dari coelestium credentibus in Christo, ut pleni sint gloria

coelesti, supra potestates subvecti coelorum. Quia *ubi ego,* inquit, *ero, illic et minister meus erit* **(Joan. XII, 26)**.

(Vers. 4.) *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati coram eo in charitate.* Praescius omnium Deus scit qui crediturí essent in Christum, sicut dicit ad Romanos: *Quos praesciit et vocavit nos* **(Rom. VIII, 29)**: non solum ex Judaeis, sed etiam ex gentibus. Quos ergo Deus vocare dicitur, perseverant in fide: hi sunt quos elegit ante mundum in Christo; ut sint incontaminati coram Deo in charitate, hoc est, ut amor Dei sanctam illis faciat conversationem. Nemo enim melius alicui obtemperat, quam qui ex charitate obsequitur.

(Vers. 5.) *Praedestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum.* Hoc dicit decrevisse Deum, ut credentes in Christum adoptarentur in filios a Deo; ut caput ipsorum sit Christus verus Dei Filius.

(Vers. 6.) *Secundum placitum voluntatis suae in laudem claritatis suae.* Tale placitum dicit Deum habuisse; ut ad laudem claritatis ejus proficeret gratia data hominibus; ut salus nostra gloria Dei sit. *Qua gratificavit nos in dilecto Filio suo.* Deus nobis gratiam dedit, propter quod credidimus in Filium ejus Christum; diligens enim unigenitum suum amatoribus ejus divina munera largitur.

(Vers. 7.) *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum.* Duplicem gratiam flagitat; quia et redemit nos sanguine suo, et peccata nobis non imputavit, id est, redemit et manumisit.

(Vers. 8.) *Secundum divitias gratiae suae, quae sùperabundavit in nobis, in omni sapientia et prudentia.* Addit ad gratiam; quia post supra memorata beneficia donum accedit sapientiae et prudentiae rerum spiritualium.

(Vers. 9, 10.) *Ut notum nobis faciat mysterium voluntatis suae, juxta beneplacitum suum, quod proposuit in eum, in dispensationem* **233** *adimpletionis temporum; restaurans omnia in Christo, quae in coelis sunt, et quae in terra.* Hoc placuit Deo, cujus consilium retractari non potest; ut ostenderet in Christo mysterium voluntatis suae tempore, quo revelari illud voluit in agnitionem creaturae. Voluntas autem ejus haec fuit, ut tunc propitius fieret omnibus, qui in errore erant, sive in coelis, sive in terris, quando Christum manifestavit hoc donum esse credentium, ne illis imputarentur peccata suscipientibus fidem Christi. Omnis ergo creatura in coelis et in terris, dum discit agnitionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum enim ad unius Dei fidem imbuitur, cognito mysterio Salvatoris, ab errore quem coeperat, restauratur, pro certo habens creatorem suum unum esse Deum et Dominum. Hinc est unde et Joannes in Apocalypsi dicit: *Vidi Michael et Angelos ejus in coelo pugnare cum dracone et cum exercitu ejus* **(Apoc. XII, 7)**. Haec repugnantia partim de errore est, partim de usurpatae tyrannidis praesumptione.

(Vers. 11, 12.) *In quo et nos sortiti sumus, praedestinati secundum propositum Dei, qui universa creavit secundum consilium voluntatis suae; ut simus in laudem gloriae ejus nos, qui ante speravimus in Christo.* Hoc est, quod dicit, quia dispensatio praedicationis his decreta est a Deo; qui ex

Judaeis crediderunt in Christum. Unde nullus ex gentibus ad apostolatum electus est; dignum enim erat ex his eligi praedicatores, qui ante speraverunt salutem, quae illis promissa erat in Christo.

(Vers. 13, 14.) *In quo et vos, cum audissetis verbum veritatis Evangelii salutis vestrae, credentes signati estis Spiritu promissionis sancto; qui est pignus haereditatis nostrae, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriae ipsius.* Laus gloriae Dei est, cum multi acquiruntur ad fidem, sicut gloria medici est, si multos curet. Ideoque ad gloriam Dei pertinet, quia gentes vocavit, ut salutis suae medelam consequerentur per fidem promissam Judaeis, signum habentes redemptionis atque haereditatis futurae, Spiritum sanctum datum post baptismum. Redempti enim haeredes designati sunt, si in regeneratione perdurent; ut fides prima veniam, sancta vero conversatio perdurans cum fide, coronam mereatur.

(Vers. 15, 16.) *Propterea et ego, audita fide vestra in Domino Jesu, et dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agendo pro vobis, commemorationem vestri facere in orationibus meis.* Quoniam juxta decretum Dei, quo statuit gentes participes fieri promissionis Judaeorum, audito Ephesii verbo Dei, susceperunt fidem Christi, diligentes omnes sanctos, sicut mandavit Dominus; hac causa Deo gratias agit pro conversione et charitate eorum, qui dignatus est gentes concorporare Judaeis.

(Vers. 17, 18, 19.) *Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater claritatis, det vobis spiritum sapientiae et revelationis in agnitione ejus, illuminatos habere oculos cordis vestri; ad hoc ut sciatis quae sit spes vocationis ejus, et quae divitiae*

haereditatis gloriae ejus in sanctis. Manifestum est quia ideo se orare dicit pro eis, ut fidei suae spem cognoscant in remuneratione coelesti; quia cum plene scierint qui fructus est credentium, propensiores fient circa excolendam religionem. Jam enim in hujusmodi profectus fore videtur, quia si antequam sciant promissionis gloriam, tam devoti sunt; propensiores fient necessario, cum cognoverint. Claritatis tamen Patrem vocat Deum, et Christi Deum, cum verus Pater Christi sit Deus, et Deus creaturae. Sed et ipse Dominus eadem dicit: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* **(Joan. XX, 17)**. Totius ergo claritatis Pater est; quia ab ipso est omnis claritas, et potestas, et dignitas. Est et Pater Christi, sed aliter; quia hic verus Filius est, et Deus omnium, sed non ita Christi Deus est. Sic enim Deus Christi est; quia Deus de Deo Christus est: caeterorum autem Deus est causa terroris, sicut ipse dicit in Malachia propheta: *Si Deus ego sum, ubi est timor meus* **(Malac. I, 6)**?

(Vers. 20, 21.) *Et quae est excelsa magnitudo virtutis ejus in vos, qui creditis, secundum operationem potentiae fortitudinis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, et collocavit ad dexteram sibi in coelestibus super omnem Principatum et Potestatem, et Virtutem, et Dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc saeculo, sed et in futuro.* Exemplum salutis credentium et gloriae in resurrectione Salvatoris consistere profitetur, ut ex ea cognoscant fideles, **234** quid eis promissum est. Simili enim modo extollentur supra coelos futuri cum Christo; sicut ipse dicit: *Pater, volo ut ubi fuero, et hi mecum sint, et videant gloriam meam* **(Joan. XVII, 24)**. Hoc propter incarnationem Filii Dei, ut etiam homo factus super omnes coelos esse

dicatur, et super cunctam creaturam sedens ad dexteram Dei, habens nomen Dei per naturam, non per adoptionem; ut cognoscant illum esse Filium Dei, qui illum crucifixerunt. Honor enim quem illi dedit Pater per generationem, tunc manifestatus est, cum natus homo passus est, et victa morte resurrexit, ascendens unde descenderat, super omnes coelos. Unde dictum est, quia *veritas de terra orta est* **(Psal. LXXXIV, 12)**. Quia enim omne judicium Pater Filio dedit **(Joan. V, 22)**, idcirco ad dexteram Dei sedere dicitur, quasi judex. Denique ipse dicit ad discipulos: *Usque modo nihil petistis in nomine meo: petite, et ego faciam* **(Ibid. XVI, 24)**. Unde ait Judaeis: *Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei, et venientem cum nubibus coeli* **(Matth. XXVI, 64)**. Ex eo enim quod innotuit, adiri coepit, et postulari, quasi judex.

(Vers. 22, 23.) *Et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quae est corpus et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.* Patrem dicit Filio omnem creaturam subjecisse; ut quia omnia per ipsum fecit **(Joan. I, 3)**, ipse omnium caput sit et Dominus. Tunc illi omnia subjecit, quando illum ante omnia genuit; ut per ipsum faceret, quae non erant. Omnem Ecclesiam dicens, summatim totum comprehendit, quod in coelo est et in terra; ut in novum hominem membra ejus efficiantur, dum confitentur hunc esse, per quem facti a Deo sunt. Snbjiciuntur enim illi quasi capiti membra, ex quo trahunt originem; ut omnia in omnibus, adimpleantur. Cum enim regressi fuerint ad confessionem unius Dei, flectentes genu Christo, adimpletur in omnibus ut sit omnia; quia ab ipso sunt: ac per hoc ipse in eis est, quia virtute ejus subsistunt; recedentes enim a Deo, evacuare illum

videntur. Unde alio loco dicit: *Ut crescant omnia in incrementum Dei* **(Coloss. II, 19)**.

CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) *Et vos cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum saeculum hujus mundi.* Mortuos dicit, quia errores saeculi sequuntur; quidquid enim ab unius Dei professione recedit, mortuum habetur; quia non manet in radice, ex qua trahit originem. *Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritum qui nunc operatur in filiis diffidentiae.* Principem potestatis, id est, diabolum, significat saeculi intelligentiam corrupisse; ut ab uno Deo recederent, multorum deorum opinionem suscipientes, ut socios illos suae conspirationis efficeret, dum in eadem impietate inveniuntur, negantes unum Deum. Principem ergo hunc erroris ideo aeris dicit spiritum, ut ostendat quia hanc partem sibi usurpavit ad exercendam dominationem. Aliud est enim aer, et aliud princeps: sed quia in mundo vel in aere dominatur, spiritus aeris appellatur.

(Vers. 3.) *In quibus et nos aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis et consiliorum ejus: et eramus natura filii irae, sicut et caeteri.* Perfidiam significat, dum desideria carnis memorat. Voluntas enim carnis est visibilibus oblectari, ut elementa quae Deus gubernacula mundi instituit, deos appellet; cum hoc nomen uni Deo debeatur, ex quo sunt omnia; ut sicut nullum participem habet ex his in virtute, ita nullum habeat

consortem in nomine. Christo autem idcirco hoc nomen non negatur, quia sicut communis eis natura est, ita erit et nomen. Hoc tamen inter Patrem et Filium interest, quia Pater a nullo hoc accepit: Filius autem per generationem omnia Patris accepit; ut in virtute et substantia et nomine nihil distet Filius a Patre. Unde dicit: *Omnia quae habet Pater, mea sunt; et mea Patris* **(Joan. XVI, 15)**. Non ergo indignum neque contrarium est, si et Christus Deus dicatur, sed de Deo Patre; ut unius Dei auctoritas conservetur. Nam si quis aliud putat significare, cum voluntatem carnis flagitat, sciat et Apostolum mundam vitam habuisse; quia secundum justitiam Legis conversatus est sine querela. Sed quia persecutus est fidem Christi, idcirco *conversati,* inquit, *sumus in desideriis carnis nostrae.* Omne enim peccatum caro dicitur, maxime perfidia, quae est totius sceleris mater. Nulli opera bona et castitas proderit, si sit perfidus; perfidia enim haec omnia maculat. Hinc est, quod subdidit: *Et eramus natura filii irae,* **235** *sicut et caeteri.* Naturae enim cum mala voluntas supponitur, fit natura irae, id est, quae ultioni subjicienda sit, immutata non substantia, sed mala voluntate. Hoc enim deputatur naturae, quod sequitur; unde ait in Esaia: *Semen pessimum* **(Esai. I, 4)**. Et quaro sit semen pessimum, subjecit: *Reliquistis enim Dominum,* ait, *et ad iracundiam incitastis Sanctum Israel;* ut natura quae deserit Deum, pessimum semen dicatur. Degenerare enim est ab auctore recedere: et cum malum exemplum caeteris praebet, malum est semen; fructus enim pessimos facit. Si vero redeat ad Auctorem, bona erit natura, secundum Apostolum, qui immutatus dum agnoscit Creatorem suum, vas electionis appellatur **(Act. IX, 15)**.

(Vers. 4.) *Deus autem, qui dives est in misericordia propter multam charitatem suam, qua misertus est nostri.* Hae verae divitiae sunt misericordiarum, ut non quaerentibus ultro misericordia praestaretur, sicut dicit Esaias: *Palam factus sum non quaerentibus me* **(Esai. LXV, 1)**; hoc enim est abundare misericordia, ut et non postulantibus tribuatur. Haec tamen charitas Dei est erga nos, ut quia fecit nos, nolit perire nos; diligit enim opus suum. Ideo enim fecit, ut amaret, quod fecit; nemo enim laborem suum odio habet.

(Vers. 5.) *Et cum mortui essemus peccatis, convivificavit nos in Christo.* A Deo alienati mortui eramus: gratia autem sua revocavit nos, hoc est, vivificavit nos in Christo. Quia enim per ipsum nos fecit, iterum per ipsum nos reformavit in ipso, id est, ut ejus membra simus; ipse est autem caput nostrum; ipsum enim habemus, Deo praestante, auctorem vitae nostrae, sicut dicit Petrus apostolus: *Auctorem vero vitae interfecistis* **(Act. III, 15)**.

(Vers. 6.) *Cujus gratia salvi facti estis.* Huic dono addit et gentes; significans salvatos nos esse gratia Christi.

(Vers. 7.) *Et simul suscitavit, et simul consedere fecit in coelestibus in Christo Jesu.* Hoc dicit, quod supra memoravi, illic futuros sanctos etiam ex gentibus, ubi et Christus est caput eorum.

(Vers. 8.) *Ut ostenderet in saeculis supervenientibus superabundantes divitias gratiae suae in bonitate super nos in Christo Jesu.* Hoc significat, quia in futuro saeculo immortale donum Dei apparebit in remuneratione fidelium; quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis

ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus eum **(I Cor. II, 9)**. Hae sunt superabundantes divitiae, ut tantum detur credentibus, quantum investigare non potest mens.

(Vers. 9, 10.) *Gratia enim salvi facti estis per fidem.* Gratia fidei data est, ut credentes salventur. *Et hoc non ex vobis; Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Nam ipsius sumus figmentum, creati in Christo Jesu in opera bona; quae praeparavit Deus ut in illis ambulemus.* Verum est, quia omnis gratiarum actio salutis nostrae ad Deum referenda est, qui misericordiam suam nobis praestat; ut revocaret errantes ad vitam, et non quaerentes verum iter. Ideoque non est gloriandum nobis in nobis ipsis; sed in Deo, qui nos regeneravit nativitate coelesti per fidem Christi, ad hoc ut bonis operibus exercitati, quae Deus nobis jam renatis decrevit, promissa mereamur accipere.

(Vers. 11, 12.) *Memoria retinentes, vos qui aliquando eratis gentes, in carne, qui dicimini praeputium, ab ea quae dicitur circumcisio in carne manufacta; quoniam eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, et promissionis eorum spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* Commonet gentes, ut reminiscentes quid fuerint (erant enim carnales, et sine spe, nullam promissionis communionem habentes Judaeorum in Christo; Judaeis enim promissus erat Christus, non gentibus, ut propensius gratias agant Deo per Christum, qui misericordia sua fecit illos participes spiritalium, cum essent carnales. Ideo tamen circumcisio, ait, in carne manufacta, ut significaret aliam non manufactam spiritalem.

(Vers. 13.) *Nunc autem in Christo Jesu vos qui aliquando longe eratis, facti estis prope per sanguinem Christi.* Adhuc donum et gratiam Dei commendat, cui nos semper velut obnoxios gratias vult referre; idcirco enim in sanguine Christi proximos nos Deo factos memorat, ut quantum affectum circa nos habeat Deus, ostenderet, qui pro nobis Filium suum mori permisit; ut et nos in fide ejus durantes, omnibus exitiis pro illo nobis illatis non cedamus, scientes plus illum de nobis mereri, quam quaecumque ab inimicis possunt inferri: ille enim cum sit Dominus, et nullius egeat, obtulit se **236** pro nobis; ut non illi, sed nobis proficeret. Nos enim etiamsi nobis non proficeret, forte cogeremur mori pro ipso domino servi: quanto magis cum non solum illius, sed et nostra mors nobis praestet effectum!

(Vers. 14.) *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriae solvens, inimicitias in carne sua.* Pacem fecit inter circumcisionem et praeputium passio Salvatoris. Inimicitiam enim, quae velut paries media erat, et dividebat circumcisionem a praeputio, et praeputium a circumcisione, hanc solvit Salvator, dans legem ut neque Judaeus praesumens de circumcisione reprobaret gentilem, neque gentilis fidus de praeputio, id est, de paganitate, abominaretur Judaeum: sed ut ambo innovati, unius Dei fidem sequerentur in Christo. Omnia enim quae docuit Salvator, tunc firmavit, cum resurrexit a mortuis. Parietem tamen, qui medius erat, dividens inter legem factorum et gentilitatem, maceriam sive sepem significavit, id est, non parietem stabilem, neque robustum; quia neque gentilitas firma res erat, quasi ab homine inventa, neque circumcisio, et neomeniae, escarum, et sacrificiorum vel sabbatorum stabilis et fixa

observatio; sic enim data sunt, ut cessarent, adveniente Christo. Quamvis enim Deus haec dederit, sed ad tempus: fidei autem firma et sine successore est praedicatio.

(Vers. 15.) *Legem mandatorum in decretis evacuans ut duos conderet in seipso, in uno novo homine faciens pacem.* Hoc est quod supra summatim memoravi; quia legem, quae data erat Judaeis in circumcisione, et in neomeniis, et in escis, et in sacrificiis, et in sabbato, evacuavit, hoc est, cessare jam jussit; quia oneri erant, et sic fecit pacem. Unde Petrus apostolus dicit in Actis apostolorum: *Quid imponitis jugum supra cervicem fratrum, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare* **(Act. XV, 10)**?

(Vers. 16.) *Ut exhiberet et reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem.* Sublata inimicitia, morte sua Christus prius populos inter se reconciliavit, deinde Deo Patri pacificos fecit; ut homines naturae unius, quia diversi facti fuerant per errorem, membra efficerentur unius corporis novi, cujus caput Christus est.

(Vers. 17, 18.) *Interficiens inimicitias in semetipso, et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe, et pacem iis, qui juxta; quia per ipsum habemus accessum utrique in uno Spiritu ad Patrem.* Idem sensus est; interfecit enim inimicitiam in se, dum pro omnibus tam Judaeis quam gentilibus mortuus est. Omnibus enim proficit mors Salvatoris; resurgens enim a mortuis, damnata morte, quae tenebat omnes, ostendit quam spem haberent credentes in eum. Hinc mandavit praedicationem, qua omnes convocarentur ad Deum Patrem in unitate Spiritus, scissa discordia, ut sive Judaei (qui prope ideo dicuntur, quia ipsorum patribus facta promissio est), sive

gentiles (qui ideo longe dicuntur, quia Dei legem non receperunt datam per Moysen), sublato praeterito ritu, susciperent fidem Christi, per quam efficerentur unum.

(Vers. 19.) *Ergo jam non estis hospites et incolae, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei.* Admonet illos, ut memores sint beneficiorum Dei; quia cum longe essent a cognitione et timore Dei, misericordia ejus adjuncti sunt; ut fierent participes eorum, qui prope Deum erant, concives facti filiorum Dei. Sicut enim quaecumque gens Romanorum pacem sequi desideravit, oblatis donis suscepta est; ut essent cives Romani, quemadmodum Tharso-Cilicienses, unde Apostolus civem Romanum se dicit **(Act. XXII, 26)**: ita et quicumque fidei se christianae sociaverit, fit civis sanctorum et domesticus Dei.

(Vers. 20.) *Superaedificati supra fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Hoc est supra novum et vetus Testamentum collocati. Quod enim apostoli praedicaverunt, prophetae futurum dixerunt; quamvis dicat ad Corinthios: *Deus,* inquit, *primum posuit in Ecclesia apostolos, secundo prophetas* **(I Cor. XII, 28)**. Sed hi alii prophetae sunt; illo enim loco de ordinatione Ecclesiae disputat, hic vero de fundamento Ecclesiae: prophetae enim disposuerunt; nam apostoli fundamenta jecerunt. Unde dicit Dominus ad Petrum: *Super istam petram aedificabo Ecclesiam meam* **(Matth. XVI, 18)**, hoc est, in hac catholicae fidei confessione statuam fideles ad vitam; nam et David disposuit domum Dei, et signavit locum ubi fieret: Salomon vero fundavit eam.

237 (Vers. 21, 22.) *In quo omnis structura, compacta, crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coaedificamini in habitaculum Dei in spiritu.* Hic sensus est, unde Dominus ait: *super istam petram aedificabo Ecclesiam meam.* Duos enim populos in se suscepit Salvator, et fecit unum in Domino, sicut et lapis angularis duos parietes continet, in unitate domus firmatos; fideles enim superficies sunt templi Dei, in spiritu conversantes; ut possint haeredes fieri coelestis habitationis.

CAPUT III.

(Vers. 1.) *Hujus rei gratia ego Paulus vinctus Christi Jesu pro vobis fratribus.* Quoniam dispositionem divinae clementiae, quae fuerit ante mundum erga salutem gentium ostendit; nunc se legatione hujus doni fungi Dei provisione, Christo mittente, declarat. Dominus enim post resurrectionem suam apostolos suos vice sua misit praedicare **(Matth. XXVIII, 19)**, hunc dirigens ad conversionem gentium; sic enim dixit ad eum: *Vade, ego longe ad gentes mittam te* **(Act. XXII, 21)**. Dominico ergo usus verbo est, cum dicit: *Pacem vobis qui longe, et iis qui juxta.*

(Vers. 2, 3, 4.) *Si tamen audistis dispensationem gratiae Dei, quae data est nobis in vos.* Vult eos scire quia Dei judicio a Christo missus est praedicare gentibus mysterium gratiae Dei. *Secundum revelationem notum mihi factum est mysterium, sicut antea scripsi in modico, prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi.* Ostensam sibi significat revelationem mysterii Dei,

de quo prius breviter se memorat scripsisse, hoc est, temperate prout poterant capere prudentiam Apostoli in sacramento Christi.

(Vers. 5, 6.) *Quod in aliis saeculis non fuit notum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis ejus et prophetis in spiritu, gentes esse cohaeredes et concorporatas et participes promissionis ejus in Christo Jesu.* Hoc asserit ostensum a Deo tempore Christi, quod latebat; quia gentes participes futurae essent gratiae promissae in Lege. Quod ostensum dicit praedicatoribus sanctis et prophetis, id est, apostolis et Legis explanatoribus, non prophetis veteribus. Quamvis enim admitterentur prius ad Legem gentiles, sed circumcidi jubebantur; et prophetae scierunt gentes participes futuras loni Dei (nam et hoc significaverunt multis in locis); sed hoc latuit, quod sine circumcisione, et sabbatis, et neomeniis, et caeteris talibus, gratiae Dei futurae essent participes, et absque Lege susciperent fidem Christi, et salvarentur. Hoc est, quod dicit: *In spiritu esse gentes cohaeredes et concorporatas, et participes promissionis ejus in Christo.* Qui enim spiritu Deum colit, opere Legis opus non habet.

(Vers. 7.) *Per Evangelium ejus factus sum minister secundum donum gratiae Dei, quae data est mihi secundum operationem virtutis ejus.* Per praedicationem ministerii sui cognitum asserit donum, quod disposuit Deus gentibus juxta virtutis suae operationem. Operatio enim virtutis ejus est, quia Christum suscitavit a mortuis, devicta morte, in qua omnes salvavit. Dispensatio tamen Evangelii ejus haec est, qua agnita est voluntas Dei; quia gentes sine opere Legis salvare decrevit.

(Vers. 8.) *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia haec.* Humiliat se, cum se minimum dicit, sciens humilitatem profectum habere. Nam tantam gratiam sibi datam dicit; ut donum hoc quod ante ignotum fuit praeteritis saeculis, sibi asserat concessum, ut hoc manifestaret gentibus. Unde enim minimus sanctorum omnium videri potest, qui antequam baptizaretur, vas electionis appellatus est? *Ut in nationibus evangelizem inaestimabiles divitias Christi* **(Act. IX, 15)**. Electum se probat ad praedicandum donum Dei in divitiis incomprehensibilibus Christi, quas gentibus jam desperatis largiri dignatus est; ut sine opere salvarentur per fidem. Et manifestum est quia nemo egregium et maximum munus per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum a Deo mereatur, humiliat tamen se, ut meritum ejus concrescat.

(Vers. 9.) *Et illuminem omnes, quae dispensatio mysterii absconditi a saeculis in Deo, qui universa creavit.* Missum se dicit duplici modo docere gentes mysterium, quod fuit in Deo, ex quo sunt omnia; ut per eum discant ac intelligant Christum semper in Deo, et apud Deum, et quia sine circumcisione et caeteris Legis mandatis disposuit salvare gentes. **238** Indigni enim inventi sunt Judaei tantum ac talem habere doctorem; sic enim Judaei credebant in Christum, ut Legem tamen servarent; quod odibile est apud Deum. Denique dicunt apostoli ad coapostolum suum Paulum: *Vides, frater, quot millia sunt in Judaeis credentium, et omnes isti aemulatores sunt Legis* **(Act. XXI, 20)**. Unde factum est, ut vas electionis ad gentes docendas missus esset, ut vel ipsi fidei suae spem plenam haberent, nihil de Lege, sed in solo Christo sperantes. Manifestato enim sacramento, Christi tale donum datum est, quod perfectae salutis haberet effectum; sicut enim in

magna vota maxima dantur apophoreta; ita et magnifico manifestato mysterio, gaudii et laetitiae causa tam egregio munere donati sunt homines, quod illis satis sit ad copiam salutarem.

(Vers. 10.) *Ut nota fiat Principibus et Potestatibus in coelestibus per Ecclesiam multiformis sapientiae Dei.* Tam bene de hoc sensit Deus, ut non solum gentibus hunc magistrum daret; verum etiam ut per eum veritas Christi innotescat spiritibus in coelestibus, qui sunt Principes et Potestates. Potestates ideo, quia potentiores sunt inter caeteros spiritus: Principes autem, eo quod principentur Potestatibus; ut agnoscentes per Ecclesiam, quae multifarie ad vitam attracta est, in Christo unius Dei manere mysterium, desinant ab errore. Id enim agitur, ut praedicatio ecclesiastica etiam his proficiat, et deserant assensum tyrannidis diaboli, qua se adversus Dei unius fidem impia praesumptione armavit. Qui sensus psalmo vigesimo tertio praescriptus est, ubi Deus universitatis Dominus demonstratur, dicente Dei Spiritu per David: *Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo* **(Psal. XXIII, 1)**. Et in subjectis: *Tollite portas Principis vestri, et elevamini portae aeternales, et introibit Rex gloriae. Quis est iste Rex gloriae? Dominus virtutum ipse est Rex gloriae* **(Ibid., 7 et seq.)**. Dicitur ergo his Principibus, qui in errore sunt in coelestibus, sive ministris ejus in terris, ut auferant portas principis sui, id est, diaboli de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendorum error intravit. Sunt enim temporales; quia omnis fallacia tempore clauditur: *Iter* enim *impiorum peribit* **(Psal. I, 6)**. Ut autem aeternas portas elevent, hortante justitia, admonentur; quia veritas in sempiterna saecula

perseverat. Unde ait in psalmo centesimo decimo septimo: *Haec porta Domini, justi intrabunt per eam* **(Psal. CXVII, 20)**. Manifestum est enim quia justi per fidem intrant in coelos, in regnum Dei, quod numquam corrumpitur, sicut Daniel propheta testatur, dicens inter caetera: *Exsurget regnum aliud incorruptibile* **(Dan. II, 44)**: impii autem propter incredulitatem intrant infernum tartareum. Hic ergo Rex gloriae Christus est, qui devicta morte resurgens apparet Dominus esse et Rex gloriae. Virtute enim potestatis suae, qua subegit inferos, manifestatur; quia ipse est Filius Dei, qui unius Dei regnum in coelis et in terris esse ad condemnationem tyrannidis diaboli praedicavit.

(Vers. 11, 12.) *Secundum propositum saeculorum in Christo Jesu Domino nostro, in quo habemus libertatem in confidentia per fidem ipsius.* Manifestatum dicit Christum saeculo, quo proposuit Deus ostendere mysterium suum pro salute humana, ut cognitio mysterii Dei mortalibus conferret salutem; ut quasi dedicatio regni Christi hanc gratiam credentibus pro apophoretis largiretur. Licet enim jam olim factum sit, novum tamen videtur ignoranti creaturae.

(Vers. 13.) *Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quae sunt in gloria vestra.* Manifestata spe, quae est in mysterio Christi, commonet ne scandalum patiantur propter tribulationes, quae sanctis a perfidis irrogantur. Ad gloriam enim pertinet illorum, si in tribulatione magistri non fuerint scandalizati discipuli, hac spe firmati; quia fidelium pressurae futuri saeculi gloria erigentur; haec enim fidelium probatio est, si fidei suae spem advertant.

(Vers. 14, 15, 16.) *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur; ut det vobis secundum divitias majestatis suae virtutem confirmari in Spiritu suo.* Hoc flexis genibus precari se dicit, ut quia dignatus est advocare gentes ad cognoscendum mysterium voluntatis ejus, hoc etiam donet, quia dives est, ut nutu ejus firmentur in Spiritu, hoc est, ut **239** non illos perturbent carnalia exitia illata a perfidis: sed sint stabiles, exspectantes in futuro hujus rei mercedem.

(Vers. 17.) *In interiore homine Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* In eo petit eos magis firmari, ut non ambigant, sed magis credant Christum habitare in se, quem non vident his oculis; ut Spiritus datus hoc eis per Dei donum infundat, ut certi sint de Christo quod vivit, et Filius Dei est, et habitat per fidem in cordibus nostris, ut cum fidem ejus habemus in cordibus nostris, ipsum habere videamur. Quod eo proficit, ut securi simus de auxiliis ejus; quia non deserit nos, sed semper adest propter fidem suam, quam videt in nobis: quippe cum ideo Spiritus ejus, qui et Dei Patris est, detur nobis; ut vice ejus tutos praestet nos, si ei assentiamus, ut et occulta revelet; per quem utique ipsum in nobis habitare ambigere non debemus. Est enim hic alius paraclitus, inter quos personarum distantia est, non naturae; quia et de eo accipit, et a Deo procedit **(Joan. XV, 26)**. In quibus enim naturae unitas est, invicem sui sunt; unde dicit Dominus: *Omnia Patris mea sunt, et mea omnia Patris* **(Joan. XVI, 15)**.

(Vers. 18.) *Ut in charitate radicati et fundati, possitis comprehendere cum omnibus sanctis quae sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum.* Hoc praestare dicit

habitantem Christum vel Spiritum in nobis, ut fundati simus in charitate Dei, devincti beneficiis ejus, et possimus cum sanctis, qui sunt apostoli et prophetae, immensum et inaestimabilem cognoscere Deum, omnia excedentem majestate virtutis suae. Cum enim dicit: *Latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum;* hoc utique significat, ut sicut in sphaera tanta longitudo est, quanta latitudo, et tanta altitudo, quantum et profundum; ita et in Deo omnia aequalia sunt immensitate infinitatis. Sphaera enim definito modo concluditur: Deus autem non solum implet omnia, sed et excedit; nec enim clauditur, sed omnia intra se habet, ut solus ineffabilis et infinitus habeatur: et gratiae huic insufficienter agantur, quia cum tantus sit, dignatus est per Christum hominem visitare peccatis et morti subjectum.

(Vers. 19.) *Cognoscere quoque supereminentem scientiae charitatem Christi.* Post Dei Patris infinitam et incomprehensibilem cognitionem et inenarrabilem clementiam, Christi quoque agnoscere nos vult charitatem; quia supereminentis est scientiae, et subintelligitur humanae; ut super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere mysterii hujus charitatis rationem, ut et Deus hominis causa homo nasceretur, deinde moreretur pro hominibus, pro servis dominus, pro creatura creator, pro impiis pius? Propter quid ita dilexit nos? aut ut quid nostrum haberet, qui nullius indiget? numquid non charitas haec super scientiam hominum est? aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere; quamquam impar sit, ac per hoc supereminet humana commenta? Hoc ergo vult nos scire, quia sensus noster assequi non potest, nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos; ut perinde

semper ei simus supplices et devoti, et qui debitis nulla ratione satisfacere possumus, vel in fide ejus usque ad mortem perseveremus. Ille enim pro magnificentia majestatis suae ea gessit pro nobis, quae sibi indigna sunt; ut et nos in quantum possumus, ei famulemur. *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Quia fides neque in solo Patre integra est, neque in solo Filio perfecta, ideo adjecit: *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei;* ut confessione et gratiarum actione sicut Patri, ita et Filio honorificentia reservetur: et omnia quae a Deo Patre sunt, per Filium facta et restaurata credantur; ut sit plena perfectio divinitatis in professione credentium. Nihil enim deerit christiano, quando Deum Patrem per omnia immensum esse cognoscit: charitatem quoque Christi ineffabilem, et supereminentem scientiae humanae profitetur.

(Vers. 20, 21.) *Ei vero qui potest omnia facere, et superabundantius, quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem, quae operatur in nobis: ipsi gloria in Christo Jesu, et in Ecclesia, et in omnia saecula saeculorum. Amen.* Ad Patris personam haec refert; ut quia melius scit quae utilia, et quae non petenda sunt, et quando danda, et qualia, et quanta opus sint; ipse gubernet providentia et virtute sua sibi credentes. Cui ideo *gloria in Christo Jesu,* quia per ipsum omnia praestat nobis: et quia honor Patris in Filio est, et in Ecclesia, **240** id est, in populo, quem sibi adoptare dignatus est. In claritate enim filiorum gloria patris est, dicente Domino **(Matt. V, 16)**: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent Patrem vestrum, qui in coelis est. In saecula saeculorum. Amen,* id est, in aeternum veritas.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Obsecro itaque vos, fratres, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis.* Hortatur eos, ut recte incedentes in praeceptis Domini, ad promissam gloriam possint pervenire. Sicut enim peritus medicus obsecrat infirmos, ut bene se agentes possint salutarem recipere valetudinem; ita et magister gentium hortatur, ut fidei suae digna opera facientes, possint percipere quae promissa sunt sanctis, sciens gloriae suae esse hujus rei profectum.

(Vers. 2, 3.) *Cum omni humilitate animi et modestia, cum magnanimitate, sufferentes invicem in charitate, sollicite servantes unitatis spiritum in vinculo pacis.* Nunc dissensionem prohibet, charitati autem studendum monet; ne spiritum unitatis et pacis amittant: ac per hoc ut invicem se sufferant cum patientia. Modestia enim profectum parit; quia cum se invicem tolerant, cum lenitate animi monentes, corriguntur ad effectum, et pax in eis manebit, per quam Filii Dei non immerito vocabuntur; quia dixit Dominus: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* **(Matth. V, 9)**. Perturbatio enim vel inquietudo contentionem facit, quae solet etiam ea, quae mala novit, velle defendere; ne cedere videatur. Hinc oritur discordia, quae corrumpit pacis foedera.

(Vers. 4.) *Unum corpus, et unus spiritus, ita ut vocati estis in una spe vocationis vestrae.* Propter pacem et concordiam haec subjecit; ut quia unum corpus est Ecclesia, unum sapiat populus; quia unum est, quod creditur.

(Vers. 5, 6.) *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnes est, et per omnes, et in omnibus nobis.* Adhuc unitatem commendat, ut quia unitas est ad quam vocamur, in nullo dissentiamus. Si enim unus est Dominus, id est, Christus, sicut et ipse ait in Evangelio: *Quia magister vester unus est Christus* **(Matth. XXIII, 10)**; una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnia est, et per omnes, et in omnibus credentibus unus debet esse et animus, et cor populi; quia haec quae enumerat, unitatis sunt, concordant enim in omnibus. Patrem tamen Deum, quia nulli debet quod est, super omnia esse dixit, et per omnes. Ideo per omnes, quia ex eo omnes: et necesse est ut super haec omnia sit, quae ex eo sunt. *Et in omnibus nobis,* id est, fidelibus. In nobis est enim per confessionem; quia eum fatemur, et quia spiritum suum dedit nobis, per quem sine dubio in nobis est: in paganis non est; quia Pater Christi negatur esse ab illis.

(Vers. 7.) *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Domini nostri Jesu Christi.* Nunc ne, quia diversa in hominibus dona sunt, putarentur officere unitati, hoc purgat non esse contrarium; quia in donis officiorum diversitas est, non naturae. Unicuique autem tantum dicit dari gratiae, quantum donare dignatus fuerit Dominus; non tamen sine aequitatis mensura, quia unicuique pro viribus tribuit; ut tantum hauriat, quantum sitit.

(Vers. 8.) *Propter quod dicit* **(Psal. LXVII, 19)**: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Hoc est scriptum in psalmo sexagesimo septimo. Dona tamen haec post triumphos coepit largiri; vincens enim mortem, exaltatus est in cruce, sicut ipse dixerat. Ait

enim: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me* **(Joan. XII, 32)**. Exspoliavit inferos, cum captivos quos ex praevaricatione Adae, aut propriis captos peccatis in conditione tenebant, abstulit consentientes sibi, et ascendens inde in coelos induxit **(Matth. XXVII, 52)**. Ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus, multis apparuerunt ad testimonium evictae mortis; ut qui forte Christi resurrectionem crediturus non essent, ex horum resurrectione, quos mortuos scirent, rei fierent; hos enim viderunt, quos agnoscerent dudum vixisse. Quamvis captivi, inviti et alieni ducantur; Salvator tamen et suos duxit, et voluntarios. Apparentia enim sua dum lacessit desiderantes liberari, cepisse illos dicitur.

(Vers. 9.) *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia etiam descendit prius in inferiora terrae?* Verum est quia ideo descendit, **241** ut ascenderet; et non sicut homines, qui ad hoc descenderunt, ut illic remanerent. Ex sententia enim tenebantur apud inferos, quae sententia Salvatorem tenere non poterat; quia vicit peccatum. Triumphato ergo diabolo, descendit in cor terrae; ut ostensio ejus praedicatio esset mortuorum, et quotquot cupidi ejus essent, liberarentur. Nec poterat non ascendere, quia ad hoc descenderat; ut vi potestatis suae, calcata morte, cum captivis quorum causa pati se permisit, resurgeret.

(Vers. 10.) *Qui descendit, ipse est qui et ascendit super omnes coelos, ut impleret omnia.* Hoc est, quod dicit Dominus: *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis, qui est in coelo.* **(Joan. III, 13.)** Quod quidem et in psalmo continetur; ait enim: *A summo coelo egressio ejus, et regressus ejus usque ad summum ejus* **(Psal.**

XVIII, 7). Hic ergo descendens e coelis in terram, homo natus est: post mortuus descendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgens, ante omnes mortales ascendit super cunctos coelos; ut illusam mortem ostenderet creaturae.

(Vers. 11, 12.) *Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, quosdam vero pastores et magistros ad consummationem sanctorum in opus ministerii.* Apostoli episcopi sunt **(Act. XI, 26)**; prophetae vero explanatores sunt Scripturarum; quamvis inter ipsa primordia fuerint prophetae, sicut Agabus, et quatuor virgines prophetantes **(Act. XXI, 9)**, sicut continetur in Actibus apostolorum propter rudimenta fidei commendanda **(Act. VII, 2 et seq.)**: nunc autem interpretes prophetae dicuntur. Evangelistae diaconi sunt, sicut fuit Philippus; quamvis non sint sacerdotes, evangelizare tamen possunt sine cathedra, sicut et beatus Stephanus et Philippus memoratus **(Act. VIII, 5)**. Pastores possunt esse lectores, qui lectione saginent populum audientem; quia *non in pane tantum vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei* **(Matth. IV, 4)**. Magistri vero exorcistae sunt, quia in Ecclesia ipsi compescunt et verberant inquietos: sive ii qui litteris et lectionibus imbuendos infantes solebant imbuere, sicut mos Judaeorum est, quorum iraditio ad nos transitum fecit, quae per negligentiam obsolevit. Inter istos post episcopum plus esse intelligitur, qui propter reseratum occultum Scripturarum sensum prophetare dicitur; praesertim quia futurae spei verba depromit, qui ordo nunc potest esse presbyterii. Nam in episcopo omnes ordines sunt: quia primus sacerdos est, hoc est, princeps est sacerdotum, et propheta, et evangelista, et caetera adimplenda officia

Ecclesiae in ministerio fidelium. Tamen postquam in omnibus locis Ecclesiae sunt constitutae, et officia ordinata, aliter composita res est, quam coeperat. Primum enim omnes docebant, et omnes baptizabant, quibuscumque diebus vel temporibus fuisset occasio; nec enim Philippus tempus quaesivit, aut diem quo eunuchum baptizaret **(Act. VIII, 38)**, neque jejunium interposuit: neque Paulus et Silas tempus distulerunt, quo Optionem carceris baptizarent cum omnibus ejus **(Act. XVI, 33)**; neque Petrus diaconos habuit, aut diem quaesivit, quando Cornelium cum omni domo ejus baptizabit **(Act. X, 48)**: nec ipse, sed baptizare jussit fratribus, qui cum illo ierant ad Cornelium ab Joppe; adhuc enim praeter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Ut ergo cresceret plebs et multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est et evangelizare, et baptizare, et Scripturas in Ecclesia explanare; at ubi omnia loca circumplexa est Ecclesia, conventicula constituta sunt, et rectores, et caetera officia in Ecclesiis sunt ordinata; ut nullus de clericis auderet, qui ordinatus non esset, praesumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum. Et coepit alio ordine et providentia gubernari Ecclesia; quia si omnes eadem possent, irrationabile esset et vulgaris res, et vilissima videretur. Hinc ergo est, unde nunc neque diaconi in populo praedicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quocumque die credentes tinguntur, nisi aegri. Ideo non per omnia conveniunt scripta Apostoli ordinationi, quae nunc in Ecclesia est; quia haec inter ipsa primordia sunt scripta. Nam et Timotheum presbyterum a se creatum episcopum vocat; quia primi presbyteri episcopi appellabantur; ut recedente eo, sequens ei succederet. Denique apud Aegyptum presbyteri consignant, si praesens non sit episcopus. Sed quia coeperunt **242** sequentes

presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, prospiciente Concilio, ut non ordo, sed meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum judicio constitutum, ne indignus temere usurparet, et esset multis scandalum. In Lege nascebantur sacerdotes ex genere Aaron Levitae **(Exod. XXVIII, 43)**: nunc autem omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro apostolo: Quia estis genus regale et sacerdotale; ideoque ex populo potest fieri sacerdos **(I Petr. II, 9)**. *In aedificationem corporis Christi.* Ecclesiae ordinationem ad compaginationem humani corporis in professionis unitate dicit compositam; ut diversi dignitate in Christo omnes sint unum, unum caput habentes Christum, hoc est, auctorem vitae.

(Vers. 13). *Donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionem Filii Dei.* Tamdiu dicit manere ordinationem, quamdiu cuncti destinati ad vitam unius sint fidei in cognitionem Christi. *In virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi.* Ita elaborandum hortatur, ut perfectio fidei apprehendatur: cujus haec ratio est, ut Christum perfectum et plenum Deum teneat fides, nec mensura humana metiatur, sed in plenitudine divinitatis quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens, virum temporali aetate et mensura significat: sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus divinitatis Filii Dei.

(Vers. 14.) *Ut ultra non simus parvuli, neque fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia, ad remedium erroris.* Fundatos et stabiles esse nos vult in disciplina fidei catholicae, quam Petrus apostolus, revelante Deo, professus est **(Matth. XVI, 16)**, nec ventilari nos oberrantes per diversarum haeresum pestilentiosas

asseverationes nequitia humana inventas; ut per has fallentis inimici sub veri nomine error possit afferri. Hoc enim remedium est falsitatis, ut sub praetextu veritatis inducat errorem: et non solum sub veri nomine, sed et ne, sicut ante acceptam fidem sensu humiles vagabamur per diversos errores, fideles facti discurreremus fragiles, et dubii de spe promissa, commonet; quia jam christiani facti, fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est; commendatur enim virtute prodigiorum.

(Vers. 15.) *Veritatem autem facientes in charitate, augeamur in ipso per omnia, qui est caput Christus.* Hanc dicit esse veritatem, ut amorem Christi respicientes, quo dilexit nos, et tradidit se pro nobis, omnia subjiciamus ei, scientes quia omnium auctores vitae, ut quasi capiti membra subdantur; ut si alii errore vel malevolentia non fatentur omnia caput habere Christum, quia ab ipso facta sunt voluntate Patris; nos tamen qui catholicae fidei adhaeremus, hoc omni devotione et cura agere debemus, ut huic fidei non damnum, sed lucrum afferamus, perseverantes in hac asseveratione; ut comprimantur pravae mentis colloquia adversus veritatem armata.

(Vers. 16.) *Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscujusque partis, incrementum corporis facit ad aedificationem sui in charitate.* Qua ratione Christum caput esse omnium dixerit, docet; ex ipso enim, inquit, totum corpus, id est, omnis chorus Archangelorum et Potentiarum, Principatuum et Potestatum subsistit. Quamvis enim singula haec numeros proprios habeant, et sint legiones, ut ipse Dominus dixit **(Matth. XXVI, 53)**; quia tamen ab uno et per

unum sunt, simul omnia unum corpus appellat. Sicut enim membra cum sint unius corporis, diversa tamen sunt actu et dignitate: et ita creatura condita est a Deo per Christum, ut a Cherubim et Seraphim potentiis, quae sub sede Dei sunt, et Angelis quos ipse Dominus sanctos appellat **(Marc. VIII, 38)**, quasi quaedam concatenatio sit, usque ad firmamentum ordinata descendens; ut totum et junctum sit et meritis tamen discernatur: meritis dico non solum officiorum, sed et naturarum. Nec enim quia juncta dicit omnia, unius erunt naturae: sed quod in corpore membra faciunt discreta officiis, non natura; ita et in his omnibus non membra, sed naturae ipsae faciunt distinctiones. Hoc est ergo quod laboratur, ut ad unum sensum redigatur creatura, et in sensu unum sit corpus, dum omnium una professio est, ut concordet in charitate Creatoris ad suum profectum; **243** reaedificat enim se in templum Domini, destructa enim fuerat dementia et furore diaboli.

(Vers. 17, 18.) *Hoc ergo dico et testor in Domino, ut non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate mentis suae, obscurati intellectu, alienati a fide Dei propter ignorantiam, quae est in ipsis.* Manifestato creatore, et ratione ostensa, quam sequi debeat creatura, in fide Dei sui dumtaxat, contestatur illos in Deum, ut non aliter incedant vel sentiant, quam docentur; ne similes gentilibus inveniantur, qui nec fidem recipiunt, nec conversationem, quam mandat Lex, obscurum habentes sensum, ne contemplentur divini nominis veritatem. Vana enim sectantes, quae sunt idololatria, infrenantur a diabolo; ne unius Dei iter incedant, ut socios illos suae perditionis efficiat.

(Vers. 19.) *Et caecitatem cordis illorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiis in operationem immunditiae omnis, et avaritiae.* Gentiles futurae resurrectionis desperatione caecitatem cordis habere significat. Quasi enim ultra non futuri vitam suam contaminant turpissima operatione, nolentes se subjicere legi fidei; quia prohibet voluptatem propter spem vitae futurae, quam hi idcirco ridendam censent, ut jure dehonestare se, et aliena appetere avida cupiditate videantur, quasi post hanc transpunctionem nulla sit vita.

(Vers. 20, 21.) *Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in illo edocti estis, sicut est veritas in Jesu.* Manifestum est christianos non desperationem post mortem hanc didicisse, sed spem ad utrumque; fidelibus enim vita, perfidis vero promittitur mors, quae est poena aeterna; ut sive mors, sive vita in Christo discatur; quia qui eum sequitur, per eum resurget ad vitam: qui vero discernit se ab eo, per eum mancipabitur gehennae; ipso enim judicante, damnabitur. Et quoniam sunt quidam in Ecclesia, qui sub nomine Christi non sequuntur Christi veritatem, ideoque: *Sicut est,* inquit, *veritas in Jesu;* ut si ita docti sunt, ut est veritas in Jesu, tunc Christum didicisse, et illum audisse, et in illo edocti esse videantur: Christus enim de se docet quid sit, et quantus credendus sit, et quae spes in eo sit et quales debeant esse credentes. Qui enim didicit Christum, scit illum a mortuis resurrexisse; ut forma esset fidelibus, ideoque magna spes est pro ista morte amantibus Deum.

(Vers. 22.) *Ut deponatis secundum priorem conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris.* Qui Christum audivit, hoc didicit; ut recederet a

conversatione pristina, quam veterem hominem nuncupat propter praeteritum ignorantiae tempus. Homo itaque unus atque idem est, qui, si pristina vitia sequitur, vetus dicitur: si autem in novitate vitae ambulat, alienus a saeculari errore, qui est sive in actu, sive in sensu, rudis dicitur; non utique substantia carnis aut animae, sed intellectu et conversatione vitae. Corruptus tamen vetus homo dicitur, propter adulterum sensum, et turpem vitam.

(Vers. 23, 24.) *Renovamini autem sensu mentis vestrae, et induimini novum hominem, qui secundum Deum creatus est in veritate et justitia.* Justum et verum est rectam viam sequi: hic autem rectam viam sequitur, qui devotus creatori suo in voluntate ejus ambulat, quam gentilitas nescit. Innovatus enim spiritu mentis novum hominem dicitur indutus, qui est Christus; Christum enim induitur, qui per fidem renatus in Christo, aemulus est vitae, quam tradidit Christus; ut juxta Deum creatus videatur: in eo enim quis creatus est, in quo sapit; et ideo veritas et justitia Dei a gentilibus ignoratur. Cum enim credentes Deum agnoscunt creatorem, servantes mandata ejus, in justitia et veritate creantur.

(Vers. 25.) *Propter quod deposito mendacio, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo* **(Zach. VIII, 16)**; *quoniam sumus invicem membra.* Quia in veritate et justitia creati sumus, renati in baptismate; idcirco ut in eo maneamus, mendacium deponere jubemur, assumpta veritate, nec dolo aliquid cum fratre agere; ut quia unius corporis membra sumus, causis nostris in veritate invicem faveamus.

(Vers. 26.) *Irascimini et nolite peccare.* Quoniam irasci quis non potest prohiberi (quippe cum ira motus sit naturalis, conceptus ex causis, qui solet ad profectum pertinere delinquentis) **244** idcirco irascendum dicit **(Psal. IV, 5)**, sed commonet ne per iram peccetur. Solemus enim modum egredi, dum irascimur et invenimur ipsi peccare, qui peccantes arguimus, dum plus irascimur, et amplius oneramus peccantem, quam meretur. Hoc ergo docet, ut ipsa ira cum moderatione sit neque nimium quis justum se praebeat delinquenti: quia solent quidam sic peccare, ut tantis plagis afficiendi videantur, quantas non possunt ferre: et qui poterat forte corrigi, tollitur de vita, non sine peccato irascentis. Hinc est unde Salomon: *Noli,* inquit, *justus esse multum; quia est qui perit in suo justo* **(Eccles. VII, 17)**. Sed imitatores Dei esse debemus qui temperatam habet justitiam; cum enim justum esset plecti iniquos, patientia sua suffert eos, ut aliqui ex eis corrigantur. Nos ipsos servos suos peccantes patitur, nec cito aliquem percutit.

(Vers. 27.) *Sol non occidat super iracundiam vestram: nolite locum dare diabolo.* Iram transire vult, nec retineri in pectore, ut die orta, cum die decidat, quia si in animo manserit, dat occasionem diabolo gloriandi. Necesse est enim iratus animus mala cogitet, quod cupit diabolus; invenit enim mentem paratam ad malum, cui se inserens, affectu suo decipit hominem factum ad vitam; quia hominis cogitare est, diaboli implere.

(Vers. 28.) *Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus quod bonum est; ut habeat, unde tribuat necessitatem patientibus.* Ut novi hominis conversatio maneat, hortatur ne rursum ad praeterita vitia et peccata

redeatur; nam nihil proderit novum dici, quando vetus esse homo malis operibus approbatur. Non solum ergo christianus aliena non tollere jubetur, sed et de labore suo penuriam patientibus subministrare; ut bonis operibus deditus, rependat quae prius abstulerat, et de caetero thesaurizet sibi in futurum; qui enim cessat a furto, veniam potest habere, non gloriam. Quid enim magnum, aut cujus meriti est ab alienis temperare? Ad meritum enim proficit, cum quis de proprio tribuit egenis.

(Vers. 29.) *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus.* In Dei servo omnia debent bona videri, nec ex aliqua parte puritas ejus debet maculari. Quid enim prodest mundam vitam habere, et os sordidum; cum dicat Dominus quod unusquisque verbis suis aut justificabitur, aut condemnabitur **(Matth. XII, 37)**? Nec credibile potest videri bene vivere eum, qui male loquatur; male enim loqui ad multa trahit vitia. Potest enim male loqui, qui turpiter fatur, et qui bonis detrahit, et qui cum dolo fabulatur, et qui mentitur. Haec horrorem praestant; bonae enim et sobriae fabulae dant gratiam, et exemplum audientibus; ut honorificent Deum in verbis ejus, aedificati in fide Christi.

(Vers. 30.) *Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis.* Cum bene agimus, gaudet in nobis Spiritus sanctus, datus nobis, videns monita sua proficere utilitatibus nostris, sicut dictum est a Domino: *Ita gaudium erit in coelo in uno peccatore poenitentiam agente* **(Luc. XV, 10)**. Gaudet ergo Spiritus sanctus saluti nostrae, non sibi, qui non indiget laetitia; ita, e contrario, si obedientes ei non fuerimus, contristatur, quia non habet profectum in nobis; vult enim nos pertinere ad vitam. Non

tamen sic contristatur, ut patiatur, quippe cum impassibilis sit: sed cum eum contristatum dicit, nostri causa hoc significat; quia deserit nos eo quod laeserimus eum, contemnendo monita ejus. Contristatio itaque ejus indignitas nostra est, quae filios nos Dei prohibet appellari; ipse enim est Spiritus sanctus, qui sanctificat filios Dei, manens in nobis.

(Vers. 31.) *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia auferatur a vobis cum omni malitia.* Omnia haec quae perniciem possunt praestare animis, amovenda memorat; per iram enim fit indignatio, per indignationem clamor, quasi vox insanientis, quae aliena est a Dei servo: per clamorem subrepit blasphemia, quae non potest non mala esse, Haec amaram praestat vitam, trahens ad mortem: ideoque ab his omnibus cavendum; timor enim Dei temperare debet et modum imponere accidentibus causis. Sed quia possunt aliqui pressa, in animo ira et clamore, retinere malitiam ad retributionem nacta occasione; idcirco **245** subjecit haec auferri cum omni malitia; quia non solum blasphemare malitia est, verum etiam fingere pacem in facie, et in animo meditari discordiam.

(Vers. 32.) *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes vobis invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.* Exemplo Dei Patris benignos et misericordes invicem fieri exhortatur, sicut et Dominus: *Estote,* inquit, *misericordes, ut similes sitis Patris vestri, qui in coelis est* **(Luc. VI, 36)**. Si enim Dominus per Filium suum servorum misertus est; quanto magis servi ipsi invicem sui debent misereri, et donare, si alter in alterum peccet? Haec praecepta ejus sunt, qui miseratus est: qui si in his contemptus fuerit, sine dubio revocabit sententiam, per

quam misericordiam dederat: et ita eveniet, sicut ait Dominus in Evangelio de eo qui, accipiens a Domino misericordiam, in conservum suum impius deprehensus est **(Matth. XVIII, 33)**.

CAPUT V.

(Vers. 1.) *Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi.* Hoc est quod supra dixit, quia Dei Patris imitatores esse jubemur hac exhortatione; ut si obaudiverimus, filii Dei charissimi habeamur. Hic enim charissimus patris est filius, qui bonorum ejus imitator est.

(Vers. 2.) *Et ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis hostiam et oblationem Deo in odorem suavitatis.* Sicut Dei Patris imitatores nos esse vult in benignitate et misericordia, ita et Christi filii ejus in dilectione; ut sicut ille dilexit nos, tradens se pro nobis, ita et nos invicem pro nobis etiam animas ponere debeamus. Quod etiam Joannes apostolus dixit, exemplo Domini pro fratribus animas ponendas **(1 Joan. III, 16)**. Si itaque Christi mors in odorem suavitatis est Deo, mortem ejus libenter Deus accepit. Quod si verum est, non peccaverunt qui illum secundum Dei voluntatem crucifixerunt. Sed non ita est, quia Christus Deo se dicitur obtulisse, dum occidi se passus est, in Dei Patris sui voluntate perdurans; quia qui juste occiditur diabolo se offerens, voluntatem ejus facit, ut occidi mereatur. Ita et Christus dum Dei voluntati adhaeret, diabolo displicuit, et ideo illum occidit, quia Deo se obtulit, justitiam exsequendo. In oblatione enim justitia signatur et veritas; hanc enim

respicit Deus, et hoc est ejus sacrificium acceptum. Itaque immeritus, qui occiditur, placet Deo; non quia occiditur, sed quia usque ad mortem justitiam conservavit. Suscepit enim hanc mortem Christus ad vitam; unde et odor suavitatis appellatur Deo: ad Romanos tamen dicit quia Deus illum tradidit pro nobis omnibus **(Rom. VIII, 32)**. Nunc quaerendum est quomodo illum Deus tradidit, aut quomodo se ipse obtulit Deo; nam hoc quantum ad verba pertinet, videtur contrarium. Deus illum tradidisse dicitur, dum illum occidi permisit, sicut dicit Dominus ad Pilatum: *Non haberes adversum me potestatem, nisi data tibi esset desuper* **(Joan. XIX, 11)**. Data est enim ei, sed volenti, potestas, hoc est, permissum est illi facere quod voluit, et hoc est tradere: dum enim dissimulat, tradit; si enim noluisset permittere, non fuisset occisus. Permisit ergo occidi eum, sed ab eis qui eum volebant non coacte, sed sponte occidere. Non ergo immunes a poena sunt, quia hoc eis permissum est, quod volebant; damnatio enim in eo competit, quia voluerunt. Quod ideo tamen permisit Deus; quia scivit istum adversum diabolum futurum pro multis. Dignum enim fuit ut quod inimicus impraescius futurorum contra se, quasi pro se facere putabat, permitteretur ei; ut impraescientiam suam sibi imputans, facti sui poenitentia torqueretur. Quod autem Christus ipse se obtulit, aut Deus illum tradidit, unum est; quia amborum una voluntas est.

(Vers. 3.) *Fornicatio autem, et omnis immunditia aut avaritia, nec nominetur inter vos, sicut decet sanctos.* Manifesta sunt quae dicit. Quam tamen gravis res sit avaritia, a qua dissimulamus, quando fornicationi et immunditiae comparatur, et sic a nobis videtur, quasi

quaedam culpa nullius momenti, cum sit grave peccatum. Sancti ergo esse non possunt, in quibus aliquid horum quae prohibet, fuerit repertum.

(Vers. 4.) *Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinent; sed magis gratiarum actio.* Quoniam quidam solent aliquid turpe agere, aut stultiloquiis jocum movere, quasi non sit peccatum, hoc prohibet, **246** quia Dei servi semper sobrii et modesti debent videri; per stultiloquia enim peccatur. Unde Salomon: *Stultus,* inquit, *per risum agit mala* **(Prov. X, 23)**. Et Dominus in Evangelio dicit: quia *omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* **(Matth. XII, 36)**. Nec inulta possunt discerni, quae idcirco dicuntur, ut ad alicujus pertineant contumeliam; ideo ad rem salutarem non pertinent haec. Quare haec agenda et loquenda monet, quae ad utilitatem proficiant nostram, et Dei laudem, in cujus lege meditandum est die ac nocte; sicut scriptum est in psalmo **(Psal. I, 2)**. Ex conversatione enim et moribus Dei servi etiam tacentes intelligendi sunt; ut quantum distat verum a falso, tantum distent Dei servi a servis diaboli.

(Vers. 5.) *Hoc enim scitote, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idololatria, non habet haereditatem in regno Dei et Christi.* Qua causa amovenda sint haec, ostendit; quia qui talis fuerit, partem in regno coelorum non habebit, quod est Patris et Filii. Ut avaritiam tamen rem periculosam esse doceret, idololatriam hanc nuncupat, qua nullum peccatum majus est. Videamus ergo cur avaritia idololatria dicatur. Idololatria Dei honorificentiam usurpat, et vindicat creaturae, cum in nomine deitatis, quod soli conditori competit, participem illi asserit ejus facturam.

Avaritia autem idcirco huic exaequata est, quia similiter ea quae Dei sunt, sibi usurpat et recondit avarus; ut quae usibus omnium concessit communiter, avaritia deneget; quando idcirco haec congregat apud se, ne alii utantur; quae res facit, ut caro venumdentur, ne pauperes vivant; si enim minime reconderentur, abundantia omnium rerum faceret utilitatem: denique apud veteres quia avaritia non erat, nec charitas. Recte ergo idololatriae comparata est, quia multos laedit. Creatori similiter inimica; vult enim Deus ac jubet de iis quae creavit, subveniri pauperibus, avaritia contradicit. Vide an sine diabolo possit esse.

(Vers. 6, 7.) *Nemo vos seducat inanibus verbis; propterea enim venit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo effici participes eorum.* Inanes sermones vani sunt; vanitas autem idolorum cultura est, quae utique non ex Deo initium habet, sed de errore. Docet ergo ne horum verbis assensus praebeatur; perstrepunt enim semper, et seductione quadam fallaciae contra fidem consuetudinem antiquitatis obtendunt, rationem praesentium, non spem futurorum asserendam judicantes. Ideo venit super hos vindicta de coelis, ut sciant verum esse, quod credere noluerunt. A qua vanitate Dei servos longe docet debere discretos esse, ne participes fiant poenae illorum.

(Vers. 8.) *Fuistis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino.* Tenebrae ignorantia sunt; quia nemo videt in tenebris: ignorantia vero gentilitas est, sive perfidia a qua Dei gratia ad fidem tracti sunt, facti lux, id est, veritas; quia in luce manifestantur, quae sunt. Denique pagani in tenebris mystica sua celebrantes in spelaeo velatis oculis illuduntur. Ex his

christiani facti cognita veritate filii lucis dicuntur, quia Deus lux est, cujus fidem in veritate suscipiunt.

(Vers. 9.) *Ut filii lucis ambulate, nam fructus lucis in omni bonitate, et justitia, et veritate est.* Hoc dicit ut sic conversentur, ut non immerito filii lucis dicantur. Opera enim lucis palam sine timore fiunt; tenebrarum autem opera in occulto, quia illicita sunt; omne enim peccatum palam fieri timet.

(Vers. 10.) *Probate quid sit, quid placet Deo.* Ex magnificentia sanctitatis et bonitatis perpendi potest, quibus Deus operibus delectetur; ipse enim dixit: *Sancti estote, sicut et ego sanctus sum Dominus Deus vester* **(Levit. XIX, 2)**. Et Dominus: *Estote,* ait, *misericordes sicut et Pater vester* **(Luc. VI, 36)**. Haec placent Deo; in sanctitate enim purificatio, in misericordia vero plena et perfecta justitia est.

(Vers. 11.) *Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.* Monet ne malorum actibus per consensum polluamur; quia sunt infructuosi erga bonum, et quaestuosi ad malum.

(Vers. 12). *Magis autem et objurgate; nam quae in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam dicere.* Non solum alienos vult eos esse a malis actibus, sed et arguere mala facta eorum, qui in occulto turpiter operantur. Tunc enim probantur peccata, si **247** arguantur; ut admirentur filios lucis, a quibus cum juste arguuntur, contradicere non poterunt, sed magis eos reverebuntur. *Omnia autem cum objurgantur, a lumine manifestantur.* Verum est, quia tunc videntur peccata, cum objurgantur; quia qui peccat, quamdiu non corripitur, minime

sibi videtur peccare. *Omne enim quod manifestatur, lux est.* In manifesto ambiguitas non est, neque excusari potest, quod palam delictum est. Sicut enim apparente sole, diem esse jam negari potest; ita et manifestato peccato, objurgatio falsa videri.

(Vers. 14.) *Propter quod dicit: Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et continges Christum.* Dormitionem hanc stuporem mentis significat, quae alienatur a vera via. Alienatio vero haec species mortis est, ex qua resurgere commonetur; ut resipiscens agnoscat veritatem, quae est Christus. Perfidi ergo et vitiosi demersi in coenum sub desperatione vitae, ut resurgant sive emergant admonentur, et habeant partem cum Christo; ut de tenebris transeant ad lucem et a morte ad vitam.

(Vers. 15, 16.) *Videte ergo quomodo caute ambuletis, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Quoniam superius perfidiam et vitia vitae a Dei servis arguenda mandavit, nunc ut prudenter ea ipsa arguantur propter scandalum, subjecit; ut inter perfidos cum prudentia conversandum sit, maxime tempore quo perfidi regnant, praesumentes de rege profano; ut si viderit christianus inquietum et iracundum contradictorem, dissimulet ab eo, et ne eum quidem incitet ad blasphemiam et tempestatem movendam; illic autem verba faciat, ubi datur facultas. Quomodo enim inter potentes perfidos interrogatus quid sit, tacere non debet, nec negare quod est; ita et si metus est inter eos disputare, dissimulandum est; quippe cum detrimentum sit seminare supra spinas. Hoc est enim prudentis, scire quemadmodum unicuique respondeat; est enim qui quamvis perfidus sit, non tamen penitus intractabilis est, ut nec audire

se patiatur verba fidei. Est iterum in quo sic fervet zelus perfidiae, ut non tantum non cum illo sed nec praesente illo tractetur de fide; perstrepente enim illo, et blasphemante, multis fit scandalum. Unde Paulus et Barnabas cum adversum se blasphemantes audirent, excutientes vestimenta sua, recesserunt ab eis **(Act. XIII, 46)**.

(Vers. 17.) *Ideo nolite effici imprudentes, sed intelligentes quae sit voluntas Domini.* Dominus Jesus paci studendum esse monet. Et vas electionis: *Si potest,* inquit, *fieri quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes* **(Rom. XII, 18)**. Et ad Timotheum: *Servum,* ait, *Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes* **(II Tim. II, 24)**. Haec est voluntas Domini, ut quae agenda sunt a servis ejus, cum modestia agantur; perturbatio enim et strepitus, sive contentio cum animositate inimicitiam generat. Haec ergo propter superiora subdidit, in quibus vult Dei servos corripere delicta hominum peccatorum; ut quia per hoc solet oriri dissensio et rixa, cum temperantia et mansuetudine arguant peccatores; ne ad iracundiam provocati, insiliant ad litem. Ideoque prudenter istud curandum monet, ut sit profectus.

(Vers. 18.) *Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Sobrii possunt habere fiduciam arguendi; bona enim conversatio terrorem incutit delinquenti: nec poterit qui arguitur, aspere ferre quia reprehenditur, quando scit optimam conversationem monentis se. Nam ubi ebrietas, ibi et luxuria est: luxuria vero provocat turpitudinem. Quamobrem sobrios eos esse convenit, ut bonae conversationis jura serventur.

(Vers. 19.) *Sed impleamini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis, in psalmis et hymnis, et canticis spiritualibus,*

cantantes et psallentes in cordibus vestris Deo. Rationabilem vitam diligit Spiritus sanctus; quia si bene vixerimus, implebimur eo, ut memorat, ad confitendum et extollendum Dei donum diverso vocis canore; ut laus in Deum omni lingua canatur. In quo enim est Spiritus, semper spiritualia meditatur; ut non in labiis tantum sit, sed de corde prorumpat propter vetus dictum Domini per prophetam. Ait enim: *Plebs haec labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* **(Esai. XXIX, 13)**.

(Vers. 20, 21.) *Gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo et Patri, subjecti invicem in timore Christi.* **248** Deo gratias in omnibus donis ejus agere jubemur, qui etiam adoptare nos dignatus est per Christum Filium proprium, per quem cognovimus eum, et didicimus in Spiritu Deum (quia Deus spiritus est) adorandum, alter alteri se subjiciens propter timorem Christi, qui humilitatem exsequendam mandavit **(Joan. IV, 24)**.

(Vers. 22, 23, 24.) *Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino; quoniam vir caput est mulieris, sicut et Christus caput est Ecclesiae, ipse salvator coporis ejus. Sed ut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis subditae sint in omnibus.* Mulieres subditae esse viris naturali lege jubentur, quia mulieris auctor vir est; unde sicut Domino, inquit, ita viris subditae esse debent. Hinc Sara dominum vocabat Abraham **(Gen. XVIII, 12)**; sicut enim caput Ecclesiae Christus est, ita et vir mulieris. A Christo enim Ecclesia sumpsit initium, unde subjecta est illi; ita et viro mulier, ut sit subdita. In eo tamen distat, quia mulier consubstantialis viro est: Ecclesia autem in nomine potest, non in natura participari Christo.

(Vers. 25-28.) *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum tradidit pro ea; ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquae in verbo: ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi: sed ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas.* Mulieres esse jubentur subditae, et reverentiam habere virorum: viri vero ita diligere mulieres suas admonentur; ut etiam animas suas pro illis ponant, causa dilectionis zelum habentes circa affectum earum et disciplinam, ut religiosae et sanctae sint. *Suum corpus diligit, qui uxorem suam diligit.* Naturali ratione mulier portio corporis viri est, ac per hoc vir in muliere se ipsum diligit; quomodo si fornicetur, in se ipsum peccat, quia duo in carne una sunt. Non ergo personae substantiam dividunt, ut per personas numerus fiat naturae: sed sunt in unitate naturae.

(Vers. 29.) *Nemo enim umquam carnem suam odit, sed nutrit et fovet eam sicut et Christus Ecclesiam.* Exemplo Salvatoris viros uxores suas diligere hortatur: sicut Christus corpus suum nutrit et fovet; ita et vir mulierem, quia caro ejus est.

(Vers. 30.) *Quoniam membra sumus corporis ejus, et de carne ipsius, et de ossibus ejus.* Hoc spiritaliter intelligendum est; ideo enim dixit nos esse membra ejus, quia caput est ipse totius Ecclesiae; ut quia per ipsum esse coepimus, caput nostrum dicatur, quasi ex quo omne corpus subsistat; ut membra ejus omnis spiritalis creatura sit: si tamen in nomine ejus genu flectat.

(Vers. 31, 32.) *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una* **(Gen. II,**

24). Ad unitatem commendandam unitatis dedit exemplum; ut sicut vir et mulier unum sunt per naturam, ita et Christus et Ecclesia unum intelligantur esse per fidem. *Mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Mysterii sacramentum grande in unitate viri ac feminae esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam, quae non discordet a memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, Ecclesiae et Salvatoris; ut sicut relictis parentibus, homo uxori suae adhaeret, ita et relicto omni errore, Ecclesia adhaereat et subjiciatur capiti suo, quod est Christus.

Verumtamen et vos singuli, unusquisque suam uxorem ut se diligat: mulier autem ut timeat virum. Quoniam una natura in viro et femina est, idcirco vir quasi se ipsum, ita mulierem diligere commonetur, mulier autem quia persona inferior est conditionis causa, non naturae, viro subjecta timere eum jubetur.

CAPUT VI.

(Vers. 1, 2.) *Filii, obaudite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est: Honora patrem tuum et matrem.* Lex datur filiis, ut quia parentibus auctoribus constant, obediant eis; justum enim est ut reverentiam exhibeant eis, per quos sunt.

(Vers. 3.) *Quod est mandatum primum promissionis, ut et bene sit tibi, et sis longaevus super terram.* Promissio haec in Exodo continetur **(Exod. XX, 12)**, ut honorifici sint parentes; ut bene essent, et provectioris fierent aetatis. Quomodo tamen

hoc primum **249** mandatum dixit; cum constet primum mandatum ita contineri: *Non sint tibi alii dii praeter me.* Deinde: *Non facies tibi similitudinem ullam eorum, quae sunt in coelo sursum, et in terra deorsum.* Tertium: *Non sumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Quartum: *Observabis,* inquit, *sabbata mea.* Quintum autem: *Honora patrem et matrem,* etc. **(Exod. XX, 3 et seq.)**. Sed quia prima quatuor mandata ad Deum pertinent, haec in prima tabula contineri subintelliguntur, caetera ad hominem ut honoret parentes, non occidat, non fornicetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, neque quidquam proximi sui concupiscat. Haec sex mandata in secunda tabula videntur scripta, quorum primum est: *Honora patrem et matrem.* Hac causa ergo dixit: *Quod est mandatum primum in promissione;* ut discerneret inter mandata quae ad Deum, et inter ea quae ad hominem pertinent.

(Vers. 14.) *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina et correptione Domini.* Ut Lex possit servari, qua cautum est, ut filii honorificent parentes: parentibus quoque alia Lex ab Apostolo datur, ut sic imbuant filios, ne mandata Legis contemnant; quia si in timore Domini fuerint enutriti, poterunt observare quae praecepta sunt. Nam si ad iram provocant filios, nec ipsi modum Legis custodiunt; cogere enim eos videntur, ut praevaricatores inveniantur. In ira enim nemo agnoscit quid sit utile; idcirco temperantiam parentum exemplo debent addiscere, ut quae utilia sunt, sectentur. Meminisse enim debent patres, quia et ipsi fuerunt filii, et noluerunt utique exacerbari a patribus. Filii quoque cognoscere debent quod

futuri sunt patres, et nollent inhonorari ab eis. Idcirco utrique exhibeant invicem, quod exquirunt ab invicem.

(Vers. 5.) *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo.* Quoniam omnium sublimior et sola potens est religio nostra, et quae credentibus coelorum regna pollicetur: ne hac igitur causa superbia nasceretur hominibus, omnes debita conditionum vel officiorum praesentium jubentur exsolvere; ut et magis incitent perfidorum animos ad culturam Dei, quam vident et justam et humilem. Videntes enim domini meliorasse servos, et in reddendis obsequiis fideliter profecisse, quod merentur cum omni libertate exsolvunt. Servi quoque dum cernunt mansuetudinem dominorum, omni aviditate concupiscunt fidem, cujus tam placidis retinaculis gubernantur humana officia. Nam et qui in conditione est, si habuerit famulum, non vult contemni ab eo; ideoque nec ipse debet contemnere dominum suum: et sicut vult agere secum dominum suum, ita et ipse agere debet cum servo, et sic poterit placere Deo.

(Vers. 6, 7, 8.) *Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes: sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum benignitate servientes sicut Domino, et non ut hominibus; scientes quod unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc consequetur a Domino, sive servus, sive liber.* Propter timorem Dei justa et fidelia vult hominibus exhiberi servitia; Deo enim servit, cujus jura in obsequiis domini carnalis custodit, quem sibi pro justis actibus in die judicii vicem reddere, et caeteris omnibus audit testari. Quae res potest proficere etiam ad salutem dominorum; videntes enim, quod difficile est, servos per Dei gratiam factos fideles ministros, potuerunt Dei gloriam collaudare.

(Vers. 9.) *Et vos, domini, eadem facite ad illos, remittentes minas: scientes quod et vester et illorum Dominus est in coelis, et personarum non est acceptio apud eum.* Non ignorantes utique carnales domini Deum omnium dominum esse communem, talia exigant servitia, qualia a se exigi non ferant aegre. In qua enim quis mensura mensuraverit, remetietur illi **(Matth. VII, 1)**; Dominus enim justus judex causas discernit, non personas.

(Vers. 10.) *De caetero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus.* Post omnia monita et hortamenta, et disciplinae ordinem traditum religiose, et dispositionem mysterii manifestam, robustos illos vult esse in fide fiducia potestatis Dei; ut scientes firmam esse spem promissionis, prompti sint circa obsequia Dei, erigentes gubernacula contra fluctus excitos imprudentia inimici. Tempestatem enim Dei servis commovet, sed ipse naufragium facit.

250 (Vers. 11, 12.) *Induimini vos arma Dei, ut possitis stare adversus nationes.* Arma Dei fides est stabilis, per quam solam semper victus est Satanas. *Quoniam non est vobis lucta adversus carnem et sanguinem, sed adversus Principatus et Potestates hujus mundi, adversus tenebrarum harum rectores, adversus spiritalia nequitiae, quae sunt in coelestibus.* Certus Apostolus quia exitia, quae a perfidis Dei famulis irrogantur, auctore diabolo, ministrantur, cujus altitudo grandis et hominibus impossibilis est; monet adversus haec arma Dei sumenda, cujus solius virtute superantur et destruuntur omnia machinamenta diaboli. Ipse est enim cujus satellites sunt, quos tenebrarum harum dicit rectores, spiritus nequissimi, qui degunt in coelestibus, in firmamento mundi. Hi sunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc est,

ignorantiae et perfidiae praepositi. Rectores enim tenebrarum in perversum intelligendi sunt gubernare, quasi incredulitatis magistri.

(Vers. 13-17.) *Ideo accipite universitatem armorum, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare, succincti lumbos vestros in charitate, et induti loricam justitiae, et calceati pedes in praeparatione Evangelii pacis. Super his omnibus assumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela maligni ignita exstinguere: et galeam salutis accipite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Quoniam contra atrocissimos hostes et omni tergiversatione callidos bellum gerimus, idcirco omni cautela et sollicitudine vigilare debemus; ut quaecumque tentaverint, munitos nos et praeparatos inveniant. Necesse est enim ut et Deus adjuvet, quos viderit in precibus vigilare, et de armis ejus exspectare victoriam. In hujusmodi autem bello sobria mente opus est, et pura conscientia, quia non contra carnalia nequitiae, sed adversus spiritualia dimicatur. Contra terrigenos enim hostes corpus sagina roboratur, et poculis mens incenditur, ut repugnandi sumat audaciam: adversus autem spiritalia nequitiae spiritaliter repugnandum est, et sobrietatis et abstinentiae arma sumenda sunt; ut infusi sancto Spiritu immundos et erraticos spiritus devincamus. Sic itaque succingemus lumbos nostros in veritate, si parati sumus errori resistere. Omnis enim qui operari vult, subcingit se; ut ablato impedimento, diligentius operetur.

(Vers. 18, 19, 20.) *Per omnem orationem et precem orantes in omni tempore, in spiritu, et in ipsum vigilantes in omni perseverantia et obsecratione pro omnibus sanctis, et pro me; ut detur mihi sermo in apertione oris mei exerte notum facere*

mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena; ut in ipso exerta libertate utar, prout oportet me loqui. Si recte conversamur, Spiritus sanctus manet in nobis, et quod postulamus, possumus impetrare. Hoc est ergo in spiritu omni tempore orare, munda conscientia et fide integra precem ad Deum dirigere. In carne enim orat, qui polluta mente precatur, iterum peccaturus, non de eventu aut subreptione, sed de proposito. Sed potest non peccari ad mortem, si perseveranter oretur; ut animus sedula mente intentus sit semper in Dei Legem, ea meditans die nocteque quae amat Deus. Tunc et pro sanctis possunt orare; non est enim indignum ut pro invicem sollicita sint membra: nec temerarium poterit videri, si pro magistro discipuli idonei interpellent, adjuvantes eum, ut postpositis impedimentis libertate utatur ad praedicandum, sicut traditum est ab auctore; ne pressus vi tribulationum, ipsa formidine acumen doctrinae obtundat, amissa severitate. Duplici igitur genere pro se orandum hortatur; ut et sensus ejus impleatur spiritu ad eloquendum plene mysterium, et facultas illi detur audaciae in asserendo, quam utique precem libenter audit Deus; videt enim legationem suam in Apostolo suo despici, unde utique indignatus in causa sua non negabit effectum. Si enim consuetudo et lex est legatis hominum non inferre exitia: qua praesumptione et audacia legatis Dei non solum exitia, sed et mors irrogatur! Quare et dicit: *Pro quo legatione fungor in catena.* Non enim permittebatur libere loqui, sed in subjectione et necessitate verba Dei referens, vinculis, plagis, subjiciebatur, et mortibus: et lapidatus est enim et ad bestias pugnavit Ephesi **(I Cor. XV, 32)**.

(Vers. 21, 22.) *Ut autem sciatis et vos ea, quae circa me sunt; quid agam plene notum faciet vobis Tychicus dilectus frater, et fidelis minister in Domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscat* **251** *quae circa vos sunt, et consoletur corda vestra.* Per Tychicum Ephesii discunt quid agat Apostolus, et idem cognoscit quid agerent Ephesii. De Apostolo, quia divina erant, quae agebat, dubium non erat: sed hoc sciendum erat de eo, quid ageret inter perfidos, et insidias eorum. De Ephesiis vero hoc cognoscendum, si proficerent, necne. Ut ergo obedirent, et libenter audirent verba Tychici, hunc commendat, et fratrem istum dilectissimum vocans, et ministrum Dei idoneum.

Pax fratribus, et charitas cum fide a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Pacem quae est janua dilectionis, optat **252** esse cum fratribus, et charitatem cum fide; ut ingressi per pacem, possint manere in charitate, quae est ex fide. Haec est enim Dei Patris et Filii ejus Domini nostri Jesu Christi.

Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen. Praescius Apostolus multos futuros desperatae fidei sensum habentes de Domino nostro Jesu Christo, cum iis aeternam gratiam dicit mansuram, qui diligunt Christum, recte de illo, et cum Dei Patris voluntate sentientes; qui enim degenerem hunc dicunt, data illis gratia auferetur.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD PHILIPPENSES.

251 PROLOGUS.

Philippensibus verbum fidei Apostolus tradidit; somnio enim monitus est, sicut continetur in Actis apostolorum **(Act. XVI, 9)**, ut accederet ad eos, et aperiret aures eorum ad recipiendum sermonem Domini. Multis ergo diebus commoratus apud eos, instruxit eosdem in doctrina Domini. Et quia post discessum ejus non sunt translati ad aliud, sicut Galatae: sed permanserunt in fide, non recipientes pseudoapostolos; per epistolam collaudat eos, gaudens in proposito cordis eorum. In horum laude aliorum vituperatio continetur: Corinthii enim multo tempore audientes Apostolum, recedente eo, a diversis pseudoapostolis fuerant eversi: unde isti jure laudantur.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus et Timotheus servi Jesu Christi.* Apostolum se tacet, quia iis scribit, qui de illo recta sentirent; ideo dignitatem suam supprimit, erat enim his manifesta: conditionem vero fatetur; quia qui Christum confitetur

dominum, his magis liber est, et habet salutem. *Omnibus sanctis in Christo Jesu.* Sanctis scribit more suo, sed qui in Christo Jesu sancti sunt, id est, qui Deum et hominem Christum fatentur; Photinus enim Christum Deum negat, et Manichaeus hominem: ideoque immundi sunt. Non ergo iis scribit, qui mendaciis propriis supprimunt veritatem. *Qui sunt Philippis.* Quibus scribat, significat. *Cum episcopis et diaconibus:* hoc est, cum Paulo et Timotheo, qui utique episcopi erant; simul significavit et diaconos, qui ministrabant ei. Ad plebem enim scribit; nam si episcopis scriberet, et diaconibus, ad personas eorum scriberet, et loci ipsius episcopo scribendum erat, non duobus, vel tribus, sicut et ad Titum et Timotheum.

(Vers. 2.) *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Manifestum est Deum patrem esse, Christum vero Jesum Dominum nostrum. Numquid non videtur plus dominus esse, quam pater? Sed inter homines in mundo: apud Deum vero Patrem, et apud Christum dominum concordia est. Hic enim, hoc est, in mundo, ideo plus est dominus, quam pater; quia aut et ipsius patris dominus est, aut pater filium non suae conditionis generat, sed alienae: Deus autem sic genuit, ut in potestate ejus sint, quos genuit; ut nati ingenui, servi tamen ejus sint: cum hos tradit proprio Filio, facit illos etiam servos Filii sui; ut sit dominus eorum, sicut dicit: Pater, quos dedisti mihi, tui erant, et mihi eos dedisti; ut in Patre et Filio servi sint Dei unius **(Joan. XVII, 9)**.

(Vers. 3, 4, 5.) *Ego quidem gratias ago Domino super omni memoria vestri, semper in omni oratione mea pro omnibus vobis cum gaudio orationem faciens, super communicatione vestra in Evangelio.* Primum quidem Domino gratias agit,

cujus nutu prospera omnia cedunt fidelibus. In omni oratione sua memor eorum cum exsultatione, quod participes facti sint Evangelii, sicut Petrus apostolus, inter caetera dicens: *Ut sitis,* inquit, *consortes divinae naturae* **(II Petr. I, 4)**.

A prima die usque nunc. Praevidit enim Apostolus devotionem illorum, et fidem ratam ex ipsis principiis, et gavisus est in eis, semper sciens eos multis exemplo esse futuros.

252 (Vers. 6, 7.) *Confidens in hoc ipsum, quod qui inchoavit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu, sicut est justum mihi haec sentire pro omnibus vobis; eo quod habeam vos in corde et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangelii; quoniam omnes mihi participes gaudii estis.* Securus de bonitate et justitia Dei, et de horum fide non ambigens, contidit quod Dei auxiliis adjuti, perseveraturi sint in fide usque ad diem Domini, in quo remunerandi sunt persistentes in fide. Nec aliud debuit de his sentire, quos semper inflexibiles in devotione Dei expertus est, tam directum et infatigabilem cursum eorum videns; ut cogitaret dignos hos sibi participes gaudii esse. Unius enim fidei homines congaudere oportet de spe futurae immortalitatis et gloriae.

(Vers. 8.) *Testis enim mihi est Deus, quemadmodum desiderem omnes vos in visceribus Jesu Christi.* Deum testatur, ut affectum commendet justi; qui enim multum de aliquo sentit, ut credibile hoc faciat, testificatur: per quod et provocat desiderium illorum erga se, ut desiderati desiderent. Desiderat ergo omnes hos non humana cupiditate, sed in amore Christi: non carnis affectu, sed spiritus; ut participes

hos habeat et in sensu mysterii divinitatis, et incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

(Vers. 9, 10, 11.) *Et hoc oro ut charitas vestra magis magisque abundet in agnitione et omni sensu, ut probetis quae sunt utilia; ut sitis sinceri et inoffensi in diem Christi, repleti fructu justitiae per Jesum Christum in gloriam et laudem Dei.* Deo adjutore, ordinem disciplinae christianae vult eos imbuere; ut quia firmati in fide sunt, non sint nescii sacramenti credulitatis suae: et scientes discernere utilia a contrariis, justitiae operibus ornent doctrinam Domini, fructum facientes immortalitatis ad abundantiam omnium bonorum, ut gloriosus in his apparet magister gentium.

(Vers. 12-17.) *Scire autem vos volo, fratres, quod quae ad me pertinent, ad profectum Evangelii venerunt; ita ut vincula mea manifesta in Christo facta sint in omni praetorio, et in caeteris omnibus: utque plures ex fratribus in Domino confidentes vinculis meis, coeperint magis audere sine timore verbum Dei loqui. Alii quidem et propter invidiam et contentionem: quidam vero et propter bonam voluntatem Christum praedicant. Alii quidem ex charitate, scientes quod in defensionem Evangelii positus sum: aliqui vero ex contentione Christum annuntiant, non simpliciter existimantes quod pressuram suscitent vinculis meis.* Haec explanatione non indigent; tamen, propter sollicitudinem nostram, ne qua in dubium veniant, per ordinem ea apertius prosequamur. Quoniam superius participes hos gaudii sui pronuntiavit, ideo quid profecerit praedicatio ejus insinuat, quasi charis; ita ut omnibus innotuerint passiones ejus pro Christo. Per hanc humilitatem gloriosum se indicat, ut habeant occasionem gaudendi amatores ejus; quia cujus vincula in

Christo manifestantur, dignitas ejus crebrescit. *In omni praetorio, et in caeteris omnibus,* id est, in omni Judaismo, et per universas Ecclesias gentium; praeest enim Judaismus, quia ipsi facta promissio est, sicut dicitur: *Quia salus ex Judaeis est* **(Joan. IV, 22)**. Ideoque plures ex fratribus exemplum suum secutos, ausos dicit fuisse loqui verbum Dei cum fiducia; constantia enim ejus multos animavit, ut non praeterirent **253** evangelizare, comperto exemplo Apostoli, quod Deus adest, ut tueatur diligentes se; sed et alios falsos fratres, non fiducia, neque dilectione Dei, sed contentione zeli incitatos, Dei verbum dicit praedicare, quasi invidos. Plures ergo e fratribus sincera quidem, sed diversa voluntate Christum annuntiabant; alii enim bona voluntate hoc agebant ad gloriam Dei solius; alii vero charitate incitati apostoli, certi de tuitione Dei. Sic iterum e contra alia duo genera ponit, quae non sincero animo praedicabant; quidam enim invidentes Apostolo, contentione hoc agebant: alii vero astutia simulationis Christum annuntiabant; ut possent seditiones excitare Apostolo, quasi auctori hujus sectae, qui multos aggregaverat suae conspirationi. Major enim invidia crescebat Apostolo, quando ex latere ejus multi videbantur docere.

(Vers. 18-21.) *Quid enim? Dum tamen quovis modo, sive occasione, sive veritate Christus annuntietur: et in hoc gaudeo, sed etiam et gaudebo. Scio enim quod hoc mihi procedet ad salutem per vestram precem, et subministrationem spiritus Jesu Christi secundum contemplationem et spem meam; quia in nullo confundar, sed in omni exerta fiducia, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem; mihi*

enim vivere Christus est, et mori lucrum. Primum gaudium ejus est in fratribus, qui bona voluntate Christum annuntiant: deinde etiam in eo se dicit gaudere, quod fallacia hominum adversus eum compositum erat, ut ad invidiam et pressuram ejus Christus praedicaretur. Hoc enim dicit sibi ad vitam proficere, quod illi paraverant ad mortem; hanc enim vitam suam dicit esse, si Christus omnibus praedicetur, et se etiam mori paratum, ut hoc possit impleri, sciens magnam sibi pro hoc voto et efficacia dari posse mercedem: imperita enim malitia adversum se semper machinatur, dum nescit. Ad calcandam ergo horum malevolentiam, qui recti fallacia insidias vitae ejus tendebant, Dei praesidiis se muniri testatur, iis quos utique socios gaudii sui dicit, adjuvantibus oratione propter communem alacritatem, et sancti Spiritus subministrationem, qui contra voluntatem illorum et vias aperiret praedicanti, dans gratiam et fiduciam verbis ejus, ut ortas seditiones compesceret. In nullo ergo se dicit confundi in doctrina Christi; quia et spes magna promissionis est, et quia nihil in ea turpe, inhonestum, aut fallax est, sicut apud paganos, sed aperta simplicitas. Hinc est enim unde cum omni constantia non cedit adversis, ut magnificetur Christus in corpore ejus, sive occidatur, sive caesus evadat. Ex eo enim quae et quanta spes in Christo est, consideratur; quando non solum caedi et affligi pro eo, sed et mori paratus est. Vitam enim suam sive in praesenti, sive in futuro Christum esse dicit, sicut et evangelista Joannes testatur, dicens: *Quod factum est, in ipso vita erat, et vita erat lux hominum* **(Joan. I, 3, 4)**. Pro hac vita mortale corpus tradit, ut id recipiat in aeternum: ac per hoc lucrum cumputat mori pro Christo.

(Vers. 22-26.) *Si ergo vivere in carne, hic mihi fructus est operis: et quid eligam ignoro. Coarctor autem in his duobus, desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse, multo enim melius: remanere autem in carne valde necessarium propter vos. Et hoc certum habens, scio quia manebo et permanebo omnibus vobis in vestrum profectum et gaudium fidei; ut gloria vestra abundet per Christum Jesum in me, per meum adventum iterum ad vos.* Manifestum est quod dicit, quia si in carne positus non otiosum est, quod vivit; habet enim fructum operis sui. *Quid eligam,* inquit, *ignoro.* Duabus enim ex causis urgetur; habet enim desiderium excedere, et cum Christo esse multo melius aestimans; ut jam praesens sit apud Deum, ut exoptatis et promissis fruatur; in carne vero ut sit adhuc, necessarium dicit propter instructionem credentium. Et cum dissolvi et cum Christo esse multo melius ducat; certum tamen hoc scire se protestatur, quia manebit in carne ad profectum fidelium; ut gloria eorum abundet in Domino, proficiens ad laudem Apostoli, cum iterum viderint eum. Crementum enim faciunt scientiae, et plenius fundantur in fide. Quantum affectum habuit circa credentes, ut hoc quod multo melius sibi esse dicit, non eligat: sed hoc velit, quod expediat multis, certus etiam Domino hoc placere, quod pro multorum salute proficiat. Quis non tertii coeli cupidus sperneret omnem **254** curam praesentem? quis non paradisi superioris desiderio omnia haec postponeret? quis non verborum arcanorum memor humana eloquia devitaret? quis non post tanta exitia eligeret requiem? Sed quia charitatem omnibus anteposuit, hoc secutus est, quod proficeret fratribus.

(Vers. 27, 28.) *Tantum digne Evangelio Christi conversamini.* Dignam conversationem vult eos exhibere

disciplinae Dominicae; ut non poeniteat eum voluisse remanere in carne. *Ut sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis quod stetis in uno spiritu, unanimes, pariter cum fide Evangelii certantes, et non pavescentes in quoquam ab adversariis, quae est illis ostentatio interitus, vobis autem salutis.* Unanimes vult eos esse in fide et devotione contra adversarios, ut eadem audiat de illis absens, quae vidit et praesens; ut in nullo paventes minas aut terrores adversariorum, custodiant fidem, scientes quia eis qui pro Christo tribulantur, ad salutem proficit: illis vero qui tribulant, ad perditionem.

(Vers. 29, 30.) *Et hoc a Deo donatum est vobis pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc auditis de me.* Quamquam Dei gratiam extollat in omnibus, ad laudem tamen illorum proficit, quod dicit quia Deus illis concessit pati pro Christo; non enim concedit vel donat nisi amatoribus Christi. Ideo dicit: *Pro Christo donatum est vobis;* ut a Patre Deo donatum sit diligentibus Christum, ut ad argumentum meritorum suorum patiantur pro Christo, et sequentes exempla doctoris sui, omni confidentia certent ad triumphandos, infideles.

CAPUT II.

(Vers. 1-4.) *Si qua ergo exhortatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua participatio spiritus, si qua sunt viscera et miserationes, implete gaudium meum, ut idem*

sapientes, eamdem charitatem habentes, unanimes, unum sentientes, nihil fiat secundum irritationem, neque secundum inanem gloriam, sed in humilitate mentis alius alium existimantes superiorem sibi: non quae sua sunt unusquisque contemplantes, sed quae aliorum sunt. Hoc dicit, quia si est vera exhortatio spei in Christo apud vos, qua vos invicem consolamur, si solatium charitatis communis, si participatio Spiritus sancti, per quam jungimur in uno corpore novo, si qua sunt viscera, id est, si in animo vestro sum, sicut et vos in meo, si miserationes, hoc est, si affectus pietatis in amore est, implete gaudium meum. Haec quae enumerat, tunc vera probanda significat, si ista quae subter mandat, fuerint servata; ut unanimes sint, et spiritu humiles, non se invicem provocantes, sed in charitate gaudentes; ut gaudium Apostoli plenum sit in eis. Sic ergo eos constringit, ut si haec non custodierint, nec in caeteris probati videantur; ut quia in aliis nolunt se improbatos videri, ista quoque servent, ut perfecti sint. Sine dubio enim erant inter eos dissentientes et inquieti, et qui inani gloriae studerent, contendere et vincere volentes cum animi atrocitate, ubi praemium non est: sed parit lites, et rumpit charitatem. Quae enim potest esse plebs, in qua vasa aurea est argentea tantum sint, non et lignea et fictilia? Sed possunt exercitio boni immutata fieri aurea et argentea; quia non naturae vitium est, sed voluntatis.

(Vers. 5, 6.) *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se parem Deo.* Christus semper in forma Dei erat, quia imago est invisibilis Dei. Sed Apostolus de Dei Filio, cum incarnatus homo factus est, tractat dicens: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu,* id est, Deo et homine. *Qui cum*

in forma Dei esset, inter homines utique conversatus, verbis et operibus apparebat esse Deus. Forma enim Dei nihil differt a Deo; ideo enim forma et imago Dei appellatus est, ut intelligeretur non ipse Pater esse Deus: sed hoc esse, quod Deus est. Hic ergo *non rapinam arbitratus est esse se parem Deo;* sciens enim in forma Dei se esse, non furatus est, ut diceret: *Ego et Pater unum sumus* **(Joan. X, 30)**. Et alibi in Joannis Evangelio: *Propterea,* inquit, *persequebantur Judaei Jesum, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem sibi proprium dicebat Deum,* aequalem se faciens Deo **(Joan. V, 18)**. Jure ergo exaequavit se Deo; ille enim arbitratur rapinam facere, qui se parem facit ei quo inferior est.

Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu repertus ut homo. **255** *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Christum igitur sciens in forma Dei se esse, aequalem se ostendit Deo: sed ut humilitatis legem doceret, Judaeis se comprehendentibus non solum non repugnavit: *Sed semetipsum exinanivit;* hoc est, potestatem suam ab opere retraxit; ut humiliatus otiosa virtute infirmari videretur. *Formam servi accipiens,* dum tenetur et ligatur, et verberibus agitur, usque ad crucem factus obediens Patri, cui se aequalem sciebat, non sibi defendit aequalitatem, sed subjecit se. Hanc patientiam et humilitatem imitari nos docet, ut non solum coaequalibus non nos anteponamus; verumetiam inclinemus nos, auctoris nostri secuti exemplum. Formam tamen Dei non accepisse dicitur, sed esse in forma Dei: servi autem formam accepisse, dum quasi peccator humiliatur. Servi autem ex peccato fiunt, sicut Cham filius Noe, qui primus merito nomen servi

accepit **(Gen. IX, 25)**. Non enim mihi, sicut quibusdam, videtur sic formam servi accepisse, dum homo natus est. Vide enim quid dicat: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu,* id est, Deo et homine. Ante incarnationem enim aut Christus potest dici, aut Jesus; quia simul ambo nomina et hominis filium, et Dei Filium significant. Nam ante nativitatem quid dicit inter caetera? Petra autem erat Christus, et non tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt **(I Cor. X, 4)**. Ubi ergo aut Deum, aut hominem vult significare Scriptura, unum e duobus ponit: aut Jesum, aut Christum. Dei enim Filius cum homo natus sit, in forma Dei erat; quia cum homo videretur, opera Dei faciebat; ut in gestis rebus appareret Deus esse, qui tantum homo esse putabatur. Opera enim formam significabant, ut quia opera ejus, non utique hominis opera sunt, hic qui in opere vel forma Dei erat, Deus intelligeretur. Forma enim Dei quid est, nisi exemplum quo Deus apparet, dum mortuos excitat, surdis reddit auditum, leprosos mundat, et alia? Quomodo autem homini similis factus dicitur, si homo tantum erat: et qua ratione habitu repertus ut homo est, si non esset et Deus; nisi quia cum antequam se inclinari permitteret, semper in Dei virtute visus sit, postea infirmatus in habitu hominis repertus est? Nam in monte utique, quasi Deus apparuit **(Matth. XVII, 2)**: et in mari pedibus ambulans, non solum homo, sed et Deus visus et intellectus est. Denique qui erant in navi, quid dicunt? Vere Filius Dei est hic **(Matth. XIV, 33)**. Ista ergo virtute cessante, velut homo visus est; ideo enim dicit quasi ut illud significet, quia et Deus est. Infirmitatis enim causa Deum dicit similem factum hominibus. Quod in subjectis aperit, dicens: *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Hinc est unde habitu

repertus ut homo est; retinens enim virtutem suam, ne appareret in eo, ut homo visus est et occisus, qui mori nescit.

(Vers. 10, 11, 12.) *Propter quod et Deus superexaltavit eum, et donavit ei nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Quid et quantum humilitas mereatur, ostendit; ut magis hanc appeteremus, calcata jactantia. Unde dicit Salomon: *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* **(Prov. III, 34)**. Quare et Dominus: *Qui se,* inquit, *exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur* **(Luc. XIV, 11)**. Haec est ergo humilitas, si sibi quis nec quod deberi novit, defendat. Denique Pharisaeus ille **(Luc. XVIII, 11 et seq.)**, vera de se dicens, exaltasse se dictus est; ac per hoc humiliatus est: Christus autem plus fecit, qui cum Deus sit, caro factus hominibus se inclinavit. Nunc videamus quomodo donatum est Christo nomen, quod est super omne nomen, quasi eguerit Filius Dei, aut imperfectus fuerit; qui enim eget, imperfectus est. Si enim in forma Dei erat, erat par et aequalis Deo; quomodo donatum est illi? Et enim donatum dicit, qui se humiliavit, et quasi homo apparuit, exinaniens se, factus obediens usque ad mortem. Si ergo perfectus natus est, quomodo eguit? Perfectum Dei Filium natum de Deo Patre qui negat, Arianus est; nam ante passionem, aequalem se Deo Patri ostendit, sicut et supra memoravi. Unde constat hunc natum esse perfectum; in nativitate enim sua omnia consecutus videtur. In plenitudine enim divinitatis est natus ad omnia agenda, quae gessit; ut prius **256** donum accepisset, quam gereret, ad quae agenda natus est. Videtur ergo donum

Patris, hoc est, esse Filium, et nomen ejus super omne nomen sit, hoc est, esse Deum; nomen enim Dei sed per naturam, non per solam appellationem, super omne nomen est. Hinc est, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum;* sicut ad Romanos significat, inter caetera dicens: *Et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula* **(Rom. IX, 5)**. Quae sint autem haec omnia in epistola ista aperit dicens, coelestia et terrestria et inferna: alia enim nulla sunt. Quibusdam tamen videtur homini donatum esse nomen, quod est super omne nomen, quod nullo genere, nulla ratione convenit. Si enim Christus Dei Filius idem ipse et homo est, non poterat Deus homo factus, sed manens Deus, his egere quae habebat: aut si secundum quod homo erat, his egebat, quae Dei sunt, ipse sibi Dei Filius Deus dedisset, quae deerant ei juxta quod homo erat. Quod quidem ab insipientia dicitur. Et quare Pater dicitur dedisse, cum ipse qui homo factus erat, nihil dehaberet? aut non poterat Filii divinitas corpori suo et animae praestare, quae deerant? Sed forte quia a Deo Patre sunt omnia, ideo ipse dicitur dedisse. Si ergo a Patre omnia, quare non dicatur cuncta Filio suo per generationem dedisse? Et quamvis aequalem sibi genuerit Filium, ordo tamen exigit ut in nomine Patris agantur omnia. Hoc Pater concessit Filio post crucem, ut omnia in nomine Filii salventur. Denique dicit Dominus de discipulis ad Patrem: *Pater, quos dedisti mihi, custodivi; tui enim erant, et mihi eos dedisti* **(Joan. XVII, 12)**. Et ad discipulos ait: *Usque modo nihil petistis in nomine meo; petite, et accipietis* **(Joan. XVI, 24)**. Hoc ergo natus accepit, ut post crucem manifestaretur, quid a Patre dum generaretur, acceperit. Nomen enim tunc accepit a Patre, cum a creatura coepit sciri; cognoscitur enim quid propter haec quae gessit,

antequam gereret, acceperit. Denique ante crucem dixit: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo* **(Matth. XI, 27)**. Quomodo ergo hoc ad corpus potest referri, ut Dei nomen corpori sit donatum; cum constet Christum hominem esse et Deum; quia nec dignum est, ut Deus immutetur in carnem, neque caro hoc possit effici, quod est Deus? Sed forte ut adoptione Deus esset, et hic color est; incipiet enim ex parte Deus verus esse Christus, et ex parte adoptivus, aut duo dii. Sed aliud Scriptura significat: illi enim donatum significat, qui se exinanivit, qui formam servi accepit, qui in similitudinem hominis factus est homo, qui Patri obedivit. Si homo Deo Patri obedivit, quid magnum est, quod dixit Apostolus? Sed hoc magnum est, quia cum aequalis esset, obedivit. Et quid laudis est, si in similitudinem hominis factus est homo; ut homini similis homo factus dicatur? Sed non potest fieri; nemo enim in similitudinem fit alicujus, nisi alius sit, antequam fiat in similitudinem cujus vult; per causam enim similis factus est, non per substantiam. Et quis est, qui se exinanivit? Homo. Ergo habebat. Et quomodo accepit? Sed quid poterat se exinanire homo res infirma? Et in forma Dei numquid homo erat? Sed forte homo in forma Dei Filius erat. Age, Filius Dei in cujus forma erat? Et si jam homo in forma Dei, hoc est, Filius Dei erat, jam ante passionem perfectus erat. Non ergo post passionem aliquid accepit. Sed videamus, quid de eo scriptum sit: *Propter quod superexaltavit eum Deus, et donavit ei nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.* Consideremus nunc dicta, et sic advertamus vim locutionis. Certe nomen, quod super omne nomen est, Dei nomen est. Sed si per naturam non constat hoc

nomen non est super omne nomen; appellativum enim nomen in solo vocabulo est, non in nobilitate naturae: et adoptivo Deo non flectit creatura genu, sed vero, non concreaturae. Et quomodo fieri potest, ut homo sit in gloria Dei Patris? Etiamsi adoptivus Deus sit homo, in gloria Dei Patris non potest esse; nam ei hoc competit, qui natus est de Deo. In gloria enim Dei Patris esse, nihil differre a Deo est; ut una gloria sit Patris et Filii per communem substantiam et virtutem; est enim haec unitas naturae. Quid, rogo, contrarium est, si Filius donum a Patre accepisse dicatur; cum omnia **257** Filii a Patre sint, a quo et cuncta esse creduntur? Substantiam autem Dei idcirco naturam dicimus; quia natus de illa Christus est.

(Vers. 12, 13.) *Itaque, dilectissimi mihi, sicut semper obedistis, non in praesentia mei tantummodo, sed multo magis nunc in absentia, cum timore et tremore vestram ipsorum operamini salutem; Deus est enim, qui operatur in vobis, et velle et operari pro bona voluntate.* Deum bonos conatus adjuvare testatur; omnem enim gratiam semper reportat ad Deum; ut nostrum sit velle, perficere vero Dei. Nam quis vinceret Principes ac Potestates, rectores tenebrarum harum, spiritalia nequitiae in coelestibus, nisi solus Deus, quos causa invidiae inimicos habemus? Indignantur enim nos dici filios Dei. Non ergo novum est, quod hortatur: sed ut more solito subditi sint Evangelio, curam propriae conversationis habentes; bona enim conversatio salutem operatur.

(Vers. 14-18.) *Omnia facite sine murmurationibus et haesitationibus, ut sitis irreprehensibiles et simplices, sicut filii Dei, immaculati in medio nationis pravae et perversae: inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes ad gloriam mihi in die Christi; quia non in*

vacuum cucurri, nec in irritum laboravi. Sed etsi immolor super sacrificium et ministerium fidei vestrae, gaudeo et gratulor omnibus vobis. Ob idipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi. Ut fidei et operum suorum fructus possint habere, commonet ut omnia, quae ad disciplinam pertinent christianam, sine haesitationibus faciant et murmurationibus; quia si negligenter et indevote aliquid agitur, ad effectum non pervenit, quia in reprehensionem cadit: sed ut omni simplicitate operentur, quasi filii Dei immaculati, ut memores professionis suae respondeant; ut inter diffidentes tam clari appareant vita, conversatione, moribus, quemadmodum sol et luna inter stellas splendore sublimes sunt. Sicut enim stellae, apparente sole, obscurantur; ita injusti et infidi praesentibus fidelibus et justis, turpes et deformati videntur; ut gloria sit Apostoli in adventu Filii Dei, cujus plantatio tales edidit fructus. Labor enim et efficacia ejus tunc probabitur non esse inanis. *Itaque etsi immolor,* ait, *super sacrificium et ministerium fidei vestrae, gaudeo.* Si enim oppressus fuerit a perfidis, cur eos aggregaverit suae conspirationi, gratulandum sibi significat; scit enim effectum habere mortem suam. Magna enim moestitia est, si patitur quis pro eis, in quibus nihil proficit. Quamobrem gaudere se in illis, et eos congratulari sibi debere testatur; ut invicem participes sint gaudii communis et plebs et magister idoneus.

(Vers. 19-24.) *Spero autem in Domino Jesu Timotheum in brevi me mittere ad vos; ut et ego bono animo sim, certior de vobis factus. Neminem enim habeo tam unanimem, et qui sinceram circa vos sollicitudinem gerat; nam omnes quae sua sunt, quaerunt, non quae Jesu Christi. Probationem autem*

ejus nostis, quod ut filius cum patre mecum servivit in Evangelio. Hunc ergo spero me missurum confestim, ut videro quae circa me sunt. Confido autem in Domino, quod et ipse cito ad vos veniam. Absoluta sunt haec, nec interpretatione egent; post epistolam enim istam Timotheum se missurum significat, per quem ad fidem agnoscat, quae circa hos agantur. Erat enim Apostolo unanimis; quare et circa eos sollicitior signatur, non sicut quidam, qui dum semetipsos commendare volebant, negligentes erant de disciplina et conversatione fratrum. Non enim devoto animo praedicabant, sed propter propria lucra. Et quia Timotheus vir erat egregius, dicit quia probatum hunc habebat; qui erat cum eo ut filius charissimus, deserviens Evangelio Christi. Ideo hunc Filium dicit, quia ab ipso fuerat ordinatus: hunc se praemittere, se quoque in brevi iturum ad eos.

(Vers. 25, 26, 27.) *Necessarium vero arbitratus sum Epaphroditum fratrem et commilitonem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum operis mei, mittere ad vos; quandoquidem desiderabat vos omnes, et impatienter sollicitus erat, eo quod audieratis illum infirmatum fuisse. Etenim infirmatus est prope mortem: sed Deus misertus est illius, non solum autem ejus, sed et mei; ne tristitiam super tristitiam haberem.* Omnia haec manifesta sunt; Epaphroditum enim significat se missurum cum ista epistola ad eos. Invicem enim desiderio sui moesti erant infirmitatis ejus causa, et populus et Epaphroditus; ut viso **258** eo, recrearentur de recuperata salute ejus, et ille careret sollicitudine, quam videndi eos gerebat. Erat enim eorum apostolus ab Apostolo factus, dum illum ad exhortationem eorum mittebat ad eos: et quia vir erat bonus, desiderabatur a

plebe. Quid ergo est ut praesente Apostolo, qui mortuos suscitabat, hic Epaphroditus infirmaretur usque ad mortem? Numquid non oravit pro illo Apostolus, et non impetravit, ut citius sanaretur? Sed signa infidelium causa fiunt; nam huic non ad detrimentum contigit aegritudo, sed ad augmentum. Probationes enim diversae sunt credentium; alius enim per aegritudinem, alius amissione charorum, alius per damnum pecuniae, alius per tribulationes probatur, si in necessitate stabilis inveniatur, auxilium a diversa parte non quaerens, ut augmentum faciat meritorum. Non ergo contempta est postulatio Apostoli, sed melius provisum ei, pro quo petebat. Quid autem illud est, ut cum de excessu fratrum in alia epistola non contristari debere admoneat: in hac autem contristandum se, si exisset Epaphroditus a corpore, significat? Tristitiam se, si exisset, habiturum dixerat super tristitiam, quam habebat de infirmitate ejus; erat enim necessarius Ecclesiis. Nam ad Thessalonicenses: *Videte,* ait, *ne contristemini de dormientibus, sicut et caeteri qui non habent spem* **(I Thess. IV, 12)**. Se autem sic tristem futurum dixerat de excessu Epaphroditi, quia solatium ejus et auxilium requirebat; non tamen ut quasi perditum lugeret.

(Vers. 28.) *Sollicitus itaque misi eum, ut cum illum videritis, iterum gaudeatis, et ego meliore animo sim.* Affectionem mutuam habuisse Epaphroditum et plebem Philippensium significat, quem videntes iterum in laetitiam se excitarent, et Apostoli animus laetaretur; quia meliori animo fit, qui ad charos suos mittit revisendos.

(Vers. 29, 30.) *Excipite ergo illum in Domino cum omni gaudio, et hujusmodi in honore habete; quia propter opus*

Christi usque ad mortem accessit, in interitum tradens animam suam; ut suppleret id quod vobis deerat circa meum officium. Quamquam individua esset charitas Epaphroditi et plebis; tamen etiam ab Apostolo commendatur, ut amplius chariorem illum faciat: maxime propter hos, qui forte tam chari non essent circa ejus affectum; in omni enim plebe diversitas est. Hinc est unde et praelium ejus memorat, quod non dubitavit propter opus Evangelii emori: hoc est, non deterritus est minis et pressuris infidelium, sed perstitit in exhortatione fidelium; ut impleret quod deerat plebi in traditione juxta dispensationem Apostoli. Qui ergo a morte non retrahit animam suam in interitum, hanc tradit juxta vitam praesentem, sicut et Dominus dicit: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam* **(Matth. XVI, 2)**. Perditio haec interitus est; quia secundum mundum qui animam suam tradit pro Christo, amittit eam; in futurum tamen conservabit eam.

CAPUT III.

(Vers. 1.) *De reliquo, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem scribere vobis mihi quidem non est pigrum, vobis autem necessarium.* Ostendit sollicitudinem suam, quam gerit circa profectum illorum; quia impiger est ad scribendum eis, quae necessaria sunt utilitati illorum.

(Vers. 2.) *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.* Hos designat, qui invidentes gentibus pravitate colloquiorum suorum everterant Galatas, suadentes

eis ut circumciderentur. Quos omni genere vitandos et spernendos, docet, quasi canes qui primum oblatrant, dehinc morsu saevo male operantur in carnem.

(Vers. 3, 4.) *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo servimus: et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habemus; quamquam ego habeam fiduciam et in carne.* Manifestum est quia credentes ipsi circumcidunt cor suum; ut amputata erroris nebula, aspiciant et agnoscant Dominum creaturae. Hoc est spiritu Deo servire, et gloriari in Domino Jesu Christo, qui legem spiritus dedit, ut carnis gloria exinaniretur; Apostolus tamen etiam hanc fiduciam habebat, ut si, vellet, gloriaretur de carnis circumcisione: sed sciens vacuam esse hanc gloriam, repudiavit eam.

(Vers. 5, 6, 7.) *Si quis videtur confidere in carne, ego magis, circumcisus octava die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebraeus ex Hebraeis, secundum Legem pharisaeus, secundum aemulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quae ex Lege est, conversatus sine querela. Sed quae mihi lucra fuerant,* **259** *haec arbitratus sum propter Christum damna.* Quantum ad Legis culturam pertinet, et ad ejus justitiam servandam, et ad studium haeresis Pharisaeorum, et juxta zelum traditionis paternae in persequendo Ecclesiam, hic parem non habuit; in caeteris enim erant consortes ejus, qui similiter essent natura Judaei. Sed quae lucra videbantur juxta humanum sensum, comparatione Christi inventa sunt damna. Quare damna, nisi quia jam tempus non erat, ut Lex servaretur? inania enim erant haec omnia, et impedimenta, ne accederetur ad gratiam; et quia haec sunt carnalia, nostra vero spiritalia. Ideo autem de tribu se dicit Benjamin, ut genus

suum extolleret super hos, qui de patriarchis concubinarum Jacob filiis ducunt originem, aut propter illos, qui erant proselyti. Unde dicit: *Ego magis, circumcisione octavi diei, ex genere Israel;* ut ostenderet primum se esse inter Judaeos: sed hoc se contemnere propter spem promissam a Christo. Hebraei tamen propter Abraham dicti sunt; immutata est enim littera propter sonum, ut non vocarentur Abraei, sed Hebraei: ut apud veteres cum diceretur medidie, et esset absurdum, immutata est littera, ut diceretur meridie. Si enim origo ex Abraham est, ex ipso trahi debet et nomen, non ex Heber, qui sexta generatione est super Abraham **(Gen. XI, 14)**. Si enim in Abraham reformari coepit genus hominum, et ipse est pater fidei, ex ipso et nomen et lingua Hebraea. Prima enim lingua, quae erat sine nomine, cum huic redditur, ex eo nomen accipit. Nam nulla causa est, ut ex Heber trahat nomen; Abraham enim Chaldaeus fuit, non tamen Hebraei Chaldaeam linguam habent.

(Vers. 8-11.) *Verum quidem omnia arbitror damna esse propter eminentiam scientiae Christi Jesu Domini mei, propter quem omnia damna duxi, et arbitror stercora; ut Christum lucrifaciam, et ut inveniar in illo non habens meam justitiam, quae ex Lege est: sed eam quae est per fidem Christi, quae ex Deo est, justitiam super fidem ad cognoscendum eum, et virtutem resurrectionis ejus, et communicationem passionum ejus, conformans me morti ipsius; si quo modo occurram ad resurrectionem, quae est ex mortuis.* Cum superius de genere Abrahae, et de Lege, et de justitiis ejus, et meritis observantium loqueretur, haec omnia detrimentum deputans ad comparationem promissionum Salvatoris, nunc addit non solum haec: *Sed et omnia damnum*

esse propter eminentiam, inquit, *scientiae Christi Jesu Domini mei.* Post legem et justitias ejus, quae erunt haec omnia; nisi ut ipsi vitae corporis animaeque anteponatur agnitio Christi? Si enim, ut dicit ad Colossenses, *in Christo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi* **(Coloss. II, 3)**; cuncta quaecumque sunt, nullius momenti ducenda sunt, ut ad excellentiam sapientiae et scientiae hujus pervenire contingat. Sufficit ergo, immo exuberat justitia, quae ex fide est, non ex Lege ad salutem, quae ex cognitione Christi gratia Dei indulta est. Cognitio enim mysterii incarnationis, et passionis, et resurrectionis ejus perfectio vitae est, et thesaurus sapientiae; ubi enim sapientia, ibi est et vita; quia vita non est, ubi stultitia est. Denique Salomon: *Stultus,* ait, *per risum agit mala* **(Prov. X, 23)**. Qui enim intelligit sui causa Christum hominem factum et passum, et victa morte resurrexisse, contemptis et spretis omnibus, hunc sequitur, cujus praesidio videt se a morte liberatum, quaerens causas ad promerendum eum; ut vel in aliquo illi vicem possit reddere, ut adhuc majora consequi mereatur promissa in resurrectione.

(Vers. 12.) *Non quod jam acceperim, aut jam justificatus sim, aut jam perfectus sim: sequor autem, si comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu.* Quoniam in tota epistola gaudere se testatur in eis, et laudat obedientiam eorum et fidem; ne forte quasi homines inflatione, eo quod jam digni essent, extollerentur: nunc per suam personam adhuc deesse sibi ad justificationem implendam aperta voce declarat, ut contendant addere in operibus bonis. Si enim hic qui tanta praeditus dignitate est, adhuc deesse sibi perfectionem confitetur; quanto magis hi intelligerent elaborandum sibi

esse, ut justificationum merita adipiscerentur! Ideo subjecit: *Sequor autem,* inquit, *ut comprehendam, in quo et ut comprehensus sum a Christo.* Dum enim errore et aestu mentis fluctuaret, **260** de via Domini diffidens, misericordia Dei quasi fugientem gratiam Christi comprehendit eum in via, euntem ad conturbandam et affligendam Ecclesiam, ad hoc ut donum Dei addisceret, et gratiam quam refutabat, et sciret pro hac etiam mori lucrum esse: ideoque non se posse obesse credentibus, sed sibi, si non crederet, qui rem salutarem per ignorantiam insequebatur. Ad hoc ergo comprehensus est, id est, a praescientia Dei requisitus inventus est, et didicit mysterium Christi; ut in omni vita sua augmentum faciens meritorum, comprehendat destinatum praemium, promeritus eum, quem didicit sui causa occisum.

(Vers. 13, 14.) *Fratres, ego me non arbitror adhuc comprehendisse. Unum autem, quae quidem retro sunt obliviscens, ad ea autem quae ante sunt, extendens me, secundum destinatum insequor ad palmam supernae Dei vocationis.* Hoc est quod supra dixit, quia ideo laborare se significat, ut quotidie in melius proficiat, semper extendens se ad potiora; ut illa quae retroacta sunt obliviscens, meliora sectetur: non quia mala sunt, sed quia parva sunt ad meritum collocandum: in melius autem proficiendum, ut ad destinatum coeleste praemium occurratur; causa enim tam admirabilis et invisibilis praemii non leviter utique certandum esse pronuntiat.

(Vers. 15.) *Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Superius perfectum esse se negat, sed juxta promissum, ut adhuc addatur ad meritum: ad comparationem autem caeterorum, qui res divinas negligentius curant, perfecti

dicendi sunt, qui adhibita solertia, perfectionis iter ambulant. Hoc ergo sentiendum est, ut in melius proficiant. *Et si quid aliter sentitis, id quoque vobis Deus revelabit.* Hoc dicit, ut si quid amplius ad culturam melioratae conversationis excogitaverint, Dei existiment donum esse, ne per hoc inflarentur.

(Vers. 16.) *Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eo ambulemus.* Ne qua hinc oriretur praesumptio, et putaretur quod a Deo non erat revelatum; ideo subjecit dicens: *Ad quod pervenimus, ut idem sapiamus;* hoc est, non extra regulam disciplinae sapere in conversatione fidei: sed hoc sapere, quod commune sit et modestum in evangelica veritate.

(Vers. 17, 18, 19.) *Imitatores mihi estote, fratres, et considerate eos, qui sic ambulant, sicut habetis formam nostram.* Vult illos sollicitos esse, ne pravorum hominum subtillitate capiantur, et notare unumquemque qualiter et conversetur et doceat; ut his jungantur, in quibus sensum magistri sui agnoverint. *Multi enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc vero et flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis est interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione illorum, qui terrena sapiunt.* Hi quos significat, e numero eorum sunt, qui Galatas everterant. Cum dolo enim ambulantes, Ecclesias Dei subvertebant, sub nomine Christi judaismum colendum praedicantes, quasi sibi Christus promissus sit. Quos cum dolore et lacrymis memorat; quia saluti credentium obsistebant, de cibis edendis, et non edendis quaestiones moventes, quasi salus in esca sit, aut venter Deus, quem juxta legem mundis escis delectari putabant, gloriantes in pudendis circumcisis; hoc est, terrena

sapere: qui autem spiritalia sapit, in fide, in spe, in charitate gloriatur. Ad locum autem hunc non pertinet, ut quaestus causa aut gulae dixerit: *Quorum Deus venter est.*

(Vers. 20, 21.) *Nostra autem conversatio in coelis est; unde et Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostrae conforme corpori gloriae suae, secundum operationem suam, qua possit etiam subjicere sibi omnia.* Spiritalia curantes in coelis agere dicuntur, cum ipsi adhuc sint in terris; quomodo mali Principes et Potestates, cum sint adhuc ipsi in firmamento, conversatione tamen in terris sunt. Christianorum ergo actus in coelis sunt, ubi et spes salutis eorum est, qui est Christus, quem omnis fidus exspectat ad transfigurationem corporis carnis; ut quod ex humo est, indutum spiritali veste, conforme efficiat adventu majestatis suae corpori gloriae suae, juxta operationem suam, id est secundum virtutem suam, *qua possit subjicere sibi omnia:* hoc est, quia per resurrectionem mortuorum et immutationem in gloria apparebit virtus Domini **261** manifestata, comprimens omnes Principes et Potestates; ut manifestetur ipse Deus et Dominus esse omnium.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona, sic state in Domino, dilectissimi.* Commonet ut in eadem fide perseverent;

gaudium enim ejus ad praesens constantia illorum est, et in futurum corona. Discipulis enim in agone victoribus, dignus erit corona magister.

(Vers. 2, 3.) *Evodiam rogo, et Syntychen obsecro idem sapere in Domino. Et te rogo etiam, germane compar, adjuva illas, quae laboraverunt mecum in Evangelio cum Clemente, et caeteris, qui sunt mihi participes operum, quorum nomina sunt in libro vitae.* Evodiam et Syntychen ad prudentiam amplificandam hortatur, adjuvantibus quos memorat, ut sicut in operibus Evangelii profecerant, proficerent et in scientia et sapientia Dei, quos omnes merito fidei in libro vitae haberi pronuntiat.

(Vers. 4.) *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete.* Laetus Apostolus in operibus et fide eorum, ad cumulandam alacritatem suam exoptat illos in hoc studio proficientes, in Domino semper gaudere; hoc est enim quod iterat, ut se vera affectione gaudere in illis ostendat.

(Vers. 5, 6, 7.) *Modestia vestra nola sit omnibus hominibus, Dominus prope est. In nullo solliciti sitis: sed per omnia oratione et prece, cum gratiarum actione postulationes vestrae innotescant apud Deum. Et pax Dei, quae exsuperat omnem mentem, custodiat corda vestra, et sensus vestros in Christo Jesu.* Nunc exemplo eorum alios vult lucrari; cum enim modestia eorum manifestata fuerit, id est, rationabilis conversatio, lucebunt opera eorum, et non deerunt, qui imitentur bonum illorum; ut non solum propriorum gestorum, sed et aliorum augmentum consequantur; ut sicut dictum est **(Psal. CXXVII, 2)**, labores fructuum suorum edant. Quando enim fructus operum suorum alios acquirit ad

opus bonum, labores eorum qui acquisiti sunt, proficient eis, quorum exemplo bona opera imitari coeperunt. *Dominus,* ait, *prope est. In nullo solliciti sitis:* hoc est, praeparatos esse debere, et vigilare in oratione et prece, Deo gratias agentes, seposita mundi sollicitudine, illud sperare, et ante oculos habere, quod Dominus repromisit, unde et gratias ei agendas docet; Domino enim imminente, sollicitudo saeculi cessat. Ut quid enim solliciti sint de re cito peritura? Ac per hoc, *postulationes vestrae notae,* inquit, *fiant apud Deum.* Quae notitia assiduitate fit, et vigilantia orationis. Tunc demum munitionibus pacis suae, *quae omnem exsuperat mentem, custodiat corda vestra in Christo Jesu.* Hoc ideo dixit, quia cum Deo qui habet pacem, non timet omnem mentem adversam; tutus enim est pace Dei omnis diligens Deum in Christo Jesu. Quis enim non metuat eum, quem scit Dei esse amicum?

(Vers. 8, 9.) *Quod reliquum est, fratres, quaecumque sunt vera, quaecumque magnifica, quaecumque justa, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque laudabilia, si qua virtus, si qua laus disciplinae: haec cogitate. Quae et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me; haec agite, et Deus pacis erit vobiscum.* In conclusione, quae reliqua erant, ad imitationem perfectionis exponit; ut ea quae non solum in vituperationem non cadunt, verum etiam laude digna sunt, et cogitantes et agentes, secuti formam Apostoli, Deum pacis habeant secum. Deus noster vere Deus pacis est, qui non rogatus quasi potens, non timidus quasi infirmus ad pacem hortatur, in tantum ut et peccata in se commissa concedat; cum possit utique terrore manifestatae

potentiae, et ineffabilis magnitudinis suae etiam invitos non ad pacem cogere, sed ad subjectionem. Sed hujusmodi pax mundi est, non Dei, cujus ipsa natura pax est.

(Vers. 10.) *Gavisus sum autem in Domino magnifice, quod tamdem* **262** *aliquando refloruistis ad hoc, ut pro me sentiatis, in quo et sentiebatis; occupati enim eratis.* Nunc alacritatem suam propensiorem factum ostendit; quia in quo negligentiores facti fuerant, adhibita solertia, opus pristinum iterarunt, memores facti Apostoli sui; ut fructus suos ad eum mitterent condendos in horreo coelesti, ubi neque tinea, neque rubigo exterminant **(Matth. VI, 19)**.

(Vers. 11, 12, 13.) *Non quasi propter penuriam dico; ego enim cognovi in quibus sum sufficiens esse. Scio et abundare, scio et humiliari (ubique et in omnibus imbutus sum) et saturari, et esurire, et abundare, et penuriam pati: omnia possum in eo, qui me confortat.* Non se sui causa in hoc eorum opere gaudere, sed in profectu eorum ipsorum se ante omnia contentum, Deo adjuvante, testatur; ut neque de penuria contristaretur, neque de abundantia exsultaret, sciens quia et abundantia frequenter extollit, et tolerata penuria divitias coelestes acquirit. Horum tamen opera in se benigna declarat; multorum enim necessitatibus profuit.

(Vers. 15, 16, 17.) *Scitis autem et vos, Philippenses, quia in principio Evangelii, cum profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicaverit in ratione dandi et accipiendi, nisi vos soli; quia in Thessalonica cum essem, semel et iterum usibus meis misistis: non quia munus quaeram, sed requiro fructum crescentem in rationem vestram.* Haec idcirco commemorat, ut audientes in memoria et laude esse opera sua,

non dubitent illa accepto ferri apud Deum, sed magis studium fidei adhibeant.

(Vers. 18.) *Percepi tamen omnia, et abundo: repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quae a vobis missa sunt in odorem bonae suavitatis, hostiam acceptabilem, placentem Deo.* Non otiose commonet debere fieri, nec aliunde hortatur, quod factum profitetur; nisi quia aut negligentius, aut minus copiose, sicut solitum erat ab eis fieri, factum videbatur; ut reminiscentes priorum operum, scirent se minus fecisse, quam coeperant. Licet enim non improbet factum, sed significet devotiores illos ante in opere hoc fuisse; tamen gratum esse, et accepto ferre Deum, quasi sacrificium placitum. Denique Dominus ait: *Facite eleemosynam, et ecce omnia munda vobis sunt* **(Luc. XI, 41)**. Quam gratum ergo opus est, ut omnem maculam hominis et sordes emundet!

(Vers. 19.) *Deus vero meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu.* Ideo discrevit, dicens: *Deus meus;* ut secundum ea quae praestabat meritis ejus, auxilia adessent, et desideriis eorum, in copia magnitudinis bonitatis suae in gloria Christi Jesu. Gloria est Christi Jesu, cum Dei nutu christianorum implentur desideria secundum evangelicam disciplinam.

(Vers. 20.) *Deo autem et Patri nostro gloria in saecula saeculorum, amen.* Hic non discrevit, sed generaliter ait: *Deo et Patri nostro gloria.* Deus est propter timorem, Pater autem honoris causa, et quia ab ipso est omnis origo; ipse enim dixit in Malachia propheta: *Si Deus ego sum, ubi est timor meus? et si Pater ego sum, ubi est honor meus* **(Malach. I, 6)**?

(Vers. 21.) *Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.* Hunc salutate in Christo Jesu, qui se sanctificat; ut Christo dignus habeatur, qui dixit: *Sancti estote; quoniam ego sanctus sum, Dominus Deus vester* **(Levit. XIX, 2)**.

(Vers. 22.) *Salutant vos qui mecum sunt fratres.* Salutatio fratrum solatium invicem praestat, quasi imagines enim exhibet divulsorum. *Salutant vos omnes sancti, maxime qui de Caesaris domo sunt.* Hos significat propensiorem affectum habere circa eos, qui de domo Caesaris sunt, istos et potiores supra memoratis ostendit fratribus; quia hos et sanctos appellat.

(Vers. 23.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, amen.* Quoniam de Salvatoris persona quaestiones oriuntur, hic ut soliditatem in eo divinitatis approbet, tuitionem gratiae ejus spiritui nostro exoptat.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD COLOSSENSES.

263 PROLOGUS.

Colossenses pseudoapostoli evertere nitebantur, ut post praedicationem Epaphrae sive Archippi philosophicis disputationibus irretirent simplicitatem mentis eorum: ne spernerent rationes elementorum, quibus quasi gubernatur vita humana. Idcirco hos Apostolus hortatur per epistolam, et admonet ne alicui praeter Christum aliquam esse spem putarent, et deciperentur.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1, 2, 3.) *Paulus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Caput epistolae solito more scribit ad eos, in quo et sanctis et fidelibus fratribus litteras se ordinare prosequitur, quibus exoptat Dei gratiam manere per Christum.

(Vers. 4, 5, 6.) *Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, audita fide vestra in Christo Jesu, et dilectione, quam habetis in omnes sanctos propter spem, quae reposita est vobis in coelis, quam ante audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut et in universum mundum.* Quoniam dignum habuit Deus credere istis Filium suum, gratias ei refert in orationibus suis. Deinde propter charitatem, quam habebant in sanctos, fidi quia pro hac spes firma est apud Deum, qua remuneraturus creditur credentes et diligentes se invicem, auctore Christo,

cujus nomen pervenit ad omnes gentes, ut multiplicentur in fide ejus.

(Vers. 7, 8.) *Et est fructificans et crescens, sicut et in vobis, ex qua die audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate, prout didicistis ab Epaphra dilecto conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi, qui etiam notam fecit nobis vestram dilectionem in spiritu.* In exemplum caeterarum gentium nos crescere et fructum vitalem facere alacri sermone prosequitur; ut ex eo quod Dei gratiam perceperunt, proficerent et numero et opere, adjungentes fidei suae qui fierent fratres eorum in Christo. Exemplo enim bonorum operum illorum attracti sunt multi, teste illis Epaphra, qui eis ministravit gratiam Christi vice Apostoli, quam statim imbiberunt ut potum spiritalem in Domini charitate, quae non in carne est, sed in spiritu.

(Vers. 9, 10.) *Idcirco et nos ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes; ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni sapientia et intellectu spiritali in hoc, ut ambuletis digne eo ad omne placitum in omni opere bono.* Audiens Apostolus devotam ac promptam voluntatem illorum circa fidem Christi, orat pro eis; ut propensius agnita voluntate Dei, rationabili opere explerent devotionem, quam audita fide Christi didicerant, ne tam fida mentis dicatio, et robur fidei, dum inconsulte aliquid et imperite conficeret, laboris sui fructum amitteret. Hoc enim libenter accepto fertur, quod devoto fit animo, et prudenter.

(Vers. 11, 12, 13.) *Fructificantes et crescentes in agnitionem Dei, in omni virtute robur capientes secundum potentiam gloriae ejus in omnem patientiam et longanimitatem, cum*

gaudio gratias agentes Deo et Patri, qui vocavit vos in partem sortis sanctorum in lumine, qui liberavit nos a potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii charitatis suae. Incrementum operum eorum cum scientia vult fieri, ut non ignorent fidei suae spem; tunc enim firmi et stabiles sunt, si advertant quae pro fide promissa sunt, et quanta sit potentia gloriae majestatis Dei in patientia; ut longa exspectatione sustineat humanum genus, quod irreverentia sua non solum negligit Creatorem, verum persequitur amantes eum: ut et ipsi similiter patientes sint, ut supportent probra et maledicta **264** infidelium, vel si illata fuerit pressura, exspectantes judicium Dei, nec dubitantes de eo, magis autem gaudentes in promissa vita cum gratiarum actionibus Deo, qui dignatus est advocare et inducere gentes in promissionem Judaeorum, quae est lumen aeternum, id est, vita aeterna, veritas perpetua. Liberati enim de conditione tenebrarum, hoc est, eruti de inferno, in quo tenebamur a diabolo tam ex proprio quam ex delicto Adae, qui est pater omnium peccantium, translati sumus per fidem in regnum coeleste Filii Dei; ut ostenderet nobis Deus quo amore diligit nos, quando attollens nos de imo tartari, induxit in coelos cum vero Filio suo. Jam enim omnes credentes, qui fixa mente devoti sunt, exeuntes de saeculo, duce dextrae Patris Angelo, inducuntur in coelos, quod ante devictam mortem concessum non erat.

(Vers 14.) *In quo habemus redemptionem, et remissionem peccatorum.* In hujus Filii sui regnum transtulit nos Deus, per quem nos redemit, et manumisit; remissio enim peccatorum liberos facit, ut liberati debitis, teneri obnoxii non possint. Nam sine fide Christi nullus egressus de inferno est; quia obligatus peccatis exire januas tartari non potest. *Qui est*

imago invisibilis Dei. Invisibilis Dei imago visibilis esse non potest, alioquin nec imago est; quod enim invisibile est, pingi non potest, nec enim visibilis potest invisibilem videre; aut enim corpus est, quod videtur, aut figura, aut aliqua informata substantia, quam fert acies oculorum, totum tamen corpus est: Deus autem, qui ab iis omnibus alienus est, quomodo potest imaginem habere visibilem? Sed ideo sic dicitur, ut talis Filius intelligatur, qualis est Pater; ut quia de ipso est, et nihil distat ab eo in divinitate naturae, imago ejus dicatur et forma; ne alius Deus a perfidis crederetur, quamvis nomine ipso hoc contineatur; ideo enim verus Dei Filius dicitur, ut de ipso esse credatur. Sed propter malam intelligentiam etiam hoc additum est, ut et imago ejus dicatur; ut cum apparet, licet in figura humana, aut certe in igne, ut ad Moysen **(Exod. III, 2)**, non ipse Pater intelligatur esse, sed Filius: et per id quod imago ejus dicitur, nihil ab eo distare credatur. Unde dicit ad Philippum: *Philippe, qui me videt, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est* **(Joan. XIV, 9.)**? Haec est unitas et substantialitas Patris et filii, ut invicem sint; ut qui videt Filium, videat et Patrem. Nunc videamus quomodo visus est Filius; ut proinde intelligamus qua ratione Philippus videndo Filium, videat et Patrem. Intellectu certe operum divinorum viderunt Filium, non carnalibus oculis. Quae operatus est Filius, dixit esse Patris; ut unitatem virtutis ostenderet. Eodem genere visus est et a Jacob; unde nomen accepit Israel, id est, homo videns Deum **(Gen. XXXII, 28)**. Propter hoc ergo imago est dictus invisibilis Dei; ut ipse esse intelligeretur, qui per intellectum visus est Deus: Patrem autem numquam ullo modo apparuisse, sicut dictum est in Evangelio: *Deum nemo vidit umquam* **(Joan. 1, 18)**.

(Vers. 16.) *Primogenitus universae creaturae.* Ante omnem creaturam, genitum Filium non creatum, testatur; ut secerneret nativitatem ejus a creaturae factura: et ut hoc penitus clarescat, subjecit:

Quia in ipso condita sunt omnia in coelis et in terra. visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum et in ipso condita sunt. Non solum in eo magnificum et gloriosum significat Christum; quia antequam fierent omnia, natus est: sed et in ipso dicit omnia condita, hoc est, ut omnium potentia in eo esse credatur, et ideo profecta, dum omnia fiunt per ipsum: hoc est autem caput esse totius creaturae; quia ipso ut sint, esse coeperunt. Ideo autem quae ab ipso facta sunt, per ipsum facta dicuntur; quia ad hoc natus est, **265** ut faceret creaturam: hoc est, fecisse in eo, et per eum. Nec enim sibi nativitas sua proficit, sed nobis; quia non eguit nasci, qui in his erat. Quomodo fit unicus Dei Patris Filius, quomodo ipse novit quae ingenita sunt Dei Patris? Erat enim in Deo, qui processit de Deo, ita ut unus esset Deus: ac sic fit, ut neque diminutio sit Patris, neque profectus Filii, dum nascitur. Et ut apertius tradat quae et quanta sit potentia Filii, ostendit quae per ipsum sint, nempe Throni, Dominationes et Principatus, ac Potestates; ut proinde omnino minus nihil in eo esse credatur, quam in Patre.

(Vers. 17.) *Et ipse est ante omnes.* Ante omnes hic est; quia hic solus de Deo Patre natus est, de ingenita utique substantia Dei. Haec autem virtute ejus, quam per generationem habet a Patre, substiterunt; non ut communio eis substantiae sit cum eo, sed ex nihilo nutu Dei Patris Filio agente coeperunt. *Et cuncta in ipso constant.* In ipso constant, quia sine eo nihil

sunt; nisi enim huic fuerint subdita, errore devia, quasi perditioni fient obnoxia.

(Vers. 18.) *Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis; ut fiat in omnibus ipse primatum tenens.* Ecclesiae caput est Christus, si tamen omnes unum sentiant coelestes et terreni; ut sint Ecclesia, hoc est, unius fidei: si quominus truncati capite totius corporis, id est, a Creatore suo sejuncti, amentia quadam et vanitate bacchantur. *Qui est principium, primogenitus ex mortuis; ut fiat in omnibus ipse primatum tenens.* Quoniam omnia per ipsum sunt, per ipsum denuo negligentia quadam facto caduca, reformanda fuerunt; ne ad injuriam ejus pertineret, si opus ejus per alterum restauratum fuisset; ut quomodo ante omnes natus est, sic iterum ante omnes primus esset ex resurrectione mortuorum, reddita pristina vita; ante omnia enim natus est de Deo, ut cuncta crearet, quae non erant. Iterum autem accepta carne de virgine natus est, ut peccatum quod ex virgine Eva intraverat in mundum, aboleret. Natus ergo, et mortuus resurrexit, ut quae primum fecerat, postea iterum recrearet; quia per errorem fuerant velut mortua, ut semper in omni vita sit primus et princeps.

(Vers. 19.) *Quia in ipso complacuit Patri omnem plenitudinem inhabitare.* Plenitudo in ipso est et manet; quia omnia potest semper, ut nihil exceptum sit, quod non per eum possit praestari; ut et faceret, et reformaret, et lapsa erigeret, et mortua vivificaret. Unde ait: *Sicut habet Pater vitam in semetipso; ita dedit et Filio vitam habere in semetipso* **(Joan. V, 26)**; et: *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult, vivificat. Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* **(Ibid., 21, 22)**. Quid tam

justum, nisi ut horum quae fecit per illum, ipsi daret judicium, ut omnis plenitudo divinitatis habitaret in ipso per id, quod diximus omnem illum potestatem in se habere: hoc est, Deum esse perfectum; qui enim haec omnia non habet, non est Deus.

(Vers. 20.) *Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quae in coelis sunt, sive quae in terris.* Hoc est quod supra memoravit, quia ut ea omnia, quae fecit, per illum restauraret, cum errore quodam discrepare jam coepissent ab invicem, nec non et ab auctore (est enim adhuc error in carnalibus coelis) humiliavit eum, incarnando illum, ut homo factus ostenderet ac doceret quomodo possent ea, quae in firmamento sunt, et super terram reconciliari Creatori. Quod ut ad perfectum perduceret, occidi se passus est propter homines; ut quos apud superos docuerat, exeuntes hinc a morte secunda teneri non possint; ut doctrina ejus fructum haberet primae institutionis, et omnia facta per ipsum viverent in ipso quasi in auctore, sicut Petrus fatetur in Actibus apostolorum **(Act. III, 15)**.

(Vers. 21, 22.) *Et vos quondam alienatos et inimicos consiliorum ejus in operibus iniquis, nunc autem reconciliatos in corpore carnis ejus per mortem, exhibere oportet vos sanctos et immaculatos et irreprehensos in conspectu suo.* Quale donum Dei sit erga gentes memorat, ut ostendat eos debitores, et quidem multum, in gratiarum actionibus Dei; qui cum inimici essent consiliorum ejus, quibus decrevit visitare genus humanum per famulum suum Moysen, cujus doctrinam et potestatem non receperunt, devoti idolis suis, immo operibus iniquis; adoraverunt enim opera sua, quae fecerunt: **266** misericordia autem et providentia Dei

requisivit eos; ut gratuito Dei gratiam consequerentur, redeuntes ad eum in conscientia munda; ut in die judicii dum nihil erroris veteris inveniretur in his, adcorporarentur Creatori suo, qui ut prodesset humano generi, incarnatus homo factus est, ut in carne sua vinceret mortem.

(Vers. 23, 24.) *Si quidem perseveratis in fide fundati, stabiles et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod praedicatum est in universa creatura, quae sub coelo est. Cujus factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et suppleo reliquias pressurarum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia.* In tribulationibus, quas patiebatur, exsultare se fatetur; quia profectum suum videt in fide credentium. Non est enim inanis tribulatio, quando eum pro quo patitur, acquirit ad vitam. Quas passiones Christo dicit inferri, cujus utique doctrinam persequuntur; ut et perfidos gravet impietatis suae credulitate, et fidelibus Dei praedicet charitatem, cujus Filius nunc usque injurias patitur pro nobis. Nunc igitur intelligi vult qua causa scribit ad eos, cum dicit: *Si tamen perseveratis in fide fundati;* ut scirent tunc prodesse sibi passionem Christi, si in accepta fide manerent. Idcirco enim omnipotentia magnitudinis quanta sit Christi, et quam infinita, ab initio declaravit, ut doceret in ipso solo spem ponendam; quia ipsius sunt omnia, et quia nihil sine ipso potest vivere, neque in coelis, neque in terris. Ante omnes enim est, et cuncta in ipso constant, quia in omnibus ipse primatum tenet; ut si quis alicui elementorum aut angelorum, vel Potestatum devotum se debere esse putet, errare se sciat. Hic enim unus est Filius Dei, caput omnis principatus et principii, cujus Evangelium praedicatum est in toto mundo, incipiens a Moyse, qui dixit

Judaeis: *Quia Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester ex fratribus vestris, tamquam me. Ipsum audietis; erit enim, quicumque non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe* **(Deut. XVIII, 15, 16)**. Unde Dominus ait Judaeis: *Quia Moyses de me scripsit* **(Joan. V, 46)**. Itaque hic unus audiendus est et colendus, nec ad hunc aestimandus est quisquam; quia qui caput tenet, reliquam partem subjectam habet. Nam qui se subjectis humiliat, totus errat; quia non tenens caput truncus est, ex quo totum corpus continetur ad vitam.

(Vers. 25, 26.) *Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quae data est mihi in vos, ad implendum verbum Dei in mysterio, quod absconditum fuit a saeculis saeculorum, et a generationibus.* Ministrum factum se esse Evangelii inter gentes a Deo per Christum cum fiducia loquitur, ut mysterium coeptum a Domino per idoneum et efficacem servum possit impleri, quod ignotum fuit a saeculis.

(Vers. 27, 28.) *Nunc vero declaratum est sanctis ejus, quibus voluit Deus demonstrare quae sint divitiae majestatis mysterii Dei in nationibus, quod est Chritus in vobis spes gloriae, quem nos annuntiamus.* Mysterium quod latuit a saeculis, modo revelatum asserit, id est, tempore apostolorum ostensum; quia et gentes admittendae essent sine circumcisione carnis ad fidem Christi, qui promissus erat Judaeis. Prius enim ante praedicationem fidei circumcidi mandatum est gentiles, si voluissent ad Legem accedere: nunc autem misericordia Dei, ita ut sunt, suscipi jussi sunt ad fidem. Quod indignum putabatur Judaeis, ut Christus in quo spes erat Judaeorum, etiam gentes participes faceret gloriae suae.

(Vers. 29.) *Monentes omnem hominem, et docentes in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo: in quo laboro, certans secundum operationem ipsius, quae operatur in me in virtute.* Hanc dicit veram esse sapientiam, quae est in disciplina Dominica, cum agnoscitur Christus. Quod se ipsum Apostolus magna cum cura agere testatur; ut erudiens omnem hominem in hac sapientia, consummatum eum exhibeat Deo in intellectum Christi, ut mysterium nativitatis ex Deo, et nativitatis ex Maria et totius operis ejus coelestium et terrestrium assequatur. Cujus rei certamen contra perfidos habere se loquitur, adjuvantibus signis virtutum: ut per haec victa infidelitas comprimatur. Qui enim verbis subtilitate quadam diabolicae versutiae ausus est contradicere, pudore correctus, necesse est cedat virtuti.

267 CAPUT II.

(Vers. 1, 2, 3.) *Volo enim vos scire, quantam sollicitudinem habeam pro vobis, et pro his qui Laodicaeae sunt, et quotquot non viderunt faciem meam in carne; ut consolationem accipiant corda eorum, cum fuerint instructi in charitate in omnes divitias plenitudinis intellectus, ad agnitionem mysterii Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi.* Non se minus sollicitum pro his, quos in carne minime vidit, quam pro illis erat, quibus praesens praedicabat, testatur; ut scirent non minore affectu diligi se ab eo, quia eos non viderat, quam caeteros apud quos erat, diligebat; ut foveret animos eorum in charitate, et prompti fierent per epistolam, et agnitionem

acciperent sacramenti Dei in Christo, advertentes has esse sapientiae et scientiae divitias, si agnoscatur Christus in deitatis suae plenitudine adorandus. Omne igitur mysterium sacramenti Dei in Christo est. Hic est enim unus, in quo omnis creatura nisi speraverit, peribit; ut omnium potentia in eo sit, ut qui cognoscit istum, cunctorum quaecumque sunt, cognitionem videatur habere, nec colendus alius praeter hunc requiratur; quia omnium potentiarum virtus in eo est; ex ipso enim habent omnes. Unus enim cum sit, omnia potest: quare et caput omnium dicitur, ut per ipsum omnes subsistere videantur. Digne ergo omnes thesauri sapientiae et scientiae in eo dicuntur absconditi. Omnis enim scientiae ratio totius creaturae supernae et terrenae in eo sit oportet, qui omnium eorum caput est, sive Angelorum, sive solis, sive lunae, sive stellarum, aut caeterarum rerum, omnis scientiae peritia in auctore illorum est; ut qui hunc agnoscit, nihil ultra requirat, nec sapientiam, nec virtutem; quia agnovit eum, in quo perfecta virtus, perfectaque sapientia est. Quidquid enim alibi se putaverit invenire, plene in hoc et abunde inveniet. Nam quid sapientius Salomone? quid prudentius Daniele? quibus idcirco Deus prae caeteris sapientiam dedit, ut notum faceret infidelibus totius se sapientiae esse auctorem. Denique Nabuchodonosor dicit Danieli, admirans super sapientiam ejus: *Vere Deus vester ipse est Deus vivus, et aperiens mysteria* **(Dan. II, 47)**. Quod quidem omnem incredulum latet in Christo esse omnem sapientiam et scientiam; quia non legunt in Evangeliis astrologiam, non in Apostolo geometriam, non in prophetis arithmeticam nec musicam: quae idcirco despecta sunt a nostris, quia ad salutem non pertinent, sed magis mittunt in errorem, et avocant a Deo; ut dum his student ratiocinationum disputationibus, animae suae

curam non agant. Quae enim tam vera sapientia est, quam cognovisse quod prosit, et despexisse quod obsit? Obest enim; quia impedit animam, ne curam sui agat. Non immerito ergo qui Christum agnovit, invenit thesaurum sapientiae et scientiae; agnovit enim quod ei sit utile.

(Vers. 4, 5.) *Hoc dico, ut nemo vos circumveniat in subtilitate sermonis. Nam etsi corpore absens sum, spiritu tamen vobiscum sum, gaudens, et videns ordinationem vestram, et supplens id, quod deest utilitati fidei vestrae in Christum.* Commonet ne in malorum colloquiis et astulia iniquilatis sensus eorum transduceretur; quia sapientes mundi arte quadam et minutiis disputationum irretire gestiunt simplicium animos; ut ratione mundanarum rerum abstrahant eos a spe, quae est in Christo. Unde Apostolus spiritu se illic adesse dicit, ut reverentiam ejus ante oculos habentes, abstinerent se ab hujusmodi hominibus. Si enim spiritus Elisaei prophetae vidit fraudem Giezi euntis ad Naaman Syrum, ut acciperet sub nomine ejus, quae illi mandata non fuerant, et descendentem prompto animo Naaman ei plus dedisse, quam fuerat postulatus **(IV Reg. V, 26)**; quanto magis Apostolus ea, quae dixit, poterat in spiritu videre! Major enim gratia fuit in apostolis, quam in prophetis. Et ut promptiores illos faceret circa traditionem evangelicam, gaudere se dicit in dispositione conversationis illorum; ut scientes unde Deo placeatur, in eo fierent firmiores, per quod digni effecti ad utilitatis profectum fidei suae addiscerent sensum.

(Vers. 6, 7.) *Quemadmodum igitur accepistis Christum Jesum Dominum, in ipso ambulate, radicati et aedificati in ipso, et confirmati fide, sicut et docti estis, ambulantes in illa cum*

gratiarum actione. Hoc monet et hortatur ne devotio eorum minueretur, et recederent a fide, quam fuerant assecuti, et pravis fabulis eversi, aliter Christum acciperent, quam didicerant. **268** Multi enim corruptores fidei circumibant ad seducendos simplices, dolose et cum simulatione annuntiantes Christum, quos evitari monet magna cautela; ut stabiles et firmi supra fundamentum Trinitatis, spe futurorum gratias uberes agerent super misericordia Dei.

(Vers. 8, 9.) *Videte ne quis vos depraedetur per philosophiam, et inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa hujus mundi, et non secundum Christum; quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Philosophiam dicit terrenam, per quam solent seduci, qui cupiunt prudentes judicari in mundo. Haec argumentis et subtilitate minutiarum quarumdam componitur, quasi physicas investigaverit rationes, quaedam habens admixta, quae hortamenta sint bonae vitae vel documenta, aliquando de mensuris, nec non et de numeris, aliquando de elementorum qualitatibus et quantitatibus ordinata. In cujus disputationibus qui inciderit, vix et raro evadet; detinetur enim verisimilibus causis, et commentitiis rebus, nihil tam verum aestimans, quam quod conspicitur et intelligitur in elementis. Et quia quae ad praesens sunt, et cernuntur oculis, suavia et oblectabilia videntur; aliquantos seducunt, qui spiritalem rationem despiciendam et ridendam putant desperatione futuri, omnem vim astris assignantes carnali rationi obnoxii; ne gravia credenda sint sustolli in coelum posse, vel levia venire ad terras, aut aliquid corporeum sine rerum admixtione generari, repugnantes potentiae ac providentiae Dei. Sciunt enim legi in divinis veteribus

Hebraeorum voluminibus multa gesta per Moysen, quae humana ratio non capit: simili modo et in novis libris facta a Domino, aut per apostolos, quae tractatus carnalis prohibet credi. Hanc ergo traditionem vel philosophiam fallacem et inanem appellat; quia non a potentia Dei ordinata est, sed ab imbecillitate ratiocinationis humanae, quae potentiam Dei intra scientiam suam coarctat, ne aliter credatur facere, quam carnalis se continet ratio; quia singulis elementis divinitatis diversitatem deputant ad culturam, ut obligent animos imperitorum; ne se ad Deum verum extendant. Quamobrem cavendam monet traditionem istam; quia mundi cultrix est, non Dei, qui unus est: nec ad Christum, sed a Christo abstrahit, in quo perfectio divinitatis est. Omnia enim quae habet Pater, dedit Filio, cum illum in plenitudinis genuit divinitate corporaliter; ut quia ipse caput est, creatura autem ejus corpus est, quidquid putatur posse coelestis creatura, hoc totum plene in Christo esse credatur; ut nullus arbitretur quemquam alium colendum. Quidquid enim in aliquo magnum putaverit, plus in illo inveniet; quia omnes ex ipso habent, sicut ex capite membra: ipse autem plenus est semper.

(Vers. 10.) *Et estis in illo repleti, qui est caput omnis Principatus et Potestatis.* Plus significat credentibus dari, quam potest in elementis comprehendi; quia qui in Christo est, repletus est divinitatis abundantia, quam elementa non habent. Denique in credentibus Spiritus sanctus inhabitat, quod elementis concedi non potuit; quia indignum erat et incongruum, ut invisibilis habitaret in substantia visibili, et incorporeus in iis quae sensibilia sunt. Audiant ergo et veniant cultores eorum, et credant in Christum; ut fiant majores eorum, quos nunc colunt.

(Vers. 11, 12.) *In quo et circumcisi estis circumcisione non manufacta, in exspoliationem corporis carnis, in circumcisione Christi, una cum illo sepulti in baptismo: in quo et simul surrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum ex mortuis.* Hi circumciduntur in Christo, qui amputata totius traditionis humanae cultura, Christo junguntur, corde non carne circumcisi, id est, in spiritu, non in carne servientes; ut a terrenis ad coelestia, ab humanis ad divina, ab errore convertantur ad veritatem, capiti et auctori suo copulati per charitatem. Cum quo sepulti sunt in baptismate: resurrexerunt autem per fidem Dei, de quo credunt quod exemplo Christi resuscitabit illos ex mortuis. Illic enim homo vetus deponitur, et novus assumitur: peccatis moritur, ut vivat justitiae: elementis abrenuntiat, ut Christo societur, resurrectionis futurae tenens pignus exemplum Salvatoris, qui resurrexit ex mortuis. Haec igitur commonet, ut perseverent in abrenuntiatione pompae et praestigiis satanae. Qui idcirco elementorum suadet culturam, ut a Deo avocet, **269** participes apostasiae suae volens efficere homines. Quia enim sub nomine suo culturam suadere non potest, horretur enim ipso nomine; sub alterius nomine suam conatur implere voluntatem.

(Vers. 13, 14, 15.) *Et vos cum mortui essetis in delictis, et praeputio carnis vestrae, convivificavit simul cum illo, donans nobis omnia delicta, deleto chirographo, quod adversum nos erat, decretum, quod contrarium erat nobis: et illud tulit de medio, et affixit cruci, et exuens principatus et potestates, ostentavit in auctoritate, triumphans illos in ipso.* Mortuos dicit gentiles fuisse: primum quidem, quia legem, quae ad testimonium data est Creatoris, et ad vitia

condemnanda, recipere noluerunt: deinde impietatis peccatorum suorum causa indigni erant vita; ideoque discrevit hos a Judaeis: quasi qui fuerint inimici Dei unius. Judaei vero in unius Dei confessione degentes, adveniente Christo, addiscunt mysterium Dei, quod exspectabant ad justificationem suam: ut in eo quod subreptum illis fuerat, quia impossibile est esse sine peccato, acciperent remissionem. Unde post causam gentilium inducit et Judaeos, dicens: *Donans nobis omnia delicta;* ut post specialem subjiceret et generalem; quia cunctis donavit omnia delicta. Sed quia sicut dicit Dominus: Cui plus donatum fuerit, amplius debet diligere **(Luc. VII, 43)**: idcirco commonet gentes, ut considerantes causas malorum suorum, et qualem gratiam acceperunt a Deo in Christo, tota devotione solliciti sint circa obsequium ejus, a quo a diversa mortis poena sunt liberati. Quomodo ergo donavit nobis omnia delicta? *Deleto,* inquit, *chirographo, quod erat adversarium nobis.* Et quid est delere, subjecit dicens: *Et illud tulit de medio.* Sic ergo delevit, cum tulit de medio. Sic autem tulit de medio, cum *affixit,* ait, *cruci.* Affigere autem cruci, hoc dixit esse spoliare principatus et potestates publice, et detriumphare illos in Christo. Haec, sicut videntur, obscura sunt, ac per hoc adhibita cura dilucidanda sunt. Hoc est praesidium Dei, quod per significantiam diversarum causarum exponit Apostolus. Multa enim acta memorat, quo genus hominum ad indulgentiam perveniret; ut non solum propria remitteret nobis delicta, sed et illud tolleret peccatum, quod ex Adae erat praevaricatione (quod appellavit chirographum in decretis) quod nos a mortuis resurgere non sinebat; quia si et hoc non tulisset de medio, exeuntes hinc, qui acceperant remissam, illic tenerentur apud inferos. Porro

autem ideo omnia delicta concessa sunt, ut resurgerent a mortuis. Quia enim ex peccato mors, sublato peccato fit resurrectio mortuorum: quod quidem fieri minime potuisset, nisi peccatum affixisset cruci. Dum enim non peccando Salvator vincit peccatum, quod hominem tenebat obnoxium, insuper et occiditur ab eo innocens: sic crucifixit peccatum. Devictum enim peccatum, mortificatum dicitur, crux enim non Salvatoris mors est, sed peccati. Innocens enim sic qui occiditur, reos illos facit, a quibus occiditur. Peccatum autem principes et potestates intelligamus, quorum studio peccavit primus Adam. Ad auctores enim referendum est nomen hoc, quorum mortem in exspoliatione significavit; mors enim ipsorum haec est, quia victi a Salvatore, dum exspoliantur animabus, quas tenebant in captivitate, mortificantur. Rei enim facti sunt: quia cum hac auctoritate animas tenerent, quia peccaverant, ipsi inventi sunt amplius peccatores, dum illum qui illos non peccando vicerat, occiderunt. Et sic juste exspoliati sunt, sicut dixit, *publice,* id est, in cruce; quod est palam detriumphari a Deo in Christo. Ille enim detriumphatur qui palam vincitur, et spolia ejus publicantur; ostenditur enim omnibus prostratus, qui caeteris insultabat. Decretum autem quod dicit, non est hoc quod pagani fatum appellant; quia illud non omnibus contrarium asserunt; quia quosdam dicunt ex hoc felices, alios infelices. Hoc enim decretum omnibus dicit fuisse contrarium; sententia enim erat cunctis adversa hominibus.

(Vers. 16, 17.) *Nemo igitur judicet vos in cibo, vel in potu, aut in parte diei festi, aut in neomeniis, aut in sabbato: quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi.* Quoniam omnis spes vitae in Christo est, ac fiducia, nulli superstitioni aut legi

subjacere nos debere praecepit. Quamobrem perstrepentes, aut **270** aliquid quod ad fidem Christi non pertinet susurrantes, contemnendos: istum autem solum sequendum, per quem devicta mors est, et reddita resurrectio mortuorum. Quidam enim Judaeorum solent judicare fideles, quod ea quae interdicta per Moysen sunt, edant de cibis, cum omnia Deus munda fecerit: indigni autem judicati Judaei de his edere, prohibiti sunt a melioribus. Solent iterum reprehendere nos, quia dies festos eorum spernimus, aut quia initia mensium non observamus, quae neomenias vocant: maxime autem quod dies sabbatorum non custodimus, ut otio et epulis cum luxuria transigantur: quod magis ad offensam pertinet, quam ad gratiam. Haec autem omnia sunt corpus Christi, quia elementorum per effectus sunt vocabula. Hinc est unde in Evangelio dicit: *Dominus est enim Filius hominis etiam sabbati* **(Matth. XII, 8)**; per ipsum enim omnia, quae quidem sic data sunt per Moysen, ut umbra essent, vel figura futurorum, ut apparente veritate, figura cessaret. Sicut enim absente imperatore, imago ejus habet auctoritatem, praesente non habet; ita et haec ante adventum Domini tempore suo observanda fuerunt, praesente autem, carent auctoritate. Numquid aliquis vicem domini agens, ipso praesente, dominatur? Si praefectorum vicarii, praesentibus eis privati sunt; quanto magis servi, praesente domino, etiam ipsi in obsequio debent videri!

(Vers. 18, 19.) *Nemo vos decipiat, volens in humilitate animi, et superstitione angelorum ea quae videt, extollens se frustra, inflatus mente carnis suae, et non tenens caput illud, ex quo omne corpus per compagines et conjunctiones subministratum et compaginatum crescit in augmentum*

Dei. Quod superius sub nomine philosophiae cavendum monuit, nunc apertius docet observandum ab iis, qui terrenae sapientiae studentes, haec colenda asserunt, quae obtutibus adjacent, vel apparent; ut horum detentae culturis animae sub firmamento obligatae teneantur, ne se supra firmamentum tendant ad superiores coelos ad Deum omnium adorandum. Quod opera efficitur inimici, ut semper animas super terras humiliatas detineat, ubi se scit de coelis dejectum semper futurum justo judicio Dei, religionem simulans, cum sit maximum sacrilegium. Inflantur enim motum pervidentes stellarum, quas angelos vocat, non auctoritate divina, sed superstitione humana, quae ad nihilum proficit, nisi ad damnum: nolentes tenere fidem Christi, qui omnium creator et Dominus est. Ex ipso enim omnes originem habent; quare et corpus ejus dicuntur, si tamen agnoscunt eum. Ad ipsum enim conversi reaedificantur, compaginati fidei ejus subministrante Evangelio cunctis quasi membra corporis in charitate Christi, ut augmentum faciant Deo. Cum enim redeunt ad illum, qui per errorem deseruerant illum, minuentes copias divitiarum ejus, dum denegant ejus se esse, crementum faciunt Deo. quia ex perditis acquiruntur. Haec de paganis: rursum de Judaeis dicit quia et ipsi sub elementis serviunt, non elementis.

(Vers. 20.) *Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid adhuc, velut viventes in hoc mundo decernitis?* Omnis qui baptizatur in Christo, moritur mundo; cunctis enim superstitionum erroribus abrenuntiat, ut solam colat fidem Christi. Amotis enim quae naturali justitiae accedunt, relinquitur disciplina data a Deo, per quam vivitur Deo per spem, quae est in Christo: moritur autem his quibus

subjectus fuerat per errorem, dum negat illos, quos deos praesumpserat esse. Et ita fit ut per inimicitiam abrenuntiationis invicem sibi mortui dicantur homo et elementorum cultura. Mundum enim dicens, errorem carnis significat; omne enim quod videtur, carni deputatur. Hinc est unde et Joannes apostolus: *Nolite,* inquit, *diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt* **(I Joan. II, 15)**; id est, neque elementa, quibus compactus est mundus, neque errores quos humana adinvenit traditio, diligamus: sed solum Christum, qui mortuus est pro nobis; ut corpori suo nos sociaret ex perditis. Qui ergo consepulti sunt Christo, mortui sunt elementis, ut nihil curent ex his; superna enim didicerunt tenenda, quae possunt vitam donare perpetuam. Haec enim nec praesentem dant, et impediunt, ne apprehendantur futura. Qui autem post baptismum ambigit de aliquibus, putans quaedam de veteribus veneranda, vivere se ostendit **271** elementis, quae decernit colenda, aut dubitat contemnenda; hic remanebit intra circulos mundi, alienus a Deo; quia veteri indutus homine, carnalia transire non poterit.

(Vers. 21, 22.) *Ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis, ne contrectaveritis, quae sunt omnia in interitum, et corruptionem per abusionem secundum praecepta et doctrinas hominum.* Prohibet omni genere ab spe mundanorum; quia inanis est, ne colant, ne assentiant, ne cogitent quia quae promittunt, corruptionis sunt. Usus enim et cultura ipsorum interitum generant; quia praecepta et doctrinae non Dei, sed hominum sunt, in quibus vana spes est: quippe cum adversus Creatorem invenerit haec error humanus; ut prohibens ab unius Dei fide, multorum deorum superstitionem inducat.

(Vers. 23.) *Quae sunt rationem quidem habentia sapientiae simulatione religionis, et humilitate animi ad vexationem corporis, non in honore aliquo ad saturitatem et diligentiam carnis.* Hinc se sapientiae rationem habere putant, quia traditioni humanae nomen religionis applicant, ut religio appelletur, cum sit sacrilegium; quia quod contra auctorem est, sacrilega mente inventum est. Nomen ergo fingit, ut falsa quae sunt, posset vera asserere; et humanas mentes in terra humiliat, ne se erigant ad superna: aut terrena colentes excidant a supernis coelestibus, et obsint corpori, cujus caput Christus est secundum primaevae rationis facturam. Hinc enim aggravati non poterant sursum jungi capiti suo, ut restaurentur in illo honorati effecti: sed quasi prima parte corporis truncati, totos se dantes mundo ad sensum carnis explendum. Sagina enim carnalis sensus traditio humana est, quae hoc dicit sufficere, quod carnis tradidit providentia; rationem enim videtur habere sapientiae, juxta carnem, quia ex elementis est omnis corporalis nativitas: ac per hoc non esse incongruum inquiunt his inclinari, quorum gubernaculis humanum regitur genus, ut his se subjiciat, quae videt mundi clarissima: nec requiri debere spiritualia; quia his solis, inquiunt, ducibus uti concessum est, et per hanc rationem negligunt auctorem.

CAPUT III.

(Vers. 1.) *Si enim consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens.* Hos cum Christo resurrexisse asserit in baptismo, qui supercoelestia cogitant, ubi sedes est Christi, ubi Deus Pater Filio suo tradidit dexteram, ut regnet et judicet; judicis enim in sinistra sedere non est. Resurrectio tamen duas habet formas, ut primo anima de terris resurgat ad coelos, deinde recepto corpore, resurgat raptus obviam Christo.

(Vers. 2.) *Quae sunt sursum, sapite, non ea quae super terram.* Supernorum coelorum, qui Aeterni sunt habitacula, nos petere exhortatur: ab his autem omnibus, quae in firmamento et sub firmamento sunt, dissimulandum. Quisquis enim his se superstitionibus occupaverit, impedimentum patietur; non enim poterit haec transcendere, quibus se inclinavit, ut dominis.

(Vers. 3.) *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Apud mundi sensum mortuus Christus videtur, et discipuli ejus, cum constet vivere illum cum his omnibus. Idcirco carnalibus ac mundanis abscondita est vita Christi et suorum in Deo extra mundum, in regno ejus coelesti, in quo vivunt.

(Vers. 4.) *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum illo in gloria.* Vita nostra Christus est; quia legimus in Actis apostolorum hunc esse vitae auctorem, qui a perfidis non creditur futurus judex **(Act. III, 15)**. Cum autem advenerit in virtute coelesti, et visus fuerit esse, quod minime credebatur, tunc apparebunt cum illo etiam qui crediderunt in illum; et manifestabitur omni perfidiae, quia vivit cum suis in

gloria. Haec consolatio fiduciam spei parit; ut securi de futura vita, omnia postponentes, Christum sequamur.

(Vers. 5.) *Mortificate membra vestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quae est idolorum servitus.* Quoniam omnia simul peccata corpus esse in epistola ad Romanos significat **(Rom. VI, 6)**, idcirco nunc singula delicta describens, membra ea appellat; ut post acceptam et servatam evangelicam de Salvatoris plenitudine rationem, bonae vitae operam darent, **272** abstinentes se ab omni turpitudine et desiderio malo, quo possint peritiae divinae fructum non amittere. Multum enim obest scire veri rationem, et minime factis illam prosequentibus affirmare. Hinc est unde et Dominus inter caetera ait: *Qui autem scit voluntatem domini sui, et non paruerit ei, vapulabit multis* **(Luc. XII, 47)**. Avaritiam tamen idololatriae comparavit, ut nihil illa scelestius demonstraret. Sub uno nomine duo pessima et impia genera designavit, quae omni ratione monet fugienda; primum enim et pergrave crimen est idololatria. Quid enim tam perniciosum, tamque funestum, quam ad injuriam creatoris Dei lignis et lapidibus vel aliis metallis honorificentiae ejus nomen tribuere; cum ipsi non patiantur, ut servus nomine domini nuncupetur, quem non natura utique, sed quaedam conditio subjicit servituti? Aliud e contra crimen est avaritiae, non disparmalitia, sed diversum in nomine. Unde ad Timotheum ait: *Radix enim omnium malorum est avaritia* **(I Tim. VI, 10)**; omnium enim capax est delictorum, ut aviditatis suae, quod impossibile est, impleat desiderium, semper bibens, et semper sitiens. Non immerito ergo sub uno nomine utrumque malum ostendit; pene enim uno explentur

opere: quia sicut idololatria uni Deo auferre nititur gloriam, ne quod ejus peculiare est, solus habeat nomen divinitatis sibi soli condignum; ita et avaritia in Dei se res extendit, ut si potest fieri, unus et solus creaturam ejus sibi usurpet, quam Deus communem omnibus fecit. Unde dicit Deus per prophetam; *Meum est aurum, et meum est argentum* **(Agae. II, 9)**. Utraque igitur Deo est inimica; ambae enim Deo abnegant, quae ejus sunt.

(Vers. 6.) *Propter quae venit ira Dei.* Malorum memoratorum causa venturum dicit judicium Dei; ut vindicetur in hos, qui contempto Deo et Lege ejus, interdicta sequi maluerunt.

(Vers. 7.) *In quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis.* Quantum beneficium illis praestiterit gratia Dei per Jesum Christum, non tacet; ut gratulentur evasisse se iram, quae ventura est repente super infideles totius terrae, et tales semetipsos praebeant, ut parere possint praeceptis ejus, a quo a morte secunda sunt liberati.

(Vers. 8-11.) *Nunc vero deponite et vos omnia, iram et indignationem animi, malitiam, blasphemiam. Turpiloquium de ore vestro non procedat. Nolite mentiri invicem. Exuite vos veterem hominem cum actibus ejus, et induite novum, qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus, qui condidit illum; ubi non est Graecus et Judaeus, circumcisio et praeputium, Barbarus et Scytha, servus et liber: sed omnia et in omnibus Christus.* Nunc ab his prohibet, quae minora peccata videntur; ne forte, quia superius quae graviora sunt, mortificanda mandavit, haec admittenda, aut quasi non periculosa, non fugienda putarentur: simul etiam ut exuti veterem hominem, id est, tam verbo quam actu

incontaminatos se videntes, et novi facti in Christo per agnitionem veritatis, quae olim latuit, modo autem manifestata per novam legem credentibus; ut similes fiant imaginis ejus, qui creavit illos. Imago haec in conversatione bonae vitae intelligenda est, sicut dicit ad Corinthios in epistola prima: *Quemadmodum portavimus imaginem ejus, qui de terra est; ita portemus et imaginem ejus qui de coelo est* **(I Cor. XV, 49)**. Ipse est ergo creator hominis, cujus imaginem portare nos jubet in sanctitate et bonis operibus, quae de Filii Dei agnitione descendunt. Nemo enim potest bonam et mundam habere vitam, nisi habeat cui hanc exhibeat, a quo si non praemium, certe vel laudem exspectet. Sed apud Deum et laus et praemium sperantur; quia non patitur Dei justitia eum, qui carnis vitia vicerit, minime coronari. In hac itaque agnitione nullus ut indignus excipitur, quasi non mereatur accedere ad fidem Christi; omnes enim accedentes unum fiunt, deleti quid fuerint, et scripti quid esse coeperunt; ut quia unius fidei sunt, in eo ipso unius sint et meriti, ut quos fides jungit, non possint discerni, propter quod diversi natura et gente sive conditione sunt. Omnia enim et in omnibus his Christus est; quia enim cuncti ejus membra sunt, omnia Christus est; ut dum una confessio eorum est de spe ejus in omnibus Christus: et sic omnia corpus ejus sunt, ut professio eorum et natura concordet. Alia est tamen imago haec, quam de agnitione Salvatoris dicit creari, et alia imago, ad quam factus est **273** primus homo. Ista enim imago est et in femina, cum agnoscit eum, qui se creavit, et obtemperans voluntati ejus abstinet a vita turpi et actu perverso; illa autem imago in solo viro est, sicut idem dicit in epistola ad Corinthios prima: *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago et gloria Dei* **(I Cor. XI, 7)**. Si autem et mulier non

velaret caput, esset et ipsa imago Dei. Sed incongruum erat, ut facta viro subjecta, diceretur esse imago Dei; nam et in Genesi ita ait: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum* **(Genes. I, 27)**; ut sicut Deus unus est, unus ab eo fieret homo: ut quomodo ex Deo uno omnia, ita ex uno homine omne genus esset super faciem totius terrae. Unus igitur unum fecit, qui unitatis ejus haberet imaginem. Et ipsa in viro et muliere similitudo mysterii Patris et Filii; Barbarum tamen ab Scytha segregavit, sicut servum a libero non utique in Christo, in quo omnes unum sunt; sed in morum feritate et in gentis immanitate. Pejores enim hos Barbaris intelligi voluit, antequam credant, cum Graecorum libri justitiam eorum praedicent, quam, duce natura, sequebantur; in tantum ut magnum apud eos peccatum furti habeatur, quod Graeci magna, inquit, cum industria et doctrina justitiae semitas investigarunt, hosce naturaliter comprehendisse collaudant. Sed quomodo degenerant omnia, postea plus vituperabiles esse coeperunt, quam fuerant antea laudabiles. Postquam enim mulieres eorum lege viri uti coeperunt, quas Amazonas primitus asserunt appellatas, totam Asiam contra naturam subjicientes; sic contigit ut et viri canum more rabidi efficerentur, immanes, silvestres, inculti, plus quam barbari, in tantum immutati, ut carne humana vescenda imbuerentur. Quid mirum, cum et ipsi Romani longe alii fuerint, quam nunc sunt? Nam et mulieribus eorum castitatis causa vini usus incognitus fuit, sicut nunc aquae; in tantum enim vigebat disciplinae auctoritas, ut subjectum vas non faceret, quod volebat.

(Vers. 12, 13.) *Induimini ergo ut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiae, benignitatem, humilitatem, sensus*

mansuetudinem, longanimitatem, praebentes vobis invicem patientiam, et donantes alius alii, si quis adversus aliquem habet querelam; sicut et Christus donavit vobis, ita et vos facite. Ut lucrum possint habere, ad haec eos facienda hortatur, quae meritum collocant apud Deum. A peccatis autem abstinere timor facit; veretur enim ne mala faciens, poenis subdatur. Haec autem quae nunc facienda monet, ad profectum pertinent meritorum; ex voluntate enim sunt, non ex necessitate. Qui ergo ab illicitis se abstinet, habet laudem: qui vero a licitis temperat, et laudem habet et praemium.

(Vers. 14, 15.) *Super haec autem omnia charitatem habete, quod est vinculum unitatis: et pax Dei exsultet in cordibus vestris, in qua et vocati estis in uno corpore: et grati estote.* Quia vero omnium major est charitas, huic magis studendum hortatur. Tunc enim omnia quae supra mandavit servanda, ad effectum praemiorum poterunt deduci, si duce charitate, iter ambulent legis; tota enim mente operatur, qui ex amore aliquid facit. Hypocrisis et simulatio non est in charitate; quare et Joannes apostolus: *Timor,* inquit, *non est in dilectione.* Qui enim timet, perfectus non est: *Perfecta* enim *dilectio foras mittit timorem* **(I Joan. IV, 18)**; unde et Dominus amari se mavult, quam timeri. Haec est enim dilectio quae complectitur unitatem, haec est quae omnes unum corpus facit, haec est quae veram habet pacem, quam corde puro custodit. Potest enim pax dici, et non habere charitatem; charitas enim semper secum habet pacem.

(Vers. 16.) *Verbum Christi habitet in vobis abunde in omni sapientia, docentes et monentes vosmetipsos in psalmis et hymnis, et canticis spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Domino.* Haec meditanda monet semper,

quae sonent Christum: haec in corde habenda, quae Deo Patri semper gratias referant; ut vox canora illi serviat, illum laudet psalmus, hymnus extollat. Et huic soli notum sit, qui occulta pervidet mentis, a quo speratur et praemium. In cordibus illi cantari mandavit; ne favore hominum fieret, et fructum amitteret.

(Vers. 17.) *Et omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu facite, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.* Quoniam supra in corde Deum laudari, et illi gratias referri praecepit; nunc tam in verbo, quam in opere **274** totius conversationis nostrae nomen Domini Jesu laudari et exaltari hortatur; ut cum verba nostra carent reprehensione, et opera nostra bona sunt, magnificetur Dominus Jesus, cujus magisterio invituperabiles sunt discipuli. Tunc enim veras gratias agimus Deo per ipsum, si modum praeceptorum ejus custodiamus.

(Vers. 18.) *Mulieres, subditae estote viris, sicut oportet, in Domino.* Ita praecepit mulieres subditas esse debere viris, sicut mandavit Deus, inter caetera dicens ad mulierem: *Et ad virum tuum conversio tua et ipse tui dominabitur* **(Gen. III, 16)**; ut ipso ritu et disciplina timeat virum suum, quasi dominum, ex quo coepit esse.

(Vers. 19.) *Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas.* Rigorem virilis legis emollit, ne potestate qua praevalet, nimius quis sit in dominatu uxoris: sed debet respicere ad affectum, quia mulier caro ejus est; ne plus illam humilians exacerbet et contraria cogitet.

(Vers. 20.) *Filii, obedite parentibus vestris per omnia; hoc enim placet Deo.* Non potest aliud placere Deo, quam quod justum et pium est. Tunc enim possunt filii habere propitium Deum, si debitam honorificentiam rependant parentibus, circa obsequium illorum faciles, in contemptu difficiles, scientes filii numquam adversus parentes providere debere.

(Vers. 21.) *Patres, nolite ad iram provocare filios vestros, ne pusillo animo fiant.* Modestos praecipit patres debere esse filiis, ne coarctati ab eis, delinquant in illos, et Deum offendant, quod nolunt. Ira enim inconsiderata res est, in tantum ut aliquando nec sibi parcat, qui irascitur. Debent enim recordari patres quia fuerunt et ipsi filii: considerare autem filii, quia futuri sunt patres; ut aeque librato consilio utriusque partis, et filii subjecti sint, et patres modesti.

(Vers. 22.) *Servi, obaudite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Dominum.* Quoniam Deo aliter serviri non potest quam puro corde; occulta enim pervidet animorum: sic et hominibus praecipit serviri debere. Qui enim ad oculum servit, in occulto aliud facit: qui autem ex animo, talis est foris, qualis et intus. Si ergo in hoc obsequio fuerit fidelis, promerebitur Dominum; quia ipse dixit: *Qui in minimo fidelis est, et in magno fidelis est* **(Luc. XVI, 10)**. Si enim ei, qui ad praesens vindicat, fidelis non fuerit, qui fieri poterit ut illi fidem exhibeat, quem post mortem audit judicaturum? Idcirco in domini carnalis causa justum vult esse servum et obsequentem; ut possit et in Dei rebus et fidelis esse et obsequens. Si enim in praesenti idoneus fuerit, ubi scit nulla esse nisi corruptibilia praemia; quanto magis propensior erit

in Dei devotione, quem scit fidelibus immortalia daturum praemia!

(Vers. 23, 24, 25.) *Quidquid facitis, ex animo operamini, ut Domino et non hominibus: certi quod a Domino recipietis retributionem haereditatis Domini Christi, cui servitis. Qui enim inique gerit, fert id quod gessit inique: et non est personarum acceptio apud Deum.* Ut promptos illos in obsequio et fide faciat, mercedem illos bonorum operum accepturos promittit a Deo in regno Christi. Quod ut probatum sit et acceptum, sic illos vult obsequi sicut Domino, a quo mercedem exspectant. At si servus inique egerit, non solum hominem offendet, sed et Deum, quem in admissa fraude carnalis domini contempsit. Si autem bene egerit, non erit apud Deum servus hominis, quasi despectior: sed remunerabitur, quasi liber inter homines, servus autem Christi, quod dignitatis est nomen.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Domini, quod justum est et aequum servis praebete, scientes quod et vos Dominum habetis in coelis.* Ne domini temporales superbia extollantur, praesumentes de dominatu, mitigat et cohibet animos illorum, ut adhibita consideratione humani generis, animadvertant auctorem Deum non servos et liberos, sed omnes ingenuos condidisse. Sed hoc mundi iniquitate factum est, ut dum alter alterius fines invadit, tunc captivos ducit ingenuos; unde et manu capti dicti sunt a veteribus inde mancipia. Hic casus et

conditio etiam nunc apparet, alii redimuntur, alii remanent servi. Apud Deum autem hic servus habetur, qui peccaverit **(Joan. VIII, 34)**. Denique peccati causa Cham servus audivit: *Maledictus puer Chanaam, servus servorum erit fratribus suis* **(Gen. IX, 25)**. **275** Cui sententiae veteres assensere, ita ut definirent omnes prudentes esse liberos, stultos autem omnes esse servos; quia prudens abstinet a peccatis, ut hic ingenuus sit, qui recta sequitur; servus autem qui per stultitiae imprudentiam subjicit se peccato. Unde et Cham propter stultitiam, qui arisit nuditatem patris stulte, servus est appellatus. Ostendit ergo dominis, quia non vere sunt domini, sed quasi per imaginem; corporum enim, non animorum sunt domini. Solus enim dominus, et auctor rerum invisibilis Deus tam corporibus, quam animis dominatur; ut haec considerantes, justa ab eis exigant servitia: talia utique qualia et a se exigi volunt a Domino communi. Nam cum ipsi non ut dignum est, Deo serviant, quem non negant omnium potestatem habere, cujusque quotidiana dona per ministeria creaturae humanis usibus exhiberi, a paribus suis (ut non dicam fratribus) tam gravia exigunt servitia, ut ferri non possint: non ponentes in animo, quia et ipsi velint nolint, servi sunt; et viderint cujus meriti.

(Vers. 2, 3, 4.) *Orationi instate, vigilantes in illa cum gratiarum actione: orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi ad eloquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum) ut manifestem illud, prout oportet me loqui.* Jam prudentibus mysterium Domini Christi, et cautis in evitandis vitiis peccatorum orationi instandum ostendit; ut meritis crescant, deficientibus tentationibus adversarii. Quos in tantum dignos habet, ut judicet eos etiam se posse precibus

adjuvare ad asserendum audacter Evangelium, ad quod manifestandum legationem acceperat.

(Vers. 5, 6.) *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus; ut sciatis quomodo oporteat vos singulis respondere.* Quoniam necesse est ambulare nos inter infideles, et colloquia miscere causa conversationis mundanae: hoc est quod commonet, ut cum sapientia sit ipsa conversatio propter scandalum gentilium; ne occasionem per nos accipiant blasphemandi, et incitentur ad persequendum. Quid enim opus est loqui cum eo, quem scias intractabilem, et obstinate mentis, paratum ad contumeliam faciendam? Ideo haec monet, ut opportuno et loco et tempore, magistra modestia, religionis verba promantur: aut si persona talis in medio est, quae perstrepat, reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi, aliter cum mediocribus, et aliter cum humilibus agendum est. Aliter iterum cum mansuetis, aliter cum iracundis, quibus cedi oportet, hoc est redimere tempus. Cum enim insidianti Dominicis verbis et furenti temporis audaciae cedis, injurias infesti temporis lucrifacis. Nam si caput, id est, rex assentit corpori, tunc est libertas loquendi verba Dei cum mansuetudine, ut provocentur ad bonum. Perstrepentibus tamen et animosis ad convicia semper cedendum; vincis enim, dum cedis.

(Vers. 7, 8, 9.) *Quae circa me sunt, omnia nota faciet vobis Tychicus dilectus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscat quae circa vos sunt, et consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo et fideli fratre, qui est ex vobis, omnia quae hic sunt, nota faciet vobis.* Ad hoc se dicit fratres misisse, ut

invicem sibi nota fierent, quae agerentur ab invicem. Quamvis superius dicat spiritu se praesentem apud eos, et videre quae agerent, internuntiis tamen opus est. Sollicitior enim fiet quis, quando videt ad se venire ad considerandam conversationem suam; plus enim veretur, si speculetur se videri **276** quae agat. Nam cum Deus omnia videat, et sciamus omnia illi nota esse; quia tamen non videmus nos videri ab eo, contraria facimus.

(Vers. 10, 11.) *Salutat vos Aristarchus comes captivitatis meae, et Marcus consobrinus Barnabae (de quo accepistis mandatum, ut si venerit ad vos, excipiatis illum) et Jesus, qui dicitur Justus: qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi solatio fuerunt.* Hic Aristarchus bonae conversationis ac meriti videtur, qui devotione Dominica particeps et socius laborum Apostoli designatur. Marcum autem ut commendet, quid sit, non tacet; ut cum laudabilis viri Barnabae affinis addiscitur, honorabilis habeatur. Addit et Jesum, quem Justum nomine vocari appellat. Quibus solis testimonium perhibet, quia hi ex circumcisione adjutorio fuerunt ei, assentientes et participes sententiae ejus; ut jam circumcidi ulterius non debere praedicarent, ideo participes illos dicit suos in regno Dei. Circumcidendum autem esse, et sabbata et neomenias servandas praedicare non spiritale est, sed terrenum.

(Vers. 12.) *Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis, servus Christi.* Chariorem illis facit epistolam, quando ei qui ex ipsis est, testimonium reddit. *Semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti, et abunde expleti in omni voluntate Dei.* Tam salutaria se illis exoptare testatur; ut illum qui civis illorum est, et affectu unanimitatis

charissimus, participem suae devotionis in profectum eorum ostendat.

(Vers. 13.) *Testimonium enim adhibeo illi quia habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui Laodiceae sunt et Hierapoli.* Ut sollicitos eos salutis suae faciat, aliorum vigilantia quanta sit pro his, ostendit; sollicitior enim quis fit pudore, quando in causa sua alterum viderit laborare.

(Vers. 14.) *Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas.* Vere charissimus Apostolo fuit Lucas; quia omnia postponens, Apostolum semper secutus est: qui et Evangelium, et Actus apostolorum scripsisse perhibetur.

(Vers. 15.) *Salutate eos qui sunt Laodiceae fratres, et Nympham, et domesticam ejus Ecclesiam.* Quoniam simili modo et pro iis qui Laodiceae sunt, sollicitus erat, in eorum epistola hos salutandos commonet, Nympham chariorem existimans, cujus et domum salutat; tam enim devota videtur fuisse, ut omnis domus ejus signo titulata esset crucis.

(Vers. 16.) *Et cum lecta fuerit apud vos haec epistola, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur, et vos ut eam quae est Laodicensium, legatis.* Quia generales sunt instructiones Apostoli, et ad omnium profectum Ecclesiarum scriptae epistolae; idcirco etiam Laodicensibus epistolam hanc legi praecipit, ut per hanc quid agendum sibi esset, addiscerent: et Colossenses ut eorum legerent, juxta sensum supradictum.

(Vers. 17.) *Et dicite Archippo: Vide ministerium, quod suscepisti in Domino, ut illud impleas.* Praepositum illorum per eos ipsos commonet, ut sit sollicitus de salute ipsorum; et quia plebis solius causa epistola scribitur, ideo non ad

rectorem ipsorum destina est, sed ad Ecclesiam. Post enim Epaphram, qui illos imbuit, hic accepit regendam eorum Ecclesiam.

(Vers. 18.) *Ipsa salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.* Ut confirmet epistolam manu sua subscriptam dicit, memorans ut in mente habeant exitus ejus, quos patiebatur pro salute gentium: et tales se praeberent ut non ferret aegre pati pro his injurias.

IN EPIST. B. PAULI AD THESSALONICENSES PRIMAM.

PROLOGUS.

Ut horum, id est, Thessalonicensium exemplo alios exhortetur ad fidei incrementa, istos laudat, eo quod in accepta gratia permanentes, ad profectum praemii aucti sunt, meliora sectando: hortatur vero ut ad perfectum tenderent, ut eorum virtutibus quaesita dignitas caeteros provocaret. Tantae enim fidei imbiberant spiritum, ut spe futurorum, etiam civium suorum Macedonum persecutiones illatas pro nomine Christi

devoto animo paterentur. Ut horum ergo meritum, et suam ex eorum profectu laetitiam litteris signet, ita scribit ad eos:

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) *Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre nostro, et in Domino Jesu Christo,* **277** *gratia vobis et pax.* Trium quidem episcoporum nomina litterae continent, sed sensus et verba solius Apostoli sunt. Quia enim communi gaudio exsultant in profectu illorum, ex consensu ad plebem epistola scribitur in exaltatione Dei Patris, et Domini Jesu Christi pacem et gratiam his exoptans.

(Vers. 2, 3.) *Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris, sine intermissione, memores operis fidei vestrae et laborum charitatis, et exspectationis Domini nostri Jesu Christi, coram Deo et Patre nostro.* Quoniam omnia bona a Deo sunt, idcirco ei primum gratias referunt in profectu illorum, qui dignatus est non solum donum suum dare hominibus sub peccato constitutis, sed in filios hos adoptare, simul adjuvans eos ad omnia exitia toleranda, ut digniores fiant. Quamobrem meminisse horum dicunt se in orationibus suis, eo quod crebrescerent in opere fidei caeteris Ecclesiis; ut nutu Dei perficerent opus coeptum, prompti in studio charitatis, et patientiae, et spei adventus Domini ante Deum, qui dignatus est Filium suum incarnare pro salute humana. Placitum enim Dei est, si proficiatur in Christo.

(Vers. 4, 5.) *Scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram; quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in verbo solum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis vestri causa.* Humiles se fuisse inter eos significant, ut illis formam darent mansuetudinis, non quod defuerint, quae ad fidem illos hortarentur, magnalia; quia doctrinae evangelicae robur virtus praestabat signorum et prodigiorum, in Spiritu sancto, id est, non in phantasia, sed in veritate plenitudinis; ut nulli necessitati deesset auxilium; sed superabundans gratia videretur et in doctrina, et in conversatione, et in aegris curandis; ut perfectum opus Spiritus sancti appareret in Thessalonicensium Ecclesiis, ut in nullo se minores videntes Judaeorum Ecclesiis, gauderent in dono Dei, qui participes illos facere dignatus est promissionis Abrahae.

(Vers. 6, 7.) *Et vos imitatores nostri facti estis, et ipsius Domini, suscipientes verbum in pressura multa cum gaudio Spiritus sancti, ita ut fueritis vos exemplum omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia.* Cupidi credulitatis, probra et injurias a civibus suis passi tolerarunt fiducia futurorum. Unde aemuli dicuntur apostolorum, et ipsius Domini; quia et Dominus eadem passus est a Judaeis, et apostoli sequentes fidem Dei, persecutiones passi sunt, *gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Domini contumelias pati* **(Act. V, 21)**, scientes pro his magna fore praemia repromissa; idoneus enim servus probatur, quando pro amore domini sui inimicos ejus offendit. Cujus rei memores, gavisi sunt spe promissionis in pressura. Itaque magna exhortatio est ad profectum, cum similes illos factos dicit et Christi et apostolorum ad formam praebendam

caeteris credentibus illis in locis, quibus fama illorum ambulabat.

(Vers. 8.) *A vobis enim diffamatus est sermo Domini non solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omnem locum fides vestra, quae est ad Deum, processit.* Tale est hoc, quale et illud ad Romanos, cum dicit: *Quia fides vestra praedicatur in universo mundo* **(Rom. I, 8)**. Sed in his amplius; quia non solum fides, sed opus fidei illorum pervenit in omnem locum.

(Vers. 9, 10.) *Ita ut non necesse habeamus nos aliquid eloqui. Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos: et quomodo conversi estis ad Deum ab idolis, ad serviendum Deo vivo et vero, et ad exspectandum Filium ejus de coelis, quem suscitavit a mortuis Jesum, qui eripuit nos ab ira veniente.* Sic peragrasse dicunt famam introitus sui et conversationis eorum cum praedicatione Evangelii, ut non esset necesse ea dicere; superfluum est enim ea fari, quae nota sunt. Ad omnes enim in circuitu pervenerat; ita ut et annuntiarent caeteris qua devotione susceperant apostolos. Et quia ad omnia, quae audierant ab eis, fuerant promptiores, relinquentes deos mortuos: exspectarent autem Christum de coelis, quem humanae salutis causa mortuum audierant, et resurrexisse devicta morte, et cum carne assumptum in coelos ministra nube, ad confusionem prudentium mundi, qui consideratione habita mundanorum, carnis naturam, quia gravis est, putant non posse fieri, ut sustollatur in coelos. Hoc affectu fit Spiritus sancti, ut erubescant terrigenae prudentes.

278 CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) *Ipsi enim scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit: sed ante multa passi, et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, exerta libertate usi sumus in Deo nostro loquendo ad vos Evangelium Dei in magno certamine.* Hanc pressuram, quam nunc memorat **(Act. XVI, 16 et seq.)**, passus est in Philippis cum Sila propter spiritum pythonem quem a puella ejecerat, quod jam suo loco dictum est. Cui pressurae non cessit, sed fortior inventus est, dum audet praedicare, nec loqui timet, spe utique promissi praemii; ut et hi securi essent in persecutionibus, gaudentes propter futuram mercedem. Signum ergo devoti et fidelis praedicatoris hoc dicit esse, si in pressura loqui verbum Dei non timeat, inanem illum significans, qui terrore praesenti formidinem patitur praedicandi. Qui enim securus est de promissa spe, non cedit, ut coronetur.

(Vers. 3, 4.) *Nam exhortatio nostra non ex fallacia, neque ex immunditia, neque in idolo, sed sicut probati sumus a Deo; ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur, non ut hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.* Hoc propter pseudoapostolos dicit, qui in dolo et fallacia praedicabant non missi, ut circumvenirent gentes ad serviendum legi factorum. Iste autem electum se et missum praedicare multis probat rebus; quia et in pressuris fortior inventus est, et in conversatione irreprehensibilis; ut nihil esset in hoc, quod minus Deo videretur dignum, prosequentibus signis. Quidam enim quaestus causa Christum praedicabant, favori hominum servientes; quia et in arguendo remissiores erant, quippe cum nec auctoritas esset, et in tribulatione infirmi; quia non ex

corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid sine spe agit, orta tribulatione succumbit.

(Vers. 5.) *Neque enim umquam in verbo adulationis conversati sumus, sicut scitis, neque in occasionem avaritiae. Deus testis est.* Nunc aperit quod supra significavit, cum dicit: *Non in occasione avaritiae,* Deum dans testem, quia istud ex corde faciebat, non in hypocrisi, quasi contemnens pauca, ut forte plura offerrentur. Unde et ipsos convenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus; pseudo enim apostoli formam avaritiae dari sibi optabant, ut ipsa occasione, dum veros apostolos omnia illata vident accipere, possent ipsi sine invidia simpliciores homines depraedari.

(Vers. 6, 7.) *Nec quaerentes ex hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis; cum possemus apud vos oncri esse, ut Christi apostoli.* In tantum gravat pseudoapostolorum causam, ut se abnuere dicat, cum liceret illi obsequia requirere, ad comprimendos eos quibus nec facultas erat, nec pudor, et tamen honorem sibi poscebant; se enim potius quam Dei doctrinam commendare volebant. Apostolus autem qui gloriam non ad praesens, sed in futuro requirebat, se humilem faciebat, ut Dei praedicatio exaltaretur.

(Vers. 8.) *Sed fuimus parvuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos; ita desiderantes vos, cupimus impartiri vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras; quia charissimi nobis* facti estis. Tantum affectum habere se circa illos ostendit (quem, quia verus est, non verbis magis quam rebus probatum vult videri; potest enim in verbis latere fallacia), ut his exhortationibus provocati omnem sensum suum in dilectione haberent apostoli.

(Vers. 9.) *Meministis enim, fratres, laborem nostrum et fatigationem, nocte ac die operantes ad hoc, ne quem vestrum gravaremus.* Hoc est, quod dicit in Actis apostolorum. *Omnia,* inquit, *quae mihi, et iis qui sunt mecum, fuerunt necessaria, laboraverunt manus istae.* Unde et in alia epistola dicit: *Qui non laborat nec manducet.* Et hoc contra pseudoapostolos; ut qui otiosi manducarent, praedicatores se fingebant esse. Ut ergo exemplum daret, quemadmodum gubernanda sit vita christiana, et fictores proderet, labori insistebat humano, offuscans pseudoapostolos: praeterea quia qui labori insistunt, a malis cogitationibus declinant, occupantes animum suum, et a periculis prohibentes.

(Vers. 10, 11, 12.) *Praedicavimus vobis Evangelium Dei, vos testes estis, et Deus, quam sancte et juste, et sine querela vobiscum qui creditis, conversati sumus sicut scitis: et quomodo erga unumquemque vestrum, ut pater filios suos, obsecrantes vos, et consolantes, et obtestantes ad hoc ut ambuletis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam.* Manifesta sunt haec; commonet enim illos quomodo crediderint se praedicante, **279** et qualem eum fuerint experti, et quae praecepta dederit eis; ut digni fierent Deo, qui illos vocavit de terris ad coelos, ut exsuscitet laetitiam illorum.

(Vers. 13.) *Ideoque et nos gratias agimus Deo sine intermissione, quod cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, suscepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere, verbum Dei, quod et operatur in vobis qui credidistis.* Deo gratias referunt, qui aperuit sensum illorum ad recipiendum Evangelium suum. Gloria enim praedicantium est, quando audientes facile credunt; tanta

enim devotione receperunt verbum, ut probarent se intellexisse Dei esse doctrinam.

(Vers. 14, 15, 16.) *Vos enim, fratres, imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quae sunt in Judaea, in Christo Jesu; quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et nos ipsi a Judaeis, qui et Dominum interemerunt Jesum, et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui, ut salventur, ad hoc ut suppleant peccata sua semper; sed pervenit ira Dei super eos usque in finem.* De impietate atque credulitate queritur diffidentium Judaeorum, qui non solum suae salutis inimici sunt, verum etiam aliorum, prohibentes ne credant, et salvi fiant, ab initio parricidae; vel Domino enim communi parcere debuerant, qui conservis et praepositis suis non pepercerunt: ut repleantur peccata eorum, in tantum, ne aliquando misericordiam consequi mereantur. Ideo Thessalonicenses a civibus suis eadem passos dicit, imitatos patientiam sanctorum, et Domini nostri Jesu Christi: cujus sceleris auctores inducit Judaeos, ut et quanta gloria digni sint, qui pro nomine Domini patiuntur, et quae ultio infestis et infidis praeparata sit, dignoscatur.

(Vers. 17, 18.) *Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horae, facie, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre in multo desiderio. Quapropter voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus, et semel et iterum, sed impedivit nos Satanas.* Non animo, sed corpore divulsos se dicunt ab eis; charitas enim non dividitur, nec separatur: sed propter majorem instructionem etiam faciem eorum cupere se dicunt videre. In rebus enim divinis deficiunt articuli comprehendere, quae possunt dici; nec enim sufficit dies stylo

his, quae una hora possunt depromi; ut non dicam quaedam esse mystica religionis nostrae, quae propter carnales sensus, ne scandalum patiantur, facile publicari non debeant: quia non omnibus dicenda sunt omnia, sed pro uniuscujusque captu moderanda sunt dicta, aliter rudibus, aliter fundatis. Idcirco praesentia corporis requiritur; quia sic perficitur veritas charitatis. Quamvis enim charitas non dividatur, desiderium tamen facit absentia corporis: denique osculo et amplexu animorum expletur voluntas. Cui rei impedimento asserit fuisse Satanam, qui etiam apostolis obvias manus tendebat; ne veritatis ratio hominibus panderetur. Accendebat enim perfidorum mentes, ut eos verberibus ac vinculis detinerent; ne loquerentur verbum Dei. Dixerunt enim majores Judaeorum apostolis; Nonne praecipientes denuntiavimus vobis, ne loqueremini in nomine Jesu illi hominum **(Act. V, 40)**? Sed quia quod non est a Deo, stare non potest, dissolvuntur impedimenta Satanae.

(Vers. 19, 20.) *Quae est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriae? Nonne vos coram Domino nostro Jesu Christo in adventu ejus? Vos enim estis gloria nostra et gaudium.* Manifestum est quia perfectio discipulorum gaudium et corona magistri est. Hi enim sunt, qui labores fructuum suorum edituri sunt; fructus enim magistri, discipulus est obediens, cujus dum bona conversatio proficit magistro, fructus sui edit laborem. Labor enim discipuli in opere bono coronam dat magistro, judice Christo.

CAPUT III.

(Vers. 1-4.) *Idcirco jam non amplius tolerantes, optimum duximus ut Athenis soli relinqueremur: et misimus Timotheum fratrem nostrum, et participem operis Dei in Evangelio Christi, ad hoc ut et vos confirmet, et deprecetur pro fide vestra, ne quis moveatur in his pressuris. Ipsi enim scitis, quia ad hoc positi sumus; nam et cum apud vos eramus, praedicebamus vobis passuros nos pressuram, sicut factum est, et scitis.* Desiderii supra memorati causas expressit. Idcirco enim praesentes esse apud eos volebant, ut animos eorum firmarent; ne quis ex his scandalum pateretur de pressuris apostolorum, **280** ut qui tanta signa facerent, aliquando infirmarentur; ita humiliati, ut verberibus et vinculis subjicerentur. Ad quam rem excusandam Timotheum missum testatur idoneum doctorem, qui ostenderet hinc merita crescere christianis, si pro nomine Domini passi gratias agant, a quo hujus rei mercedem exspectant, simulque preces Deo funderent, ut stabiles essent. Quam persecutionem idcirco se passuros praedicaverant; ut per id quod praescientiam hujus rei habere se protestarentur, posse se effugere et declinare has injurias approbarent: sed quia spes magna in his est, ideo dicit illatas sufferre quidem libenter.

(Vers. 5.) *Ideo et ego non amplius tolerans, misi ad hoc ut cognoscerem fidem vestram; ne quo modo attentaverit vos ille tentator, et inanis fiat labor vester.* Istud propter quosdam dicit, qui possent seduci astutia Satanae; quia in omni plebe est pars firma et infirma, quorum causa sollicitus erat, ne amitteret fructum credulitatis eorum. Et quia diutius passus non est nescire se quid certius ageretur circa illos, misit

Timotheum episcopum a se creatum, a quo posset certum scire.

(Vers. 6, 7, 8.) *Modo autem cum venisset Timotheus ad nos a vobis, et annuntiasset nobis fidem et charitatem vestram: et quoniam memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos; ideo consolationem sumus adepti, fratres, in vobis super omni necessitate et pressura nostra per vestram fidem; quoniam nunc vivimus, si vos steteritis in Christo.* Declaravit cur alacri sermone scribat ad eos; ideo enim, nuntio veniente, et firmitatem devotionis illorum in fide et dilectione Apostoli declarante, laetus factus de communi concordia, scribit ad eos securum habens fructum fidei et bonae conversationis eorum.

(Vers. 9, 10.) *Quam enim gratiarum actionem possumus referre Deo de vobis super omni gaudio, quo gaudemus propter vos coram Deo nostro, nocte dieque abundantissime orantes; ut videamus faciem vestram, et suppleamus, quae desunt fidei vestrae.* Nihil dicit tam dignum, quod sufficere possit ad compensationem acquisitae salutis gentium. Et quoniam provexerant se perseverantia fidei, et actu vitae melioris, magis ac magis cupit eos videre; ut ea quae ad perfectionem illorum pertinent, ediscant, sacramenta scilicet rerum spiritalium, quae facile publicari non debent; ut scirent quis et quam immensus est ille, quem judicem sperabant. Aliud est enim fidem accipere, et aliud expositionem fidei; altera enim disputatio est de natura Patris, et Filii, et alia de personis. Pater ingenitus est, Filius vero genitus: quantum ad personas pertinet, diversum videtur, cum sit individua unitas naturae; unitas enim non in persona est, sed in substantia:

Spiritus autem sanctus non degener putetur; quia tertius ponitur. Qui ergo de secunda persona non ambigit, admittit et tertiam.

(Vers. 11.) *Ipse vero Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos.* Integro ordine iter suum disponi postulat, primum a Deo Patre; quia ab ipso sunt omnia: deinde a Domino Jesu Christo, per quem sunt omnia; ut virtus atque providentia Patris et Filii adventum ejus commendet, et ut acceptabilis fiat audientibus se, et impedimenta diaboli solverentur ad dirigendum iter ejus.

(Vers. 12, 13.) *Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitate in invicem in vos, et in omnes, sicut et nos in vos ad confirmanda corda vestra irreprehensa in sanctimonia coram Deo et Patre nostro in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis suis.* Ut gaudium suum, quo de eis gaudet, cumulet, omnibus bonis multiplicari illos exoptat; ut veniens ad eos, plus inveniat in eis, quod laude dignum sit, quam a Timotheo audierat; ut irreprehensibiles inveniantur cum sanctis in charitate Dei Patris, et in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum coeperit ante tribunal ejus examinatio singulos approbare. Deum vocat propter terrorem majestatis ejus: Patrem vero propter benignitatem, qua dignatur credentes sibi adoptare in filios, quod in adventu Domini manifestabitur.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) *Quod superest itaque, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis qualiter oporteat vos ambulare, et placere Deo, sicut et ambulatis, ut abundetis magis.* Hoc est, quod supra dixi, quia **281** ad cumulandum gaudium suum crescere illos vult in bonis operibus secundum mandata apostolica.

(Vers. 2-6.) *Scitis enim quae praecepta dederim vobis per Dominum nostrum Jesum. Nam haec est voluntas Dei sanctificatio vestra, abstinere vos a fornicatione, et scire unumquemque vestrum suum vas possidere in sanctimonia et honore; non in passione desiderii, sicut et gentes quae ignorant Deum: et ut ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum; quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut et praediximus vobis, et testificati sumus.* Quamvis laudet eos in tota epistola, tamen commonet ne aliqua subreptione ad illicita deducantur, et incur- vindictam, quam ultricem malorum didicerunt: scientes hoc Deo placere, si corpora sua incontaminata custodiant, sed et cum fratribus simpliciter agant; ne similes gentibus inventi, adoptionis nomine abdicentur.

(Vers. 7, 8.) *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctimoniam. Quapropter qui spernit haec, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit Spiritum sanctum in nobis.* Ut fortius astringat ad ea, quae docet, Dei interponit personam, dicens: *Non hominem spernit, qui praeterit praecepta, sed Deum.* Quem ideo dicit Spiritum sanctum nobis dedisse, ut sancte vivamus; quia in corpore subdito peccatis non habitat Spiritus sanctus **(Sap. I, 4)**.

(Vers. 9, 10.) *De affectione autem fraternitatis non habemus necessitatem scribendi vobis; ipsi enim a Deo edocti estis, ad hoc ut vos invicem diligatis* **(Joan. XV, 17)**. *Nam et hoc facitis in omnes fratres per universam Macedoniam.* Etiam hoc cum facere illos laudat, commonet tamen ut propensius id agant; quos enim ab ipso Deo doctos dicit, promptiores esse debere in fraterna dilectione significat. Propter multam enim charitatem Deus misertus est nostri, cujus imitatores effecti, non immerito adoptatos nos ostendimus a Deo in filios.

(Vers. 11.) *Hortamur autem vos, fratres, abundare magis; et eniti quiescere, et vestrum negotium agere, et operari manibus vestris, sicut vobis praecepimus; ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius desiderium sit in vobis.* Iterum eadem hortatur, ut data opera abundent bonis actibus; ut enim significet vere hoc esse, quod placet Deo, frequenter hoc monet. Justitiae enim via tenenda est, ut ad misericordiam jure veniatur; ut qui sunt inferiores substantia, manibus laborent; ut ipsa intentione tollantur a vulgari inquietudine, et prava cogitatione, ut disciplina eorum etiam ab infidelibus laudetur, et provocari ad fidem possint.

(Vers. 12, 13.) *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de iis qui dormiunt; ne contristemini, sicut et caeteri qui spem non habent. Nam si credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus illos, qui dormierunt per Jesum adducet cum eo.* Manifesta est ratio, quia si resurrectio creditur mortuorum futura, non sunt lugendi, qui cum signo crucis exeunt. Lugendi autem vere sunt infideles, qui hinc transeunt in gehennam; ut ediscant verum esse, quod credere noluerunt. Fideles autem resurgent ad gloriam, ut qui in saeculo stulti habiti sunt propter fidem, videantur prudentes; providerunt

enim sibi gloriam. Hi sunt qui per Jesum, id est, sub spe fidei hujus exeuntes, adducentur cum eo in adventu ejus; ut ab hominibus videantur. Cum tamen ipse defuncti excessum lugendum prohibeat, ipse alibi dicit: *Ne tristitiam haberem* **(Philip. II, 27)**. Sed jam suo loco solutum est.

(Vers. 14-17.) *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui subrelicti sumus in adventum Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, et voce Archangeli, et tuba Dei descendet de coelo, et hi qui in Christo mortui sunt, resurgent primi: deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, una cum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus. Quare consolamini vos invicem in his verbis.* Sensu Domini loqui se profitetur, cum dicit: *Hoc vobis dicimus in verbo Domini.* Ut enim fidam spem et ratam gloriam resurrectionis sanctis promissae demonstret, ordinem ipsum, quomodo futura sit, exponit, nutu judicis Christi, sancto Spiritu intimante; ut ipsa spe qui charos suos praemiserunt, non doleant, addiscentes quia in adventu Domini priores resurgent, qui in Christo moriuntur. Ipse enim Christus Dominus voluntate Patris, quasi primus angelus de exercitu **282** coelesti, sicut continetur in Apocalypsi Joannis apostoli **(Apoc. XII, 7 et seq.)**, descendet de coelo ad gerendum bellum nomine Dei contra antichristum. Quo exstincto, jussu ejus resurgent mortui. Hoc est ergo in tuba Dei descendere, nomine Dei bellum gerere; est enim, ut ipse dixit ad Jesum filium Nave **(Josue V, 14)**, dux et princeps exercitus Domini, propter quod archangelus dicitur. Cum autem in tuba Dei descendet, Deus est; quia utrumque continent Scripturae, sicut in Exodo, quem angelum in

flamma apparuisse Moysi legimus, statim ipsum in subjectis esse Deum agnoscimus, id est, Filium Dei, dicente eadem Scriptura: *Et accedens,* inquit, *Moyses avertit se; quia non potuit considerare in faciem Dei* **(Exod. III, 6)**. Deus ergo est, quia Filius Dei verus est Deus: dux autem et princeps ideo, quia caput omnium est; quia per ipsum omnia. Resurgentibus ergo primis, qui in Christo mortui sunt, deinde nos qui vivimus, rapiemur una cum illis bajulis nubibus obviam Christo in aera; ut cum Domino omnes veniant ad praelium, et quos occiderat, videat vivos; quia sicut Domino famulatae sunt nubes, ita et his quos fratres suos dignatus est appellare. *Et sic semper cum Domino erimus;* in ipso enim raptu mors proveniet et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur. Cum enim tollentur, morientur; ut pervenientes ad Dominum, praesentia Domini recipiant animas; quia cum Deo mortui esse non possunt. *Itaque consolamini vos invicem in his verbis*. Hac spe consolari se invicem jubet eos, qui adhuc more gentili charorum suorum excessum putabant lugendum.

CAPUT V.

(Vers. 1, 2, 3.) *De temporibus autem et momentis, fratres, non est necesse vobis scribi; ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, ut fur noctu, ita veniet. Cum enim dixerint: Pax, et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, quemadmodum dolor partus praegnanti, et non effugient.* Hoc est quod in Evangelio Dominus locutus est, dicens: *Vigilate, quia nescitis horam, qua Dominus vester venturus est* **(Marc.**

XIII, 32). Et iterum: *Si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut ecce illic; nolite credere* **(Matth. XXIV, 23)**. Subito enim et ex insperato apparebit sicut coruscatio apparet ab Oriente in Occidentem, habens secum militiam exercitus Dei Patris ad perditionem antichristi et satellitum ejus. Cum enim securi fuerint perfidi de regno diaboli, interfectis sanctis, id est, Enoch et Elia, laeti de victoria invicem sibi mittentes munera, sicut dicit Apocalypsis **(Apoc. XI, 7 et seq.)**, tunc illis subito veniet repentinus interitus. In adventu enim suo Christus hos omnes disperdet; ut videntes sancti, quod evaserint, glorientur.

(Vers. 4, 5.) *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies ille tamquam fur apprehendat; omnes enim vos filii luminis estis et filii diei: non estis noctis neque tenebrarum.* In tenebris ignorantiam significat et mendacium, in die autem scientiam et veritatem. Idcirco christianos non in tenebris esse dicit, gentiles autem vel incredulos Judaeos filios tenebrarum; quia cultores sunt mendacii. Quamobrem fideles securos esse debere significat; quia non ignorant futurum adventum Domini, sed exspectant solliciti, ut veniat. Qui autem ignorant diffidentes de eo, repente illos apprehendet improvidos, et interficiet.

(Vers. 6-11.) *Igitur non dormiamus, sicut et caeteri, sed vigilemus, et sobrii simus. Hi enim qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui inebriantur, nocte sunt ebrii. Nos autem qui dici sumus, sobrii simus, induti thoracem fidei et charitatis, et galeam spei salutis, quia non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis; ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Propter quod exhortamini invicem, et*

aedificate alterutrum, sicut et facitis. Apertum est quod dicit; commonet enim, ne securi de nomine Salvatoris, negligenter agamus: ideoque tribus propugnaculis nos muniri debere, id est, fidei, et spei, et charitatis. Dum enim fides manet, spem excitat: spes autem necessario sollicita est de promissione, nec dormit: charitas autem devotum offert Deo; nihil enim adversum admittit charitas. Idcirco enim mortuus est pro nobis Dominus Jesus, et resurrexit; ut sive vigilemus, hoc est, vivamus, sive dormiamus, id est, moriamur, una cum illo aeterna vita fruamur. Hoc est quod supra dixit quia fideles in adventu Domini tam mortui, **283** quam vivi obviam tollentur Domino, et semper vivent cum eo. In hoc meditandum docet, ut invicem se in isto aedificent sensu.

(Vers. 12, 13.) *Rogamus autem vos, fratres, ut cognoscatis eos, qui laborant in vobis, et praesunt vobis in Domino, et monent vos; ut illis summum honorem habeatis in charitate propter opera ipsorum: pacem habete inter vos.* Hoc est, quod dicit et in alia epistola **(I Tim. V, 17)** presbyteros duplici honore honorandos, qui laborant in verbo doctrinae. Potest enim pigere eum, qui inopiam patitur, exercitium facere, quod prosit audientibus. Quid enim prodest honorem sine fructu habere: aut quid magnum est offerre ei carnalia, qui tribuit spiritalia? Sicut enim divitiae negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari quaerit, a justitia declinat. Hinc Salomon nec nimis divitem se petit fieri; nec egestuosum **(Prov. XXX, 8)**. Hoc ipsum tamen in charitate fieri debere; ut honorificentia sacerdotis non de timore magis sit, sed de amore; ut etiam illi proficiat, qui facit. Res enim quae sponte non fit, ad effectum non pervenit; quamvis enim ad praesens proficiat sumenti,

nihil tamen proderit in futuro danti. Et quia dissensio multa generat mala, pacificos eos esse hortatur.

(Vers. 14-17.) *Rogamus vero vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, opitulamini infirmis, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini et in invicem, et in omnes. Semper gaudete in Domino, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Haec est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis.* Quoniam necesse est quosdam in plebe esse immodestos, quosdam autem pusillanimes, hoc est, timidos, quosdam vero fide infirmos; ideoque hos qui moderati sunt et magnanimes, et fide fundati, hortatur cum prece, ut his consulant, ut possint proficere, sufferentes eos; ne si retributio fit malorum, pejores se fiant. Idcirco nihil aliud quam bonum sectandum hortatur non solum in causa fratrum, sed et in omnium. Possunt enim bonis operibus attrahi infideles ad credulitatem, ex qua semper gaudeatur in Domino, hoc est, in bonum. Orandum autem sine intermissione; sedulae enim preces provocant animum judicis ad dandam misericordiam. In omnibus vero actibus bonis Deo gratias agendas, qui hanc tribuit doctrinam in Christo Jesu Domino nostro.

(Vers. 18-22.) *Spiritum nolite exstinguere: prophetias nolite spernere. Omnia probate: quod bonum est, tenete: ab omni specie mala abstinete vos.* Hoc dicit, ut non facile alicui per spiritum loquenti interdicatur (exstinguitur enim, si incipientis loqui fervor contradictione sopitur) ne forte non intelligentes dici ab eo spiritalia, injuriam faciant Spiritui sancto, et peccent per ignorantiam: neque aliquem qui quasi Scripturas revelet, non audiri patienter debere: sed omnia dicta examinari, et sic

judicari; ne forte gratiam datam fratri dum respuunt, auctori repugnent. Omnia ergo quae dicuntur, probanda monet; et quidquid sobrie et bene dictum fuerit, retinendum. Quaecumque enim apostolorum et ipsius Domini dictis congruunt, ea bene dicta habenda sunt et retinenda: ab his autem quae inimica fidei videntur, abstinendum. Solet enim spiritus mundi fallaciter quasi per imitationem dicere bona, et inter **284** haec subinducere prava, ut per haec quae bona sunt, accepto ferantur et mala; ut quia unius spiritus dicta putantur, non discernantur ab invicem: sed per id quod licitum est, commendetur illicitum auctoritate nominis, non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum nomine et ipsius Domini infanda docere et adversa; ideoque omnia probanda monet, quia non possunt eloquia Domini esse diversa. Hinc est unde et Joannis apostoli epistola: *Nolite,* inquit, *omni spiritui credere: sed probate spiritus, si ex Deo sunt* **(I Joan. IV, 1)**, quia si multa bona dicat, in aliquo autem quod fidei adversum est, promat, sciatur non esse Spiritus sanctus. Nihil enim erroris in Spiritu sancto poterit reperiri. Sed per exercitium eloquii quaedam spiritalia, quaedam vero carnalia; quia omnis error carni deputatur, aut certe commento quodam astutiae bona fingit; ut his inserat mala, sicut supra memoravi: quemadmodum in Montano, et Priscilla, et Maximilla prophetis cataphrygarum spiritus mundi imitatione quadam boni simulavit; ut per multa verisimilia, necnon et vera, mentiretur se esse Spiritum sanctum.

(Vers. 23.) *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia perfectos; ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* Deus

pacis Christus est; ait enim: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* **(Joan XIV, 27)**. Quippe cum omnia quae habet Pater, Filii sint, hunc sanctificare nos optat Apostolus; ut nos illustret pietate clementiae suae, et omnem actum nostrum dirigat in perfectione, ut integer sit spiritus datus nobis. Tunc enim integer est, si bonae vitae studeamus, animam habentes mundam, et corpus sine querela; ut totus homo sit perfectus. Potest enim corpus mundum esse, et anima inquinari per malum cogitatum: ideoque spiritum in homine mundum dicit esse debere. Si autem mala vita vel cogitatio intercedat, non erit integer spiritus; quia deserit hominem peccatis obnoxium. Dum enim dissentit anima et corpus, quamvis sine sensu sit, alieni ab eo efficiuntur, et velut perdens eos, non erit integer spiritus; ad hoc enim datur homini, ut maneat in eo, et sit quasi caput ejus. Integer ergo non erit; quia perdit membra, dum recedit ab eo homo, ea agens quae odit Spiritus sanctus.

(Vers. 24, 25.) *Fidelis est enim Deus, qui vocavit vos, qui et faciet. Fratres, orate pro nobis.* Fidelem Deum dicit in promissis suis, ut securi de praemio recte versentur. Et quia qui recte vivunt juxta Evangelium, facile poterunt impetrare quae postulant; idcirco orare eos pro se hortatur; facile enim multi impetrant, quod desiderant.

(Vers. 26.) *Salutate fratres omnes in osculo sancto.* Sancta oscula sunt in salutatione christiana, caetera carnalia sunt; quia quidquid sine Christo fit, carnale est, ac per hoc et mortale. Qui enim auctorem vitae contemnit, in morte est.

(Vers. 27.) *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola haec omnibus fratribus.* Astringit eos, ut solliciti sint ad legendam

epistolam cunctis fratribus; ut cognoscant et laudes et admonitiones suas; per quas fiant perfecti.

(Vers. 28.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.* Sic illos in bonis operibus vult proficere; ut gratia Domini nostri Jesu Christi permaneat in eis in aeternum.

IN EPIST. B. PAULI AD THESSALONICENSES SECUNDAM.

PROLOGUS.

Quoniam in prima epistola ad Thessalonicenses data inter caetera etiam de adventu Domini quaedam scripsit, et de resurrectione sanctorum; nunc aliam scribit ad eos, in qua significat, licet obscure (neque enim aperte potuit scribere), de abolitione regni Romani, et de antichristi apparentia et damnatione, et de quorumdam fratrum inquietudine.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1-3.) *Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre nostro, et in Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Solemnibus verbis scribit ad eos; solito enim more sermonum caput continetur epistolae: et idem ipsi tres sunt, quorum nomine scribitur, sicut et prima epistola **(I Thess. I, 1)**.

Gratias agere debemus Deo semper de vobis, fratres, sicut dignum est; quoniam superexcrescit fides vestra, et multiplicatur charitas uniuscujusque vestrum omnium in vos invicem. Deo se debitores de horum profectu in gratiarum actione profitentur; et ut non qualecumque esse debitum ostenderet: *sicut dignum est,* ait; ut pro tam infinito dono magnas gratias referendas Deo testarentur. Post acceptam enim **285** primam epistolam meliores esse, quam fuerant, perstiterunt; ita ut in eo copiosi et abundantes viderentur, quod post, Domini et Dei devotionem habemus mandatum, ut diligamus nos invicem. **(Joan. XIII, 34.)**

(Vers. 4, 5.) *Ita ut nos ipsi de vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide in omnibus persecutionibus vestris et pressuris, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, in hoc ut digni habeamini regno Dei, pro quo et patimini.* Gloriam esse suam in horum conversatione et persecutione tolerata testatur, in tantum ut apud caeteras Ecclesias exempla eorum proferantur; ut imitatione eorum crescant in devotione passionum pro Christo, et mereantur consequi quae promissa sunt sanctis, in die justi judicii Dei, cujus amore mundum spernere non dubitarunt. Ipsae enim pressurae exempla sunt futurorum meritorum in his, qui

patiuntur, ad gloriam: in illis autem, qui persequuntur, ad perditionem.

(Vers. 6-9.) *Siquidem justum est apud Deum retribuere eis, qui vos deprimunt, pressuram: et vobis qui afflictionem sustinetis, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de coelo cum angelis virtutis ejus in igne flammae dantis vindictam in eos, qui non noverunt Deum, et in eos qui non obaudiunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, qui poenas solvent in interitum aeternum a facie Domini, et a gloria virtutis ejus.* Quoniam exemplum justi judicii Dei apparere dixit sive in bonos, sive in malos; idcirco subsecutus ait: *Siquidem justum est apud Deum;* ut reddat unicuique secundum opera sua. Quid tam justum, quam ut hi qui in saeculo deprimunt bonos, et extorres eos faciunt persecutionibus, in futuro eadem patiantur, quae faciunt: illi autem ut sint in requie cum caeteris sanctis, qui de magna tribulatione venientes, regnum accipient aeternum in adventu Domini de coelo; cum coeperit venire cum coelesti exercitu suo et ministro igne ad dandam vindictam in paganos, qui ignorant Deum Patrem esse Jesu Christi; et Judaeos, qui dicentes se Deum scire, non credunt Evangelio Christi, quod dedit illi Pater Deus, ut traderet servis suis? Quos omnes praesentia Domini, et gloria majestatis ejus ignis exuret; ut debitas reddant poenas interitus in aeternum, semper patientes, non tamen penitus deficientes; ut ipsa poena illos quodammodo generet semper, quo consumantur.

(Vers. 10.) *Cum venerit clarificari in sanctis suis, et mirificari in omnibus qui crediderunt; quia fidem habuit testimonium nostrum super vos in die illa adventus Domini.* Duplicem continet sensum; adveniet enim punire

malos, et glorificare bonos. Ipse enim clarus et mirabilis videbitur in eos, qui credunt exemplo et fidei apostolorum, cum fuerint coronati, testimonium reddente illis Evangelio in die Domini: severus autem apparebit in incredulos, cum aeternis poenis coarctari coeperint. Corona enim discipulorum magistri est gloria, et veritas ejus incredulorum est poena; quia quod praedicabatur, non credebatur.

(Vers. 11, 12.) *In quo et oramus semper pro vobis, ut vos dignos habeat vocatione sua Deus noster, et impleat omni placito bonitatis, et opere fidei in virtute; ita ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in ipso secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi.* Gaudio addit et preces, ut quia devoti sunt, dignetur Deus adjuvare eos, ut perficiant opus coeptum ad claritatem Domini nostri Jesu Christi; ut perseverantia discipulorum testimonium sit magistro ad gloriam. Auctoritas enim magistri in discipulorum est fiducia, cum se in accepta gratia faciunt digniores.

CAPUT II.

(Vers. 1-4.) *Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostrae congregationis in illum, ne facile moveamini a sensu vestro, neque conturbemini, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam tamquam a nobis missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo; quoniam nisi venerit defectio primum, et revelatus fuerit homo ille peccati, filius perditionis, qui*

adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in templo Dei sedeat, ostentans se ipsum, quasi sit Deus. Obsecrat eos ne leviter et facile de adventu quasi imminentis Domini opinionem reciperent: et talia dat mandata, ut etiamsi per spiritum aliquis velut propheta fuerit locutus, credi ei non debeat; neque si per tractatum aut per epistolam nomine forte apostolorum scriptam, assensum **286** tribuendum. Solent enim tergiversatores, ut fallant, sub nomine clari alicujus viri epistolam fingere; ut auctoritas nominis possit commendare, quod per se ipsum recipi non posset. Hoc ideo, ne ipsa perturbatione dum incauti invenirentur, possent seduci ad adorandum diabolum, qui idcirco haec jactabit, ut sub Salvatoris nomine apparens, ac fallens sanctos, velit se adorari, ut decipiat credentes in Christum. Sed ut locum aut occasionem fallendi, quam se putat habere, non habeat impudentissimus Satanas, tempus et signa adventus Domini designavit; quia non prius veniet Dominus, quam regni Romani defectio fiat, et appareat antichristus, qui interficiet sanctos, reddita Romanis libertate, sub suo tamen nomine. Sciens enim venturum Dominum ad se comprimendum, nomen ejus sibi usurpabit: et ut regnum ejus verum esse videatur, attrahet secum qui simul cum eo pereant; ita ut in domo Domini in sede sedeat Christi, et ipsum Deum se asserat, non Filium Dei. Unde in Evangelio ad Judaeos Dominus ait: *Ego veni in nomine Patris mei, et non me recepistis; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis* **(Joan. V, 43)**. Quamobrem ex circumcisione, aut circumcisum illum venire sperandum est; ut sit Judaeis credendi illi fiducia. Itaque cum Thessalonicensibus scribit Apostolus, docet omnes in re hujuscemodi cautos esse debere.

(Vers. 5, 6.) *Annon meministis quod me adhuc apud vos agente, haec dicebam vobis? Et nunc quid detineat, scitis: ad hoc ut reveletur ille in suo tempore.* Hoc superesse dicit, ut reveletur ille, qui ante Dominum venturus est; ut jam speretur et Dominus venturus, quod supra quasi sub velamine factus est, dicens: *Nisi venerit defectio primum;* quam regni Romani abolitionem superius intelligendam memoravi; ut cum defecerit, et venerit antichristus, tunc adventus Domini venire credatur.

(Vers. 7.) *Nam mysterium jam operatur iniquitatis, tantum ut qui nunc tenet, teneat, quoadusque de medio fiat.* Mysterium iniquitatis a Nerone inceptum est, qui zelo idolorum apostolos interfecit, instigante patre suo diabolo, usque ad Diocletianum, et novissime Julianum, qui arte quadam et subtilitate coeptam persecutionem implere non potuit; quia desuper concessum non fuerat. His enim ministris utitur Satanas, ut interim sub turba deorum ad seducendos homines unius veri Dei manifestatione illudat, quamdiu steterit regnum Romanum, hoc est, quod dicit: *Donec de medio fiat.*

(Vers. 8, 9.) *Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione praesentiae suae: cujus est adventus secundum operationem Satanae, in omni potestate, et signis et portentis mendacii.* Post defectum regni Romani appariturum antichristum dicit, sicut memoratum est. Novissimo enim tempore sciens diabolus imminere sibi interitum; deficiente autem regno Romano, et ille de coelis mittetur deorsum, projectus in terram (sicut dictum est in Apocalypsi Joannis apostoli) subornabit sibi in quo et per quem signa quaedam virtutis permissu justi Dei faciens, se commendet, ut adoretur,

quasi sit Deus. Imitabitur enim Deum, ut sicut Filius Dei divinitatem suam homo natus vel factus signis ac virtutibus demonstravit; ita et Satanas in homine apparebit, ut virtutibus mendacii ostendat se Deum, sicut supra dictum est. Revelatio vero mysterii iniquitatis haec est; cum enim apparuerit antichristus, cognoscetur ipse esse quasi eorum Deus, quos prius nutu ejus ut deos coluit vulgus, quorum sit ipse primus aut summus, quod signorum virtutibus faciet credibile. Ideo vero portenta mendacii dixit, quia hoc se vult credi per signa, quod non est; ut decipiat quos circumventurus est: quod sanctis ideo praedictum est, ut sciant quid caveant.

(Vers. 10.) *Et in omni fallacia iniquitatis, iis qui pereunt: pro eo quod dilectionem veritatis non susceperunt, ad hoc ut salvi fierent.* Iis dicit fallaciam iniquitatis prodigiorum ejus proficere, qui perituri sunt; quia enim veritatis charitatem spreverunt, per quam salvari potuerant apostolis praedicantibus, traditi sunt diabolo; nolentes enim salvari, deseruntur a Deo.

(Vers. 11.) *Et idcirco mittet illis Deus operationem erroris, in hoc ut credant mendacio; quatenus judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Operatio erroris est falsis fidem committere, ut qui claritatem luminis **287** diem esse consentire noluerunt, putant tenebras diem dici debere; ut possint propensiori delicto rei facti, sine contradictione damnari veritatis inimici, fautores autem iniquitatis.

(Vers. 12, 13.) *Nos vero debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres dilecti a Domino, quia assumpsit vos Deus a principio ad salutem, in sanctificationem spiritus, et fidem*

veritatis, in quam vocavit vos per Evangelium nostrum in acquisitionem gloriae Domini nostri Jesu Christi. Hoc loco praescientia Dei personat, quia scit omnium mentes ante nativitatem eorum; nec enim latet illum, qui crediturí sunt. Idcirco a principio scit hos fideles fore, qui credentes augmentum fidei faciunt, non detrimentum; sanctificati enim per fidem veritatis Evangelii Filii Dei, acquiruntur ad augmentum gloriae corporis Christi, sicut et in alia epistola ait: ut crescant, inquit, omnia in incrementum Dei **(Coloss. II, 19)**. Quicumque enim, deserto diabolo, confugiunt ad fidem Christi, augmentum faciunt Deo in corpore Christi, qui prius fecerant detrimentum.

(Vers. 14.) *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones nostras, quas didicistis sive per verbum, sive per epistolam nostram.* Ut praescientia Dei maneat in salutem illorum, idcirco in traditione Evangelii standum ac perseverandum monet; ut solliciti sint, ne desidia et otio torpentes in operibus Dei, non impleant quod coeperunt. Sic enim praescit credere et posse manere, si crebra admonitione pulsentur.

(Vers. 15, 16.) *Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus ac Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem aeternam, et spem bonam in gratia; consoletur corda vestra, et stabiliat in omni opere et verbo bono.* Quoniam Pater et Filius una virtus, unaque divinitas et substantia est, ideo non dubitavit primo Dominum nostrum Jesum Christum nominare, deinde Deum Patrem nostrum dignatione ejus, non veritate naturae: qui in tantum dilexit nos, ut Filium suum daret pro nobis **(Joan. III, 16)**, Deum pro hominibus, pro servis Dominum, pro adoptivis Filium verum; ut mors ejus vita nostra sit, et resurrectio ejus justificatio nostra, secundus

autem adventus ejus requies vitae nostrae, et gloria in aeternum; ut ista spes consolatio sit praesentium pressurarum, per quam fundati crescerent in bonis operibus et doctrina.

CAPUT III.

(Vers. 1, 2.) *Quod reliquum est, fratres, orate pro nobis, ut verbum Domini currat et clarificetur, sicut et apud vos, et ut liberemur ab importunis et nequam hominibus; non enim omnium est fides.* De caetero orandum hortatur, ut dignetur Deus doctrinam suam infatigabili cursu dirigere, et transfundere per os Apostoli sui in aures audientium, et ut compesceret et sedaret malorum hominum seditiones, qui diffidunt veritati, et loquendi fiducia cresceret Apostolo ad ejus fructum, et conversionem multorum.

(Vers. 3.) *Fidelis autem Deus, qui stabiliet eos, et custodiet a malo.* Quoniam Deus fidelibus et bonae vitae hominibus auxilium suum non defuturum in necessitate promisit ad confirmationem illorum, ii autem tam in fide quam in opere aemuli erant bonorum; idcirco fidelem Deum dicit in promissis ejus, quia providentia ejus esset circa eos.

(Vers. 4.) *Confidimus autem in Domino de vobis, quoniam quae praecepimus, et facitis, et facietis.* Propter quod mereri illos, ut Dei defensione totus praestari confideret; idcirco ea quae illis praecipiebat in nomine Domini, fieri ab illis et futura esse non dubitat.

(Vers. 5.) *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei, et patientia Christi.* Hoc illis exoptat a Deo, quod non ambigit posse praestari; ut in Dei charitate cor eorum proficeret ad exspectandum adventum Domini, ut condemnato saeculo, desideretur adventus ejus, qui saeculum vicit.

(Vers. 6.) *Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, secerni vos ab omni fratre intemperanter ambulante, et non secundum traditionem, quam accepistis a nobis.* Quoniam in omni plebe non omnes obedientes sunt verbo doctrinae, non legis, sed suum placitum et consilium sequentes; propter hoc declinandum ab his praecipit, ut cognoscant semet ipsos errare.

(Vers. 7, 8, 9.) *Ipsi enim scitis quemadmodum debeatis imitari nos, quoniam non intemperanter viximus inter vos, neque gratis panem edimus a quoquam; sed in labore et fatigatione,* **288** *nocte dieque operantes, ad hoc ne graves essemus cuiquam vestrum: non quia non habuerimus potestatem, sed ut nosmet ipsos formam daremus vobis ad imitandos nos.* Illos dicit non ignaros operis et laboris sui, quem sedulo exitu operabatur, ne pane indigeret alieno, ut exemplum daret eis ad imitandum illum. Neque enim reprehensibilis esset, si panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorum escam spiritalem praebebat, quae etiam corpori immortalitatem cum gloria procuraret. Tunc etenim exerta potest esse libertas, si semet ipsum quis ventris causa aut pecuniae nulli subjiciat, suo pane contentus; maxime quod ad laudem magis proficit, si cum liceat, et sit sumendi potestas, contineat: hic talis prodesse potest

audientibus se; reverentiam enim habebunt rigoris hujus, et ea quae ab hoc mandantur, praetermitti non poterunt.

(Vers. 10.) *Nam cum essemus apud vos, hoc praecipiebamus vobis, quod si quis non vult operari, nec manducet.* Non solum verbis docebat, sed hortabatur et factis; idonei enim magistri est, si ea quae verbis docet, operibus expleat. Tunc etenim addiscentes vera esse sciunt, quae audiunt, si negligi illa non viderint a doctore. Quamvis enim manifeste vera esse non ignorentur, quae docentur; tamen si negligi coeperint a magistro, difficile proficient audientibus: magis enim opera suadent, quam verba. Quamobrem magnis praemiis remunerandi sunt, qui negligentibus magistris, de solis verbis proficiunt tam in opere quam in sensu. Forma ergo erat iis, qui mediocris vel tenuis erant substantiae in plebe; ut discerent quatenus libertatem suam non amitterent. Unde et Salomon: *Raro,* inquit, *inferes pedem ad amicum tuum, ne saturatus tui oderit te* **(Prov. XXV, 17)**. Qui enim frequenter ad alienam mensam convenit, otio deditus aduletur necesse est pascenti se; cum religio nostra ad libertatem homines advocet. Ideoque si quis, inquit, manducare spernit, cesset ab opere: sed quia nullus sine cibo potest vivere, det operam laborandi; ut arbitrio suo vivens Deum possit habere propitium.

(Vers. 11.) *Audivimus enim quosdam ambulare inter vos intemperanter, nihil operantes, sed curiose agentes* Qui otiosi esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur, qua introitum suum desiderabilem faciant domibus divitum, ambulantes gesta et opiniones verborum subtiliter colligunt, scientes quid de quo velint audire, ut libenter et requisiti pascantur. Quod factum valde abhorret a disciplina Dominica;

horum enim venter Deus est, qui foeda cura necessaria provident.

(Vers. 12.) *His igitur qui hujuscemodi sunt, denuntiamus, et exhortamur in Domino Jesu Christo, ut cum quiete operantes suum panem manducent.* Ut eis facilius suadeat, interposito nomine Domini Jesu Christi, exhortatur eos, ut obaudiant, quod eis sit utile.

(Vers. 13, 14, 15.) *Vos autem, fratres, nolite deficere in benefaciendo. Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et nolite cum eo conversari, ut reverentia confundatur: et non velut inimicum existimetis, sed admonete consiliis, ut fratrem.* Propter quod superius unumquemque suum panem manducare debere praecepit; ne forte quidam illorum occasionem parcitatis et inhumanitatis captarent; ideo statim subjecit: *Vos autem, fratres, nolite defatigari benefacientes.* Neque enim in reprehensionem venit, qui humanus et largus est; sed hic qui cum possit laborem ferre, in otio vult vitam agere. Quem si epistolae auctoritas non corrigit, notandum hunc, et nec conversandum cum eo praecipit; ut confusus, qui ab omnibus evitatur, subjiceret se praeceptis Apostoli. Quod tamen sine iracundia et contumelia vult fieri, ut patienter declinetur ab eo; ita tamen, ut si res tulerit loqui cum eo, monendum illum, ut patiatur se corripi, nec ultra praecepta Apostoli contemnenda: familiaritatem quoque tamdiu cum eo non habere, quamdiu obaudiens fiat. Nam si ad iracundiam contumeliis lacessatur, pejor se fiet; incitabitur enim ad contentionem, et incipiet erratum suum velle defendere, post autem crubescere emendare se; ne quod prius excusabat, postea fateri videatur.

(Vers. 16.) *Ipse autem Deus pacis det vobis pacem semper in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.* Semper quod suum est, bono voto illos prosequitur, quasi charissimos filios, optans semper cum illis pacem manere, quae est dux ad vitam aeternam. **289** Cum his enim Dominus se esse promisit, qui fuerint pacifici.

(Vers. 17.) *Ipsa salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola: ita scribo.* Propter interpolas et adulteratores Scripturarum semper se manu sua in omni epistola sua salutationem **290** subscribere testatur; ut sub nomine ejus epistola accepto ferri non possit, quae non fuerit manu ejus subscripta.

(Vers. 18.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis.* Haec salutatio manu Apostoli conscripta est, qua gratiam Domini nostri Jesu Christi optat esse cum eis. Amen.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD TIMOTHEUM PRIMAM.

289 PROLOGUS.

Timotheus filius fuit mulieris Judaeae fidelis, patre Graeco, cujus causa parvulus circumcidi non potuit. Qui studio matris suae sacras litteras didicit, quibus operam dans, bonam sibi vitam instituit **(Act. XVI, 5)**. Hunc Apostolus cum voluisset assumere, sciens idoneum fore dispensatorem evangelicae veritatis, causa Judaeorum compulsus est circumcidere eum, instantibus eis, ut qui matre Judaea natus esset, incircumcisus assumi non deberet ad magisterium propter testimonium generis. Hunc ergo jam creatum episcopum instruit per epistolam quomodo deberet Ecclesiam ordinare.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1, 2.) *Paulus apostolus Christi Jesu secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostrae, Timotheo germano filio in fide. Gratia, misericordia, et pax a Deo Patre nostro, et Christo Jesu Domino nostro.* Patris et Filii imperio apostolum se factum ostendit, ut in Deo Patre salutem, et Christo Filio ejus spem praedicaret; ut quia nemo negat salutem esse in Deo, nec quisquam dubitaret spem esse in Christo Jesu, quem a mortuis excitatum, exemplum hujus spei dedisse cognosceret. Hoc modo scribit Timotheo, ut securus esset de sua ordinatione; quia imperio Patris et Filii electus est ad docendum. Quem verum filium appellat, sed in fide, sicut dicit ad Corinthios: *In Christo Jesu,* inquit, *per Evangelium ego vos genui* **(I Cor. IV, 15)**. Haec vera et firma generatio est, quae nescit occasum, nescit morbos et pestilentiam, et quae ignorat famem et sitim: didicit autem in regno Dei nullius egere; quia

futura est dono Dei immortalitas gloriosa in regno Dei et Christi, quorum gratiam, misericordiam, et pacem exoptat cum isto manere.

(Vers. 3, 4.) *Sicut rogavi te subremanere Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denunties quibusdam, ne aliter docerent, neve intendant fabulis et genealogiis infinitis, quae quaestiones praestant magis, quam aedificationem Dei, quae est in fide; ita facito.* Filius a patre rogari non debuit; sed propter charitatis affectum, et ut illi formam humilitatis ostenderet, obsecrat episcopus coepiscopum suum, ne pateretur Judaeos aliter populum, quam ab Apostolo tradebatur, docere; ne oblectarentur fabulis, quas narrare consueti sunt Judaei de generatione suarum originum, de Abraham, et Isaac, et caeteris patriarchis, et de circumcisione, et his quae postea tradita sunt a Moyse; ne circumvenirentur ad haec colenda, quae carnaliter data fuerant. Quid enim opus est generationum, quas constat esse infinitas per traducem, facere mentionem, et quid et quatenus factum est sub unoquoque eorum; et non potius compendio per fidem salutem quaerere? Inde enim quaestiones oriuntur, cum quid, et quando, et quomodo, et quare factum est, tractatur: quae res impedit salutem.

(Vers. 5, 6, 7.) *Nam finis praecepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta, a quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse Legis doctores, non intelligentes neque quae dicunt, neque de quibus affirmant.* Quoniam omnium major est charitas, hanc finem esse dixit, id est, perfectionis consummationem, omnium praeceptorum; si tamen ex corde puro sit et bona conscientia. Vera enim charitas non potest malam vitam, nec

simulatam fidem habere, in quibus omnis Lex impletur et Prophetae **(Matth. VII, 12)**. Quidam autem Judaeorum mysterium Legis ignorantes et prophetarum, quia usque ad Christum servanda sunt tradita; erraverunt putantes, praedicato Christo, etiam Legem **290** factorum in neomeniis, et circumcisione et escis discernendis servari debere. Idcirco in vaniloquium dicit eos conversos; quia volebant docere, quae ignorabant.

(Vers. 8-11.) *Scimus autem quia bona est Lex; si quis ea legitime utatur, certum habens hoc quod justo lex non est posita, sed injustis et inobsequentibus, impiis et peccatoribus, scelestis et profanis, parricidis et matricidis, fornicatoribus, homicidis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris: et si quid aliud sanae doctrinae adversatur, quae est secundum Evangelium gloriae beati Dei, quod creditum est mihi.* Bonam esse legem, quae per Moysen data est, non negat; ita tamen, ut sensus ejus sciatur, et quomodo data est, accipiatur. Hic enim scit Legem, et qua causa data sit, qui, praedicato Christo, deserit illam ex parte, qua lex factorum appellatur: circa dilectionem autem Dei utitur ea, asserens et affirmans quae a Salvatore dicta sunt in Lege et prophetis. Hic enim legitime utitur Lege, qui potest discernere ea, quae ad tempus data sunt, ab iis quae perpetua sunt: et quae ad Christi pertinent sacramentum, servari jam in futurum non oportere, quasi venturus credatur, qui jam venit. Si ergo omnia locis suis accipiantur, bona sunt: si quominus, mala erunt perverse asserenti; peccare est enim, unaquaeque minime locis suis exponere. Praeterea quia justis lege non opus est, id est, iis qui accepta remissione peccatorum justificati sunt; ne jam vivant sub Lege, a qua liberati sunt

dono Dei per fidem Christi; ut de caetero servata lege naturae, quae Creatoris cognitionem recipit, et non peccare hortatur; judicii diem exspectent, in quo justi remunerandi sunt, custodientes legem naturalem, quam si humanum genus ducem sibi habuisset, lex in litteris per Moysen data non esset. Sed quia contemptui ducta est, quasi nullius esset auctoritatis, Scriptura firmata est; ut sciretur quod servanda esset, et propter tempus praesens, et quia requisiturus est in futurum, qui illam firmavit, a quibus neglecta, et a quibus servata est. Itaque non solum propter malos actus et vitia corporis, Legem datam dicit, sed et propter perfidiam, qua spernebant Creatorem; ut bene vivere addiscerent et gratias agerent Conditori.

(Vers. 12, 13, 14.) *Et gratias ago ei, qui me confortavit in Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me aestimavit, ponens me in ministerium, quia prius eram blasphemus, et persecutor, et contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum; quia ignorans feci nondum credens. Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide et dilectione, quae est in Christo Jesu.* Propter quod omnis incredulus infirmitatem animi patitur, constrictus carnali ratione, ne credat spiritali; idcirco se Christo gratias dicit agere, quia apparentia majestatis suae imbecillitatem mentis ejus roboravit; quia impossibile putabat esse, quod de Domini potestate, et gemina nativitate, et resurrectione, et spe praedicabatur. Confirmatus autem talis visus est, qui dignus esset ac posset esse dispensator sacramenti Dominici; ut ea vera per Legem firmaret, quae prius amore Legis incredibilia judicabat, et in persecutionibus gauderet, quas prius quasi juste credentibus inferebat, dolens quia fecerat, laetus quia patiebatur. Tantam

enim spem didicerat in eo, quem ante negabat; ut plus gauderet in patiendo, quam prius exsultaverat in persequendo. Non enim malitia hoc agebat, sed errore, cui facile potest, cum resipiscit, ignosci. Qui autem scit vera esse, quae negat; hic non errore hoc agit, sed malevolentia, hujus incurabile vulnus est; invidia enim compellitur falsum appellare, quod scit verum.

(Vers. 15, 16.) *Humanus sermo, et omni acceptione dignus, quia Christus* **291** *Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus sum ego. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem magnanimitatem et patientiam ad exemplum eorum, qui credituri sunt illi, in vitam aeternum.* Quid tam gratum, tamque jucundum, quam peccatoribus indulgentiam praedicare? Quis enim sine peccato est, ut hoc munus non cum omni gratiarum actione suscipiat, Deum auctorem hujus praeferens, et collaudans in Christo: qui ut hominem peccatis ablueret, de coelestibus ad terrena descendens, carnem peccati accepit: terrenis se admiscuit, ut eum coelestem efficeret: mori se passus est, ut illum morti erutum paradiso redderet immortalem? Quis haec beneficia non in infinitum extollat, quae Deus praestitit homini, Dominus servo, Conditor creaturae; ut plus esset adhuc in beneficiis humanis, quam cum fecit, quae non erant, posteaquam fecit. Etenim derelictus ab his, et contemptus, et contumeliis appetitus, addidit ad beneficia non requisitus, ut gratior esset, et plus praeferendus, dum reparat, quam cum fecit; ut ostenderet unum se esse, qui haec omnia possit. Igitur sic Christus praesidium tulit homini, ut puritatem suam non violaret, nec amitteret potestatem. Hominem enim se nasci

voluit, pro certo habens carnis contactu se minime violari: conversationi humanae se miscuit, sciens peccatis se corrumpi non posse: occidi se passus est, non nescius mortem sibi dominari non posse, sed eam sua opprimere potestate. Haec ergo gessit, ut omnia se posse doceret. Humilitas enim ista non ad diminutionem ejus proficit, sed ad gloriam: et non solum ejus, verum etiam in ipsum credentium; dignitas est enim servum esse potentis. Cum ante Apostolum multi utique credidissent Judaeorum ex iis, qui ipsum Dominum occiderunt; Apostolus tamen ut se humiliet, adhuc dolens de sua incredulitate, primum se omnium peccantium vocat. Quoniam enim prae caeteris sacramento se imbuit Salvatoris, propius ad cognoscendam magnificentiam ejus accedens, accusat se magis, qui tantum boni tarde agnovit, nec ultro, sed misericordia ejus praeventus, ut ipse testis esset divinitatis ejus, quem prius ut hominem mortuum aestimabat. Haec accusatio ejus est, laus vero Salvatoris, qui ad exemplum caeterorum credentium persequentem se vocavit ad gratiam; ut per patientiam suam et magnanimitatem in eo ostenderet caeteris, qui inimico tam benevolus exstiterit, qualis esset futurus ad se decurrentibus.

(Vers. 17.) *Regi autem saeculorum immortali et invisibili, soli Deo honor et gloria in saecula saeculorum, amen.* Haec ad Dei Patris personam pertinent, quem immortalem ideo solum et invisibilem appellat, quia omnis immortalitas ab ipso est, ut ipsi soli magis competat in veritate; quia quisquis immortalis est, non a se hanc habet, sed ab illo. Simili modo et in Evangelio legitur, dicente Domino: *Quia nemo est bonus, nisi unus Deus* **(Marc. X, 18)**. Et iterum ipse dicit: *Bonus homo de bono thesauro profert*

bona **(Matth. XII, 35)**. Nemo tamen nisi unus Deus bonus est; quia ipse fons bonitatis est, ex quo caeteri potantur, ut boni sint. Ipse est et invisibilis solus Deus, quia nulli umquam visus est; omnia enim agit per Filium, quem idcirco visum dicimus; ut licet aliter quam est, apparuisse tamen illum significemus. Honorificentiam ergo et gloriam Deo Patri in veritate pronuntiat, cujus pietate et providentia Christus liberavit peccatores ex morte.

(Vers. 18, 19, 20.) *Hoc praeceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum praecedentes super te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem et puram conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt: ex quibus est Hymenaeus et Alexander, quos tradidi Satanae, ut discant non blasphemare.* Postquam Dei Patris et Christi Filii ejus quae et quanta beneficia sint circa peccatores homines memoravit, qui cum essent puniendi, non solum ignovit eis; sed et justificavit, et in filios sibi adoptavit: quo ordine populum disciplina ecclesiastica imbueret, in subjectis ostendit, commonens ut memor electionis suae sanctus Timotheus, id ad quod praedestinatus est, impleat. Praedestinatus est enim, quando ad hoc ab Apostolo assumptus est, ut ordinaretur, dignus judicatus futurus episcopus, ut impleret militiam evangelicam in fide et pura conscientia; qui enim fideliter docet, non potest malam habere conscientiam. Tunc enim fidem exhibet praedicationis suae, si se **292** abstineat a contrariis omnibus; quia exemplo bonorum operum multos lacessit ad credulitatem, fidentes de spe praedicationis; nam qui fidem spernit, procul dubio malae est conscientiae. Aut enim hypocrita praedicatur, aut apertus blasphemus, sicut erant Hymenaeus et Alexander, qui

deserentes fidem naufragi facti sunt, id est, nudi veritate, aut privati vita. Quid est enim veritas, nisi vita? Quos tradidisse se dicit Satanae, ut emendarentur causa blasphemiae. Traditio autem haec est, quia commotus Apostolus blasphemiis eorum, sententiam protulit in eos: diabolus autem qui ad hoc paratus est, ut adversos a Deo accipiat in potestatem, audita sententia, corripit eos; ut intelligerent hac causa se poenis astringi, quia blasphemaverant. Hinc est, unde in Evangelio dictum est inter caetera: *jam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat* **(Joan. V, 14)**, ostendens causa peccati aliquando infirmitates inferri corporibus. Et quia ministro diabolo fiunt, declaravit Dominus, dicens inter multa: *Haec autem cum sit filia Abrahae, quam alligaverat Satanas decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo die sabbati* **(Luc. XIII, 16)**?

CAPUT II.

(Vers. 1-4.) *Exhortare ergo primum omnium fieri deprecationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et pro omnibus qui in sublimiori loco positi sunt; ut placidam et quietam vitam degamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram salutari nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire.* Haec regula ecclesiastica est, tradita a magistro gentium, qua utuntur sacerdotes nostri, ut pro omnibus supplicent, deprecantes pro regibus hujus saeculi; ut subjectas habeant gentes, ut in pace positi, in tranquillitate mentis et quiete Deo nostro servire possimus. Orantes etiam pro iis, quibus sublimis potestas est

credita; ut in justitia et veritate gubernent rempublicam, suppeditante rerum abundantia, ut amota perturbatione seditionis, succedat laetitia; panis enim confirmat cor, et vinum laetificat mentem **(Psal. CIII, 16)**. Postulantes vero pro iis, qui in necessitate varia sunt; ut eruti et liberati, Deum collaudent incolumitatis auctorem. Referentes quoque gratiarum actiones pro iis, quae nobis quotidie Dei providentia praestantur ad vitam; ut in his omnibus Pater collaudetur Deus, ex quo sunt omnia **(I Cor. VIII, 6)**: et Filius ejus, per quem sunt omnia, ut sopitis omnibus, quae huic imperio infesta et inimica sunt, in affectu pietatis et castitatis Deo servire possimus; perturbatio enim et captivitas nec pietatem servat, nec castitatem. Unde enim pius, qui nudus est? et unde castus, ubi potestatis suae non est? Ut haec ergo servari possint, quies necessaria est; ut placita Deo reddantur obsequia, qui omnes homines salvos vult fieri, et cognoscere veritatem. *Haec est,* inquit, *vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* **(Joan. XVII, 3)**. Si Deus utique, qui omnipotens dicitur, omnes homines salvos vult fieri, non impletur ejus voluntas? Sed in omni locutione sensus et conditio latet; unde dicit Petrus apostolus: Omnis Scriptura indiget interpretatione **(II Petr. II, 20)**. Vult enim Deus omnes homines salvos fieri, sed si accedant ad eum; non enim sic vul, ut nolentes salventur: sed vult illos salvari, si et ipsi velint. Nam utique qui legem omnibus dedit, nullum excepit a salute. Numquid medicus non idcirco proponit in publico, ut omnes se ostendat velle salvare; si tamen ab aegris requiratur? Non est enim vera salus, si nolenti tribuatur: nec gaudere potest in percepta salute, qui invitus, si tamen potest fieri, accepit medicinam; ut non dicam quia medicinae effectum habere non potest, nisi

ad illam aeger animum commodaverit; quia haec medicina non est corporalis, sed spiritalis, quae neque dubiis proficit, neque invitis. Fides est enim, quae dat salutem, quam nisi mens tota susceperit voluntate, non solum nihil proderit, sed et oberit. Fidei etenim gratia hanc habet potestatem; ut devotis sibi divinam infundat medelam; indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat.

(Vers. 5.) *Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Dei et Christi unam significat esse voluntatem in salvandis hominibus, unde Deum Patrem, quia ab ipso est omnis auctoritas, unum esse fatetur, et unum mediatorem Dei et hominum Christum Jesum. Missus enim **293** a Patre factus arbiter reconciliavit Deum et homines, reformando eos ad agnitionem ejus; quia enim unus est Pater et Filius, non persona, sed indifferentia naturae; ut arbiter esset Dei et hominum Filius Dei, assumpta carne, homo natus est; ut mediator Dei et hominum esset homo Christus Jesus, id est, non sine divinitate; quia in Deo homo erat, et Deus in homine: et ut ex utroque esset mediator, et ut utrumque reconciliaret, in se primum hoc fecit. Non enim poterat unitatem Dei custodiens, mediator Dei et hominum vocari, quasi alius esset Deus, qui dissidentem hominem a Deo in gratiam revocaret: sed homo qui legem datam non praeteriret, factus est arbiter inter eum qui peccavit, et inter illum qui peccare ignorabat; ut hic ignosceret, et homo de caetero in Dei fide maneret.

(Vers. 6, 7.) *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, cujus testimonium temporibus suis datum est, in quo positus sum ego praedicator et apostolus (veritatem dico, non mentior), magister gentium in fide et veritate.* Quoniam homo

reconciliatus Deo, jam obnoxius erat morti infernae; ut ad Deum cui reconciliatus erat, posset ascendere, Salvator ut arbitrium suum ad effectum perduceret, mori se passus est contra jus; ut descendens ad inferos, mortem de impietate quam in eo gesserat, damnaret, auferens eis quos tenebat; ut de caetero quisquis signum ejus haberet, ab ea teneri non posset. Cujus rei testimonium tempore quo resurrexit, ostendit; destructio enim mortis resurrectio mortuorum est. Quam spem missus est hic Apostolus gentium praedicare, ut ab eo discerent quae spes esset in Christo; hinc enim dictus est magister, ut fidem doceret et veritatem.

(Vers. 8.) *Volo itaque orare viros in omni loco, levantes sanctas manus sine ira et disceptatione.* Pacificum animum monet in oratione esse debere; ut ad effectum deducatur oratio; sanctae enim manus sunt, quando cor mundum est. Sic tamen in omni loco orandum praecipit, ut competens locus intelligatur, non utique importuno aut sordido loco; quippe cum prohibeat Dominus vulgo orare: sed hoc monet, ne in sola Ecclesia putarent orandum **(Matth. VI, 5, 6.)**

(Vers. 9, 10.) *Similiter et mulieres in habitu ordinato, cum verecundia et pudicitia, ornantes semetipsas non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa: sed, quod decet mulieres profitentes pietatem, per opera bona.* Humili habitu mulieres orare debere monet, non in jactantia; qui enim vult audiri, inclinare se debet, amota a se pompa; ut misericordiam Dei provocet. Habitus enim superbus nec impetrat, nec recta de se facit credi. Quis enim prudentium jactanter ornatam mulierem non horeat? quanto magis auctor Deus, qui corpus a se liberum factum, obligatum metallis videt! Nam humilis habitus bonae professioni

congruit, ut possit non aliud aestimari, quam cernitur: quae autem in domo Dei cum pompa se mavult videri, non utique propter Deum, sed propter homines consequitur quod vult, ut gloriosa videatur, nihil consecutura a Deo, nisi maculam. Quanto enim hominibus splendida videtur, tanto magis despicitur a Deo.

(Vers. 11, 12.) *Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Nam docere mulieri non permittitur, neque dominari in virum, sed esse in silentio.* Non solum habitum humilem habere debere mulierem, verum etiam auctoritatem ei denegandam, et subjiciendam praecipit viro; ut tam habitu, quam obsequiis sub potestate sit viri, ex quo trahit originem.

(Vers. 13, 14, 15.) *Adam enim primus creatus est, deinde Eva: et Adam non est seductus, mulier autem seducta facta est in praevaricatione* **(Gen. I, 27)**. *Salva autem erit per filiorum generationem, si manserit in fide et dilectione, et sanctimonia cum pudicitia* **(Gen. III, 6)**. Praefert virum mulieri, propter quod primus creatus est; ut inferior sit mulier, quia post virum et ex viro creata est. Adjicit et aliud, quia diabolus non virum seduxit, sed mulierem; vir autem per mulierem deceptus est: ac per hoc nulla illi concedenda audacia est, sed esse debet in humilitate; quia per illam mors intravit in mundum. *Salva erit,* inquit, *per filiorum generationem; si tamen in fide manserit, et charitate, et pura vita.* Hos enim filios dicit, qui regenerantur per fidem Christi; quia si in generatione sua hi perseveraverint, cum his liberabitur mulier resurgens ex mortuis, non quod ab illis liberabitur, **294** sed per illorum generationem; nam cum credunt, qui destinati sunt in vitam aeternam, pervenitur ad resurrectionem ex mortuis, et fiet salva, credentibus illis, et vitam castam agentibus. Tamdiu

enim resurrectio suspensa est, quamdiu omnes credant praedestinati ad salutem.

CAPUT III.

(Vers. 1.) *Humanus sermo: si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Quoniam episcopum bonae vitae esse oportet, idcirco qui episcopatum cupit, bonum opus desiderat. Hoc enim cupiens, bonam vitam appetere videtur; si tamen non ab iis declinet, quae in subjectis habentur, ne ambitione, aut desiderio pecuniae hoc egisse videatur.

(Vers. 2.) *Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse.* Qualis episcopus debeat esse, describit; ut nemo episcopatum appetat nisi fuerit fidus, et qui ab omnibus contrariis abstinere se possit; ut non indignus sit sua professione. *Unius uxoris virum.* Quamvis secundam numero uxorem non sit habere prohibitum; ut tamen quis dignus ad episcopatum sit, etiam licita debet spernere propter sublimitatem ipsius ordinis; quia caeteris melior debet esse, qui cupidus est sedis illius.

(Vers. 3, 4.) *Sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docibilem, non obnoxium vino; non verberatorem, sed modestum; non litigiosum, non asperum; sed domum suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni castitate.* Talem hominem qui haec custodiat, quae enumerat bona, creari dicit debere episcopum. Haec enim signa sunt dignitatis episcopalis. Si autem quis potiora sectatus, et corpus et animam suam Deo dicaverit, ne se copulet matrimonio;

tanto magis dignior fiet. Ideo enim inferiorem posuit, ut de potiore nemo dubitaret.

(Vers. 5.) *Si quis autem domui suae praeesse nescit, quomodo Ecclesiae Dei diligentiam adhibebit?* Manifestum est quia tunc potest idoneus rector futurus probari, si prius domum suam recte gubernaverit; qui enim in minimis fidelis est, et in magnis fidelis est **(Luc. XVI, 10.)**

(Vers. 6.) *Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli.* Verum est quia rudes in fide solent extolli superbia, maxime si accipiant ordinem; novitate enim et potestate inflatur, arbitrans se prae caeteris digniorem. Videns enim primo anno nativitatis collatum in se honorem, putat non magis ad suum, sed ad aliorum profectum se vocatum, quasi beneficium religioni det magis, quam accipiat ab ea; per quam rem elatus, incurrit laqueum diaboli. Inventa enim occasione superbiae illius, Satanas praecipitat eum. Ideoque in Salomone legitur: *Superbis Deus resistit* **(Prov. III, 34)**. Unde et in alia epistola idem Apostolus ait: *Qui se putat esse aliquid, cum nihil sit, se ipsum seducit* **(Galat. VI, 3)**. Et Dominus: *Qui se,* inquit, *exaltaverit, humiliabitur* **(Luc. XIV, 11)**.

(Vers. 7.) *Oportet autem et illum testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.* Sensum Dominicum secutus, ait oportere futurum episcopum testimonium bonum habere ab extraneis; quia qui in minimis fidelis est, et in magnis, sicut dicit Dominus. Et si in alieno mammona fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Ut hic qui in mundanis rebus et conversatione humana fidelis minime invenitur, dubium non sit quia et in divinis idoneus non erit: si autem hominibus

fidem exhibuerit, multo magis Deo. *Ne in opprobrium incidat, et laqueum diaboli.* Si timorem Dei ante oculos non habuerit episcopus, tempori magis se commodans, hunc quasi infidelem et pseudoprophetam deserit Deus, et deformis videbitur omnibus et maculosus; quia aliter facit, quam praedicat, verbis suis ipse se accusans, qui deputatus est gregi Satanae; tunc enim vera se probat praedicare, si ea conetur et gerere. Magna ergo cura eligendus est, qui domum Dei regendam accipit; si enim terrestrium rerum dispensatores idonei quaerendi sunt, quanto magis coelestium!

(Vers. 8, 9, 10.) *Diaconos pari modo pudicos, non bilingues, non vino multo deditos, non turpibus lucris vacantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, et sic ministrent sine crimine.* Qui tanta circa diaconos eligendos praecipit, quos constat ministros esse sacerdotum; quales vult esse episcopos, nisi sicut ipse ait, irreprehensibiles, negotia publica, turpia et vilia lucra non habentes? **295** Scit enim ideo negotiari, ut capiant lucra, nec aliud profitentur quam gerunt. Turpia autem lucra haec dicit esse, si sub pia professione quaestibus studeatur; turpis enim deprehenditur, cum se purum ostentet. Post episcopum tamen diaconatus ordinationem subjecit. Quare, nisi quia episcopi et presbyteri una ordinatio est? Uterque enim sacerdos est, sed episcopus primus est; ut omnis episcopus presbyter sit, non tamen omnis presbyter episcopus; hic enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. Denique Timotheum presbyterum ordinatum significat: sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat. Unde et quemadmodum episcopum ordinet, ostendit; neque enim fas

erat aut licebat, ut inferior ordinaret majorem; nemo enim tribuit, quod non accepit.

(Vers. 11.) *Mulieres similiter pudicas, non studentes discordiae, sed sobrias, fideles in omnibus.* Quia sanctum praecipit creari episcopum, adaeque et diaconum, non utique disparem vult esse plebem; quippe cum dicat Dominus: *Sancti estote; quia et ego sanctus sum* **(Levit. XIX, 2)**. Ideoque etiam mulieres, quae inferiores videntur, sine crimine vult esse; ut munda sit Ecclesia Dei. Sed Cataphrygae erroris occasionem captantes, propter quod post diaconos mulieres alloquitur, etiam ipsas diaconas ordinari debere vana praesumptione defendunt; cum sciant apostolos septem diaconos elegisse. Numquid nulla mulier tunc idonea inventa est, cum inter undecim apostolos sanctas mulieres fuisse legamus? Sed ut haeretici animum suum verbis, non sensu legis astruere videantur, Apostoli verbis contra sensum nituntur Apostoli; ut cum ille mulierem in Ecclesia in silentio esse debere praecipiat, illi e contra etiam auctoritatem in Ecclesia vindicent ministerii.

(Vers. 12, 13.) *Diacones sint unius uxoris viri, filios bene regentes, et domos proprias; qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirunt, et multam fiduciam in fide, quae est in Christo Jesu.* Ea quae minus dixerat de ordinatione diaconatus, nunc subjecit. Ostendit etiam ipsos unius uxoris viros esse debere; ut hi ad ministerium Dei eligantur, qui non sunt egressi constitutum Dei. Homini enim unam uxorem decrevit Deus, cum qua benedicatur; nemo enim cum secunda benedicitur. Qui si filios bene gubernaverint, et domos suas, id est, vernaculos aut domesticos, poterunt digni fieri sacerdotio, et fiduciam habere apud Deum; ut sciant se posse

impetrare, quod postulant, jam de caetero se ab usu feminae cohibentes. Veteribus enim idcirco concessum est levitis aut sacerdotibus uxores ad usum habere; quia multum tempus otio vacabant a ministerio aut sacerdotio (multitudo enim erat sacerdotum, et magna copia levitarum, et unusquisque certo tempore serviebat divinis ceremoniis secundum institutum David **(I Par. VI, 31, 32)**; hic enim viginti et quatuor classes constituit sacerdotum, ut vicibus deservirent: unde Abia octavam classem habuit, cujus vice Zacharias fungebatur sacerdotio, sicut continetur in libro Paralipomenon **(I Par. XXIII, 4 et seq.)**, ita ut tempore quo non illos contingebat deservire altari, domorum suarum agerent curam: at ubi vero tempus imminebat ministerii, purificati aliquantis diebus, accedebant ad templum offerre Deo. Nunc autem septem diaconos esse oportet, et aliquantos presbyteros, ut bini sint per Ecclesias, et unus in civitate episcopus: ac per hoc omnes a conventu feminae abstinere debere; quia necesse est eos quotidie praesto esse in Ecclesia, nec habere dilationem, ut post conventum legitime purificentur, sicut veteres. Omni enim hebdomada offerendum est, etiam si non quotidie peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada; etsi non desint, qui prope quotidie baptizentur aegri. Nam veteribus ideo concessum est, quia multo tempore in templo non videbantur, sed erant privati. Si enim plebeiis hominibus orationis causa ad tempus abstinere se praecipit, ut vacent orationi; quanto magis levitis aut sacerdotibus, quos die nocteque pro plebe sibi commissa oportet orare! Mundiores ergo esse debent caeteris; quia actores Dei sunt.

(Vers. 14, 15.) *Haec tibi scribo, fili Timothee, sperans cito me venire ad te: si autem tardavero, ut scias quemadmodum oporteat te in domo Dei conversari, quae est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Quantum ad scientiam ejus pertinebat, hoc erat in eo quod citius illum visurus esset: sed quia solet aliud placere Deo, cujus providentia ipsi soli cognita est; **296** idcirco ne forte, inquit, tardem, scribo tibi, ut scias quomodo Ecclesiam ordines, quae est domus Dei; ut cum totus mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus ejus dicatur, cujus hodie rector est Damasus. Mundus enim in praevaricatione est, diverso turbatus errore; ideo illic necesse est dicatur esse domus Dei, et veritas, ubi secundum voluntatem suam timetur. Hoc profitentibus de eo servis, quod ipse dignatus est docere, ne forte verba ejus negarentur esse, virtutibus haec signavit, quae a nullo alio fieri possunt; ut his infidelitas accusata inexcusabilis pereat. Firmamentum enim veritatis hujus signa sunt et prodigia.

(Vers. 16.) *Et quidem omnium confessione magnum est hujus pietatis mysterium.* Nullum fidelium admirari negat sacramentum veritatis in Ecclesia praedicatae, quam pietatem appellat; magnanimitatem enim et clementiam suam cognoscentibus aeterna et divina tribuit dona, excepta remissione peccatorum, quam hic in praesenti largitur. *Quod declaratum est in carne, justificatum est in spiritu, visum est angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in gloria.* Sacramentum mysterii Dei, quod est Christus in carne, dicit manifestatum, quod latebat in spiritu. Natus enim homo Filius Dei, qui in secreto erat apud Deum, opere et praedicatione declaravit se creaturae, et hoc est justificatum esse in Spiritu, operibus et virtute claruisse eum,

qui erat in carne, quis esset: deinde apparuisse angelis, non jam in forma humilitatis, sed in potestate. Tamdiu enim aspectu humilis visus est per carnem, quam diu devicta morte, resurgeret a mortuis, et videretur majestas ejus, qui natus ut homo, non erat totus homo; ut agnoscentes angeli mysterium, quod prius latuit, declaratum in carne, genu illi flectentes quasi Deo, gratias agant; quia didicerunt veritatem, quae gentibus praedicata est, ut ab errore liberarentur; in quo mundus proficit, ut non damnetur. *Creditum est mundo.* Ideo enim creditum est mundo Dei sacramentum, ut perfidia ejus veniam erroris mereri non possit, sicut dicit Dominus de Judaeis: *Si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habebunt de peccato suo* **(Joan. XV, 22)**.

Assumptum est in gloria. Quia quod velut infirmum et deforme contempserunt, assumptum est in gloria; post crucem enim manifestata persona et virtute sua Salvator palam, famulantibus nubibus, ascendit gloriosus in coelos.

CAPUT IV.

(Vers. 1-5.) *Spiritus autem manifesto dicit quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritus fallaces, ac doctrinas daemoniorum in simulatione falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium nubere et abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem; quia omnis creatura Dei bona est, et*

nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem. Quae sibi Spiritus sanctus futura revelaverit ad instructionem Ecclesiarum et cautelam, non tacet; ut praemonitae Ecclesiae, sollicitae sint, ne ab hujusmodi possint circumveniri hominibus. Quid enim tam clarum, tamque apertum ad evitandos aut magis condemnandos doctrinae hujus pestiferae viros potuit manifesta voce praefari, nisi ut asseverationem eorum fallacem, ac simulatam doctrinam daemoniorum nuncuparet; ut cum hujus asseverationis sermones audiuntur, a diabolo composita esse doctrina haec sciretur, quam praedixerat Spiritus sanctus quae de incarnatione Salvatoris asserit falsa, quae nunc in Marcionitis, quamvis pene defecerint, Patricianis, aut maxime in Manichaeis denotatur **(De Patricianis Philastrius, et Augustinus haeresi, 61)**? Hi enim et Christum natum negant, et nuptias prohibent, et abstinendum a cibis tradunt. Quorum cauteriatam dicit conscientiam, hoc est, simulatione corruptam; quia sicut cauterium corium corrumpit, et notam infligit: ita et fallacia conscientiam, quae dolo malevolentiae aliud scit, et aliud profitetur, denotat ad perditionem. Jam enim hos immutari negat, ut salventur; quia sicut cauterium immutari non potest, ita nec eorum animus emendari; nihil enim pejus simulatione. Tales enim ii sunt, quales et Judaei, illi qui intelligentes Christum Dei virtute operari, in Beelzebub haec ab eo fieri dicebant. Ut enim fabricatorem **297** hominis male tractent, cum natos se non doleant, nuptias tamen prohibent, et Christo carnem subtrahunt: et ut ad ejus injuriam proficiant, ab iis quae usibus nostris instituit, abstinendum docent; ut per id quod despiciuntur, mala esse, et a malo auctore inventa videantur.

Hinc est unde Apostolus omnia a Deo bona facta ostendit, si tamen cum gratiarum actione sumantur; immunda enim erunt ei, qui non laudat in his Creatorem. Nec enim possunt bene illi proficere, qui sic illa sumit, ut male tractet auctorem eorum.

(Vers. 6.) *Haec igitur proponens fratribus, bonus eris minister Jesu Christi, enutritus verbis fidei, et bonae doctrinae, quam assecutus es.* Quid tam verum, quid tam clarum et providum, nisi ut disciplina christiana incorrupte tradatur, ut fructus ejus in area Dominica fertilis ac firmus collaudetur; hoc est, ut in die judicii non reprobas et igni comburendus censeatur. Hoc boni doctoris est atque idonei ministri Domini nostri Jesu Christi; quippe cum enutritum hunc dicat verbis fidei et bonae doctrinae, quam ab infantia hunc assecutum asserit. Qui enim integre omnibus Hebraeorum libris imbutus erat, accepta fide, perfectum fecit doctorem.

(Vers. 7, 8.) *Profanas autem et aniles fabulas abnue, exercens temetipsum ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum, pietas vero ad omnia utilis est, promissionem habens vitae praesentis et futurae.* Profana verba adversa intelliguntur; aniles autem fabulae deliramenta quaedam sunt. Haec quorumdam perstrepentium vocibus solent in contentionem deduci; ut quasi tractatus habeatur rei inanis, cujus effectus nullus est, nisi vanitatis. Ab iis ergo quae contraria sunt, declinandum monet, simili modo et ab illis quae anilia sunt, vanitate quadam composita; sunt enim aliqui, qui calore animi mittunt se in disputationes hujusmodi. Pietati autem operam dandam commonet, quia grandem habet profectum. Qui enim misericordiae student, senioribus vicem reddentes parentibus: et in praesenti vita auxilia Dei non

deerunt illis, et in futuro immortalitatem habebunt cum gloria. Exercitium autem corporale ad modicum utile dicit; jejunare enim et abstinere a cibis, manente auctoritate Creatoris, non multum prodest, nisi addatur huic pietas, cujus opera multorum precibus adjuvatur ad Dominum promerendum. Denique illos qui fratribus largi sunt, et variis titulis obsequentes, in vitam aeternam proficere Evangelicus sermo testatur **(Matth. XXV, 41)**: dissentientes autem ab hoc opere, in aeternum ignem. Corporis autem exercitium nihil aliud quam carnis frena sunt. Si quis ergo, quia misericordia magna res est, lubricum tamen carnis patiatur, hujusmodi quid fiet? Sine dubio vapulabit; quia illud oportuit fieri, et hoc minime praetermitti **(Luc. XI, 42)**. Si autem solum corporis habuit exercitium, perennes poenas patietur, sicut in Evangelio Dominus repromisit **(Matth. XXV, 41)**; omnis enim summa disciplinae nostrae in misericordia et pietate est. Aliud tamen exercitium corporis habent carnales, et aliud spiritales; carnales enim sagina et dapibus nutriunt corpora sua; ut celeri motu proficiant ad perditionem: spiritales autem jejuniis et abstinentia temperant corpora sua; ut pigra facta circa desideria, possint digna esse futura resurrectione. Hic enim propter spem futuram castigat corpus: ille vero propter futuri desperationem fovet, curam ejus agens ad tempus; ut moveatur citius ad peccandum.

(Vers. 9, 10.) *Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. Ad hoc enim laboramus, et persecutiones patimur; quia speramus in Deum vivum, qui est salutaris omnium hominum, maxime fidelium.* Dignum est plane et accepto ferendum pro spe, quae est in Deum, pati persecutiones; quia in praesenti vita spes caduca est, in promissione autem Dei firma atque

stabilis. Ipse est enim salus omnium; quia ex ipso et per ipsum vivunt, quantum ad praesentem vitam pertinet, omnes; quantum vero ad promissam salutem, fideles. Cognoscentibus enim se post hanc vitam, quae morte finitur, aliam se daturum promisit, quae immortalitate vigebit. Ideo ergo ait: *Maxime fidelium.*

(Vers. 11, 12.) *Praecipe haec, et doce. Nemo juventutem tuam contemnat, sed forma esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, et castitate.* Timotheus quantum ad aetatem pertinet, juvenis erat: quantum ad mores et conversationem, **298** senior et gravis. Quem ideo sic monet, ut profectus ejus per omnia exemplum esset bonorum operum; ut in adolescente mirabilis videretur et gravis disciplina, ut actus ejus excusarent aetatem: et non quasi juvenis, sed quasi senior haberetur; et erubescerent majores natu, nisi se exhibuissent juxta formam hujus, conversatione et moribus graves: juvenes autem coaevum suum haberent magistrum. Mirabilis adolescens sanctissimus Timotheus, cujus exemplo indisciplinata coercenda juventus est, et seniorum irreverentia punienda.

(Vers. 13, 14.) *Dum venio, attende lectionem, exhortationem, ac doctrinam. Noli negligere gratiam, quae est in te, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.* Intentum vult hunc esse et deditum exercitio lectionis, ut omni cura diligentiaque hoc enitatur, ut exhortetur et doceat. Exhortatio est, cum miti verbo aliquos provocamus ad opus bonum: docere vero, quando ea quae latent, intimamus mentibus audientium. Si enim rector populi ab his dissimulat, negligit gratiam datam sibi; ad hoc enim creatur dux populo, ut hujus salutis sollicitudinem gerat, admonendo,

docendo, ut fructum habeat ordinatio: quem ad hoc utique Deus constituit, ut proficiat saluti plebis suae. Qui ergo in hac auctoritate positus indiligens fuerit, Dei contemptor habebitur, minimus in regno coelorum vocatus; neque enim poterit facere, qui nec docere dignatur **(Matth. V, 19)**. Gratiam tamen dari ordinatoris significat per prophetiam, et manuum impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus; manus vero impositiones verba sunt mystica, quibus confirmatur ad hoc opus electus, accipiens auctoritatem, teste conscientia sua; ut audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.

(Vers. 15, 16.) *Haec meditare, in his esto; ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi et doctrinae, insta in illis. Hoc enim faciendo, et te ipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.* Ut forma sit omnibus non solum in bonis operibus, verum etiam in doctrinae exercitio, admonet. Apparere enim debere significat exercitii profectum, non in doctrina dumtaxat, sed et in gestis; bona enim arbor bonos facit fructus **(Matth. XII, 17)**: similiter et bona doctrina mala opera habere non potest; ut cum visa fuerint bona opera, divini magisterii fructus esse intelligantur, et auditores possint proficere. Tum enim vera et metuenda esse intelligunt, quae dicuntur, quando ab eo ipso qui docet, magna veneratione observari videntur. Quod rectori plebis duobus proficit modis: et suorum enim bonorum operum, et audientium mercedem accipiet; quomodo si negligens fuerit, tam pro se, quam pro eis redditurus est rationem.

CAPUT V.

(Vers. 1, 2.) *Seniorem ne increpaveris, sed exhortare ut patrem, juniores ut fratres, anus ut matres, adolescentulas ut sorores in omni castitate.* Propter honorificentiam aetatis majorem natu cum mansuetudine ad bonum opus docet provocandum, ut facilius suscipiat admonitionem; potest enim vereri commonitus, ne postea corripiatur, quod turpe est seniori. Nam apud omnes utique gentes honorabilis est senectus: unde et Synagoga, et postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine consilio nihil agebatur in Ecclesia. Quod qua negligentia obsoleverit, nescio; nisi forte doctorum desidia, aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri. Juniores quasi fratres censet admonendos cum dilectionis affectu; ut videntes amoris causa se commoneri, facilius se corrigant, quippe cum videant non discrepare opera ejus a praedicatione. Anus vero quasi matres; ut dum miti sermone doceri se vident, non aspere accipiant, quia honorifice proficiunt: asperum est enim senioribus, cum corripiuntur a junioribus. Quod temperamento quodam leniri vult, ut profectus sit et dicenti et audienti. Adolescentulas ut sorores admonet edocendas; ut prompte possint bonae conversationis suscipere disciplinam. Quando enim non cum imperio insinuari sibi videt, quae ad bonam pertinent vitam, consentit, humilem se praebens admonenti. Blanditiis enim solent obtineri, quae auctoritate non possunt; nam animalia quando membra sua zelantur, blanditiis tamen cedunt.

(Vers. 3.) *Viduas honora, quae vere viduae sunt.* Has viduas dicit honorandas, quae data opera viduae sunt: quae cum possent nubere, ut meliores essent, et dignae Deo,

secundas **299** nuptias respuerunt, scientes semel benedici conjugium, aemulae sanctissimae Annae, quae jejuniis et obsecrationibus Deo serviebat nocte dieque, unius viri experta concubitum **(Luc. II, 36)**.

(Vers. 4.) *Si qua autem vidua filios vel nepotes habet, discat primum domum suam pie tractare, et mutuam vicem gratiarum reddere parentibus; hoc enim acceptum est coram Deo.* Viduam prius in hac vita et conversatione dicit probandam, ut tunc demum digna sit vidua Ecclesiae nuncupari, quae non quaestus causa magis, quam defensionis, ecclesiasticae succumbat disciplinae. Praeire enim debent merita, ut accedenti debitus honor tribui videatur; quae enim affectus suos pie tractavit, et domum bene gubernavit, Dei legem servavit, digna effecta remuneratione Ecclesiae.

(Vers. 5.) *Nam quae vere vidua est et desolata, sperat in Deo, et instat orationibus noctu dieque.* Viduam filios aut nepotes habentem non facile admittendam ad stipendia Ecclesiae; quia si pie et sollicite domum suam gubernavit, necesse est reddi illi vicem a suis, sicut et illa reddidit propinquis: si autem, ut adsolet, impietas fuerit operata, ut anus despiciatur a suis, quos pie tractavit, dignum esse hanc suscipi ab Ecclesia; quia in Domini lege fideliter conversata est. Vidua igitur desolata, et a suis contempta, sperat in Deo; videns enim ex nulla parte se habere suffragium, toto animo devota est Deo, de quo solo auxilium vitae salutisque exspectat.

(Vers. 6.) *Nam quae in deliciis est vidua, vivens mortua est.* Viduam, propter quod vidua dicitur, talem esse debere significat, ut ad Dominum promerendum orationibus vacet, Deo serviens nocte dieque; ut ostendat se idcirco nuptias

secundas contempsisse, ut instaret disciplinae Dominicae. Si enim sub nomine viduae deliciis vacet aut luxuriae, vivens mortua habenda est; quia imposturae genus est, aliud agere, et aliud profiteri: non obsequia et devotionem Dei, sed honorem viduae volentes habere; cum nominis ipsius professio hoc indicet; quia spreto viro, Deum elegit, cui serviat tota mente, propter vitam promissam.

(Vers. 7.) *Et haec praecipe, ut irreprehensibiles sint.* Tantam diligentiam actuum ac morum viduam vult habere, ut reprehendi non possit; amota enim a spe mundanae conversationis, et corporis curandi officio, propter hoc se ad Deum contulit, ut probabilem agat vitam. Sublatis enim occasionibus, quae aditus solent aperire peccatis, potest bona conversatio incolumis permanere.

(Vers. 8.) *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Hanc viduam quae negligens fuit circa suos affectus, ut educaret eos in disciplina et correctione Domini, inhonorandam dicit; quia sicut perfidi, legi Domini non obedivit, ut pejor habeatur. Necesse est enim ut deterior sit, qui sub lege et timore Dei agens contemptor est, quam qui non subjectus est legi; hic enim nescit, ille autem sciens contemnit.

(Vers. 9, 10.) *Vidua eligatur annorum non minus sexaginta, quae fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios enutrivit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si pressuram patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.* Si praerogativa praeteritorum operum vidua commendatur, eligendam hanc docet; Domini enim judicio adscribitur nomen ejus ecclesiasticis

monimentis, quam dignam vetus vita declarat. Imbuta enim divinis obsequiis, et in his vitam atterens, suscipienda est in sinu Ecclesiae, cui olim se vovit legitimis servitiis.

(Vers. 11.) *Adolescentulas vero viduas devita; cum enim vitam in deliciis egerint, in Christo nubere volunt.* Prohibet adolescentulas viduas in hac suscipi professione, lubricae enim aetati fides facile haberi non debet; quippe cum quarumdam exempla praecedant, quae post professionem vitae deliciarum oblectatione nomen, non opera viduitatis habent, et conversae nuptiis sollicitantur. Qui enim putat se in Christo vitam deliciis agere, minime innocens perseverat; luxuria enim trahit illum ad sua membra, ut subjiciatur peccato; deliciae enim januae sunt peccati. Non enim quo tendat, ignoratur, qui fluidam amat vitam.

(Vers. 12.) *Habentes damnationem; quia primam fidem irritam fecerunt.* **300** Quid maneat tales, ostendit; ne facile audeant, quod implere difficile est: aut si animus est huic devotioni deditus, apud se interim teneat; quia didicit temerarium esse profiteri, quod adhuc juvenili aetati credi non debet. Damnationi enim fit obnoxius, qui ab hoc declinat quod recte fecerat. Quantum enim laudabile est, si impleat quod ultra vires ejus creditur; tanto magis puniendus erit, si hoc audeat sibi imponere praesumptione temeritatis, quod ferre non possit: nec ad veniam debet pertinere, qui est a primordio infidelis inventus.

(Vers. 13.) *Simul autem et otiosae discunt circuire: non solum autem otiosae, sed et verbosae, et curiosae, loquentes quae non oportet.* Quaedam virgines vel viduae, commendante professione (gloriosum est enim hujus rei vocabulum)

acceptabiles sunt domibus divitum, quae id agunt; ut pareant voluntatibus eorum, ambulantes et quaerentes quae perferant ad illos, quibus delectentur, ut otiosae muneribus afficiantur: et malo more plus quaerant fabulis, quam quae operantur manibus; ut elatae procedant et compositae, contra professionem suam agentes. Quae res solet illis etiam in hac vita esse contraria; revelatur enim id, quod semper occultum putant. Quid est enim, ut ea loquantur, quae non oportet? Nuptiarum enim sunt proximae, multorum secretorum participes, adulatrices, servorum querulae.

(Vers. 14, 15.) *Volo itaque juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia. Jam enim quaedam deerraverunt post Satanam.* Quoniam quae supra dixit de hujusmodi, contraria et illicita sunt, perducent eas ad mortem; idcirco consilium dat, et praecipit ea fieri, quae licita sunt. Melius est enim domus curam suae gerere, quam in aliena domo adulterari: et multum expedit nubere, quam sub bona et pia professione notabiliter in malo incedere: plus autem est cum pudore manibus victum quaerere, quam inverecunde cum otio aliena utensilia exspectare. Sic enim invenit occasionem Satanas, quomodo subvertat animas inconsultas, cum pia profitentes injuste versantur; nihil enim tam periculosum est, quam si professioni gesta repugnent. Apertum enim malum non zelatur Satanas; quia gaudet in illo: istum vero quem videt fallere, id agit, ut manifestet illum suum filium esse, non Dei: quod factum non displicet Deo.

(Vers. 16.) *Si quis fidelis, vel si qua fidelis habet viduas, sufficienter subministret illis; ut eorum alimoniis non gravetur Ecclesia, ut veris viduis sufficiat.* Quid mirum si

Apostolica potestas futura potuit praevidere? Nam apparet quod dixit, quia fidelium viduae nunc multum gravant Ecclesiam, et eorum qui locupletes videntur mundi; quia per senectutis causa desistentes eas ab opere lanificii, retrahunt eis et vestimentum et victum, non totum tamen, sed ex parte; ut illae ipsa inopia ad Ecclesiam convertantur, ut vivant: quos oportebat non solum suis indigentibus largiri, verum etiam alias inopes pascere et contegere. Quod multum obest; cum enim his datur, caeteris aut minus, aut non datur, quibus magis dandum est, quae dignae sunt Ecclesiae sumptibus ministrari. Sic autem gravatur, cum cogitur vestire multos, quae deberet vestire paucos: et plebs quae libenter et frequenter possit ministrare paucis, cogitur plures dimittere; ut aut murmuret, aut tardius eis occurrat. Nam cum praecipiat unius viri uxorem eligi viduam, nunc inveniuntur inter eas non tantum duum aut trium maritorum uxores, sed et quae turpius vixerint: quod aliquando per negligentiam fit, aliquando potentatu insinuantis.

(Vers. 17.) *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore habeantur digni: maxime qui laborant in verbo et doctrina.* Boni dispensatores ac fideles non solum honore sublimi debent digni judicari, sed et terreno; ut non contristentur indigentia sumptuum, sed magis gaudeant fide sua et doctrina. Instantior enim fit, si non humilietur inopia: et crescit in illo auctoritas, cum videt se etiam in praesenti laboris sui fructum percipere; non ut abundet, sed ut non deficiat.

(Vers. 18.) *Dicit enim Scriptura: Non infrenabis bovem triturantem* **(Deut. XXV, 4)**; et: *Dignus est operarius mercede sua* **(Luc. X, 7)**. Tanta merces debet esset

evangelizanti regnum Dei, qua neque contristetur, neque extollatur.

301 (Vers. 19.) *Adversum presbyterum accusationem ne receperis.* Quoniam hujus ordinis sublimis honor est (hujusmodi enim vicarii Christi sunt), idcirco non facile de hac persona accusatio debet admitti. Incredibile enim debet videri istum, qui Dei antistes est, criminose versatum, sicut credibile est scenicum esse turpissimum.

(Vers. 20.) *Delinquentes autem coram omnibus argue, ut caeteri metum habeant.* Quomodo non facile credi debet de presbytero crimen; si probetur tamen, aut sit manifestum quia irreverenter versatus est, publice praecipit arguendum, ut et caeteri terreantur, quod non solum ordinatis proficit, sed et plebi; quando enim vident dignitosum virum erroris causa corripi, necesse est ut sibi caveant.

(Vers. 21, 22). *Testor coram Deo, et Christo Jesu, et electis angelis; ut haec custodias, sine praejudicio nihil faciens in partem aliam declinans. Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Temet ipsum castum custodi.* Contestationem deponit apud Deum Patrem, et Christum filium ejus et electos ejus angelos, quos Dominus in Evangelio sanctos appellat **(Marc., VIII, 38)**. Hi ergo electi sunt, quia sunt alii reprobi, qui sunt non Dei angeli, sed diaboli, assentientes apostasiae ejus. Sub testatione ergo ea, quae ad ordinationem Ecclesiae mandat custodiri, praecipit nihil fieri sine praejudicio; ne facile aliquis accipiat ecclesiasticam dignitatem, nisi prius de vita ejus et moribus fuerit disputatum; ut dignus approbatus, minister aut sacerdos constituatur, ut non postea si reprehensibilis videatur,

poeniteat forte principem populi non ad liquidum praejudicasse quid mereretur, quem improbabiliter ordinavit; nec illum cujus peccata ad suspicionem veniunt, ordinandum, ne commaculetur ordinator vitiis et delictis ejus. Si ergo omnino latentia sunt delicta, immunis erit rector; quia conscientia ejus libera est. Suspicio enim trepidum facit; peccat enim si non probat, et sic ordinat. Melior enim caeteris debet probari, qui ordinandus est; non enim sufficit, si sine crimine sit; quia merita ejus debent praeire bonorum operum, ut dignus habeatur ad ordinationem. Haec episcopus custodiens, castum se exhibebit religioni: cujus rei in futuro praemium consequetur.

(Vers. 23.) *Noli adhuc bibere aquam, sed vino modico utere propter stomachum tuum, et crebras tuas infirmitates.* Nunc speciale consilium dat, ut se ipsum salubri regat doctrina; prudenter enim Deus sibi serviri vult, non ut nimietate sua debiles fiant, et postea medicorum suffragia requirant. Temperandum enim est, ut si fieri potest, coeptum obsequium gradatim provehatur, quam per inconsiderantiam minuatur. Intemperantia enim ipsam animam inquietam facit, ut cum de infirmitate sollicita est, non tantum dedita sit divinis servitiis. Damnum enim affert improvidentia; anima in tranquillitate posita, totum cor extollit ad Deum, integro consilio obsecrans, quae petenda sunt.

(Vers. 24, 25.) *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, praecedentia ad judicium, quosdam vero et subsequuntur. Pari modo et opera bona manifesta sunt: et quae aliter se habent, abscondi non possunt.* Nullam excusationem vult intelligi fore eorum, qui his adhaerent, quorum peccata pro palam sunt; ut cum evitandi sint, magis honori sint. Hoc ergo

significat, ut homo Dei ab his secernatur, maxime dispensator Christi, qui etiam corripiendi eos habet auctoritatem; qui si se emendare promittunt, retinendi sunt. Alios vero subsequi mala opera illorum ostendit; quia cum viventes aestimantur boni, mortui deteguntur; ut qui prius ostendebant se idoneos, postmodum declarentur impostores. Superiori ratione sicut mala, ita et facta bona manifesta sunt; bona enim vita et actus modesti abscondi non possunt, quae adhibita pietate, faciunt perfectos: sed sicut quaedam mala occulta ad praesens sunt, ita et bona; nemo enim omnia in hominibus potest scire: sed ex iis quae videt et audit, probat et judicat. Perpendit enim an ea quae dicuntur, conveniant ei, de quo dicuntur, sive bona, sive mala: quae autem occulta fuerint hominibus, in die judicii palam fient. Propter hoc ergo dicta sunt, ut sciant hujusmodi graviorem se causam habere prae caeteris. Pejor est enim qui se, cum sit malus, bonum ostendit, quam ille qui aperte est malus.

302 CAPUT VI.

(Vers. 1.) *Quotquot sub jugo sunt servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur; ne nomen Domini et doctrina blasphemetur.* Servorum obsequiis dominos Deo gratias vult referre; cum enim per Dei disciplinam fidelia illis exhibuerint servitia, forte huic etiam ipsi se subjicient disciplinae.

(Vers. 2.) *Qui vero fideles habent dominos, non contemnant; quia fratres sunt: sed magis serviant; quia fideles sunt et dilecti; qui beneficia percipiunt.* Si profanis dominis

serviendum tota sollicitudine imperat, quanto magis fidelibus! Tunc enim probat se timori Dei subjectum, si fideli et temporali domino toto animo fuerit obsecutus. Ne contemnendum putet, quia frater dicitur causa communis fidei; quia magis corripiendus erit, qui fidelem dominum contemnendum putaverit.

(Vers. 3.) *Haec doce et exhortare.* Doctrinam Dominicam manifestari vult, ut obtrectatores videant; quia non est quod reprehendantur, in ea: considerantes pariter quae in sacris eorum sint occulta turpia, et erubescant per quod inexcusabiles erunt.

(Vers. 4, 5.) *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quae secundum pietatem est, doctrinae: superbit autem nihil sciens, sed languens circa quaestiones et pugnas verborum, ex quibus fiunt invidiae, contentiones, blasphemiae, suspiciones malae, conflictationes hominum, qui corrupti sunt mente, et qui veritate caruerunt, existimantes quaestum esse pietatem, et Dei culturam; discede ab hujusmodi.* Discrepantes a disciplina catholica spernendos praecipit, maxime qui convicti et correcti acquiescere nolunt perturbatione mentis pravae, qui contentionibus delectantur et pascuntur. Elatus enim vinci se non patitur, quippe cum ad favorem quaerendum in conflictum prorumpat, quod a mansuetis et bonis viris vitandum est. Contentio enim numquam est sine lite, et parum esset si lis sola oriretur, sed blasphemiae et inimicitiae, quod a Dei servis alienum est. Ab his autem qui corrupti mente, veritate privati sunt, utile judicatur; Dei enim culturam et pietatem quaestum existimant, non de futuro aliquid sperantes; sed quomodo in praesenti se transigant providentes,

sicut et mundanae sectae, quas constat propter praesentia lucra inventas; non nescii quosdam hoc libenter audire, quod in hac vita florendum sit; ideoque desistendum ab hujusmodi.

(Vers. 6.) *Est autem quaestus magnus pietas cum sufficientia.* Magnas divitias et acquisitionem in eo dicit, si quis fidelis suo contentus sit; plus enim et in semetipso et in caeteris est, qui misericordia Dei acquisitus ad futuram vitam, ad praesens sufficere sibi putat, quod habet, non dubitans ex eo ipso largiri. Omnis enim avarus impius est, et sibi et caeteris nocens.

(Vers. 7, 8.) *Nihil enim intulimus in mundum, verum quia nec auferre possumus quidquam; habentes autem alimentum, et quibus tegamur, his contenti simus.* Frustra mortales homines copiae studere, et locupletes fieri velle aperta voce declarat, cum sciant nihil se proprium habere in mundo. Cui rei proficit humana cupiditas, nisi quia ipsa sibi inimica exsistit? Nihil enim intulit mundo, nihil auferre poterit. Quid sibi incutit sollicitudinem, et quaerit congregare? Talis hinc exiet, qualis venit. Quod etiam scribit Job, et in sua passione fatetur, dicens: *Nudus exivi de utero matris meae, nudus revertar in terram . . . . sit nomen Domini benedictum* **(Job I, 21)**. Quod si avari non retinerent in perniciem suam, pauci conderent quod pluribus posset proficere cum eorum ipsorum emolumento.

(Vers. 9, 10.) *Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum, et desideria multa inutilia et nociva, quae demergunt homines in exitium et interitum. Radix enim omnium malorum est avaritia, quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis.* Nihil tam

asperum, tamque perniciosum est, quam si ecclesiasticus, maxime qui in sublimi loco est, divitiis hujus saeculi studeat; quia non solum sibi ipsi, sed et caeteris obest. Contrariam enim formam dat hominibus; necesse est enim multos imitatores ejus existere ad perditionem. Quanto enim honorificentior ordine est, tanto magis suadet imitandum se, maxime in hac re, quae in ista vita proclivis est; avaritia enim **303** omnia mala potest admittere. Ideo radix omnium malorum est, quia ut desideria sua expleat, quod impossibile est, et maleficia, et homicidia, et obscenitatem, et quidquid sceleris est, perpetrat; nec ad praesens secura, quia semper cupida; et in futuro damnata.

(Vers. 11.) *Tu autem, homo Dei, haec fuge.* Abscindere se hominem Dei ab hac hortatur et praecipit, ut et hic securus sit, et in futuro praemiis remuneretur divinis. Non enim immerito coronandus est, qui hanc spernit, quae multis suadet.

(Vers. 12.) *Sequere autem justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, tranquillitatem animi. Certa bonum certamen fidei, aprehende vitam aeternam, ad quam et vocatus es, et confessus es bonam confessionem coram multis testibus.* Quoniam avaritia res iniqua est, hominem Dei, ut ab hac dissentiat, justitiam sequi jubet atque pietatem, et alia quae memorat; non enim poterit hanc evitare, nisi his adhaeserit, quae avaritiae adversa sunt. Quomodo autem fieri potest ut avarus fidelis sit, qui operibus negat, quod verbis fateri videtur? Unde autem amator fraternitatis, cujus manus sunt aridae? quomodo vero patiens, qui semper ad aliena se tendit? aut quatenus quietem animi possit habere, qui die nocteque aviditate cupiditatis incenditur? Sed quia ab homine Dei Timotheo iniquitas haec aliena erat, bonum certamen fidei

aggredi jubetur. Fidei enim victoria est, cum omnia vitia et crimina subjugantur; ut ad aeternae vitae praemia veniatur: cujus confessio inter ipsa rudimenta fidei, teste interrogante et respondente monimentis ecclesiasticis continetur.

(Vers. 13-16.) *Praecipio tibi in conspectu Dei, qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem: ut serves mandatum immaculatum, irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi: quem suis temporibus ostendet beatus ille et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lumen habitat inaccessibile, quem vidit nemo hominum, nec videre potest, cui honor et potestas aeterna, amen.* Magna vigilantia atque providentia praecepta dat rectori Ecclesiae; in hujus enim persona totius populi salus consistit. Non sollicitus de cura Timothei, tam circumspectus est, sed propter successores ejus, ut exemplo Timothei Ecclesiae ordinationem custodirent; ipsi quoque futuris formam tradentes a semetipsis inciperent. Denique *ut serves,* inquit, *mandatum immaculatum usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.* Quod sic astringit, ut coram Deo et Christo hoc se mandare testetur; et ut terrorem incutiat, passionem Christi memorat, cujus passionis reus necesse est fiat, qui hoc spernit propter quod passus est Christus. Nec diem judicii tacuit, quod praedestinato tempore futurum est Dei nutu, quem solum beatum et potentem et Regem regum et Dominum pronuntiat: solus est enim ipse qui propriam et a nullo habet acceptam beatitudinem atque potentiam, dominatum et regnum, nec non immortalitatem. Haec **304** omnia habet Pater, similiter et Filius a Patre: lumen autem inaccessibile solius Patris est; quia nulli umquam

apparuit. Denique subjecit: *Quem vidit nemo hominum, nec videre potest.* Non quia aliud lumen Filii sit; quippe cum in psalmo scriptum sit: *Et in lumine tuo videbimus lumen.* **(Psal. XXXIII, 10)**, hoc est, lumen Patris esse in Filio: sed quia nemo vidit Patrem, ac per hoc inaccessibile habitat lumen. Non est enim ordo alicui videndi Deum Patrem, nisi Christo: qui de Deo est, hic vidit Deum: Filius autem quia omnia ipse agit, et apparere dicitur et videri. Illud ergo peculiare Patris est, quod supra dictum est: *Cui honor et potestas aeterna, amen;* hoc est verum.

(Vers. 17, 18, 19.) *Divitibus hujus saeculi praecipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abundanter ad fruendum in voluntate operum bonorum; divites esse factis bonis, faciles ad impertiendum, et libenter communicatores, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.* Vera vita illa est, quam speramus futuram, quae non occasu, neque temporibus terminatur; aeterna est enim, et ideo merito vera appellatur: haec enim praesens imago vitae est, non veritas. Et quia imago non omnino inanitas est, in hac vita illa acquiritur: et ut ad illam festinaretur, ex imagine quam praecellat veritas, addiscitur, quae neque superbia, neque spe divitiarum attingitur; sed humilitate, et spe Dei, qui hanc promisit. In ipso enim sperandum est, quia ipse praestat quae usibus sunt necessaria, non in ipsis copiis, sed in auctore earum. Quae enim spes videtur in re caduca atque incerta? quippe cum aliquanti ex his discedant: qui autem in his manere videntur, nullum lucrum ex his capiunt in futurum, sed damnum; nisi cum indigentibus partiantur: neque enim aeternae sunt, ut futurae vitae praeponantur. Sic superbos

faciunt, quasi immortalitatem polliceantur. Resurrectionis exemplum habemus in Christo; et a multis non sic diligitur Christus, sicut divitiae, quarum nullum exemplum videtur, quod aliquem a morte liberarint. Christus nos redemit, non divitiae; ipse enim futurae vitae instar ostendit, ut his omnibus spretis, ipsum sequamur; ut ad immortales et coelestes divitias veniamus. Quare hoc eniti debemus, ut bonis factis divites simus, et his terrenis copiis spiritales divitias acquiramus; seminemus in terra, ut metamus in coelis, ubi thesaurus collocatur aeternus.

(Vers. 20, 21.) *Timothee, commendatum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones fallacis nominis scientiae, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum.* Eadem admonet, ut ea quae supra dicta sunt, serventur; contraria autem religioni evitanda, quae nomen tantum scientiae usurpant, fallaces in professione, ut decipiant simplices, fidem enim simulant, a qua exciderunt, ut perfidiam inferant. Et manu propria subscripsit, dicens: *Gratia tecum.*

IN EPISTOLAM B. PAULI AD TIMOTHEUM SECUNDAM.

PROLOGUS.

Aliam epistolam scribit ad Timotheum, ut jam eruditum ecclesiastica disciplina, et quae spes sit promissionis, suo exemplo ad martyrium provocet: et quia futurum est, ut quidam a sana doctrina, eo quod dura illis videatur, ad fabulas convertantur, id est, ad humana commenta.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1, 2.) *Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei secundum promissionem vitae, quae est in Christo Jesu, Timotheo dilecto filio.* Hujus rei gratia apostolum se Christi Jesu, Dei voluntate appellatum significat; ut quae et quanta promissio in futuro in fide Christi sit, edoceret; ut praedicatione ejus incrementum faciat in salvandis disciplina Dominica. Idonei enim servi sunt, qui instantia sua et fide negotia dominorum suorum exaggerant. Quod ideo huic quasi charissimo filio scribit, ut hujus rei imitator exsistat, eadem caeteris tradens; ut per traducem successionum indeficiens sit idoneus doctor, per quem asserta veritas multos acquirat ad vitam promissam. *Gratia, misericordia, et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro.* Gratiam huic Patris in miseratione exoptat, ut adsit ei: et Christi Jesu Domini nostri, quia Deus gratiam suam per Christum largitur; ut una gratia sit utriusque.

(Vers. 3, 4, 5.) *Gratias ago Deo meo, cui servio a proavis in conscientia pura, quod indeficientem habeam tui memoriam in precibus meis, nocte dieque multum desiderans te videre,*

memor lacrymarum tuarum; ut ego gaudio replear, recordationem accipiens ejus, quae est in te sincerae fidei, quae habitavit primum **305** *in avia tua Loide, et matre tua Eunice: certum autem habeo quod et in te.* Quoniam dignum est meminisse bonorum, idcirco Deo gratias agit, quia memor erat Timothei viri mirabilis, ut etiam hoc ipsum Dei donum sit; non enim sine merito est, qui cogitat de bonis viris. Et quia idem Deus christianorum est, qui erat Judaeorum, ei se Deo gratias referre testatur, cui a proavis famulatus est. Quando enim hoc sperabant progenitores ejus, quod hic coeperat praedicare, una eorum fides est. Et quia in parentum successit servitia, et quia in his erat adhuc, cum illi Deo servirent, recte ait: *Cui a proavis servio.* Quomodo? *In conscientia pura,* inquit; sic enim aliquando persecutus est Ecclesiam, ut Dei amore hoc ageret, non malevolentia. Nam simili modo et in epistola ad Hebraeos scriptum est quia Levi, qui decimas accepit, decimas dedit Melchisedech; quia in Abrahae, inquit, lumbis erat Levi, quando decimas obtulit Melchisedech **(Hebr. VII, 9, 10)**: ita et hic a proavis Deo se dicit servisse, quia et Levi in proavo decimas dicitur obtulisse. Est enim Levi pater Jacob, avus Isaac, proavus Abraham. Multum ergo se memorem Timothei profitetur, et avide illum desiderare propter lacrymarum ejus recordationem, quas amore fuderat Apostoli, sicut intelligitur, recedentis a se. Non immerito ergo amantem se desiderat, ut gaudio impleatur ex communi laetitia, causa fidei sincerae, quam et in avia ejus, et in matre fuisse significat, certissime et in eo. Omnis itaque hic affectus propter fidem est, quae erat in eis inviolata.

(Vers. 6, 7.) *Qua de causa admoneo te, ut recrees donum Dei, quod est in te per impositionem manuum mearum; non enim*

dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. Propterea se parentum ejus sinceritatem fidei significat memorasse, ut fortiorem hunc faceret. Quis enim laudem illorum audiens, quorum in eo ipso particeps est, non crescat, addens animum hujusmodi viribus. Sic ergo recreat in se donum gratiae Dei acceptum per ordinationem presbyterii, dum animum suum confovet mentis alacritate, gaudens in semet ipso, sicut in novitate ordinationis gaudetur. Denique subjecit: *Nec enim,* inquit, *dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis*. Innovatus enim homo exit de timore, accipiens spiritum laetitiae propter justificationem; quia omnis injustus in timore est, non fortis, sed infirmus: non in dilectione, sed in odio: nec in mentis sobrietate, sed errore saucius. Si autem his caruerit, per fidem et fortis, et dilectus, et sobrius erit.

(Vers. 8.) *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus*. Constantiam habendam docet, nec trepidari debere in professione. Non est enim unde erubescatur in ea; quia si homo visus est Christus, gestis tamen apparuit Deus: etsi crucifixus est, resurrexit tamen a mortuis, et multis videntibus, suscipiente eum nube, in coelum ascendit **(Act. I, 9)**. Non est ergo infirmitatis causa, sed potestatis; quia ubi putatur imbecillitas, ibi apparet potentia. Itaque stulte infirmatus dicitur, qui vicisse probatur. Hoc modo nec in Apostolo est, quod ad ruborem pertineat; quia si pressuris et caedibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obtrectatores suos, quia in signis ac prodigiis nutu mirabilis pervidetur; ut intelligatur non infirmitate humiliari, sed voluntate ad quemdam meritorum profectum. Idcirco enim Deus servos suos ab iniquis humiliari permittit, ne illis injuste praemia dare videatur.

(Vers. 9.) *Sed collabora in Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos salvos fecit.* Quoniam virtute Dei victa est mors, ut nos salvi esse possimus; juxta hoc convenit vicem nos ex aliqua parte reddere Redemptori. Quia enim ad omnia ejus beneficia respondere non possumus, vel legationem ejus fideliter et instanter agamus. *Et vocavit vocatione sua sancta.* Vocatio sancta est, cum electi sunt ad gubernandum populum sanctum Dei: ad sanctum autem senior vocatur, qui dux eligitur sanctitatis. *Non secundum merita nostra.* Verum est; quia si ad liquidum quaeras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi; omnes enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantum ergo ad comparationem caeterorum pertinet, hi digni inventi sunt: quantum vero ad rem ipsam, omnes indigni sunt. *Sed secundum propositum suum, et gratiam quae data est nobis in Christo Jesu ante tempora saecularia.* Quoniam dignatione sua Deus olim **306** decrevit peccatores salvos facere (praescius enim fuit Deus quid futurum esset in homine, antequam faceret eum, et peccaret), quomodo redintegraretur praedestinavit, quo tempore, et per quos, et qua ratione salvari possint; ut neque merito suo qui salvantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratia istud donum praestari videatur per fidem Christi.

(Vers. 10.) *Nunc vero declarata per illuminationem adventus Salvatoris nostri Jesu Christi.* Donum Dei quod ante tempora saecularia latebat in mysterio, incarnatione et adventu Christi declaratum testatur, quando coeperunt homines remissam peccatorum accipere.

(Vers. 11.) *Qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam aeternitate per Evangelium, in quo positus sum ego*

praedicator, et apostolus, et magister gentium. Qua ratione salvum fecit populum suum Christus, ostendit dicens quia mortem destruxit, quae erat hominis inimica, ne ab inferis posset resurgere: tum demum vitam illuminavit aeternitate; ut resurgens a mortuis, jam mori non possit. Obscura enim vita est, quae tempore definitur, dum soporatur, dum ignorat, dum male versatur. Et quomodo illuminetur vita, ostendit; quia per Evangelium credentibus datur aeternitas, magistro gentium praedicante.

(Vers. 12.) *Quam ob causam et haec patior.* Praedicans Dei donum, diabolum patitur inimicum; ut pressuras ei exsuscitet, quia populum de faucibus ejus eruit. *Sed non confundor.* In hoc securus, quia pro tribulationibus magna promissa merces est, non confunditur, sed gloriatur in pressuris. *Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum custodire in illa die.* Hoc est quod dicit, qua spe et fiducia magnificentiae Salvatoris securus est; quia quod commendat illi, in tuto est. Quid autem illi commendat, nisi salutem suam? Ut hic pro illo patiens, salutem inveniat penes illum, cum coeperit judicare; ut puniens infideles, istum dignum aeterna vita pronuntiet.

(Vers. 13, 14.) *Formam habens sanorum verborum, quae a me audisti in fide et dilectione, quae est in Christo Jesu, bonum commendatum custodire per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.* Praecepta sua cum gestis formam appellat salutaris doctrinae, quam istum sequi mandat; ut custodiat ea, Spiritu sancto favente.

(Vers. 15, 16.) *Scis enim hoc, quod aversati sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phygelus et Hermogenes.* Hi

quos memorat, fallacia pleni erant; simulabant enim amicitias Apostoli, ut adhaerentes ei addiscerent, unde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent. Qui posteaquam viderunt manifestatos se, recesserunt ab eo. *Det misericordiam Dominus Onesiphori domui; quia saepe me refrigeravit et super catenam meam non erubuit.* Duplici genere refrigerium hoc intelligendum est; quia et in necessitate custodiae solatio suo refrigeravit eum: et si qua illi, sive indigentibus opus erant, ministravit. Spe enim eorum, quae promissa sunt, non puduit illum accedere, et requirere hominem positum in custodia; illi enim quos supra memorat, quia erubescebant de cruce Christi, in necessitate deseruerunt Apostolum.

(Vers. 17, 18.) *Sed cum essem Romae, sollicite me quaesivit et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam apud Dominum in illa die.* Romam veniens Apostolus, cum appellasset Caesarem, a militibus custodiebatur; tunc enim eum Onesiphorus charitatis causa et magisterii magna diligentia requisitum invenit. Cujus visitatio tam acceptabilis fuit Apostolo, ut eum sic Domino commendet, ut inveniat misericordiam apud Dominum in die judicii; ut sicut Apostolum requirens invenit, ita et misericordiam quaerens, inveniat apud judicem. Hoc enim orat, ut praestet ei Dominus Pater coeli et terrae invenire gratiam apud Dominum humani generis, Filium scilicet. Tale est hoc, quale et illud in Genesi: *Et pluit,* inquit, *Dominus sulphur et ignem super Sodomam et Gomorrham a Deo de coelo* **(Gen. XIX, 24)**.

Quanta autem Ephesi ministraverit mihi, melius tu nosti. Quoniam solent quidam personis magis quam causis servire, volentes gratificari majoribus; ideo Apostolus Onesiphori bonum generale ostendit, ne videretur

forte personae se commendasse, dum Apostolo ministravit; cum constaret illum magnanimum omnibus fuisse.

307 CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) *Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quae est in Christo Jesu, et in iis quae audivisti a me per multos testes: haec commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Constantem hunc et robustum esse praecipit in docendo gratiam Dei, quae data est in Christo Jesu: et non solum in gratia, sed etiam in mysteriis, quae sunt de Christo. Arcana fidelibus et dignis tradi vult, qui alios possint docere, non passim vulgaribus ac negligentibus; magna enim cura eligendus est doctor.

(Vers. 3, 4.) *Labora ut bonus miles Christi Jesu; nemo enim militans Deo, obligat se negotiis saecularibus; ut placeat ei, cui se probavit.* Manifestum est quod dicit; quia *nemo potest duobus dominis servire* **(Matth. VI, 24)**; negotia enim saecularia avaritiae serviant necesse est: et nisi mentiti fuerint, transegisse non possunt. Est ergo, sed leve peccatum. Ecclesiasticus autem idcirco Deo se probat, ut huic devotus, officium impleat quod spopondit, in Deirebus sollicitus, a saeculari negotio alienus; non enim convenit unum duplicem professionem habere.

(Vers. 5.) *Etsi certet quis, non coronatur, nisi legitime certaverit.* Dei militem tam exercitatum vult esse in Dei operibus, vel officio deputato, ut possit ad gloriae meritum pervenire: tota mente vigilantem divinis obsequiis,

praesentia spernentem, coelestia diligentem; ad hoc enim se probavit, ut hic laborans remuneretur in coelis.

(Vers. 6, 7.) *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quae dico; dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.* Tantae abstinentiae sanctus fuit Timotheus, ut etiam a licitis se temperaret; hoc enim vult intelligi, quia a participatione gazophylacii se abstinebat, cum hoc Dominus decreverit, ut qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant **(I Cor. IX, 14)**. Ideo Apostolus prius hunc sumere praecipit, qui primus est, et sic caeteris distribuere.

(Vers. 8, 9.) *Memor esto Christum Jesum resurrexisse a mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula, quasi latro, sed verbum Dei non est alligatum.* Quoniam multi futuri erant filii diaboli, qui Filium Dei incarnatum negarent; idcirco hoc memorat, quoniam fallaciter sub nomine apostolorum hoc asseverare nituntur. Subjecit, *secundum Evangelium meum,* ut excluderet malae mentis falsa colloquia; non enim plus haereticis credendum est de Apostolis, quam his ipsis de praedicatione sua testantibus, quam praedicationem cum labore se agere queritur. Pressuris enim tribulabatur et carceribus, eo quod tam Judaeos quam gentiles offenderet, sicut illis videbatur, incredibilia praedicando; iratos enim habebat Judaeos propter Legem, quam cessare docebat: gentiles autem inimicos sibi faciebat; quia unum Deum praedicabat in Christo. Unde quasi latronem hunc tractabant, alligantes, claudentes si posset tacere, nescientes quia verbum Dei alligari non poterat. Denique saepe clausus non dispendium fecit, sed lucrum; neque enim defuit, cui praedicaret in carcere, ut quos libere

invitare ad fidem non posset, in vinculis positus pasceret Dei verbo.

(Vers. 10.) *Ideo omnia suffero propter electos; ut et ipsi salutem consequantur, quae est in Christo Jesu cum gloria coelesti.* Ut praedicatione sua salvaret homines praedestinatos ad vitam, exitiis erat subjectus, sciens profectum se habiturum quaesitae salutis illorum.

(Vers. 11, 12.) *Fidelis sermo; si enim commortui sumus, et convivemus: si sustinemus, et conregnabimus.* Sic posse ad immortalitatem et gloriam Christi perveniri significat, si in forma baptismatis manserimus, ubi omnia delicta moriuntur; ut innovati omnia vitia vetera et crimina fugiamus, ut auctoris secuti vestigia, peccatis mortui videamur. Si vero additum fuerit ad causam, ut et tribulationes ac pressuras non aegre pro nomine Domini patiamur, sustinentes haec, simul cum illo regnabimus; dignum est enim ut qui pro illo opprobria patitur et exitia, in regno ejus gloriosus appareat. *Si negamus, et ille negabit nos.* Verum est, quia si minime confessi illum fuerimus coram hominibus, tunc dicet et ipse nobis in illa necessitate futuri judicii: *Nescio vos* **(Matth. XXV, 12)**. Haec est punitionis significatio.

(Vers. 13.) *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare semetipsum non potest.* Nemo potest Domino auferre, quod habet. Quis enim illo fortior est, per quem omnia exstiterunt? Nec **308** addi potest perfecto; quia non illi aliquid praestat, qui credit illum: quomodo nihil aufert ei, qui non credit in illum. Quidquid ergo agitur, ad profectum nostrum pertinet, ne in ignorantia maneamus. Nec enim a nobis firmatur, cum ipse ex se et apud se firmus sit.

(Vers. 14.) *Haec admone, contestans coram Domino. Noli verbis pugnare; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Contentiones vitandas monet, praecepta autem danda sub Dei timore et terrore; quia contentio potest adhuc minus stabilitis generare scrupulum. Solent enim in contentione talia opponi elimato malevolentiae ferro, ut moveant animos incipientium fratrum.

(Vers. 15.) *Sollicite cura temetipsum, ut probabilem te exhibeas Deo, operarium non impudoratum, recte tractantem verbum veritatis.* Quoniam sunt aliqui, qui dicant contentionem audientibus prodesse: Apostolus autem sciens magis obesse, hoc mandat, ut unusquisque hoc curet, ut spreta altercatione, semetipsum probabilem faciat, impudoratos appellans eos, qui contentionibus nituntur. Necesse est enim ut contentio extorqueat aliquid, immo multa quae dicuntur contra conscientiam; ut intus in animo perdat, foris victor abscedat. Nemo enim patitur se vinci, licet sciat vera, quae audit: recte autem tractat, et bona conscientia, qui volentibus loquitur et pacificis. Collatio ergo inter Dei servos esse debet, non altercatio.

(Vers. 16, 17.) *Profanas autem vocum novitates devita; plurimum enim proficiunt ad inanitatem, et sermo eorum sicut cancer serpit.* Hoc idem adhuc prosequitur, ut contentiones vitentur; nec enim congruit unius fidei viros habere contentionem, sed in tractatu patiantur se invicem, et consentiant bonis dictis: si quid autem improbabile videtur, cum pace dissimuletur. Adversarii enim et dissidentes solent se invicem provocare, ex quibus unus catholicus est, et alter profanus. Hic ergo catholicus est, cui Apostolus mandat, ut spernat et declinet a fabulis inanibus: quietus debet esse; ut

semper de conscientia verba emittat, nec patiatur se coram impia verba depromi. Dant enim quibusdam occasionem, ut in pejus proficiant; non enim desunt, quia audientes profana, concipiant cogitatum malum: ideoque obest contentio.

(Vers. 18.) *Ex quibus est Hymenaeus et Philetus, qui deerraverunt a veritate, dicentes resurrectionem jam factam esse, et fidem quorumdam subverterunt.* Nunc ipsorum quorum causa vitandas contentiones monet, prodidit nomina, quos et profanos et impios designavit, errantes a veritate; hoc enim negabant, quod palmare est christianorum, ut credant se in futurum a mortuis resurgere. Hi autem, sicut ex alia Scriptura docemur, in filiis fieri resurrectionem dicebant, quibus non deerat, qui assensum praestaret perversum contra fidem, quam in primordio fuerat consecutus.

(Vers. 19.) *Firmum autem fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc; cognovit enim Dominus, qui sunt ipsius: et discedat ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini.* Fundamentum Dei fides est, quae continet quae promisit Deus, quae fides non poterit infringi perfidorum et haereticorum commentis; quamvis enim hi negent futura quae credimus; Deus tamen dabit quae credimus daturum illum, teste promissione ejus. Signaculum itaque promissionis Dei, fides nostra est, quae firmat Dei verba. In die judicii cognoscet Deus, qui habent signum ejus, dissentientes a perfidorum et haereticorum iniquitate, quae Dei promissionem infirmare se putat; nihil enim tam iniquum, quam Dei fidei contraire. Et sic Dathan, et Abiron, et Core dictum est a Moyse, cum contra Dei praeceptum offerre sacrificia praesumerent **(Num. XVI, 35)**: *Cognovit,* inquit, *Dominus, qui sunt ejus.* Quo dicto ostendit quae pernicies maneret eos, qui Dei verba inverterent.

(Vers. 20.) *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, verum et lignea et fictilia: et quaedam quidem in honorem, quaedam vero in contumeliam.* Hoc dicto significavit in Ecclesia diversos esse homines: quosdam bonos et summos viros, quos in auro intelligi vult: quosdam bonos tantum, quos in argento designat: alios vero non bonos, quos vasa lignea et fictilia appellat. Quod nulli ambiguum puto; nam in Corinthiorum hoc Ecclesia probat frequens sermo objurgantis Apostoli. Nunc autem in Ecclesia nostra **309** palam est, et in templo Hierosolymis, in quo typus erat Ecclesiae, manifestis lectionibus approbatur. Erant enim ibi Sadducaei, ex quorum radice erant Hymenaeus et Philetus: de quorum prava sententia cum Apostolus esset locutus, statim hoc subjecit, non esse mirabile in Ecclesia videri homines dissentientes. Nam et in Corinthiorum Ecclesia, de qua dixi, quidam erant qui dissentientes, resurrectionem negabant. Insanus tamen Novatianus ut errori suo blandiatur, aliter hoc intelligendum tradit; ut domus magna totus mundus significari credatur, qui habet hominum diversitatem; cum constet Apostolum exemplo usum domus divitis et opulenti, quae quamvis copiosa sit, habeat tamen vasa lignea et fictilia: hoc modo et Ecclesia, quamquam sancta dicatur, habet tamen et vitiosos et prava sentientes, sicut superius memoravi. Quos contumelia dignos ostendit, non tamen perituros, sed purgandos per ignem; quia domui ex aliqua parte necessarii sunt. Novatianus autem elatus superbia, ut Ecclesiae suae veritatem et sanctitatem generalem defenderet, hoc modo intelligendum esse decrevit, quasi Ecclesia penes ipsum sit, et cunctos habeat purificatos, propter illas causas quibus nos innocentes accusat. Sed quid opus erat hoc loco de mundo aliquid dicere, aut ut quid affirmaret mundum domum

magnam significare? Nam dicit Dominus apostolis: *Non estis de mundo, ego autem elegi vos de mundo* **(Joan. XV, 19)**. Quomodo igitur intra mundum concludendi sunt, qui negantur de mundo esse? Et idem Apostolus: *Quo,* inquit, *mihi de iis, qui foris sunt, judicare* **(I Cor. V, 12)**. Nam in una domo omnes sub uno sunt nomine; uno enim Domini sui nomine censentur omnes: mundus autem diversae professionis continet homines; ita ut dispares profiteantur se habere et deos et dominos. Non ergo domum magnam mundum dicit, sed Ecclesiam, in qua omnes sub unius Domini sunt nomine.

(Vers. 21.) *Si quis ergo purgaverit seipsum ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, utile Domino, ad omne opus bonum praeparatum.* Nunc alia haeresis fraude sua convincitur, quae asserit animas quasdam natura esse malas, quae ad bonum cogi non possint; cum hic dicat posse malos immutari in bonum, et sordidos purificari. Potuerant enim Hymenaeus et Philetus mundare sensum suum, si voluissent; ut fierent vas sanctificatum, praeparatum in honorem.

(Vers. 22.) *Juvenilia autem desideria fuge.* Juvenilia desideria adversa sunt; sunt enim voluptates mundanae, quae omnibus illecebris mancipatae sunt; ac per hoc a Dei servo fugiendae sunt. *Sectare vero justitiam, fidem, charitatem, pacem, cum iis qui invocant Dominum de puro corde.* Haec sectanda jubet, quae juvenili aetati devia videntur et aspera. Qui enim justitiam eligit, ei nihil facit contrarium; et qui fidem diligit, servat mandata: qui autem charitatem sequitur, omnibus humilis est; pacis vero custos nullum lacessit ad jurgium.

(Vers. 23.) *Stultas autem et ineruditas quaestiones devita, sciens quia generant lites.* Insensatae quaestiones partim infidelium, partim haereticorum sunt: ex parte infidelium, quae modestos homines cogunt ad litem; immutantur enim nimia contradictione impietatis eorum, et irati dicunt aliquid contra praepositum suum. Nam solent quidam haereticorum patientiam fingere (quamvis a catholico non possint audire aliquid asperum) ut commendent prava sua colloquia; idcirco dissimulandum ab his est.

(Vers. 24, 25, 26.) *Servum autem Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, modestum, corrigentem eos, qui diversa sentiunt: si quando det illis Deus poenitentiam ad agnitionem veritatis, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo tenentur capti ab eo ad ipsius voluntatem.* Haec nulla indigent interpretatione; sunt enim manifesta. Quantum tamen prosit modestia, declaravit; si enim hoc in quibusdam haereticis placitum est, quia humiles videantur: quanto magis laudabile et fructuosum erit in catholico, si fuerit mitis, in quo et sensus utilis, et gravitas imitanda perspicitur!

CAPUT III.

(Vers. 1-5.) *Hoc autem scito, quia in novissimis diebus instabunt tempora periculosa; erunt enim homines sui tantum amatores, avari, insolentes, superbi, blasphemi, parentibus non obsequentes, ingrati, impii, sine fide, sine dilectione, criminatores, incontinentes, immites, bonorum inimici, proditores, protervi, tumidi, amatores voluptatum magis*

quam Dei, habentes **310** *formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; et hos devita.* Prophetia est haec sancti Apostoli, in qua praevidit quanta mala futura essent haereticorum et Judaeorum; in his enim omnia ista, quae inimica fidei sunt, denotantur. Ipse enim Apostolus dixit: *Quo enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare* **(I Cor. V 12)**? Qui enim male de Deo sentiunt, et non timent, quod ad injuriam ejus pertinet, profiteri; quomodo in conversatione humana possunt esse benevoli? Ideo enim dixit: *Habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes;* quia profitentur quidem semetipsos christianos, cum sint et nequissimi operis, et sensu perversi. Non enim in professione magis, quam in gestis laus Dei et virtus est.

(Vers. 6, 7.) *Ex his enim sunt, qui irrepunt in domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quae ducuntur a variis desideriis, semper discentes, et numquam ad scientiam veritatis pervenientes.* Quamvis omnibus haereticis hoc conveniat, ut subintrantes domos, mulieres subdolis et versutis verbis capiant, ut per eas viros decipiant more patris sui diaboli, qui per Evam Adam circumvenit; Manichaeis tamen prae caeteris congruit. Nulli enim tam importuni, tam fallaces, tam captiosi sunt, quam ipsi quos constat aliud colere, et aliud profiteri; aliud intus gerere, et foris aliud vindicare. Nam sanctimonium defendunt, et lege sua favente, turpiter vivunt: misericordiam laudant, cum inter se injusti deprehendantur: mundum spernendum asserunt, et semper accurati procedunt; jejuniis insistere se jactanter praedicant, cum omnes saginati videantur; tantum quod arte quadam pallidi cernuntur, ut fallant. Haec ergo Apostolus maxime de his prophetavit, quos constat apostolorum tempore non fuisse,

sicut nec Arianos; quippe cum Diocletianus imperator constitutione sua designet, dicens: Sordidam hanc et impuram haeresim, quae nuper, inquit, egressa est de Perside **(Vide Collect. Leg. Mosaic. et Roman.)**. Hi inveniunt mulieres prae vanitate novum aliquid desiderantes audire, et per ea quae placita sunt, suadent illis foeda et illicita; cupidae enim sunt discendi, cum judicium non habeant probandi: hoc est semper discere, et veritatis scientiam non habere.

(Vers. 8, 9.) *Quemadmodum autem Jannes et Mambres restiterunt Moysi; ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Sed non proficient amplius; ignorantia enim eorum evidens erit omnibus, sicut et illorum fuit.* Exemplum hoc de apocryphis est **(Exod. VII, 1 et seq.)**; Jannes enim et Mambres fratres erant magi vel venefici Aegyptiorum, qui arte magiae suae virtutibus Dei, quae per Moysen agebantur, aemulatione commentitia resistere se putabant. Sed cum Moysis virtus in operibus cresceret, humiles facti, confessi sunt cum dolore vulnerum Deum in Moyse operatum. Unde similiter et hos non amplius proficere in impietate assertionis suae dicit; quia imperitia eorum palam fiet et seductio: et licet inviti, confitebuntur tamen suam imperitiam in ultimo.

(Vers. 10, 11.) *Tu vero assecutus es doctrinam meam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones.* Eorum vult esse aemulum, quae enumerat; haec enim in ultimo non ad poenitentiam, sed ad laetitiam proficient.

(Vers. 12, 13.) *Qualia mihi facta sunt Antiochiae, Iconio, et Lystris, quales persecutiones sustinui: et ex omnibus liberavit*

me Dominus. Sed omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Nequam autem homines et deceptores proficient in pejus: ipsi errantes atque alios erroribus involventes. Ideo quae et quanta passus sit, memorat; ut auxilia Dei ostendat, quibus defendit et tutos praestat servos suos ab impudentia Satanae: ut securos illos faciat, et erigat, ne timeant quae irrogari possunt a perfidis: sed in persecutione alacres sint, certi quia omnes qui in Christo recte conversantur, odio habentur etiam a corporis sui membris. Mali autem in deterius proficiunt, dum vident multos sibi dare assensum, ita ut caeteros in errorem mittant. Dum enim sciuntur esse mali et deceptores, et nihilominus florere et prosperari in mundo, attrahunt quosdam, ut imitatores eorum efficiantur, non solum in propriis erroribus puniendi; verum etiam in horum, quos exemplo suo deperdunt.

(Vers. 14, 15.) *Tu vero persevera in his, quae didicisti, et quae tibi credita sunt, sciens a quibus didiceris, et quia ab infantia sacras litteras* **311** *nosti, quae possunt te erudire ad salutem.* Multum prodesse significat veteris Testamenti habere notitiam; ipsas enim sacras litteras dicit, quae Christi personam insinuant, et incarnationem ejus ad salutem hominum redimendam declarant. Hortatur autem eum, ut in his proficiat; antiquitas enim haec robur est novitatis, sciens quia a quo didicit, firma est auctoritas; signa enim et prodigia vidit facta per eum, quibus omnis sermo succumbit,

(Vers. 16, 17.) *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad doctrinam, ad correptionem, ad redintegrationem, ad redargutionem, ad eruditionem, quae est in ipsa justitia, ut paratus sit homo Dei, ad omne opus bonum*

comsummatus. Manifestum est quia omnis scriptura, cujus Deus auctor ostenditur, utilis est; ad hoc enim data est, ut proficiat imperitis, et instauret deformes, attrahens iniquos ad justitiam, ut homo Dei in omni opere bono perfectus sit; in novo enim homine gradatim proficiens, constituit illum hominem Dei.

CAPUT IV.

(Vers. 1, 2.) *Testor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius, et regnum ejus; praedica verbum, insta opportune, importune: argue, hortare, increpa in omni magnanimitate et doctrina.* Tam sollicite mandat inviolate praedicandum Dei donum, ut cum testatione Dei Patris et Christi Filii ejus hoc moneat curandum, instandumque in eo; ut assidua praedicatione et crebra objurgatione cum opportunitate provocet ad meliorem profectum: et ut facilius arguenti assentiant, sine amaritudine hoc agendum hortatur.

(**Vers. 3, 4.**) *Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria magistros sibi aggerent, prurientes auribus: et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas vero convertentur.* Et haec simili modo prophetia est sancti Apostoli, qui praescius futurorum, instandum in doctrina sollicite praecipit; ut formati in fide et bonis operibus, eruditi in disciplina sana, robusti maneant, ut postremo tempore cum quidam a veritate ad errorem converti coeperint immobiles perseverent. Tales enim futuros dicit, qui pro

desideriis suis doceri se velint; ut a magistris constantibus atque veracibus ad hos convertantur, qui haec illos doceant, quae libenter audiant; quia veritas illis aspera videbitur, ut relicta sua doctrina, fabulis vacent. Nolunt enim argui maligna opera sua: quare tales volunt magistros, qui serviant moribus eorum; pruriunt enim aures eorum, ut audiant fabulas vanitatum compositas sub nomine doctrinae, quibus delectentur. Quod nullis tam proprium est, quam Manichaeis, qui nescio quae habent diversa commenta inflatis nominibus nuncupata; cum sint res frivolae et quaedam deliramenta.

(**Vers. 5, 6.)** *Tu vero sobrius esto, in omnibus patiens, opus fac evangelistae, ministerium tuum exple; ego enim jam delibor, et tempus solutionis meae instat.* Admonet et hortatur ut vigilet in disciplina ecclesiastica, viriliter agat, Scripturas explanet, ut prudentes et eruditi inanes fabulas vitent. Apostolus enim sciens passionem suam imminere, exemplum piae conversationis et sanae doctrinae in sancto Timotheo vult relinquere; ut per traducem numquam deessent doctores idonei: passionem tamen suam delibationem appellat; Deo enim immolatur, qui pro ejus justitia patitur.

(Vers. 6, 7.) *Certamen bonum decertavi, cursum consummavi, fidem servavi. Quod reliquum est, reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus judex; non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus.* Omnia quae sibi et caeteris utilia essent et prospera, servasse se memorat; non solum enim in verbis, sed et in operibus formam se praebuit audientibus; ut et auctori suo veritate praedicationis fidelis dispensator existeret, et contra mundi principes et potestates omni sollicitudine et peritia colluctatus, exemplum quomodo vincerentur,

relinqueret; ut inviolata doctrina, et agonis legitimum certamen dignos illos faceret coronari; quia Deus justus judex dabit amplissima praemia diligentibus se, et exspectantibus Filium ejus de coelis.

(Vers. 9-12.) *Sollicitus esto venire ad me quamprimum; Demas enim me dereliquit, diligens hoc saeculum, et abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adduc tecum; est enim mihi utilis in ministerio: Tychicum vero misi Ephesum.* Cum constet **312** omnem instructionem viri ecclesiastici in epistola contineri, propter multam tamen charitatem praesentiam ejus desiderat: Marco autem idcirco testimonium perhibet, quia memor est praeteritorum ejus laborum.

(Vers. 13.) *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas.* Apostolus natura Judaeus fuit, nec quidquam habuit alienum. Unde ergo illi penula? Sed quia erat a Tharso, quos constat in societatem Romanorum receptos, ut de caetero appellarentur cives Romani; idcirco necesse est eos et curiam habere, in quam more Romanorum penulati conveniant. Quicumque enim illo tempore cum muneribus obviam exissent Romanis, immunitate perpetua donati, cives Romani et fratres eorum nuncupabantur, teste eodem Apostolo. Potest ergo fieri, ut si non suam, quia totum se Legi dederat, patris sui haberet penulam.

(Vers. 14, 15.) *Alexander aerarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundum opera sua. Quem et tu devita; valde enim restitit verbis nostris.* Alexander iste et Demas

supradictus collegae fuerunt. Hi prius cum Apostolo erant, simulantes illi amicitiam: et quia fallaces tempore probantur, ambo ab eo recesserunt. Hic autem aerarius, qui audacior erat in malis; sic ab eo recessit, ut et contradictor verborum ejus exsisteret. Qui ergo Apostolo ausus erat contradicere, non immerito evitandum hunc admonet, Dei judicio istum dimittens.

(Vers. 16.) *In prima mea defensione nemo mihi adfuit; sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur.* Pressuras et tribulationes sibi illatas defensionem suam nuncupat; passio enim christianis vita est, et persecutio defensio: pressura enim illata pro justitia defendit illum in die judicii, reos constituens perfidos. Inter ipsa ergo initia illatae pressurae derelictum se conqueritur: et quia scit hanc esse consuetudinem, non illis vult imputari; quia et Dominum a Judaeis apprehensum discipuli reliquerunt; quippe cum scriptum sit in propheta: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* **(Zach. XIII, 7)**.

(Vers. 17.) *Dominus autem mihi astitit, et confortavit me; ut per me praedicatio impleretur, et audirent omnes gentes.* Propter quod Domini nostri auxiliis munitum se dicit, et auctum virtute, ut praedicationem impleret in omnibus gentibus: idcirco ignosci petit eis, a quibus derelictus est in necessitate; ut bene acceptus a Deo, vindictam non quaerat. Hac enim causa amplius adjutum se credit a Deo, quia derelictus est ab hominibus.

(Vers. 18.) *Et liberatus sum de ore leonis. Liberabit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum coeleste: cui gloria in aeternum, amen.* Similiter dicit et

Petrus coapostolus ejus: *Quia adversarius noster diabolus circuit, fremens sicut leo, quaerens quem devoret* **(I Petr. V, 8)**. Sed quia in Apostolo occasionem non inveniebat, qua illum deciperet, per filios suos pressuram illi excitabat et poenas; ut si non quasi peccator, vel quasi justus de hac tamen tolleretur vita, ne multos hortaretur ad fidem. Quod cum prope impleret, Dei providentia liberatus Apostolus, insultat illi, infirmum illum testificans, quia de ore ejus ereptus est; quia quod cupivit, implere non potuit. Igitur Dei auxiliis morti se ereptum gratulatur, et de providentia Dei tam securus est, ut de futuris tentationibus liberari se credat: et non solum liberari ad praesens, verum etiam salvum se futurum in die judicii, et regnaturum cum Domino Christo in aeterna saecula.

(Vers. 19, 20, 21.) *Saluta Priscillam, et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi: Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Sollicitus esto ante hyemem venire.* Aquila et Priscilla hi sunt, apud quos hospitatus operabatur manibus **(Act. XVIII, 3)**. Onesiphorus autem hic est, cui testis est in secunda epistola **(II Tim. I, 16)**. Quid est tamen, ut praesente Apostolo, qui mortuos excitabat, Trophimus infirmaretur? Sed signa propter incredulos facta sunt: et quia ex diversis causis meritum collocatur apud Deum; ut sive in tribulatione, sive in aegritudine, qui Deo gratias agit, nec ab adversa parte suffragium quaerit, ut proficiat meritis apud Deum. Propter imbres autem et frigora commonuit, ut autumno ad se veniret. *Salutat te Eubolus et Pudens, Linus et Claudia, et omnes fratres.* More consueto completa est epistola salutatione fratrum.

Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Haec subscriptio Apostoli est, quod signum esse dicit in omni epistola. Et quia

Filius Dei idem filius hominis est, et Jesus dicitur et Christus: ut et homo significetur et Deus, duobus nominibus nuncupatur. Utroque tamen nomine dignitas designatur, qua ratione sunt posita nomina.

IN EPISTOLAM D. PAULI AD TITUM.

313 PROLOGUS.

Titum Apostolus creavit episcopum; et ideo commonet cum, ut sit sollicitus in ecclesiastica ordinatione: id est, ad quosdam qui simulatione quadam dignos se ostentant, ut sublimem ordinem teneant; simulque et haereticos ex circumcisione corripiendos.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1-4.) *Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis ejus, quae secundum pietatem est in spem vitae aeternae quam promisit Deus verax ante tempora saecularia: manifestavit autem temporibus suis in praedicatione verbum suum, quod*

creditum est mihi, secundum praeceptum Salvatoris nostri Dei; Tito germano filio secundum communem fidem. Gratia et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo Salvatore nostro. Decretum donum a Deo, quod ante saecula promiserat, tempore Salvatoris in praedicatione apostolorum manifestatum declarat; sic enim promiserat. Quod etiam sibi creditum dicit, ut gentibus insinuaret praedestinatam misericordiam Dei; ut et Titus verus ejus filius, id est, secundum Evangelium (hoc est enim verum, quod aeternum est) hanc Dei voluntatem et sollicite suspiciens praedicaret gratiam Dei et pacem, ut accepto dono pacifici fiant cum Deo et Patre; quia omnia ex ipso sunt, et Christo Jesu Salvatore nostro, quia et ipse liberavit nos a morte.

(Vers. 5-11.) *Hujus rei gratia reliqui te Cretae, ut ea quae desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego tibi disposui. Si quis est sine crimine, unius mulieris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriae, aut inobsequentes. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non protervum, non iracundum, non vino deditum, non percussorem, non turpia lucra appetentem: sed hospitalem, benignum, prudentem, justum, sanctum, continentem, tenacem ejus sermonis, qui secundum doctrinam fidelis est; ut potens sit exhortari in doctrina sana, et contradicentes revincere. Sunt enim multi non obedientes, vaniloqui et seductores, maxime ii qui sunt ex circumcisione, quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes quae non oportet turpis lucri gratia.* Manifesta sunt, quae lecta sunt; episcopum enim et sanctum in operibus, et verbis prudentem ordinari vult; ut et fratres exhortari possit, et contradicentes convincere, maxime eos qui erant ex

Judaeis, qui sub nomine Christi judaizare docebant **(Galat. II, 4)**, quos alibi falsos fratres appellat. Renati enim in Christo, non puri erant christiani; partim enim Legem, partim Christum venerari volebant. Hos dicit, qui domos subvertebant prava ista doctrina. Duplici enim genere turpibus lucris studebant; quia ideo haec magis agebant, ut placerent Judaeis, a quibus sumptus sperabant, ut pecuniam lucrifacerent et praeputium. Hi erant quaestus eorum, sicut Dominus dicit Judaeis: *Ambulatis mare et aridam, ut faciatis unum proselytum* **(Matth. XXIII, 15)**. Haec duo turpia lucra appellat; quia qui sub nomine Dei docet, et non devotionis causa, sed quaestus, turpis lucri captator est: similiter et qui per circumcisionem aliquem vult acquirere. Unde alibi ait: *Et gloria in pudendis eorum* **(Philip. III, 19)**.

(Vers. 12, 13.) *Dixit quidam ex ipsis proprius eorum propheta: Cretenses semper mandaces, malae bestiae, ventres pigri. Testimonium hoc verum est.* Quidam ex Cretensibus melioratus per disciplinam Dominicam, quid sentiendum esset de Cretensibus indoctis expressit, quod et mali essent, et otiosi vellent comedere, malitia enim pasci volebant, qui cum nihil prosint, gestiunt et nocere. Duplex ergo malum est. Tales erant Cretenses; unde istum prophetam appellat, sed in causa **314** Cretensium. Tam vera enim hunc illis asserit locutum, ut prophetam; falli enim prophetam impossibile est.

(Vers. 14.) *Quam ob causam argue illos dure, ut sani sint in fide, non intendentes judaicis fabulis et mandatis hominum aversantium se a veritate.* Insistendum praecipit in correptione illorum, ut converti possint, et illa sectari quae justa sunt, et lege Dei condigna, avertentes se a judaicis

fabulis; quia in Lege nemo justificatur apud Deum, quanto magis in mandatis hominum! Quidquid enim adversum veritatem opponitur, humana inventio est; nescientes enim vim Scripturarum, et interiora verborum Legis, colorem sequuntur, non saporem. Ideo fabulas dicuntur narrare, non veritatem; putant enim numquam recedendum ab iis, quae Moyses tradidit, ut puta de escis, aut conjugiis, aut neomeniis, aut sanguine mustelae, vel domo immunda diebus septem; cum sciant primores suos Abraham, Isaac et Jacob sine his justificatos, et Dei amicos appellatos; et Ezechiele propheta contestante, quia propter quod legem Dei et justificationes ejus profanaverint, praecepta acceperunt et mandata non bona, in quibus justificari non possent. Unde et Dominus ait Judaeis: *Quia haec ad duritiam cordis vestri scripsit Moyses* **(Marc. X, 5)**. Hinc est unde et Petrus apostolus: *Quid imponitis,* inquit, *jugum supra cervices fratrum, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare* **(Act. XV, 10)**? Nam si utilia fuissent, tunc data essent, quando et Lex in tabulis data est: sed quia post tanta signa prodigiorum, et Legem editam irreverentes et diffidentes et cervicosi inventi sunt, talia ac tanta acceperunt mandata, in quibus respirare non possent. Hinc factum est, ut et boni laborarent cum malis, accepturi mercedem. Haec ergo pro vindicta data sunt, ita ut tempore quo promissum advenit donum Dei, misericordia Dei relaxaret omnia, quae prius interdixerat. Quod non intelligentes Judaei, sub jugo permanent, et quorumdam libertatem his volunt vinculis obligare; ideoque hos objurgandos admonet, ut ab his avertantur.

(Vers. 15.) *Omnia quidem munda mundis: his vero qui contaminati sunt et sine fide, nihil mundum, sed inquinata est*

eorum et mens et conscientia. Istos mundos esse significat, qui et qua causa interdicta sunt, norunt, et qua causa concessa sunt postea. Nam si in Genesi legitur quia omnia quae fecit Deus, bona sunt **(Genes. I, 31)**, dubium non est quia et munda sunt: qui vero non intelligunt, immundi sunt; accusatores enim Scripturae sunt. Si enim bona facta leguntur, cur interdicuntur quasi exsecrabilia? Si exsecrabilia non sunt, quia bona sunt; propter duritiam cordis interdicta noscuntur, quia indigni habiti sunt tota uti Dei creatura. Nam qui a melioribus prohibiti videntur, horum mens et conscientia inquinata est; quia creaturam Dei accusant, ut excusent semetipsos.

(Vers. 16.) *Deum profitentur se nosse, factis autem negant; quoniam sunt exsecrabiles, inobedientes, et ad omne opus bonum reprobi.* Quamvis ad omnes haereticos pertineat dictum, hoc tamen de Judaeis intelligitur locutus, qui se Abrahae Deum solos dicunt scire, operibus vero abnegant, sicut dicit Dominus: *Si filii Abrahae essetis, opera Abrahae faceretis* **(Joan. VIII, 39)**. Quomodo ergo possunt Deum Abrahae scire, qui mysterium et fidem ejus ignorant, non Evangelii opera sectantes, sed legis factorum in neomeniis, et circumcisione, et caeteris, perturbatores, impii et irreverentes? Haec sunt opera, quae Deum nesciunt.

CAPUT II.

(Vers. 1). *Tu autem loquere quae decent sanam doctrinam.* Haec scit Deum, quae appellatur sana doctrina; Dei enim doctrina salutaris est.

315 (Vers. 2.) *Seniores sobrios esse, graves, prudentes, sanos fide, dilectione, patientia.* Qui sint sanae doctrinae, ostendit; ut minus sobrios, minus graves, infideles, sine charitate, impatientes, insanae doctrinae discipulos significaret. His enim operibus nescitur Deus, neque justitia ejus.

(Vers. 3, 4, 5.) *Anus pari modo in statu religione digno, non criminatrices, non vino multo servientes, bona docentes; ut instituant adolescentulas viros suos diligere, amare filios, prudentes, pudicas esse, castas, domus curam habentes, subditas propriis viris: ne verbum Dei blasphemetur.* Tales praecipit esse seniores, ut exemplo sint bonae conversationis junioribus; ut si infideles viros habeant, congaudeant eis magis, quam blasphement nomen Dei, dum vident quia propter Dei timorem propensius obsequuntur suis viris.

(Vers. 6, 7, 8.) *Juniores similiter hortare continentes esse, per omnia temetipsum praebens exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile; ut is qui e diverso est, revereatur, nihil habens dicere de nobis dignum reprehensione.* Quoniam juventus solet modum egredi, immo promptior esse ad lapsum, idcirco salubribus retinaculis contineri jubetur, ut infrenata divinis legibus gubernetur. Quod ut effici non sit arduum aut difficile, magistrum formam esse praecipit; ut ea quae docet, quomodo fiant, ostendat; ut ii qui profani sunt, et inimici fidei, erubescant, videntes quia quae verbis docet, vera esse probat factis.

(Vers. 9, 10,) *Servos dominis suis subditos esse in omnibus, optimos, non responsatores, non fraudantes, sed omnem fidem bonam ostendentes; ut doctrinam Salvatoris nostri Dei*

ornent in omnibus. Bonis operibus et fide doctrinam dicit ornari Dominicam; tunc enim placita est doctrina, si hic qui eam profitetur, non illam exosam faciat, abnegans factis, sed amabilem et veram; non potest enim indecorum esse, quod verum est. Cum ergo dicta sequentibus factis implentur, ostenduntur vera, ac per hoc decora. Tunc possunt domini servos suos non tantum a fide non prohibere, verum etiam gaudere; quia fidem eorum etiam sibi vident proficere. Nemo enim fidem Dei custodiens, infidelis potest esse hominibus.

(Vers. 11, 12.) *Illuxit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate et saecularibus desideriis, temperanter, et juste, et pie vivamus in hoc saeculo*. Donum Dei illuxisse hominibus dicit per Christum, id est, veritatem unius Dei manifestatam in Christo: ut pia professione Creatorem praedicemus in Trinitatis unitate: quod prius latuit humanum genus, nunc autem misericordia Dei eluxit; ut erroris tenebras evitantes, id est, ignorantiam et impietatem mundanorum fugientes, pii inveniamur in parentem omnium Deum, profitentes eum in veritate, quam tradit Evangelium Filii ejus: et ut hujus rei mercedem habere possimus, bona opera faciamus. Quomodo enim illi qui solum Patrem praedicat, spes nulla est, si non profiteatur in eadem veritate et Filium: ita et hujus spes frustra est, qui solam professionem fidei habet sine bonis operibus.

(Vers. 13, 14, 15.) *Exspectantes beatam spem, et adventum gloriae beati Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis; ut redimeret nos ab omni iniquitate, et emundaret sibi populum abundantem, aemulatorem bonorum operum.* Hanc esse dicit beatam spem credentium; quia exspectant adventum gloriae magni Dei,

quod revelari habet, judice Christo, in quo Dei Patris videbitur potestas et gloria; ut fidei suae praemium consequantur. Ad hoc enim redemit nos Christus, ut puram vitam sectantes, repleti operibus bonis, regni Dei haeredes esse possimus. *Haec loquere et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.*

CAPUT III.

(Vers. 1, 2.) *Admone illos principatibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Quae salus credentium sit, admonet; ut manifestet, cum arguuntur, ut sciant cui bono aptentur: ut non aspere accipiant, certi quia pro salute sua corripiuntur: et ut ad malum tardi sint, ad bonum vero parati, non nescii quid singulis persolvi oporteat.

(Vers. 2.) *Neminem blasphemare, non litigiosos esse; sed modestos,* **316** *ostendentes omnem mansuetudinem ad omnes homines.* Christianos omnibus hominibus humiles vult videri; sic enim possunt perfidi ad futuram spem vocari.

(Vers. 3.) *Nam eramus quondam et nos inconsulti, inobsequentes, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odio nos invicem habentes.* Haec bona quae incredulitas non habet, christianis data memorat; ut in omni justitia lucentes, manifesti fiant quod Dei cultores sint. Cum enim quondam inconsulti, nunc videntur per omnia sani esse consilii, laudatur in his Deus.

(Vers. 4-7.) *Cum vero bonitas et humanitas illuxit salutaris Dei nostri, non ex operibus justitiae, quae nos fecimus: sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum; ut justificati gratia illius, haeredes efficiamur secundum spem vitae aeternae.* Hoc bonum quod in christianis florere videtur, de radice pietatis divinae oritur; Deus enim misericordia sua salvos nos fecit per Christum, cujus gratia renati, Spiritum sanctum accepimus abunde; ut bonis operibus inniti possimus, ipso nos in omnibus adjuvante, ut per haec haereditatem regni coelorum assequi possimus. Quamobrem omni devotione huic obsequi debemus, et praeceptis ejus parere; quia quidquid in nobis pulchrum est, spiritualibus lineamentis ipse depingit.

(Vers. 8.) *Fidelis sermo: et de his volo te confirmare; ut solliciti sint ad effectum bonorum operum ii, qui crediderunt Deo. Haec sunt bona et utilia hominibus.* Nihil tam apertum, quia misericordia atque humanitas bona est ad praesens, et utilis in futurum; et hic enim habet laudem, et in judicii die coronam. Omnis enim Deo credens, misericordiae debet studere, per quam vivit. Ut in haec ergo esset sollicitus rector populi, admonetur.

(Vers. 9.) *Stultas autem quaestiones, et originum enumerationes, et contentiones, et pugnas Legis devita; sunt enim inutiles et vanae.* Stultas has quaestiones appellat, quae salutis effectum non habent, neque aliquam tribuunt scientiae peritiam ad utilitatem. His verbis multorum haereticorum denotat dogmata. Quamvis omnia, quae vera non sunt, stulta dicenda sint; alius tamen est, qui res fabulosas inducit, et alius qui calliditate tergiversationis rem veneno plenam proponit,

ut est Arius et Photinus. Fabulosa autem non Lex, sed haeresis est, quantum ad tempus pertinet illud Judaeorum, dum quidam eorum sibi vindicarent praerogativam originum patriarcharum, quae de matrimoniis ortae sunt, cum ex hoc nullum meritum sit apud Deum. Quidam vero urceorum et caeterorum vasorum baptisma, et sanguinem mustelae magna cura expiandum **(Levit. XI, 29)**: et quia ideo Moysis sepultura abscondita est, ne a magis excitaretur, quod si verum esset, et caeterorum sanctorum abscondenda fuerat sepultura: et quia Salomon adjutorio daemoniorum templum aedificavit, in quo opere ingens multitudo laboravit, quid tam fabulosum?

(Vers. 10, 11.) *Haereticum hominem post primam correptionem devita, sciens quod perversus est hujusmodi, et delinquit a semetipso damnatus.* Haeretici hi sunt, qui per verba Legis Legem impugnant; proprium enim sensum verbis astruunt Legis, ut pravitatem mentis suae Legis auctoritate commendent. Sciens enim impietas auctoritatem Legis multum valere, fallaciam sub nomine ejus componit; ut quia res mala per semetipsam acceptabilis esse non potest, bono nominis commendetur. Idcirco hujusmodi homines ut inexcusabiles sint, semel corripi oportere dicit: frequentius enim correpti, exercitatiores fient in malo. Cogere autem illos videtur, qui saepe corripit; ut sollicitiores fiant ad perditionem multorum: ideo dimittendos, ut negligentiores effecti, soli forte depereant.

(Vers. 12.) *Cum misero ad te Artemam aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hyemare.* Post epistolam datam etiam ipsum videre vult affectus causa, et ut plenius illum firmaret in ecclesiastica disciplina.

(Vers. 13, 14.) *Zenam legisperitum et Apollo sollicite praemitte; ut nihil illis desit: discant autem et nostri bonis operibus praeesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi.* Uterque nobilis vir est sapientia et operibus; et idcirco jubet sumptus illis necessarios dari ab iis, qui crediderant, ut refrigerarent; quia dignum erat ut qui spiritalia tradebant, non illis deessent carnalia. Quamvis enim Zenam legisperitum vocitet; Apollo tamen perfectus erat in Scripturis: Sed quia Zenas hujus professionis fuerat in Synagoga, sic illum appellat.

(Vers. 15.) *Salutant te omnes, qui mecum sunt.* Propter compendium simul omnes consalutare significat. *Saluta eos, qui nos amant in fide.* Illos salutatione sua dignos videri vult, qui fideliter illum diligunt affectu Christi Domini nostri. *Gratia Dei cum omnibus vobis.* Nunc generaliter omnes salutat fratres et domesticos Titi.

IN EPISTOLAM B. PAULI AD PHILEMONEM.

317 PROLOGUS.

Philemon nulla erat ecclesiasticae ordinationis praeditus dignitate, sed vir laudabilis, unus ex plebe. Cui causa Onesimi servi ejus familiaris, litteras facit; ut non solum ignoscat ei, sed et Deo gratias agat; quia talem illum recepit, ut non servum aestimet, sed dilectissimum fratrem.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1, 2, 3.) *Paulus vinctus Christi Jesu, et Timotheus frater Philemoni dilecto fratri, et laborum nobis participi, et Appiae sorori charissimae, et Archippo commilitoni nostro, et domesticae ejus Ecclesiae. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.* Ut dignitatem epistolae a se missae faceret, ab injuria sua coepit. Sicut enim peccati causa vinciri opprobrium est, ita e contra pro Christo custodiae vincula sustinere maxima gloria; eo enim tempore quo hanc epistolam misit, in custodia erat. Quamvis autem clericus non fuerit Philemon, tamen intererat ecclesiasticis necessitatibus causa devotionis, unde participem hunc dicit laborum. Sunt enim multi, qui cum sint digni; excusant tamen, infimos semetipsos judicantes tanti ministerii: unde vere digni apparent.

(Vers. 4, 5, 6.) *Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in orationibus meis, audiens fidem tuam et charitatem, quam habes in Dominum Jesum, et in omnes sanctos; ut communicatio tua accepta fiat in agnitione omnis boni, quae in nobis est in Christo.* Gaudere se dicit, et Deo gratias referre in precibus suis, quia firmus erat in fide, et bonis operibus

insistebat: qui enim diligit Christum, probare hoc debet in servos ejus, sciens Dominum sibi imputaturum quidquid constiterit erogatum in servis. Apostolus tamen hoc se dicit addere precibus, ut operatio ejus cum cognitione fiat bonitatis; hoc est, ut tali hoc mente operetur, ut in futurum hujus rei exspectet mercedem.

(Vers. 7.) *Gaudium enim magnum habui et consolationem super charitate tua; quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater.* Manifestum est quia idcirco se significat laetum esse; quia sanctorum necessitatibus utensilia ministrabat: unde et plus gaudet, certus ex hoc quia obsequeretur et mandatis ejus, quem constat esse potiorem.

(Vers. 8, 9.) *Quapropter multam fiduciam habens in Christo imperandi tibi, quod ad rem pertinet; propter charitatem tamen magis deprecor, cum sis talis, ut Paulus senex: nunc autem et vinctus Christi Jesu.* Quantum ratio exigebat, dignum erat imperare discipulo magistrum ex fiducia apostolicae auctoritatis: sed quia vir bonus erat Philemon, per affectum illum provocat obaudire, quasi coaevum aetatis, et vinctum Christi Jesu, id est, obligatum negotiis Dominicis, vel propter nomen ejus subjectum vinculis, sicut erant et ipsi apostoli. Tales enim fuerunt Judas et Silas, qui cum ex plebe essent primores inter fratres, obligaverant semetipsos Dominicis actibus **(Act. XV, 22 et seq.)**; ut una cum apostolicis coagonizarent propter fidem Dei. Unde Silas particeps laborum invenitur Apostoli.

(Vers. 10-14.) *Obsecro te, pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo quondam tibi inutili, nunc vero tibi mihique perutili, quem remisi ad te. Tu autem illum, sicut mea viscera*

suscipe: quem ego volueram apud me ipsum retinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii: sed citra tuum consilium nihil volui facere; ut non velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Non magnum est humilem inclinare se, laudabile vero sublimem virum humiliare se; ideo Apostolus rogat eum, cui imperandi habet potestatem, ut in omnibus **318** forma sit ad profectum meritorum. Onesimum ergo profugum recurrentem ad divinum auxilium, cum esset in custodia urbis Romae baptizavit Apostolus **(Act. XXVIII, 16)**, videns in illo utilitatis spem. Quem sic commendat, ut suum animum in illo significet idoneum ex inutili factum tam saecularibus, quam divinis obsequiis.

(Vers. 15, 16.) *Forsitan enim idcirco secessit ad horam, ut in aeternum illum reciperes: non jam velut servum, sed pro servo dilectum fratrem, maxime mihi; quanto autem magis tibi et in carne et in Domino?* Onesimus, offenso domino proprio, confugit longa peregrinatione ad Apostolum; ut ostenderet se non ad hoc recessisse, ut delicti esset obnoxius, sed ut obliteratis peccatis, utilis reverteretur in tantum, ut non solum domino suo aequalis fieret meritis, sed et ipsi magistro frater. Et ne Philemon aliquod, ut assolet, quasi dominus adversum servum, fastidium inflationis pateretur, humiliat illum, cum dicit illum fratrem et in carne et in Domino; ut sublata humanae conditionis causa, quia omnes ex uno sumus Adam, fratres nos cognoscamus: maxime cum fides accedit media, quae omnem superbiam amputat.

(Vers. 17.) *Si ergo habes me socium, assume illum sicut me.* Tantum se affectum habere circa Onesimum ostendit, ut tunc Philemonem, quem superius laudat, participem suum dicat, si istum sic susceperit, sicut Apostolum. Hoc est enim

quod dixit Salomon: *Servo sapienti liberi servient* **(Eccles. X, 28)**. Quod dictum terrori est Philemoni, ut saltem vel hac causa assumeret eum, si charitate flecti non posset.

(Vers. 18, 19.) *Si autem aliquid laesit te, aut debitor est, hoc mihi imputa.* Nunc excusationem iracundiae convellit; ne forte sic laesum se esse ab eo quereretur, ut illi ignoscendum minime videretur. Quod si esset, sibi imputandum dicit, per quem regni coelorum haeredes futuri sunt, qui ante peccaverunt.

(Vers. 19.) *Ego Paulus scripsi manu mea, ego reddam; ut non dicam tibi quod etiam te ipsum mihi debes.* Si qua offensa est Onesimi, cautionem suam testatur se esse idoneam; ut pro illo satisfaciat. Et ut verum loquatur, suberigit se, et dicit quia minus ab illo exigit, quam debere probatur. In servo enim cogitur satisfacere; quia seipsum debito onerat.

(Vers. 20, 21.) *Ita frater, sic ego te fruar in Domino, refove viscera mea in Christo. Fiduciam habens obauditionis tuae, scripsi tibi, sciens quia supra quam dico, facies.* Modo blanditur, ut obauditio ejus voluntaria sit; ut possit fructum habere. Sic enim provocat eum, ut amplius faciat, quam postulatur ab eo; solet enim fieri, ut qui videt bene de se sentiri, meliorem se praebeat.

(Vers. 22.) *Simul autem et praepara mihi hospitium; spero enim quod per orationes vestras donabor vobis.* Ut sollicitiorem illum faciat, et magis obediat, venturum se esse illi significat; solent enim absentes contemni. Et ut quid Apostolus hic adhuc esse non dedignatur, qui semper taedia passus est et exitia, caedes, persecutiones, ac vincula, et cujus

requies non erat, nisi in solo Christo? Sed propter profectum credentium, ut et inimicos crucis Christi confunderet ad Dei gloriam augmentandam, carnem suam passionibus offerebat; ut animae suae et corpori coronas immortalitatis acquireret.

(Vers. 23, 24.) *Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu: Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei.* Ilos omnes participes gloriae suae testatur.

(Vers. 25.) *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, amen.* Haec subscriptio Apostoli est confirmantis epistolam missam.